IOANNIS CORASII TOLOSATIS, IVRISCONSVLTI CLARISSIMI, IN NOBILISSIMVM TITVLVM PANDECTARVM, DE VERBOR. OBLIGATIONIBVS, SCHOLIA,

Ad grauissimum, sanctissimumq; Senatum Tolosanum.

Superadditæ sunt hisce Scholijs, eiusdem authoris enarrationes quædam, longè doctissimæ, in aliquot constitutiones Codicis Iustiniani.

Horum omnium nomenclaturam pagella quarta demonstrabit.

CVM LOCVPLETISSIMO LEGVM, rerum, & verborum indice.

Lugduni,

APVD GVLIELMVM ROVILLIVM, SVB SCVTO VENETO,

1550.

Cum Priuilegio Regis.

EXTRAICT DV PRIVILEGE DV ROY.

PAR GRACE, ET PRIuilege du Roy, est permis à Guillaume Rouille, libraire de Lyon, d'imprimer, ou faire imprimer vne foys, ou plusieurs, vn liure intitulé *Scholia Ioannis Corasij doct. Tolosat. in titulum Pandectarum, De Verborum obligationibus, & de Iure Emphyteutico.* Et faict defences de par ledict Seigneur, à tous autres libraires, imprimeurs, & personnes quelconques, de non imprimer, ne faire imprimer, vendre ne distribuer, en ses pays terres & seigneuries, autres que ceux qu'aura imprimés, ou faict imprimer ledict Rouille: sur les peines contenues esdictes lettres: & ce iusques au temps & terme de cinq ans, à compter du iour & datte qu'ilz seront parachevés d'imprimer; comme plus à plein est contenu par les lettres patētes sur ce données à Paris le neufuiesme de Iuillet, L'an de grace, mil cinq cens quarante neuf.

Par le Roy, Maistre Francoys de Conan, maistre des requestes ordinaire de l'hostel present:

Et seelé du grand seau, en cire iaulne à simple queüe.

GRAVISSIMO, SANCTISSIMOQUE SENATUI TOLOSANO, IOANNES CORASIUS IURECONSULTUS, PERPETUAM FOELICITATEM.

TA TVERAM *iampridem Patres amplißimi, si quid vnquam in ciuili disciplina laude dignum perficerem, id totum dicare vobis, & consecrare: qui de me, & simul omnes, & quiq; separatim, tam bene, quàm qui optime meriti estis. Sed cùm needum occurreret quicquam, quod satis dignum amplitudine vestra existimarem, hac re supersedere in animum induxeram: nisi cessando veritus essem, ἀχαριστίας crimen apud vos subire. Malui igitur cum tam leui munere vobis parum prudens, quàm immemor prorsus, & officij, & beneficij videri. Cùm itaq; Scholia in* Pandectas, *simulq;* Enarrationes *in celebriora* Iuris *vniuersi responsa, iamdiu multa cura parturirem, quæ non minimo, vt spero,* Reipublicæ *bono, aliquando pariam: placuit interim ipsis scriptis nostris (quæ se vobis amplißimi viri adoptanda præbent, vel potius arroganda) tantæ rei fortunam tentare, ac periclitari.* Vt *si succeßisset inceptum ex sententia, ad reliqua adornanda pergerem alacrior: sin minus, frangerem ipse nauem, & temerario incœpto absisterem.* Hoc *autem ne contingat, faciet splendor ordinis vestri, qui sicuti spes est, magnam mihi fœlicitatem afflabit, si præsertim hunc meum laborem exporrecta & hilari fronte susceperitis. Nec deerunt scio vituperones, obtrectatoresq; qui consilium nostrum criminentur (nam nec superos quidem* Momus *inculpatos reliquit)* Cæterum *id genus hominum, qui non vti literis, sed abuti meritißimò dicuntur, meo iure floccipendo, neque satis dignos iudico, quorum memoria, & imago nobis proponatur.* Quanuis *non dubitem, sapientißimi viri, si meam hanc operam albo calculo dignati fueritis, quin omni ex parte bene res habeat, authoritateq; vestra à detrahendi consilio deterreantur, qui verè iudicare, aut propter imperitiam non possunt, aut propter liuorem, & maleuolentiam impediuntur.* Valete *prudentißimi, æquißimiq;* Iudices, *sub quibus opto in dies magis, ac magis, regnet, floreatq; iustitia.* Valentiæ Allobrogûm, *quinto* Calendas Iunij,

1548.

IOANNIS CORASII, TOLOSATIS IVRECONSVLTI INTERPRETATIONES, HOC VOLVMINE CONTENTAE.

SCHOLIA lucidissima in titulum Digestorum, de verborum obligationibus, ad amplissimum Senatum Tolosanum.

ENARRATIONES in Rubricam, & tres constitutiones Codicis Iustiniani, de iure Emphyteutico, longè doctissimæ, ad Dominum Ioannem Corasium, patrem authoris.

COMMENTARIOLVS in legem vltimam, Codice de posthumis hæredibus instituendis, cui subycitur veteris illius quæstionis tractatus, Quando prouisio facta in vnum casum, ad omissum protrahatur.

ENARRATIONES in legem quoties, Codice de rei vendicatione, vtilitate commendabiles, ad Auditores Tolosanos.

INDEX COPIOSISSIMUS RERUM HUIUS TRACTATUS SCITU DIGNARUM.

BSENS *non contrahit stipulationem* 3
Absurditas legis Scire debemus, *in quo versetur* 77
Acceptilatio est donatio 21
Acceptilatio correum liberat 149
Accessorium vires à principali sumit 94
Accessorium quandoque non ruit principali destructo 94
Actio duplex ex stipulation. 2. *&* 4. *&* 171
Actio quando mobilis vel immobilis iudicetur 14
Actio mandati 113
Actus iudicatur secundum naturam rei deductæ 163
Actus vt valeat interpretari debet 185
Actus impertinens non vitiat 156
Adpromissor 41
Aedes 113
Aes quomodo inauretur 68
Aestimatio à quo tempore fiat 152
Aestimatio à quo tempore ducatur 151
Aes genus metalli 68
Affectio cadit in speciebus 55
Agi potest interdum ante tempus 58
Agi non potest ante diem 51
Alius, dictionis natura 66
Alteratur quandoque ex hæredum persona obligatio 17
Alteri per alterum non quæritur 106
Alteri per alterum nullo contractu quæritur 111
Alternans incertum exprimit 177
Alternatio quando vitiet aut noceat 177
Alternatiua an vtrunque habeat in obligatione 55
Alternatiua vnum habet in solutione 59
Alternatiuus debitor vnius peremptione an liberetur 60
Amatorum in puellas imposturæ 40
Ambigua verba à quo interpretentur 109
Ambiguum, obscurum, apertum 185
Amphibologica oratio ambigua 185
Amphora & capitolina amphora 172
Annuens an consentiat 6
Annuere propriè quid 6
Ante & post dictio 56
Ante diem quãdo possit ad factum agi 167
Arbiter qui 43
Arbitratu Lucij verba in conditione resoluuntur 119
Arbitrij & voluntatis verba 62
Arbitrio alterius cõtrac. remitti potest 119
Arbitratu Lucij verba ius notant 119
Arbitrium personam non egreditur 120
Argum. de contrac. ad vlt. voluntates 67
Argumentum à cõtrac. ad testamẽtum 183
Argum. de stipulatione ad locationem 114
Artifex an per alium explicet 111
Arræ sponsalitiæ duplicandæ 64
Aureorum verbo qui aurei veniant 171
Aureus 156
Auricalcum 68
Autem dictio 35
B*eneficium quãdo confertur in inuitum* 153
Bis idem promittens quando obligatur 71
Brandij astutum responsum 84
C*Alendarium* 126
Calendæ 7
Campania 182
Causa bonorum 74

Cautio iudicialis 37
Cautio damni infecti 37
Causa celerior consumit 154
Causa bonorum 137
Certum per se & per relationem 174
Certum per se,& per relationem idem 171
Chasma 188
Clausula dolum malum abesse 26.& 103
Clausula doli mali 68
Cohæres an ex cohæredis facto teneatur 23
Collectiuæ dictionis natura 76
Comes Palatinus quando legitimet 12
Commentarij verbosi, studiosorum pernicies 2
Commercium 84
Commerciorum duplex ratio 84
Comparatiui natura 173
Complacentiæ in stipulatione virtus 8
Compromissum quando finiatur 43
Conditio non ex verbis sed ex mente 230
Condictio certi, vna tantum 2
Conditio impossibilis cur non obstet in testamentis 48
Conditio impossibilis negatiua 48
Conditio certi quãdo pro mutuo detur 173
Conditionem de facto satis est impleri 51
Conditio facit actum indiuiduum 13
Conditio omnino extitura 125
Conditio impossibilis quando contractum vitiet 47
Conditio perplexa 47
Conditio quæcunque impedit natiuitatem actionis 168
Conciliatio noua l.in illa.cum l.hoc iure 51
Conditio retrotrahitur 148
Conditio pro qualitate 108
Conditio ad quod tẽpus retrotrahatur 155
Conditiones ex euentu 230
Condictionis furtiuæ natura 79
Cõditionalis stipulatio an trãsmittatur 136
Consensus præsumptus non parit naturalem 6
Constitutum cur actionem pariat 42
Contractus principium quando attendendum 82
Contractus post mortem collati 122
Contractus qui consensu firmentur 88
Contrauentum ex proposito quando sit necesse 133
Controuersia de facto 96
Credita pecunia 49
Creditor partẽ recipiens an sibi noceat 14
Cui bono 85
Cum dictionis natura 125
Damni infecti stipulatio 34
Dare 178
Dare qui tenetur, an transferre debeat dominium 178
Dari verbum executiuum 158
Debitor quot modis quis desinat 65
Debitor perempta specie liberatur 135
Debitor speciei quando liberatur 69
Debitor quantitatis & speciei 92
Debitor quando diem præueniat 105
Debitor soluere potest quod maioris est pretij 173
Debitor quantitatis quando liberetur 170
Decipere sese quando contrahentibus permissum 91
Dena dictio, quid notet 110
Denarius 156
Dicta in præfationibus, quando repetita censeantur 89
Dic non adiecta, res præsenti die debetur 116
Diei lapsu, mora contrahitur 83
Dies quando impediat ortum actionis 168
Dies adiecta censetur gratia debitoris 57
Dies quando censeatur repetita 49
Difficultas præstationis, in quo versetur 19
Difficultas an excuset 182
Dignitatis nomen facit actum transitorium 141
Dilationis causa cessante, dilatio cessat 50
Diploma felix 52
Discessus solus stipulationem non vitiat 5
Disiunctiua posita inter personas 143

Dispos

Dispositio ex qualitate personæ interpretanda 99
Dispositio supponit ens in quo fundetur 123
Distrahere 95
Diuersitas summarum an stipulationem vitiet 8
Diuersitas idiomatũ stipulationẽ vitiat 10
Diuiduum oblig. petitione & solutione 13
Doctorum insignis error 48
Doctor celebrior doctiss. præsumitur 173
Doli præsumptio vitanda 89
Doli clausula ad quæ pertineat 137
Dolum quando res habeat in se 91
Dolus cadens in fortem virum 91
Dolus quomodo purgetur 91
Dolus dupliciter interuenit in cõtractu 90
Dolus quando vitiet contractum 90
Dominium quando transferri dicatur 13
Dominium quandoque sine facto nostro transfertur 43
Donatio coniugalis morte confirmatur 66
Duodecimo anno & in annos xij. differentia 118
Dupla quid 33
Duplæ stipulatio quando committatur 33
Electio quando in seruum cadat 179
Electio non migrat de persona in personam 179
Emancipatus patri non quærit 122
Error quando vitiet 83
Error qui contractum vitiet 68
Error nominis proprij 83
Et copulatiua 141
Exceptio tua non interest 25
Expromissor 41
Extrinseca solennitas 81
Acta cur incerta 176
Facta non egrediuntur personam 141
Facta cur indiuidua 30
Facta diuidua 30
Facti verbo non factum venit 11
Facti verbo non factum continetur 176
Factum nudum 136
Factum quandoque petitur pro parte 34
Factum an præcisè fieri debeat 140
Factum alienum quandoq; promittitur 113
Factum quando reddat stipulationem incertam 178
Factum alienum non potest promitti 93
Falsa causa quando vitiat 67
Familiæ erciscundæ iudicium quando post diuisionem detur 18
Familiæ erciscundæ iudicium, quando locum habeat 23
Fauor publicæ vtilitatis 113
Fiat vt petitur 102
Fictio idem operatur quod veritas 55
Fideiussor factum rei promittens 132
Fideiussor impediens reum an teneatur 132
Fideiussor verbis tantum obligatur 42
Fideiussor non accedit obligationi facti 58
Filio quando quæratur actio ex stipul. 182
Filio quando quæratur commodum contractus 183
Filiusfam. an possit habere licere 99
Filiusfam. ex omni contractu obligatur 99
Filius stipulando quando patri quærat. 121
Filius quando patri censeatur stipulari 126
Finalis causa, contractus vtilitas 82
Finis quid 52
Fortuiti casus cuius periculo cõtingant 59
Fructuaria cautio 34
Fructus pendentes an pars fundi 183
Fructus qui censeatur promissi 183
Fundus quid 183
Fundi verbo, quid veniat 147
Fures quatuor actionibus tenentur 78
Fur quomodo moram purget 80
Fur quando condictione liberetur 80
Genus non perit 69
Genus idẽ quod species operatur 77
Genus 138
Habere quando non liceat 97
Habere licere stipulatio 92
Hæres vnus dissolui potest obligatione 143
Hæres ius electionis non habet 180
Hæres quomodo defunctum repræsentet 142

Hæres quamuis ignorans, de facto defuncti tenetur 133
Hæres eadem persona cum defuncto 93
Hæres ex collegæ sui culpa an teneatur 29
Hærede vno prohibēte, an cæteri tenean. 25
Hærede vno prohibito, an cæteri prohibiti censeantur 24
Hæredem viuens non habet 104
Hæredes quādo vno cōtra faciēte tenean. 28
Hæredes quando in solido teneantur 18
Hæredi quando non subueniatur 182
Hæredis persona quando mutet obligat. 17
Hæredis persona semper continetur 22
Hoc, dictio 155
Hodie, dictio 117
Hypocentaurus 86
IDus, Iduare 7
Ignorantia in facto proprio & alieno 17
Ignorantiam leges non puniunt 133
Ignorans non donat 71
Illico 8
Impedimentū perpetuū & temporariū 87
Impersonalitas nullum vitiat actum 102
Impersonalitas an vitiet stipulationem 158
Impersonalitas an vitiat stipulat. 102
Impossibilis conditio 47
Impossibilitas excusat à pœna 160
In, dictio 119
Incendij periculum ad quem spectat 59
Incertitudo quos actus vitiet 27
In diebus præmittere 116
In diebus illis stipulari 116
Infans quando stipuletur 3
Inopiæ casus 66
Intellectus §. sicut 97
Interesse est incertum 159
Interesse quandoq; indiuiduum 165
Interdicere bonis 44
Interpellatio duplex 70
Interpellatio incongrua 84
Interpretatio propria, in pœnis locum habet 11
Interrogatio in stipulatione præcedere verisimile est 81
Intrinseca solennitas 81
Interuallum magnum & modicum 5
Ipso iure 63
Iter facere 30
Iter fieri seruitus 30
Iudiciariæ & prætoriæ differentia 39
Iudicium à contestatione litis incipit 53
Iudicium accipere 53
Iuramentum roborat stipula. 107
Iurisdictio 38
Iusta causa excusat à mora 188
Iustinianus reprehenditur 9
Ius futurum quando veniat in iudicijs 181
LAtinè qui actus confici debeant 11
Lectica, lecticarius 78
Legata an tot quot res legatæ 77
Legis, & ideo. sensus 121
L. per fundum. declarata 18
Lex cuius vtilitatis habeat rationem 107
Lex non aperit viam delictis 98
Lex parat remedia ī casibus necessarijs 62
Lex nihil frustra inducit 56
Lex de indubitabili 184
Lex Aelia Sentia 157
Licet, dictio 124
Lingua sermonum differentiam notat 10
Locus tacitum tempus habet 152
Lucratiuæ causæ quando concurrant 59
MAgis, dictio 229
Maior, minoris verbo nō contin. 157
Maior summa, minorem continet 9
Mandatum solutionis recipiendæ, quando reuocatum 143
Manumissio similis morti 135
Meretrix an turpiter faciat accipiendo 73
Merum imperium, ius, & factum 36
Minor quā rem alienare prohibeatur 157
Minus promissum intelligitur 55
Mixtum sub simplicibus continetur 11
Modius 172
Mora non cōtrahitur eo momento quo obligatio 152
Mora posterior nocet 120
Mora lapsu diei contrahitur 181

Mora

Mora nulla, vbi nulla petitio 148
Mora perpetuat obligationem 145
Moræ effectus 188
Moriens quando mori dicatur 123
Mox, dictio 5
Mutus quis 3
NAtura & lege diuiduum, & indiuiduum 13
Naturalis obligatio, an ex stipulatio. alteri facta oriatur 107
Negot. gest. actio, in quo à famil. erciscund. differat 18
Nemo experitur sine actione 53
Neque, dictionis natura 52
Nomina numeralia distributiua 110
Nomina vnde imponantur 85
Nonæ 7
Notæ, literæ non sunt, neque verba 3
Noua interpretatio §. si tamen 20
Nouatio quando inducatur 148
Nouatio quando fiat 146
Nouatio non præsumitur 66
Nouatio quando inducatur 76
Nouatio quando inducatur 228
Nouatio quando nouæ personæ interuentu non inducatur 150
Nouatio primæ obligationis non fit per secundum minus continentem 150
Nouatio non fit nisi exprimatur 151
Numerus pluralis pro singulari 65
Nunciatio noui operis 34
OBlatio operæ 140
Obligatio notat quãdoq; cõtractũ 73
Obligatio facti in id quod interest 186
Obligatio quandoq; mutatur ex hæredum persona 32
Obligatio pura ex rei natura differtur 117
Obligationes duæ quando concurrunt 63
Obligatio principalis, & secundaria 27
Obligatio generis non admittit particularem solutionem 21
Obligatio l. xij. tab. diuiditur inter hæredes 22
Obligatio generis, est obligatio dandi 14
Obligatio rem restitui, indiuidua 164
Obligatio dandi, diuidua 165
Obligatio quando suspendatur 15
Obligatio dandi quantitatem, diuidua 12
Obligatio dandi quæcunque diuidua est 13
Obligatio ad tempus non constituitur 145
Obligatio facti an præcisa 165
Obligationes alternatiuæ, & generis æquiparantur 15
Obligationis generis, & alternatiuæ, natura 16
Obscuritatis affectatio taxatur 155
Obscurus sermo in stipul. quomodo interpretetur 115
Occidens seruum quando liberetur 70
Occupare quis dicatur 54
Officij necessitas 135
Operæ officiales, & fabriles 139
Operæ pars deberi, & peti potest 139
Oportet, verbum 181
PActi de non petendo vis 15
Pactum conuentum 142
Pactum futuræ successionis 153
§. si is qui duplam. nouè explicatus 35
Pars facti non deducitur in contractum 163
Pater stipulando filio, quam actionem quærat 124
Pater & dominus, quomodo de peculio obligentur 131
Pater filio, vt hæredi stipulatur 124
Pater morosus actione conueniri potest 131
Pater si pro se, & descendentibus feudum capiat 124
Pater adoptiuus successor iuris 104
Pater filio stipulatur 114
Pater stipulando filio an sibi quærat 115
Patris & fideiussoris similitudines, ac differentiæ 131
Partem operis præstans non liberatur 58
Partem soluens an liberetur 14
Partes quotæ, & discretæ 138
Patri quando stipulando filius quærat 54
Pecunia in arca debetur, vt species 91
Pecuniæ verbum latissimè patet 28

Pecuniæ verbum generale 134
Perplexitas quando vitiet actum 53
Personale beneficium cum persona extinguitur 17
Personæ an varientur 124
Petitio partis an inducat diuisionem 20
Petri Perticensis ratio improbata 96
Pœna adiecta in fraudem vsurarum 181
Pœna quando debeatur ex contractu 23
Pœna quando committatur 31
Pœna nõ respicit id quod interest 24.& 26
Pœna adiecta in vsurarum fraudem 159
Pœna adiecta promißioni facti 93
Pœna legis debemus esse contenti 64
Pœna quandoq; pro parte committitur 44
Pœna diuertentium 64
Pœna ex contractu nullo non debetur 160
Pœna quando pro parte recte offeratur 44
Pœna quando ante diem committatur 50
Pœna an exigi posit ex cõtractu nullo 108
Pœna non petitur ante diem 50
Pœna in fraudem vsurarum quando adiecta 42
Pœna reddit obligationem indiuiduam 42
Pœnæ, nec nuptijs, nec diuortijs irrogandæ 64
Pœnã adijcere cõtractui cõmodißimũ 162
Pœnalis stipulatio quomodo concipiẽda 162
Popularis qui 161
Poßeßio naturalis 100
Poßeßionis effectus 95
Poßeßionis ciuilis effectus 101
Præmij spe licet inuitare testantem 153
Præscriptio triennalis l. officiorum incognita 65
Prætoriæ stipulationes 136
Prætor solus prætorias interpretatur 136
Pretium quando loco rei succedit 187
Procuratoris dolus dominum obligat 131
Procurator censetur nomine domini agere 186
Procurator an domino stipuletur 113
Procuratori quomodo stipulemur 112
Procurator quando actionem domino quærat 184
Prodigus an obligetur delinquendo 45
Prodigus an obligetur natura 46
Prodigus quis 45
Prodigus et furiosus quãdo aßimilẽtur 46
Prodigus an administret ante interdictionem 46
Prodigus alium sibi obligat 45
Promißio præsumitur erranter facta 67
Promißio refertur ad primum actum 116
Promißio localis tempus tacitũ habet 117
Promißor quando soluere cogatur ante diem 106
Promissor quando liberetur dando expromissorem 158
Promittens mutuare factum promittit 159
Pupillo quandoq; non subuenitur 133
Pupillus quis 70
Pupillus quando potest interpellari 70
Purgatio moræ ad quod vsq; tẽpus fiat 170
Quadriga 78
Qualitas personæ dispositionem interpretatur 100
Qualitates in sequenti obligation. repetitæ creduntur 228
Qualitates non entis nullæ sunt 121
Quanti ea res est 187
Quanti ea res est 94
Quanti ea res erit 166
Quantitatis periculum ad quem spectet 69
Quanuis, dictio 175
Quasi, dictio 66
Quæstionem mouere 78
Quibus bonis interdicatur 44
Quidni, & cur non 6
Ratũ an pro parte dominus habeat 32
Recedi nõ potest ab arbitri psona 121
Receptio partis quãdo præiudicet cred. 20
Reddendi verbum 129
Religiosus locus, & sacer 113
Rem propriã quandoq; quis stipulatur 78
Res cuius deest, recte petitur 147
Res propria quæ dicatur 146
Res quarum habemus commercium 84

Res propria quando in stipulatione deducatur 82
Responsionis diuersitas stipul. vitiat 7
Restitui peculiaris significatio 35
Reus 38
SAtisfacere, & satisdare 41
Sensus nouus ad §. si in locando 88
Sententia quandoque difformis libello 166
Serui stipulatio, habere licere 100
Serui acceptilatione cur non liberetur do. 4
Serui capacitas, quando à domino pẽdeat 4
Seruitus ad tempus non imponitur 145
Seruitutes iura prædiorum 95
Seruitutes indiuiduæ 14
Seruus non potest esse in iudicio 186
Seruus ex omni causa domino acquirit 153
Seruus domino captiuo, an rectè stipuletur 169
Si, & cum, non differunt 125
Si, & cum, dictiones 106
Sibi dictio, hæredem non excludit 101
Simplex, simpliciter, simplicitas 7
Singulos verbum distributiuum 61
Sine, dictio 154
Socium fallere, turpe 90
Socius quando re communi vtatur inuicto socio 43
Solemnitas intrinseca, & extrinseca 81
Solemnitas quæ præsumatur 81
Solutio in diem dilata 50
Species quid 138
Spondeo verbum, stipulationem notat 130
Spurina Augur 117
Stipulamur quandoque alteri 111
Stipulatio quid 40
Stipulatio sibi, aut alteri disiunctiuè 143
Stipulatio secunda quando obliget 72
Stipulatio rei propriæ an valeat 187
Stipul. facti, quãdo trãseat ad hæredes 126
Stipu. nõ cõfertur arbitrio promissoris 127
Stipulatio ex quo tempore vires capit 55
Stipulatio an committatur per contestationem 53
Stipulatio communis 39
Stipulatio ipso iure operatur 71
Stipulatio emptæ hæreditatis 134
Stipulatio secunda idem continens quandoque valet 228
Stipulatio quinque desiderat 2
Stipulatio nuptiarum 87
Stipulatio turpis 73
Stipulatio an propriè contractus 38
Stipulatio cur sic dicta 3
Stipulatio inutilis, an in vim pacti valeat 9
Stipulatio sequẽs quãdo nouet priorẽ 150
Stipulatio rei propriæ an valeat 146
Stipula. pura in diem, & sub conditione 126
Stipulat. collata in arbitriũ promissoris 62
Stipulatio inutilis obligationem nouat 161
Stipulatio facti, in id quod interest committitur 24
Stipulatio annua vna 61
Stipulatio incerta 61
Stipulatio habere licere, an diuidua 25
Stipulatio habere licere, & per te non fieri an similes 25
Stipulatio pura 168
Stipulatio dandi, dominij translationẽ continet 11
Stipulatio, quando in dando, faciendóve consistat 11
Stipulatio habere licere, an in facto consistat 22
Stipul. dolũ malũ an trãseat in hæredes 26
Stipulatio habere licere, quãdo committatur 98
Stipulatio quando in parte valeat 110
Stipulatio rei alienæ 96
Stipulatio quando transeat in hæredes 102
Stipulatio incerta 174
Stipulatio cur sic appellata 1
Stipulatio vsurarum incerta 177
Stipulatio fossam fodi, cur incerta 176
Stipul. secunda cõtinens idem cur nulla 63
Stipulatio operis duo requirit 57
Stipulatio Calendis, & ante Calendas 56
Stipulatio in annos singulos, vna 60
Stipulatio collata in arbitriũ stipulato. 62

Stipulatio pœnalis quando contrahatur 27
Stipulatio vsusfructus quando certa, vel incerta 174
Stipulationes mixtæ 11
Stipulationes tot, quot res 75
Stipulationes conuentionales 136
Stipulationes turpes 72
Stipulationes iudiciales 36
Stipulationes ædilitiæ 38
Stipulationis conditionalis effectus 149
Stipulationis habere licere, origo 25
Stipulationis habere licere, natura 97
Stipulationis si volueris, & cum volueris differentia 227
Stipulationum species 36
Stipulari sororem nupturam 87
Stipulationum variæ formulæ 1
Successores qui 94
Successor quis 97
Summum ius, summa iniuria 89
Surdus cur non stipuletur 3
Temporis initium, aut finis quando spectetur 118
Tempus differẽdæ oblig. gratia adiectũ 118
Tempus in stipulatione quod spectandum 82. & 96
Tempus cuius gratia dilatum 105
Tẽpus præsens, futurũ nõ cõprehẽdit 180
Tempus in stipulationibus tacitè inest 58
Tempus debitori modicum datur 160
Tempus præsens, & futurum quando inspiciendum 87
Testandi libertas non constringitur 152
Tradere, & præstare 74
Transactio super re aliena 96
Triticum Aphricum 172
Tunc, dictio 168
Turpitudo ex cuius parte cõsideranda 72
Tutor quomodo pupillo stipuletur 111
Tutoris mora quando pupillo noceat 71
Vacua possessio 136
Vacuam possessionem quis tradere dicatur 75
Variatio an vitiet stipulationem 157
Vel, dictionis natura 105
Venditio plurium rerum vna 75
Verba futuri temporis 104
Verba notãtia annuam præstationẽ 144
Verborum multiplicatio quandoq; necessaria 137
Verborum solemnia sublata 1
Verborũ obligatio quomodo contrahatur 1
Verborum obligatio quæ 40
Verbum omne ambiguum 185
Verisimile accipiendum 109
Victoria quando prosit cohæredibus 19
Vlpianus Christianorum persecutor 85
Vltimum temporis momentũ spectandũ 74
Vna decem 141
Vniuersale, generale, numerale 78
Vniuersalis dictionis restrictio 122
Voluntas morte finitur 127
Voluntatis declaratio non transmittitur 17
Vsuræ centesimæ 126
Vsura vice pœnæ subijcitur 13
Vsuræ, in calendis solitæ stipulari 7
Vsurarum nomina quæ veniant 177
Vsurarum stipulationi modus adijciendus 176
Vsus cur indiuiduus 163
Vsusfructus nouus in hærede 103
Vsusfructus, non est pars fundi 150
Vsusfructus cur diuiduus 163
Vtile per inutile an vitietur 10
Vtilitas quid in iure 35
Vtilitatis significatio 186
Vtique 6
Vxores olim spondebantur 86

FINIS INDICIS.

SCHOLIA

IOANNIS CORASII
TOLOSATIS IVRISCONSVLTI,
IN TITVLVM PANDECTARVM, DE VERBORVM OBLIGATIONIBVS.

* *
*

De verborum obligationibus.

1. *Verborum obligatio.*
2. *Stipulatio cur sic appellata.*
3. *Formulæ stipulationum.*
4. *Verborum solennia sublata.*
5. *Stipulatio quid.*
6. *Actio duplex ex stipulatione.*
7. *Condictio certi, vna tantum.*
8. *Stipulatio quinque desiderat.*
9. *Commentarij verbosi, studiosorũ pernicies.*

OBLIGATIOnes ex cõtractu, inquit Iul. Paul. aut re cõtrahuntur, aut verbis, aut consensu. l.j. ff.de act. & obli. addit Iustinia. aut literis. §.fi. de obli-
1 gatio.† Verbis obligatio (vt interim cæteras, nihil ad rem pertinẽtes, missas faciam) contrahitur, ex interrogatione, & respõsione: cùm quod dari, fieriue, nobis stipulamur. d.l.j.§. verbis. veluti, promittis? C. promitto. §.j.
2 eo.tit.†quod obligationis genus veteres stipulationem dixerunt, à verbo, stipulum, vt Iustinia. putat. §.j. eo. titul. quod est firmum. Qui etymus Iulij Pauli tit. viij. lib. v. sententiarum fuisse videtur obligationum firmandarum gratia stipulationes inductas, docẽs: quæ quadam, inquit, verborũ solennitate cõcipiuntur. Et ita appellatæ sunt, quòd per eas stipulationũ firmitas cõstringatur, stipulum enim veteres firmum dixerũt. Alij verò, vt Marcus Varro, j. de ling. lat. à stipe, idest, pecunia stipulationẽ appellatã putant: quod pecuniam frequentius contingeret in eum cõtractum deduci, vt alibi diximus lib. j. Miscella. cap. xxv. Sic enim collatitiã stipem Ammianus Marcellinus vocat, minutam pecuniam, qua passim erogata, victitant inopes. Subtili tamẽ interpretatione, stipulatio à verborum obligatione distinguitur, vt causa ab effectu: etenim stipulatio, contractus est. l.v. §. stipulatio. qui verborũ obligationem parit. §.j. de verb. obli. in Inst. Cuius, quanta fuerit olim apud Romanos, vis, & potestas, ostendit Cic. pro Cæcinna. Si quis, inquit, quod spopõdit, qua in re vno se verbo obligauit is non facit, maturo iudicio, sine
3 vlla religione, condẽnatur†. Eiúsque contractus fatetur Cic. in Top. infinitas fuisse formulas, humiliores tamẽ, vt alibi idem Cic. j. de leg. ait, quàm, vt à viro graui, pluribus explicandæ veniant. Illud ex Iustiniano didicimus, ita olim fuisse cõcepta verba, vt eodem quis verbo respondere cogeretur, quo esset interrogatus. §. in hac
4 re, de verb. oblig.† quæ vana verborũ solennia, posterioribus constitutionibus sublata sunt. d.l. omnes. dicto §. in hac. Cùm & Vlpianus vtilem esse stipulationẽ censuerit, si quis interroget dabis? & alter respõdeat, quid ni? aut Latinè roget, & Græcè, aut alia lingua, cõgruenter respõdeatur. l.j. §. si quis ita. & §. fi. præcipuè tamen per Leonẽ principem, sublata fuit vetus illa, & scrupulosa verborũ solẽnitas. omnes omnino stipulationes, quibuscunque verbis, cõsensu cõtrahen-

Verborum obligatio.

Stipulatio.

Stipes collatitia.

Stipulationum variæ formulæ.

Verborum solennia sublata.

2

tium cõpositas, suis viribus niti, constituens.l.omnes. C.de cõtra. stipula.

Stipulatio quid.

5 † Est itaque stipulatio, Pomponio finitore, verborum cõceptio, quibus is qui interrogatur, daturũ, facturúmve se, id quod interrogatus est, respõdet. l.v. §. stipulatio: quam propter alias obligationes, & ad illarũ cõfirmationem, magis quàm propter se proditã, superiora Iulij Pauli verba in v. sent. palam faciunt.

Actio duplex ex stipulatione.

6 † Sanè ex ea, duæ proficiscuntur actiones, cõdictio certi, & ex stipulatu. §.j. Condictio siquidem certum est, quod in stipulationẽ deducitur. l.si quis certum. ff.de reb.credit. §.j.eod.tit. Neque enim cõpetit certi condictio, nisi ex obligatione, ex qua certum petitur. l.certi condictio. ff.de de reb.cre. quòd si incertũ sit, quod in obligatione deductum est: nascetur actio ex stipulatu. d.§.j.quam, eo casu quo certum petitur, lex dari noluit, cùm certi condictio sufficeret. l. hæc stipulatio. §. fin. ff.vt leg. no. cauc. & nõ soleant leges, nisi in casibus necessariis, sua adhibere remedia. l.j.§. ex hoc rescripto. ff. de ven. inspi. neque illis subscribimus, qui cõminiscuntur hoc casu, certi condictionẽ specialem cõpetere: cùm de ea nusquam verbũ in iure †.

Certi cõdictio vna tantum.

7 Sed vnã certi cõdictionem, perpetuò dicimus, quę generaliter ad omne certũ, ex quacũque causa competit. d.l.certi cõdictio. Quod & pluribus ostẽdi in rubrica ff.de reb.cred. Cùm autem ex stipulatu, ad certũ agi nõnũquàm legimus: l. si quis in graui.§.si ex stipulatu. ff.ad syllania.l.iij. §.si quis rem.ff.de leg.iij. cum similibus: credendum non est, actionis nomen exprimi: sed contractum ipsum stipulationis, sicut alibi Iurisconsul. dicens ad exhibendum eum cogi, qui se exhibiturũ quempiam apud acta promisit: l.eum pro quo. ff. de in ius voc. non actionẽ ad exhibendum, sed merũ exhibitionis factum exprimit. vt illic Accurs. rectè interpretatur, & nos alibi plenius attigimus, in commentariis ad l.j.in princ. col.pen. hoc tit.

Necessaria ad stipulationem.

8 † Demonstrat autẽ Pompo. stipulationis finitionẽ tractans, d.l.v.§.stipulatio.v. potissimum necessaria ad stipulationẽ: primum, vt verba interueniant. Licet enim cæteri actus, adminicula verborum non desiderent: l.j.C.si quis alt. stipulatio tamen, non nisi vtroque loquente, confici potest. l.j. Ideóque verborũ obligatio appellata.l.j.§.verbis. ff.de act. & obligat. Deinde vt verba certo ordine proferantur, eo scilicet, quem iusta naturalísque ratio sermonis dictat: precedẽte, videlicet, interrogatione, & sequẽte incontinenti responsione. l.j. C.de vsur. & ea quidem congrua. l.obligamur. §.verbis. ff.de act. & oblig. Tertiò, vt suum, nõ alienum factum quis promittat. l.eum qui. §. Iulianus. ff.de const.pecu. l.stipulatio ista. in princi. hoc tit. Quartò, vt ad futurũ tẽpus referatur stipulatio. d.l.v.§. stipulatio. ibi, *daturũ, facturum*. Neque enim, rata est stipulatio, in presens tẽpus collata: nisi sensus verborum futurum tempus respiceret. vt cùm venditor seruum furem nõ esse, emptori spondet. l.si ita quis. ff.de euictio. l.quoties quis. hoc tit. Denique, vt non de alio respõdeatur, quàm interrogatũ fit. l.j.

9 §. si quis simpliciter †. Possemus hîc multa cõmentari, quæ à doctoribus, vt anxiè, ita otiosè disputãtur, in quibus etiam tempori seruiẽdo, animum nostrũ quandoque occupare placuit, quæ nunc consultò, velut ab instituta methodo prorsus aliena, prætereunda duximus: nam & hæc ad tituli introductionem nobis sufficere videntur, qui in ea sumus hæresi, vt magno Reipubl. malo, perplexis illis, & spinosis disceptationibus, studiosa iuuentus inuoluatur.

Adolescẽtum pernicies verbosi commentarij.

IOAN. CORAS. VAL. IX. SEPTEM. 1546.

L. Prima.

1 *Stipulatio cur sic dicta.*
2 *Notæ, literæ non sunt.*
3 *Surdus quis propriè.*
4 *Infans quando stipuletur.*
5 *Absens non contrahit stipulationem.*
6 *Serui capacitas, quando à domino pendeat.*
7 *Acceptilatione cur dominus non liberetur.*

Stipu

VLPIANVS.

TIPVLATIO[a] nõ potest confici, nisi utroq; loquente[b]. Et ideo neque mutus[c], neque surdus[d], neque infans[e], stipulationẽ contrahere possunt: nec absens[f] quidem, quoniam exaudire inui-

a TIPVLATIO. Eam obligationem, quæ non sat proprio nomine, verborũ dicebatur, veteres arctiori
1 appellatione, † stipulationẽ vocarũt, quod stipulũ, vetustas firmum diceret. §. j. de verb. obli. aut, vt Marcus Varro libro j. de ling. lat. tradit, à stipe, hoc est, pecunia: vt in rubr. & Miscella. cap. xxv. exposui.

Stipulũ. *Stipes.*

Verba quibus. b ❡ VTROQVE loquente. Singulare est in stipulatione, vt vtrinque verba proferri oporteat, vt hîc: tametsi alij contractus, qui non tam verbis, quàm consensu confirmantur. l. si stipulatio. §. fina. verborum adminicula non desiderent. l. j. C. si min. ab hæred. nec minus valeat, quod scriptura, quàm quod vocibus lingua figuratis, significatur. l. non figura. ff.
2 de act. & obligat. † Quoniam igitur, notæ, nec literæ sunt, neq; verba: l. sed cum patrono. ff. de bono. pos. notis stipulatio induci nõ potest: puta, si agamus, vt, a, significet, promittis mihi centum: &, b, promitto. Accurs. in §. sed hæc solennia. de verb. obli. in Instit. sed nec satis est in stipulatione, vtrunque loqui, nisi id legitimo ordine fiat: vt interrogationẽ videlicet, subsequatur commoda responsio. l. j. C. de vsur. l. obligamur. §. j. ff. de act. & obligat.

A. & B.

Mutus quis. c ❡ NEQVE MVTVS. Quia mutus loqui non potest: ad verborum obligationem eum nihil pertinere Iul. Paul. dicit. l. j. §. fin. ff. de act. & oblig. si quis itaque licet imperfectè loquatur: quia non satis expeditum linguæ plectrum habeat: vt Balbus, Blæsus, & Atypus, stipulationem contrahere non prohibetur: cùm is nec mutus, sit, nec morbosus. l. mutum, & l. Item offilius, §. fin. ff. de ædil. edict.

Surdus cur non stipulatur. d ❡ NEQVE SVRDVS. Quoniam & is qui stipulatur, verba promittentis, & is, qui promittit, verba stipulantis audire debet: receptũ est, surdum, qui tametsi loqui possit, non tamẽ exaudit: vt pote, aurium meatus obtusos habens: neque stipulari, neque promittere posse. vt hîc, & §. mutũ, de inutil. stipulat.
3 † Hinc autẽ apparet, non de eo surdo Iurisconsultos agere, qui tardius exaudit, sed qui omnino nõ audit. l. j. §. fin. ff. de act. & oblig. d. §. pupillus, pindéque quibusdã videtur surdum, nõ omnino à stipulatione repelli: cùm ex Celsi sententia, dicat Iustinia. nullum esse, qui penitus nõ exaudiat, si quis supra cerebrum eius loquatur. l. discretis, §. si enim, C. qui test. face. pos. Sed certè aliud est, sermones & colloquia tardius exaudire, & aliud, exaudire quę magna voce supra cerebrum pronuntiantur.

e ❡ NEQVE INFANS. Quoniam
4 † infans, quo verbo, propriè minores septennio demonstrantur. l. j. §. sufficit, ff. de admi. tutorũ, fari, id est, loqui non potest. l. seruo. §. si pupillo. ff. ad trebel. l. cùm quasi. §. si plures. ff. de fideicom. liberta. stipulationem contrahere nequit: vt hîc, & l. mulier. hoc tit. Qui igitur supra septimum ætatis annum sunt, tametsi infantiæ proximi, quia fari possunt, rectéque loqui incipiunt: vtiliter sibi stipulantur. l. seruum. ff. rem pupil. sal. fo. §. pupillus. de inutil. stipul. *Infans.*

f ❡ NEC ABSENS. Possunt † cęte-
5 ri cõtractus, inter absentes confici. l. j. §. fin. ff. de contra. empt. l. consensu. ff. de actio. & obli. adeoquidem, vt sponsalia, nuptiæque, inter absentes legitimè contrahantur. l. sufficit. ff. de sponsal. l. denique. ff. de rit. nupt. Sola verborum obligatio, inter absentes concepta, inutilis est: vt hîc, & §. item

Cõtractus qui inter absentes contrahantur.

cem debent. Si quis igitur ex his[g] uelit stipulari, per seruum[h] præsentem stipuletur, & acquiret ei, ex stipulatu actioné[i]. Item si quis ex his obligari[k] uelit, iubeat:[l] & erit, *quod iussu* obligatus.[m]

verborum, de inutil. stipul. quoniam oportet in ea, vt diximus, ex contrahentibus alterũ, alterius verba exaudire. d. l. j. §. fin. ff. de act. & obli. atqui absentes, se inuicem exaudire nequeunt: vt hîc. Nec obstat, quod Vlpi. scribit, sponsalia à spõdendo dicta esse, quòd solerẽt veteres stipulari, & spõdere sibi vxores futuras. l. ij. ff. de spõsal. quæ tamẽ inter absentes, iure contrahuntur. d. l. sufficit, & d. l. denique. Tametsi enim in more veterum fuerit, per stipulationes contrahere sponsalia: nudum tamen consensum, ad ea constituenda sufficere, postea receptum est. d. l. sufficit, & l. fin. de sponsal. Licet autẽ non posit per internuntium, aut epistolam confici stipulatio: vt hîc, & d. §. item verborũ, iure tamen cõtracta, potest per epistolã, & literas probari. l. ea quæ. ff. de dona. int. vir. & vxor.

g ¶EX HIS. Personis quas stipulationẽ contrahere nõ posse diximus: veluti, mutum, surdum, infantem, & absentem.

h ¶PER SERVVM. Negotiũ facere videtur regula, † quæ vult eius actus incapacem esse seruum, quem explicare dominus prohibetur. l. si mihi, & tibi. §. regula. ff. de leg. j. atque ideo eum, qui suo nomine vsucapere nequit, nequidem per seruum posse. l. labeo. ff. de vsucapio. Quæ præsertim obtinere debet, in stipulatione; quæ iuris ciuilis est. l. ea quæ. ff. de acquir. re. domi. §. de cõstituta, de actio. Cùm enim respectu eorum, quæ iuris ciuilis sunt, serui pro mortuis habeantur: l. quod attinet. ff. de reg. iur. persona domini necessariò spectanda venit. l. non minus. ff. de hæred. instit. Vbi dominus itaque stipulari nõ potest, videretur ex iam dicta regula, nequidem per seruũ stipulationem cõtrahere posse, d. §. regula. & d. l. nõ minus. sed cõsiderandum est, domini

6 *Capacitas serui an reguletur à capacitate domini.*

personam, ad hoc tantum inspici, vt acquisitionis capax sit. l. debitor. §. seruo. ff. de leg. ij. Ideóque ex persona serui, tum vires accipiet dispositio, cùm dominus defectu naturæ simili, actum cõcipere prohibetur, effectus eius nempe acquisitionis nihilominus capax. l. Antistius. §. fi. ff. de acquir. hæred. & hîc, licet vbi dominus deportatus est, aut simili ratione incapax, ne quidẽ per seruũ, acquirere posit. l. si deportati seruo. ff. de leg. iij. & d. l. nõ minus. ne, quod vna via prohibitũ est, per obliquum permittatur.

i ¶EX STIPVLATV ACTIOnem. Directam scilicet. l. quoties. ff. de admi. tuto. Ex verborũ porrò obligatione duas actiones proficisci constat: condictionem certi, si in stipulationem certũ deductum est. l. si quis certũ. ff. de reb. cred. si verò incertum, ex stipulatu. §. j. de verbo. oblig. & in rubrica plenius exposui.

Actio duplex ex stipulatione.

k ¶OBLIGARI. Hoc ad infantẽ referri nõ potest, qui cùm fari nequeat: l. j. §. sufficit. ff. de admi. tuto. l. seruo. §. si pupillo. ff. ad treb. Volũtatémque furiosi exẽplo, nullam habeat. §. pupillus. de vtil. stipulatio. nec sine tutoris authoritate obligetur. l. pupillus, & l. obligari. ff. de autho. tut. iubendo nõ potest obstringi, nisi tutore authore iusserit. l. j. §. si pupillus. ff. quod iussu. Quocirca vel tutoria authoritas exaudienda est: quod nõ facilè crediderim. l. quæcunq;. §. fin. ff. de publicia. vel hæc verba ad infantem referri minimè debent: quod verius puto.

l ¶IVBEAT. Iubebit surdus verbis, mutus verò absens, scripto, aut per nuntium. l. j. §. fin. ff. quod iussu.

m ¶QVOD IVSSV OBLIGAtus. Si seruus iubentem dominũ obligat, vt hic, † cur non & eum acceptilatione liberat. l. penul. ff. de acceptila. cùm ad liberationẽ propensiores esse

7 *Serui acceptilatione, cur non liberetur dominus.*

debea

debeamus? l. Arrianus. ff. de actio. & oblig. Difficile est profectò differentiæ rationem proferre, nisi dicas, seruum iussu domini, acceptum quoque facere posse, si pręcedat stipulatio, animo nouandi, aliter non. d. l. penul. vbi Acc

Accurs. Sic enim in tutoribus, & curatoribus, furiosorũ, prodigorúmve, Vlpia. respõdit, ne his quidẽ acceptũ fieri, cęterũ nouatione facta, posse eos liberari per acceptilationem. l. & per iusiurãdũ. §. tutor. ff. de acceptilatio.

§. *Qui præsens.*

1 *Mox dictio.*
2 *Interuallum magnum.*
3 *Discessus solus stip. non vitiat.*

QVI PRAESENS interrogauit, si antequàm responderetur, mox[a] discessit, inutilẽ efficit stipulationem[b]. Si uerò præsens interrogauit, & antequàm respóderetur, discessit, & reuerso[c] responsum est, obligat[d]. Interuallum enim medii temporis modicum[e], non uitiauit obligationem.

§. *Si quis ita.*

1 *Quid ni? & cur non?*
2 *Vtique.*
3 *Annuere propriè quid.*

Mox. a MOX. hæc † dictio mox, in
1 veteribus, & castigatis codicibus, non habetur.

b ¶ INVTILEM EFficit stipulationem. Cùm non sit ad interrogata respõsum, aut si responsum est, sequuta est responsio, stipulatore absente: cùm tamẽ vtrunque & in interrogatione, & respõsione, præsentem esse oporteat: vt hinc pspicuè probatur.

c ¶ REVERSO. Mox, id est, statim. Accurs. in l. momentariæ. C. vnd. vi. Et ita melius multò congrueret huic loco, dictio Mox, à nescio quibus ex antiquis, temerè principio textus iniecta. vt sic hæc verba legeremus. *Et mox reuerso*. Neque enim sufficit eo reuerso, responsum esse: nisi incontinenti stipulator redierit. l. continuus, in princip. hoc tit. & l. duo. §. fin. ff. de duob. reis. Eo nanque ex interuallo reuerso, si præsertim ad alia negotia sit discessum, vitiatur stipulatio. d. l. continuus, & d. l. duo. §. fina. l. si ex duobus. ff. de duo. reb. vnde, & eorum sententiam, veram hîc aliquando probauimus, qui longum temporis interuallum, vitiare stipulationem censent.

Internallũ magnũ et modicum. d ¶ INTERVALLVM ENIM medij temporis modicum. Veteres
2 Codices habent † *Interuallum enim medium*. Sed cur à vulgata litera recedamus, non video: cùm in non absimili specie scripserit alibi Iurisconsul. modicum tẽporis interuallũ, reorum cõstitutionem nõ impedire. l. duo. §. fina. ff. de duobus reis. Sanè magnũ temporis interuallum, Doctor. cõmuniter, vnius diei intercapedinem putãt. l. cõtinuus, in prin. hoc tit. & l. si ex duobus. ff. de duob. reis. Nec tamen desunt, qui aliter atque aliter sentiãt. Nos verò in commentariis nostris, quia distinctio hæc tẽporis, à l. præscripta, nõ est, rem totam iudicis arbitrio diri mendam censuimus: qui ex re in stipulationem deducta, ex personarúmque qualitate, ac congrua verborum significatione, æstimabit, quod modicũ, longúmve interuallum, dici debeat. l. j. ff. de iur. delib. l. si ita quis. §. Seia, hoc tit.

e ¶ NON VITIAVIT OBLI-
3 gationẽ. Solus † itaque discessus, cùm stipulationem non vitiet, non censetur extraneus actus, ad obligationẽ. l. continuus, in princip. hoc titul. l. duos. §. final. & l. si ex duobus. ff. de duob. reis.

Quidni. a
1 QVID NI? Id est, † Cur non? Cuiusmodi locutiones, planè demonstrant eũ, qui respondet, consentire interrogationi. l. testamento. ff. de ali. & cib. leg.

d ¶NON TANTVM AVTEM ciuiliter. Non sat puritati Vlpiani congruit hæc verborum collocatio. Quocirca cum emendatioribus codicibus legendum, *non tantum enim non ciuiliter.*

4 *Annuens an consentiat.*
5 *Consensus præsumptus non parit naturalẽ.*

SI QVIS ita interroget, *dabis?* & responderit, *quidni*[a]? is utique[b] in ea causa est, ut obligetur: cõtrà si sine uerbis annuisset,[c] nõ tantum autem ciuiliter[d], sed nec naturaliter[e] obligatur, qui ita annuit, & ideo[f] rectè dictum est, non obligari pro eo, ne fideiussorem quidem[g].

§. *Si quis simpliciter.*

1 *Simplex, simpliciter, simplicitas.*
2 *Vsuræ, in calendas solitæ stipulari.*
3 *Calendæ.*
4 *Nonæ.*
5 *Idus, Iduare.*
6 *Diuersitas responsionis, vitiat stip.*
7 *Ilico.*
8 *Complacentiæ in stip. virtus.*

Vtique. b
2 ¶VTIQVE. Id est, † certè: quod tametsi leue, non cẽsui prætereundum, ne quis Accursij expositione deceptus, hanc voculã implicare putet. Vult igitur Vlpianus ratam esse stipulationẽ, si quis interrogauerit, Dabis? & alter responderet, Quid ni? Quo palam fit ante cõstitutionẽ Leonis. l. omnes. C. de cõst. stip. quæ veteres illas verborũ formulas, Spondes? spõdeo, Promittis? promitto, & alias id genus à Iustiniano memoratas. §. in hac re, de verb. obli. nominatim antiquauit hanc verborũ superstitiosam obseruationem aliqua saltem ex parte remissam fuisse: cùm satis habuerit Vlpianus hîc si constet vt cumque de contrahentium consensu qualibuscunque verbis. Ad quæ notandum Impp. frequẽter se eorum authores prædicare, quæ veteres antea Iurecõsulti prodiderãt. Cuius rei rationem disserui lib. v. Miscel. xvij.

Annuere. c ¶ANNVISSET. Inclinato puta ca-
3 pite. † Sic enim propriè annuere dicimur, cùm nutu, hoc est, capitis signo, aliquid affirmamus: vnde & annuere, pro cõcedere vsurpatum. Virgil. lib. x.

Annuit his Iuno, & mentem lætata retorsit.

e ¶SED NEC naturaliter. De ciuili obligatione, res extra omnem erat cõtrouersiã, eam videlicet nõ nasci, cùm deficerent ex parte promissoris verba, sine quibus stipulatio confici non potest. hac l. in princip. & l. j. §. verbis. l. obligamur. §. verbis. ff. de actio. & oblig.
4 † Cæterùm naturalem ortã videbatur, cùm eam pariat consensus. l. stichum. §. naturalis. ff. de solutio. & receptum sit, eũ consentire, qui interrogatus annuit. Accurs. §. quia verò vt spõs. larg. col. ix. Sed ipse nusquã, nisi apud Accurs. legi, eum, qui annuit, — *Annuens an consentiat.*
5 consentire. † Et si quis consensus ex nutu colligi potest, is non verus, sed præsumptus est, & figuratus, qui ad productionem naturalis obligationis non sufficit. l. ij. §. voluntatem. ff. solu. matrim.

f ¶ET IDEO. Quia cõstat eum, qui annuit, nec ciuiliter, nec naturaliter obligari.

g ¶NE FIDEIVSSOREM quidem. Fideiussor enim ei nõ obligatur, cui reus promittẽdi nullo iure obstrictus est. l. fideiussor obligari. in princ. ff. de fideiusso. quanuis soli naturali obligationi, fideiussor accedat. l. j. & l. Marcellus. ff. illo tit.

SIM

simpliciter.

a IMPLICITER. Id est,
1 † purè, & apertè, sine vlla
quantitatis, aut conditio-
nis admistione: vt, promit-
simplex. tis centum. Simplex enim dicitur pu
rus & apertus, ni-
hil tectum, aut si-
mulatum habēs:
à quo simpliciter,
purè, & apertè, &
simplicitas. simplicitas, quæ
puritatem ipsam,
omni simulatio-
ne carentem, no-
tat.
Vitam quæ faciunt beatiorem,
Iucundissime Martialis, hæc sunt:
Res non parta labore, sed relicta.
Non ingratus ager, focus perennis,
Prudens simplicitas, pares amici.

SI QVIS simpliciter [a] interrogatus sub conditione [b] responderit, *si illud factum erit, dabo*: non obligari eum constat. [c] Etsi ita interrogatus, *intra Cal. quintas* [d] *dabis?* respōderit, *dabo idibus* [e]: æque [f] non obligatur: non enim sic respondit, vt interrogatus est. [g] Et versa uice, si interrogatus sub cō-

b ¶SVB CONDITIONE. Quæ
re ipsa non insit. l. interdū hoc tit. cùm
enim expressa cōditio, quæ tacitè in-
est, actum conditionalem non faciat:
l. iij. de leg. j. non vitiaretur stipulatio,
si purè interroganti, responderetur
sub conditione, quæ tacitè inest: velu
ti si simpliciter stipulanti fructus na-
scituros, responderim, promitto. *si na-*
scantur. l. j. §. fin. ff. de cond. & demon.
d. l. interdum.

c ¶NON OBLIGARI EVM
constat. Licet enim responderit, non
tamen sic, vt interrogatus est. §. pupil
lus: de inutil. stip. & hoc §. vnde inu-
tilis est stipulatio, cùm interrogatio-
nem non sequatur congrua respon-
sio. l. obligamur. §. j. ff. de act. & obli.

d ¶INTRA CAL. QVINTAS,
Calendæ quintæ. hoc est, intra quinque menses, vt &
2 apud Celsum, † intra tertias Cal. id
est, intra tres menses. l. liber homo. §.
si ita scriptum. ff. de hæred. inst. Qui
loquēdi modus, ductus est à fœnera-
torum consuetudine, qui in singulas
Calendas, vsuras solebant stipulari. l.
lecta. ff. de reb. cred. Vnde Horat.
Hæc vbi loquutus, fœnerator Alphius,
Omnem relegit ædibus pecuniam,
Quærit Calendis ponere.

c ¶IDIBVS. Diuisi sunt à veteribus
menses, in Calendas, Nonas, & Idus.
tres ita singulis mensibus dies con-
stituentes: quos
sacros, solēnes, &
festos, haberent,
tanquam dies su-
3 peris dicatos. † Ca *Calendæ.*
lendæ initia sunt
4 mēsium. † Nonæ *Nonæ.*
quatuor illi dies
vocantur, qui Ca
lendas sequūtur,
prȩterquā in Mar
tio, Maio, Iulio,
& Octobri: in
quibus sex dies
primū sequentes,
Nonæ appellan-
5 tur. † Idus verò sic dictæ sunt, quòd *Idus.*
mēsem partiantur, & diuidāt. Iduare *Iduare.*
nanq; apud Hetruscos, diuidere est.
Eóque die, qui mensem diuidit ela-
pso, numerum dierum supputamus,
quatenus à Calendis sequentibus di-
stant: veluti, quinto, & sexto Calen-
das Ianuarii dicimus, pro die quinto,
& sexto ante Calēdas Ianuarij mēsis.

f ¶AEQVE, id est, similiter, & sicut
superiore casu.

g ¶VT INTERROGATVS *Responsionis diuersitas stip. vitiat.*
6 est. Hincque dici solet, † ex diuersi-
tate interrogationis, & responsionis,
stipulationem vitiari: si tamen ea di-
uersitas sit in qualitate, aut substan-
tia obligationis: vt hîc, & §. præterea,
de inutil. stipul. Nam si in quantitate,
cùm respectu minoris summæ, vni-
formis sit consensus: l. inter stipulan-
tem. §. si stipulante, hoc tit. & l. diem.
§. inde quæritur. ff. de arbitr. secus di-
cendum esset, si stipulāti huius. l. Sin-
gulare quoque putant, in duorū reo-
rum cōstitutione, vt per diuersitatem
responsionis, non vitietur obligatio,
idque ex Florentini responso, l. ex
duobus, ff. de duob. re. In cuius inter-
pretatione plerosque omnes fœdissi-
mè lapsos ostendi: cùm illic duo rei,

ditione, respóderit purè[h], dicendum erit eum non obligari. Cum adiicitur aliquid, uel detrahitur obligationi[i] semper probādũ est, uitiatā esse obligationē:[k] nisi stipulatori diuersitas responsionis, ilico[l] placuerit[m]: tunc enim alia stipulatio cōtracta esse uidetur[n].

non vno structu sermonis, sed singuli separatim, & diuerso modo, interrogati fuissent, vnus purè, & alter in diē, vel sub cōditione. Nam si purè simul interrogati, diuerso modo respōdeāt alter purè, videlicet, alter in diē, aut sub conditione, corrumperetur dubio procul stipulatio: vt hîc, & d. §. præterea, & ita duorũ reorum constitutio, quæ sine stipulatione cōfici nō potest. §. j. de duo. re.

h ¶RESPONDERIT PVRE. Si modo scilicet apertè, id exprimat, quia stipulatori in diem, vel sub conditione, interroganti se præsenti die daturum spopōderit. Nam si hoc solum responderet, promitto, videretur in eandem diem, vel conditionem, qua interrogatus est, spopōdisse: hoc enim verbum promitto, refertur ad omnia, quæ in interrogatione continētur. §. preterea, de inutil. stipulatio.

i ¶OBLIGATIONI. Idest, interrogationi, præparanti causam obligationis, respectu tamen qualitatis, aut substantiæ: nam si de quantitate concepta sit stipulatio, & adiiciatur aliquid, vel detrahatur in respōso, contracta tamen est obligatio, in minori summa, in qua vtrinque consensum est. §. seq. & paulò ante dixi.

k ¶VITIATAM ESSE OBLIgationem. Hęc verba apertè demonstrant, hinc duci falsò argumentum: vbi aliquid additur, vel detrahitur, primæ dispositioni, nouā creari, tametsi enim id altero Vlpiani responso, iuuari posit: l. ius ciuile. ff. de iusti. & iur. ex hoc loco tamē suaderi nequit: cùm in specie huius textus, prima dispositione subtracta, nō formetur noua.

Noua dispositio quādo creetur.

l ¶ILICO. † Idest, statim, & qđ iuriscōsulti dicũt, incontinenti: l. litigatoribus. C. de appellatio. aduerbiũ enim *ilico*, vt grāmatici dicunt, tēporis breuitatem notat: de cuius significatione quædā dixi l. cũ quidā. col. iiij. C. de impub. 7

ilico.

m ¶PLACVERIT. facit hæc stipulatoris complacentia, vt responsionis diuersitas, stipulationē non corrũpat.

n ¶VIDETVR. Obstat †, quia non
8 contrahi stipulationem diximus, nisi verba hoc ordine proferantur, vt responsionem præcedat interrogatio. l. obligamur. §. verbis. ff. de actio. & oblig. l. j. C. de vsur. Atqui vbi ex eo stipulatio cōtracta videtur, quòd diuersitas responsionis stipulatori ilico placuit, interrogationē contra iustum rerum ordinem, responsio præcessit. Tu dic pręcessisse verè interrogationē, quæ tamē sequuta respōsi diuersitate, omnino vitiata esset, nisi placuisset ilico interroganti diuersitas. Cæterùm cōplacentia eiusmodi efficit vt interrogatio de eo facta censeatur, in qđ posteriore placito consensum est.

§. Si stipulanti.

1 *Diuersitas in summa cur stip. non vitiet.*
2 *Iustiniani lapsus.*
3 *Maior summa minorem continet.*

SI stipulāti mihi decē, tu uiginti spódeas, nó esse cōtractam obligationé, nisi in decē[a] cōstat. Ecōtrariò quoque, si me xx. interrogante tu decē respódeas, obligatio nisi in decē[a],

Diuersitas summarum an stipul. vitiet.

a NISI IN decem. Cùm in illis tantum vtrinque sit consensum. l. diē. §. inde quæritur. ff. de arbit. l. inter stipulantē. §. si stipulante. hoc titu.
1 † sed videtur nec respectu minoris summæ, vtiliter contrahi stipulationē, cùm dixerit Iustinia. inutilem esse stipulationē, siquis ad interrogationē cōgruenter nō respōdeat. Veluti (inquit) si dicā, decē aureos mihi dare spondes? & tu dixeris, quin

nó erit cótracta. Licet enim oporteat cógruere summam[b] attamen manifestissimum est, in uiginti, & decem inesse[c].

quinq; aureos dabo, aut si ego quinque stipulatus sim, & tu decem promittas. §. præterea de inutil. stipula.

Iustinianus reprehenditur.

2 † Dormitasse profectò illic Iustinianum video, qui hoc exemplo tam ineptè sit vsus, aduersus iuris ciuilis rationē, & Vlpiani responsum. Ex quo tamē regulā à se tractatā desumpsit, quem ne omni excusationis colore prorsus spoliarem, quandoque cum cōmuni intellexi, vt stipulationem quatenus interrogatio, & respōsio non cōcurrūt, vitiari velit, & ita respectu maioris summæ, in qua dissensum est, non etiam respectu minoris in quam partes vtrinque consenserunt: vt hîc. §. si stipulanti.

b ¶ CONGRVERE SVMMAM. Promissam cum ea de qua facta est interrogatio d. §. præterea.

In maiori summa minor inest.

c ¶ ET DECEM INESSE. Et generaliter in quacūque maiore summa minorem. l. diem. §. inde quæritur. ff. de arbit. Vnde videtur in summis, quod minus est, in stipulationē vtrinque deductum. l. inter stipulantem. §. si stipulante. Hinc autem, illud

3 Brocaldum vulgò iactatur † *In maiori summa, minor inest.* l. iij. §. si plus. ff. de statulib. & d. §. inde queritur, non temerè quidē, cùm maior summa consideretur: veluti totum numerale, vt explicauimus, in l. iij. ff. de seruituti. & in toto partem esse, iuris sit certissimi. l. si quis cū totū. ff. de excep. rei iud. l. in toto. ff. de regulis iur. Quinimo & maiori parti minor inest. l. qui concubinam. §. j. ff. de legat. iij. Veluti in semisse, quadrans. l. quoties. §. sed si maiorē. ff. de hæred. instit. l. qui quartam. ff. de legat. j. Rectè igitur apud Vlpia. Iulianus respondit, si ex tribus arbitris vnus in xv. alius in x. & alius in v. condemnet, v. ex compromisso præstāda esse, quia in hanc summam omnes consenserunt. l. diem. §. si plures, in fi. ff. de arbit. Et Alphenus, cum testator certam summā in funere erogari mandat, non licere minus expendere, plus verò, hæredes consumere posse; quando in maiore summa, minor etiam contineatur. l. cùm in testamento. ff. de verb. signi. Quod tamen doctores aliter, atque aliter declarant, & nos multa in cōmentarijs diximus.

§. Sed si mihi.

1 *Stipulatio inutilis, an valeat in vim pacti.*

2 *Vtile per inutile an vitietur.*

SED ETSI mihi Pāphilum stipulanti, tu Pamphilū & Stichum spoponderis: Stichi adiectionem pro superuacuo[a] habēdam puto. nā si tot sunt stipulationes, quot

Stipulatio inutilis, an in vim pacti valeat.

a PRO SVPERVACVO. Ergo in Sticho adiecto,

1 † nec quidem pactio nuda inducetur: cùm pacti nudi effectus sit multiplex. l. iurisgē. §. igitur nuda, vbi docto. ff. de pact. & hic tex. stichi adiectionē pro superuacuo habendam dicat. Nec obstat quòd ex simultaneo duorum consensu pactum descendat: l. j. ff. de pact. Et in specie adiecta, promissor expresè consen

senserit, & stipulator tacitè, cùm in his, quæ vtilia nobis sunt, tacentes consentire videamur. l. qui patitur. ff. mandati. Nam respondeo, promissorem stipulatione obligari voluisse, nō tantùm respectu speciei, de qua interrogatus fuit, verùm etiā eius quā adiecit. vt æqualis vtriusque copulati fiat determinatio. l. iā hoc iure. ff. de vulga. Quare cùm adiectio speciei, in vim stipulationis non cōsistat: non cor

consistet etiam, vt pactum nudum: cùm stipulandi, non pasciscendi animo, factũ sit. l. j. §. eum qui. ff. de constitut. pecu.

sunt corpora[b], duæ sunt quodammodo stipulationes: at una utilis[c], alia inutilis[d], neque uitiatur utilis per hanc inutilem[e].

b ❡QVOT SVNT CORPORA. Sic & alibi idem Vlpia. tot stipulationes, quot species stipulatione comprehẽsas, esse dixit. l. scire debemus vbi plenè scripsi.

c ❡VNA VTILIS. De Pamphilo.

Vtile per inutile an vitietur. d ❡ALIA INVTILIS. De Sticho, à promissore adiecto, ad quem interrogatus non fuit.

e ❡PER HANC INVTILEM.
2. Actus † legitimus per inutilem non corrũpitur, vt hinc tradi solet. Quod in his, quæ sectionem, & diuisionem recipiũt, vtrinque verum sit. l. vsuras. & l. placuit. ff. de vsu. l. siue generalis. ff. de iure dot. & sic in aliis, quæ inseparabilia vocant, nequaquam obtinet. l. si sponsus. §. generaliter. ff. de dona. inter virum & vxo. l. j. §. item quæritur. & §. Trebatius. ff. de aqua quotid. & æsti. quod extẽsius, in nostris ad hũc locum cõmentariis, tractauimus.

PER

§. Eadem.

1 *Lingua.*
2 *Diuersitas idiomatum, stip. vitiat.*
3 *Latinè, qui actus confici debeant.*

EADEM autem, an alia lingua[a] respondeatur, nihil interest. Proinde si quis Latinè interrogauerit & respõdeatur ei græcè,[b] dummodo congruenter respõdeatur: obligatio constituta est. idem per cõtrarium[c]. Sed utrum hoc usque ad Græcum sermonẽ tantum protrahimus an uerò, & ad aliũ, Pœnum fortè, uel Asiriũ, uel cuiusuis alterius linguæ: dubitari potest, ex scriptura Sabini. Sed uerũ puto, ut omnis sermo[d] contineat uerborũ obligationẽ, ita tamẽ, ut uterque alterius linguam intelligat, siue per se, siue per uerum interpretem.

Lingua. a
1 ALIA LINGVA. Lingua † hic, idiomatum, & sermonum differẽtiam notat: vt cùm Cic. in Tuscu. dixit, vberiorem esse, & copiosiorem multò Græcã linguã, quàm Latinam: magis tamẽ propriè notã oris particulam designat, à ligando cibo, vt Varro putat, sic dictam; ea enim obtritos dentibus cibos colligit, vique sua cõglobatos, ad ventrem transmittit.

b ❡RESPONdeatur ei Græcè. Quia cùm Latinè me interrogasses, promittis, ego responderem *ὑπισχνοῦμαι*.

c ❡IDEM PER cõtrarium. Si videlicet Græcè fiat interrogatio, & responsio Latinè, quia dixeris *ὑπισχνῇ*. & responderim, promitto.

OMN

d ❡OMNIS SERMO. Hæc verba, satis indicant, ante Leoninam constitutionem, l. omnes. C. de contrah. stipul. de vetere illa conceptorum verborum formula, decessum fuisse, qua potissimum inductũ erat, vt iisdem verbis respõderetur, quibus interrogatus quisesset, vt spondes, spondeo. §. in hac re, de verb. oblig. satis enim lex habuit, si cõgruẽter responderetur. l. obligamur. §. verbis. ff. de actio. & oblig. quocunque sermone id fieret, modò tamen, vt subiicit Vlpia. alter alterius linguã intelligat. Quo-
2 circa verũ est, † sola idiomatum diuersitate stipulationẽ non vitiari. d. §. in hac re. ij. re. spon. & hoc §. sicuti. nec sentẽtiã, quæ tam Latina, quàm Græca lin- Idiomatũ diuersitas.

gua

gua proferri potest. l. iudices. C. de
3 sentent. † Quod enim Triphoninus scribit, Decreta à prætoribus Latinè interponenda, l. decreta. ff. de re iudic. alios terminos, aliámque rationem habet: neque enim de sententiis, sed de Decretis prætorum loquitur. Quæ cùm generalia sint, neque tam ad certas personas, quàm ad vniuersos de populo referantur. Latinè hoc est clarè, & apertè, communíq; sermone, lex interponi voluit, vt de plano ab omnibus legantur, & intelligantur. l. sed & si. §. proscribere. ff. de instito. Qua pariter ratione Iustinianus Constantinopoli existẽs se in cõdendis legibus, testatur paterna voce vti noluisse, sed Græca, quæ tunc tẽporis, omnibus penè nationibus, erat notissima: quò magis leges promulgatæ, facilem reciperent interpretationem. §. alienationis, de nõ alienan. re. eccle. col. j. §. sed nostra in princip. de succes. liber.

IOAN. CORAS. VALENT. XII. SEPTEMBRIS. 1546.

L. *Stipulationum.*

1 *Stipulatio dandi dominij translationem continet.*
2 *Facti verbo, non factum venit.*
3 *Interpretatio propria, in pœnis locũ habet.*
4 *Stipulatio, quando in dando, faciendóve consistat.*
5 *Stipulationes mixtæ.*
6 *Mixtum sub simplicibus continetur.*
7 *Comes Palatinus quando legitimet.*

II. IVL. PAVL. *lib. xxvij. ad edictum.*

STIPVLATIONUM, quædam in dando[a], quædam in faciendo[b] consistunt[c].

a
1 IN DANDO. Vt stipulatio † decem, aut fundum Tusculanum dari, & his similes. §. & harum, quæ hoc continent, vt dominiũ stipulatoris, quoquomodo efficiatur. l. vbi autem. §. fin.

b IN FACIENDO. Veluti insulam fieri, domum ædificari, fossam fodi, vacuam possessionẽ tradi, & aliæ id genus. d. l. vbi autem. §. qui id quod, etiam in non faciendo consistentes. §. item si
2 in facto: † cùm facti verbo, non factum etiam cõtineatur. §. si vxor, de nupt. Idcóque alibi iuriscõs. scribit, in fraudem facere videri, etiam eum qui non facit quod debet facere. l. in fraudẽ. ff. quæ in fraud. credi. & qui non facit quod facere debet, videtur facere aduersus ea quæ non facit. l. qui non facit. ff. de reg. iur. Quod & de proprietate sermonis obtinet. l. facere. ff. de verb. sig.
3 Proinde etiam † in pœnis, ille dicitur cõtra pacta facere, qui ea nõ implet. l. si quis maior. C. de transactio. cùm in tractatu pœnali, & odioso, interpretatio quæ ex proprio significatu descendit, locum habeat. l. cùm lege. ff.
4 de testam. † Et intellige stipulationes in dando, aut faciendo consistere, respectu materiæ, circa quam contrahũtur: nam respectu formæ, nec in datione, nec in facto, sed in ordinato sermone, hoc est, interrogatione præcedente, & subsequẽte respõsione, consistunt. l. v. §. stipulatio, hoc titul. & l. j. §. verbis. ff. de act. & oblig. l. j. C. de vsur.

Facti verbo non factum venit.

c ¶ CONSISTUNT. Et quędam mixtæ, ex dando, & faciendo inueniuntur. l. veteris. C. de contrahen. & cõmit. stipul.
5 † qualis est stipulatio, rationes reddi, quæ ex mixtura quadam dationis, & facti, consistit. l. cùm seruus. §. j. ff. de cond. & demonst. & hæc est veritas, quicquid Besut. in contrarium dicat: cuius argumẽtis abundè Iason satisfacit.
6 † Porrò nõ necessum habuit iurisconsul. stipulationem mixtam exprimere, cùm simplices protulisset, & satis sub simplicibus, mixtum contineatur. l. si ita scriptum. ff. de liber. & posth.

Stipulatio mixta.

Propria interpretatio in pœnis.

Mixtum sub simplicibus continetur.

posthu.l.clemens. ff. de hæred. instit. etiam in materia odiosa.l.is qui in puteum.§. hoc interdictum, ff.quod vi aut clam. Si non ex vi & proprietate verborum, ex legis saltem sententia. l.quid ergo. §. quod ait prætor. ff. de iis qui not.infam. Sic scriptū legimus, actionum genera duo esse: in rem, & in personam.l. actionum.ff.de act. & oblig.§.omnium. de actio. in Inst. & tamen quasdam actiones mixtam naturam habere, expressit alibi Imperator.§.quædam, de act.in Inst. At verò doctrinæ facilioris gratia, mixtam speciem exprimit quādoque legislator.l.j.§.hoc interdictum.ff.de interdict.

7 † Hæc cùm vera sint, rectissimè Bart. & alii censuerunt, vt si Comiti Palatino, summus pontifex concesserit, potestatem restituendi natalibus, seu, vt dicūt, legitimandi procreatos ex adulterio facultatémque legitimādi, ex incestu natos: editum ex incestu simul, & adulterio, Comes legitimare poterit, nam positiones casuum simplicium (vt dixi) mixtum casum comprehendunt. Et hæc concessio beneficiū est principis, ideóque latissimè interpretanda.l.fi.ff.de constit.princip. *Palatini Comitis potestas.*

a E T H A R V M omnium stipulationum scilicet, quæ vel in dando, vel in faciendo consistunt.

b ¶ DECEM DARI STIPVlamur. Obligatio

1 † ergo dādi quantitatē, omnino diuidua est: cōtractu, obligatione, petitione, & solutione; vt hîc, & l. in executione. §. j. Quocirca partē soluere potest debitor, nolente etiā creditore; vt hîc text. contra doct. apertissimè probat, quē sine intolerabili calumnia, intelligere nō possumus in sponte recipiēte. Alioqui dicendum, obligationē generis, diuiduā, in qua cōstat, solutionē partis vnius ex speciebus, volēti creditori factam, debitorem liberare: ex quo aliud pro alio consentiente creditore, solui potest.l. ij.§. mutui.ff. de rebus cred. & quod text. noster. in fi. negat, debitorem hominis in genere, soluendo Stichi partem, liberari: intelligēdum necessariò si pars illa inuito creditore soluatur, quò fit manifestum, hūc text. loqui de solutione quæ fit creditore nolēte. Verius est igitur obligationē quantitatis, etiā inuito creditore, diuiduam: & ita, eū, qui decē debet, quinque soluere posse; tametsi creditor nolit. §. item per acceptilationē.quibus mod.toll.oblig.in Institut. Si enim in fisco particulari solutio sufficit; l. fina. C. de apo. pub.lib.x. & l.pe. C.de col.fund. patrimo. lib.xj. multo magis in priuato. l. j. & ij. ff. in quib.cau.pig.tac. cont. Nec obstat, quòd Modestinus.iij.respōso.libro scripsit, nō retar

obligatio dandi diuidua.

An inuito creditore.

§. *Et harum.*

1 *Obligatio dandi quantitatem, diuidua.*
2 *Vsura vice pœnæ subijcitur.*
3 *Conditio, actum facit indiuiduum.*
4 *Obligatio dandi quæcunque, diuidua est.*
5 *Dominium, quando transferri dicatur.*
6 *Natura & lege diuiduum.*
7 *Diuiduum obligatione petitione & solutione.*
8 *Seruitutes cur indiuiduæ.*
9 *Actio, quando mobilis vel immobilis dicetur.*
10 *Obligatio generis est dandi.*
11 *Creditor partem recipiens, an sibi noceat.*
12 *Alternatiua & generis obligatio æquiparantur.*
13 *Obligatio generis an species in obligatione habeat.*
14 *Improbata communis sententia.*
15 *Pacti de non petendo virtus.*

T HARVM omniū [a], quædam partium præstationem recipiūt: ueluti cùm decem dari stipulamur [b]. Quædam non reci-

tardari totius debiti vsurarum præstationem, si cum creditor paratus esset totũ suscipere, debitor qui in exsolutione totius cessabat, solã partem deposuit. l. tutor. §. Lucius. ff. de vsur. illic enim de vsu-

Vsura vice pœna. 2 ra agitur, † quam vice pœnę subiici certum est. l. qui sine. ff. de nego.

piũt: ut in iis, quæ natura diuisionem non admittunt[c]: ueluti cùm

gest. vnde sicut pœna obligationem facit indiuiduam. l. v. §. fin. & l. in executione. §. pen. vtrunque enim & pœna, & vsura, sub conditione promittitur, si sors præscripta die soluta non

Conditio facit actum indiuiduum. 3 sit: l. lecta. ff. si cert. pet. † conditio autem, actum indiuiduum reddit. l. cui fundus. ff. de conditio. & demon. l. si ita fuerit, in princ. ff. de manu testa. Porrò quẽadmodum stipulatio quantitatis, partis præstationem recipit: vt hîc, ita stipulatio certæ speciei. l. si ita

Omnis obligatio dandi diuidua. 4 stipulatus. §. qui decẽ. ff. de solut. † & generaliter quamcunque obligationẽ dandi, certam tamen, & simplicem, siue quantitatis, siue speciei, cuiuscunque véve corporis, diuisionem admittere. d. §. qui decem. Qui enim promittit dare, dominium transferre promittit. l. vbi autem. §. fin. hoc tit. §. sic itaque, de action. † Dominium autem

5 etiam transfert, qui non in totum, sed in partem, alterum dominum facit. l. j. §. domini. ff. ad Syllania. l. pupillus. §. fin. ff. de verb. significa. quare si sim obligatus tibi dare fundum, equũ, aut hominem, certam partem fundi, equi, aut hominis, soluendo, me à parte liberabo. Quod respectu fundi, de quauis parte accipiẽdum est, siue pro diuiso, siue pro indiuiso, respectu verò hominis, aut equi, de parte indiuisa, quæ in intellectu consistit: nam huiusmodi corpora, diuisione actuali interimuntur, & corrumpuntur.

Diuiduũ & indiuiduum. 6 ¶ NATVRA DIVISIONEM non admittunt. Diuiduum, † & indiuiduũ, vel natura, vel lege, dicitur. l. non amplius. §. cum bonorum. ff. de legat. j. Natura id diuiduum dicitur, quod in partes discretas, hominis facto, secari potest: vt lignum, vestis, & res quæcunque corporales. Quæ verò res nec videri, nec tangi possunt, vt iura, actiones, & seruitutes, l. j. §. fi. ff. de re. diuis. Natura dicuntur indiuiduæ: vt hîc. Lege indiuiduum est. cu- *Natura. Lege.* ius sine damno diuisio fieri nequit. Et ita quod commodè diuidi potest, lege diuiduũ dici debet. d. l. non amplius. §. cum bonorum. Qua consideratione, iura & actiones, inter hæredes, & actiuè & passiuè, pro rata, per legem diuiduntur. l. pacto successorum. C. de pact. ea quæ. C. famil. ercíscun. l. j. C. si cert. petat. non enim tam ius ipsum, quàm iuris ipsius effectum, & commoditatem lex attendit: qua spectata, diuisionem meritò à lege recipiunt. l. pro hæreditariis. C. de hæred. actio. l. j. C. de exceptio. licet in seruitutibus, contra. l. hæredes. §. an ea. ff. famil. ercisc. cùm nec respectu iuris, nec respectu vsus diuidantur. l. vsus pars. ff. de vsu

7 & habi. † Rursus in hac salebrosa materia, considerantur tria. Obligatio, petitio, & solutio. Sũt enim res quædam, quæ horum omnium respectu diuiduæ sunt: possunt quippe pro parte in obligationẽ deduci, pro parte peti, & pro parte solui: vt çausa pecuniæ certæ, seu quantitatis. l. in executione. §. prima species. Cõtra, quędam indiuiduæ, vt seruitutes. l. viæ. ff. de serui. l. hæredes. §. an ea. ff. famil. ercisc. Et hîc, huius item generis, sunt operæ. l. libertus qui. ff. de ope. liber. licet numero, & æstimatione, opera quandoq; diuisionem recipiat. l. in stipulationibus. §. operarum. hoc tit. vbi plenius dico. l. si quando. ff. de oper. liber. Quædam verò res, licet obligatione diuisionẽ admittãt, quia pro parte in contractum deduci possunt: peti tamen pro parte nequeunt, nec solui, nisi in totum: vt facta d. l. stipulationes, vers. idẽ puto, & l. in executione. §. secunda, hoc tit. l. ij. §. præterea. ff. de aqua pluu. l. locus. ff. de acquir. pos. Aliæ deniq; sunt, quæ cum obligatione, & petitione, diuisionem

Obligatio, petitio, solutio.

b

uiam, iter, actum [d] stipulamur. Quædam partis quidem dationē natura sui recipiunt, [e] sed nisi tota dātur stipulationi satis nō fit [f]: ueluti cùm hominem generaliter stipulor, aut lancem, aut quodlibet uas. Nam & si Stichi pars soluta sit, nondum in ulla parte stipulationis liberatio nata est [g]: sed aut

recipiant: pro parte tamen præstari
non possunt: vt promissio generis, &
alternatiua, hoc §. ne contingat, in di-
uersis rebus fieri solutionem, & ita
creditorem quod stipulatus est, non
cōsequi. d. l. in exe
cutione. §. pro par
te. Sunt postre-
mò res quædam,
non obligatione
modò, sed solutio
ne diuiduæ: par-
tis quippe solu-
tio, affert libera-
tionē. Cæterū pe-
titiōe indiuiduæ,
cùm non nisi in so
lidum agi possit:
veluti, cùm de euictione, aduersus
plures hæredes venditoris agendum
est. d. l. in executione. §. in solidum.

Seruitutes indiuiduæ.
d ¶ VIAM, ITER, ACTVM.
Via, iter, actus aquęductus, cæterę'q;
8 seruitutes, † indiuiduæ sunt. d. l. stipu
lationes, & natura. l. viæ. ff. de seruit.
& lege. l. hęredes. §. an ea. ff. fam. ercis.
neque enim parte seruitutis, vti com-
modè possumus. l. vsus pars. ff. de vsu
& habita. l. si quis duas. §. si quis par-
tem. ff. commu. præd. vt meritò scri-
pserit Pompo. vsum seruitutum indi
uisum, ideóq; eas, pro parte, in obli-
gationē deduci non posse. l. viæ alleg.
A' seruitutibus autē excipitur vsus-
fructus. l. j. §. si vsusfructus. ff. ad leg.
Falc. qui licet seruitus si[illegible]j. ff. de ser-
uitu. diuisionē tamē admittit. l. vsus-
fructus ab initio. ff. de vsusfructu:
cuius rei rationē, in d. l. stipulationes
excutio. ergo stipulationes earum re-
rum nō diuiduntur, d. l. hæredes. §. an
ea, & d. l. stipulationes, actus nanque
diuiduus, vel indiuiduus iudicatur
ex natura rei in eum deductæ: vt hîc,
Actio mobilis & immobilis.
9 & l. iiij. §. Cato. † quemadmodum &
actio mobilis, vel immobilis, secun-
dum rem in eam deductā. §. j. de non
alie. col. ij.
e ¶ NATVRA SVI RECI-
piunt. Quia corporales res in stipula-
tionem deductæ sunt, quæ cùm fa-
cto, & opera hominis secari possint,

10 † Diuiduæ naturâ dicuntur: vt præ-
docuimus & quia obligatio generis,
est obligatio dandi, quæ per naturam
diuidua est: etiam si non quātitas, sed
species promissa sit. l. si stipulatus. §. j.
ff. de solutio.

Partē soluens, an liberetur.
f ¶ SATIS NON
fit. Etiā pro parte
soluta, in qua etiā
stipulationis libe-
ratio, nō nascitur:
vt nunc subiicit
iuriscons. alioquî
in diuersis rebus,
rectè partes sol-
uerētur: & ita nō
cōsequeretur cre-
ditor, quod stipu-
latus esset. d. l. in executione. §. pro
parte. Qui partem igitur soluit, nō li-
beratur. d. l. si stipulatus. §. j. sed in pē-
denti est, inquit Iulius Paulus, donec
alius detur: si enim debitor generis,
qui iam partem soluit, residuū in ea-
dem specie præstet, aut debitor alter-
natiuus, qui decē, vel Stichum debe-
bat, quique iam quinque exsoluerat,
alia quinque præstiterit, liberatū eum
dicimus, alioquî secus. l. si nō sortem.
§. si decem. ff. de cond. indeb.

Creditor partē recipiens: an sibi præiudicet.
g ¶ LIBERATIO NATA EST.
Huius doctrinę rationē, iamiam pro-
11 didimus. verū obstat, † quia cum cre-
ditor, prioris partis solutionem spōtè
receperit, respectu eius liberatio con-
tingere debet: sicuti dicimus, cùm vo
lenti creditori, aliud pro alio soluitur.
l. ij. §. mutui. ff. de rebus cred. sed dic,
eum, qui partem rei in genere, aut sub
alternatione debitæ suscipit, accipere
ea lege censeri, si reliquū in eadem re
præstetur: vnde quādiu residuum in
illa ipsa re non datur, non contingit
liberatio. l. cedere diē. ff. de verb. sig.
At verò dixerit quispiam, quatenus
hoc dictum ad obligationē alternati-
uam refertur, vt solutio partis, vnius
ex rebus alternatis, in parte soluta, nō
inducat liberationē, repugnare vide-
ri. l. qui hominē. ff. de acceptilatio. vbi
per acceptilationē, facta partis solu-
tio, ex rebus alternatiuè debitis, libe-
rat

rat in ea parte debitorem. Tu breuiter dic, in acceptilatione diuersum, cùm non posſit in diuerſis rebus ſolutio contingere. d. §. pro parte, licet ſolutionis exemplo, acceptilatio liberet. l. non ſolum. j. §. j. ff. de lib. leg. l. in diē. ff. de acceptila. §. item per acceptilationem. quibus mod. tol. oblig.

ſtatim repeti poteſt [h], aut in pendenti eſt [i], donec alius detur. Eiuſdem conditionis eſt [k] hæc ſtipulatio, *Stichum aut* Pamphilum *dari?*

h ❡REPETI POTEST. Per condictionem indebiti, ſequuta tamē poſteriore ſolutione, quæ comprobabit, an primò ſolutum, debitè, vel indebitè, præſtitum ſit. l. ſi non ſortem. §. ſi decem. ff. de condic. inde.

obligatio quando ſuſpēdatur.

i ❡IN PENDENTI EST. Qui partem rei in genere, aut ſub alternatione debitæ, ſoluit, in pendenti eſt, an liberetur: & ita verū posſit ſequi repetitio, quæ exerceri nō poteſt, donec alia res detur. Declarabit igitur poſterior ſolutio, vtrum prior, iure, vel indebitè facta ſit. d. §. ſi decem: & ita, an debitor liberetur. l. ſi ſtipulatus. in fi. ff. de ſolutio. licet ſubſtātia obligationis primæ, nō ſit in pendenti. Neque enim reſpectu ſubſtantiæ, ſuſpēditur obligatio. l. cùm hic ſtatus. §. ſiue autem. ff. de donat. inter virum & vxo. quamuis effectus nōnunquam ceſſet, & pendeat. l. pecuniam. ff. de reb. cre. l. qui res. §. aream. ff. de ſolutio.

obligationes alternatiuæ, et generis æquiparatæ.

k ❡EIVSDEM CONDITIOnis.
12 Aequiparantur ✝ à lege, obligatio generis, & alternatiua: vt hîc, & l. cum quis. §. fin. ff. de condict. indeb. non tamen per omnia, inquiūt doct. nam in alternatiua vtrunque eſt in obligatione, electiuè licet, & diſiun-
13 ctiuè. ✝ quoniam vno perſoluto, extincta eſt in alio obligatio. l. nō vtiq;, ad princi. ff. de eo quod cer. lo. l. ſi ex toto. §. j. ff. de leg. j. l. ſi illud, aut illud. ff. de leg. ij. & l. illud, aut illud. ff. de conſti. pec. In obligatione verò generis, nullam ſpeciem in obligatione eſſe volunt, licet omnem in ſolutione eſſe fateantur. cùm ex omnibus ſpeciebus ſolutio fieri posſit. l. cùm incertus. ff. de leg. j. Accurſ. in l. Meuius. §. duobus. ff. de leg. ij. & in d. l. cum is. §.
14 fin. At ego pari iure nos vtrī, in vtraque obligatione, hac etiā in re, firmiter exiſtimo: cùm dicat hîc Iulius Paulus, eiuſdem cōditionis eſſe alternatiuam, cum generis obligatione. Verius eſt itaque, vt quemadmodum vtraque ſpecies, in alternatiua, eſt in obligatione, ſub diſiuncto tamen, hoc eſt, ſalua eligēdi facultate. l. ſi in emptione. §. penult. ff. de contra. emp. In obligatione quoque generis, omnes ſpecies in obligatione eſſe dicamus. Cæterum electiuè. d. l. cum incertus. Et quoniam, dicit Papinia. in legato aut promisſione hominis, orationis compendio, ſingulos homines contineri. d. §. duobus, & legato genere, ſingulas ſpecies generis, ſub conditione legatas videri, Caius ſcripſerit. l. ſi optio. ff. qui & à quib. Ineſt porrò conditio vtrique promiſsioni: vt ſi vnus non detur, præſtetur alius, & ſi vnus nō detur, ne reus in cæteris teneatur. Cenſeo igitur eorum ſententiam veram eſſe, qui illam duntaxat differentiam cōſtituunt, quòd in alternatiua ſpecierum, obligatio expreſſa ſit, patens, & aperta, atque ideo non modicam credūtur habuiſſe affectionem, contrahentes erga ſpecies declaratas, in obligatione verò generis, ſpecies contectæ ſunt, & latentes: cùm nulla ſit facta eorum expreſsio, ſed tantum generis, ſub quo infinitæ ſpecies comprehēduntur: in quas ideo parum affecti, contrahentes fuiſſe videntur.

Communis ſententia improbata.

15 Hinc patet ✝ cur pactum de non petendo, vnam ex rebus alternatiuè debitis, reū in vniuerſum, eximat tota obligatione, licet in obligatione generis ſecus. l. ſi vnus. §. ſed ſi ſtipulatus. ff. de pactis: & cur in hac obligatione, promiſſor, dādo ſpeciē vnam, quæ erat ſtipulatoris tempore contractus, vi ipſa liberetur, in illa verò, nō item. l. qui decem. §. ſtichum aut Pamphi-

Pacti de non petendo vis.

lum.ff.de solutio. Nam quia expressę fuerũt in alternatiua obligatione species, illas considerauit stipulator ab initio, erga quas se pariter affectum præmonstrauit, ideo si alterã promiserit non petere, liberabitur reus.d.§. sed si stipulatus.alioqui absurdè dicẽdum pactum de nõ petendo, quod in gratiam rei factum est, efficacius eum obligare, disiũctiuam obligationem, puram reddens, cõtra l.quod fauore. ff. de legib. Quod in obligatione generis dici non potest: quamuis enim hominem stipulatus, Stichum nõ petere pactus sim, nõ ideo reddetur pręcisa, aut pura obligatio in vno. Eadẽ quoque ratione, qui Stichũ aut Pamphilum promisit, nõ liberabitur dando Pamphilum, qui tempore cõtractus stipulatoris fuit, licet eius esse desierit.d.§.Stichũ; cùm enim erga hos duos seruos, stipulator semper affectionẽ habuerit, nec potuerit in Pamphilo consistere stipulatio: quòd rem suã nemo sibi dari vtiliter stipuletur: l.nemo, & l.existimo. Stichum solum sibi dari, dominus Pamphili stipulatus intelligitur: cuius mens propter expresſionem specierum, ad tempus cõtractus est referenda. In obligatione generis, secus, ex quo enim nominatim species designatæ non sunt, in nullam potest dici affectus fuisse stipulator, tempore contractus: sed vim totam conuentionis, ad tempus solutionis retulisse. Qui igitur promisit hominem Pamphilum, qui stipulatoris erat contractus tempore, soluere poterit eum, & rem nostram, nobis dari, stipulari posſimus, quo casu amplius nostra non sit dicta.l.existimo.

§. Ex *his*.

1 *Obligationis generis, & alternatiuæ, natura.*

2 *Hæredis persona, nõ immutat obligationẽ.*

3 *Personale beneficium, cum persona extinguitur.*

4 *Alteratur quandoque ex hæredum persona obligatio.*

5 *Ignorantia facti proprij, & alieni.*

6 *Hæredes, cur ad solidum, in indiuiduis teneantur.*

7 *Familiæ erciscundæ iudicium, an post diuisionem detur.*

8 *Declarata l.per fundum.*

9 *Neg.gest. actio, in quo à famil.erciscun. differat.*

10 *Victoria quando prosit cohæredibus.*

11 *Difficultas præstationis, in quo versetur.*

EX HIS IGITVR stipulationibus [a], ne hæredes quidẽ [b], pro parte soluẽdo, liberari possunt [c], quãdiu non eandẽ rem omnes dederint [d]. *Non enim ex persona hæredum, cõditio obligationis immutatur* [e]:

a STIPV. lationibus generis, scilicet, & alternatiuis.

b ¶ NE HAEREdes quidem. Nedũ promissores.

c ¶ LIBERARI possunt. Est enim

Natura obligationis generis, & alternatiuæ.

1 † huius naturæ obligatio generis, & alternatiua, vt tametsi pro parte peti, nisi totũ tamen solui nõ posſit: ne in diuersis rebus solutionem fieri cõtingat. l.in executione. §.pro parte. quæ solutionis diuersitas, magis quàm in promissore, in pluribus hæredibus timetur, propter naturalem hominũ, ad dissentiendum facilitatẽ. l.item si vnus. §.principaliter. ff. de recep. arbit. vt non mirũ, si quẽadmodũ in promissore, in hæredibus quoque cõstitutum sit, ne partem soluendo liberentur.

d ¶ OMNES dederint. Et sic est in præcedenti, an liberetur cohęres, qui pro parte soluit: nam si reliquas partes, alij hęredes in eadem re dederint, retro vsque à principio intelligetur liberatus. alioqui nõ. l.si nõ sortem. §.si decẽ. ff. de cõdic. indebiti, & dixi §.præcedenti.

e ¶ IMMVTAtur. Quoniã nostris visum est legibus,

Hæredis persona, quãdo mutet obligationem.

2 gibus, † vnam quodãmodo esse personam hæredis, & defuncti, qui in eũ transmisit hæreditatem: §. j. de iureiur. à morien. præstito. col. v. parem quoque habendam esse fortunam vtriusq; voluerũt. l. ij. in fine. C. de fruct. & lit. expẽ. eiusdem potestatis, iurisque cuius fuit defunctus, facientes hæredem. l. hæredem. ff. de reg. iur. nihil de defuncti obligatione, ex hæredum persona immutãtes: vt hic, & l. si necessarias. §. de vendendo. ff. de pign. act. l. prætoriæ. j. §. incertam. ff. de præto. stipulat. sed omnem numerum hæredum, pro singulari persona habentes. l. cui fundus, in fin. ff. de condit. & demon. Quæ omnia procedũt, vbi subest eadem, vel maior ratio, in persona hæredum. Alioqui suadente noua ratione, nouum non est, vt aliud in hærede, quàm in defuncti persona, con-

& ideo, si diuisionẽ res promissa non recipit, ueluti via [f], hæredes

Personalia beneficia.

3 stituamus, veluti, in iuribus, † & beneficiis personalibus, quæ cùm personæ cohæreant, & cum ea extinguantur: hæredi non sunt præstanda. l. maritum, cum l. seq. ff. sol. matr. l. non solum. §. tale. ff. de libera. leg. l. vnica. C.

vsusfructus.

4 de priuil. dot. † Hac ratione vsusfructus, vsusfructuarij morte finitus, in hæredem nõ transfertur. l. sicut in annos. §. fi. ff. qui. mod. vsusfruct. amit. §. finitur, de vsusfruct. in Instit. & actiones pœnales, nedum contestatæ, neque hæredi, neque in hæredem dãtur. l. iniuriarum actio, in princ. ff. de iureiuran. l. vnica. C. ex delict. defuncto. Similiter quæ facti sunt, ad hæredes nequaquam transeunt. l. idem Iulianus. §. si quis. ff. de leg. j. l. cum hæredes. ff. de acquir. pos. Vnde cũ animus sit facti. l. pro hęrede. ff. de acqui. hæred. l. bonæ fidei. ff. de acquir. rer. dom. Hæredis voluntas non exquiritur. l. iij. ff. de ser. expor. cuius ideo declaratio, ad eum non transfertur, Accurs. in l. idem Pompo. §. fin. ff. de rei vendica. Eo fit, vt assertio ingratitudinis, non ad hæredem pertineat. l. omnimodo. C. de inoffic. testam. l. fin.

Actio pœnalis.

Voluntatis declaratio non transmittitur.

C. de reuo. dona. c. fin. illo tit. Ex contrario, in his, quæ nõ ex defuncto, sed ex propria persona hæres consequitur, plus habet ipse securitatis. l. fin. C. de euictio. Quemadmodum etiã ratione ignorantiæ, quã in facto proprio defunctus prętendere nõ potuit. l. plurimum. ff. de iur. & fact. ignor. l. cum falsum.

Ignorãtia in facto proprio et alieno.

5 ff. de acquir. hæred. † Cùm tamen in alieno sit tolerabilis. l. fin. ff. pro suo: atque ideo hæres, qui in alterius locũ successit, iustam habeat causam ignorantiæ. l. qui in alterius. ff. de reg. iur. Obligatio quoque de persona defuncti, in hæredes transfusa, suadente diuersa ratione, alteratur. l. legatarius in princip. ff. de leg. j. vbi tametsi non licuerit defuncto legatario, pro parte legatum acquirere, & pro parte repudiare: quòd absurdum sit in partẽ iudicium testantis comprobare, & in partem euertere. l. nam absurdum. ff. de bon. liber. l. quidam elogio. C. de iur. delib. hæredes tamẽ eius possunt, ita, vt eorum alter partem suam quærat, alter repudiet: non enim sicut in principali, in plurium hæredum persona, eadem est obligatio: cùm inter eos lex xij. tabularum obligationem diuiserit. l. ea quæ. C. famil. erciſc. l. j. C. Si cert. pet. Ex quibus, si alter eorũ repudiet, approbare pro parte defuncti iudiciũ non videtur. ex quo agnoscendo, non amplius consequi poteit. Hac quoque ratione in §. Cato, in fi. traditum est, promissionem facti diuidui, factum pro parte explicantem, totius pœnæ commissionem non effugere: licet hæres, pro parte sua implens, pœnam euitet.

f ¶ VELVTI VIA. Viã, iter actũ, aquæductum, cæterásque seruitutes, præter vsumfructum, indiuiduas esse notius est, quàm vt pluribus oporteat probari, hac l. §. & harum, & l. stipulationes non diuiduntur, hoc tit. l. viæ. ff. de seruitu. l. fideicommissa. §. penul. ff. de leg. iij. Qua autem ratione lex vsumfructum dicat diuiduũ. l.

promissoris, singuli insolidū tenentur[g]. Sed quo casu unus ex hæredibus solidum præstiterit[h], repetitionem habebit à cohæredibus[i], familiæ erciscūdæ iudicio[k].

j.§.si vsusfructus.ff.ad legem Falcid. dico.in d.l.stipulationes.

Hæredes quādo insolidum teneantur.

g ¶ INSOLIDVM TENENtur.

6 Quæ † enim in partes diuidi non possunt, solida à singulis hæredibus debētur.l.ea quæ. ff.de regu. iur. vt, via, cæteræ'que seruitutes.l.viç.ff.de seruitu. id quod statuere lex necessum habuit, cùm res huiusmodi diuisionem nō recipiant, atque ideo per l.xij.tab. non sit diuisa.l.hæredes.§.an ea.ff.fam.ercis. Sed cur non saltem lex constituit, vt collectim omnes hȩredes, insolidum, non etiam singuli, tenerentur? cum hæredes omnes collectiuè defunctū representent, singuli autem non, nisi pro portionibus hæreditarijs.l.cum à matre. C. de rei vendica. l.si ab eo.C. de nego. gest. Alcia. non ineleganter rationem putat, vt quisquis hȩredum nactus sit ex diuisione fundū, in quo defunctus seruitutē promiserat, conueniri posit, & compelli seruitutem ipsam præstare, constituereque: quod nisi stipulator eum insolidum haberet obligatum, fieri non posset.

h ¶ SOLIDVM PRAESTITErit. Totam, puta, viæ seruitutē, quam stipulator petierat ab eo solo, quod fortasse ex diuisione extraiudiciū facta fundus in quo promissa erat seruitus, ad eum peruenerat.

Familiæ erciscundæ iudicium quādo post diuisionē detur.

7 † Nec tumultuetur quispiam ex eo, quod dici solet, iudiciū familiæ erciscundæ, post diuisionē non cōpetere.l.si filia.§.fin. ff.fam. ercis. nam hoc obtinet, vbi diuisio iudicialiter facta esset, nō etiam si extraiudiciū.l.j.vbi Accurs.& reliqui.C.illo tit. Alioqui fundo existēte cōmuni, vnum ex hæredibus seruitutē constituere non posse, sed omniū cōsensum desiderari, notissimum est. l.ij. ff. de seruitu. l. per fundum. ff.de serui. rusti.l.si.ff.cōmu.prædio. Quo casu hæc verba, *Solidum præstiterit.* ad litis æstimationē, necessariò sunt referēda.l.hæredes.§.an ea.ff.fam.ercis.

Sunt tamen, qui non insubtiliter putent, vnū ex cohæredibus, etiam ante diuisionem conuentū, in fundo communi, seruitutem rectè constituere, vt liberetur.l.is consequenter. §.fina. ff. fam. ercis. quemadmodū fideiussor cōdemnatus, rem debitoris tradit, eiúsque domīniū trāsfert, quod tamē nō habet. l. si procuratorē. §. si ignorantes. ff. manda. nam & eorum, quȩ pro parte expediri non possunt, quilibet hæredum, dicitur habere insolidum administrationē. l. si cum vno. ff. si ex nox. cau. aga. l. hæredes. §. si vnus. ff. famil.

Declaratæ l. per fundum.

8 ercis. † Nec obstat l. per fundum. & similes, quæ non procedunt in specie huius. §. cùm vnus tantum fuit debitor, cui hæredes plures successerunt: tunc enim sicut in fauorem creditoris lex multiplicat obligationes, quod est maius: permittit quoque vnū ex hæredibus cōstituere seruitutē, quod minus est: nec cohæredibus fit iniuria, cùm non nisi verè debitum soluatur, & disponat hæres de re cōmuni, ad vsum in quem fuit à testante destinata, quod etiam inuitis sociis, facere posse videtur. l. in tantum. §. pen. ff. de re. diui. l. si cōmunes. ff. cōmu. diuid.

i ¶ A' COHAEREDE. Vnde alibi idē Iul. Paulus, *Igitur* (inquit) *quia singuli hæredes insolidum tenentur, officio iudicis cautiones interponi debent, vt si quis ex his cōuentus, litis æstimationem præstiterit, id pro parte à cæteris cōsequatur.* d. l. hæredes. §. an ea. ff. famil. ercis.

Negotiorum gest. actio.

k ¶ FAMILIAE ERCISCVNdæ iudicio. Quoniam vellet, nollet, vt ostendimus, solidum præstare co-

9 actus est: † & ita pro parte negotium nō potuit expedire, iudicium familiæ erciscundæ ad repetitionem habet. d. l. hæredes. §. si vnus. & l. si quis putās. §. j. ff. commu. diuid. nam si non cogente necessitate fecisset, actioni neg. gest. fuisset locus. l. si communes. ff. de neg. gest. l. iij. C. illo tit.

EX

Ex quo quidē[l] accidere posse Pomponius ait, ut & stipulatoris uiæ, uel itineris, hæredes singuli, insolidum habeant actionē[m]. Sed quidam hoc casu extingui stipulationem putant[n], quia per singulos[o] acquiri seruitus nō potest: Sed nō facit[p] inutilem stipulationē difficultas præstationis[q].

l ¶EX QVO QVIDEM. Quia hæredes promissoris viæ, singuli insolidum tenentur.

m ¶INSOLIDVM HABEANT actionem. Quam si vnus proposuerit, & in ea obtinuerit, non proderit eius victoria aliis: actū quippè duntaxat fuit actione personali, ad constitutionem seruitutis. Secus igitur, si pro seruitute iam constituta, confessoriam intendisset. l.loci.§.si fundus.

10 ff.si serui.vendi. † Sed an saltē in specie nostra, qui vicerit, sibi ipsi proderit, vt possit vti seruitute? & quantū ad ius seruitutis, nequaquàm: cùm fundo communi sine sociorū cohæredum voluntate, non possit seruitutem acquirere. l. si vnus. ff. de serui. rustico.prædio.l.fin.ff.cōmu.prędio. Respectu verò commoditatis eiusdē, quia victus victorem prohibere non poterit, vti seruitute proderit. l. per fundum in fin.ff.de seruit.rustic.

Victoria an prosit cohæredibus.

n ¶PVTANT. Et malè. Ratio autē qua adducebātur, statim explicatur.

o ¶QVIA PER SINGVLOS. Arguta erat eorum ratio, qui putabant, mortuo stipulatore, qui plures hæredes reliquerat, stipulationē extingui: vnus enim ex sociis seruitutem stipulari, aut alio modo acquirere non potest: l.si vnus.ff.de serui. rustico. quia pro parte domini nō quæritur seruitus. l.pro parte. ff. de seruitu. Cùm itaque mortuo testatore, cuius fundo promissa fuerat seruitus, fundus ille communis omnium hæredum efficiatur: vnóq; ex eis insolidum agente, incidit obligatio in eum casum, à quo non poterat incipere, ideóq; debet vitiari. l.pluribus.§.& si placeat.

p ¶SED NON FACIT. Hîc argumēto proposito argutissimè respondet, sed difficulter, arguebat quippè Iurisconsf. de impossibilitate ex parte acquirentis, *quia* (inquit) *Per singulos acquiri seruitus non potest*. Et hic respondēs, de difficultate ex parte promissoris loquitur, vt euidens facit vltimum illud verbum, *Præstationis*: quod nisi ad debitorem referri non potest.

q ¶DIFFICVLta præstationis.

11 † Quoniam non de acquirenda noua seruitute, sed de quæsita confirmanda tractatur, l. pluribus. §. & si placeat. Interpretantur autem communiter scriptores difficultatem præstationis huiusmodi, in consensu creditorum consistere, eos quippè omnes cōsentire oportet: aliâs inutilis est constitutio. l.fin.ff. commu.præd. Est autem naturalis hominum, ad dissentiendum facilitas. l.item si vnus.§. principaliter.ff.de recept.arbit. Quæ interpretatio nec verbis, nec sensui Pauli conuenit. Quocirca probabilior est eorum sententia, qui literæ fidelius subseruientes, existimant difficultatem præstationis versari in æstimatione, in qua venit id, quod interest eius, qui experitur. l. loci. §. si fundus. ff.si serui. vendit. cuius probationem, plerunque difficilem Venuleius scripsit. l. fin. ff.de præto. stipul. Itaque respondens Iulius Paulus obiectioni propositæ, stipulationem respectu seruitutis in eum casum incidere, à quo non poterat incipere, summo iure fatetur: ex quo per singulos seruitus acquiri non potest. At quoniam iniquum esset quodammodo ob hanc iuris subtilitatem, agendi potestate singulos hæredes priuari, constituit lex æstimationem, seu id quod interest, vni ex hæredibus agenti (cui soli seruitus præstari non potuit) exsolui. d.l.loci.§.si fundus. Præstatio igitur, & si respectu seruitutis sit impossibilis, respectu tamen eius,

Difficultas præstationis.

quod interest, est possibilis, licet difficilis. d.l.fina. Et ita vtilis tandem fit, etiam in solius agentis persona, stipulatio, l. si vnus, in fi.ff.de ser.rusti. tantum abest, vt difficultas præstationis, eius quod interest, eam vitiet.

§. Si tamen.

1 *Explicatus nouè hîc.§.*
2 *Diuisio an inducatur per petitionē ab vno ex correis.*
3 *Receptio partis, an præiudicet creditori.*
4 *Solui non nisi totum potest in obligatione generis.*
5 *Acceptilatio, est donatio.*
6 *Obligatio proportionibus hæreditarijs diuiditur.*

I TAMEN[a] ho-

Noua interpretatio huius §.

2 SI TAMEN. Hunc text. cōmētatores peruersè accipiunt, intelligentes eū velle absoluto vno ex hẹredibus promissoris generis, qui à creditore cōuentus fuit, reliquos cohæredes liberari, soluendo partē; in eadē tamē specie pro portionibus hẹreditariis: neq; enim, inquiūt, tūc timetur deueniri ad absurdum.§.pro parte; vt diuersæ partes soluātur, cùm absolutus nihil præstiterit. Qua ratione idem à iureconsl. responderi putant, si vni ex cohæredibus in eadem generis obligatione partem cōtingentem creditor acceptò tulisset. Et diuersum, si conuentus hæres fuisset condemnatus, esset tunc quippe periculū, ne diuersæ partes soluerentur, ideo verbum, egero, & succubuero exponēdum necessariò autumant.
1 † Sed hæc expositio diuinatoria est, quò fit: vt licet hic sensus verus sit, nō tamē verbis iurecōsl. conueniat, quem si sequamur, sententiam & eam quidem iniustè latam insolēter nimis diuinamus. l. Herennius. §.Caia. ff. de euictio.c.sicut.de re iudica. Nec verisimile est, creditorē imparatū & probationibus defectum litem instruxisse, cùm in sua potestate habuerit, quādo suo iure vteretur l.purè.§.fin.ff.de excep.do. Congruentius igitur est, & verius, vt hunc text. planè, & ad literam, vt iacet, intelligamus velle mortuo promissore generis si creditor cōtra vnum ex hæredibus ad partē hæreditariam egerit, sequuta maximè litiscōtestatione sibi prẹiudicare, censerique inter omnes cohæredes (qui ante non nisi totum in eadem specie soluendo liberari poterant) per partes diuisisse solutionem. Præsenserunt hunc intellectū Ias. & posteriores: cui duo implacabiliter obstare dicūt,
2 & in primis † qđ quoniam sola petitione inter duos reos debendi, non cēsetur facta diuisio.l.reos.C.de fideiu. deinde quoniā in obligatione generis, qua de agimus, creditor partem ab vno ex sociis recipiendo, non inducit diuisionē solutionis, nec quoquomodo sibi præiudicat.§. & harum, & §.prẹcedenti, & l.si non sortem.§.si decem.ff.de cond.indebi. multominus igitur simplici petitione l.si creditores.C.de pac. Sed neutrum me de mea demouet sententia: nam quòd ex pluribus reis, nullus electione liberetur, ideo est: quia hi omnino insolidum sunt obligati petitione scilicet, & solutione.l.si ex toto.§.j.ff.de legat.j.proinde difficilius eximuntur obligatione scilicet simplici petitione: quā hæredes promissoris, qui obligatione diuidua tenētur, pro portionibúsque suis duntaxat obstringuntur, licet solutio sectionem nō admittat, illa consideratione, ne in diuersis rebus solutionem fieri cōtingat.d.l.in
3 executione.§.pro parte. † Minus me mouerit quod de receptione partis obiectum est: vt, si ea diuisionem non inducit, nec creditori præiudicat, minus multo solutio, consequens enim propter ingentem rationē differētiæ, fortiter nego.l.ij. C. de pactis, iunctis not. per Bart. in l.solutionem.col.ij.ff. de

Petitio partis, an inducat diuisionem.

Receptio partis quando præiudicet.

minem[b] ſtipulatus cum uno ex hæredibus promiſſoris egero[c]: pars dũtaxat cæterorum obligationi ſupererit, ut exſolui poſsit[d]. Idémque eſt, ſi uni ex hæredibus acceptò latum ſit[e]. Idémque eſt in ipſo promiſſore[f], & in fideiuſſoribus eius, quod diximus in hæredibus.

de ſolutio. ideo enim receptio partis creditori nõ præiudicat, quia ad eam cogi potuit, cùm quælibet obligatio dãdi, vt in §. & harum diximus, obligatione petitione, & ſolutione, etiam inuito creditore

obligatio generis nõ admittit particularem ſolutionem.

4 diuidua ſit†. Nec obſtat quod leges dicunt in obligatione generis, nõ niſi totum ſolui poſſe, §. & harũ, & §. pro parte: nã hoc verũ in principali promiſſore, ſed & in hæredibus: vt inde liberatio ſtatum ſequi poſsit, quandiu non eandem rem omnes dederint. §. ex his in princ. At quin poſsit vnus ex hæredibus partem ſibi contingentem creditori, vel inuito ſoluere, leges non negant. l. ſi ſtipulatus. §. j. ff. de ſolut. Quare cùm recipiendo non ſua ſponte, ſed coactus recepiſſe videatur, ex eo actu nihil in fauorem debitorum induxiſſe cenſebitur. l. rem legatam. ff. de adit. leg. Sed quando agit contra vnũ, hoc facit voluntariè nulla adactus neceſſitate. l. vnica. C. vt nemo inui. ager. vel accuſa. cog. Quare facilè interpretatur lex, eum cenſeri his, quæ pro ſe introducta ſunt renunciare. l. ſi fideiuſſor. §. ſi neceſſaria. ff. qui ſatiſd. cogan. Qua ratione adducitur mox iurecon. vt in acceptilatione (quæ cùm ſit donatio, à mera voluntate & liberalitate creditoris pendet) idem conſtituat.

b ❡HOMINEM. In genere promiſſum.

c ❡EGERO. Simpliciter ſequuta preſertim cõteſtatione. l. ex duobus. ff. de duo. re. l. ſi reus. ff. de fideiu. neq; enim cum Accurſ. ſubaudire placet, & obtinuero, partémque accepero, neque cum cõmuni inſolentius diuinãdo, & ſuccubuero: vim ſiquidem, vt familiariter expoſui in ſimplici, & ſola petitione actioniſque propoſitione facio.

d ❡VT EXSOLVI. Et ſequuta eius partis ſolutione cęteri liberentur ſtipulationique ſatisfiat, contra naturam obligationis generis. §. & harum in reſp. Mirabilis igitur eſt effectus actionis propoſitę à ſtipulatore generis, cõtra vnum ex hęredibus promiſſoris, pro rata, vt inducat diuiſionẽ inter omnes cohæredes: qui tametſi ante omnes ſimul ad ſolutionẽ totius vrgeri poterant, nunc partem ſuã, in eadem tamen ſpecie ſoluendo non conſiderata parte, eius contra quẽ actum eſt, liberẽtur: qui ſenſus cæteris poſtpoſitis ad hunc. §. veriſsimus eſt.

e ❡ACCEPTO' LATVM SIT. Pro parte ſua, ſecus ſi ſimpliciter vni totum debitũ acceptò latũ ſit. l. ſi pluribus. ff. de acceptila. Ergo, ſi vnũ ex hęredibus promiſſoris, pro parte hæreditaria ſtipulator per acceptilationem liberauerit, cæteri cohæredes ſimiliter pro parte remanent obligati, ſicuti ſuperiore caſu. Eadem quippe eſt ratio, cùm ad acceptilationẽ nulla adactus neceſsitate creditor proceſ-

5 ſerit.† Eſt enim acceptilatio, donatio & ita mera liberalitas, quæ nullo iure debetur. l. j. ff. de donat. ad quem ideo vrgeri nemo poteſt. l. nec emere. C. de iure delib. Eum actum igitur voluntarium faciẽs, creditor debiti diuiſionem inducere, atque his, quæ pro ſe introducta ſunt, renuntiare videtur. d. §. ſi neceſſaria.

Acceptilatio eſt donatio.

f ❡IDEM'QVE EST IN IPSO promiſſore. Vult breuiter hic text. quod dictũ eſt in promiſſore, & eius hæredibus, eſſe quoque recipiendum in promiſſore, & eius fideiuſſoribus: ſicut enim, ſi cõtra vnum ex hæredibus promiſſoris generis actũ ſit ſola petitione, inducitur diuiſio debiti inter eos, qui cùm antea non niſi totum ſoluendo liberarentur; nunc ob propoſi

positam ad partem actionem contra vnũ partis duntaxat prestatione onerantur, sic si contra vnum ex fideiussoribus ad partem actum sit, licet hi mero iure insolidũ obligati sint, efficit illa partis petitio, vt cæteri in partem solummodo teneantur, eandémque
6 que præstando liberentur. † Nam & quem quemadmodum lex xij. tabul. inter hæredes diuidit obligationem, pro portionibus hæreditarijs. l. ea quæ. C.famil. erciscun. l. pro hæreditariis. C.de hæred.actio.l.j.C.si certum pet. ita & inter fideiussores epistola diui Adriani. §. si plures. de fideiusso. in Institut.

Obligatio l. xij. tab. diuiditur inter hæredes.

§. Item si in facto.

1 *Stipulatio habere licere, an in facto consistat.*
2 *Hæredis persona, quando in cōtractu excludatur.*
3 *Cohæres, an ex cohæredis facto teneatur.*
4 *Familiæ erciscundæ iudicium, quando locum habeat.*
5 *Pœna non respicit id quod interest.*
6 *Hærede vno prohibito, an cæteri prohibiti censeantur.*
7 *Stipulatio facti, in id quod interest, committitur.*

TEM SI IN FActo[a] sit stipulatio, ueluti si ita stipulatus fuero. *Per te nō fieri*[b], *neq; per hæredē tuũ*[c],

a ITEM SI IN FActo. Hactenus tractauit iurecōs. primum membrum diuisionis: hoc est, stipula-
1 tiones, quæ in dando cōsistũt. † Quare nunc opportunè, de consistentibus in faciẽdo agere incipit. Sed hîc à fronte ingerit se scrupulus, nã infra Iulius Pau. adfert exemplum stipulationis habere licere, in quo, non factũ, sed ius vertitur. l. stipulatio ista. §. hi qui. solu. in facto consistit proculdubio hæc stipulatio, quatenus factũ opponimus dationi, qui enim habere licere promittit, non dationẽ; hoc est, dominij translationẽ promittit, sed factum. Quatenus verò factum iuri opponimus, ius ipsum in eiusmodi stipulatione, non factum vertitur: hoc est, nō de facto habere licere, sed de iure promissum intelligi debet, stipulatori, & suis hæredibus cōtrouersiam non fieri.

Stipulatio habere licere, an facti sit.

b ¶ PER TE NON FIERI. Sentit hic tex. apertè, quod initio huius l. verũ docuimus, sub facto non factum contineri: tractaturũ namque se pollicetur Iul. Pau. de stipulationibus quæ in facto consistunt, statimque exemplum proponit stipulationis in nō faciendo cōsistentis, per te nō fieri, &c.

c ¶ PER HAEREDEM TVVM. Sed nōne hęc hęredis expresio otio-
2 sa est, & superflua: † cùm & sine ea hæres comprehēdatur. l. veteris. C. de cōtra. & cōmit. stipul. Nec modò in stipulationibus, sed & in aliis quibuscũque dispositionibus. l. si pactũ. ff. de proba. l. si necessarias. §. de vẽdendo. ff. de pigno. act. l. postulãte, in princip. ff. ad Treb. ratione illa expedita, quòd vnà cũ defuncto legis interpretatione persona intelligatur. §. j. de iureiur. à morien. præsti. col. v. Respondeo hęc vera esse, præterquam in pactis in personã cōceptis, quæ cum personalia sint, ad hæredes non extendũtur. l. iuris gentiũ. §. pactorũ. ff. de pactis. l. quia tale. ff. solu. matri. Cuiusmodi est conuentio, per te non fieri, quominus mihi ire agere liceat, quæ simplex factũ personale cōtinet: vt hîc, & propterea ad hæredem non extẽditur: nisi eius specialis mẽtio fiat l. stipulatio ista. §. si quis ita. Idémque in promissione facti cohærẽtis personæ, cuius industria est electa. l. vni. §. ne autẽ. C. de cad. tol. Magna quippe solet esse inter artifices differentia. l. inter artifices. ff. de solu.

Hæredis persona, semper continetur.

IRE

quominus mihi ire agere [d] *liceat?* & unus ex pluribus hæredibus prohibuerit: tenentur quidem cohæredes eius [e], sed familiæ erciscundæ iudicio [f] ab eo repetent, quod præstiterunt, hoc & Iulianus & Pomponius probant. Cõtrà auté, si stipulator decesserit, qui stipulatus erat, sibi hæredique suo ire

d ¶ IRE AGERE. Solet hæc stipulatio pro seruitutis iam cõstitutæ conseruatione interponi: veluti, cùm constituta mihi à te seruitute eundi agendi per fundum tuum ad fundũ meũ, conuentionẽ prestandæ patientiæ adiicimus. Quia stipulatione solenni mihi promittis, neque per te, neque per hæredẽ tuũ fieri quominus mihi ire agere liceat. Ex quo euidens est, stipulationẽ hanc nõ ius seruitutis, sed simplex, & merum factum personale continere, atque ideo ad id solam obligationem personalem competere.

Cohæres quãdo ex alterius facto, teneatur.

e ¶ ET COHAEREDES EIVS. Pro portionibus tamen hæreditariis. l.iiij.§.Cato. nõ autem insolidum, vt 3 iuniores existimant. ✝ Alioqui non cohæredibus omnibus, sed vni tantum insolidum conuento damnum sarciendum esset: cùm tamen §. itèm si in facto, & l.in executione. §.quod si stipulatus, cohæredes omnes habituros familiæ erciscundæ iudicium dicant, vt repetant. Nec pugnat.l.hæredes.§.in illa.ff.famil.ercisc. quando nõ sit nouum, vt ea verba in solidum teneri, ad hæredes relata, vnumquẽq; hæredem significent, pro ea tantum parte, qua hæres est, cõueniri.l.ad ea. ff.de reg.iur. Tenentur autem ex vnius contrauentione cæteri cohæredes, quoniam ex defuncti contractu descendit obligatio.l.in commodato. §.si ex facto.ff.commoda. & tantum præiudicij affert vnius prohibitio, quantum si omnes prohiberent. Vnde non potest, nisi in solidũ peccari.l. iiij.§.Cato, & l.in executione.§.quod si stipulatus. Vno itàque prohibente, perinde est, atq; si defunctus ipse prohibuisset. Quo casu in solidum commissa fuisset stipulatio, contra eum: transfusáque in hæredes pro portionibus hæreditariis. Eo factum est, vt si non proueniat ad defunctos stipulatio, solus teneatur, qui deliquerit, neque noceat alterius factum ei, qui nihil fecisset. l.de pupillo. §. si pluriũ. ff.de no. opc.nunciat. Et tametsi ex contractu defuncti descendat obligatio, si tamẽ non damnificetur creditor, vno ex hæredibus delinquẽte, respectu cæterorum solus delinquens conueniatur: veluti in actione depositi, in qua si vnus hæredum dolum cõmittat, ipse solus in solidum conuenitur nec aduersus cohæredes eius, qui dolo carent actio competit. l. in depositi, cum l.seq.ff.depos. Neque enim in ea specie præiudicatur creditori respectu cohæredum, aduersus quos salua est depositi actio, ad rem restituendam.

Fam. erci. actio.

f ¶ FAMILIAE ERCISCVNDÆ iudicio. ✝ Sed contra hæredes, vt 4 vulgò traditum est, pro portionibus tantùm hæreditariis tenẽtur: vnus igitur ex eis si soluat totum, non cogente necessitate: sed voluntariè facit, ergo famil. erciscun. iudicio locus non est.l.hæredes.§.si vnus.ff. famil.ercis. l.si quis putans. §.j.ff.commu. diuid. sed potius negotiorum gestorũ. l.iij. C.de neg.gest. fatigantur hoc contrario Areti. & alij multi, nec quicquam boni ad eius dissolutionem scribunt, cùm veritas sit in aperto. Etenim, vt dixi, hæc stipulatio in solidum committitur, vno prohibẽte. d.l.hæredes. §.idem iuris. Sed & communi interpretatione defensa, nõ oberit hæc ratio, non enim hic text. dicit, hæredem conuentum pro omnibus soluisse, sed tantũ pro parte sua. Planè quod præstitit repetit, non quidem ab omnibus cohæredibus, quod tamen faceret, si pro omnibus soluisset. §. ex his, sed ab eo, qui prohibuit, ex cuius facto

non

agere licere, & unus ex hæredibus eius prohibeatur[g]: interesse dicemus, utrùm insolidum stipulatio cómittatur: an pro parte eius, qui prohibitus est. Nam si pœna stipulationi adiecta sit: insolidum committetur[h]. Sed qui non sunt prohibiti: doli exceptione submouebũtur[i]. Si uerò pœna nulla adposita sit: tũc pro parte eius tantùm, qui prohibitus est, committetur stipulatio[k].

L. *Idem Iuris.*

1 *Hærede vno prohibente, an cæteri teneantur.*
2 *Stipp. habere licere, & per te non fieri, an similes.*
3 *Stipulatio habere licere, an diuidua.*
4 *Stipulationis habere licere, origo.*
5 *Exceptio tua non interest.*
6 *Pœna, an id quod interest respiciat.*

non item ex proprio delicto conuen-
tus est. Aequissimum est autẽ, ei suc-
curri, qui alienam culpam præstat, vt,
quod eius causa præstiterit, à delin-
quente repetat. l. v. §. fin.

g ❡ PROHI-
beatur. Ire agere.

h ❡ INSOLI-
dũ cõmittetur sti-
pulatio. Ad vtili-
tatem omniũ hæ-
redũ stipulatoris
etiã non prohibi-
torũ, qui omnes
actionẽ ad pœnã
habent, pro hære-
ditaria tamẽ por-
tione, vt doc. satis
durè profectò in-
terpretantur.

Pœna non respicit, id quod interest.

i ❡ SVBMOVE-
buntur. Dolo ma
lo quippe faciunt
hæredes nõ pro-
hibiti: qui cũ ni-
hil dãni perpessi
sunt, de pœna ni-
hilominus certãt.

Hærede vno prohibito, an omnes &c.

5 ✝ Quocirca agen
tes doli exceptio-
ne, summa ęquita
te repellũtur: nam
& exẽplo iniquis-
simum esset, pœnam ei committi, qui
læsus non est, cuiúsque non interest. l.
aduersus. ff. de recep. arbi. Nec tumul
tueris, quòd alibi traditum sit cõmit-
ti pœnam ei, cuius nihil interest, pœ-
nam enim, inquit Vlpia. cum stipu-
latur quis, non illud inspicitur, quid
intersit eius, sed quæ sit conditio sti-
pulationis. l. stipulatio ista. §. alteri.
Nam hoc verum, vbi recta quis læ-
sus esset, vnde, & in hoc. §. qui prohi-
bitus fuit, tametsi nihil eius interesset,
pœnam consequeretur. l. cum pœna.
ff. de recep. arbit. cæteris verò nõ pro-
hibitis, quia nec offensi sunt, nec eo-
rum interest, in effectu, pœna nun-
6 quam committitur, vt hìc. ✝ In ea-
dem porrò stipulatione per te non
fieri, si cùm procurator aut alius sti-
pulatoris, vel hæredis nomine itine-
ris commodo vteretur prohibitus sit,
stipulatio proculdubio committitur.
l. si stipulatus fuero per te. Inde Bart.
& alii tradunt, quòd si vnus ex hære-
dibus, cùm iret ad
fundum commu-
nem hæreditariũ,
prohibitus sit, quo-
niam tunc cæte-
rorũ quoque no-
mine ire agere vi-
detur, omnes pro-
hibitos censeri di-
cta l. si stipulatus.
Quod nos verum
non putamus, vt
verbis text. nostri
repugnãs: qui eo
nominatim casu
loquitur, quo pro-
hibitus est, qui ad
fundum commu-
nẽ ibat, nam pau-
lò ante ad repeti-
tionẽ familiæ er-
ciscundæ iudiciũ
dari dicit, quod
post factam inter
hæredes diuisio-
nem cessat. l. si fi-
lia. §. fin. ff. famil.
erciscun. Et quo-
niam verisimilius est eũtem, sui, non
item aliorum causa, ad fundum com-
munem ire. l. & magis. ff. de solu.

k ❡ COMMITTETVR STI-
7 pulatio. Quia cùm ✝ hæc stipulatio
sit facti, in id quod interest committi-
tur. l. stipulationes non diuiduntur,
vers. Celsus, redigitúrque cõdemna-
tio ad æstimationem in pecunia nu-
merata. l. si quis ab alio. §. fin. ff. de re
iudic. eius autem qui prohibitus est,
non amplius interest, quàm pro par-
te sua, pro qua ideo tantum obstri-
ctus erit. l. si duo. ff. depos. l. si procu-
rator. ff. rem ra. habe.

Stipulatio facti, in id quod interest, cõmitt.

IOAN. CORAS. VALENTIAE, DIE XVII. SEPTEMB. 1546.

IDEM

Herede vno prohibente, an omnes.

a IDEM IVRIS. Quod iuris diximus, in stipulatione per te hæredémq; tuũ non fieri, 1 † vt vno ex hæredibus promissoris prohibẽte, cæteri cohęredes nihilominus teneãtur, cùm intersit prohibiti à nemine prohiberi, & vno ex hæredibus stipulatoris prohibito, vbi pœna stipulationi adiecta est, in solidum mero iure committi stipulationem: etiã ad vtilitatẽ non prohibitorũ, cùm in pœnis non quæramus, an intersit: licet de æquitate doli exceptione repellãtur. Si verò nulla pœna inserta est pro parte tantum eius, qui prohibitus est, committi stipulationem: cùm ea, in id quod intersit detur, nec amplius eius intersit. 2 † Hoc idem iuris esse dicit Vlpia. in stipulatione mihi hæredíq; meo habere licere, & ita æquiparat has duas stipulationes habere licere, & per te non fieri: cùm tamẽ alibi idem Vlpia. dicat eas contrariam habere naturam, in hac quippe non ius, sed factum versari dicit, in illa verò, non factum sed ius verti. l. stipulatio ista. §. hi qui, quod magis auget difficultatẽ, quando hîc Iurecon. tradat stipulationem illam habere licere, in facto consistere. Adde quòd cùm stipulatio habere licere, cõtineat non moueri de iure controuersiam. l. stipulatio ista. §. si quis fortè, & ita idẽ fermè, quod stipulatio amplius non agi, quæ diuisionem recipit. l. iiij. §. Cato. ad instar huius diuidua dici debebat, non exemplo stipulationis per te non fieri, indiuidua: cùm non habeat cum ea affinitatem aliquam, aut modicam. Tanta difficultate & subtilitate rei attonitus Placentinus, cuius verba vsurpat hic Accurs. velut per admirationem dicere solebat, miranda nouitas, subtilis subtilitas, quis eam raminabit? 3 † Sciendũ igitur hãc stipulationem habere licere, diuisionem regulariter nõ recipere, propterea quòd, vt plurimùm accedat venditioni, cuius indiuisa est natura. l. cũ ex causa. Quocirca si rei diuiduæ accederet, in eam sententiam itum est, vt diuidua cẽseatur. Cur autem dixerit Vlpia. in hac stipulatione non factũ, sed ius versari ad prin. §. itẽ si in facto, exposuimus.

Stipulatio habere licere, & per te non fieri.

Stipulatio habere licere, indiuidua.

III. VLPIANVS LIB. XVIII. *ad Sabinum.*

IDEM iuris [a] est, & in illa stipulatione, *mihi hæredíq; meo habere licere* [b]: Sed hæc differentia [c] illam habet rationẽ, quòd ubi unus ex hæredibus prohibetur, nõ potest cohæres ex stipulatu agere cuius nihil interest [d], nisi pœna subiecta

b ¶ HABERE licere. Solebãt veteres ad contractus gesti, sed præsertim emptionis conseruationem, 4 interponere stipulationem hanc, † Mihi hæredíq; meo habere licere. l. emptorem. §. fin. ff. de actio. empt. l. stipulatio ista. §. si quis fortè, hoc tit. qua illud continebatur, vt nemo controuersiam faceret, hoc est, neque ipse reus, neq; successores eius. l. stipulatio ista, in princ. & §. sed quatenus, & ita liceret emptori, seu alteri stipulatori rẽ sine interpellatione, & controuersia obtinere. l. habere licere. ff. de euictio. l. habere duobus. ff. de verb. sig. pérq; reum, neque per hæredem cæterósve successores suos fieri, quominus stipulatori eam rem habere liceat. d. l. stipulatio ista, in princip.

Stipulationis habere licere, origo.

c ¶ HAEC DIFFERENTIA. Scripta in §. item si in facto, inter hæredes promissoris, & stipulatoris, vt vno ex hæredibus stipulatoris prohibito, si stipulatiõi pœna subiecta erat, ex stipulatu omnes agant, alioqui nõ. Vno verò ex hæredibus promissoris prohibẽte, cohæredes etiam qui non prohibuerunt, teneantur.

d ¶ CVIVS NIHIL INTEREST. Non agit, cuius nihil interest: quo optimè confirmatur practica vulgaris aduocatorum, & quòd vulgò dici

Exceptio tua nõ interest.

c

sit: nam pœna subiecta efficit, ut omnibus cómittatur quia hîc non quærimus cuius intersit[e]. Enimuerò ubi unus ex hæredibus prohibet, omnes hæredes tenētur, interest enim prohibiti à nemine prohiberi.

5 solet † (Exceptionem) tua non interest agentem repellere. l. si patroni. §. qui fideicommissariam. ff. ad Trebel. l. sed nec legatarius. ff. de condic. furt.

Pœna non respicit id quod interest. e ¶ CVIVS INTERSIT. Simile est quod idem Iurecons. alibi scripsit.
6 † Pœnam enim cùm stipulatur quis, nō inspicitur illud, quid intersit eius, sed quæ sit quātitas, quæ'que conditio stipulationis l. stipulatio ista. §. alteri. Ergo pœna committitur, etiam si non intersit. l. cùm pœna. ff. de recep. arbit. Si tamen contra stipulationem directò delinquitur. d. § alteri. Videtur quippè tunc fides cōtemni, nam si per obliquum contra fieret, non committeretur: nisi interesset. l. aduersus. ff. de recep. arbit. In effectu saltē opposita doli exceptione. §. præcedenti. Si pœna præterea nuda dūtaxat pactione promissa sit, non petetur: nisi intersit. l. seruus ea lege. ff. de seruis exportā. In iudiciis quoque, & prætoriis stipulationibus non debetur pœna ei, cuius nō interest. l. ij. §. fi. ff. si quis in ius voc. hæc enim ab æquitate reguntur. l. quod si ephesi. ff. de eo quod certo lo. Iniquū est autē, eū, qui nihil mali passus est, de pœna certare. d. l. aduersus.

IOAN. CORAS. VALEN.
XVIII. SEPTEMB.
1546.

L. Eadem.

1 *Clausula, dolum malum abesse.*
2 *Stipul. dolum malū, an in hæredes trāseat.*

PAVLVS LIB. XII.
ad Sab. l. iiij.

EADEM dicemus[a] & si *dolum abesse*[b] *à te, hæredéque tuo*[c] stipulatus sim, & aut promissor, aut stipulator pluribus hæredi-

a DICEMVS. Quæ diximus in stipulatione, per te non fieri, & in stipulatione habere licere.

Clausula dolū malū abesse. b ¶ ABESSE. Solebant veteres in cōtractibus adiicere hāc clausulam,
1 † *dolum malum abesse abfuturúmque.* l. si id quod aurū. l. doli. l. ex ea parte, in princ. qua promissor non tantū factum suū, sed & hęredū promittere videbatur. l. nouissima. ff. iudica. sol. Sed & amplius subdita pœnali stipulatione, factū extranei. l. stipulatio ista. §. si quis dolum. Quemcūque præterea dolū, & verū, & præsumptū continebat. l. si fine. §. si in stipulatione. ff. rem ra. hab. Quod Vlpi. ad edictū indicat: *hæc verba* (inquit) *cui rei dolus malus aberit, generaliter cōprehendunt omnē dolum, quicunque in hāc rem admissus est, de qua stipulatio interposita fuit.* l. hæc verba. ff. de verb. & re. signi.

c ¶ HAEREDE'QVE TVO. Superfluere videtur hæc hæredis mētio, *Stipulatio dolū malū an trāseat in hæredes.*
2 † cùm stipulatio dolū male abesse, hęredis quoque personā cōtineat. d. §. si quis dolū. & d. l. nouissima. Quod doct. futiliter, faciliter, & inconsiderate admittūt. Ego hanc stipulationem dolum malum abesse, si nihil adiiciatur, ad hæredes transire fortiter nego, ideo hęredis mentionem nō temerè adiicit hîc iuriscōs. *Abesse.* verbū enim abesse ad cōtrahentium personas, tēpúsque pręsens referatur. l. si ita. ff. de auro & argen. lega. Quod si concipiatur in rem doli mali mētio, quia adiiciatur dictio abfuturum, tunc quia & in futurū permanēs factū demōstratur, & ad omne tempus verbum refertur, hæres quoque continebitur. d. l. stipulatio ista. §. si quis

quis dolum, & l. nouissima. ff. iudica. sol. l. huic stipulationi. ff. vsusfruct. quemad. caue.

mur distinctione, qua in stipulatione per te hæredémque tuum non fieri, in §. item si in facto vsi sumus.

d ¶ DECESSERIT. Etenim vtemur

bus relictis decesserit[d].

obligatio principalis & secundaria. a 1 CATO. De obligatione † principali, & in dando, & in faciendo consistente, quando ea diuisionem recipiat, à §. & harum, ad hunc vsque locum præcipuè, tractauit iurisco͂s. in summáque docuit stipulationes dandi regulariter diuiduas, faciẽdi verò indiuiduas. Secũdariam verò obligationẽ nondum plenè attigerat, quę dupliciter consideratur, vel respectu eius, qd' interest, quod faciẽdi stipulationibus subrogatur. l. si quis ab alio. §. fin. ff. de re iudic. & ea diuisionẽ recipit, tam in persona promissoris. l. stipulationes non diuiduntur, ver. Celsus. quàm hęredum. l. ij. §. fina. vel respectu poenæ, quod hîc Iul. Paulus prosequitur ex Catonis sententia, distinguẽtis, an facto diuiduo, vel indiuiduo poena sit adiecta. † Catonẽ autem Vticensem Bolog. hîc perperam intelligit, cùm is nunquàm fuerit iura professus. Nos grauiores hac in re authores sequuti, de filio Marci Portij Catonis Iulium Paul. hoc loco sensisse, in quarto Miscellaneorum libro probauimus. Huius Catonis dictum, ad vsque versi. sed videamus durare, aduersus Bartol. & sequaces verius est, *Cato Vticensis.* 2

§. Cato.

1 *Obligatio secundaria duplex.*
2 *Cato Vticensis.*
3 *Stipulatio pœnalis, quando contrahatur.*
4 *Incertitudo, quos actus vitiet.*
5 *Pecuniæ verbum latißimè patet.*
6 *Pœna quando ex contractu debeatur.*
7 *Heredes omnes quando vno cõtrafaciente teneantur.*
8 *Hæres, an ex collegæ facto teneatur.*
9 *Iter facere.*
10 *Iter fieri seruitus.*
11 *Facta cur indiuidua.*
12 *Facta diuidua.*
13 *Pœna facto, vel dationi adiecta quomodo committatur.*
14 *Ornatus loquendi modus.*
15 *Hæredum personæ quandoque immutat obligationem.*
16 *Ratum, an pro parte dominus habeat.*

ATO[a] lib. xv. scribit pœna[b] certæ[c]

quod vel ex grammaticorum regula notum facimus: cùm illa infinita poenam promittere posita in fi. versi. At si de eo, & verba illa, differẽtiæ hanc esse rationẽ, nõ aliud verbũ habeant, à quo regantur: quàm quod initio tex. positũ est. Cato scribit.

b ¶ POENA. Hinc plerique notant, vbi quãtitas promissa est, si ita factum nõ fuerit, non cõtrahi poenalem stipulationem † nisi additũ sit pœnæ nomine dari. §. nõ solum. de verbo. oblig. in Instit. sed censeri promissam quantitatem loco eius qd' interest, quod ea summa taxatur, atq; ita, vt nisi tanti intersit, peti nequeat. l. si ita. ff. de ope. liber. l. fin. de prętor. stipul. ff. Quorũ sententia & meritò reijcitur. l. in executione. §. quod si stipulatus, hoc titu. l. j. §. item si ita. ff. ad leg. Falc. l. duo societatem. ff. pro socio. l. sancimus. C. de fideiussoribus. Nec ferẽdum est, quod illi dicebãt subditã promissioni facti stipulationẽ non cõmitti: nisi quatenus interest, hęc enim stipulatio, promittis Titio dare cẽtũ: facti est. l. liber homo. §. fi. in qua promissa quãtitas, si ita factum nõ sit, quãuis nõ intersit, cõmittitur. l. stipulatio ista. §. alteri. *Pœnalis stipulatio quãdo cõtrahatur.* 3

c ¶ POENA CERTAE, Id est, pœ- *Incertitudo, quos actus vitiet nécne.*

na certa. Sic ab Accurs. & cæteris exponuntur hæc verba, vt sic velit text.
4 † stipulationē pœnalem, ob incertitudinem vitiari. Quod & argumento vsurarum cōprobatur, quarū stipulatio, si certus modus non adiiciatur, nullius est momenti. l. quod in stipulatione. ff. de vsur. Ferécꝫ in omnibus iuris partibus traditū legimus, actum incertitudine destrui: nam vitiat stipulationem incertitudo. l. triticū. & l. ita stipulatus libellū. l. si in rem. ff. de rei vendic. c. significātibus, de libel. obla. & sententiā. l. quid tamen. §. Pomponius. ff. de recep. arbit. nisi per relationē ad acta, certa fieri posit. l. pen. C. de sent. quę sine certa quan. Certos casus esse, non ignoro, quibus lex adeò fauet, vt nolit eos incertitudine vitiari, vt dotis. l. cùm post. §. gener. ff. de iure dot. legati ad refectionē viæ publicę. l. quidā in testamēto. ff. de leg. ij. vel ad ediscēdum artificiū. l. Stichus. ff. de leg. iij. Alimentorū. l. si cui. ff. de annu. leg. l. cùm alimenta. ff. de ali. & cib. leg. Ecclesiæ pauperū, aut alterius cuiusuis piæ causæ fauor. Accur. in l. priuilegia. C. de sacrosanc. eccle. & in l. si cui. ff. de annu. leg. Addunt generalius quidam ex æquitate canonica quamcūque dispositionem incertam sustineri Archid. in c. sunt nonnulli. j. q. j. But. in c. ex parte. de deci. Qua in re, amplius deliberandum censeo.

pecuniæ[d] promissa[e] si quid aliter factum sit, mortuo promissore si ex pluribus hæredibus unus contra quàm cautum sit, fecerit, aut ab omnibus hæredibus pœnam committi pro portione hæreditaria[f], aut ab uno pro portione sua.

Pecunia verbum. d ❡ PECVNIAE. Pecuniæ † verbū
5 in stricta significatione, pecuniā duntaxat numeratā cōtinet. l. j. ff. ad Maced. l. j. C. de proba. Paulò latius acceptum, res, que cōstant pōdere numero, vel mensura comprehendit. l. ij. §. creditū. & l. singularia. ff. si cer. peta. l. talis scriptura. ff. de leg. j. Quòd si ad latissimam significationem referatur, omnes res pecuniæ verbo veniunt. l. pecuniæ verbum. ff. de verb. sig. l. fin. §. fin. C. de const. pec. c. totum. j. q. iij.

Cuius rei rationem in Miscellaneis prodidimus. In hoc extensissimo significatu pecuniæ nomen, Scriptoribus cōmuniter ita exponentibus, hîc accipiendum est, vt sic velit Iul. Paul. siue promissa sit quantitas, siue species pœnæ nomine nostri text. traditionem obtinere. l. litigatores. §. j. ff. de recep. arbi. Cui sentētiæ sunt qui opponant absurdū. §. pro parte. l. in executione. Sed immerētet. cum incōuenicns illud volēte stipulatore toleretur, creditori enim nō inuito aliud pro alio, solui potest. l. ij. §. mutui. ff. de reb. cre. Atqui hoc casu illi absurdo locus nō erit: nisi stipulator consentiat. Finge enim te promisisse amplius non agere, & si ageres, domum, téque mortuo vnum ex duobus hæredibus experiri, competet mihi proculdubio exceptio ex stipulatione, qua agentē submonere possum, neque inuitus pœnā accipere cogor: licet, si dimissa viæ exceptionis malim pœnā petere, possim l. rescriptum. §. si pacto. ff. de pac. quo tamen casu, ad pœnam agendo tacitè cōsentire videor, vt pars pœnæ ab hærede nō implente, pars verò facti diuidui ab alio præstetur. Quare est, quod mihi soli imputetur. l. quod quis. ff. de reg. iur. c. si clericus. de prębend. in vj. Quod & diffusiore tractatu recentiores hîc explicant.

e ❡ PROMISSA. Nō igitur ex con- *Pœna quā-*
6 tractu debetur pœna, † nisi nominatim promissa sit. l. fina. ff. de præto. stipul. §. non solum. de verb. oblig. in Instit. Sicut nec pœna legis alicui infligitur, nisi expressim imposita reperiatur. l. at siquis. §. Diuus. ff. de relig. & sumpt. fune. §. cùm igitur, de non elig. secun. nub. col. j. *do debeatur ex contractu.*

f ❡ PRO HAEREDITARIA portione. Aliud respectu principalis obligationis, cùm indiuidua sit, & in indiuiduis heredes singuli ex necessi- *Hæredes quādo vno contra faciente teneantur.*

tate

tate (quoniam in his diuisio non cadit) in solidum tenentur. l. ij. §. ex his, nisi ea solutione duntaxat indiuidua essent, vt obligatio rē restitui. l. si duo. ff. deposi. in qua hæres pro parte tantum, qua hæres est, conuenitur: nisi fortè facultatem totius rei restituendæ haberet, nec faciat, quo casu in solidum condemnatur. l. iij. §. hæres. ff. commod. Itaque argumento. d. §. ex his, rectissimè creditum est, vt si pœna in indiuiduo facto consistat, vno hæredum contrafaciente in solidum singuli teneantur. Hinc porrò. §. Item si in facto. §. Quod si stipulatus. l. in executione, cæteráque omnia iura, quæ dicunt: vbi pœna adiecta est facto indiuiduo, si per vnum ex hæredibus promissoris contra fiat, omnes teneri, declarationem recipiunt: vt non singulos in solidum ad pœnam conueniri posse, sed vnicuique pro parte hæreditaria præstationem iniungi velint. Et hæc est veritas. l. inter cohæredes. §. quod si ex facto. ff. famil. ercíscun. licet nouissimi contra, nam vtrobique Iurisconsf. dicit, & in d. §. quod si stipulatus, & in §. item si in facto, cæteros omnes cohæredes, quod præstiterint familiæ ercíscundæ iudicio ab eo, qui contra fecerit, quòd si singuli in solidum tenerētur, vni tantum ad solidum conuento, nō item aliis damnum sarciendum esset, & cùm iuris authores demonstrare volunt, ex pluribus vnumquemque in solidum obstringi, singulos in solidum teneri dicunt. l. ij. §. ex his, hoc titu. l. ij. ff. de duo. reis. §. ex huiusmodi illo tit. in Instit. & cum simpliciter in solidum obligationem tantum pro rata intelligunt. l. ad ea. ff. de reg. iur. Vnde nequicquam nos mouerit l. hæredes. §. in illa. ff. famil. ercíscund. dum in solidum committi stipulationem dicit: nam hæc verba Vlpianus bellissimè interpretatur, vt vnusquisque pro rata, hoc est, pro ea parte, qua hæres est conueniatur. d. l. ad ea. §. fi. ff. de regul. iur. † Porrò subintrat hîc altera difficultas, nam licet cohæredes, qui non prohibuerunt, non nisi

Hæres ex collegæ sui culpa an teneatur. 6

pro hæreditariis portionibus teneantur: hoc tamen iniquum videtur hæredem ex collegæ sui culpa in damnū vocari. l. fin. ff. ad Syllan. atque ita innocentem puniri, eúmque teneri, qui nihil mali fecit. l. supra iter. §. apud ferocem. ff. de aqua pluuia arcen. Quare æquius lex ipsa constituisset (vt prima fronte videtur) eum, qui contra fecit ad solidam pœnam conueniri: quàm iter cohæredes omnes etiam innocentes, licet pro rata pœnam diuidere, cùm ille in solidum peccauerit, & pœna suos sequi debeat authores. l. sancimus. C. de pœn. nam & sic in lucro decisum est, vt si pluribus factum aliquod sub spe lucri committatur, vno solo faciente, is quoque solus lucrum consequatur. l. si ita fuerit seruus. §. quæstio. ff. de manu. testat. Lucri autem & damni, vt oppositorum eandem esse rationem conuenit. l. fin. ff. de leg. iij. Cæterum sic statuere lex necessum habuit, nec aliter potuit sine iniuria stipulatoris. l. sequ. §. fin. cùm à defuncto cœperit obligatio, cuius conditio ex hæredum persona non debuit immutari. l. ij. §. ex his. In eos igitur trāsfunditur pro rata obligatio, quę in defuncto vna fuit: quo fit, vt vno contraueniente, cùm non nisi insolidum peccari possit, tantúmque damni vnius contrauentione stipulatori irrogetur, quantum si omnes contra facerent, quoniam testator ipse contra fecisse videtur, mero iure hæredes omnes (qui defuncti personam repræsentātes, pro vno habentur) incidant in pœnam. l. si necessarias. §. si vnus. ff. de pign. action. Solum autem qui cōtra fecit, pœnæ obstringere ipsum ius non potuit, cùm is defunctum pro parte duntaxat sua referret. l. cùm à matre. C. de rei vend. Ne autem resultaret aliqua iniquitas, adhibuit vulneri quam potuit medelam: vt qui deliquisset hæres, cæteros indemnes redderet. l. ij. §. item si in facto. l. in executione. §. Quod si stipulatus. Ergo à cessante ratione, si ab hæredibus sumpsisset initium obligatio, hæres propter collegæ culpam, nulla-

tenus teneretur d.l.fina.ff.ad sylla. & dicto §.apud ferocem.

g ¶AB OMNIBVS pro portione sua scilicet, pœna committitur.

Iter facere.

h ¶ITER FIERI. Hoc est iri, ire licere, seu in eundi facultate non impediri.l.j.ff.de his qui deicce. vel effude.

9 † Nam latino sermone, vt nemo nescit, iter facere, idẽ est quod ire.l.j.§. Iulianus. ff.de itinere, actúque pri. & sexcenta Ciceronis loca

Iter fieri seruitus.

10 demõstrant † vnde hæc verba, *iter fieri*, cõtracto sermone loquendi sensum habent eius stipulationis, per te non fieri, quominus mihi ire agere liceat. Sicuti cùm stipulor habere licere, perinde est, atque si stipularer, per te non fieri quominus mihi habere liceat. l. stipulatio ista. in princ. & §. hi qui, hoc tit. l.habere licere.ff. de euictio.l.habere duobus.ff. de verbor. signifi. vt probatius mihi sit non his verbis itineris seruitutem significari, sed merum & simplex factum, vt ire liceat ad certum locum, neque per promissorem contra fieri, hanc siquidem stipulationem §. noster facti esse dicit, atqui in seruitutibus nõ factum sed ius vertitur. Et cùm de seruitute itineris lex agit, nõ verbo fieri, sed constitui, aut dari, vtitur. l. si vnus ex sociis.l.via constitui.ff.de seruitu. rustic.præd.

h ¶VEL NON FIERI. In antiquis, & inemendatis libris, hæc verba adiecta deprauatè legebãtur: cùm recentiores & castigatiores codices, ea & meritò non habent, attestãte etiam ipso Angelo Politiano in Miscell. qui Laurẽtij medici iussu, ex ipso archetypo literam huius §.Cato, excerpsit. Non dubitandum igitur, quin hæc verba subdiritia sint, & adulterinè supposita, quæ tamẽ dici potest ab interprete aliquo, non temerè inexploratève addita fuisse. Sed vt palam faceret stipulationẽ (iter fieri) breui sermonis compendio illam comprehendere, per te non fieri; quominus mihi ire agere liceat.

Ab omnibus[g] si id factum de quo cautũ est indiuiduũ sit, ueluti *Iter fieri*[h], uel *nõ fieri*? quia quod in partes diuidi non potest, ab omnibus quodãmodo factum uideatur. At si de eo[i] cautum sit quòd[k] diuisionem recipiat[l], ueluti, *Amplius non agi*[m]? tum eum hæredẽ qui aduersus ea fecerit, pro portione sua so-

i ¶AT SI DE EO. Scilicet, facto.

k ¶QVOD. Factum, scilicet, vt interim expositionẽ Acc. reiiciẽdam moneã, qui infantiliter nimis quod, ꝓ quia exponit: neq; enim quod coniunctio est, hoc loco, sed ad factum refertur.

Facta cur indiuidua.

l ¶DIVISIONEM RECIPIT.

11 Facta † sui natura, indiuidua sunt. l. stipulationes nõ diuiduntur vers. idẽ puto, & l.in executione. §.j.l.fideicõmissa.§.pen. ff.de leg.iij. quòd ex cõtinuatione recipiãt formam l.si is qui quadringẽta.§.quædam.ff.ad l.Falc. & forma sectionem nõ admittat, fortiorémque rationem habet respectu principalis obligationis, ne solutionẽ in diuersis rebus fieri cõtingat, quod lex horret.l.in executione. §.pro parte. Cùm autẽ in factis obligatio succedat, in id quod interest. l. si quis ab alio.§.fi.ff.de re iudi.si pars facti præstari posset, in parte nõ soluta ad æstimationem in pecunia numerata, deueniendum esset.d.l.stipulationes. in fi.princ. Respectu verò stipulationis pœnalis, quoniã nisi in solidum peccari nõ possit, vt hîc. Atque ideo, vno ex hæredibus nõ faciente, non in partem, sed in totũ cõtra fiat, tantúmque eius cõtrauentione damni stipulator sentiat, quantũ si omnes cõtrafacerẽt. l.idẽ iuris, & l.in executione. §.quod

12 si stipulatus. † Hoc, cùm cessat factũ diuiduum, leges dixerũt, vt Amplius nõ agi, & Rem ratã haberi, in vtroq; enim vnus hæredum contraueniens, non nisi in partem stipulatori præiudicat, vt hîc Iul.Paul.ostendit.

Facta diuidua.

m ¶AMPLIVS NON AGI. Ex

testa

testamēto: puta, deposito mutuo, aut alia actione, siue ea ad quantitatem, siue ad speciem, Stichū videlicet, fundum, domum, vel equū agatur. Nec nos mouerit, quòd tunc incidere possimus in absurdū. §. pro parte, vt in diuersis rebus partes soluātur: pars speciei scilicet ab eo, qui impleuit, & pars pecuniæ, pœnæ nomine, siue eius quod interest ab eo, qui cōtrauenit. Nam hoc non continget, nisi volente stipulatore, in cuius potestate est agentem conuentionis exceptione repellere. l. rescriptum. §. si pacto. ff. de pact. quo casu incōueniēs §. pro parte, nō cōsideratur. Illud enim lex horruit in fauorem stipulatoris, cui volenti nulla fit iniuria, sicut dicimus, cùm ei non inuito aliud pro alio soluitur. l. ij. §. mutui. ff. de reb. cred.

lum pœnam cōmittere[n]. Et differentiæ hanc esse ratione[o], quòd in priore casu omnes fecisse uideantur, quòd nisi insolidū peccari nō potuerit[p], illam stipulationē, *Per te non fieri*[q] *quominus mihi ire agere liceat?* Sed uideamus[r] ne nō[s] idem

inter cohæredes. §. quod ex facto. ab vno autē in partem cōtra fieri nō potest. l. in executione. §. quod si stipulatus, neq; enim, vt Iul. Paul. hîc docet, in factis indiuiduis, nisi insolidū peccari potest, vno itaque hæredum contra faciente, omnes tenētur: pro portione tamē hę reditaria, tāquam conditio stipulationis hęreditarię extiterit dicto §. quod ex facto, in factis verò diuiduis, quoniam in partem peccatur, qui contra facit, solus & pro parte sua tenetur.

n ¶ POENAM COMMITTERE. Hinc clarè colligitur, † pœnam facto diuiduo subditā, contra nō facientem, pro portione sua hæreditaria, tātum cōmitti. Quo & aliud Iul. Paul. responsum explanatur, dum illo docuit in stipulatione rem ratā haberi, solum hæredem teneri, qui nō habuit ratum. l. inter cohæredes. §. si stipulatus. ff. fami. ercis. intelligendum enim est, ex hoc tex. vt nō in solidū, sed pro parte sua duntaxat teneatur: neque enim sustinet personam defuncti in aliis partibus, respectu quarū nō hæres, sed extraneus intelligitur. l. cùm à matre. C. de rei vendi. In pœna adiecta dationi diuersum. Ea nāque cōmittitur cōtra omnes hęredes pro rata, vno tantum nō dante. l. v. §. fi. & l. in executione. §. item si ita. qua de re dico in dicto §. fin.

Pœna quādo cōmittatur. (13)

o ¶ RATIONEM. Differentiæ rationem hanc breuiter ex verbis iurisconsul. colligo, quia cùm pœna est subdita facto indiuiduo, sub conditione promissa intelligitur; si contra fiat l.

p ¶ PECCARI NON POTERAT. Veteres Codices vidi, & alios plerosq; recèns excussos, in quibus hæc, & sequentia verba aliter leguntur, in hunc scilicet modum: *Præstari non potuerit, vt in illa stipulatione per te non fieri quominus mihi ire agere liceat.*

q ¶ PER TE NON FIERI. Quam ante celeriori locutione, *iter fieri*, vocauit, hîc extēsè & magis explicatè appellat, *per te non fieri quominus mihi ire agere liceat.*

r ¶ SED VIDEAMVS. Hactenus Cato rationem vtcunque imperfectā relinquens, neque enim eam, nisi de facto indiuiduo proposuerat. Nunc Iul. Paul. author huius §. explicatius, & perfectius loquitur, breuiter docēs stipulationem Amplius non agi, magis similem stipulationi, rem ratam haberi, quàm stipulationi, Iter fieri, seu per te non fieri, quominus ire mihi & agere liceat.

s ¶ NE NON. Hoc † ornato loquēdi modo à Iurisconsultis etiam frequentato, proposita dubitatio deciditur, vt, & alibi apud eundem Paulum, *Videamus ne nil tibi debeam.* l. vēditor ex hæreditate. §. j. ff. de hæred. vel actio. vend. & apud Vlpian. *Videndum nunquid non debeat pro iudicato haberi.* l. certum. §. si quis absente. ff. de confes. sic & in l. in rebus, in fin. prin. ff. cōmod.

(14) *Ornata locutio.*

hîc sit[t] sed magis idẽ quod in illa stipulatione *Titiũ hæredémque eius ratum habiturum*[v]? Et Paul. respondit non esse[x]. Nam hac stipulatione[y] & solus tenebitur[z], qui non habuerit ratũ, & solus aget[a] à quo fuerit petitũ. Idq; & Marcello uidetur, quanuis[b] ipse dominus[c] pro parte ratum habere non posſit[d].

in l. cum fundus. §. seruũ tuum. ff. de reb. cred. & in sexcentis aliis locis iurisconsul. Hac igitur eleganti dubitationis figura decidit iuriscõs. ex duabus stipulationibus, quas proposuerat, iter fieri: scilicet, quam postea per te nõ fieri nũcupat, & amplius nõ agi, posteriorem magis similẽ stipulationi rati, quàm stipulationi, iter fieri.

t ¶IDEM SIT hîc. In stipulatione: scilicet, Amplius non agi, cuius postremò loco meminerat, quámque Cato exequitus non erat. Planè nemo nescit, nisi omnino latini sermonis expers, secundo loco propositum: pro nomine hic venutissimè enunciari proferríque.

v ¶RATVM HABITVRVM. Quã stipulationem cõstat diuiduam esse, vt iam demonstratum est.

x ¶ET PAVL. RESPONDIT non esse. Hæc verba adulterina sunt: vnde nec in Florẽtinis Pandectis, nec in aliis emendatis Codicibus leguntur, & tametsi Codicũ omniũ deesset authoritas, verisimile vnicuique fieri debet: cùm hæc constitutio sit Pauli, qui de seipso nõ diceret, Paul. respondit. Sed dicebam, aut ad aliũ modum, non ad alterius, sed ad suiipsius personam relatam respõderet: huius meæ sentẽtiæ authorem præclarum habeo Politianum, qui (vt iam diximus) totam hanc legem ad vnguem exscripsit de Pandectis, quæ olim fuerunt Pisanæ, nunc Florentinæ sunt.

y ¶NAM HAC STIPVLAtione. Confirmat hîc decisionem Iul. Paul. quòd scilicet dixit stipulationẽ amplius nõ agi, affinitatis plurimum habere, quàm stipulatione rem ratam haberi, vt enim, inquit, in hac stipulatione rati solus hæres, qui ratum non habuerit, tenebitur: solúsque experietur, à quo fuerit petitum, idem iuris erit in stipulatione, Amplius non agi.

z ¶ET SOLVS TENEBITVR. Ex hæredibus promissoris, qui rem ratam haberi, sub pœna promiserat, solus inquam, & pro portione hæreditaria ad pœnã conuenietur.

a ¶ET SOLVS aget. Ex hæredibus stipulatoris, qui rẽ ratã haberi sub pœna stipulatus erat, si enim ab vno hæredum stipulatoris aliqs ex hęredibus promissoris egerit, minimè ratũ habẽs, quod defunctus promiserat, atque ita cõtraueniens stipulationi, Titiũ hæredémque eius ratum habiturũ à defuncto Titio interpositæ, solus aget ad pœnam is, à quo fuit petitum, quòd is tantũmodo sit offensus, aduersus quẽ ratum habitum non fuit.

b ¶QVANVIS. Antipophora vtitur hîc Iureconſ. tacitam obiectionẽ remouẽs: quippe videretur, quòd cùm dominus pro parte tantum ratum habendo, in totam incidat pœnam, sic etiã vno ex hæredibus, licet pro parte non ratum habente, pœna aduersus omnes committeretur, sed in hæredi- *Obligatio quadoque mutatur ex hæredum persona.*

15 bus diuersum statuit lex: † cùm obligatio, quæ vna fuit in defuncto inter hæredes per l. xij. tabul. diuisa sit. l. eã quæ. C. famil. ercis. atque ideo immutetur ex hæredum persona conditio obligationis, vt in l. ij. §. ex his diximus, nam & idẽ in legatario, & eius hæredibus responsum est: licet enim ille partẽ legati acceptare, & alteram respuere nequeat, hæredes tamẽ eius possunt. l. legatarius. in princip. ff. de legat. j.

c ¶IPSE DOMINVS. Id est, principalis promissor.

d ¶NON POSSIT. Sed contra, *Ratum an pro parte dominus habeat.*

16 † quòd imò dominus pro parte ratũ habeat, de l. si procuraror. ff. rem rat. hab. quo loco Põponius tradit, si dominus pro parte ratum habuerit, pro

parte

parte non habuerit, non vltra, quàm in partem cõmitti stipulationem, ratam rem dominum hæredémve eius habiturum, à procuratore interpositam. Sed ille text. in eo quod interest loquitur, nos in pœna. Differẽtiæ ratio aliis neglectis, hæc mihi videtur, quia id quod interest: cùm condemnatio in eo redigatur ad pecuniã numeratam, diuiduũ est. l. stipulationes non diuiduntur. versi. Celsus. Si ergo pro parte tantum stipulatoris intersit, sit, non in plus cõmittetur stipulatio: in pœna diuersum, in qua nõ quærimus, an intersit. l. idẽ iuris. & l. stipulatio ista. §. alteri. Proinde cõmittitur pœna in totũ, tametsi pro parte duntaxat præiudicetur stipulatori. Quocirca, si in specie. d. l. si ꝓcurator, promisisset procurator dominũ ratũ habiturum, sub pœna, nec nisi pro parte dominus ratum habuisset, insolidum tamen stipulatio ad pœnã cõmitteretur. Id'que creberrimè receptum est.

§. Si is qui duplam.

1 Dupla quid.
2 Duplæ stipulatio quando committatur.
3 Duplæ cautio quando in cõtractu veniat.
4 Agitur quandoque ad factum, pro parte.
5 Fructuaria cautio.
6 Damni infecti stipulatio.
7 Nunciatio noui operis.
8 Restitui peculiaris significatio.
9 Vtilitas, quid in Iure.
10 Autem, dictio.
11 Nouè explicatus hic §.

I IS QVI duplã[a] stipulatus est, decesserit pluribus hæredibus relictis, unusquisque ob euictionẽ suæ partis [b] pro portione sua [c]

Dupla. a
VPLAM. Si res pretiosa vendatur, margarita fortè, vestis serica, vel quid aliud non contemptibile, oportet
1 † duplam emptori à venditore promitti, hoc est, duplum pretij, si res euincatur. l. emptori. ff. de euictio. Idémque in venditione serui citra discrimẽ, an pretiosus sit néc ne: id'q; propter hominum dignitatẽ. l. iustissimè. ff. de ædilit. edict. Differẽtia tamen est inter duplam, quæ de re pretiosa, & eam, quæ de seruo vẽdito promittitur: nam hęc ab ædilitio edicto, illa à iudice venit. l. seq. in fin.
2 princ. † Committitúrque tũc stipulatio duplæ, cùm res restituta est euincenti, vel damnatus est emptor in litis æstimationẽ, vel possessor ab emptore cõuentus absolutus est. l. euicta. §. j. ff. de euictio. Licet autem stipulatio duplæ interposita nõ sit, ex empto tamen emptor agere poterit, duplíque reus cõdemnabitur. l. quod si nolit. §. quia assidua. ff. de ædil. edict. l. ij. ff. de
3 euictio. † In aliis rebus, non pretiosis venditis, non venit duplæ cautio, ex natura cõtractus, nisi de ea nominatim conuentum sit d. l. emptori.

Duplæ stipulatio. quando cõmittatur.

Duplæ cautio, quãdo veniat.

b ¶ OB EVICTIONEM SVAE partis. Sequutam, subaudi, nam antè stipulatio duplæ non cõmitteretur l. euicta. §. j. ff. de euictio.

c ¶ PRO PORtione sua. Habet actionẽ vnusquisque hęredum stipulatoris pro parte sua, siue ad duplũ illud pretij, de quo cautũ est agatur, vbi enim stipulamur pecuniã, si quid factũ fuerit, vel non fuerit, diuiditur in hoc genere stipulatio. l. stipulationes nõ diuiduntur, ad fi. prin. siue ad defensionem, vt scilicet hęredes venditoris subsistant, venditionẽ defensuri. l. j. C. de excep. l. ea quæ. C. famil. ercis. quo tamen casu, hæredes venditoris, omnes insolidum conueniendi sunt, & licet vno duntaxat defugiente, reliqui tenerentur, quòd nõ videatur res defensa, quæ nõ insolidum sit defensa l. ex clausula. ff. iudica. sol. vnicuiq; tamẽ pro parte hæreditaria præstatio incũbit. l. in executione. §. insolidum. & l.

4 & l.cùm ex causa.† Erit itaq; hîc speciale, vt ad factum, pro parte agatur cõtra l.in executione. §.j. quod *vtilitatis causa*, hoc est, cõtra stricti iuris regulas, vt seruiamus voluntati contrahentiũ, receptum esse mox refert iurisconsul.

Factum quandoq; petitur à parte.

habebit actionem [d]. Idémque est in stipulatione quoque fructuaria [e], & damni infecti [f], & ex operis noui nunciatione [g].

d ¶ HABEBIT actionẽ. Familiariter explicãda veniunt hæc verba satis obscura. Finge igitur, te mihi vẽdidisse Tusculanũ fundum, centum, méque stipulatũ duplum pretij, si nõ defenderetur vẽditio, aut hunc fundũ tertius euinceret, euictúmque tãdem me mortuo, duobus aut pluribus hæredibus relictis per Titiũ petitorẽ; hic dicitur, singulos hæredes meos, pro portionibus hæreditariis actionẽ habituros ob euictionẽ partis suæ. Itaq; cùm centũ pretiũ fuerint, & duplum pretij stipulatus sim, si res non defenderetur, & per tertium euinceretur, re ab hæredibus meis euicta, aget quisq; (si duos duntaxat hæredes reliqui) ad centum: sed & ad defensionẽ vtilitatis causa receptũ est, vt pro parte agere possint, licet promissori defensio pro parte contingere nequeat, vt in fi. dicitur.

Fructuaria cautio.

c ¶ FRVCTVARIA.† Habet hæc
5 cautio (quæ cum à fructuario præstari debeat, fructuaria appellatur) duas causas, hoc est, de duobus fructuariũ cauere oportet, in primis boni viri arbitratu perceptũ iri vsumfructũ, hoc est, nõ deteriorẽ causam vsusfructus se facturũ, cæteráque facturũ, quæ in re sua faceret. Deinde cùm vsusfructus ad eum pertinere desinat, quod inde extabit, restiturũ. l.j. in prin. & §.cauere.ff. vsusfr. quemad.ca. Docet hoc loco iuriscõ. idem in stipulatione fructuaria, quod in dupla, dicẽdum, si enim tibi fortè à patre meo Tusculani fundi vsusfructus relictus sit, cautionẽ que duas illas causas cõtinẽtem mihi pręstiteris, & cõtingat te contra boni viri morẽ vsum, quia fortè arbores fructiferas excidisti, culturã neglexisti, operáque rustica, quę suo quoq; tempore faciẽda sunt, non curasti, me mortuo duobus hæredibus relictis, cùm desinet vsusfructus ad te pertinere, habebit vnusquisq; hæredũ actionem cõtra te pro parte sua: cõmissa nãque est stipulatio respectu deteriorationis in id quod interest, cuius petitio, ęstimatio & condemnatio, ad pecuniã numeratam redigitur. l. si quis ab alio. §. fin. ff. de re iudic. in quo genere stipulationẽ diuidi constat. l. stipulationes non diuiduntur. in fi. princ.

Dãni infecti stipulatio.

f ¶ ET DAMNI INFECTI. Quę
6 † cautio petitur, nõ quia iam damnũ datũ sit, sed vt ne detur: veluti, si domus tua mihi vicina tam vitiosa, putridáque sit, vt ruinã minetur, iudicis officio implorato cogeris solenni stipulatione cauere damni infecti nomine, hoc est, te sarciturũ damnũ, quod ex ruina vel ædium vicio continget. Quæ stipulatio damni infecti appellata, in id quod interest cõmittitur. l. pretoris. §. fin. & l. in hanc. ff. de dam. infec. Idcóque scinditur inter hęredes stipulatoris. l. ij. §. incertã. ff. de præto. stipul. ratione, qua iam sępe sum vsus, ex d. l. stipulationes, quia in eo genere diuiditur stipulatio. Quocirca singulis pro parte sua agentibus, tantum præstabitur, quãti vniuscuiusque intererit. l. stipulatio. §. fina. ff. de noui ope. nuncia.

Nunciatio noui operis.

g ¶ ET EX OPERIS NOVI
7 nũciatione.† Tibi ædificãti si nouum opus nũciauerim, non vltra procedes ad ædificiũ, quàm si caueris te demoliturum opus, si appareat te cõtra ius ædificasse, hæc stipulatio noui operis nunciati dicitur, ante quam interpositam quicquid ædificaueris, interdicto restitutorio destruere cõpelleris. l. nõ solum. §. fin. l. stipulatio. in princ. §. j. ff. de no. ope. nuncia. cùm in id cõmissa stipulatio, vt opus scilicet boni viri arbitratu destrueretur, & si non faceres, in id quod interest tenereris, si

hoc

Restitui [h] tamen opus ex operis noui nunciatione pro parte non potest [i]. Hæc utilitatis causa [k] ex parte recepta sunt [l] stipulatorũ. Ipsi autem promissori [m] pro par-

hoc stipulator ipse maluerim.d.l. sti-
pulatio.§. siue autem. In hac quoque
stipulatione constitutum dicit Paul.
vnũquenque hæredum pro portione
sua actionẽ habiturũ, vt opus demo-
liatur, quod vtili-
tatis causa rece-
ptum esse, statim
dicit iureconsult.
licet non contin-
gat liberatio ex
parte promisso-
ris, aut hæredum
eius, operis parte
extructa, vt mox subiicit, & in l.ij. in
princ.ff.de præto.stipula.

Restituo, id est, destruo.

h ¶RESTITVI.† Id est destrui, pe-
8 culiari, sed frequentata locutione Iu-
risconsultis, qui verbũ restituere, pro
destruere, in tractatu præsertim noui
operis nuntiati, nõ semel vsurpant.l.
prætor cum suis §§. ff. de nou.oper.
nuncia.

i ¶PRO PARTE NON PO-
test. Agere potest pro parte vnus ex
hæredibus ad demolitionem, quod
vtilitatis causa receptum esse statim
dicit Iuriscon.& tamen non nisi in to
tum destrui potest opus, vt stipula-
tioni satisfiat. l. stipulatio.§.quæsitũ.
ff.de no.oper.nunc. ne in diuersis re-
bus solutionem fieri cõtingat.l.in exe
cutione.§.pro parte. Posset autẽ eue-
nire, vt partes diuersarum rerum sol-
uerentur, cùm ob moram promisso-
ris non demolientis id quod interest,
si magis hæredi petitori placeat, peti
& exigi posſit. d. l. stipulatio. §. siue
autem. Proinde vni hæredum satis-
fieri contingeret in pecunia, & alter
in operis destructione, quod lex hor-
ret.d.§.pro parte.

Vtilitatis causa.

k ¶VTILITATIS CAVSA.
9 † Elegans loquendi modus, & Iuris-
consultis peculiaris, cùm nõnihil con
stitutum significare volunt, ad tuen-
dam ciuilem hominum societatem,
contra stricti iuris regulas, vt contra-
hentium voluntati maximè defera-
tur, *Vtilitatis* (inquiunt) *causa*, aut, *pro-
pter vtilitatem receptum est*. l. oratione.
ff.de ser.l.seruitutes.§.si sublatum. ff.
de serui.vrba.l.sed an viæ.ff. de pign.
& l.seruum.ff. rem pupil. sal.for.l.ita
stipulatus.§.idq; hoc tit. Nec dissimi
le est admodũ quod Iustinianus scri-
bit ne facultas probationum anguste-
tur propter neces-
sarij vsus vtilitatẽ
Hæreticorum te-
stimonia sine vl-
la distinctione p-
mitti.l.quoniam.
C.de hæret.vt in-
terim Bart. Ang.
& sequacium fu-
tilem & ineptam expositionem reii-
ciamus, qui hæc verba (vtilitatis cau-
sa) exponunt, id est, gratia consequen
di id quod interest.

l ¶RECEPTA SVNT. Quoniã
stricto iure hæredes stipulatoris pro
parte agere non possent, cùm in dua-
bus ex prædictis stipulationibus fa-
ctum iudiuiduum deductum esset in
obligationem, in dupla, scilicet, defen
sio, & opere nouo nũciato demolitio,
ad quod regulare est: vt nõ nisi inso-
lidum agi posſit, cùm nec pars pręste-
tur.l. in executione. §.secũda, hoc tit.
& l.fideicõmissa.§.pen.ff.de leg.iij.

Dictio autem.

m ¶IPSI AVTEM PROMIS-
10 sori. Dictio † (autem) qua plus æquo
scriptores hîc turbãtur, cõiunctio est
ordinis subiunctiui collocata frequen
ter, vel ipso Valla in ij.docẽte, vt sen-
tentiã tantum à sententia distinguat.
Eam doc.nostri, & in iure & in facto
præcedẽtibus aduersari volunt.l. hoc
amplius.§.j. ff.de dam. infect. Quod
& hîc fieri aduersus eos dilucidè palã

Nouus sensus.

11 feci, apertiúsq; statim dicam. † Huius
itaque versiculi breuiter hîc est sen-
sus; vt licet in dupla, & nouo opere
nunciato ad factũ defensionis, & de-
structionis vtilitatis causa vnusquis-
que hæredum pro parte agere posſit,
promissor tamẽ pro parte, neque pos-
sit destruere, neque defendere: & ita
partem præstando liberari, cùm resti-
tutio & defensio sectionem in solu-
tione non admittant.l.stipulatio.§.pe
nult.ff.de no. ope.nunc.l. cum ex cau
sa, hoc tit. & l.ex clausula. ff.iudi.sol.

te neque reſtitutio[n], neque defenſio[o] contingere poteſt[p].

n ¶RESTITVTIO. Ideſt, deſtructio operis noui, verbum quippe reſtituere apud iuriſconſ. vt ante dixi, pro deſtruere non ſemel ponitur.

o ¶NEQVE DEFENSIO. In cauſa euictionis. l. cùm ex cauſa. reſtitutionem autem ad nouum opus, & defenſionem ad cauſam euictionis cõſtringo, neque ad alios caſus refero, quod in cautione fructuaria, & damni infecti, neque de operis deſtructione, neque de rei defenſione tractetur.

p ¶CONTINGERE POTEST. Cùm tamen reſpectu hæredum ſtipulatoris deſtructio noui operis in ſtipulatione operis noui nunciati, & defenſio in cauſa euictionis pro parte contingat, vt oſtendimus ſicque aduerſatur hic verſi. ſuperioribus in iure nedũ in facto, tametſi alij cõtra. Et ita facile, aduer ſus tamẽ aliorum ſentẽtiam eſt tibi adamuſsim declaratus hic §. quem nonnulli æquè difficilem ac §. cato prædicant.

IOAN. CORAS. XXII. SEPTEMB. 1545.

L. Stipulationum. ij.

1 *Stipulationum quot ſpecies ſint.*
2 *Iudiciales ſtipulationes.*
3 *Merum imperium, ius, & factum.*
4 *Cautio iudicialis.*
5 *Aedilitiæ actiones.*
6 *Iuriſdictio.*
7 *Reus.*
8 *Stipulatio, an propriè contractus.*
9 *Communis ſtipulatio.*
10 *Iudicialis, & prætoriæ differentia.*

V. POMPONIVS.

TIPVLATIONUM[a] aliæ iudiciales ſunt, aliæ prætoriæ, aliæ cõuentionales, aliæ communes[b], prætoriæ & iudiciales. Iudiciales ſunt[c], quæ duntaxat à mero iudicis officio[d] proficiſcũtur: ue-

a ¶STIPVLATIONUM. Hîc ponitur altera diuiſio ſtipulationum.

ſtipulatio nũ ſpecies. b ¶ALIAE COMMV-
1 nes. Ergo † quatuor ſunt ſpecies ſtipulationis in genere conſideratæ. §. j. de diuiſ. ſtipu. in Inſt. Licet prętoriarũ tres ſunt duntaxat l. j. ff. de præto. ſtipul. In quarũ declaratione nõ ſequar vulgarem illam ſcriptorum quorundam differẽtiam, ſeu potius errorẽ: an principaliter vel incidenter iudex adeatur: hoc enim cõtingit ex accidenti meritò nõ attendendum. l. ſiquis poſthumos. ff. de libe. & poſth. Accur. in l. vendicatio. ff. de rei vẽdic. Sequemur itaq; genuinam ſtipulationũ naturam, cum iuriſcõſulto ſacris prophana nullatenus miſcentes.

c ¶IVDICIALES. Alia ratione ſti- *Iudiciales.*
2 pulationes quãdoque dixit † iudiciales Vlpianus, quòd propter iudicium interponerentur, vt ratum fiat l. j. §. j. ff. de præto. ſtip. Sed illud in ſtipulationibus prætoriis, nos hîc agimus de ſtipulationibus in genere conſideratis, ſub quibus & prætoriæ continentur.

d ¶MERO † IV- *Merum.*
3 dicis officio. Id eſt, puro & ſimplici, actioni accuſationive, aut edicto authoritatiq; prætoris non admixto, ſed ab ea protinus ſeparato. Nã & ad hunc ſenſum dixerunt iureconſulti merum imperiũ pro eo, quod à iuriſdictione ſeiunctum eſt. l. imperiũ. ff. de iuriſdi. om. iudic. Meram pœnam, pro ea quæ ei quod intereſt, non eſt permixta, nullámque cõtinet rei perſecutionem. l. vnic. §. fin. ff. ſi quis ius dic.

dic.non obtemp. Merum ius gẽtium, quod est ab omni alia lege segregatũ. l. bona fides. ff. depos. & merum factum, quod dationis nullam habet mixturam. l. qui res. §. mihi Romæ. ff. de solution. & meram voluntatem pro ea, quæ ab omni æquitate, & iustitia seiũcta est. l. si sic, in princ. ff. de leg. j. Hoc sanè Merũ Iudicis officiũ nostrates interpretes Nobile vocãt. Bart. & alij in l. j. ff. de iurisd. omn. iud. Addentes Mercennarium, & Aduersariũ: cum nullum horum in iure legatur, ego alibi ostendi quod illi Nobile dicũt, à Iuriscõsultis Merum aut Extraordinarium iudicium dici, & quod Mercennarium vocant, Mixtũ purius appellari: quasi actioni coniunctum permixtúmque. Porrò verò quandoque descendunt huiusmodi stipulationes ex edicto prætoris, cæterum quia spectare possunt ad notionem & officium cuiusuis iudicis, non ideo minus iudiciales censentur. l. si cum exceptione. §. quod si homo. ff. quod met. caus. vt in cautione, de dolo mox dicemus.

luti de dolo cautio[e]. Prætoriæ[f], quæ à mero Prætoris officio[g] proficiscuntur, ueluti damni infecti[h].

Iudicialis cautio. e 4 ¶DE DOLO CAVTIO. Quã quicunque iudex etiam delegatus, vbi legitima suspicionis causa subest, interponi iubet à reo, qui alioqui nullo iure, nulláque obligatione, ad promittendum actori tenebatur: vt puta, cùm creditor pignus reddit, veluti prædium pignoratum, debet quippe stipulatori promittere de iure prædij, id est, de seruitute. l. creditori. ff. de ope. no. nunc. ne forte cessante vti creditore, seruitus amissa sit. l. creditor. ff. de pigno. actio. Huic item stipulationi locus est, si reus actione in rem conuentus pẽdente iudicio serui, quo de agebatur, vsucapionem compleuerit, & victus sit. Ideóque seruum actori tradere debeat, etenim periculum est ne factus dominus, cũ pignorauerit, vel manumiserit. l. si post acceptum. ff. de rei vendicat. §. j. de diuisio. stipula. Nec hanc duntaxat (licet eius tantum meminerit Pompo.) iudicialem esse putes. Sed & aliam quamcunque, ad quam interponendam ex iusta causa iudex condemnationem facere potest, veluti, in iudiciis bonæ fidei, si nondum pecuniæ præstãdæ dies venit, debitórq; non soluendo efficiatur. l. in omnibus. ff. de iud. Vel cum soluto matrimonio mulierem cauere iudex iubet, marito, qui damni infecti nomine cauit. l. cùm mulier. ff. sol. matr. Et generaliter vbicũque æquitas suggerit, quæ iudicem semper mouere debet, etiam in casu à lege non prouiso, vt cautionem iubeat interponi. l. quod si ephesi. ff. de eo quod cert. lo. Exempla autem dispositionem non restringunt, in hac l. præsertim, à qua omissa pleraque per Imper. in tit. de diuis. stipu. & alias ll. supplentur.

f ¶PRAETORIAE. Quæ & iterũ subdiuiduntur. Quædam enim sunt iudiciales, quædam cautionales, aliæ communes: explicatæ omnes ab Vlpiano accuratè, in l. j. ff. de prætor. stipulatio.

g ¶MERO PRAETORIS OFficio, Hoc est, puro simpliciq; eius edicto non admixto iudicis iurisdictioni, sed ab ea prorsus separato, quod prosequere, vt ante mox dixi, de mero iudicis officio. *Merum.*

h ¶DAMNI INFECTI. Naturã huius stipulationis explanaui in §. fi. legis præcedentis. Quam à mera prętoris iurisdictione profectam, præter hunc text. cõmonstrant leges omnes. tituli. ff. de damno infect. Et ratio manifesta: quia prætor qui eam iurisdictioni suæ reseruauit, non etiam alius iudex potest eam cautionem iubere, & imperare. l. iiij. §. duas. ff. de damn. infect. adeoquidem vt non nisi summis prematur necessitatibus aut allatura sit mora periculum posit eã alteri demandare, huiuscemodi stipulatio est, & ea, quæ legatorũ dicitur. d. §. j. de diuisio. stipula. qua hęredem *Dãni infecti cautio.*

Prætorias autem stipulationes sic exaudiri[i] oportet, ut in his contineantur etiam ædilitiæ[k]. Nam & hæ à iurisdictione[l] ueniunt. Conuentionales sunt, quæ ex conuentione[m] reorũ[n] fiunt, quarum[o] totidem genera sunt, quot penè dixerim rerum contrahendarum[p], nam & ipsæ[q] ex uerborum obligatione fiunt[r], & pendent ex ne-

oportet legatario sub conditione repromittere etiã datis fideiussoribus, legatum vbi cõditio extiterit præstitum iri.l.j.ff.vt lega.no.ca.

i ¶ EXAVDIRI. Idest intelligi.l.j.in princip.& l.quicquid astringẽdæ. §.fin.

Aedilitiæ stipulationes.

k ¶ AEDILITIAE. In numero prætoriarũ stipulationũ habentur
5 † & ædilitiæ. Nã & hæ à prætoris iurisdictione proficiscantur, vt hic, & edictũ ędilium curulum factũ sit, portio iuris prætorij ac cohæreat edicto amborũ prætorum vrbani, & peregrini: quibus omnibus iuris cõstituendi potestas præcipua data est.§. prætorũ, de iure nat.in Instit. Est autem iis ædilitiis cautionibus locus, cùm mancipia venduntur, repromittere quippè vẽditorem oportet, sed si quid occulti vitij morbive in seruo vendito inuẽtum fuerit duplũ (verbi gratia) pręstaturum l.si venditor.& l.itaque.ff.de ædil.edict.

Iurisdictio.

l ¶ IVRISDICTIONE. † Id est,
6 prætoris edicto in qua significatione frequentissimè apud Iurisconſ. iurisdictionis verbũ offendimus.l. quamuis.ff.de in ius vocan.l.j.§. an autem. ff. de postul.l. postquã. §. imperator. ff.vt leg.no.ca.

Conuentionales.

m ¶ CONVENTIONE, Hoc est, neque iussu prætoris neque iudicis sed ex simultanea vtriusque partis voluntate.§.cõuentionales. de diuis.stipula.in Instit.

Rei.

n ¶ REORVM. † Idest, cõtrahentium
7 seu litigatorum. Cic.in ij.de Oratore reos, inquit, nõ modò eos appello, qui arguuntur, sed & omnes de quorum re disceptatur, inde rei stipulandi & promittẽdi.l.j.& toto tit.ff.de duo.re.

o ¶ QVARVM. Stipulationum conuentionalium, scilicet.

p ¶ RERVM CONTRAHENDARUM. Hoc est, rerum super quibus contrahi potest, vt interim exclusæ sint res sacræ, religiosæ, publicis vsibus destinatæ, liberi homines, & cætera id genus de quibus non cõtrahitur.l.si in emptione.§. hominẽ.& l.liberi.ff.de contrahen.emp. Ideo nec super his stipulatio cõcipi potest l.inter stipulãtem.§.sacrã. Habes de his rebus, & negotiis cõfici stipulationem, super quibus cõtrahi potest, vt hoc
8 text. ꝓbatur, † sed et amplius, vt quidam putãt, stipulationẽ propriè contractum non esse: cùm hæc inter se similia dicat hîc Pomp. & nullũ simile idem sit.l.quod neruã.ff.depo.c.capitalium.de rescrip. Et quoniam cõtractum propriè vocamus, qui vltrò citròque obligat.l.Labeo.ij.§. contractum.ff.de verb.signi. Sed hæc est nimia iuris subtilitas, strictissimiq; iuris rigor sub cuius authoritate dicebat Celsus adolescẽs pernitiosè nonnũquàm errari.l.si seruũ.§.sequitur. Ergo cùm iurisconſ. & aliis iuris authoribus non verebor stipulationem cõtractus nomine exornare. Quãuis non ignorem, hoc contrahendi genus magis ad firmandas alias obligationes, quàm propter se proditum, vt ex Iulio Paulo. In v.sentent. in rub. docui. Nec hîc similitudo aliqua inducitur, inter stipulationẽ & cõtractus, sed traditur dũtaxat certa regula diffiniri non posse cõuentionales stipulationes, totidẽ quippè sunt, quot res super quibus contrahi potest.

Stipulatio an propriè cõtractus.

q ¶ NAM ET IPSAE. Stipulationes.

r ¶ EX VERBORVM OBLIGATIONE FIUNT. Hoc est ex cõuentione partiũ solennibus verbis facta oriuntur & robur accipiunt, atque ita ex cõtracto negotio pendent, idest ab eo

quod

gotio contracto. Cõmunes ' sunt stipulationes ueluti, *rem saluam fore* ' *pupillo*, nam & praetor iubet rem saluam fore pupillo caueri, & interdum iudex ', si aliter expediri haec res non potest. Item dupla stipulatio ' uenit à iudice ', aut aedilitio edicto '.

quod à partibus gestũ est, proficiscuntur, sicut & caeteri contractus. l. si stipulatus. de usur. l. qui pendentem. ff. de act. emp.

s ¶ COMMVNES. Alio respectu dicuntur communes, quae sub praetoriis cõtinentur. l. j. §. cõmunes. ff. de praeto. stipul.

t ¶ REM SALUAM FORE. Praetor eũ, qui tutor, aut curator cõstituitur datis fideiussoribus cauere iubet saluas, incolumes, & integras res eorum fore, qui in tutela ipsius & curatione sunt. l. de die. §. tutor. ff. qui satisd. cogan. §. j. de satisd. tuto. Quo loco excepit Imper. ex tutoribus testamentariũ, & ex inquisitione datũ, quod hunc idoneum esse, vel ipsa magistratuum inquisitio argumento sit. Illum verò fidum ac diligentem futurũ in administrando, testatoris testimonio satis sit probatũ. d. §. j. & l. j. & ij. & iij. C. de tut. qui nõ satisd. Extat de hac stipulatione *Rem pupil. sal. fo.* hoc eodem libro specialis tractatus.

Cõmunis stipulatio. v ¶ INTERDVM IVDEX. Atque † ideo dicitur communis haec stipulatio, hoc est, & praetoria, & iudicialis, quoniã ex praetoris iurisdictione & iudicis officio simul nonnunquam pendet, cùm, scilicet, res aliter expediri non poterit, vt hîc, & §. fin. de diuis. stipula. verbi causa, cùm ante satisdationem praestitam debitor pupilli conuentus à tutore, iudiciũ suscipere recusat, quòd necdum tutorẽ alleget satisdedisse, tunc enim quia aliter non potest procedere iudiciũ, aditus iudex tutori iubebit, vt satisdet debitori pupilli, *Rem pupilli saluã fore*: & ita inuenietur haec stipulatio communis iurisdictioni praetoris & officio iudicis: ex iurisdictione nanque praetoris ea res in vniuersum descendit, iudex praeterea vt procedat iudicium, haec fieri procurat.

9

x ¶ DVPLAE STIPVLATIO. Cuius vim in §. fi. legis praecedentis explicuimus.

y ¶ A' IVDICE. Iubet iudex à venditore rei pretiosae duplã emptori repromitti. l. emptori. ff. de euict.

z ¶ AB AEDILITIO edicto. Per edictum aedilium curulium, quod pars iuris praetorij esse probauimus, etiam de seruo vendito emptori vẽditor cauere iubetur, dicta l. emptori. §. j. & l. quòd si nolit. §. quia assidua. & l. quaero. §. item quaero, & §. fina. ff. de aedil. edic. Cùm itaque in hac stipulatione interdum iubeat praetor, interdum iudex in numero cõmunium habetur. Idem in stipulatione, Ratam rem dominum habiturũ, licet hoc Pomponius hîc non exprimat. §. finali, de diuis. stipul. in Institu. Quoniam praetor alieno nomine agentem satisdationem praestare iubet. Et si contingat aliquem vt procuratorem mecum agere, me dubitationem de mandato interiicientе, iubebit iudex actorem repromittere, dominũ ratam rem habiturum: & ita cõmunis est iurisdictioni praetoris, & officio iudicis haec stipulatio, de qua plenè à iurisconsultis in titu. ff. rem ratam habe. † Vtilitas porrò tam exactę disputationis an stipulatio iudicialis sit, vel praetoria sit, nõ est modica, cùm praetoriae, vt plurimum satisdationem exigant, hoc est, cautionem cum fideiussoribus. l. j. §. penult. ff. de praeto. stipul. iudiciales nudam duntaxat habent repromissionem. l. illud queritur. ff. de euict. l. sancimus. C. de verb. signifi. Deinde quia praetoria non nisi anno durat, nam nec longiori tempore praetoris authoritas concluditur, iudicialis verò perpetua. §. j. de per. & temp. act.

10

Iudicialis & praetoria fructus.

d 2

§. Stipulatio.

1 *Stipulationis finitio.*
2 *Verborum obligatio quæ.*
3 *Amatorum in puellas impoſtura.*

TIPVLATIO [a] autẽ eſt uerborum conceptio [b], quibus is qui interrogatur [c], daturum facturúmque [d] ſe [e], quod interrogatus eſt [f], reſpondet.

§. Satis acceptio.

1 *Satisfacere, & ſatiſdare.*
2 *Expromiſſor.*
3 *Adpromiſſor.*

Stipulatio quid.

a 1
TIPVLATIO. Hic ponitur diffinitio ſtipulationis, atque ita ſubſtantialia eiuſdem, alioqui non eſſet bona: cum finitio rei definitæ ſubſtantiam cõtinere debeat. Cõtinet pręterea hæc finitio genus & differentias, vt optima meritiſsimè iudicatur.

b ❡VERBORũ conceptio. Neque enim ſine verbis vtrinque ſolenniter prolatis contrahitur. l.j. in princip. Licet alij actus regulariter verborũ adminicula nõ deſiderãt. l.j. C. ſi quis alte. vel ſibi. Cùm autẽ hîc dicitur *Conceptio*, notat Pompo. non tantum ſolennem & velut formularem verborum ſubordinationem l. iuſiurãdum & ad pecunias. §. ſi de quali. & §. pen. vbi Bud. ff. de iureiuran. ſed etiam continuum actũ interrogantis & promittẽtis eſſe debere. l.j. §.j. & l. cõtinuus.

Verborũ obligatio.

2 in princip. Cæterum, videtur † quòd non verborum conceptio, ſed verborum obligatio dici debeat, toto hoc tit. Et quoniam verborum cõceptio, eſt facti. l. conſilio. ff. de cura. furi. obligatio autem verborum iuris. §. j. de obligat. Tu dic ſtipulationem, vt in actu deducitur, eſſe verborum conceptionem, vt verò in actu deducta eſt, effectũ parere obligationis, quæ cùm ex verbis ſolenniter prolatis oriatur, verborum obligatio dicitur. Itaque ſicut contractus ſe habet ad obligationem, ita verborum conceptio ad obligationem verborum.

c ❡INTERROGATVR. Interrogatio quam congrua reſponſio ſubſequatur neceſſaria eſt, vt verborum obligatio contrahatur. l.j. §. verbis. l. obligamur. §. verbis. ff. de act. & obli. l.j. C. de vſur.

d ❡DATVRVM FACTVRÚMVE. Vt ſtipulatio vtilirer cõcipiatur, aliquid in futurum dari, vel fieri cõtinere debet, vt hic, & §.j. hoc tit. in Inſt. Nec idcirco per verba præſentis, aut præteriti temporis rectè cõcipietur, veluti ſi dicerẽ, promitto quod dedi, aut quod do centum, ſeu facio domũ. Vitioſa quippe eſſet ſtipulatio, vnde Bald. in l.j. C. de ſponſa. ſcribit puellas frequẽ-

Amatorum in puellas impoſtura.

3 ter decipi, † quibus amatores quã doq; promittunt, quòd eas deſponſarunt iis verbis, promitto quòd deſponſaui te, quibus ſponſalia nulla inducuntur, nulláque naſcitur obligatio. Quandoque tamen ſtipulatio præſentis temporis, vtilis eſt, ſi verborum effectus ex veriſimili partium voluntate in futurum protendatur: vt cùm venditor ſerui eum ſanum eſſe, aut furẽ, veſpertilionémve non eſſe emptori promittit. l. ſi ita quis. ff. de euictio. l. quoties quis, hoc tit. l. tale pactum, in princ. ff. de pact.

e ❡SE, Se ideo dixit, quia alienum factum inutiliter promittitur. l. ſtipulatio iſta, in princ. hoc tit. l. ſicut reus. ff. de fideiuſ. l. eum qui. §. Iulianus. ff. de conſt. pecu.

f ❡ID QVOD INTERROGATVS EST. Si enim non de eo reſponderet, de quo interrogatus eſſet, nihil ageretur. l. j. §. ſi quis ſimpliciter. Et generaliter traditum eſt, diuerſitatem ſtipulationem vitiare §. præterea, de inut. ſtipul. in Inſtit. Quam rem ego diligentius ſum exequutus in dicto §. ſi quis ſimpliciter.

4 *Fideiussor non nisi stipulatione obligatur.*
5 *Constitutum cur actionem pariat.*

ATIS ACCEPTIO [a] est stipulatio quæ ita obligat ꝑmissorē [b], ut expromissores* [c] quoq; ab eo accipiátur: id est, qui idem promittant. Satis autem accipere dictum est eodem modo, quo satisfacere [d]. Nã quia id quo quis con-

Satisfacere, Satisdare.

a
ATIS ACCEPTIO.
1 † Quemadmodum satisfacere dicitur, qui creditoris desiderium adimplet, cúmq; contentum reddit, l.j.ff.qui satisd.cog.l.itē liberatur.§.j.ff.quib.mod.pig.vel hypothc.sol.veluti, qui pignora dat, aut fideiussorem. l.promissor.§.fin.ff.de const.pec.l.rescripto.§.planè, ff.de mune.& honor.l.quod si non soluere.ff.de pig.act.licet non idoneũ.l.iij.ff.de fideius.cùm pro solutione sit satisfactio, quæ voluntate creditoris processit, licet non sit solutum.l.satisfactio.ff.de solu.l.si rem,§.omnis.ff.de pig.act. Ita satisdare dicitur debitor, qui creditorem datis fideiussoribus securum facit, d.l.j.in fin.qui satis.cog.& l.j.§.pen.ff.præto.stipul. Sed & satisdationis verbo, nuda repromissio venit sua is, cui satisdari debebat, sit contentus.l.satisdationis.ff.de verb.sign.l.fi.§.si legatarius.ff.quo.lega.Creditor verò qui fideiussores accipit, satisaccipere dicitur.l.cùm quis.ff.de act.& oblig.nam, vt inquit hîc Pompon. satisaccipere eodem modo dictũ est, quo satisfacere, vt satisfieri dictũ est, quia creditori, id quo contentus erat, præstabatur, pignori nempe, aut fideiussores similiter: quia fideiussores quibus contentus erat creditor dabantur, qui verbis obligarentur, satisaccipi dictum est. Hinc satisacceptionem diffinit Iuriscon. vt stipulatio sit, quæ ita promissorem obligat: vt ab eo adpromissores quoque accipiantur, qui idem promittãt. Satisfactio igitur, & satisdatio ex parte debitoris dicũtur, satisacceptio ex parte creditoris.

b ¶ PROMISSOREM. Id est, reum principalem.

Expromissor.

c ¶ EXPROMISSORES. † Hunc
2 locũ Alci.in I. parergon.ca.ij.deprauatũ audacter affirmat, ex antiquisq; Codicibus & Etruscis Pandectis, nõ vt vulgò habetur, *expromissores*, sed
3 † *Adpromissores* legendũ: cõsentiúntq; Haloandrini Codices. Dictio autē *adpromissor*, eadē ratione qua *adstipulator* dicit̃. Adstipulatorē autem eũ esse cõstat, qui stipulatori accedit, vt cũ Cicer.in Academ. Antiochũ Stoicorũ adstipulatorē dixit: igitur Adpromissor erit, qui ꝑmissori accedit, id est, qui idem promittit, vt hic Pomp.explicat, si non corruptè legatur, præter quē & festus grauis author similiter docet, adpromissorem eum dici, qui ab altero promissum, idem promittendo confirmat à verbo adpromitto, quod est idem suo nomine promittere, quod alter promisit.Cic.pro Ameri. Cúmque id ita futurum T. Roscius Capito, qui in decem legatis erat, adpromitteret, crediderunt, Amoriam re inorata reuerterunt. Expromissor verò is propriè dicitur, qui pro eo promittit, qui ipse efficaciter obligatus non est.l.si quis acceptò.ff.de condi.cau.da.l.qui libertinus.§.fin.ff.de ope.liber. veluti, qui pro seruo centum domino promittit, si eum manumittat.l.eleganter.§.seruus.ff.de dol.l.aliquando.ff.ad velleia.Ego, si vt Alcia.affirmat, & Haloander indicat, in Florentinis Pandectis *Adpromissores* legatur, nõ repugno, sed nec nouum existimo expromissoris verbo, eum quoque venire, qui pro efficaciter obligato intercedit, & ita fideiussorem.l.quod si non soluere.ff.de pign.act.l.quanuis.§.si conuenerit.ff.ad Velleia.

Adpromissor.

*alias adpromissores.

Expromissor.

d ¶ QVO SATISFACERE. Hoc enim tantum interesse videtur, quod satisfacit debitor, satisaccipit creditor,

tentus erat, ei præstabatur[e], satisfieri dictum est: & similiter quia tales, quibus contentus quis futurus esset, ita dabantur, ut uerbis obligarētur[f]: satis accipi dictū est.

vt iam dictum est.

e ¶ PRAESTABATVR. Veluti pignus, aut fideiussor, quēadmodum ipse voluit l. si rem. §. omnis. ff. de pig. actio.

f ¶ VERBIS obligarētur. Ergo

Fideiussor verbis tantum obligatur.

4 † nō obligatur fideiussor, nisi solēniter per stipulationē promittat: vt hic, & l. j. §. verbis. ff. de actio. & oblig. l. blanditus. C. de fideius. quorum textuum argumento passim ab omnibus id receptū est, præterquam in fideiussore dotis, l. fin. in fi. C. ad velleia. Dotis quippe causa semper, & vbique pręcipua est. l. j. ff. sol. mat. cuius fauor efficit vbiq;, vt ex pactione quacūque licet nuda, actio detur. l. ad exactionē. C. de do. promiss. Et in fideiussione quam lex ex æquitate, sine expressione verborum nōnunquā inducit. l. cùm ostendimus. §. fin. ff. de fideius. tuto. l. ij. in princip. ff. ad municip. Sed cur diuersum in cōstituto, quod nulla stipulatione fulcitū actionē parit. §. de constituta. de act. in Instit. cum illud effectum habeat fideiussionis. l. j. in fi. ff.

5 de constit. pec. † variant doct. Receptius tamen est, vt dicamus quoniam inductum est à prætore cōstitutū, in quo maximè naturali æquitate prætor fauere voluit, d. l. j. vnde nō attendens ad exquisitam illam solennitatē verborum, quam lex ciuilis induxerat, sed ad meram & simplicem æquitatem: quam ob oculos semper habet, l. quod si ephesi. §. fin. ff. de eo quod cer. lo. ex pactione cōstituti, licet nuda, actionē dedit. Quæ ratio in fideiussione nequaquam obtinet, nam cùm eam lex ciuilis induxerit, stipulationē quoq; à se inuentam, vt nudas cōuentiones tutissimè vestiret, voluit adhiberi, sine qua inutiliter fideiussorem obligationi rei accedere cōstituit. Ex his illud quoque cōstat, verū esse fideiussorem, qui verbis obligatur, ex cōtractu debitoris, pro quo intercedit non teneri, sed ex proprio illius tamē nomine, nō suo. l. j. §. verbis. ff. de actio. & oblig. & l. & magis. ff. de solutio.

Constitutū cur actionē pariat.

§. Si sortem.

1 *Pœna quādo adiecta in fraudē vsurarū.*
2 *Pœna reddit oblig. indiuiduam.*
3 *Dominium quandoque transfert, qui non habet.*
4 *Socius quando re communi vtatur inuito socio.*
5 *Compromissum an vnius morte soluatur.*
6 *Arbiter qui.*
7 *Pœna partē offerēti quādoq; succurritur.*

SI SORTEM PROmiseris, & si ea soluta non esset, pœnam[a], etiā si unus ex hæredibus tuis portionem suā ex sorte soluerit, nihilominus pœna cōmittetur[b],

Pœna in fraudē vsurarum adiecta.

a POENA. Intra tamen legitimū modum: nam si egrederetur legitimas vsu-

1 ras, † pœna vsurarum loco fraudulēter apposita præsumeretur, ideo quatenus excederet, non procederet contractus. l. Iulianus. §. ibidē. ff. de actio. emp. l. cùm allegas. C. de vsur.

Pœna reddit oblig. indiuiduam.

b ¶ POENA

2 cōmittetur. † Ab omni

omnibus hæredibus, pro portione tamen hæreditaria. §. Cato, etiam iis, qui partem suam soluerūt: nam licet hęc obligatio per l. xij. tabul. diuidatur inter hæredes. l. ea quæ. C. famil. erciscun. l. j. C. si cert. pet. l. j. C. de except. nihil tamē prodest ad pœnā euitādam partem suā soluere. l. hæredes. §. idem iuris. ff. famil. ercisc. & ita licet obligatio

donec portio cohæredis solua-
tur[c]. Idemque est[d] de pœna ex cõ-
promisso si unus paruerit[e], alter
non paruerit sententiæ iudicis[f],

tio dandi diuidua sit.l.ij.§.& harum,
hoc tit.l.si stipulatus.§.qui decem.ff.
de sol. Si tamẽ pœna ei adiiciatur,mi-
nima parte non soluta,competit actio
ad totam pœnam,siue sit dãda quan-
titas: vt hîc, & d.
§.idem iuris. siue
species.l.in execu
tione.§.itẽ si ita.
Præterea licet re-
spectu principalis
obligationis diui-
dua sit, respectu tamen pœnæ est in-
diuidua. Pœna quippe contractui
subditur sub conditione,si non detur.
Conditio autem (quam in specie im-
pleri oportet. l. qui hæredi, & l. Mæ-
uius.ff.de cond.& demon.) non scin-
ditur.l. cui fundus.ff. illo tit. ideóque
actum indiuiduũ reddit. Sed cur non
idem, si pœna facto diuiduo adiicia-
tur? §. Cato,ij.respon. quo loco tradi
tum est,vno ex hæredibus promisso-
ris facti diuidui contra faciente solum
teneri, & pro rata ad pœnam. Solut.
quia in factis, quæ vt plurimum per-
sonis cohærent, per alium non expli-
cantur.l.si statulibera.§.fin.ff.de sta-
tulib. non est quod imputetur cohæ-
redi factum pro parte sua implenti,ex
quo fecit quod potuit: at datio verò
per alium nobis etiam inuitis,& igno
rantibus fieri liberè potest.l. soluẽdo.
ff.de neg. gest.l.solutionẽ.ff. de solut.
Hæredi igitur,qui pro portione quo-
que cohæredũ dare potuit, culpæ ver
tendum est,si totum quod dari debe-
bat,non dederit, nec tumultuetur hîc
quispiã de specie:puta, fundo, sticho,
& similibus, in qua cessare videtur
3 dationis facilitas: † cùm vnus ex so- *Dominiũ quãdoque sine facto nostro trãsfertur.*
ciis non possit transferre dominiũ rei
communis, nisi pro parte sua.l. nemo
ex sociis,in prin.ff.pro soc.& id quod
nostrum est: sine facto nostro ad aliũ
non transferatur.l. id quod nostrum,
ff.de reg.iur.nam respondeo, hæc ve-
ra in iis, qui nullo iure, nulláq; æqui-
tate suadente rerum alienarum domi
nium transferre cupiunt, alioqui ex
iusta causa nõ est nouum,vt quis do-
minium rei alienæ transferat, veluti,
ob causam redemptionis captiuorũ.
auth.si captiui.C. de episc.& cler. Iu-
stior autẽ causa esse nõ potest, quàm
vt quis se, defunctũ'q; liberet obliga-
tione. Exẽplo est fideiussor,qui vt se-
se liberet,rem de-
bitoris tradẽdo in
creditorem,domi
nium trãsfert.l. si
procuratorẽ. §. si
ignorãtes,ff.mãd.
et quod ab Vlpia.
in nostris ferè terminis alibi scriptum
est,vnum ex hæredibus totã rem le-
gatario soluere posse.l. his consequen
4 ter.§.fin.ff.famil.ercisc. † Nec possunt *Socius, quando re communi vtatur.*
in specie nostra quæri cohæredes. Li-
cet enim vsus fuerit re communi qui
totam dedit, vsus tamen est secũdum
destinationẽ testantis: Atqui nõ igno
rãtibus modò sociis, sed eis inuitis po
test vnus eorũ vti re ad eum vsum, in
quem est destinata.l.intantum.§.fi.ff.
de re. diuisio. maximè cùm pro parte
vti commodè nõ potuit,vt in casu no
stro,ea quippe, quæ per partes expe-
diri non possunt,hęredum vnusquis-
que insolidum administrat. l. si cum
vno.ff.si ex noxa.cau. aga.l.hæredes.
§.si vnus.ff.famil.ercisc.

c ¶SOLVATVR. Portione autem
cohęredis soluta,cõmissio pœnæ de-
finit, & ita mora purgatur, quod lex,
si insulam,declarat ante litiscontesta-
tionem fieri posse, non item post, ibi
nos plenè tractabimus.

d ¶IDEM'QVE EST. Vt pœna in-
solidũ cõmittatur cõtra omnes hære
des, pro portione tamen hæreditaria.

e ¶VNVS PARVERIT. Hære- *Cõpromissum quando finiatur.*
5 dum scilicet litigatoris,† & quod di-
cimus morte cuiusuis ex litigatori-
bus solui compromissum.l.sed inter-
pellatus.§.fin. ff.de arbi. c.fin. illo tit.
procedit respectu instantiæ. Effectus
autem sententiæ, quam laudum vo-
cant, ad hæredes extenditur. l. diem
proferre.§.j.ff.de recep.arb.

f ¶IVDICIS. Idest, † arbitri. Arbi- *Arbiter qui.*
6 ter nãque iudex est cõmuni partium
cõsensu delectus, vt hîc, & l.si quis in
cõscribendo.§.fin.C.de pact. Et sunt

redacta ad instar iudiciorũ arbitria. l.j.ff.de recep.arbit.

g ¶ SATISFIERI DEBET. Quoniã iniquũ nimis esset ex facto, & negligẽtia alterius pregrauari cum qui nihil mali fecit.l. supra iter. §. apud ferocẽ. ff.de aqua plu. arcẽ.& ita hæredẽ ex delicto cohæredum in damnũ vocari.

sed à cohærede ei satisfieri debet[g]. Neque enim aliud in his stipulationibus[h] sine iniuria stipulatoris constitui potest[i].

l.fin.ff.ad sylla. cum constituisset lex, (neque enim,vt sequitur aliter facere potuit)vnius cessatione in cohęredes omnes pœnam cõmitti: sanctissimè quoque decreuit eis qui moram non cõtraxere, à negligentibus satisfaciendum esse, vt quod ex ipsorum culpa præstiterunt, ab ijsdem iudicio familiæ erciscundæ cõsequantur.l.ij.§.ex his,& §.item si in facto, & vtrobique posui.Ius põtificium circuitum effugere voluit.l.dominus. ff.de condic. indeb. Quocirca tradidit,tam in obligationibus dandi,quàm facti diuidui non cõmitti pœnã, nisi pro parte,pro qua est contrauentũ.c.suam.de pœn.

Pœna quãdoque pro parte committitur.

h ¶ STIPVLATIONIBVS.Cõuentionalibus,& extra iudiciũ factis, secus in stipulationibus iudicialibus:

Pœna quãdo propter recte offeratur.

7 †in quibus licet pœna integra mero iure cõmittatur,pro rata tamen offerens pœnã doli saltẽ exceptione adiuuabitur. l.si seruus. §. si plurium.ff.si quis cautio.communẽ ad eã promissionẽ ex necessitate cogeretur reus,in d. §. si pluriũ facilius lex ei succurrit. l.si fideiussor. §. si necessaria. ff. qui satisd. cog. Præterea debet obuersari semper æquitas ante oculos iudicis. l. quod si ephesi.§.interdum. ff.de eo quod cer. lo.vnde in iudiciis non hoc summo iure,quo in stipulatione cõuentionali vtẽdum:sed omnia ex bono & æquo moderanda veniunt. Eadem ratione eiusdem interpretationis esse volo omnes stipulationes prætorias.l. pœnales.§.Iulianus.ff.ad leg.Falcid.

i ¶ CONSTITVI POTEST. Hæc verba explicanda sunt ex his, quæ scripsi in §. Cato. in verbo , pro hæreditaria.

IOAN. CORAS. VALEN.
XXIIII. SEPTEMB.
1546.

Interdicere bonis.

a 1 INTERDICTVM EST. † Quoniam publicè semper interfuit, ne quis re sua malè vteretur.§.fina. de his qui sunt sui vel alien. iur. in Inst. Moribus ab initio introductũ scribit Cice.in Catone maiore , vt patriis bonis malè rẽ gerẽtibus(quorum nõ parũ multos fert ætas nostra) interdiceretur.

Quibus bonis interdicatur.

2 †Quæ cõsuetudo tã sancta Priscis Romanorum visa fuit, vt eã in xij. tab. describerent, in quibus constitutum refert Vlpia. vt prodigo ad instar furiosi interdiceretur bonorum suorũ administratione.l.j. in princ. ff.de cura.furio. Aequissimum nãque lex existimauit etiam iis prospicere,qui tametsi in sermonibus mentis cõpotes esse videantur, tã perditè tamen bona sua tractant, vt nisi eis subueniatur, deducantur in egestatẽ, & ita quod ad

L. Is cui bonis.

1 *Interdicere bonis.*
2 *Quibus interdicatur.*
3 *Prodigus quis.*
4 *Prodigus alium sibi obligat.*
5 *Prodigus an delinquendo obligetur.*
6 *Prodigus an ante interdictionem administret.*
7 *Prodigus an natura obligetur.*
8 *Prodigus quibus casibus furioso assimiletur.*

VI. IVLIANVS.

IS CVI BONIS INterdictum est[a],stipulando

sibi adquirit[b]: tradere uerò[c] non potest[d], uel promittẽdo[e] obliga-

ad bona pertinet,furioſum faciũt exi-
tum.l.is cui.§.fina. ff.de tuto. & cura.
da.ab his. Eius legis verba hæc erant,
*Prodigo bonorũ ſuorũ adminiſtratio inter-
dicta eſto.* Adoleſcenti quoque perdi-
to, & luxurioſo,
mulieríque luxu-
rioſè viuẽti bonis
interdici poteſt.l.
ſi verò.§.ſi adole-
ſcens. ff. mand.l.& mulieri. ff. de cu-
ra.furio. Quæ tamen interdictio non
temerè,ſed plenè cauſa cognita à prę-
tore fieri debet.l.obſeruari, illo titu.
vnde citari debet is, cui interdictionẽ
prætor facere vult.l.in cauſæ.§.cauſa
cognita. ff. de mino.l. ſi deſerta. C. ſi
Prodigus qui. 3 prop.pub.penſita. † Quis autem ſit
prodigus à Cõmentatoribus verboſè
diſceptatum eſt. Mihi breuiter vide-
tur Vlpianum in d.l.j. venutiſsimè
prodigum deſcripſiſſe, vt is dicatur,
qui neque tempus,neque finẽ expen-
ſarum habet, ſed bona ſua diſsipãdo,
& dilapidãdo profundit: veluti,quia
aleæ, epulis,ſcortationibus, & inutili
ludorum venationúmque apparatu,
aliíſq; incontinentiæ modis pecunias
profundit in eas res, inquit Cic. in ſe-
cundo Officiorũ, quarũ memoriam
aut breuẽ, aut nullam omnino eſt reli
cturus. Scitè quoque admodùm mo-
net Ariſtoteles, prodigum eum dici,
qui intempeſtiuè bona ſua eatenus
profundit, vt aliquando eorũ deſide-
rio pòſt eſuriens ducatur. Quod &
Euclio ille ſenex apud Plautũ in Au-
lularia, in hæc verba indicat, *Deinde
egomet mecum cogitare inter vias occepi fe-
ſto die ſi quid prodegeris, pro feſto egere li-
ceat niſi peperceris.*

b ¶ SIBI ACQVIRIT. Diminu-
tio quippe bonorũ ei fauorabiliter eſt
interdicta l.Iulianus.ff.de cura.furio.
Prodigus quærere poteſt. 4 †Nõ itaque acquirere prohibitus in-
telligi debet,ne ad vnũ effectum indu
cta,& in fauorẽ eius, cõtrarium ope-
rentur facta in odiũ retorquutione.l.
legata inutiliter. ff.de leg.j.l.quod fa-
uore.C.de legib. Acquiret igitur.l.ex
caſtrenſi.§.j.ff.de caſtrẽ. pecul. & per
acceptilationem ſe liberabit. l.ij. ff. de
acceptila.licet promiſsione non obli-
getur,vt hîc. Simile eſt in pupillo qui
alium ſibi obligare etiam ſine tutoris
authoritate poteſt: acquirere autẽ ex
omni contractu tutore etiam non in-
terueniente, non
prohibetur.l.obli
gari,in princ.ff.de
autho.tuto. l. pu-
pillus.ff.de acqui.
re.do.§.pupillus.de inut.ſtipul. Vnde
claudicant cõtractus cum huiuſmo-
di perſonis, nam alterũ ſibi obligant,
ipſi autem alteri non obligantur.l.Iu-
lianus.§.ſi pupillus.ff.de actio.emp.l.
nõ eo minus.C.de procura. Imputan
dum eſt cõtrahentibus, qui cum per-
ſonis prohibitis contraxerunt.

c ¶ TRADERE VERO'. Rem,ſci-
licet,ſuper qua contraxit,vt ita domi-
nium aut vſucapiendi conditionem
transferat.l.Iulianus. ff.de cura.furio.
Solo contractu ad eas cauſas nõ ſuffi
ciente.l.ſi ager.ff.de rei vendica. l.cla-
uibus. ff.de contrah. emptio. & l.tra-
ditionibus.C.de pact.

d ¶ NON POTEST. Quia in bonis
nihil habet,vtpote, eorũ diminutione
ei interdicta.l.Iulianus.ff.de cura.fur.

e ¶ PROMITTENDO. Aut alio
modo in ſui prę iudiciũ contrahendo.
l.interdum.ff.de condi.inde.niſi iuſta
& honeſta cauſa eſſet promittẽdi: pu-
ta, vt liberos, parentes, aut fratres ab
hoſtibus redimeret.l.quanuis.ff.ſolu.
5 mat.† Sed nunquid delinquẽdo obli- *Prodigus, an obligetur delinquendo.*
gentur,& videretur quòd nõ,cum ex
volũtate & animo delicta metiamur.
l.qui iniuriæ. & l.verũ. ff.de fur. eius
autem, vt Pompo.ſcribit,nulla ſit vo-
luntas.l.furioſi.ff.de reg.iur. Ego ve-
rò cum cæteris cõmuniter contrà ſen
tio,cùm prodigus delinquendi & in-
iuriæ faciendæ capax ſit, vt de pupil-
lo ſcriptum eſt. l.impuberẽ. ff.de fur.
l.pupillum.ff.de reg.iur.§.in ſumma,
de obli.quæ ex delic. ideóq; tenetur ſi
delinquat c.j.de delic. pucro. malorũ
quippe mores infirmitas animi non
excuſat.l.j.C.ſi aduer.delic. nec fauo-
re dignus eſt, qui delinquit. l. relega-
torum.§.fin.ff.de interdic.& releg.in
fauo

ri[f], & ideo nec fideiussor[g] pro eo interuenire poterit, sicut nec pro furioso[h].

fauorem autem prodigorum lex constituit ne obligētur, & quod Pompo. dixit, eius cui bonis interdictum est, nullam esse voluntatē: verū est circa bonorum diminutionem, vt hîc, cùm ea sit illi interdicta. l. Iulianus. ff. de cura. furio. Cuius rei nomine lex ei subueniendum putauit, nō etiam in delictis. l. auxilium. §. j. ff. de mino. l. sed & si ex parte, in fin. prin. ff. quod cùm eo. Recte itaqꝫ sentiunt, qui prodigum homicidam pœna mortis plectendum, seu, vt dicunt, decapitandū, vt & alium quemuis censent. Bald. in l. furiosum. in fin. C. qui testa. fac. pos. Sunt fateor delicta quædam, quæ nō ex animo, sed extra veniunt. l. j. C. si aduer. delict. vt quæ per iniuriam seu negligentiā cōmittuntur, à quibus ob nimiā hominis facilitatem optima ratione excusari eum cui bonis interdictum est, crederē. l. fulcinius. §. planè. ff. qui. ex cau. in pos. ea. veluti, vt ne in pœnam Syllaniani ob non vindicatā defuncti necē incidat, facilitas quippe eius veniam mereri debet. l. j. §. impuberes. l. iij. §. ignoscitur. ff. ad Syllan. Aut ne ob non petitum tutorem mater filij successione priuetur. l. fin. C. Si aduer. delict.

Prodigus an administret ante interdictionem.

f ❡OBLIGARI. Quid si nōdum ei bonis à iudice interdictum erat, cùm
6 tamen verè prodigus esset, † an tunc promittēdo, vel aliter in sui damnum cōtrahendo obligetur, vetus est quæstio diffusissimo tractatu, & vsqꝫ ad nauzeam à cōmentatoribus nostris agitata. Ego breuiter, cum illis sentio, qui putant, ante interdictionē à iudice factā prodigum bonorum suorum administratione nō prohiberi. l. j. ibi, sed hodie solent prætores, & l. Iulianus. in princ. ff. de cura. fur. l. patri pro filio. in fi. prin. & l. iij. §. necnon. ff. de in rē vet. Alioqui frustra fieret à iudice interdictio si sola l. xij. tab. authoritas sufficeret, præterquàm eo casu, quo prodigus tam notorius esset, & manifestus, vt neminem verisimiliter lateret profusioris suæ vitę incōtinentia, quia talis erat, qui heluendo, ludēdo, scortando aliisqꝫ dissipationū modis quotidie pecuniā profundebat, & vltra quàm rerū facultas suppeteret. l. si quis cū sciret. ff. pro empt. tunc enim in dolo esse videtur, qui cum vno contrahit. l. qđ si minor. §. restitutio. ff. de mino. l. si verò. §. si adolescēs. ff. mād. l. eum qui. ff. de annu. leg. Ex fraude autē & dolo quē lucrū reportare perquàm esset indignū. l. ne ex dolo. ff. de dol. c. sedes. de rescript. & clamitāt vbiqꝫ leges, hominū malitiis indulgendum nō esse. l. in fundo. ff. de rei vend. c. plerunque. de rescrip. c. significante. qui ma. accus. pos. Cur autē hoc casu expectaretur sententia, quæ non aliò tendit, quàm vt prodigum perditis esse moribus declaret, cùm hoc iam omnibus palàm sit, & certum nō oporteat certiorē fieri. l. j. §. fin. ff. de act. emp. eiusdémque virtutis sit hac in re notorium, & sententia. l. si verò. §. qui pro rei. ff. qui satisd. cog. l. emptorē. in prin. ff. de act. emp. c. fin. de cohab. cleri. vel mul.

Prodigus an obligetur natura.

g ❡NEC FIDEIVSSOR. Hinc patet eum cui bonis interdictum est, nec natura quidem obligari, alioqui fideiussor qui omni obligationi etiā naturali tantum excedere potest. l. j. l. stipulatus. in fi. & l. fideiussor obligari. §. fideiussor. ff. de fideius. Huic quoque obligationi rectè adhiberetur l. j. §. si quis ita, quod tamē hic text. negat, & ita lex naturalis obligationis natiuitatem impedit, quam tamē ortam tollere non posset. §. sed naturalia. de iure natur. pro pupillo tamē obligato, vel ex suo cōtractu ante interdictionem, vel ex persona eius cui successit, fideiussor iure interuenit. l. Marcellus. ff. de fideius.

Furiosus, & prodigus quando assimilentur.

h ❡SICVTI NEC PRO FV-
7 rioso. Ostendunt vbique † iurisconsstatū prodigorū non multùm abhorrere à furiosorum cōditione vt hîc, & l. si prædia. ff. de reb. co. l. j. ff. de cura. furio.

furio. & l.fulcinius. §. planè. ff. quib. ex cau.in pos.ea.l.furiosi.ff.de reg.iu. §. & hæc dicimus.in authen. vt ij qui oblig.se hab.per res mino.coll.vj. Licet enim cōpotes mentis sint prodigi, quod tamen pertinet ad eorum bona furiosum faciunt exitum. l.his qui. §. fin.ff.de tuto.& cur. Respectu tamen acquisitionis lex prodigis magis fauit,quos hac in re pupillis nō furiosis cōparans l.certi condictio. §.quoniā. ff.de reb.cred.stipulādo,aut alio modo acquirere, rémq; suam auctiorem reddere posse voluit,vt hîc. Quod tamen furiosis nisi subsistente singulari quadam æquitate l. si à furioso. ff. de rebus cred.l.j.§.furiosum.ff.de act.& obli.denegauit.l.in negotiis.ff.de reg. iur. cùm nec sensum,nec animum habeant, quò vel damnosè, vel vtiliter negotium contrahere possint l.qui ad certū.ff.loc. Et licet alibi Pompo.eius quoq;, cui bonis interdictum est, nedum furiosi nullā dixerit esse voluntatem l.furiosi.ff.de reg.iur. hoc tamē respectu diminutionis bonorum accipiendum est, quæ sola eis interdicta intelligitur l.Iulianus.ff.de cura.fur.

IOAN. CORAS. VALENTIAE XXV. SEPTEMB. 1546.

Impossibilis cōditio. a 1

MPOSSIBILIS cōditio.† Quæ propriè ea dicitur,cui natura est impedimēto,quo minus existat: veluti,si digito cælū attigero, si mare ebibero, & his similes §. si impossibilis. de inut.stipul.vt & possibilis,quę per rerum naturam euenire potest. Quoniam autem id tantum posse dicimur,qd' de iure & honestè possumus l.nepos proculo. ff.de verb.signifi. Quæ verò cōtra leges, & bonos mores fiunt, nec facere nos posse credendum est l.filius.ff. de cōdi.instit. inserta conditio,cuius honestas,seu boni mores repugnant, impossibilis existimatur, licet de facto euenire possit l. facta. §. si sub conditione. ff. ad Trebel. veluti, si patrem ab hostibus non redemero si parentibus alimenta non præstitero, hominem occidero, si adulterium commisero, & cætera id genus. l.conditiones. j.& ij. & l.qui quidem. ff. de condit. instit. l. reprehendenda. C. de insti. 2 † Sub hac rectissimè collocauerim conditionem, quam doct. perplexā vocant: quæ ita in sese recurrit, & reuoluitur, vt iuris regulis repugnantibus existere nō possit: veluti, si Titius hæres erit, Seius hæres esto, si Seius hęres erit, Titius hęres esto. l. si Titius. ff. de cōd.insti. Est prętereà cōditio quędā, quæ licet euenire, & honestè possit: quia tamē cum difficultate maxima impossibilis iudicatur: veluti, si seruus (quē nihil habere certū est) liber esse iussus sit, si mille aureos hęredi dederit, aut post annos octoginta, aut cùm morietur. l.cùm hæres. §. j. ff. de statu lib. l.cōtinuus. §. illud. & §. seq. hoc ti.

Conditio perplexa.

L. Impossibilis.

1 *Impossibilis conditio.*
2 *Perplexa conditio.*
3 *Impossibilis conditio quando contractum vitiet.*
4 *Impossibilis conditio, cur testamentis non obstet.*
5 *Impossibilis conditio negatiua.*
6 *Doctorum insignis error.*
7 *Credita pecunia.*

VII. IDEM.

MPOSSIBILIS cōditio [a] cum in faciēdum concipitur, stipulationibus obstat [b], aliter atque si

b STIPVLATIONIBVS obstat. Hoc est, vitiat stipulationem. l.certi condictio. §. quoniam, penult. respons. ff. de reb. cred. §. si impossibilis allegato. 3 † Idémq; de cæteris contracti

Impossibilis cōditio, quādo contractū vitiet.

talis cōditio inseratur stipulatio-
ni, *Si in Cælum non ascendero*, [c] nam
hæc utilis & præsens est [d], & pe-

tractibus dicendū: vt impossibili cōdi
tione interposita nullius sint momēti.
l. nō solum. ff. de act. & oblig. adeò, vt
nulla neque quidem naturalis oriatur
obligatio. l. impossibilium. ff. de reg.
iur. ideóq; nec ac-
cedit fideiussor. l.
si sub impossibili.
ff. de fideius. cuius
rei rationem pro-
dit Martia. in d. l.
non solum, quia contrahentes, quorū
omniū voluntas in contractibus spe-
ctatur, conditionem impossibilē ad-
iicientes, non censentur in eā consen-
sisse. l. fin. ff. Quæ sen. sine ap. rescind.
nec seriò quicquam agere, sed magis
iocari, & ludere voluisse. l. cū hæres.
§. j. ff. de stat. lib. l. an inutilis, in princ.

Impossibilis conditio cur nō obstet in testamentis.

4 ff. de acceptila. d. l. nō solum. † At ve-
rò dixerit quispiam, cur nō æquè ob-
stat institutionibus, & legatis in qui-
bus non vitiat, sed vitiatur habetúrq;
pro non scripta. l. j. ff. de cond. insti. l. si
mihi & tibi. §. Proculus. ff. de leg. j. §.
impossibilis. de hæred. instit. in Inst.
cùm & in iis præsumat quoque lex
testantem cōditionem impossibilem
adiicientem reliquendi animum non
habuisse. l. cùm hæres. §. j. ff. de statu
lib. Difficilis est hic nodus, quem ex
Iurisecon. verbis, in d. l. non solum, ex-
tricare non oportet. Itaque dicēdum
in contractibus omnium contrahen-
tium, voluntatem spectādam, quibus
imputandum est, qui clarius & aper-
tius legem non dixerunt. l. veteribus.
ff. de pact. Nec verisimile est quicquā
eos agere, qui conditionem apponūt,
quam sciunt impossibilem, d. l. nō so-
lum: in vltimis verò voluntatibus, la-
tiorem facimus interpretationem, ple
niúsq; mentem testantium interpre-
tamur. l. in testamentis. ff. de reg. iu. c.
cum dilectio, de donatio. propter pu-
blicam vtilitatem, cui expedit supre-
ma hominum iudicia exitum habe-
re. l. vel negare. ff. quemad. testa. aper.
Vnde tametsi conditionem impossi-
bilē testator adiecerit, perinde tamen
erit, ac si purè disposuisset. d. l. j. ff. de
cond. inst. & §. impossibilis, de hære.
instit. Neque enim credendum est ali
quem quidquam testamento suo ad-
iicere ad impugnandum suum iudi-
cium. l. iij. ff. de mil. test. Quod cum ea
limitatione recipitur, si non testator
eam cōditionem
possibilem puta-
uerit. l. seruo ma-
numisso. ff. de cō-
ditio. inde. Vbi ta
men cōditio à te-
stante adiecta impossibilis non esset,
licet difficilis supra modum non reii-
ceretur. d. l. cum hæres. §. j. Propter fa
uorem quoque nuptiarum adiectæ
matrimonio conditiones impossibi-
les, præterquam si contra substātiam
actus inserantur, pro non scriptis ha-
bentur. c. fin. de cond. appo.

Impossibilis cōditio negatiua.

c ¶ NON ASCENDERO. Condi-
5 tio, Si in cœlum ascendero, † affir-
matiua impossibilis est: ergo contra-
ria, si non ascēdero, de qua hîc, est ne-
cessaria. Vnde sub ea concepta stipu-
latio purè facta intelligitur, l. quod si
sub ea. ff. de cond. indeb. l. si pupillus.
§. qui sub conditione. ff. de noua. At-
que ideo quod promissum est, præ-
senti die, hoc est, statim peti poterit, vt
hîc, & §. quod si impossibilis, de inu-
til. stip. in Inst.

d ¶ VTILIS ET PRAESENS
est. Hoc est, purè facta obligatio intel
ligitur. Hinc meritò colligūt omnes,
obligationem puram remanere, cui
conditio impossibilis negatiuè cōce-
pta adiicitur: veluti, quia si Cœlum
non ascendero, centum mihi promi-
sisti. d. l. quod si sub ea, & d. §. qui sub
conditione, & d. §. si impossibilis.
Quod ex prædictis in vltimis volun
tatibus præsertim obtinet. l. seruum.

Doctorum lapsus.

6 §. j. ff. de hære. insti. † Hoc autē doct.
hîc interpretātur in conditione nega-
tiua impossibili per naturam: secus si
de iure, quia turpitudinem cōtineat:
veluti, quia c. mihi promisisti, si homi
nem non occidam. l. iurisgentium. §.
si ob maleficium. ff. de pact. nā vtro-
bique siue affirmatiuè conditio con-
cipiatur, vt maleficiū fiat, siue negati-
uè, vt non fiat turpitudo saltē ex par-
te re

te recipiētis versatur; ideóque nullius est momenti conuentio. l. generaliter. & l. si plagij. Deinde si cōditio impossibilis negatiua stipulationi pœnali adiiceretur, inutilis esset stipulatio: veluti, si hominē mortuum sistere, aut dare promiseris, & si datus, aut

cuniam creditam ' continet.

status nō esset, pœnā, l. si homo mortuus. Cùm enim principalis obligatio, vt continens impossibilitatē nulla sit, nec pœnalis accessoria subsistet. l. non dubium. C. de legib. hîc non possum non mirari has cōditiones, si cælum non ascendero, si mare nō ebibero, si hominem mortuum nō stetero, & similes impossibiles ab omnibus dici. quādo in iis nulla sit, vel naturæ, vel facti, vel iuris impossibilitas: imò maximè possibiles dici debent, cùm sint necessariæ, & omnino extituræ. d. l. si pupillus. §. si sub conditione. ff. de noua. & impossibiles conditiones eas generaliter definiat Iustinianus, quibus natura est impedimento quominus existant. §. si impossibilis. de inutilib. stipul. Congruentiora itaque exempla cōditionum impossibilium negatiuarum, hæc mihi videntur. Si non moriar, si sol non luceat, & aliæ huius

huiusmodi, quarū contrariæ omnino existunt, quas adiectas, verissimè puto cōtractum vitiare. d. l. nō solum. ff. de actio. & oblig. vt & affirmatiuas, cùm nulla subsit differentiæ ratio. d. l. nō solum, & hic. Contráque in testamētis, ab idētitate etiā rationis, non vitiare dispositionē, sed ipsas tantum vitiari. l. j. ff. de cōdi. instit. l. si mihi & tibi. §. proculus. ff. de leg. j. de quibus ideo loqui Vlpianū puto. l. seruum. §. j. ff. de hæred. instit. tametsi cæteri omnes aliter. Quod si recipimus, caret hic omniū error, legis authoritate.

c ¶ PECVNIAM CREDITAM *Credita pecunia.*
7 continet. Hoc est, † obligationem pecuniæ in stipulationē deductæ, quæ credita rectè dicitur: cùm vt idē Iul. Pau. alibi dicit, verbis quoque crēdamus, quodam actu ad obligationem cōparandam interposito: veluti, stipulatione. l. ij. §. fin. in fi. ff. de reb. cre. Et ita hæc verba declarāda sunt à nemine ante nos explicata.

IOAN. CORAS. VALENTIAE, XXVI. SEPTEMB. 1546.

L. In illa.

1 *Dies an in pœna repetita intelligatur.*
2 *Pœna ante diem peti non potest.*
3 *Solutio rei in conditione positæ, in diem confertur.*
4 *Causa dilationis cessante, cessat dilatio.*
5 *Pœna quando ante diem committatur.*
6 *Agi non potest ante diem.*
7 *Conditionem de facto satis est impleri.*

VIII. PAVLVS.

IN ILLA STIPVlatione *Si Calēdis Stichum nō dederis, decē dare*[a] *spondes?* mortuo homine quæritur, an statim ante cal. agi possit[b].

Dies quādo censeatur repetita. a DECEM dare. Calendis, scilicet, † adiecta quippe dies cōditioni possibili, & à facto promissoris pendēti in pœna repetita intelligitur: cùm ea in locum defectæ cōditiōis subrogetur. Quare illius naturā & qualitates retinet. l. si eum. §. qui iniuriam. ff. si quis cautio. Quinimo nec diuersa re ipsa cense

1

censeri debet, vt nec interesse. l. stipulatus. ff. de fideius.

b ¶ AGI POSsit. Quod primū videbatur l. hoc iure, iam quippe certū est Stichum præstari non posse. l. si homo mortuus, & frustra expectatur dies, cuius nihil operatur euētus, sed dicta l. hoc iure. in aliis terminis loquitur, vt suo loco dicemus, nec

c

Sabinus & Proculus expectandum diem actionis putant: quod est uerius[c]. tota enim obligatio[d] sub conditione & in diem collata est[e], & licet ad conditionem committi uideatur[f], dies tamen

frustra dies expectatur, cùm hoc maximè sit gratiosum, & vtile debitori in cuius gratiam dies adiecta fuit.

Pœna non petitur ante diem. c ¶ QVOD VERIVS EST. Vt 2 expectari dies debeat, † nec ante (licet exploratū sit stichum dari non posse, atque ideo pœna mero iure committatur. l. cū stipulatus sim mihi à Proculo) pœna peti possit, quàm dies veniat. Tota nanque stipulatio, vt Iul. Paul. vbique docet, in diē collata esse videtur. l. si eum. §. j. ff. si quis caut. & hinc regula sumitur, pœnam ex conuentione, quæ cōditionem & diem habet, non ante peti, quàm dies præterierit, licet prius exploratum sit fieri, aut dari non posse.

d ¶ TOTA ENIM OBLIGATIO, Id est, tota virtus obligationis, & eiusdem effectus qui in eo quod debetur consistit.

e ¶ IN DIEM COLLATA est. Non dissimiliter idem Iurisconin d. l. si eum. §. j. ff. si quis cautio. *Homo, inquit, sisti promissus ante diē dolo promissoris perijt, certo iure vtimur non ante pœnā peti posse, quàm dies veniat: tota enim stipulatio in diem collata esse videtur.* Hoc est, vt vtriusque loci familiariter verba exponam, omnis omnino effectus stipulationis dilatus fuisse videtur in

Solutio in diē dilata. 3 diem †: & ita solutio stichi in conditione positi, & pœnæ promissæ si stichus non daretur. Hoc autem nō nisi gratia promissoris factū intelligi potest, ob causam scilicet differendæ solutionis, vt & in dubio præsumēdum est. l. eum qui. ff. de annu. leg. Licet igitur stichus promissus ante diem moriatur, non tamen ad pœnam vrgeri poterit promissor priusquàm dies veniat: cùm ante eum diem non conueniri maximè eius intersit, in cuius vtilitatem, gratiam & fauorem dies adiecta est, cúmque mitius cum lege, vt vulgò dici solet, quàm cum homine agatur. l. Celsus. ff. de recept. ar. hoc multò magis in pœna legis obseruabimus. c. commissa, de rescript. in vj. Quare diuersum non iniuria constitutum refe:t idem Iul. Paul. in hærede, qui intra certū tempus, puta tres mēses, hæreditatē adire iussus erat, & si non ita adiisset, alius ei substitutus, eo quippe ante diē mortuo: statim substitutus ex substitutione venire poterit nō expectato vltimo die aditionis. l. si quis hæres. ff. de acquir. hæred. quoniam is in cuius gratiam dies fuerat apposita, Hæres nempe primus mortem obierat, & ita non amplius eius intererat spectari diem, quæ fuit. Ratio item Seæuolæ, in l. à filia. §. fin. ff. ad Trebel. & Paul. Iurisconsul. in l. si in lege. §. si domus. ff. loca. permittentis domino statim agere ad pensionē totius quinquennij, in quod domus locata erat, si ante inquilinus habitationem deseruisset: Cessabat quippe causa, quæ differebat solutionem in finem cuiuslibet anni. Ea autem erat vtendi patientia, quam præstare oportebat locatorem conductori, priusquàm agere possit. l. Iulianus. §. offerri. ff. de act. empt. quæ nunc cessat, conductor nanque rem conductā deserens tacitè agit, se re illa amplius vti nolle; frustra ergo dies expectaretur. 4 † Cessante quippe vel finita causa dilationis, & dilationem ipsam cessare conueniens est. l. j. §. si intra. ff. de succe. edict. l. si maritus. j. §. si negauerint. ff. ad l. Iul. de adult. *Dilationis causa cessante, dilatio cessat.*

f ¶ COMMITTI VIDEATVR. 5 Pœna mero iure ante diem committitur, vbi constat quod promissum est præstari non posse. l. cum stipulatus sim, & l. ita stipulatus. §. j. & hic quod in pœna conuentionali intelligo, non etiam in pœna legis. c. commissa. iuncto c. licet canon, de elect. in vj. humanius autem tractamur à lege, quā ab homine. l. Celsus. ff. de recep. arbit. Ea ratione idem dicēdum respectu eius, *Pœna, quādo ante diē committatur.*

quod

quod interest, quod pœna legis dicitur l.fin. ff.de eo quod cer.lo.l. nouissima.ff.iud.sol. Neque enim stipulatio,in qua nulla pœna ab homine adiecta, id quod interest venit ante diē, cōmittitur, tametsi certū esse cœperit, residuo tempore stipulationi pareri non posse. l.si insulam.§.

superest[g]. Sed cum eo qui ita promisit: *Si intra Calendas digito cælum non tetigerim*, agi protinus potest[h]. Hæc & Marcellus probat.

Agi non potest ante diem. g 6 ¶ DIES TAmen superest.† Ante quem in effectu agi nō potest: dies enim in quē concepta est stipulatio, sicut summa pars est stipulationis. l.j.§.diē.ff.ed&d. Quare sicuti ad maiorē summā quàm debeatur, stipulator inutiliter agit, ita ante diem.§.plus autem, de actio.in Instit. Sed videtur, quòd nec quidem post diem agere posiit stipulator: cùm perierit Stichus, & mortua specie debita, ante moram debitor liberetur.l. quod te. ff.de rebus cred.l.si ex legati, hoc tit. Tu dic mortuo Sticho, qui in obligatione fuit, quia legatus, aut promissus debitorem liberari, cùm eum præstari impossibile sit.l.si homo mortuus. & ad impossibile lex neminem obligari velit l.impossibiliū. ff.de reg. iur. Hic autem nō erat, in obligatione Stichus, quia tantum in conditione positus. Quæ autē sunt in cōditione, non disponunt.l.si quis sub conditione. ff. si quis omis. cau. testa. Sed fuit contracta præcipuè obligatio ad decem, sub conditione tamen, si Calen. Stichus nō daretur. Licet igitur intereat Stichus, non ideo peribūt decem, cùm quantitas perire nō possit.l.incēdium. C. si cer.pet. 7 † Et conditionem quoquomodo etiam de facto impletam sufficit.l.qui hæredi. ff.de cōd.& demōst. *Conditionē de facto satis est impleri.*

h ¶ PROTINVS POTEST. Id est, statim & ex continenti non expectatis Cal. cum hæc conditio omnino extitura sit, atque ideo purè stipulatio facta intelligatur. l. si pupillus. §.j.ff. de noua.l.quod si sub eā.ff.de condic. §.si impossibilis.de inut.stip.& l.preced. vbi diximus. Quare secus si cōditio nō necessaria apposita fuisset: vt si intra bienniū Capitoliū non ascenderis: eo quippe casu, non nisi præterito biennio peteretur.l. veluti, & l.quicquid.§.fin.

IOAN. CORAS. VALENTIAE, XXVII. SEPTEMB. 1546.

L. Hoc iure.

1 *Conciliatio noua l.in illa. cum hac l.*
2 *Neque, dictionis natura.*
3 *Diploma felix.*

IX. POMPONIVS.

HOC IVRE VTImur ut ex hac stipulatione, *si Lucius Titius ante Cal. Maias in Italiam non venerit, decem dare spondes*, non ante quidquam peti posit, quàm exploratum sit ante eam diem in Italiam Titium uenire non potuisse[a]; ne-

Noua declaratio. a VENIre non potuisse. Ergo à contrario, cū exploratum erit, Lucium Titium ante Calē. Maias in Italiam venire nō posse, agi poterit, quod ex professo cōtradicit.l. in illa. quam ante statim declarauimus. Hic est fortis nodus qui multos cōtorsit & male habuit.† Mihi 1 videtur hunc textum rectè, & nouè intellectum non pugnare, cū l.in illa: vult nāq; hic Pompo. nō ante quicquam peti posse, quàm exploratū fuerit Titium nō potuisse venire, neq; venisse: & sic cùm dictio neq; copulatiuæ vim habeat, vt infra dico, non solum lex desiderat, vt agi posit Titiū venire nō potuisse, sed

vltra quod non venerit. Et ita in effectu diē expectari vult, licet enim ante diem constet Titiū nō potuisse venire, non tamen ante diem exploratum erit, eum non venisse. Quocirca dies expectāda erit, vt agi posſit: vt & in l. in illa. dicitur, quæ lex cum nostra ſic declarata

que ueniſſe [b] ſiue eo uiuo [c], ſiue mortuo id acciderit.

intenſiſsimè concordat, vt diſsideat. Tantum abeſt, quod ſi cui diſſolutio communis magis arrideat, ea ita explicanda venit, harum legum termini diſpares ſunt. Nanque agitur, in l. in illa, de conditione diem habente, in qua vertitur factum promittētis quo caſu dies ſolutioni & eius differendæ gratia additus intelligitur, cùm & ante ſi voluiſſet, conditionē implere potuiſſet. Hîc de conditione in qua factum tertij vertitur, cuius ideo implementum in poteſtate promiſſoris poſitum nō erat, ſed in tertij nempe Lucij Titij voluntate. Idcirco eius cuentum & implementū partes duntaxat cōſideraſſe videntur. Quare nō quæritur, quando, ſed an contingat l. cum ſeruus, cum dies conditionis & committēdæ ſtipulationis gratia adiectus intelligatur. l. cum tale. §. Mæuiæ. ff. de cōd. & demonſt. Stipulatio autem mero iure cōmittitur ſtatim, cum exploratū eſt conditioni pareri nō poſſe d. l. cū ſtipulatus ſim mihi ô Procule.

b ¶NEQVE VENISSE. Ideſt, & 2 nō veniſſe. † Etenim dictio Neq;, qđ & grammaticorū doctiſsimi docuerunt, in copulatiuam, & negationem reſoluitur: ideſt, in & nō l. ſtipulatio. §. habet. ff. de ope. no. nūcia. Quæ res ita ſenſum meum confirmat, vt Apollinis pithij reſpōſum, non magis verum putem. *Neque dictio.*

c ¶EO VIVO. Quia fortaſſe graui valetudine oppreſſus, aut marina tēpeſtate in extremas orbis regiones delatus, vt nulla vel medicorū, vel iti3 neris diligentia fieri poſsit: † etiam ſi felici diplomate, hoc eſt, diebus ac noctibus, & omni tempeſtate cōtempta iter cōtinuaret, vt in Italiam veniret. Tractant porrò in hac l. cōmentatores ampliter materiam negatiuæ, & quomodo probetur: rem (vt vides) à Pompo. Reſponſo prorſus alienam. Quare non eſt mihi animus eam perſtringere. Tu hîc doct. & in locis cōmunibus videto. *Diploma felix.*

IOAN. CORAS. VALEN. XXVII. SEPTEMB. 1546.

L. Si Titius.

1 *Finis.*
2 *Iudicium accipere.*
3 *Iudicium à conteſtatione incipit.*
4 *Actionem non habens, non experitur.*
5 *Stipulatio, an per conteſtationem committatur.*
6 *Perplexitas quando actum vitiet.*
7 *Occupare quis dicatur.*

X. IDEM.

SI TITIVS ET Seius ſeparatim [a] ita ſtipulati eſſent, fundum illum ſi illi nō dederis, mihi dare ſpondes, finem dandi [b] alteri fo-

a SEPARATIM. Titius à te fundum Tuſculanū ſtipulatus eſt, ſi eū Seio nō dediſſes, deinde ſeparatim ſeipſus à teipſo eūdem fundum ſtipulatus, ſi eū Titio non dediſſes.

b ¶FINEM DANDI. Ideſt facultatē. l. filius emancipatus. ff. de colla. do. datione enim finitur ſtipulatio. † Planè *Finis.*

1 † Planè finis eſt id, quo vnaquęq; res terminatur. Vult igitur Pompo. promiſſorem facultatem dandi fundum alterutri ſtipulatorū quem elegerit, habere: vſq; quo litē cum eo alter conteſtetur, nam ſi vnus ex ſtipulatoribus Titius, puta, contra promiſſorem egerit, tādémque ad litis cōteſtationem deueniatur, hic

hic erit finis, & terminus electionis,
facultatísque dandi, eam quippe pro-
missor deinceps non habebit, cogetur
quippe actori Titio, qui occupauit
fundum promissum dare.

re, quod iudicium acciperetur[c],

iudicium accipere. c ¶IVDICIVM
2 acciperetur. † Id-
est, litis contestare
tur l. si is qui Ro-
mæ. ff. de iudi. l. is qui se obtulit. ff. de
rei vendi. l. ædiles. §. item sciẽdum. ff.
de ędil. edic. Licet enim lata quadam,
& impropria significatione ante cõ-
testationẽ litis, quãdoque dicatur iu-
diciũ, vnde confessio facta in iudicio,
dicatur etiam, quæ initio litis emana-
uit. l. voluit. l. si defensor. ff. de inter-
rog. actio. Propriè tamen vt & com-
iudiciũ à cõtestatione litis, incipit. 3 muniter traditũ est: † iudicium à li-
tiscõtestatione incipit d. l. is qui se ob-
tulit. & d. §. item sciẽdum, & quæ an-
tea fiunt præmia, & præparatoria iu-
dicij dicuntur. §. si. in auth. in med. lit.
non fie. sa. iuss. col. viij. vnde citationẽ
actionum instituẽdarum principium
esse dixit Imp. non etiam iudicij ini-
tium. §. fin. de pœn. tem. litig. in Inst.
Verùm enim verò ad hoc Põpo. Re-
sponsum opposuerit aliquis, qui fieri
potest, vt hîc ad litis contestationem
deuentum fuerit, cùm in conditiona-
libus stipulationibus quales sunt de
quibus agimus, ante cõditionis euen-
tum neque veniat dies, neque cedat. l.
cedere diem. ff. de verb. sig. Ideóque
iudiciũ stipulator accipere nequeat l.
certi condictio. in prin. ff. de reb. cred.
& §. ex conditionali. de verb. obli. in
Instit. vt enim in vanum laborat, qui
Nemo experitur sine actione. 4 sine pedibus currere pergit: † ita, qui
vult in iudicio aduersus alium sine
actione experiri l. si pupilli. §. fin. ff. de
neg. gest. l. quoties. §. item si tempora-
li. ff. de admi. tuto. l. si quid. §. sicut. ff.
de petit. hæred. & est regula iuris de-
cantatissima, quę vt nobis officiat ni-
hil ita ex hoc tex. temperanda est, nisi
speretur actionem oriri in cõtestatio-
ne litis, cùm enim ea mox petitionem
sequi debeat, de facto experiri debe-
bit. Idem quippe iudicamus de poten
tia propinqua ad actum, quod de ipso
actu. l. filiusfam. ff. de milit. test. & ita
communiter existimatum est, sed for
tasse alia est huius l. ratio, quia debilis
iuris nostri confirmandi gratia, vt ef-
ficacem actionem quæramus: ne've
conuentio deludi
possit sine actio-
ne, & ita de facto
experiri licet. l. nu
da. C. de contra. & commit. stipulat.
Túmque facit ius superueniens, vt
quod initio inutiliter erat gestũ, con-
ualescat. l. mulieri. §. j. ff. de cõd. insti.
Redderetur autem inutilis stipula-
tio, in l. nostra, si non de facto agi pos-
set: cùm sola litiscõtestatio actionem
tribuat, meritò facultas conueniendi
in iudicio data est ei, qui nullã actio-
nem habet, neque nouo libello opus
erit, sed ex eadem instantia sequetur
condemnatio, cùm pendente iudicio
ius superuenerit. l. si rem. §. fina. ff. de
pig. actio. l. si mandauero. j. ff. manda.
5 † Planè adhuc obstat: quia videtur *stipulatio an cõmittatur per contestationem.*
non committi stipulationẽ, per con-
testationem litis factam, per vnũ, sed
expectari debere, vt desinat alteri pos
se dari. l. ita stipulatus. §. Sabinus.
Ego hac in re verissimũ puto, quod
& alij multi præsenserũt, in hoc quo-
que textu desiisse fundũ promissum,
alteri dari posse, non natura: sed lege
ipsa ita propter perplexitatem, quæ
hîc vertitur, interpretante. Id autẽ sic
explico, si in specie textus nostri, vni
tantum, puta Titio, fundi promissio
facta fuisset, si non alteri, nempe Seio
daretur, optimo iure procederet di-
spositio. l. ita stipulatus: vt non ante
committeretur stipulatio, quàm de-
6 fuisset posse fundus dari Seio. † At *Perplexitas quãdo vitiet actum.*
hîc vtrique facta fuit promissio sub
perplexis, intricatis, & cõtrariis con-
ditionibus si alteri non daretur, quæ
cùm ad voluntatem promissoris re-
ferantur, vix vnquam exitum inue-
nirent. l. stipulatio nõ valet, & l. à Ti-
tio, in fin. neque enim est verisimile,
quem obligari alteri, aut dare velle. l.
cum de indebito. ff. de probatio. Quã
perplexitatem lex dissoluere cupiẽs.
tempus præscribit litiscontestationis.

l.ex duobus,ij. ff. de duo.re. Quo interpretatur desinere alteri posse dari. Nec tumultuetur hîc quispiã, quòd si vlla erat perplexitas,debebat actus vitiari.l.si Titius.ff. de cond. insti.nã fateor, vbi ea est indissolubilis: quia cõditiones ita essent perplexæ, vt existere non possent.l.fin.§.Titius.ff. de vulg.velut in d.l. si Titius, in qua fieri vlla ratione poterat,vt duo insolidum domini, & hæredes essent. l. si vt certo. §. si duobus vehiculum. ff. commod. At hîc facile dissolui poterat perplexitas, cum desitum esset alteri dari posse, quod multis modis contingere potest: vt, quia mortuus sit, l.pater Seuerinam. §.socrus. & l. hoc genus.ff.de cond.& demonst.vel quia ob delictũ relictus incapax acquisitionis. l.si deportati seruo. ff. de legat.iij.

& ideo occupantis[d] fore actionẽ[e].

Occupare quis dicatur. d ¶ OCCVPANTIS. Occupat 7 †ergo & conditionem suam meliorem facit,qui litem contestatur.l.inter cos.ff.de re iudic. quod ex professo Vlpiani & Caij responsis cõtradicit, quibus traditum est,non qui prior litem contestatus est, occupare videri: sed qui prior ad sententiã iudicis peruenit.l.si à multis. ff. de nox. act. l. si verò.ff.de pecul.Hîc doct. variãt. Mihi breuiter videtur id,de cuius occupatione quæritur,perspicacissimè inspiciẽdum, vt per actum qui est eius rei initium, dicamus induci occupationem,veluti respectu iurisdictionis sola citatione dicemus induci præuentionem & occupationem.l.si quis posteaquam.ff. de iudic. c. proposuisti, de foro compe. cum citatio sit initiũ exercitij iurisdictionis.§.fin. de pœna tem. lit. in instit. Respectu verò litis occupare is dicitur,qui contestatur: vt hîc, & l.pluribus. ff. de procur. l. si pluribus. ff. de legat.j.& l. ex duobus,ij.ff. de duo.rei. cum lis propriè à contestatione incipiat.l.litis nomen.ff.de verb.sign. c.ex parte ij. illo tit.Præterquàm ad effectum litigiosi auth.litigiosa. C. de litigio. ad perpetuandam iurisdictionem delegati. c. gratum,de offic.deleg.& vt ne quidquam lite pendente innouetur. clem. fin.vt lite pen.Quibus casibus, vt illa iura docent, lis etiã ante cõtestationẽ dicitur, dixi in l.postquam liti. C. de pact. Respectu verò executionis occupabit tantũ,qui ad sententiã peruenict.d.l.si à multis.ff.de noxa.& d.l.si verò.ff.de pecu.Cum totius litis processus, & iudicij finis,effectus, & executio sint in sententia.l.j.ff. de re iudi.

e ¶ ACTIONEM. Ad fundum, qui initio tam perplexè, & intricatè vtrique conditionaliter promissus erat, si alteri non daretur.

IOAN. CORAS. VALEN. XXVIII. SEPTEM. 1546.

L. Filius.

1 *Filius stipulando, quando patri acquirat.*
2 *Postliminium.*
3 *Stipulatio an ex præsenti vires accipiat.*
4 *Fictio idem quod veritas operatur.*

XI. PAVLVS.

FILIVS DVM IN CIuitate est[a], si stipuletur, patri reuerso[b] ab hostibus uidetur acquisiisse[c].

a IN CIVITATE EST. Patre hostibus capto.

b ¶ PATRI REuerso. Patre verò, apud hostes mor*Patri quã do stipulã do filius quærat.* 1 tuo, † si simpliciter, aut sibi filius stipuletur, ipsi acquisitũ erit: quòd mortuo patre, tũc paterfa. fuisse intelligatur, cùm pater eius in hostiũ potestatẽ peruenerit. l.bona. §. quod filius.ff.de cap.& postli.reuers. Quod si patri suo stipulatus fuisset, nullius momenti stipulatio videbitur fuisse, quoniã alij, nõ sibi stipulatus est. l.si seruus cõmuni.§.seruus capto. ff.de stipul.seruo.

c ¶ VIDETVR 2 acquisiisse. † Propter

Postliminium.

pter postliminiū, quod fingit captum
ab hostibus reuersum semper in ciui-
tate fuisse.l.retro. & l.postliminiū.ff.
de capt. §.si ab hostibus. quib.mo.ius

stipulatio ex quo tēpore vires capit.

3 pa.po.sol.† Ita non obstat, si dicas sti-
pulationem ex praesenti vires accipe-
re, hoc est, ex tempore contractus. l.
vsusfructus. ff. de stipul. seruo. & in
stipulationibus id tēpus spectari, quo
cōtrahimus.l.si filiusfa.in prin. Quo-
circa videri patri ab hostibus reuerso
acquiri non posse contractae stipu-
lationis tempore filium in potestate
non

non habuerit. l. homo liber: §. quic-
quid. ff. de acquir. re.do. nec alium in
potestate sua habere posit, qui non
est suae potestatis. l. sic eueniet. ff. ad
leg. Falcid. de adult. Nam respondeo
fictionem efficere, vt retro credatur
in ciuitate fuisse, qui ab hostibus ad-
uenit. l.retro. ff. de capt. & dicto §.si
4 ab hostibus.† Nec minus ea legis fi-
ctio operabitur quàm si verè omni
tēpore in ciuitate fuisset.l.filio quem
pater.ff.de liber. & posthum.l.j.§.do-
mini.iij.ff.ad Syllan.

Fictio, idē operatur quod veritas.

L. Si ita stipulatus.

1 *Minus promissum intelligitur.*
2 *Alternatiua an vtrūque habeant in obligatione.*
3 *Affectio cadit in speciebus.*
4 *Lex nihil frustra inducit.*

XII. POMPONIVS.

SI ITA STIPVlatus fuero, *Decem aut quinque dare spondes?* quinque debentur[a], & si ita, *Calendis Ianuarijs* uel *Februarijs dari spondes*, perinde est quasi Calendis Februarijs dari stipulatus sim[b].

a
QVINQVE DEBENtur. Semper in summis id
quod minus est, spondere
videtur. l. inter stipulantē.

Minus promissum censetur.

1 §.si stipulante.ij.respon.† Cùm enim
in alternatiuis pro-
missoris sit ele-
ctio.l.plerūque.in
fin. ff. de iur. dot.
Verisimiléque sit
eum minorē par-
tē electurū. l. qui
cōcubinam. §. cū
ita. ff. de legat. iij.
quod minus est,
in obligatione dū-
taxat esse lex vo-
luit: vt hîc, non e-
tiam quod est ma-
ius, ne frustra in-
duceret obligatio-
nē, quae verisimi-
liter nullum esset
habitura effectū.
l.stipulatio nō va-
let.l.centesimis. §. fin. & l. à Titio. in
fin. Quae ratio etiam sequenti respon-
so de tempore conuenit.

b ¶STIPVLATVS FVERIM.
Quia in stipulationibus id seruatur,
vt quod minus, quódque lōgius & re-
motius est, deductum videtur in obli-
gationem.l.si ita stipulatus fuero de-
cem. Vnde fideiussor qui solidū, aut
partes viriles fide sua esse iussit, ab ini-
tio non nisi viriles partes promisisse
intelligitur. l.inter eos.ad princ. ff. de
fide

fideiuss. nam & generaliter traditū est
in obscuris dispositionibus, quod exi-
guum est, & minimum sequendum
esse.l.si ita scriptum sit, in fi. & l.idem
Iulianus.§.scio.ff.de leg.j.l. si ita reli-
ctū fuerit, in prin.
ff.de legat.ij. l.qui
cōcubinam. §. cū
ita, & l. minus.ff.
de leg.iij. & l. sem
per in obscuris. ff.
de reg.iur. cum in
minorem partem
verisimiliter con-
sensum intelliga-
tur. l. diem profer
re. §. si plures. ff.
de recept. arb. nec
porrò contradicit
legi nostrae illud
2 vulgare, † In al-
ternatiuis vtrum-
que est in obliga-
tione.l.si duo, hoc
titul. l. illud. ff. de
const. pecu. cùm id in alternatiua spe-
cierum, aut corporum obtineat, nos
de alternatiua quantitatis aut tempo-
3 ris tractamus. † Differētiae ratio est,
quia in speciebus cadit affectio. l. cùm
seruus. ff. mand. quò fit, vt saepenume-
ro res viles sint nobis acceptiores, &
chariores multò pretiosis. §. huic au-
tem, in fin. de actio. in Inst. quia con-
fines nostri sunt, l. si cui fundus. ff. de
leg. ij. aut maiorum fuerūt. l. si in em-
ptione. ff. de mino. vel in his sunt se-

In alternatiuis vtrūque in obligatione.

Affectio cadit in speciebus.

pulchra, vel imagines maiorū. l. libertus qui non soluendo. ff. de bo. liber. l. lex quæ tutores. C. de admini. tuto. in quātitatibus verò nulla affectio considerari potest. l. nūmis. ff. de in lit. iur. l. pretia rerum. ff. ad leg. Falc. Sed vt ante dixi verisimile est promissorem, qui electionē habet l. plerunque. in fi. ff. de iure dot. quod minus est electurum. d. l. qui concubinam. §. cum ita. Quare quod maius est in obligatio-

Lex nihil frustra. 4 ne lex non posuit, † cùm non frustra quidquam inducat. l. hæc stipulatio. §. diuus. ff. vt leg. no. cauea. & certa sit promissorem non tam suorum cōmodorum immemorem, vt maius præstet. Quoniā igitur nulla sequi posset eius obligationis executio, noluit eā lex producere. l. stipulatio nō valet, & l. centesimis. §. fin. Eo factum, vt cùm in summis probabilis aliqua affectio verti potest in alternatiua summarū, sicut specierum, vtrunque sit in obligatione. l. si is cui. ff. de noua. Veluti si alter alternatiuæ quātitatis sit immixtum tempus, vel ecōtra, aut alteri sint immixtæ personæ, vel etiam loca, quia promiseris mihi dare decem hîc Valentiæ, aut quinque Tholosæ, vel hodie quinque, aut post annum decem, vel mihi quinque, aut decem Titio: fieri quippe potest, vt commodius sit tibi Valentiæ decem soluere, quàm Tholosæ quinque, & magis tua intersit soluere post annum, aut Titio decem, quàm hodie, vel mihi quinq;. l. qui res. §. mihi decem. ff. de solutio. Bart. in l. si duo. hoc titul. quo loco si electio in alternatiuis creditoris esset, cùm eligere posit, quod minus est. l. planè. j. §. si ita Titio. ff. de leg. j. vtrūque in obligatione esse tradit: facilius autem remittitur quod nobis debetur, quàm præstemus quod nostrū est.

IOAN. CORAS. VALEN.
XXIX. SEPTEMB.
1546.

L. Qui ante Calendas.

1 *Calendis, & ante Calendas stipulatio.*
2 *Ante & post dictio.*
3 *Tempus in dubio fauore debitoris.*

XIII. VLPIANVS.

QVI ANTE CALENDAS proximas stipulatur, similis est ei, qui Calendis stipulatur[a].

Calendis & ante calēdas stipulari. a 1 CALENDIS STIPVLATUR. Paria sunt † Calendis, & ante Calend. promittere: adeò, vt has stipulationes nihil differre Iul. dixerit. l. eum qui. ij. §. qui ita stipulatur. ij. Vtroq; quippe casu tota obligatio in diem Calendarum collata esse videtur. l. in illa. hoc tit. & l. si cū. §. homo sisti. ff. si quis cautio. vnde sicut qui Calēdis promisit ante diem Calendarum cōueniri nequit, ita neque qui ante Cal. l. stipulationes non diuiduntur. §. fin. & vtrobique, si Calendis soluatur, in termino solutum videtur. l. j. §. si intra. ff. de succes. edic. Denique promissor neutro casu ipso die Calendarū conueniri poterit, vt cōmuniter existimatū est. d. l. stipulationes. §. fin. Quod ego verum non inficior in eo, qui Calendis aut intra Calendas dare promittit. l. j. §. quod dicimus. ff. de succes. edic. l. si quis sic dixerit. ff. de verb. & re. sig. debent quippe esse omnes partes Calendarum prætéritæ, vt agi rectè qui posit. l. qui hoc anno. At in eo, qui dare aut soluere promisit ante Calen. cōtra doct. verissimum puto, eū mox conueniri posse, postquam Calēdæ incipiunt, & ita statim cum vltimus dies mensis præteriti exiuit, quod & Accur. (ab aliis perperā improbatus) prænotauit in d. §. qui ita, & hîc. Neque eius rei ratio euidentior desumi potest, quàm ex verborum sonitu, &

2 significāte. Denotat. † Etenim dictio ante, tempus quod præcedit. l. si quis id quod. ff. de iurisd. om. iudic. l. ij. Ne de *Ante, et post dictiones.*

de stat. defuncto. C. vt & dictio post tempus,quod sequitur.l. quod de pariter,cum l.seq.ff.de reb.dub.Quis autem,nisi absurdißimè dixerit, eũ qui stipulatus est decem, dari ante mensem Octobris initio eius mensis agere non posse, nec nisi toto Octobrio mẽse exactorNec obstat hæc lex quæ has stipulationes Calẽdis,& ante Calend.similes esse dicit,nam nullum simile est idem.l. quod nerua.ff. depos. vnde satis est, in pluribus simile conuenire, licet in aliquibus differant. l. qui liberis.in princ. ff.de vulg.l.quæritur. ff. de statu homi.l.j. C. de iure emphyt. Sic etiã tollitur d.l .eum qui. §.qui ita.dum illic docet iurisconsul. eum qui ante Cal. proximas stipulatur, nihil differre ab eo, qui Calendis stipulatur. Nam verum est regulariter, vt & hic, & illic scriptores interpretantur, nouum non esse docentes has stipulationes inter se respectu debitoris differre. Nam qui promisit soluere ante Calẽdas,liberè potest quandocũque ante diem Calendarum soluere. l.si ita fuerit. ij. §. fina. de manu. testa. non item, qui promisit soluere Calendis, si vel vtriusque gratia tempus adiectũ sit.l.qui Romæ, in princ. vel etiam gratia creditoris tantum.l. in fideicõmissi.§.cum Pollidius.ff.de vsu.l.si ita relictum. §.Pegasus. ff. de
3 leg.ij.†Quanquam & in dubio debitoris gratia adiectum intelligatur.l. cùm tempus. ff.de regu.iur. Denique non obstat.l.stipulationes non diuiduntur.§.fin.qui cùm dicit in hac stipulatione si ante Cal.Martias primas opus perfectum nõ erit,quãti id opus erit,tantam pecuniam dari,diem promissionis post Martias Calen. cedere intelligit,de Martiis Calen. inceptis, non etiam finitis, vt & ratio sequens demonstrat, quia (inquit Vlpia.) nec conueniri ante Cal.Martias reus promittendi poterat.Licet aliud si Calendis,aut hoc anno, vel hoc mense promissio facta esset, quo casu omnes partes Calendarum anni mensisque præteritas esse oporteret. l. qui hoc anno.

Dies adiectus censetur gratiâ debitoris.

IOAN. CORAS. VALENTIAE, DIE XXX. SEPTEMB. 1546.

L. *Si ita stipulatus.* ij.

1 *Operis stipulatio duo requirit.*
2 *Tempus in stipulationibus tacitè inest.*
3 *Ante tempus quando agi poßit.*
4 *Fideiussor quomodo obligationi facti accedat.*

XIIII. POMPONIVS.

I ITA STIPVLAtus sim abs te,*Domũ ædificari*[a]? uel si hæredem meum damnauero[b] *insulam ædificare*: Celso placet, non antè agi

stipulatio operis duo requirit.

a DOMVM AEDIFICARI. Adiecto loco. l.non vtique.§.si quis insulam.ff. de eo quod cer.lo.
1 †desiderantur autem duo, vt effectũ habeat stipulatio: operis præsertim ædificij, vt demonstretur, & adiiciatur locus,in quo ædificandum sit, aut faciendum opus. d.§. si quis insulã, & l.ita stipulatus, ad princ. hoc titu. & vt intersit stipulatoris, eo in loco opus fieri. l. q insulam,nam inuentæ sunt stipulationes, vt quis quod sua interest stipuletur.

letur. l. stipulatio ista. §. alteri.vnde nequiret agere stipulator, si non interesset.l.qui insulam.ff.de iudic.

b ❡HAEREDEM MEVM DAMNAUERO. Potest testator hæredem damnare,vt opus faciat, eóque casu tenebitur hæres præcisè facere. l. fideicommissa.§. fin.ff.de leg.iij. licet regulariter obligatus ad factũ, præstãdo id quod interest liberetur. l.si quis ab alio.§. fin. ff. de re iudi.l. stipulationes non diuiduntur,versi. Celsus.hoc ti.Sed hoc illic operabatur fauore vltimæ volun

voluntatis. Aut, quod ego verius puto, fauor Reipub. cui hęres opus facere iusserat, vt Vlpian. cantat in d. l. fideicommissa. §. fin.

Tempus in stipul. inest tacitè.

c ¶ AEDIFICARI POSSIT. 2 † Nam in stipulationibus tempus actui explicando necessarium tacitè inest: vt hîc, & l. si insulam. l. interdum, in prin. l. insulam, infra l. existimo. §. fin. & l. cũ stipulatus sim mihi, hoc titu. arbitrio tamen iudicis secundum rationẽ diligentis ædificatoris, & temporum locorúmq́ æstimandum. l. continuus. §. item qui insulam, hoc tit. & l. insulam. §. j. ff. loca. † ante quod tempus, 3 vult hic Iuriscon. non rectè agi, si nõdum, scilicet, tantum temporis præterierit, quo ædificare aut opus facere potuerit redemptor: quod intellige, si agatur in id quod interest ratione operis non inchoati, si stipulatoris interfit, id tempus spectandum non est, sed statim agi potest: cùm in mora faciendi cõstitutus est redemptor. l. stipulationes non diuiduntur. §. fi. Nec inquit illic Vlpian. si insulã fieri quis stipulatus sit, expectandum est, vt tantum temporis prætereat, quanto insula fabricari possit. Sed vbi iam cœperit mora faciendæ insulæ, fieri tunc agetur, diésq́ cedit obligationis: veluti, si redemptor morã fecisset, ne inciperet ædificium, quo nomine mea iam intersit, quia tigna, trabes, lapides, cœmenta, & alia necessaria, quæ extruendo operi comparaueram, impetuosa pluuia interim fœdentur, & corrumpantur. Eo quippe casu, quia nunc mea ratione non cœpti operis, interest, statim agere potero, non expectato die, quo fieri potuit. l. continuus. §. item qui insulam.

Agi potest interdum ante tempus.

posse ea causa, quàm tempus præteriisset, quo insula ædificari posset[c]: nec fideiussores dati[d] ante diẽ tenebuntur[e].

Fideiussor nõ accedit obligationi facti.

d ¶ FIDEIVSSORES dati. Oritur hîc scrupulus, quia 4 principalis factũ promiserat † & obligationi facti fideiussor non accedit. l. sicut reus. ff. de fideiusso. cùm factum alienũ inutiliter promittatur, l. stipulatio ista, in princ. & l. inter stipulãtem, in prin. hoc tit. l. eum qui. §. Iulianus. ff. de const. pecu. Sed salua ampliore huius articuli disputatione, quæ in communes locos relegatur, quantum ad hunc text. pertinet: dic, hîc tractari de obligatione secundaria, in id qđ interest. Quo nomine fideiussor sine dubio in obligationibus facti potest, & videtur accedere. l. stipulatus es opus. ff. de fideius.

e ¶ TENEBVNTVR. Cum non in plus teneãtur, quàm principalis. l. græcè. §. illud. ff. de fideius. Atqui in plus tenerentur, si antequàm principalis obligatus esset, ipsi rectè conuenirentur. §. plus autem. de actio. in Instit.

IOAN. CORAS. VALENTIAE, XXIX. SEPTEMB. 1546.

Partẽ operis præstãs nõ liberatur.

1 Faciens partem operis, non liberatur.
2 Periculum quando ad conductorem pertineat.
3 Incendia cuius periculo contingant.
4 Tempus integrum an redintegretur.

XV. IDEM.

ET IDEO hæsitatur, si aliqua pars insulæ facta sit, deinde incendio cõsumpta sit, an integrum tempus computandum sit. Rursus ad ædificandam insulam, an uerò reliquũ duntaxat expectandum quod deerit. Et uerius est ut integrum ei detur[a].

a ENim integrũ ei detur. Ex hac l. tria notabis. 1 † Primò qđ partẽ operis faciẽs, etiã respectu eius partis non liberatur. l. ij. ad princ. ff. de præt. stipu. facta enim indiuidua regulariter sunt l. stipulationes nõ diuiduntur. §. Celsus. & l. in executione.

ne. §. ij. & in indiuiduis nihil fecisse videtur, qui non totum facit. l. furiosum. C. qui testa. fac. pos. & nihil actū esse credit lex, dum aliquid agendum superest. l. penult. §. fin. C. de iis qui vt indign.

Fortuiti casus, cuius periculo contingant.

2 † Deinde collige periculum incendij, & ita casus fortuiti, ad redēptorem operis, seu conductorem pertinere. Cui sententiæ implacabiliter obstat l. Martius. ff. loca. doctor. dicūt vtrobique conductorem operis teneri, ad reficiendum, nec vllo pacto fuisse liberatum, etiam in parte per prædicta. Cùm enim ad indiuiduum teneretur, nempe ad factum, fecisse non videtur, qui non totum fecit, facta nanque ex consummatione formam recipiunt. l. si is qui quadringenta. §. quędam. ff. ad l. falc. Cùm autem redemptor non fuerit in culpa, expensis stipulatoris reficiet. d. l. Martius, quod nec hic text. negat. Cæterum hæc solutio diuinatoria mihi nunquam placuit. Sed nec aliorum dissolutiones, quæ tot sunt ferè, quot capita scriptorum. Ego nouē dicerem periculū casus fortuiti, vi naturalis contingentis: puta, terræmotus, ad redemptorē nō pertinere, cùm ei nulla culpa, nec vera, nec præsumpta impingi posit. d. l. Martius, quæ in his terminis expressissi-

Incendij periculum ad quem spectet.

3 mè loquitur. † Periculū verò incendij, aut alterius casus fortuiti ad eū spectare, cùm in culpa sit, saltem præsumpta, ex quo incendia, non nisi culpa inhabitantium, aut eorum qui operis custodiam habent, redemptorum puta, ferè semper contingant, l. iij. §. cognoscit. ff. de off. præfect. vigil. l. si vendita. ff. de pericul. & commo. rei vend.

Tēpus an redintegretur.

4 † Tertiò nota integrum tēpus redintegrandum esse, cùm totum cōmodum propter particulare impedimentum aufertur. Huic quippe ædificatori nō satis esset, quod supererat temporis restituere: cùm eo non posset de nouo exædificare in vniuersum, meritò totum tempus ei reponitur, quòd si non absorberet omnē dilationem impedimētum, hoc est, non auferret totius temporis vtilitatem, tantū temporis restitueretur duntaxat, in quāto fuisset impeditus. l. sed si per prætorem. §. sed cùm feriæ, & §. quoties. ff. ex qui. cau. majo. cle. vnica de in integr. restitutionem, quod ad sexcentas quæstiones protrahunt hîc doct. quos videto.

IOAN. CORAS. VALEN.
XXIX. SEPTEMB.
1 5 4 6.

Alternatiua natura.

2 EX ALIQVA CAVSA. Alia tamē quàm ex illa stipulatione alternatiua.

1 † Ex hac nāque sequuta solutio in vna re promissorem proculdubio liberat, etiā respectu alterius. l. iij. ad princ. ff. de eo quod cert. lo. nam licet vtraque res sit in obligatione. l. si duo, hoc titu. l. illud, aut illud. ff. de const. pecu. in solutione tamē vna est. l. si illud, aut illud. ff. de legat. ij. qua electa à debitore soluente tota obligatio extinguitur. l. si ex toto. §. j. ff. de leg. j. Quòd si ex alia causa fiat altera res stipulatoris, hîc traditū est, alteram nihilominus deberi: etiam si illa noua causa esset lucratiua: puta, donationis, aut legati. l. non quocūque. §. fi. ff. de leg. pri.

Lucratiua causa quādo concurrant.

2 † Licet enim duæ causæ lucratiuę in eandē rem non concurrant. l. Maruius. §. duobus. ff. de leg. ij. §. si res de leg. Circa tamen diuersas, earum concursus nō prohibetur. d. §. fina. & l. Titia Seio

L. Si Stichum.

1 *Alternatiua vnum habet in solutione.*
2 *Lucratiuæ causæ quando concurrant.*
3 *Alternatiuus debitor vnius morte an liberetur.*

XVI. IDEM.

STICHVM aut Pamphilū mihi debeas, & alter ex his meus factus sit ex aliqua causa, re-

Alternatiuu debitor vnius peremptione an liberetur.

3 Seio.in princ.ff.de leg.ij.† Idem dicimus altera re ex alternatiuis mortua, seu perempta: vt in superstite,tota remaneat obligatio.l.Stichũ aut Pamphilũ.§.j.ff.de solutio.l.si in emptione.§.si emptio. ff. de cõtrah.emp.cũ enim,vt diximus, in obligatione sit vtraque res in alternatiuis, si vna ab obligatiõe eximatur, totum ius obligationis in altera permanere conueniens est: ne sit in potestate debitoris,an debeat: dum nõ vult vnũ præstare, quem solum debet.l.nõ vtique.in princ.ff.de eo quod cer.lo. nisi post morã stipulatoris res interiisset, quo casu debitor liberaretur.l. stipulatus sum Damam. Sed & superiore casu debitor peremptæ rei æstimationem soluendo liberabitur.l.cùm res.§.sed si Stichus.ff.de leg.j.

liquus debetur[b] mihi à te. *Stipulatio huiusmodi in Annos singulos*,una est[a] & incerta[b],& perpetua[c]:non autẽ quemadmodum simile legatum[d] morte legatarii finitur[e].

b ¶ RELIQVVS DEBETVR. Aut alterius(qui meus ex aliqua causa factus erat) æstimatio.l.cùm res.§.sed si Stichus.ff.de leg.j.eius enim, vt fortasse lõgè vilioris, si malit promissor pretium soluere stipulationi satisfiet. Quod in fauorẽ & gratiam promissorũ summa ratione lex induxit, ne is qui culpa caret, in damnum vocaretur.

caretur.c.ij.de constit. Quare si facto eiusdẽ res interiisset, æstimatio offerri non posset.l.Stichum aut Pamphilum.§.j.ij.respõ.ff.de solutio.Et ideo, cùm species rectè soluatur, vbi propter speciẽ debetur æstimatio.l.si verò.§.fina.ff.sol. matr.l. fideiussor. ff.de excep.dol.si altera ex rebus alternatiuè debitis ex aliqua causa effecta stipulatoris, eiusdẽ ex alia esse desiisset, factáq; fuisset de nouo promissoris, ab eo stipulatori præstari posset, & solui. Nec obstat, quod semel desierit esse in obligatione, & in perpetuum sublata obligatio restitui non posit.l. quo res.§. aream. ff. de solu.l.eius qui delatorem.§.fina.ff.de iu.fis. quod & in terminis expressum videtur in l.qui decem.§.Stichum.ff. de solu. Nam hæc obtinet, vbi nunquam illa res fuisset in obligatione,vt, quia tempore cõtractæ stipulationis ad stipulatorẽ pertinuisset, in quibus terminis loquitur d.§.Stichum. Hoc quippe casu, non constitit initio obligatio l.nemo rem suã.j.& ij.& l.existimo sicuti cum neutra res ex alternatiuis fuit stipulatoris, quo tempore contractum est.

Stipulatio in annos singulos.

a
VNA EST. Idest,† sola
1 est stipulatio pluriũ tamen pensionũ, & præstationũ l.si à colono. in princ. ff.de fideiuss.licet prima frõte videretur his verbis, in annos singulos plures cõtractas stipulationes, tũ quod plures res in contractum deductæ vi derentur l.j.§.sed si mihi. & l. scire debemus, tum etiã quòd in permultos annos, & diuersa tempora fuisset distributa stipulatio,quod facit plures censeri stipulationes,vt de stipulatione annua,bima,trima die Iul.Pau.respondit.l.pluribus.ad prin. Cæterum in d.l. scire debemus: hoc ideo, quia plures res specialiter, & expresè dinumeratæ erant à contrahentibus: sic & in l.pluribus.ij. respon.ad expressam temporũ dinumerationẽ deuentum erat,quia argẽti certã quantitatem quis stipulatus erat annua, bima,trima die,hoc est,primo, secundo, & tertio anno.l.iij. vbi not.ff.de annu.leg. Qua ratione auth. expressio pluriũ rerum facit diuersas censeri stipu

§. *Stipulatio.*

1 *Stipulatio in annos singulos vna.*
2 *Singulos dictio distributiua.*
3 *Incerta stipulatio.*
4 *Annua stipulatio vna.*

ſtipulationes.d.§.ſed ſi mihi.d.l.ſcire
debemus. & l.quod dicitur. Eadem
diſcretio plurium temporum l.ſanci-
mus. §. ſi quis autem. C. de dona. &
rectè nos argumentari de re ad tem-
pus,iuris eſt certiſsimi.l.miles ita hæ-

ſingulas, verbũ diſtributiuum.

2 redem,ad princ.ff.de teſta. mil.† Nec
obſtat,quod quidam opponunt, ver-
bum ſingulos,quod eſt diſtributiuũ l.
huiuſmodi. §. quibus. ff.de leg.j.vim
habere ſpecialis dinumerationis an-
norum.l.ſicut in annos. ff.quib.mod.
vſuſ. amit.l.fin. C.de impub. nam fa-
teor, quantum ad præſtationes, quas
propter naturam diſtributiui multi-
plices eſſe oportet, ſtipulatio tamen
in ſe, & eius omnino virtus, hoc eſt,
actio & obligatio vna erit, pro toto
tempore l.ſi à colono.in princip.ff.de
fideiuſſo.niſi eadem ſtipulator ad fa-
ctum perſonæ cohæres obligaretur l.
ſi ſeruus communis.ij.§.fin.ff.de ſtip.
ſeruo.l.ſi ſterilis.§.fina.ff.de act.emp.
Quocirca à doct.ſapienter reſpõſum
eſt ſtipulatione, qua annua decẽ me-
dico promittuntur, non vnam eſſe,
ideóque ad hæredes non tranſire l.
Scia.ff.de abnu.leg.

incerta ſtipulatio.

b ¶ INCERTA.† Incertam ſtipula-
3 tionem in hoc ipſo tractatu noſtro o-
bligationis verborũ Iuriſconſulti di-
xerunt, vbi ex ipſa pronunciatione
non conſtat, quid, quale, quantúmq;
ſit in ſtipulatione.l.vbi autem nõ ap-
paret in prin.veluti, vt illic Vlpianus
ait, ſi quis fundum hominémve ſine
propria appellatione, aut vinum vel
frumẽtum ſine qualitate dari ſibi ſti-
puletur.Cùm itaque ſtipulatio in ſin-
gulos annos ptopter incertitudinem
futurarum præſtationum,quas in fu-
turum infinitè fieri oportet, non pla-
nè oſtendat, quid, quantúmq; debeat
præſtari,incerta meritò dicitur, quia
incertum in eam deductum eſt. d. l.
vbi autem, in princ.& §.fundi, & §.
qui illud, hoc titul. & l.certum. ff. de
reb.cred. Quod nihil verius dici po-
teſt,licet alij aliter ſentiant.

c ¶ PERPETVA, Id eſt, nullo tem-
pore peritura,atque trãſitoria ad hæ-
redes.§.at ſi ita,de verb.oblig.in Inſt.
& hoc text.in fin. Iuxta aliarum ſti-
pulationum naturam.l.veteris. C.de
contra.& commit.ſtip. Nec enim mi-
nus hæredibus noſtris, quàm nobis
ipſis cauere intelligimur.l. ſi pactum,
in fin.ff.de probat.Nec habet hæc ſen
tentia,tametſi communi repugnet,du
bitationem,licet enim vita ſtipulato-
ris: hæc ſtipulatio annua ex partium
cõuentione cõcluderetur: quia *quoad
viuam*,decem annuos aureos quis eſ-
ſet ſtipulatus, mero tamen iure trãſi-
ret in hæredes, ad quos excludendos,
pacti exceptio neceſſaria eſſet.l.eum
qui ita.§.qui ita,hoc ti.& d.§.atſi ita.
quare vbi tempus vitæ appoſitũ non
eſt,ſed ſimpliciter concepta eſt annua
ſtipulatio,nemo ſanæ mentis dixerit,
morte ſtipulatoris finiri, atque ita in
hæredes non transferri.

d ¶ SIMILE LEGATVM, Hoc
eſt,in annos ſingulos relictum.

e ¶ FINITVR.† Stipulatio in ſingu- *Annua ſtip. vna.*
4 los annos non eſt ſimilis legato,in an-
nos ſingulos relicto: vt hîc Pompon.
elegãter docet, nam ſtipulatio annua
vna eſt,non multiplex, atq; ideo per-
petua,hoc eſt,tranſitoria ad hæredes.
d.§. & ſi ita. Nec in ea conditio eius
cui expromiſſum eſt, niſi ſemel ſpe-
ctatur.l.ſenatus. §.fin.ff.de don. cau.
mort.proinde ſi filiusfam. in ſingulos
annos ſtipularetur, patri etiam poſt
emancipationem quæreret. l.ſi filiuſ-
fam. in legato verò annuo plura ſunt
legata.d.l.ſenatus.§.fin.& primi anni
purum,ſequentium conditionale. l.ſi
in ſingulos,& l. cũ in annos.ff. de an-
nu.leg. Videtur enim hæc ineſſe con-
ditio (ſi viuat legatarius) Quare mor
tuo eo ad hæredem non tranſit. d. l.ſi
in ſingulos , cùm mortuo legatario
pendẽte conditione legatũ non tranſ-
mittatur.l.vnica.§.ſin autẽ. C.de cad.
tol.niſi teſtator hæredis mentionem
feciſſet. l.in annalibus.C. de lega. aut
dies legati ceſsiſſet, quod contingeret
conditione impleta.l.ſi poſt diem, ad
princ.ff.quan. di.lega. ced. vel legatũ
Reip. templo, monaſterio, ſacerdoti,
aut alicui ſub dignitatis nomine reli-
ctum eſſet.l.annua.§.Attia, & l.pen.

ff.de annu.leg. Hæc enim nõ pereũt, non extinguũtur, nunquam moriuntur. l.proponebatur. ff.de iud. c.quoniam abbas, de off.deleg.c.si gratiosè. de rescrip.in vj. Et ita habes hũc text. familiariter expositum, in quo Bald. in

in Pomp. plus æquò sequiens, & vsque ad summam impudentiam elatus dicere ausus est iurisc̃õsultum stultum, & vnam bestiam fuisse.

IOAN. CORAS. VALEN. I. OCTOB. 1546.

Stipulatio collata, in promissoris arbitrium. 1 COLLATA CONDItione. ✝ Veluti promitto decẽ, si volam, cum volam, aut si voluero. l. cẽtesimis. §.fina. Pro non dicto enim est, quod dare, nisi si velim cogi nõ possim. l. sub hac. ff. de act. & obli.

Lex nihil frustra. 2 ✝ Lex autem naturæ imitatrix, nihil frustra, superuacuóque inducere voluit. l. hæc stipulatio. §. diuus. ff. vt leg. no.cauea. l.postliminij. in fin. ff. de capt. nec nisi in casu necessario, sua adhibere remedia l.j.§. ex hoc referipto. ff.de vent.inspi. vnde nec obligationẽ nasci, que nullum verisimiliter effectũ esset habitura, ne verbis imposita dici possit. l.ij. in fi. C. commu. de lega. atque ita ludibrio haberetur cap. commissa. §. porrò. de elect. in vj. Cùm itaque nemo præsumatur voliturus quod sibi est oneri, & damno. l.cùm de indebito. ff.de probat. lex stipulationem cõsistere noluit, si eius conditio in meram promissoris volũtatem

Stipulatio collata in stipulatorem. 3 conferretur, & l.à Titio. §.fin. ✝ Quæ ratio cùm cesset, collata conditione in arbitrium stipulatoris: præsumitur siquidem vnusquisque acquirere velle, non esset tunc inutilis stipulatio. l.si quis sic stipulatus sit Stichũ, hoc tit. l.Stichum aut Pamphilum, in princ. princip. ff.de solutio. & legatum collata conditione in legatarij voluntatem. l.si ita legatum. §.j. ff.de legat.j. l. si ita expressum. ff.de conditio. & demonstra. Inter contractus tamen, & vltimas voluntates, vbi confertur conditio in voluntate debitoris differentia est, quia in contractibus, siue per verba liberæ, & absolutæ

Arbitrij & voluntatis verba. 4 voluntatis: vt, si voles, si volueris, siue per verba arbitrij boni viri: vt si æstimaueris, si equũ putaueris, si sis arbitratus, conditio conferatur, non consistit obligatio: vt hîc verbo arbitrium, & l.quod sæpè. §.j. ff. de cõtrahenda empt. At in vltimis voluntatibus licet conditio in meram, & absolutam hæredis voluntatem conferri non possit. l.senatus. §.legatum. ff. de legat.j. Per verba tamen arbitrij boni viri potest. l.si sic. in prin. ff.de legat.j. l. fideicommissa. §. quanquam. ff. de leg.iij. Cur autem promissio, cùm volam, si volam, & si voluero inutilis sit, stipulatio autẽ, cùm voluero, consistat. l.centesimis. §.fina. ibi dico, vbi locum magis proprium doct. cõmentariis suis fecerunt.

IOAN. CORAS. VALEN. II. OCTOBR. 1546.

L. *Stipulatio non valet.*

1 *Stipulatio collata in arbitriũ promissoris.*
2 *Remedia lex parat in casibus necessarijs.*
3 *Stipulatiõ collata in arbitriũ stipulatoris.*
4 *Verba arbitrij, & voluntatis.*

XVII. IDEM.

TIPVLATIO nõ ualet in rei promittendi arbitrium collata conditione.

L. *Qui bis.*

1 *Ipso iure.*
2 *Stipulatio secunda idem cõtinens cur nulla.*
3 *Obligationes duæ quandoque concurrunt.*

XVIII. POMPONIVS.

QVI BIS[a] idem promittit[b], ipso iure[c] amplius quàm semel non tenetur[d].

a BIS. Idem si ter, quater, & pluries ,pmittat,omni nanque casu semel tantum promissor tenebitur,eadē quippe est ratio : cùm non intersit stipulatoris, & tunc magis videatur promissor sæpius loqui,quàm sæpius idem promittere. l.Mæuius.§.cum qui.ff.de leg.ij.

b ❡IDEM PROmittit. Siue ex interuallo,siue ex continenti, hoc tamen casu, magis semel, quàm bis promissum intelligemus, cùm quæ incōtinenti repetuntur, pro vno habeantur.l.illud. §.fin.ff.ad leg. Aquil.l. non ad ea , ad fin.ff.de cond. & demonstra.

ipso iure. c ❡IPSO IVRE.† Hoc est, iure ci-
1 uili.l.inter fideiussores. ff. de fideius. §.nō autem, de perpe. & temp. actio. in Inst. sine aliquo hominis ministerio operante.l.j.§.penult.ff.de cur.furios.l. in suis.ff. de suis, & legiti. Sic enim hæc verba aduersus receptam expositionem interpretāda esse probauimus.l.seruitutes. iij.ff.de seruitu.

stipulatio secunda continens idē, cur nulla. d ❡NON TENETVR. † Stipula-
2 tiones nāq; inuētæ sunt, vt quod nostra interest cōsequamur. l. stipulatio ista.§.alteri,hoc ti.& §.alteri,de inut. stipulat. Cum igitur quod nostra interest, ex prima promissione consequutus sit stipulator, & ita eius interesse defierit,non potest de eodem posterior consistere. l.si pupillus. §.fi. ff. de nouat. nam nec duæ causæ lucratiuæ circa idē concurrunt.l.Mæuius. §.duorum.ff.de leg.ij.§. si res delega. Planè quod interesse potest ratione longioris vitæ, quod posterior stipulatio magis sit duratura, breuioréque tempore prior tollatur lex,non considerat.l.pater.§.filius, in fin.ff. de cast. peccul. Tractus siquidem futuri temporis, non sunt in consideratione. l. non quemadmodum. ff. de iud. l.j.§. j.ff.de vsu. Eo factum videmus, vt si prior inutilis sit in effectu:quia exceptione tutus sit promissor, efficax sit secūda.l.si dari,& quod dicitur interesse nostra plures actiones habere, vt latior sit agēdi facultas.l.cùm filius.§. variis. ff.de leg.ij.§.sic itaq;. de actio. in actionibus diuersarum specierum obtinet. l.quod in hæredē.§.eligere. ff.de tributo.§.sed si vxori.de leg. in Instit.Quare non negamus,vbi conuētiones nō vnius formæ essent , sed diuersi generis : vt cùm emptioni aut alteri cōtractui bonę fidei addita esset stipulatio,ex vtraq; ageretur.l.duo societatē.ff.pro soc.quod maximè obtinet,si sumpsissent in diuersis personis initiū obligationes, deinde fortè fortuna in vnius personā resoluerentur.l.si
3 mādauero.§.interdum.ff.mād.†Nec est nouū duas obligationes in eiusdē persona, de eadem re cōcurrere.l.non est nouū.ff.de act.emp.quia tamē bona fides nō patitur vt bis idem exigatur.l.bona fides.ff.de reg.iur.exactione ex vna sequuta ope exceptionis, altera tollatur.l.prędia.ff.de act.emp. l.pro socio.in fi. & l.si actū. ff. pro socio. Hinc quoq; puto, quòd cū stipulatori maximè expediat pignora accipere, in quibus plus est cautionis, & securitatis.l.plus cautionis.ff.de regu. iur.si ad secundā stipulationē adiecta esset hypotheca,crederē,quicquid alij dicant, posteriorē efficacē reddi, propter cōmodum hypothecæ. l.hæres à debitore.§.j. ff. de fideius. d.l. si dari: licet ideo prior non nouetur.l.iiij. §.si ex cōuentione. ff.de re iud.l.fin.C.de nouat. Nec dissimile est in legato, nā si promissor rem promissam stipulatori leget,valet legatū,propter cōmodum,quod sentire videtur stipulator, quod dominū nanciscatur statim,nec expectet ex stipulatu actionē.l.si mulier.§.si rem. ff.de leg.iij. & vbicūque creditoris interesse potest, valet legatum debiti.l.si creditori.ff.de leg.j. *obligationes duæ quādo concurrunt.*

IOAN. CORAS. VALEN.
II. OCTOBR.
1546.

Pœnæ omni ex parte in nuptiis prohibita.

a 1 NVLLA STIPVLAtio est. † Quia nō secundū bonos mores interposita, vt enim inhonestum est, vinculo pœnæ matrimonia obstringi. l. Titia. in prin. hoc tit. l. Titio c. §. j. ff. de condit. & demonstra. c. Gemma, de sponsa. Ita moribus non conuenit, pœnas irrogari ei, qui diuortiū fecisset. l. ij. C. de inut. stipul. matrimonia quippe, & in contrahendo, & in retinendo, & in dissoluendo libera esse oportet: vt hîc, & d. l. ij. & l. neq; ab initio. C. de nupt. & l. fin. in fin. C. de sponsa. quibus constituit hîc Pompo. nos debere esse pœnis legis cōtentos. Quod in spōsalibus, hoc est, in repromissione futurarū nuptiarum. l. j. ff. de sponsal. non obtinet: nam licet in iis pœna
3 legis sit, † vt Arræ sponsalitiæ duplicētur: inter cōtrahentes tamē de pœna quadrupli conueniri potest. l. fin. §. fina. C. de sponsa. vnde clamitant vbiq; Canonistæ, sed præsertim in d. c. gemma. legem ciuilē pœnas in nuptiis prohibentē, & in sponsalibus arras permittētem, verbis non rebus impositam, contra l. ij. in fi. C. communia de leg. Sed manifesta est differentiæ ratio, quam ego aliorum ordinē sequutus, in l. Titia, in prin. perpulchrè tracto. Illud denique non omittendum, quòd licet nuptiæ, aut earū dissolutio, vinculo pœnæ non obstringantur, potest tamen diuortium impediri, per amissionem lucri. l. ea quæ. ff. de dona. inter vir. & vxor. Quod præsertim si ad authorem redeat, propriè pœna non est. l. damnum, & l. Procul us. ff. de damn. infect. Quare, vt mihi videtur, eo casu non auferunt libertatem matrimonij dissoluendi contrahentes, sed potius ad matrimonium retinendū certa lege, certóq; præmio inuitāt, quod etiam in contrahēdo matrimonio lex promittit. l. vter ex fratribus. ff. de condi. instit. l. Titio centum. §. j. ff. de condi. & demonst. l. ij. C. de insti. Ad quæ videndus est omnino Oldrad. consil. xvj.

Arra spōsalitiæ duplicanda.

L. Si ita stipulatio.

1 *Pœnæ nec nuptijs nec diuortijs irrogandæ.*
2 *Pœna legis sufficit.*
3 *Arræ quando duplicentur.*
4 *Diuertentium pœna.*

XIX. IDEM.

SI STIPVLATIO facta fuerit, *Si culpa tua diuortium factum fuerit, dari?* nulla stipulatio est: [a] quia contenti esse debemus pœnis legum comprehensis [b]: nisi & si stipulatio tantundem habeat pœnæ, quáta lege sit cōprehensa [c].

Pœna legis esse debemus contenti.

b 2 ¶ COMPREHENSIS. Sic † & alibi Imp. potes (inquit) legis beneficio contentus esse. l. liberti. C. de oper. liber. hoc quia prima fronte generaliter nimis à Pomponio traditum videmus: cùm passim in iure legamus posse contrahentes vltra pœnas legis, alias ex conuentione adiicere, vt in obligationibus facti, id quod interest præstatur, l. si quis ab alio. §. fin. ff. de re iudica. quod est pœna legis. l. fin. ff. de eo quod cert. loc. l. nouissima. ff. iud. sol. & tamen addūt nihilominus contrahentes pœnam, si non fiat. l. final. ff. de præto. stipulat. & si seruum meum, apud te deposui, conuentionalem pœnam adiicere possum: si eū corrumpas. l. non impossibile. ff. de pact. & tamen in corrumpentem lex pœnam statuit. l. j. & toto tit. ff. de seruo corrupt. Quocirca restringenda est hæc ratio iuriscons. ad casum nostrum & similes, quando scilicet sumus in actibus, qui ex libertate arbitrij pendêre debent: vt in nuptiis contrahendis & dissoluēdis. l. neq; ab initio. C. de nupt. l. iij. C. de inut. stipul. in

Diuertentiū pœna.

c 4 ¶ COMPREHENSA. † Pœna diuertentis, sine causa lege comprehēsa, est amissio dotis, & donationis propter nuptias. Sed & in muliere hoc amplius est: quia nubēdi denuò, intra quin

quinquenniū non habet potestatē, vt interim careat cōnubio, quo se monstrauit indignā. l. cōsensu. §. vir quoque. C. de repud. Quod si mulier indotata fuerit, atque ita neque dos neque donatio ante nuptias interuenerit, pœna quartæ partis bonorū, quæ tamen centum libras auri non potest egredi, culposus plectitur alteri cōiugi applicanda. l. fin. C. de repud.

IOAN. CORAS. VALEN.
TERTIO OCTOB.
1546.

L. Huiusmodi.

1 *Numerus pluralis pro singulari.*
2 *Debitor quot modis quis desinat.*
3 *Præscriptio triginta anno. lege fforum incognita.*
4 *Quasi dictio.*
5 *Alius dictionis, natura.*

XX. VLPIANVS.

HVIVSMODI stipulationes[a] nō sunt inutiles, *quod tibi*[b] *Titius debet cum debitor esse desierit*[c], da-

Numerus pluralis pro singulari. a 1 STIPVLATIONES. † Cùm pluralis locutio duorū numerum exigat. l. vbi numerus. ff. de testi. l. fi. ff. ad Treb. c. pluralis. de reg. iur. in vj. & hîc Vlpia. vnā duntaxat stipulationē expresserit. Quod tibi Titius debet, cum debitor esse desierit, dare spōdes mirū est, quod stipulationes huiusmodi inutiles non esse, sub numero plurali dixerit. Sed scito hoc non esse nouum iurisconsf. vt numerū pluralem pro singulari accipiant. l. diuus. §. fi. in fi. ff. de pet. hæred. l. gallus. §. quod si is. ff. de lib. & posth. vnde non sunt verba legū captanda. nam vt Cicero pro Cæcinna ait, Sermo herclè familiaris, & quotidianus nō cohærebit, si verba inter nos aucupabimur.

b ¶ TIBI. Sic cōmuniter Codices habent. Sunt tamē qui *mihi* legāt, cæterum quoniā prima lectio est frequentatissima: adeò vt nullum hactenus librum viderim, in quo, *mihi*, legatur, secūdum eam literam prosequemur.

Debitor quando quis esse desinat. c 2 ¶ CVM DEBITOR ESSE desierit. † Quod significātissimè solutione cōtingit. Quare hæc stipulationis verba, *Quod tibi Titius debet, cum debitor esse desierit, dare spondes*, hunc sensum habent: vt quantam pecuniam à Titio exegeris, tātam mihi dare promittas. l. si sic. §. j. in fi. ff. de legat. j. l. si Titius.

Titius. §. j. ff. de legat. ij. Potest autem quis multis modis desinere esse debitor: solutione præcipuè qua tollitur omne obligationis vinculū. §. j. quib. mo. tol. obli. in Instit. nouatione, quæ priorē obligationem statim peremit. l. j. ff. de nouat. & effectū solutionis habet. l. si rem. §. fin. illo tit. delegatione, cùm cōsentit creditor: vt alter debitor delegetur. l. delegare illo tit. Tēporis lapsus. l. si quis postquā. ff. de fideiusso. veluti, in eo, qui actione tēporali tenebatur. atqui natura, in princ. ff. de nego. gest. & hodie in actionibus perpetuis, quæ lege Codicis triginta annis tolluntur. l. sicut. & l. omnes. C. de præscript. xxx. vel xl. anno. † qui tamen modus præscribendi cum hoc fforum iure cognitus non esset Accur. in l. qui occidit. ff. ad leg. Aquil. minimè potest ad legem nostram pertinere. Præterea acceptilatione. Soluisse quippe videtur, qui acceptilatione liberatus est. l. si ex pluribus. ff. de acceptil. Paupertate item, & inopia: quia efficiatur debitor non soluendo, in effectu saltem, inquiunt docti, desinit quis esse debitor, nullā quippe videtur habere actionem, cui propter inopiam aduersarij agēdi facultas inanis est. l. nam & si. ff. de dol. c. Edoardus. de solutio. Cōstat autem euidentissimè debitorem desiisse esse 3 *Præscriptio triceñalis l. officiorū incognita.*

re spondes[d]? nam ualet stipulatio[e] quasi[f] sub quauis alia cõditione[g] concepta.

soluendo, qui bonis cessit. l. is qui bonis. §. & ij. & l. qui bonis. ff. de cession. bono. §. fin. de action. in inst. Sed hũc inopiæ casum licet alij contra putent, vix est, vt ad l. nostram referendũ putem: cùm tametsi non possit soluere debitor, quod promisit, nõ ideo desinat debere. l. cõtinuus. §. illud, licet non soluẽdo efficiatur. l. si ab arbitrio. ff. qui satisd. cog. l. tres tutores. §. quod autem. ff. de admin. tut.

Inopiæ casus.

d ¶ DARE SPONDES. Ita stipulatus sum à te, quia fortassè prædixeras te nec mihi, nec alteri quidquam ante promissurum: quàm Titius debitor tuus esse desiisset, neq; amplius quàm ab eo exegisses.

e ¶ VALET STIPVLATIO. Et ideo quantam pecuniam à Titio exegeris (aut si aliter debitor esse desierit) exigere potuisti, mihi dare ex hac stipulatione, teneberis.

f ¶ QVASI, Id est, † ita, vt & quem-
4 admodum. l. nec emptio. ff. de contra. empt. l. cùm hic status, in fin. princ. ff. de donat. inter vir. & vxor. Est enim dictio, quasi, aduerbium similitudinis: sic apud Terentium in Adelphis, ita vita est hominum, quasi cum ludas tesseris.

Quasi dictio.

g ¶ ALIA CONDITIONE. Alius,
5 † alia, aliud, dictiones sunt similiũ repetitiuæ. l. quidã relegatus. ff. de reb. dub. quo fit euidens hanc promissionem, cùm debitor esse desierit, & similem conditionalem esse: sicuti si dictũ esset. Si debitor esse desierit: quod & clarius exprimit idẽ Vlpia. in l. quodcunque. §. non solùm.

Alius, dictionis natura.

IOAN. CORAS. VALEN.
IIII. OCTOB.
1546.

L. Si *diuortio.*

1 *Donatio coniugalis morte cõsummatur.*
2 *Nouatio non præsumitur.*
3 *Promißio præsumitur erranter facta.*
4 *Falsa causa quando vitiet contractum.*
5 *Arg. de contract. ad vlt. voluntates.*

XXII. PAVLVS.

SI DIVORTIO facto[a] ea quæ nihil in dotẽ habeat, dotis nomine centum dari stipuletur[b]: uel quæ centum dũtaxat habeat, ducẽta dotis nomine dari stipuletur: Proculus ait, si ducenta stipuletur, quæ centum habeat: sine dubio centũ quidem in obligationẽ[c] uenire, alia autem centum actione de dote[d].

a DIVORTIO FACTO.
1 Aliud † est constante matrimonio: quoniam nõ tenet eo tempore facta promissio dotis animo donandi: quòd moribus apũd nos sit receptũ, ne consistãt inter virum & vxorem donationes. l. j. ff. de donat. inter vir. & vxo. licet ea morte mariti durante matrimonio mortem obeuntis confirmetur. l. quod de suo. C. de don. caus. non nu. nam & quæcunq; maritales, & vxoriæ donationes silentio donatoris firmæ fiunt. l. donationes quas. C. de dona. inter vir. & vxo. l. cùm hic status. in prin. ff. de do. inter vir. & vxo.

Donatio coniugalis, morte confirmatur.

b ¶ NOMINE STIPVLETVR. A marito sciente se nõ teneri, & sim-
2 pliciter, non animo nouandi † nec in dubio præsumetur hîc nouatio fauore dotis, ob quam præcedẽs obligatio priuilegiis multis suffulta est. l. ij. ff. de pri. cred. l. assiduis. C. qui pot. in pig. hab. Licet aliàs regulare sit, vt stipulatione sequenti, plus continẽte nouetur præcedens. l. qui vsumfructum.

Nouatio non præsumitur.

c ¶ IN OBLIgationem. Nouã ex prædicta stipulatione.

d ¶ ACTIONE de dote, Id est, ex stipulatu per quã rei vxoriæ actione

deberi[e]. Dicẽdum itaque[f] est, etiã si nihil sit in dote, centum uenire tamen in stipulationem[g], sicuti[h] cùm filiæ, uel matri, uel sorori, uel alii cuilibet dotis nomine legaretur [i] utile legatum esset[k].

L. *Si id quod aurum.*

1 *Aes, genus metalli.*
2 *Aurichalchum.*
3 *Aes quomodo inauretur.*
4 *Error in materia non vitiat contractum.*
5 *Clausula doli mali, quando actionem det.*

ne sublata, omnes hodie dotes exiguntur. l. vnic. in prin. C. de rei vxo. act. §. fuerat, de actio. in Inst.

c ¶ DEBERI. Si tamẽ à marito sciente mulier stipulata fuisset. Ex quo enim sciens, prudens, sine causa promittit, donare videtur. l. campanus. ff. de oper. libert. Nec potest idcirco causari se promisisse sine causa, vt mulierẽ exceptione doli repellat, iuxta l. ij. §. circa. ff. de doli ma. & me. excep. námque promissio causam, licet falsam: vnde cùm à sciẽte processisset, donationis effectum habet. l. j. ff. de cond. inde. & d. l. Campanus. Ergo secus, si ab errante. l. pen. §. mulier. ff. solut. matr. cùm errantis nulla sit voluntas. l. sed hoc ita. ff. de aqua pluuia. arcend. l. si per errorem. ff. de iurisdict. omn. iudic. l. nihil. §. fin. ff. de reg.

Promissio censetur in dubio, erroneè facta. 3 iur. † præsumitur autem in dubio ab errante, & ignorãte facta promissio: cùm neminem prodigere, & iactare suum verisimile sit. l. cùm de indebito. ff. de probat. nec donationis coniecturam capiamus, sicubi alia præsumptio intercedere potest. l. si cùm aurum. ff. de solut. præterquam in casu huius. l. in honorem, & reuerentiã bene transacti matrimonij, Bald. in rub. C. de confess.

f ¶ DICENDVM ITAQVE. Respondet quæstioni initio propositæ.

Falsa causa quando vitiat. g ¶ VENIRE IN STIPVLAtionem. Cõtra videbatur, 4 † cùm falsa causa contractum vitiet. l. si quis fundum. ff. de contrah. emption. Sed illud vbi circa substantiam contractus versetur: veluti in venditione circa pretium, quod sine dubio est, de substantia. l. ij. §. j. ff. de cõtra. emptio. §. pretium, illo titu. in Inst. Alioqui regulate est, vt falsa causa scienter emissa, non vitiet, siue in cõtractibus: vt hîc, siue in vltimis voluntatibus. l. cùm tale. §. falsam. ff. de cond. & demonst. l. iij. C. de fal. cau. adiect. lega. Si tamen quantitas adiecta sit. l. si sic. §. si mihi. ff. de leg. j.

h ¶ SICVTI. 5 † Argumentatur hîc Iurisconſ. de contractibus, ad vltimas voluntates, vt & in l. successori. ff. de neg. gest. l. seruum filij. §. eum qui. ff. de leg. j. E' diuerso alibi ratiocinatur, de vltimis voluntatibus, ad contractus. l. non est mirum. ff. de pign. action. l. quæ de legato. ff. de legat. j. l. à duobus. ff. de oper. liber. Sed quoniã innumeræ sunt inter cõtractus, & vltimas voluntates differentiæ bonam partem quarum Ias. accuratè congecit in d. l. quæ de legato. non putauerim, nisi vbi eadem esset per omnia ratio argumentationem huiusmodi procedere. l. Iulianus. ff. si quid in fraud. patro. l. si stichum. §. fin. hoc titul. *Argu. de contra. ad testamenta.*

i ¶ LEGARETVR. A' patre, filio, fratre, aut alio quolibet extraneo, vt singula singulis referamus.

k ¶ VTILE LEGATVM ESset. Si pater legauerit filiæ, aut filius matri, frater sorori, vel etiã extraneus extraneo centum dotis receptæ nomine: quæ verè non est recepta, valet nihilominus legatum, nec falsa demonstratio illud perimit. l. si sic. §. j. ff. de leg. j. l. si non designata. C. de fal. caus. leg. §. sed si vxori, de leg. in Inst. Quare idem, inquit, Pompo. in contractibus dicendum, cùm eadem omnino ratio vtrobique versetur, fauor scilicet, dotis.

IOAN. CORAS. VALEN.
IIII. OCTOBRIS.
1546.

Aes metalli genus.

a CVM AES ESSET. Deauratum puta: alioqui cùm
1 † æs genus sit metalli obtusum, & aurum metallum sit fulgens splendens, & lucidum: nõ video, quo pacto posset quispiã aurum putare, quod

Aurichalchum.

2 æs esset: † in aurichalco tamen, qd' colorem aureũ habet, facilè hic error in hominis animũ inseuiret l. Labeo. ff. de con-

Aes quomodo inauretur.

3 trah. emp. † Inauratur autẽ æs, argento viuo, inductis ad id bracteis auri, eo tamen in primis criniato, accensóque, sale, aceto, & alumine restincto, deinde exarenato: vt splendore deprehendatur, an satis recoctum sit, quique iterum exhalato, vt edomitum posit pumice, alumine, & argẽto viuo admixtis inductas accipere bracteas, author est Plin. lib. xxiij. cap. ij. in fi. Quo modo nemo est, nisi & ipse Bractearius, & inaurator esset, cui non facilè imponatur.

XXII. PAVLVS.

SI ID QVOD aurũ putabã, cùm æs esset[a], stipulatus de te fuero, teneberis mihi huius æris nomine, quoniã in corpore cõsenserimus[b], sed ex doli mali clausula[c].

Error, qui cõtractum vitiet.

b ¶ IN CORPORE CONSENserimus. Licet in materia sit erratum.
4 † Sic & in cõtractu pignoris ab Vlpiano respõsum est, si quis cùm æs pignori daret affirmauerit, hoc aurum esse: quia in corpore consensum est æs pignori esse. l. j. §. fin. ff. de pig. act. Ergo dicendum in substantia, & materia, licet erretur, si tamẽ in corpus cõsensum est, super quo cõtrahitur, non vitiari cõtractum. Quod in stipulatione de qua hîc, & in pignore, de quo in d. §. fin. recipiendum est; cùm stipulatoris & creditoris maximè intersit, & expediat valere saltẽ obligationem in corpore, in quo consenserunt: cùm nihil pro eius acquisitione præstare debeant. Qua ratione idem in legato respõdit Vlpia. l. si quis in fundi. ff. de leg. j. l. demõstratio. in prin. ff. de cõd. & demonstr. Idémque in donatione putarem. l. ad res donatas. ff. de ædil. edic. l. aristo. §. fina. ff. de donatio. At vbi damnosum esset recipiẽti æs, pro auro accipere, eum errorem in materia, & qualitate substantiali contrauitiare verius est: vt in contractu emptionis. l. in venditionibus. §. fina. l. cum ab eo. §. fina. ff. de cõtrah. emp. Habet quippe necessum emptor ꝓ re, que venditur, pretiũ numerare, vnde quod cõmodissimũ est, ei lex eligẽs venditionẽ nullam facit, si æs, pro auro, aut plũbum pro argento veniat: venditorémque teneri vult, quanti interest emptoris deceptum non esse. l. si sterilis. §. quanuis. ff. de actio. empt. nisi æs auri aliquid haberet, quia inauratum esset. l. quod tamen. in fi. ff. de cõtrah. emp. quãdo tunc nõ omnino in materia erratum dici posit. Similiter, si quis aurum debens æs pro auro soluerit, non liberatur: licet in corpore creditor consenserit. l. si cùm aurum. ff. de solutio. Si enim solutio effectũ haberet, damnificaretur grauissimè creditor, liberato inde debitore. l. elegantet. §. qui reprobos. ff. de pig. act. Ergo in omni cõtractu vtilitatẽ eius qui æs pro auro recipit, spectandam censeo, vt si contractum valere ei vtile sit eum ratione, quia in corpus consensum est, lex defendat: vt hîc, & d. l. j. §. fi. ff. de pig. act. si verò magis expediat nullum fieri cõtractum, qui pro ære recepto nonnihil, & ad auri æstimationem ab eo præstandum esset, nullus sit contractus. d. l. in venditionibus. §. fin. d. l. quid tamẽ. & d. l. cùm ab eo. §. fin. & d. l. si cùm aurum.

Clausula doli mali.

c ¶ DOLI MALI CLAVSVLA.
5 † Quæ solebat olim contractibus inseri. l. eadem. in prin. vbi plenius dico. l. stipulatio ista. §. si quis dolum. & l. inter stipulãtẽ. in prin. hoc tit. l. nouissima. ff. de iud. sol. *Ea dolum malũ abesse absuturúmq;* cõtrahentes promittebãt.

SI

d ¶ SI SCIENS. Secus, si ignorans: cùm enim dolum nõ adhibueris, iniquum esset,de dolo contra te agi posse. l.aristo.§.final.ff.de donat. l.ad res donatas.ff.de ædil.edic.etiam in contractibus bonæ fidei, quicquid alij dicant: licet enim tũc in id quod interest agi possit.l. si sterilis.§.quanuis.ff.de act.emp.aut speciali alio remedio succurratur.l.ij. C.de rescrip.vend.nullibi tamen legi, ex clausula doli mali agi posse de dolo contra eum qui neque verè,neque præsumptiuè dolũ adhibuit, nisi dolus præsumptus esset. l. fi. fine. §. si in stipulatione. ff. rem ratam habe. l.hæc verba. ff.de verborum significat.

tecum agam, si sciens [d] me fefelleris.

IOAN. CORAS. VAL. V. OCTOB. 1546.

Genus nõ perit. a HOMINEM CERTVM. Secus ergo, si homo generaliter sine proprio nomine
1 promissus esset: †cùm genus ipsum perire nõ possit l.in ratione.ij. §.incertæ. ff. ad l.
Quantitatis periculũ ad quẽ spectet. 2 Falc.†Qua ratione debitor quantitatis,cùm quantitas genus sit,nul lo interitu liberabitur.l.incẽdium. C.de reb.cred. nisi moram fecisset creditori oblatam quantitatem opportuno loco, & tempore recusando,túmq; ex æquitate opposita doli mali exceptiõe l. qui decẽ in princ. ff.de solution.l. si opera. ff. de dol. mal.except. l. interdum.§.fin.hoc titulo. Liberatur quoque debitor quantitatis, si propter speciem quantitatem debeat perempta specie.l. electio.§.si is.ff.de noxal.l.in naue.ff.locat. Quam rem ampliore tractatu dignam suo loco fusius sum exequutus. Alia quoque ratione, non abs re dixit Iurisconsult. hîc hominem certum, vt demonstraret non idem esse, si duo homines alternatiuè promissi essent: vno quorum etiam ante moram perempto,non liberatur debitor, sed in superstite manet obligatio.l.nõ vtique.§.j. ff. de eo quod cert. loco.l. Stichum aut Pamphilum. §. j. ff. de solutionib.

b ¶ QVAM SI per te steterit.†Ergo debitor speciei eius interitu ante moram liberatur. Idẽ q; si res debita extet, sed dari posse desierit, quia seruus manumissus est,aut fundus religiosus sacérve factus.l.is qui alienam, & l. si quis seruum. §. j. cùm hæc omnia præstare impossibile sit.l. si homo mortuus,hoc tit.l.j.& l.intantum.§.j.ff. de rer.diuis. & ad impossibile nemi nem lex obligari velit.l. impossibilis hoc titu. & l. impossibilium. ff. de reg.iur. Sed nec ad rei peremptæ æstimationem,cùm culpa careat reus, & ideo in damnum vocari non debeat. c.ij.de constit.post moram verò tenetur.l.quod te.ff.de reb.cred.cùm tunc in odium morosi, lex rem extare interpretetur.l.si seruum,in princ.§. sequitur.& §.fi.Culpa autem ante moram non sufficeret licet interitus sequer

3 Debitor speciei quando liberetur.

L. Si ex legati causa.

1 *Genus non perit.*
2 *Periculum quantitatis ad quem pertineat.*
3 *Debitor speciei ante moram liberatur.*
4 *Interpellatio diei, & hominis.*
5 *Occidens seruum quando liberetur.*

XXIII. POMPONIVS.

SI EX LEGATI causa, aut ex stipulatu hominẽ certum [a] mihi debeas, nõ aliter post mortẽ eius teneberis, quàm si p te steterit [b] quominus viuo eo eum mihi dares. Quod ita fit, si aut interpellatus

non dedisti, vel occidisti[d] eum.

queretur, cùm ea ad interitum ordinata non esset. l. is qui. ff. de action. & obligat.

Interpellatio duplex

c ❡ INTERPELLATVS. Op-
4 portuno † loco & tempore. l. si soluturus. ff. de solu. alioqui non faceret moram debitor. l. mora. ff. de vsur. ideóque nec teneretur perempta re debita; veluti si ante diem sit interpellatus. l. cùm filiusfamilias. §. final. Dies autem satis pro homine interpellat. l. magnam. C. de contrahen. & commit. stipu. Interpellationem porrò ab homine extra iudicium fieri sufficit. l. denuntiasse. ff. ad l. Iul. de adul. & paßim Accurs. & cæteri docent, præsertim in ijs quæ nõ iure actionis sed officio iudicis implorato petuntur. l. cùm postulassem, in princ. ff. de damno infecto.

Occidens seruum quando liberetur.

d ❡ VEL DEDISTI. Nisi merentem: puta in facinore deprehensum occidisses. l. qui seruum, hoc tit. l. quid ergo, j. §. si hæres. ff. de legat. j. neq; enim in culpa est, qui seruum pro maleficiis coercet, vincit, & p magnitudine admißi enecat. l. eleganter. §. fin. ff. de pigno. actio. l. seruum quem, in fin. ff. de pigno. quid enim si promissor hominis eum vxorem stuprantem deprehendat, an nõ excusabitur, cui difficillimum fuit iustum temperare dolorem. l. si adulterium. §. Imperatores. ff. ad l. Iul. de adul.

IOAN. CORAS. VALEN.
VI. OCTOBR.
1546.

L. *Sed si ex stipulatu.*

1 *Pupillus quis.*
2 *Pupillus quando interpellari poßit.*
3 *Tutoris mora quando pupillo noceat.*

XXIIII. PAVLVS.

SED SI EX STIPULATU[a] stichum debeat pupillus[b], non uidebitur per eum mora fieri[c], ut eo mortuo teneatur, nisi si tutore au-

a EX STIPVLATV. Aut alia causa.

b PVPILLVS. Quia pater defunctus cùm viueret, aut alius cui pupillus hæreditario iure successit, stichũ stipulatori promiserat. l. magis puto. §. si pupillus stipulanti. ff. de reb. eo. nam pupillus ipse ex stipulatione obligari nõ potest. l. Iulianus. §. si quis à pupillo. ff. de act. empt. l. obligari. ff. de author. tuto. §. pupillus, de inut. stipul.

Pupillus quis.

1 † Pupillum autẽ eum propriè dici, qui cùm impubes est, desiit in patris esse potestate, morte: puta, aut emancipatione notius est, quàm vt pluribus demonstrari debeat. l. pupillus. ff. de verb. signi.

c ❡ MORA FIERI. Cùm ab eo solo peti non poßit, sed tutor ipse, aut pupillus tutore authore interpellari debeat. l. 1. defendẽte. ff. de author. tut. vbi autem nulla est petitio, ibi nulla mora. l. si pupillus, hoc tit. l. lecta, §. dicebam. ff. de reb. cred. l. nulla. ff. de regul. iur.

Pupillum quandoq; potest interpellari.

2 † Vno casu potest pupillus sine tutore interpellari: cùm tutor nõ apparet, & tutoris authoritatẽ, aut pupilli pubertatẽ expectare creditori damno esse potest. l. si dictũ. §. fi. ff. de euictio. vbi emptor, qui solenniter emit à pupillo, potest soli pupillo ex duplæ stipulatione denunciare, vt de ea re agẽda adsit, emptorémq; defendat, nam nisi hanc denuntiationem faciat, neque actionem ex empto, neq; ex stipulatu, neque de dupla contra venditorem haberet. l. emptor. C. de euiction. Vnde perquàm damnosum esset ei expectare, vel pubertatem, vel tutorẽ: cùm interim re euicta iure suo priuari posset

set, merito soli pupillo denuntiari potest. l. apud Iulianum. §. j. ff. Quib. ex cau. in poss. ea. magisque tunc emptori certanti de damno, quàm pupillo tractanti de lucro; vt & omnis suadet æquitas fauẽdum est. l. dolus. ff. quã. ex fac. tuto. neque par est lucri & damni ratio. l. fin. §. licentia. C. de iur. delib. l. final. C. de codicil.

thore, aut solus tutor [d] interpelletur.

d ¶ AVT SOLVS TVTOR.

Tutoris mora an noceat pupillo. 3 †Qui si moram faciat nocebit pupillo, vt hîc textus manifestè sentit. Sed hoc eatenus accipiendum est, cedere duntaxat actionem, quam habet contra tutorem, teneatur: nec in plus facto tutoris obligetur. l. iij. §. final. ff. de trib. act. l. fi. §. penult. vbi scriptores copiosè. ff. de admin. tutor. nisi quatenus ad eum ex dolo, aut culpa tutoris prouenit. l. iij. ff. Quan. ex fac. tut.

IOAN. CORAS. VALENT. VII. OCTOB. 1546.

L. Si dari.

1 *Ignorans non donat.*
2 *Stipulatio ipso iure operatur.*
3 *Bis idem promittens quando obligetur.*
4 *Secunda stipulatio quando obliget.*

XXV. POMPONIVS.

I DARI STIPVler id, quod mihi iam ex stipulatu debeatur [a], cuius stipulationis nomine exceptione tutus sit promissor obligabitur [b] ex posteriore stipulatione: quia superior quasi nulla [c] sit exceptione obstante. [d]

a DEBEATVR. Et ita bis idem, qua ratione videbatur ex posteriori stipulatione promissorem non obligari. l. qui bis idem.

b ¶ OBLIGABITVR. Cum effectu, quoniam remittere exceptionem videtur, qui scienter repromittit; & ita similis est

Ignorans nõ donat. 1 ei qui donat. †Secus ergo si p ignorantiam id fecerit. l. si quis delegauerit. ff. de nouatio. l. sed & si quis. §. fin. ff. si quis cautio. vt autem tollatur omnis erroris præsumptio, inserunt quotidie in instrumentis hanc clausulam Tabelliones, & promisit dictus Titius, ex certa scientia, sciens se ad infra scripta non teneri; de cuius clausulæ virtute permulta hic doc. scribunt.

c ¶ QVASI NVLLA. Propter exceptionem, vt subiicit iurisconf. quæ si opponatur, efficit vt ea prior stipulatio effectum non habeat, atque ideo nulla existimetur. l. fi. ff. de offic. eius cui mand. est iurisd. l. ex his. ff. de cond. indeb.

d ¶ EXCEPTIONE OBSTANTE. Pacti, puta de non petendo, & si

Stipulatio ipso iure operatur. 2 †dicas stipulationem præcedentem, non iure exceptionis, sed ipso iure tollere. l. si vnus. §. pactus. ff. de pact. fateor; nec hîc dicitur contrarium, sed ostendit Pompo. duntaxat primam stipulationem propter sequens pactum, de non petendo effectũ habere non potuisse: quod fuit necessarium, vt posterior idem continens ad prioris confirmationẽ interposita ab eadem non impediretur, nec præterea ad vnum effectum inducta, ad augendam, scilicet vim prioris eius necem operaretur. Stipulatio porrò secunda primæ contraria, aut ad eius destructionem subiecta, primam tollit. d. §. pactus,

Bis idem promittes quando obligatur. 3 qui in his terminis loquitur. †Et ita non obstat, quod ab eodem Pompo. paulò antè traditum est, eum, qui bis idem promittit, ipso iure amplius quàm semel nõ teneri. l. qui bis; nam, vt verba eius indicant, apertè procedit, vbi prima stipulatio effectum habere

bere potest, tunc enim, quia desiit interesse, secunda inutilis est, cùm stipulationes inuentę, vt stipulemur quod nostra interest. l. stipulatio ista. §. alteri. non aliter consistāt, q̄ si nostra intersit. §. alteri. de inut. stip. atqui in hac lege stipulatio prima opposita exceptione pacti nulla redditur, & ita perinde est, atque si facta non fuisset. l. quanuis. §. si conuenerit. ff. ad Vellei. l. nulla. ff. de author. tutor. cùm vulg.

Stipulatio secunda quando obliget. 4 †Quare secunda promissorem obligabit, cùm prima effectum non habeat, & cùm exceptio pacti perpetua primæ stipulationi obstaret, non censebitur repetita in secunda, ne facta hac repetitione reddatur inutilis. l. quoties. ff. de reb. dub. l. quoties ij. hoc titul. & ne ea ad prioris stipulationis confirmationem interposita eius destructionem operetur. l. quod fauore. ff. de legib. l. legata inutiliter. ff. de leg. j. Licet alioqui sequens stipulatio repetat qualitates prioris. l. qui sic stipulatur.

IOAN. CORAS. VALEN. VIII. OCTOBR. 1 5 4 6.

Turpes sti pulatiões. TVRPES STIPVLAtiones. Quales illæ sunt, quibus homicidium adulterium, aut sacrilegium fieri promittitur. l. sequ. & l. plagij, & §. quod turpi, de inutil. stipul.

b NVLLIVS esse momenti. l. iurisgentium. §. si paciscar in fin. l. si vnus. §. pacta. ff. de pact. l. non dubium. C. de legib. l. pacta quæ contra. C. de pactis. Quia impossibiles, †quę enim nō nisi turpiter fieri possunt, nec facere nos posse credendum est. l. filius. ff. de condi. instit. & id duntaxat posse dicimur, quod de iure possumus. l. nepos Proculo. ff. de verb. sig. & quæ de iure prohibita sunt, impossibilia existimantur. l. idem Iulius. §. fi. ff. de legat. j. impossibilium autem, nullam esse obligationem cantat vtraque iuris regula. l. impossibilium. ff. de reg. iur. c. nemo potest, eo. ti. in vj. præterea, quia huiusmodi pactionibus contrahentes ad delinquendum inuitantur. l. si vnus. §. illud. ff. de pact. l. conuenire, ff. de pact. dotal. & quia quæ contra bonos mores fiun, siue in pactum, siue stipulationem deducātur. nullius sunt momenti. l. ex eo. ff. de inutil. stipul. tametsi conuentioni iurisiurandi religio addita sit, d. §. si paciscar, d. l. non dubium, neque enim iusiurandum oportet iniquitatis esse vinculum. c. inter cætera, xxij. quęstion. iiij. Et placent Deo magis transgreßiones hac in parte, quā superstitiosæ obedientiæ, §. j. Seenicas non solùm, col. v. †Doctrinā autē Vlpiani hoc loco, vt nullius momenti sint turpes stipulationes, intelligo, si ex vtriusque stipulatoris, scilicet & promissoris parte turpitudo versetur, vt lex sequens declarat, veluti, vt maleficium fiat d. §. quod turpi, & l. iurisgentium. §. si vt maleficium fiat, ita enim legendum, nō si ob maleficium ne fiat, emendati codices admonent, ff. de pact. aut de præda inter fures diuidenda. l. si à reo. §. fi. ff. de fideiusso. nam si ex stipulatoris persona duntaxat turpitudo versaretur, quia promissum esset, ne fieret maleficium, valeret mero iure stipulatio, quanuis agens stipulator doli mali, aut in factū exceptione submoueretur. l. penul. in princ. ff. de conditio. ob turp. caus. nec diuer

Turpitudo ex cuius parte considerāda.

L. *Generaliter.*

1 *Turpes stipulationes.*
2 *Turpitudo ex cuius parte sit attendendū.*
3 *Meretrix an turpiter faciat accipiendo.*

XXVI. VLPIANVS.

GENERALITER nouimus turpes stipulationes [a] nullius esse momenti [b].

diuersum censeo vbi versaretur ex parte promissoris tantum turpitudo, quia Titius fingens se cœlibem: cùm vxorem domi reliquisset ei, quam ad nuptias sollicitauerat ignoranti eius conditionem nōnihil, vt sponsæ promisisset. l. ea quæ. C. de donat. an. nup. 3 aut adolescens meretrici, † quæ licet turpiter faciat, quòd sit meretrix, non tamen turpiter accipit, cùm sit meretrix. l. idem. §. j. in fin. ff. de condit. ob turp. caus. atque ideo nec turpiter stipulatur. l. fin. C. ad l. falc. rectéq; ei donatur, licet inhonestè. l. affectionis. ff. de dona. mero iure tenebit promissio agiq; poterit: licet non cum effectu. l. ea quæ. C. de donatio. an. nupt. opposita nanque in factum, aut doli exceptione repelletur agens. d. l. pen. ff. de condict. ob turp. caus. l. dolo. C. de inutil. stipul. nam licet stricto iure non dicatur turpiter facere meretrix, accipiendo, aut stipulando: negari tamen non potest, quin inspecta veritate & re, ipsa contra honestatē faciat emungendo pecunia adolescentes, eorúmque nō miserendo, quia pernitiosum Syræ anus improbissimæ consilium sequuta spoliet, mutilet, laceret, quēquem nacta sit. argu. l. ij. ff. de obseq. à liber. pat. præst.

Meretrix quomodo turpiter faciat.

IOAN. CORAS. VALEN.
DIE VIII. OCTOB.
1546.

L. Veluti.

1 *Turpis stipulatio, omni iure nulla.*
2 *Obligatio quandoque contractum notat.*

XXVII. POMPONIVS.

ELVTI SI QVIS homicidium vel sacrilegium promittat[a] se facturum[b] sed & officio quoque prætoris[c] continetur, ex huiusmodi obligationibus[d] actiones denegari.[e]

§. Si stipulatus.

1 *Temporis vltimum momētum spectandū.*

Turpis stipulatio.

a P ROMITTAT. Hæc exempla euidenter faciunt legem præcedentem loqui, 1 † cùm turpitudo vtrinque versatur, tam ex parte stipulatoris q̄ ex persona ꝓmissoris, vt & in illo Papinia. respōso, si plagij, inqt, aut (vt alij legunt) flagitij faciēdi causa cōcepta sit stipulatio ab initio non valet. l. si plagij.

b ❡ FACTVRUM. Idem etsi quid promittatur flagitij iam facti nomine. d. l. si plagij, quippe nimis indignū esset patratū facinus pręmio donari & ita malitiis hominū indulgeri. l. in fundo. §. fi. ff. de re vend. eosdémq; animosiores ad delinquendum in posterum facere. l. cōuenire. ff. de pact. dot.

c ❡ OFFICIO QVOQVE prætoris. Nedum lege ciuili ita significans stipulationes turpes, non solùm de iure ciuili: sed etiam prætorio nullius esse momenti. Quare cùm prætoris partibus iudex pro Tribunali sedens fungatur, aditus ipse de ea re agentem, tametsi ei nihil opponatur, repellet. Accurs. in l. si vnus. §. pactus ne peteret. ff. de pact. & in l. vbi pactum. C. de transact. cùm in iudicio sit sine actione. l. si pupilli. §. videamus. ff. de nego. gest. l. quories. §. itē si tēporali. ff. de adm. tuto.

d ❡ HVIVSMODI obligationibus. Id est, stipulationibus, ne videatur sibi parū constare Iurisconsul. 2 † cùm initio dicat has stipulationes, nullius esse momenti, atque ideo nullam ex his nasci obligationem, hîc autē ex eis produci obligationes, quanuis ex iis actiones denegentur: nec est nouum obligationis verbo contractum in iure significari.

Obligatio notat quandoq; contractū.

e ❡ ACTIONES DENEGARI. Quare iudex stipulatorem agentem de facto reo etiam non opponente poterit repellere, vt mox diximus.

Vltimum temporis momentū spectādū. a 1 RECTE PETAM. † Nam & si verba ambigua sunt, inquit Cels. sic tamen exaudiantur, si immutabiliter verum fuerit te capitolium non ascendisse. l. quicquid. §. final. Immutabiliter autem ante verum esse non potest, quàm vltimum biennij momentū præterierit, cùm potuerit eo etiam extremo momento conscendere Capitolium. l. fi. ff. de cond. insti. Sed & amplius dicendum quod tametsi constaret, te in Capitolium ascendere non posse, non tamen ante expletum biennium rectè peterem. l. in illa, totus enim effectus stipulationis in eum diem collatus intelligitur. l. si eum. §. j. ff. Si quis caut. licet mero iure statim cum certum esse cœperit, stipulatio committatur. l. cum stipulatus fim, & l. ita stipulatus. §. j. quod latius sum exequutus in l. in illa.

SI STIPVLATVS hoc modo fuero, *Si intra biennium capitolium non ascenderis dari*, non nisi præterito biennio rectè petam[a].

IOAN. CORAS. VALEN.
IX. OCTOBR.
1 5 4 6.

Tradere, Præstare. a 1 TRADI, † Vel præstari: nam hæc verba tradere, & præstare eundem effectum habent, vt scilicet promissor non teneatur rem facere stipulatoris: sed tātum nudam rei possessionem cōtradere. l. datio. §. j. & l. ex empto in princ. ff. de act. empt. l. si fundū certa die, hoc tit. tradere quippe facti est. l. consilio. ff. de cura furio. Diuersum in verbo dari, l. vbi autem. §. fin. §. sic itaque, de actio. in Instit. doctrinæ ex professo Vlpiani verba repugnant. l. in conuentionalibus. §. fin. 2 † Si quis, inquit, vacuam possessionem tradi promiserit, non nudum factum hæc stipulatio continebit, sed *causam bonorū*, hoc est, vt interpretor ipse, effectum per traditionē dominij transferendi. l. si stipulatus. ff. de vsu. aut aliud qđ sit loco dominij: puta, conditionis vsucapiendi: etenim effectus bonorum est dominium directū, vel vtile aut cōditio vsucapiendi, qua ad dominiū peruenimus bona fide posſidentes. l. traditionibus. C. de pact. Ideo Vlpianus in bonis nostris ea esse scribit, quæ do minij nostri sunt directò, vel vtiliter, aut à nobis bona fide posſidentur. Nec aliter enim nos bearent, seu nobis prodessent bona. l. bonorum. §. j. ff. de verb. sign. sic verba (causam bonorum) accipienda sunt, licet quandoque plenius pro subiecta materia ab eodem Vlpiano interpretantur. l. j. §. *Causa bonorum.*

L. *Si rem tradi.*

1 *Tradere, & præstare.*
2 *Causa bonorum.*
3 *Vacuam possessionem quis tradere dicatur.*

XXVIII. POMPONIVS.

SI REM TRAdi[a] stipulamur: nō intelligimus, & proprietatē[b] eius dari stipulatori[c], sed tantùm tradi rem.

b ¶ PROPRIETATEM, Nec possessionem vllam, siue ciuilem, siue naturalem: cùm vtraque iuris sit, sed nudam duntaxat, quam asininam detentationē vocamus, hoc enim significat verbum tradere, quod est meri facti. d. l. consilio.

c ¶ DARI STIPVLATORI. Hoc est, dominium eius transferri. d. l. vbi autem. §. fina. Et ista stipulatio rem tradi, non translationem dominij, sed nudum factum continet, cui doct

j.§.hæc actio.ff.si quis testam.lib.esse iu.fue.Continet autem causam bonorum,in d.l.in conuentionalibus. §. fi. stipulatio rem tradi, quia subiecta erat cōtractui, de cuius natura veniebat domini translatio si promissor dominus erat.l. ex empto. in princ.ff.de actio.emp. Quod licet diuinatorium tenendum est,inquiunt doc.nec enim quicquam tutius dici potest. *Opinio autoris.* Ego vtriusque text. verba sequutus, malo dicere; differentiam constituendam inter stipulationem rem tradi, de qua hîc,& vacuam possessionem tradi,de qua in d.§. fin. vacuam namque possessionem nō dicitur tradere, nisi qui eam liberam ab omni possessore, & cum aliquo iure tradit. l. ij. §. j. ff. de

Vacuam possess. tradere.

3 act.empt. †Vnde vacua possessio ad nudam traditionem referri nequit. Nec obstat,si cum Pompo.dicas, qui fundum tradi stipulatur, vacuā quoque possessionem tradi oportere, intelligitur. Nam illud ibi est in consequentiam præcedentis contractus emptionis; in quo, vt diximus, venit translatio dominij, vendens dominus erat.d.l. ex empto. stipulationem autem huiusmodi, & aliam quamuis emptioni subditam ab ea regulari interpretationémque recipere notissimum est. l. si stipulatus. ff. de vsur. l. damni infecti quidam. ff. de damno infecto.

IOAN. CORAS. VALEN.
IX. OCTOBR.
1546.

Tot stipulationes, quot res.

a QVOT SPECIES. Regula qua nihil tritius efferri solet,
1 †tot sunt stipulationes, quot res, aut summæ in stipulationem deductę.l.j.§.sed si mihi. l.vbi autem.§.pe. l.Titia.§.fin. & l. pluribus, in prin. licet vna sit verborum cōceptio: sed eius vis multiplicatur propter res multiplicatas. Similiter Callistratus, tot esse voluit euictionū actiones, quot & species rerū emptione comprehensę. l.cùm plures.ff.de euictionib. Et tot sententias, quot capitula esse certum est. l. quædā mulier.ff.fam.ercis.l.fin.ff. de iure patron.tótq; compromissa, quot res, de quibus separatum compromissum est.l. quid tamen ad prin.ff.de recep.arbit.& tot donationes, quot res donatæ. l. sancimus. §. si quis autem. C. de dona.nec dixerit quispiam res plures coniunctim copulatas, loco vnius haberi.l.si hæredi plures.ff.de condi.institu.hoc enim obtinet, vbi plures res respectu alterius copulantur: nam si propter se fieret singularum, licet coniunctim enumeratio pro eo accipiendum esset, atque si singulæ separatim expressæ fuissent. l. falsa.§.final. ff. de cond. & demōst.

Venditio pluriū rerum vna.

2 †Sed cur non idē in vēditionis contractu dicimus, vt tot venditiones sint, quot res venditæ.l.cum eiusdē ff. de ædil. edict. Responde, pluriū rerū vēditio, non multiplex est, sed vna propter vnitatem pretij, respectu cuius, plures illæ res enumerantur. l.si

L. Scire debemus.

1 *Stipulationes tot, quot res.*
2 *Venditio plurium rerum, vna.*
3 *Collatiua non distributiua.*
4 *Nouatio quando inducatur.*
5 *Generalis expreßio quando idem quod specialis operetur.*
6 *Absurdum huius l. vnde nascatur.*
7 *Legata an tot quot res legatæ.*
8 *Vniuersale, Generale, Numerale.*
9 *Quadriga.*
10 *Lectica, Lecticarij.*

XXIX. VLPIANVS.

SCIRE DEBEMUS, in stipulationibus tot esse stipulationes quot summæ sunt, totq; esse stipulationes, quot species [a]. Se-

cundum quod [b] euenit, ut mixta una summa [c] uel specie [d] quæ non fuit in præcedenti stipulatione, nō fiat nouatio [e], sed efficiat duas esse [f] stipulationes. Quanuis autem placuerit tot esse stipulationes, quot summæ: totq; esse stipulationes quot res, tamen si pecuniam quis quæ in conspectu eius est stipulatus sit, uel aceruum pecuniæ non tot sunt stipulationes, quot nummorū corpora, sed una stipulatio [g], nam per singulos denarios, singulas esse stipulationes

duos.ff.de cont.empt.l.cùm duo.ff.de in diem addic.licet propter vtilitatem receptū sit, vt ad singulas res emptor agere possit.l.& si vno.ff.de act.emp. modò res illæ separatæ sint.l. in commodato. §. duobus.ff. commod. Planè quod per manus traditum est, tot stipulationes quot res, ibi locum habet. vbi res distinctim exprimuntur, stipulatione puta, promitto decem, Stichum, equum, &

Collectiua dictionis natura. 3 bouem. † Cæterum si nō fuerint expressæ, licet plures res vno collectiuo nomine cōtineantur, nō erit nisi vna stipulatio: veluti, si promitterem familiā seruorum, suppellectilem, gregem, quadrigam, aut peculium.l.quod dicitur. Idémq; in legatis dicimus. l. quoties. & l.grege.ff.de leg. ij. Ea quippe collectionis non distributiuæ natura est, vt contenta sub se ad coniunctum & inseparabilem vnitatē redigat.l. proponebatur.ff.de iudicijs.l.ędiles.§.familiæ.ff.de ędil.edict. Manat inde nō parua vtilitas, quia si plures intelligantur stipulationes, sæpius ex stipulatu agi poterit.l.quia dicitur, in fi.ff. de euiction.promissórq; vnam ex rebus promissis creditori, vel inuito soluit, ab eadémque liberatur.l.fi.ff. qui. mod.pig.vel hypot.solui. Si plura legata vnum agnosci, aliud repudiari.l. legatarius.ff.de leg.j.l.sed duobus. ff. de leg.ij.

b ❡ SECVNDVM QVOD. Quia tot sunt stipulationes, quot sunt res in stipulationem deductæ.

c ❡ MIXTA VNA SVMMA. Veluti, quia cùm stipulatus essem viginti primo, nunc viginti & decem stipuler.

d ❡ VEL SPECIE, Verbi gratia, stichum in primis, deinde stichum & Pamphilum sum stipulatus.

e ❡ NON FIAT NOVATIO. *Nouatio quādo inducatur.*
4 †Etenim vbi summa vna, vel species, quæ non fuit in præcedenti stipulatione admiscetur, nihil additur primæ stipulationi: sed noua stipulatio in eo pluri creatur. Etitaduę sunt stipulationes. Nouatio autem non fit, nisi cùm secunda plus continet. l. qui vsumfructum: veluti, si cùm mihi promisisses viginti, ex eadem causa, postea triginta vno verbo promittas, dum constet in his prima decem te inclusisse, secus autem si separatim, vt dixi, primo viginti, deinde decem promisisses, possem quippe petere vtranque quantitatem: cùm sint duæ, & diuersæ promissiones, idémque si primum viginti, deinde viginti, & Stichum stipulatus essem.

f ❡ DVAS esse lege, diuersas, At verò dices, qui fieri potest, vt plures & diuersę sint stip. si ex duabus vltimis vna idem continet: quod prima vt in specie à nobis proposita, si primum viginti, deinde viginti & decem, aut viginti & stichum stipulatus sum: nam in viginti secūdo loco promissis, cùm idem primò promissum fuisset, nulla contrahitur stipulatio.l. qui bis idem. Solutio, plures & diuersas dicit esse stipulationes considerato primo contractu, & quantitate, vel specie nouè addita: quæ prima facie videbatur operari nouationem præcedentis stipulationis. Quod negat hîc Vlpia. dicēs stipulationē illam de superaddita specie, aut quantitate diuersam à prima. Et ita nō fieri nouationem.l. fundum Cornelianum.ff.de nouatio.

g ❡ SED VNA STIPVLATIO. Nam

absurdum est [h]. Stipulationem quoque legatorum [i] cōstat unam esse [k] quāuis plura corpora sint [l],

Nam quod supra dictum est, tot esse stipulationes, quot res obtinet: vbi res plures nominatim, & disiunctim diuersis appellationibus exprimuntur. Secus si vno nomine plures comprehendātur. l. quod dicitur, vt in specie huius tex. cùm aceruū pecuniæ, aut pecuniam in conspectu existētem non facta particulari assium dinumeratione stipulatus sum, nec dicatur demonstrationem proprij nominis vice fungi. l. certum. ff. de reb. ered. l. quoties. §. si quis nomen. ff. de hære. instit. l. nominatim. ff. de cond.

Genus idē quod species operatur.

5 & demonst. † idémque operari generalem dinumerationem, quantum singularum rerum particularem expressionem. l. si chorus, in princ. ff. de leg. iij. l. omnes. C. de præscri. xxx. vel xl. annor. Expressis autē distinctim singulis denariis demōstratis, multiplex redderetur stipulatio: vt in princ. huius. l. nam respondeo demonstrationem, vim habere proprij nominis, quantum ad inducendam certitudinem rei, vt certi scilicet esse dicamur, si digito aut vocabulis quibusdā res demonstretur, perinde atque si proprio nomine. d. l. certum, cum similib. Præterea vt omnes res in obligationem deductæ intelligātur, sicut si specialis facta fuisset singularium expressio. d. l. si chorus, in princ. ff. de leg. iij. non item quantum ad actuum multiplicationem. l. quoties. ff. de lega. ij. aliósque similes effectus, respectu quorum plus ferè semper potest specierū singularis enumeratio, quàm expressio generis. l. sed & si quis. §. quæsitū. ff. si quis cautio.

h ❡ ABSVRDVM EST. Si pecunia in conspectu posita, vel aceruus pecuniæ promittatur, quanuis denariorū multa sint corpora, vna tamen erit stipulatio: quod absurdum sit, inquit Vlpia. per singulos denarios, singulas induci stipulationes.

Absurditas huius l. in quo versetur.

6 † Cæterū in quo versetur hæc absurditas, nemo ponit, nec facilè discerni potest. Eo factum est, vt audaculè nonnulli hanc rationem Iurisconsf. frigidam, & ieiunam dixerint. Ego puto absurditatē inde nasci, quòd lex stipulationē nunquàm frustra inducat, nec nisi quam expedire videt stipulatori. l. stipulatio non valet, vbi diximus. Atqui hîc si nasceretur pro singulis denariis stipulatio, hoc referri nō posset ad stipulatoris vtilitatem: sed potius eius damno maximo contingere posset, cùm de singulis denariis, & sic ob rem modicissimā singulatim experiri eum oporteret.

i ❡ STIPVLATIONEM QVOque legatorum. Qua legata omnia (erūt quippe plures res mihi vno contextu, aut separatim legatę) stipulatus sum generaliter mihi præstari.

Legata an tot, quot res legatæ.

k ❡ VNAM ESSE. † Quoniā res le-
7 gatæ in ea nō singulariter exprimuntur, sed generaliter duntaxat legata, aut quod legatū erat, præstari sibi legatarius stipulatus est. Quare licet respectu obligationis perinde sit, atque si specialiter omnes fuissent designatæ. d. l. si chorus. ff. de legat. iij. eo tamen generali sermone, actus propter rerū non nisi in genere expressarum pluralitatem, non multiplicantur. l. quoties. ff. de leg. ij. l. quod dicitur, hoc tit. Et si dicas hanc stipulationem, cū ad plura legata referatur, secundum numerum legatorum multiplicem censeri: cùm relata sit in referēte. l. asse toro. ff. de hære. insti. l. si ita scripsero. ff. de cond. & demonstra. & expressum videatur, in l. Titia, §. fi. & l. pluribus, in princ. Quæ iura docent ob præcedentem specierum enumerationem subiectam stipulationem multiplicari. Respondeo illic ideo, quia specierū expressio ad effectum contrahendæ stipulationis facta erat. Quod in stipulatione legatorum, quę ex legis dispositiōe interponitur, ex illo edicto, vt leg. no. caueat. considerari nequit.

l ❡ PLVRA CORPORA SINT. Sub vno legato, quia grex, suppellex

familia seruorum, instrumentũ, fundi peculiũ, quadriga, aut aliud quiduis vno nomine collectim, plura continens corpora, legatum est: nam vnũ tunc est, vt Iul. Paul. scribit legatum. l. quoties. ff. de legat. ij.

uel plura legata [m], sed & familiæ, uel omnium seruorum stipulatio una est [n]. Itemq́ quadrigæ [o] aut lecticariorũ [p] stipulatio una est [q]. At si quis *illud & illud* [r] stipulatus sit, tot stipulationes sunt, quot corpora.

m ¶VEL PLVRA legata. Quia nominatim plures res in legato expressę sunt: veluti, si legauerit mihi testator fundum, Stichum seruum, & equum suum, eo quippe casu plura constat esse legata. d. l. quoties. j. resp. propter expresſionem pluriũ rerũ. l. quod di-
8 citur. ✝ Secus autẽ si collectiuo nomine siue vniuersali. d. l. quoties, quod illud appellamus, quod ex proprio sui significatu absque adiuncto corpora plura comprehendit, vt suppellex, grex, peculium, hereditas, siue generali quod ex adiectione signi vniuersalis plura continet, vt legatum omnium seruorum. Siue numerali, vt legatum octo seruorum. l. si ex toto. §. ti. ff. de leg. j. his quippe omnibus casibus vnum esset legatum.

Vniuersale, generale, numerale.

n ¶VNA EST. Quod enim dicitur tot esse stipulationes, quot res: ibi locum habet, vbi res nominatim stipulatione exprimuntur. Alioquin si sub collectiuo tantum nomine contineantur, nec ad eorum singularem expresſionem deueniatur vna, aut (vt sæpè diximus) stipulatio. d. l. quod dicitur.

Quadriga. o ¶QVADRIGAE. ✝ Quadriga cur-
9 rus vnus est à quatuor equis, quibus coniungebatur, sic appellatus.

p ¶LECTICARIORVM. ✝ Lecti-
10 ca propriè dicitur sedes ad instar cubiculi, in ea quippe puluinar, & lectulus stratus specularia quoq; ad arcendos ventos, & lucẽ accipiendam adhibita in eáque gestari solẽt, tam primores viri, q̃ matronæ, quæ in gallia ex corio confecto cõficitur adhibitis vt dixi, specularibus vitreis. ferunt autem eam duo equi mediã lecticã intercipiẽtes, cùm olim serui lecticã humeris gestarent, qui inde lecticarij dicti sunt, vt hîc, & l. si ex toto. §. final. ff. de legat. j.

Lectica, lecticarius.

q ¶VNA EST. Ratione qua vsi sæpè sumus, ex d. l. quod dicitur.

r ¶ILLVD ET ILLVD. Secus si disiunctiuo modo illud aut illud quis stipulatus sit, quo casu vna erit stipulatio, quãtùm ad solutionẽ & præstationis vnitatẽ, nec illa pluriũ rerũ enumeratio disiunctim cõprehẽsa plures faciãt stipulationes. l. si illud. ff. de leg. ij. l. cũ illud. ff. quã. dies leg. ced. lic. respectu nominationis rerũ diuersarum duplex dici posſit, duæ q̃ppe res sunt in stipulationẽ deductę, vt & in simili Iul. Paul. duas res legatas dicit, licet altera legatariũ cõtẽtũ esse oporteat. l. si q̃s seruũ. §. j. ff. de leg. ij. quo in loco semp aduersus interpretes existimaui dictionẽ legata, nomẽ esse, nõ verbũ.

IO. COR. VAL. X. OCT. 1546.

§. Si à fure.

1 *Fures quatuor actionibus tenentur.*
2 *Mouere quæstionem.*
3 *Rem suam quandoq; quis stipulatur.*
4 *Condictionis furtiuæ natura.*
5 *Fur quando moram purget.*
6 *Fur quando condictione liberetur.*

I A FVRE [a] homi-

Fures quatuor actionibus tenentur.

a
FVRE. Contra quem is, cui furtum factũ
1 est, ✝ quatuor actiones habet. l. si pro fure. §. furti. ff. de cond. fur. furti ad pœnam dupli vel quadrupli, dupli si furtũ est non manifestum, quadrupli si furtũ est manifestum. §. in duplum. & §. quadrupli de actio. in instit. & hæc infamiam irrogat. l. j. §. qui furti. ff. de his qui no. infa.

nem [b].sim stipulatus [c], quæsitum est an stipulatio ualeat? Mouet quæstionem [d], quòd stipulatus hominem meum uideor: non ualet autem huiusmodi stipulatio ubi quis rem suam stipulatus est [e], & constat siquidē ita stipulatus sim. *Quod ex causa condictionis dare facere oportet* [f], stipulationem ualere [g]. Si uerò hominem dari stipulatus fuero, nullius momenti esse stipulationem [h]. Quod si postea [i] sine mora [k] decessisse propona-

insa. condictionem furtiuam ad rem ipsam.l.j.in fi.& toto tit.ff.de condic. furt. & hoc in odium furis inductum est, quo magis pluribus actionibus teneatur.§.sic itaque, de act.in instit. nam ab alio nemo rē suam condicere potest.l. fi. ff.vsusfru. quēad. caue.l. si quis nec causa.§.fina.ff.de rebus credit. Hæc porrò actio non infamat, cùm in conductionibus quibuscunque esset ignominia licet ex famosis causis pendeant.l. cessat.ff. de actio. & oblig. Datur quoque in furem vendicatio & ad eam præparatoria ad exhibendum. d.l.si pro fure.§.furti. At earum neutra infamiæ notam inurit, cùm ex his neq; perfidia, neque fraus accusetur.l. furti.§.fin.ff.de his qui not.infam.

b ¶HOMINEM. Stichum puta, quē mihi surripuerat.

c ¶SIM STIPVLATVS. Simpliciter, ita enim crudè quæstio proponenda est, vt sequenti distinctioni locus esse possit.

d ¶MOVET QVAESTIONEM.

Quæstionem mouere.

2 † Elegans modus loquendi mouere quæstionē, pro eo quod est facere difficultatem, & dubitationem.

e ¶REM SVAM STIPVLAtus est.

Rem propriā quandoq; quis stipulatur.

3 † Quia qui rem suam dari sibi stipulatur, vt eius dominium acquirat, stipulatur.l.vbi autem.§.fin. dominium autem nō potest, nisi ex vna causa contingere.l.iij.§.ex pluribus. ff.de acqui.pos. nec quod propriū est stipulatoris, eius amplius fieri potest. §.sed si rem, de legat.§.sic itaque, de actio.in Inst. Licet autem nemo rem suam vtiliter stipuletur, eam tamē restitui rectè stipulari potest.l. nemo, j. in princ. propter commodum possessionis.l.ij.ff.de condi.tritic.l. si in emptione.§.rei suæ.ff.de cōtra.emp. Eadem ratione sub conditione rem propriam stipulari licet, si cōditionis existētis tempore propria non sit.l.si rem meam; vel etiam si res irreuocabiliter non sit stipulatoris.l. in bello.§.si quis seruum.ff.de capti. vt & in legato dicimus.l. non quocunque. §.si ex bonis.ff.de leg.j.

f ¶DARE FA-

Condictionis furtiuæ natura.

4 cere oportet. † Ex causa condictionis furtiuæ debet reus rem restituere, item præstare id quod interest agentis.l.iij.& l.si pro fure.§.fin.ff. condict.fur. & eo nomine dici potest eum teneri dare, cum æstimatio eius quod interest ad pecuniam numeratam redigatur.l. si quis ab alio.§.fin.ff.de re iudic. quam dari oportet.l.stipulationes non diuiduntur, in fin.prin. Rursus re perempta, fur ad dādam eius æstimationem tenetur.l.eum qui.§.si iurauero. ff.de iureiuran.

g ¶VALERE STIPVLATIOnem. Cum ex condictione, vt ostendimus, furē & dare et facere oporteat.

h ¶ESSE STIPVLATIONEM. Tanquàm impossibilē, cùm nulla ratione fieri possit, vt res quæ stipulatoris est, magis eius fiat.l.sequitur.§.lana.ff.de vsucap. & dd.§§.sed si rem, & sic itaque. Atqui res furtiua propter furtum non desiit esse stipulatoris.l.id quod nostrum.ff.de reg.iur.

i ¶QVOD SI POSTEA. Hoc est, postquam stipulatus sum à te fure, quod ex causa condictionis te facere oportebat.

k ¶SINE MORA. Quî fieri potest, vt seruus surreptus sine mora furis decedat: cùm dicant vbique iure furem, qui rem inuito domino contrectauit, semper in restituenda ea quam

tur seruus, non teneri furem condictione[l] Marcellus ait, quandiu enim uiuit condici poterit[m], ac si decessisse proponatur, in ea conditione est, ut euanescat cōdictio propter stipulationem.

nec debuit auferre, moram facere. l. in re furtiua. §. penult. & l. fi. ff. de condi. fur. l. final. C. de condic. ob turp. caus. Ideóq; ad eum omni tempore periculum interitus pertinere. d. l. fi. ff. de

Fur quomodo moram purget.

5 cōdi. fur. †Tu dic per illam stipulationem *quicquid furem dare, facereue oportet*, moram furis purgatā. l. paruí. ff. de cond. fur. l. si Stichum, in princ. ff. de nouat. perinde atque si oblatum à fure seruum surreptū dominus arripere recusasset. l. qui decem. §. idem responsum. ff. de solutio. Vnde non tenebitur deinceps fur de interitu, nisi nouā morā fecisset, ideóq; expones ita hæc verba *Sine mora*, scilicet, noua post stipulationem quæ priorē moram purgauit, commissa.

l ❡CONDICTIONE. Qua fur liberatus fuit per eā stipulationē: Quicquid furē dare facere oporteret. l. qui decem. §. idem responsum alleg.

m ❡CODICI POTERIT. Obstat implacabiliter, quia per dictam stipulationem, vt statim dominus fur condictione liberatus est. d. l. qui decē. §. Idē responsum. Tremunt hîc, & fluctuant scriptores, quónam pedem figant nescientes. Mihi videtur Vlpianus hoc loco difficultatem tollere, vt scilicet condictione liberatus sit fur, post

Fur quando condictione liberetur.

6 post mortē hominis ꝑmissi. †Si necdum moram nouā contraxerat, mora quippe facit furē de interitu teneri. l. fi. ff. de condic. fur. quę per stipulationem prædictā purgata est, vt hîc, & l. parui. ff. de condi. fur. & l. qui decē. §. idem respōsum & ff. de solution. quandiu autē seruus surreptus viuit, furē teneri cōdictione, æquum est, cùm fur semper sit, nec iniustā furti notam aspersamq; & impressam vitij maculā sustulerit stipulatio. An autem referat præsens sit seruus, hoc est, in prouincia stipulationis interpositæ tēpore, vt effectus moræ præcedentis tollatur, quoniā Iuriscon. ea in re non sibi constitisse videntur, anceps est quæstio, quam doct. alibi ampliter excutiunt. Ego video hanc rē aliter finiendam, quàm autumēt ipsi, vt videlicet si purè concepta sit stipulatio, non referat an pręsens sit, vel absens: vtrobique enim mora finitur. d. l. parui. Secus si sub conditione. Eo quippe casu non liberabitur condictione, nisi seruus præsens fuerit, hoc est, in prouincia cùm intercedebat stipulatio. d. l. qui decem. §. item responsum. ff. de solut. & l. si rem. ff. de noua.

IOAN. CORAS. VALEN. XI. OCTOB. 1546.

L. Siendum.

1 *Interrogatio in stipulatione præcessisse præsumitur.*
2 *Solennitas intrinseca, & extrinseca.*
3 *Intrinseca solennitas.*
4 *Extrinseca solennitas.*
5 *Solennitas quæ præsumatur.*

XXX. IDEM.

SCIENDVM est generaliter, quòd si quis scripserit se fideiussisse[a]: videri omnia solenniter acta[b].

a FIDEIussisse. Quod si fideiussionis verbum stipulationē includit, cùm ea necessaria sit ad fideiussionē. l. v. §. satis hoc, tit. l. blanditus. C. de fideiussor.

b ❡SOLENNIter acta, Hoc est, iustam, solennēq; stipulationem interuenisse, sine qua fideiussio nō contrahiturr. l. v. §. satis, hoc tit. l. blanditus. C. de fideiuss. Et ita interpretatur lex eū qui se fideiussisse scripsit vt fideiussorem interrogatum esse et ipsum conueniēter promisisse. §. fina. de fideius

Interrog. in stipulatione praecedere verisimile est. 1 fideiuss. in Inst. + praesumitur namque ex responsione, quae conscripta est in instrumento, & interrogationē in re agenda praecessisse. l. j. C. de contrah. stipulation. §. si scriptum, de inutil. stipulat. quando sine hac solennitate, inutiliter fieret fideiuss. l. v. §. satis acceptio, hoc tit. l. j. §. verbis. ff. de actio. & obligation. Secus igitur si verbum ad hoc aptum scriptum non reperiretur. l. j. C. de vsur. vnde qui à pupillo emit, probare debet se tutore authore, & lege non prohibente emisse. l. quaecunque. §. final. ff. de public. Ad quod (vt interpretor) sufficere non teneretur, si scriptum nonnihil esset in instrumento, quod tutoriam authoritatem necessario includeret, veluti si in eo scriptum legeretur tutorē praesentem de euictione promisisse. + Et

Solennitas intrinseca et extrinseca. 2 haec est vera ad hunc & illum tex. declaratio, licet Doctor. nostri omnes commenti fuerint, nescio quam intrinsecae & extrinsecae solennitatis distinctionem. + Intrinsecam appellan-

Intrinseca. 3 tes, quam verborum prolatorum natura comprehendit non subintellecta extranea persona in stipulatione, & fideiussiōe, quę sui natura interrogationem praecessisse, & responsionem subsequutam fuisse comprehendunt, cùm neutra sine hoc consistat. l. j. §. verbis. ff. de actio. & oblig. l. j. §. j. l. v. §. stipulatio, & §. satisacceptio, hoc ti. vnde posita stipulatione necessario fit illatio praecedentis interrogationis & responsionis inter pręsentes &

Extrinseca. 4 incontinenti sequutae. + Extrinsecam verò dicunt, quae vi sola verborum non comprehenditur, sed vltra formam quaedam desideratur, admixta plerumque extranea persona: vt in interuentu tutoris, decreto iudicis, consensu capitali, authoritate episcopi,

Solennitas quae praesumatur. 5 & + alijs id genus hanc solennitatem traditum est ab omnibus non praesumi. d. l. quaecunque. §. fi. nisi eius meminerit instrumentum. l. j. de fid. instru. & iur. hast. fiscalibr. x. C. pro quo semper praesumitur. l. cùm precibus. C. de probationib. aut qui contrahit. l. optimam. C. de contrahend. & committenda stipulation. & alijs quibusdam casibus, quos infinitum foret omnes persequi: & Interpretes verbosissimè hic congerunt. Solennitatem verò intrinsecam praesumi dicunt hoc text. adducti, & d. §. final. de fideiuss. si tamen formalis sit, vt quòd in stipulatione praecedat interrogatio, & respōsio subsequatur: ea enim semper vna est, & certa. Diuersum si materialis, vt quod pretium in pecunia numerata consistens in contractu emptionis interuenerit. §. pretium, de emption. & vendition. in Instit. cùm enim pretij solennitas ex contrahentium voluntate variabilis sit. l. pretia rerum. ff. ad legem Falcidiam, vt & alia quaeuis materialis, super hoc subiecto variabili lex praesumptionem inducere non potuit. Differentiae autem rationem inter solennia intrinseca & extrinseca, illam esse putant, quòd intrinseca habeant se per modum iuris, vt in stipulatione: quae licet cum creatur in facto consistat. l. consilio. ff. de curatoribus furio. Producta tamen, & enata est iuris. l. si vnus. §. pactus. ff. de pactis. Extrinseca verò meri facti sunt, ideo non praesumuntur nisi probentur. l. in bello. §. factae. ff. de captiuis, maximè cùm in his persona extranea desideretur, quam nunquam exaudimus, nisi expressa sit. l. si ita stipulatus. §. chrysogonus. Reliqua videto hîc per doct.

IOAN. CORAS. VALEN.
XII. OCTOBR.
1546.

L. Si rem meam.

1 *Res propria quando in stipulatione deducatur.*
2 *Tempus in stipulatione quod spectandum.*
3 *Contractus principium quando attendendum.*
4 *Finalis causa, contractus vtilitas.*

XXXI. POMPONIVS.

SI REM MEAM sub conditione stipuler [a]: utilis stipulatio est, si conditionis existentis tempore [b] mea non sit.

Rem propriā quando possim in stipul. deducere.

a SVB CONDITIONE stipuler. Cùm purè nō possim. l. scire debemus. §. fin. & l. nemo rem suam j. 1 † neque enim rerum nostrarum dominiū nobis, nisi ex vna causa potest contingere. l. iij. §. ex pluribus. ff. de acquir. pos. Et quod meum est, nō magis meum fieri potest. l. sequitur. §. lana. ff. de vsucap. §. sic itaque, de action. Vnde nec propriæ rei est emptio, l. suæ rei. ff. de contra. empr. nec legatum. l. proprias. C. de leg. §. sed si rem. illo tit. in Inst. neque alius quiuis contractus. l. neq; pignus. ff. de reg. iur. Cur enim contrahenti super re propria dedisset lex obligationem, quæ non solet, nisi in casibus necessariis prouidere. l. j. §. ex hoc rescripto. ff. de ven. inspi. cùm inde nullam sensurus quis esset vtilitatem, quod maximè in stipulationibus consideratur, cùm illæ sint inuentę, vt qs quod sua interest cōsequatur. l. stipulatio ista. §. alteri. Certi casus sunt quibus quis rem propriam rectè stipulatur; quos in l. nemo, j. pono. Hic vnus scribitur, quē tātum attingam, cùm scilicet non purè, sed sub conditione stipulatio cōcepta est, fieri quippe potest, vt existentis conditionis tēpore nō sit stipulatoris. l. existimo. Sic in emptione scribit Marcel. vt possim quod meum est sub conditione emere, quia fortè speratur meum esse desinere. l. existimo. ff. de contra. empt.

Tempus in stipulatione quod attendendū.

2 † Et in legato Iul. Paul. sed si, inquit, sub conditione res mea mihi legetur, poterit legatū valere, si existentis conditionis tempore mea non sit. l. cætera. §. j. ff. de legat. j. quia in huiusmodi legatis non testamenti facti tempus, sed conditionis expletæ spectari oportet. l. mea res. ff. de leg. j. l. quæ legata. ff. de reg. iur. l. si vxor. C. de conditio. inser. dicam plenè, in l. si filiusfamil. in principio.

Principiū cōtractus quādo spectandum.

b ¶ CONDITIONIS EXISTENTIS 3 tempore. † Sed videtur non conditionis, sed stipularionis rempus quo contrahitur spectandum. l. si filiusfam. in princ. & l. inter stipulantē. §. sacram, cùm & ex præsenti, non ex futuro vires accipiat stipulatio, quanuis adiecta cōditione petitio sit suspensa. l. vsusfructus. ff. de stipul. seruo. vt cùm existat, cōditio habeatur perinde ac si illo tempore, quo stipulatio interposita est, sine conditione facta esset. l. necessario. §. j. ff. de peri. & commo. rei vend. l. potior. ff. qui pot. in pign. hab. & vulgò dici soleat, actus initiū spectandum. l. iij. §. scio. ff. de minor. l. damni infecti. §. Sabinus. ff. de damn. infect. Solutio, missis his quæ sine iudicio docentes scribunt, respectu causæ efficientis formalis & materialis, & ita respectu personæ contrahentis solennitatis legis, & rei quæ in stipulationem deducitur, initium, hoc est, tempus contractus inspici dd. ll. si filiusfam. inter stipulantem. §. sacram, & l. j. §. qui præsens, hoc tit. l. vsusfructus, & l. fin. ff. de stipulat. seruor. Ex his enim tota virtus, & contractus

Finalis causa stipulationis

4 substantia pendet. † Considerata verò causa finali, quæ est in quocunque cōtractu vtilitas, & id quod interest, quod vt consequamur stipulationes inuentæ sunt. l. stipulatio ista. §. alteri, si præsens tempus habile non sit, & contrahens sibi quærere possit; quia sui iuris futurum inspicimus. l. stipulatio ista. §. quæsitū. Nec enim quærimus quomodo, aut quando contingat commodum; sed vtrum contingat. l. cum seruus, si tamen eius vtilitatis habuerunt rationem contrahentes, vt in stipulatione rei alienæ. d. §. quæsitum, aut rei propriæ sub conditione, vt hîc, & l. existimo, alioqui leges non considerarent quod partes in animo verisimiliter non habuerunt,

vt

vt cùm res propria in stipulationem deducitur. l. nemo rem suam. j. nam lex pedetentim sequitur contrahentium mentem, & voluntatem. Idem si id sit promissum, cuius dominium lege prohibente nancisci non possimus, quia res sacra sit, religiosa, aut in perpetuum vsibus publicis relicta. d. §. sacram, túncque ob defectum materiæ, & legis prohibitionem.

IOAN. CORAS. VALEN. XII. OCTOB. 1546.

a ERRATUM FUISSET. Quia credebamus eũ Pãphilũ dici, q Stichus vocabatur.

b ¶ CUM DE CORPORE constitisset. Ratio frequens Iuriscons.

Error quando vitiet.

1 † Error non vitiat, si in corpore consensum est, siue in materia erretur. l. si id quod aurum, hoc tit. l. j. §. fin. ff. de pigno. nisi ex eo error alteri contrahentiũ intolerabile damnum irrogaretur. l. in vẽditionibus. §. fin. & l. cùm ab eo. §. fin. ff. de con tra. empt. l. si cùm aurum. ff. de solutionib. dixi plenè in d. l. si id quod, siue in artificio. l. qui habebat. ff. de reb. dub. siue in nomine, túmque non in stipulationibus modò: vt hic, sed & in iudiciis. l. si quis in iudicis. ff. de iudici. l. idem Pompo. §. pen. ff. de rei vend. in legatis. l. si quis in fundi. ff. de leg. j. §. si quis in nomine, de leg. in instit. & hæredum institutionibus. l. quoties. §. si quis nomẽ. ff. de hæred. insti. l. si quis in nomine. C. de testament. Nihil enim interest, an proprio nomine res appelletur, an vocabulis quibusdam, certóque signo demõstretur. l. certum. ff. de reb. cred. l. nominatim. ff. de con. et demon. et hoc si erratur in nomine rei, super qua disponitur:

Error nominis proprij.

2 † error quippe nominis proprij, vt per manus traditum est, cum detegat disponentis socordiam, stultitiam, & fatuitatẽ vitiat. l. fin. C. de hæred. instit. quæ hoc mihi nõ probat, sed illud potius credendum, non esse aliquem tam supinum, vel potius stultum inueniri, qui suum nomen ignoret, idem tamen doct. hîc putant, si erretur in nomine proprio filij, patris, & vxoris.

IOAN. CORAS. VALEN. XII. OCTOBR. 1546.

L. Si in nomine.

1 *Error non vitiat, si de corpore constet.*
2 *Error nominis proprij.*

XXXII. VLPIANVS.

SI IN NOMINE serui quem stipularemur dari erratum fuisset,ᵃ cùm de corpore constitisset,ᵇ placet stipulationem ualere.

a CERTO die. Calen. puta Ianuariis.

b ¶ ANTE diem. Ante Cal. Ianuarias. Ergo secus si post cũ diem decesserit:

Dies lapsu, mora contrahitur.

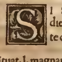
1 † cùm lapsus diei in mora promissorem constituat. l. magnam. C. de contrah. & com. stipul. & perempta empta specie post morã debitor teneatur. l. si ex legati, hoc tit. & l. qd' te. ff. de reb. cred. l. cùm res. §. item si res, & §. fina. ff. de leg. j.

c ¶ MORIATUR. Sine dolo, tamen & culpa promissoris, nam si occidisset eum, aut occidi curasset, teneretur,

L. Si Stichus.

1 *Lapsus diei constituit in mora.*
2 *Interpellatio incongrua.*
3 *Brandij astutum responsum.*

XXXIII. POMPONIVS.

SI STICHUS CERTO dieᵃ dari promissus, ante diemᵇ moriaturᶜ, nó

retur.l.si ex legati.l.si seruum,in prin. & §. sequitur. Idem si inimicus eius propter inimicitias occidisset, nam & id culpę promissoris annumerabitur. l.si merces.§.culpæ.ff.loca.

d ¶NON TEnetur. † Etiam si ꝑmissor ante diē in quem promiserat interpellatus à stipulatore fuisset. l.cùm filiusfa.§.fin.nam eiusmodi interpellatio, vt incongruo tempore facta, debitorem in mora non constituit.l.mora.ff.de vsu.l.si soluturus. ff. de

Interpellatio incongrua. 2

tenetur [d] promissor.

de solutio. Quare poterit dicere promissor, quod ferunt † Sebastianum Brandium cuidam mercedem pro filijs ante tempus petenti respondisse, *Præmatura seges nostris non crescit in agris.* 3

Brādij versum responsum.

Nulla enim mora intelligitur ibi fieri, vbi nulla petitio est.l.si pupillus,hoc tit.l.lecta,vers.dicebam.ff. de reb.cred.l.nulla.ff.de reg.iur.

IOAN. CORAS. VALENT.
XIII. OCTOB.
1546.

a 1 COMMERCIVM. †Cōmercium propriè tractatū frequentem mercaturæ significat,& facultatem mercium emendi & vendendi. Nec diuersa est in iure nostro huius verbi significatio.Etenim designat liberā cuiusuis potestatem, res dominio & vsibus ꝓprijs aliquo modo subijciendi:vnde cùm hîc Vlpi. res quasdam esse dicit, quarū commercium habere non possumus, significat eas res tales esse, vt comparari et in dominiū vsúsue nostros redigi non possit. l. idem Iulianus. §. fi.ff.de leg.j.l.mortuo.§. Labeo.ff. de leg.ij.§.idem iuris, de inutil.stipulat.

Commercium.

L. *Multum interest.*

1 *Commercium.*
2 *Commercia voluntaria,& inuoluntaria.*
3 *Res in commercijs hominum existentes.*
4 *Vlpianus hæreticorum princeps.*
5 *Cui bono.*
6 *Nomina ex quo imponenda.*

XXXIIII. VLPIANVS.

VLTVM INTERest, utrum ego stipuler rem, cuius commercium [a] habere non possum [b], an quis promittat. Si stipularer rem cuius commercium non ha-

2 †Commerciorum porrò Philosophi alia voluntaria esse dicunt, quia principium eorum voluntarium est: velut emptio, locatio, commodatum, depositum,& huiusmodi. Alia inuoluntaria, quorum initia clandestina sunt,aut violenta: vt furtum, incestus, veneficium verberatio, mors, rapina & alia id genus.

Commerciorum duplex ratio.

b ¶HABERE NON POSSVM. 3 †Res quædam sunt, quarū commercium hominum nullus habere potest, vt earum, quæ non sunt, nec vnquam fuerunt: veluti hypocentauri. §.j. de inutil. stipula. aut quæ fuerunt, sed nunc nō sunt: veluti hominis mortui.l.si homo mortuus,aut quę sunt cęterum priuatorum vsibus non destinatæ, vt sacræ rei, & religiosæ, aut publicè principis, vel populi vsibus perpetuò expositę.l.inter stipulātem. §. sacram.hoc titu.l. idem Iul.§. fin.ff. de leg.j.Quędam verò res sunt, quarum commerciū homines habent, speciali tamen ratione nonnulli prohibentur, propter delictum puta.l.mortuo. §. labeo. ff. de leg.ij.l.moris.§.pen.ff. de pœn. veluti commercium serui Christiani iudęo. l.vnica.C.Ne Christiana man.& prędij quod orthodoxa ecclesia habet, hęretico.§.idem iuris vbi Theophyl. de inut.stip.in insti. Aut propter vitium corporis.l. filiusfa. §. si quid alicui. ff. de leg.j. veluti militiæ cursoriæ com-

Res quarū habemus cōmerciū.

beo,[c] inutilem esse stipulationem placet.[d] Si quis promittat rem cuius commercium non habet,[e] ipsi nocere[f] non mihi.[g]

mercium loripedi, & claudo, & cu-
iusuis militiæ muto, vel etiam pro-
pter vitium animi, vt in eo cui bonis
interdictum est suarum rerum com-
merciū. l. is cui bonis, aut naturæ rei
repugnātem per-
sonæ qualitatem,
vt feudi nobilis
rustico & seruo.
l. fideicommissa.
§. si seruus. ff. de
leg. iij. Rerum im
mobilium forensi ex lege finge muni
cipij. l. in quorum. ff. de pign. Aut de-
nique propter aliquam rei qualitatē.
l. quædam. ff. de acquir. rer. do. d. §. si
quid alicui, vt quia res propria est. l.
nemo rem, hoc tit. l. suæ rei. ff. de con-
tra. empt. aut à lege prohibita aliena-
ri; sicut fundus dotalis. l. j. & toto tit.
ff. de fund. dot. res litigiosa. l. j. §. fin. ff.
quæ res pign. oblig. pos. l. j. & toto tit.
ff. de litigi. Quæ ædibus iuncta sunt,
ne ruina ædificiorum publicus defor
metur aspectus. l. Senatus. ff. de con-
trah. empt. l. cætera, in princ. ff. de leg.
j. l. negandi. C. de ædif. pri. & coloni
censiti seu adscriptitij, siue prædiis
quibus adhærent. l. si quis inquilinos.
ff. de leg. j. l. quemadmodum, de agri.
& cens. lib. xj. C.

c ¶ NON HABEO. Quia fortè pro-
pter meum delictū, negotiatione ea-
rum rerum mihi interdictum est. l.
moris. §. pen. ff. de pœn. aut vitio cor-
poris impedior, ne res eiusmodi com-
parare possim. l. filiusfa. §. si quid ali-
cui. ff. de leg. j. vel municipali lege. l. in
4 quorum. ff. de pigno. † Quæ omnia
exempla accommodari possunt ad l.
nostram, hæretici exemplo exploso,
cui apud Vlpian. authorem huius le-
gis, & omnium hæreticorum facilè
principem, Christianæ'que legis crude-
lissimum insectatorem nō fuit vllius
rei denegatum commercium, sed Iu-
stiani lege noua fuit inductum.

Vlpianus Christianorum persequutor.

d ¶ PLACET. Adeò vt nec ex ea
quidē naturalis obligatio oriatur, vt
omnes censent, per l. j. §. si id quod. ff.
de actio. & obligat. qui text. hoc non
probat, vt nec etiam probare potest
quod verum nō est: cùm simultaneus
cōsensus partiū interuenerit, ex quo
consentiunt omnes nasci obligatio-
nem naturalem. l. stichum. §. natura-
lis. ff. de solutio. l. cùm amplius. §. is na
tura. ff. de reg. iur.
nisi lex resistat. l.
cùm lex. ff. de fi-
deiusso. quod hîc
fieri nulla suade-
bitur ratione.

e ¶ NON HA-
bet. Cùm tamen stipulator habeat.

f ¶ IPSI NOCERE. Aestimationē
quippe præstare tenebitur, cùm rem
promissam nequeat. l. mortuo boue.
§. Labeo. ff. de leg. ij. l. fideicommissa.
§. si seruo. ff. de leg. iij. nec debet facere
inutilem stipulationē difficultas præ-
stationis. l. ij. §. ex his, in fin. l. conti-
nuus. §. illud, si tamen ad promitten-
dum sit alioqui habilis, nam ineptū,
vel potius stultum esset dicere pupil-
los furiosos, prodigos: qui vel propter
ætatem, vel mentis infirmitatem sua-
rum rerum commercium non habet,
promittendo res proprias ad eorum
æstimationem obligari. l. obligari. ff.
de autho. tuto. l. is cui bonis, hoc tit. §.
pupillus, de inutil. stipula.

g ¶ NON MIHI. Stipulatori, cui
quæritur æstimatio rei promissæ in
promissoris commercio non existen-
tis, & ita vt in iudiciis ius non meti-
mur ex persona rei: sed actoris. l. j. §.
j. ff. si pars hære. peta. Ita & in stipu-
lationibus non ex parte promissoris;
5 sed stipulatoris persona, vt hîc: † nam
cùm in eius vtilitatem concipiatur sti
pulatio, ille solus facere videtur. l. ij. §.
si quis cloacam. ff. ne quid in loc. pu-
blic. c. constitutus, de testib. Vnde l.
Cassius, ille quem P R. verissimum &
sapientissimum iudicem putabat, in
causis (vt Cic. pro Ros. Ame. scribit)
quærere solebat *Cui bono* fuisset, veri-
simile censens eum occidisse, verbe-
rasse, aut quid aliud fecisse cui bono,
id est, commodo id fuisset, meminit
quoque huius Cassianæ sententiæ Cic.
6 pro Milone, & in ij. Philippic. † Huc
pertinet quod cùm debeant (vt Plato

Cui bono.

Nomina vnde imponantur.

in Cratylo sensit)ab eo imponi nomina quod principaliter effectum respicit,non à promittente sed à stipulante,id est,interrogante stipulationi datum nomen, doctissimi viri credant, quòd ad eius vtilitatem totus contractus referatur, vt & Emphyteusis quòd in commodum emphiteutæ principaliter contrahatur.

IOAN. CORAS. VALEN. XIII. OCTOBR. 1546.

L. Si stipuler.

1 *Hypocentaurus.*
2 *Spondere vxorem.*
3 *Nuptiarum stipulatio.*
4 *Temporale, & perpetuum impedimentũ.*
5 *Stipulari sororem nupturam.*
6 *Præsens & futurum tempus quando inspiciendum.*

XXXV. PAVLVS.

SI STIPVLER VT id fiat, quod natura fieri nõ concedit,[a] non magis obligatio consistit, quàm cùm stipulor ut id detur, quod dari non potest[b] nisi per quem[c] steterit, quominus facere posit.[d] Itẽ quod leges fieri prohibent si perpetuam causam seruaturum est, cessat obligatio,[e] ueluti si *sororem nupturam sibi*[f] *aliquis stipuletur.*[g] Quanquam etiam si non sit per-

a NON CONCEDIT. Veluti, vt cœlum ascendã, aut digito tangam. l. impossibilis, hoc tit. & §. si impossibilis, de inutil. stipul.

b ¶ DARI NON potest. Sicuti stichum mortuum. l. si homo mortuus. l. inter stipulãtem.
1 †§. stichũ, aut Hypocentaurũ dari: quia, inquit Impera. esse non potest. §. j. de inut. stip. cum tamẽ Claudius Cæsar scribat Hypocentaurũ, hoc est, semiequũ, & semihominem in Thessalia natum fuisse, licet eodem die interierit, & nos, inquit Plin. in vij. naturalis hystoriç, de prodigiosis partibus agens, principatu Claudij Cæsaris allatũ, ille ex Aegypto in melle vidimus. Quã rem pluribus in quinto Miscellaneorum attigimus.

Hypocentaurus.

c ¶ NISI PER QVEM. Id est, aliquem videlicet promissorem.

d ¶ FACERE ID POSSIT. Quia stichum promissum, aut interpellatus non dedit, aut occidit. l. si ex legati, & l. inter stipulãtem, §. stichũ.

e ¶ CESSAT OBLIGATIO. Cùm id quoque impossibile censeatur, quod lex fieri non concedit. l. filius. ff. de cond. inst. l. idem Iul. §. fin. ff. de leg. j. & id tantum dicamur posse, quod ex lege possumus. l. nepos proculo. ff. de verb. sign.

f ¶ NVPTVRAM SIBI. Inter fratrem & sororem nuptias non consistere, siue ab eodẽ patre, eadémque matre nati fuerint: siue ex altero tantum notissimũ est. §. inter eas, de nupt. inst. quo loco subiicit Imperator in adoptiuis idẽ esse, quoad tamen adoptio constat: nã alterius emancipatione si dissoluatur adoptio, citra impedimentũ procedẽt nuptiæ. l. per adoptionẽ. ff. de ritu nupt. l. si qs posthumos. §. fina. in fin. ff. de lib. & posth. c. vnico, de cogna. leg. Proinde Iul. Pau. hîc tradit in sorore adoptiua non esse perpetuã causam prohibitionis, cùm posit adoptione soluta frater eam vxorem ducere, licet in naturali prohibitio legis perpetua sit.

g ¶ ALIQVIS STIPVLETVR. Moribus fuit veteribus stipulari &
2 spondere sibi vxores futuras: † vnde & sponsi, sponsæ, sponsaliorúmque appellatio nata est. l. ij. & iij. ff. de spõsal. licet alioqui homo liber inutiliter stipule

Spõdebantur olim vxores.

stipuletur. l. inter stipulantem. §. sa-
Nuptiarũ stipulatio. 3 cram, ✝quam stipulationẽ inter per-
sonas in quibus nuptias lex inhibuit,
nullius esse momenti dixit hîc Iurisc.
vt vera sit protrita illa regula, si quid
prohibetur, illud
quoque prohibi-
tum censeri, quo
ad illud vetitum
deuenitur. l. quod
dictum. ff. de pac.
Ideóque nuptijs prohibitis, sponsalia
itidem prohibita esse. l. oratio. ff. de
sponsa. l. si quis tutor. §. quamuis. ff. de
rit. nuptia. In alia porrò muliere, cùm
qua nuptiæ esse possint, valeret stipu-
latio, si promitteret se nupturam mi-
hi, non vt cogi possit ad matrimoniũ,
cùm mihi desponsata alij nubere non
prohibeatur. l. j. C. de sponsal. etiam si
iurata essent sponsalia. c. requisiuit. de
sponsa. aut vt in pœnam conuentio-
nalem non incidat, à cuius metu ma-
trimonia libera esse oportet. l. Titia,
sed respectu amissionis arrarum. l. fi.
C. de sponsa. Aut vt damnum sarciat,
si quod passus sim: quia fortasse in tor
quibus aureis, annulis, vestibus sericis
in alióque sumptuoso, & splendido
apparatu, iuxta tamen personarum
qualitatem, multam pecuniam expen
di, alioqui absurdè dicendum hanc sti
pulationem sponsaliorũ veteres otio-
sè, & superfluè induxisse. l. hæc stipu-
latio. §. Diuus. ff. ve legato. no. caueat.
cùm non alia ratione, quàm ob cau-
sam damni effectum habere possit.
Effectum autem aliquẽ habere osten
dit hîc à contrario Iul. Paul. dum tra-
dit stipulationem nuptiarum prohi-
bitarum inutilem omnino esse, ergo
à contrario vbi non sunt prohibitæ
nuptiæ, aliqua ex ea stipulatione est
obligatio. Nec ob id credendum pœ-
nis obstringi matrimonia, cùm dãni
petitio rei persequutionẽ, & id quod
interest non pœnam, aut lucrum con-
tineat. l. Proculus. ff. de damn. infect. l.
si is cui. §. fi. ff. de fur. quod verissimũ
puto, licet plerique omnes nullius
omnino esse momenti hanc stipula-
tionem existiment.

petua causa, ut accidit in sorore
adoptiua [h] idem dicẽdum sit, [i] quia
statim [k] contra mores fit [l].

h ❡SORORE ADOPTIVA.
Quam ducere vxorem frater nõ per-
petuò prohibetur, sed quãdiu tantum
constabit adoptio, vt mox declaraui.
i ❡IDEM DICENDVM SIT.
Vt non consistat
4 stipulatio, ✝& ita *Perpetuũ & temporariũ impedimentum.*
notabis mirabile,
æquè potens esse
temporale impe-
dimentum ad an-
nullandum actum contra bonos mo-
res, aut legis prohibitionẽ factum atq;
perpetuum.
k ❡STATIM. Cum stipulatur quis-
piam sororem suam adoptiuam sibi
nupturam.
l ❡CONTRA BONOS MO-
res fit. Sed si posthumus ex sorore
adoptiua potest hæres institui: quia
adoptione soluta possunt eam postea
ducere vxorem, nec ideo institutio
turpis, aut contra bonos mores iudi-
catur. l. si quis posthumos. §. fi. iuncto
5 §. j. ff. de liber. & posth. ✝ Cur non & *Stipulatio sororẽ nupturam.*
stipulatio, qua quis sororem adopti-
uam sibi nupturam stipulatur, bonis
moribus conuenit, cùm pari ratione
considerari possit, adoptione soluta,
nuptias iustas contrahi posse? Sale-
brosus est hic nodus, in quo scripto-
res nonnulli silere quàm eloqui, aut
quidquam effari malunt, & qui scri- *Temporis eunus habetur ratio in stipulationibus*
6 bunt, honestius siluissent. ✝ Ego bre-
uiter dico in stipulationibus, in qui-
bus strictissima fit interpretatio. l.
quidquid astringendæ, futuri tempo-
ris rationem à lege non haberi vllam,
nisi contrahentes illud expresserint. l.
si rem meam, sed tantum præsentis
quo contrahitur stipulatio, quod tan-
tum spectari volunt, vt ex eo vires re-
cipiat stipulatio. l. si filiusfa. in princ.
hoc tit. l. vsusfructus, in fi. ff. de stipu.
seruor. meritò stipulatio nuptiarum,
de sorore adoptiua inutilis est. At in
testamentis, quæ plenissimam reci-
piunt interpretationem. l. in testamen
tis. ff. de regu. iu. c. cùm dilecti, de do-
nation. futurum quoque tempus spe-
ctari certum est, non modò si expres-
se id à testante actum sit. l. in tempus,

in prin.ff.de hære.instit. Sed etsi coniectura quadã adduci possumus eius temporis rationem habitam à defuncto.l.fideicommissa.§.si filio.ff.de legat.iij.meritò institutio valet de posthumo ex adoptiua sorore, cùm in futurum contingere posſit, dissoluta nemp

nempe adoptione, vxorem legitimam sororem fieri, quod tempus non item præsens testantem considerasse verisimile est, ne alioqui absurdè dicamus, eum genus testandi elegisse, ad suam ipsius voluntatem impugnandam.l.iij. ff.de testa.milit.

§. Si in locando.

1 *Sensus nouus ad hunc §.*

2 *Consensu contractus cur firmentur.*

S I IN LOCANdo, conducẽdo, uendendo, emendo ad interrogationem quis non responderit[a]: si tamen consentiatur [b] in id quod responsum est [c], ualet quod actum est [d]: quia hi cõtractus non tam uerbis, quàm consensu confirmantur [e].

a NON RESPONDErit. Sed citra vllum interrogationis, & responsionis ordinem locatori & conductori, aut emptori, venditori de re & pretio, siue inter præsentes, siue absentes consenserit, vt sequitur.

b ¶ SI TAMEN consentiatur. Locator conductori, conductor locatori, emptor venditori, aut venditor emptori, non seruata interrogationis & responsionis formula.

c ¶ QVOD REsponsum est. Sine interrogatione, et ita sedatur contrarium: quod tantopere cruciauit hactenus Doct. quibus prima fronte visum est aduersari sibiipsi Iurisconsultus, cùm initio minimè responsum dicat, hîc verò responsum fuisse affirmat, nam si est responsum, quomodo dicitur non responderi, si non respondetur, quomodo dicitur responsum? Tu sic & dilucidè explica, principio dicit, non fuisse responsum scilicet ad interrogationẽ, hîc fuisse responsum, sed sine interrogatione, et hęc est veritas missis Accur. & aliorũ diuinatio.

d ¶ VALET QVOD ACTVM est. Quia huiusmodi contractus, nec verborum nec scripturæ solennitatem vllam desiderant, sed solo consensu quoquomodo declarato perficiuntur.l.ij. & l. in quibuscunque. ff.
1 de act. & oblig. † vnde tametsi responsum sit, & consensum nulla interrogatione præcedente in vẽditionibus, locationibus, & similibus contractibus valent contractus, cùm non ad rem pertineat quibus fiant verbis. l. contrahitur. ff. de pigno. veluti si dicam, vendo tibi hũc meum codicem decẽ, hîc nulla est interrogationis solennitas, certè si tu te velle tanti emere, vel verbo, vel literis, vel per nuntium declares, perfecta est emptio ob hoc tuum responsum, quod tamen non est sequutum ad meam interrogationẽ, cùm nulla præcesserit. Et hic est verus sensus §. nostri, licet cæteri omnes aliter explicent, LAVS CHRISTO.

Nouus intellectus.

e ¶ QVAM CONSENSV CON
2 firmantur. † Ideo contractus isti dicuntur consensu confirmari, & cõstitui: Quoniam neque scriptura, vt in literarum obligatione, neque præsentia, verborúmq; solennitas, vt in stipulatione, neque datio rei: vt in obligatione quæ re contrahitur, necessaria est, vt substantiam capiant: sed satis est eos inter quos negotium geritur consentire, siue inter præsentes verbis, siue inter absentes per nuntiũ: puta, vel epistolam.d.l.ij. & l. in quibuscunque.ff.de actio. & oblig.§.j.de oblig.quæ ex consen.in Inst.

Cõtractus qui consensu firmentur.

IOAN. CORAS. VALEN.
XIIII. OCTOB. 1546.

PER

Doli præsumptio vitanda.

a PER MACHINATIONEM. Id est, dolum stipulatoris in contractu incidentem, qui in dubio non præsumitur: est enim dolus crimen. l. j. §. planè. ff. de tut. & ratio. distra. 1 †cuius præsumptio fugiēda est. l. merito. ff. pro socio. Itaq; qui dolum adhibitum dicit, probare debet. l. iij. §. fin. ff. de tributo. l. quoties. §. qui dolo. ff. de regul. iur. nisi simus in his, quę sunt de genere prohibitorum. l. j. C. ad l. Cor. de sicca. Dolum autem ex insidijs perspicuis, hoc est, indicijs vrgentissimis probari conuenit. l. dolum. ff. de do.

L. Si quis cùm aliter.

1 *Dolus non præsumitur.*
2 *Summum ius, summa iniuria.*
3 *Dicta in præfationibus, quando repetita censeantur.*
4 *Dolus duplex.*
5 *Dolus quando contractum annulet ipso iure.*
6 *Socium fallere nefarium.*
7 *Dolus in fortem virum cadens.*
8 *Spontaneus actus dolum purgat.*
9 *Res quando in se dolum habeat.*
10 *Deceptio quando contrahētibus permißa.*

XXXVI. VLPIANVS.

SI QVIS, CVM aliter eum conuenisset obligari, aliter per machinationē[a] obligatus est:[b] erit quidem subtilitate iuris[c] obstrictus,[d] sed doli exceptione[e] uti

b ❡OBLIGATUS est. Conueneramus finge in tractatu stipulationis ineundæ, vt fundum tuum Cornelianū mihi promitteres, reseruata tibi seruitute itineris per eum fundum, ad aliud tuum predium, quod tamen ego cupidus te fallendi, nolui coram testibus dici, aut in instrumento contractus exprimi: hócque prætextu fortasse sum vsus, quòd ditior videri volebam, & magis industrius negotiator: nihilominus tibi promittens de præstanda, quam exceperas seruitute, quo nomine meam tibi adstrinxi fidem: quam tu sequutus tantum fiduciæ in ea posuisti, vt facilè consenseris in instrumento contractus fundi, promissionem simpliciter concipi, nulla facta mentione seruitutis: & ita per meam machinationem, fallaciam, & imposturam te aliter obligasti, quàm conuenisset.

c SVBTILITATE IVRIS. Sub cuius authoritate plerunq;, & perniciosè erratur. l. si seruum. §. sequitur, ab his scilicet, qui legum literis superstitiosè hærētes ab æquitate maximè discedunt, ex quo dicebat Cicero in j. offic. factum est iam tritū sermone prouerbium, 2 †Summū ius, summa iniuria.

Summum ius, summa iniuria.

d ❡OBSTRICTUS. Etenim pręcessit verborum obligatio, quæ ex interrogatione & responsione, cùm quid dari fieriue nobis stipulamur contracta. l. j. §. verbis. ff. de acti. & obliga. actionē stipulatori parit. l. ex placito. C. de rer. permu. §. j. de ver. oblig. in insti. 3 † Nec tumultueriscum Doct. ex eo quod dici solet in contractu, & pręfationibus cōtractus dicta in ipso contractu repetita cēseri. l. item quia. §. fi. ff. de pact. l. Titia. §. idem respondit, hoc tit. atq; ideo prima fronte videri non aliter obstrictum promissorem, quàm in præambulis contractus conuentum fuerit, nam brocardum illud in dubio loquitur: at hîc agimus, cùm certum erat conuenta in contractu partes in contractu non repetijsse, licet dolo stipulatoris, cuius opera factum erat, vt promissor contra dicta in præfationibus obligaretur.

Dicta in præfationibus.

e ❡DOLI EXCEPTIONE. Quam ideò Prætor proposuit, ne cui dolus suus per occasionem, & subtilitatem iuris ciuilis contra naturalem æquitatem prosit. l. j. §. penu. ff. de except. dol. l. dolo. C. de inutil. stip. Dolo autem facere eum, qui contra pactum

petit, negari non potest. l. ij. §. circa, & §. item quæritur. j. ff. de excep. do.

f ¶ VTI POTEST. Et si non fuerit vsus, sed fidem aduersarij sequutus tradiderit, poterit condicere itineris seruitutem. l. sed si ne putem. §. fin. ff. de condict. ind. nam & tutus est promissor exceptione doli perpetua. l. purè. §. fi. ff. de except. do. habens condicere, sine dubio potest. l. si non sortem. §. indebitum. ff. de condict. indeb. nec dicitur hæc exceptio in odium creditoris inducta, vt repetitionem debeat impedire sicut Macedoniam. Sed potius in fauorem promissoris de damno vitando certantis, vt Velleian. l. qui exceptionem illo tit.

potest. f Qui enim per dolum obligatus est, g competit ei exce-

Dolus dupliciter interuenit in contractu. g ¶ PER DOLVM OBLIGATUS.
4 tus. † Dolus in contractu interuenire potest dupliciter, vel re ipsa, cùm vterque contrahens fuit in bona fide, neuter habuit animum decipiendi, at res ipsa propter enormem læsionem, & grauissimum damnum in se dolum habet: vt hîc, ij. respons. veluti, quia res vẽdatur duplo minus, quàm valeat. l. ij. C. de rescind. venditio. aut quis sine causa per errorem puta, aut ignorantiam promittat: vt hîc, & l. ij. §. circa. ff. de dol. ma. exceptio. Et hoc casu in venditione paratum est remedium. d. l. ij. in stipulatione exceptione doli succurritur, vt hac l. licet enim tempore contractus stipulator nihil dolo malo fecerit, attamen nunc petendo facit dolosè, d. l. ij. §. circa. & §. item quæritur, vel interuenit dolus
Dolus quando vitiet contractum. 5 ex proposito † quod contingit, cùm fallendi animo & ex proposito alium decipiendi contrahimus, quo casu siquidem causam contractui dederit; quia contracturus nõ eras, nisi dolum adhibuissem: quo doli genere vsum fuisse Pythium Syracusanum aduersus C. Cãnium equitem Romanum, euocatis de industria ante hortulos suos piscatoribus, apud Cic. in III. Officio. legimus, nullus est ipso iure contractus bonæ fidei. l. & eleganter, in princ. ff. de dolo. l. in causæ. §. j. ff. de mino. l. iij. §. fin. ff. pro soc. Cõtractus verò stricti iuris valet; cæterũ rescindẽdus venit actione de dolo, aut doli exceptione opposita, si ex eo agatur petitio submoueri debet. l. dolo. C. de inutil. stipulatione. Quæ differentia licet communis, periculosa est. l. Iulianus. §. per contrarium. ff. de act. empt. l. si dolo. C. de rescind. vend. l. tres fratres. ff. de pact. l. maioribus. C. comm. vtri. iud. Quæ iura probant euidenter contractum quoq; bonæ fidei, cui dolus dedit causam, mero iure valere, & leges quæ dicunt nullam esse venditionem interpretandæ sunt in effectu, si dolum passus opponat. l. iurisgentium. §. sed cùm nulla, & §. si ob maleficiũ. ff. de pact. l. filio præterito. ff. de iniu. rupt. & irri. fac. testa. l. si constat. C. de compen. §. in bonæ fidei, de actio. in Inst. Et quod Iurisconsultus scripsit societatem dolo malo coitã, ipso iure nullius esse momenti. l. iij. §. fina. ff. pro soc. l. in causæ. §. j. ff. de mino. specialiter in eo contractu constituit, in quo veteres præ cæteris contractibus, summa ratione bonam fidẽ desiderarunt: vt perpulchrè Cice. pro Rosc. Amer.
6 demonstrat: † nam & adeò turpe & nefarium socium fallere, qui se in negotio coniunxit putatum est, vt hoc iudicium summæ existimationis, & pœnæ capitis fuerit, author est idem Cic. pro Rosc. Comœdo. Quam rem totam diligentius alibi exequuti sumus. *Sociũ fallere turpe.* Si verò dolus non dederit contractui causam, sed inciderit in contractum, quia cum tu fundum esses mihi venditurus, ego fraudibus, & fallaciis excogitatis te induxi, vt minoris longè venderes, quàm res esset, aut aliqua mihi indulgeres, quæ non eras nisi tibi imposuissem indulturus. In vnum à Doct. consensum est, valere semper contractum, siue is bonæ fidei, siue stricti iuris sit. At in illo per actionem ex eo contractu purgari dolum, & emendari. l. Iulianus. §. si

vendi

venditor.ff.de act.empt. in hoc verò per actionem de dolo, aut doli exceptione: vt hic,& l.dolo.C.de inut. stipul.

Dolus cadens in fortem virū.

7 † Qui casus omnes ad eum dolum, ex Doctor. sententia coarctandi sunt: qui constantes etiā, et prudentes homines posset decipere: nec enim, inquiūt, sufficeret talem esse, quo improuidis hominibus, simplicibus, & semifatuis imponatur. c. cùm dilectus, de his quæ vi met. ve cau. fi. c. veniens ij. & c. consultationi, de sponsa. Quod ego verum non puto, cùm simplicitati lex succurrat, & lucro doloso resistat, ne vel his malitia sit lucrosa, inquit Vlpian. vel illis simplicitas damnosa. l. j. in prin. ff. de dol. c. audiuimus, de collu. deteg. & adducta iura in contrarium, loquuntur in spiritualibus, in quibus nō facilè prætextu doli succurritur dolum passo. c. ex parte. ij. & cap. veniens. de conuer. coniug. & c. constituit. xx. q. iij.

h ¶ IDEM DICENDVM EST. vt scilicet doli mali exceptione promissor vti possit, sed hoc casu, quid si cùm potuerit vti, non sit vsus? & verā ea in re eorū sententiā puto,

Dolus quomodo purgetur.

8 † qui repetitionem denegant, cùm spontanea solutio dolum verū in cōtractu adhibitum purget. l. ij. C. de ijs quę vi met. ve caus. fiunt. Quare multò magis præsumptum, aut cum qui re ipsa dunt

ptio. Idem dicendum est[h] & si dolus nullus intercesserit stipulantis, sed ipsa res in se dolum habet.[i] Cùm enim quis petat ex ea stipulatione:[k] hoc ipso dolo facit quod petit.

duntaxat continetur. Et generale sit eum, qui creditorem agentem repellere potuit, soluendo sibi prędudicate. l. si fideicommissum. §. fi. ff. de iudi. l. sed Iulianus. §. fi. ff. ad Macedonian. l. fin. C. ad legem Falcid.

i ¶ DOLVM habet. Res in se dolum habere dicitur, cùm in ea

Res quando in se habeat dolū.

9 grauis, † & enormis læsio contingit citra vllā contrahentium fraudem, veluti cùm quis in venditione vltra dimidiam decipitur. l. ij. C. de rescin. vend. aut sine causa promittit. l. ij. §. circa. ff. de dol. except. vel ex causa donationis promittit hæreditatem, aut aliam rem particularē, quasi minimo valente, cùm sit opulenta & multi pretij. l. Lutius. §. fi. ff. ad Treb.

k ¶ EX EA STIPVLATIONE. Quæ re ipsa dolum habet. Quod petit, tametsi inter initia, hoc est, eo tempore quo stipulabatur, nihil dolo malo fecerit. l. ij. §. circa. & §. generaliter. ff. de except. dol.

Decipere sese quando contrahentibus permissū.

10 † Et ita, quod vbique dicunt Iurisconſ. licere contrahentibus inuicem se circumuenire. l. in causæ. §. idem Pompo. ff. de mino. l. item ij. §. fi. ff. locat. accipiendum est citra grauem & enormem deceptionem. d. l. ij. C. de rescin. vend.

IOAN. CORAS. VALEN.
XV. OCTOBR.
1 5 4 6.

L. Si certos.

1 *Pecunia in arca debetur, vt species.*

2 *Debitor quantitatis, & speciei.*

XXXVII. *Paulus.*

I CERTOS NVMmos puta qui in arca sunt,[a] stipulatus sim & hi sine culpa promissoris perierint: nihil nobis debetur.[b]

a ¶ QVI IN arca sunt.

Pecunia vt species debita.

1 † Quo casu, non vt pecunia numerata: sed vt species & certum corpus considerantur. l. talis scriptura. §. item si legetur. l. planè. §. sed si non corpus. l. sed si certos. & l. si seruus. §. qui quinq;. ff. de leg. j. l. in ratione. ij. §. diligenter. ff. ad l. Falcid. l. j. §. si decem. ff. vt lega. nom. ca.

b ¶ DEBETVR. Cùm enim, vt probauimus, non nummos, sed speciem certam legis

interpretatione debeat, qui ad pecuniam in arca certa consistentem teneatur, ✝ tanquàm debitor speciei interitu rei debitæ ante moram debet liberari. l. quod te. ff. de reb. cred. l. si ex legati hoc tit. Licet si quantitatis simpliciter debitor esset, non liberaretur, tota etiam quãtitate sua perempta. l. incendium. C. si cert. peta. cùm genus debeat, debeat, quod perire nequit. l. in ratione. §. incertæ. ff. ad l. fal. Reliqua quæ ad hãc l. pertinere possent, tractamus in l. si ex legati, & plenissimè in nostris commentariis, ad l. mora. ff. de vsur.

IOAN. CORAS. VALEN. XV. OCTOBR. 1546.

Habere licere stipulatio. a 1 HABERE LICERE. ✝ Quæ in venditionibus maximè interponi solebat: qua stipulabatur emptor à venditore sibi hæredicꝗ suo habere licere. l. emptórem. §. qui autem. ff. de act. emp. l. habere licere. ff. de euictio. l. habere duobus. ff. de verbor. significa. Sed & in aliis contractibus nonnunquã inserebatur. l. idem iuris, & hîc. Qua clausula illud continebatur, vt nullum à quoquam præstaretur stipulatori impedimentum, quominus liceret ei, sine difficultate & controuersia, rem deductam in stipulatione obtinere. d. l. habere duobus, & hac tota l. qua insistit præcipuè Vlpia. in explicando huius stipulationis effectu. vi, & potestate sermonis refertur stipulatio, licet legis interpretatiõe reus ipse hæredes eius, hæredúmcꝗ successores duntaxat contineantur, vt in verf. Sed quatenus.

L. Stipulatio ista.

1 *Habere licere stipulatio.*
2 *Factum proprium, an in hac stipul. promittatur.*
3 *Alieni facti promissio quando valeat.*
4 *Pœna an oblig. alieni facti confirmet.*
5 *Quanti ea res est.*
6 *Accessorium ruit destructo principali.*
7 *Principali rupto, quando accessorium non ruat.*

XXXVIII. VLPIANVS.

STIPVLATIO ista, *Habere licere* [a] *spondes*, hoc continet [b], ut liceat habere: nec per quenquam [c] omnino fiat, quo minus liceat nobis habere. Quæ res [d] facit, ut uideatur reus promisisse per omneis [e] futurum, ut tibi habere liceat, uidetur igitur alienũ factum promisisse [f], nemo autem

b ¶ CONTINET. Ex vi & potestate verborum, licet legis interpretatione extraneorum factum nõ comprehendit. §. sed quatenus.

c ¶ NEC PER QVENQVAM. Siue stipulatorem ipsum, siue hæredem eius hæredisve successorem, siue omnino extraneum, ad quẽ etiam vi,

d ¶ QVAE RES. Id est, effectus, procedens ex hac verborum significatione.

e ¶ PER omnes. Etiam extraneos.

f ¶ ALIENVM factum promisisse. Contra, imò suum, ✝ cùm promisisse videatur se curaturum, vt habere liceat non simplex abnutiuum. l. inter stipulantem, in princi. Quod præterea summam rationẽ habet, cùm efficax reddatur stipulatio facta hac interpretatione. §. si quis alium, de inutil. stipul. & in stipulationibus ambigua oratio accipiẽda sit, quò magis res sit in tuto. l. quoties in stipulationibus. Tu dic in promissione habere licere alterius extranei, videlicet, factum non promitti, sed proprium eorúmcꝗ in quos cùm promissor imperium habeat, eos cogere potest: respectu quorum non intelligitur promisisse simplex abnutiuum, hoc est, 2 *Factũ in hac stipul. an promittatur.*

quòd

alienum factum promittendo o-
bligatur[g], & ita utimur, sed se o-
bligat [h] ne ipse faciat quominus
habere liceat: obligatur etiã ne hæ
res suus [i], uel quis cæterorum suc-

quòd ipse non faciat, sed effecturum
se, præterea & curaturũ, ne per filios,
seruos, familiam fiat, quominus stipu
latori liceat habere: nam & hæ perso-
næ stipulatione tametsi non sint ex-
pressæ, continen-
tur, vt hîc, & l. flu
minũ. §. quãquã.
ff. de dam. infect.
l. qui insulã. §. fin.
& l. si fundus. §.
fin. ff. loca.
g ¶ OBLIGA-
tur. Protrita regu
3 la: † Alienum factum inutiliter pro-
mittitur, vt hîc, & l. eum qui. §. Iulia-
nus ij. in fin. ff. de const. pecu. l. sicut
reus. ff. de fideiusso. cùm tunc nullum
negotium inter stipulantem, & pro-
mittentem contrahatur. l. inter stipu-
lantem. in princ. & inuentæ sint stipu
lationes, vt quod nostra interest à p-
missore consequamur. §. alteri, & im-
poßibile promitti quodammodo vi-
deatur: cùm alterius factum in nostra
non sit potestate. l. liber homo. ff. ad l.
aquil. l. si apud. C. de ædil. actio. Vn-
de & eo casu, quo & alter facere à
promissore cogi posset, valeret facti
alieni promißio. l. fluminum. §. quan-
quam. ff. de damn. infect. sicut si effe-
cturum me, procuraturúmq; dixe-
rim, vt Titius faceret: quoniã vt hoc
casu factum meum promisi. §. si quis
alium. ff. de inut. stip. in Instit. l. fin. §.
j. ff. de reb. cred. Ita qui de eorum fa-
cto promittit, quos cogere potest. l. is
cuius. ff. si ser. ven. l. qui insulam. §. fi.
4 & l. si fundus, in fin. ff. loca. † Eadem
ratione adiectio pœnæ obligationem
alieni facti confirmat hac l. in fi. prin.
cùm tunc de se promittat. Nec obstat,
quòd promißio facti alieni sit impos-
sibilis, vt diximus, cui adiiciatur inu-
tiliter pœna. l. si homo mortuus, nam
hoc obtinet in eo, quod omnino im-
poßibile est: quia nullo casu potest
contingere, vt hominem mortuum
præstari, executio autem alieni facti
poßibilis est, in stipulationibus quo-
que iudicialibus & prætoriis, vt iudi-
cio sisti, Rem ratam haberi, Rem pu-

Factum alienũ nõ potest promitti.

Pœna adiecta promißioni facti.

pilli saluam fore, factum alienũ pro-
mittens obligatur, cùm promittere
censeatur se acturum, vt fiat, l. quo-
ties quis, Id'que rationem habet, ne
iudicia ludificẽtur ex æquitate quam
prætor ob oculos
semper habet, ne-
glecta iuris subti-
litate. l. quod si e-
phesi. §. interdũ.
ff. de eo quod cer.
loc. Cúmque pon
tificum ius ad so-
lam iurisgentium
æquitatem attendat. c. cum esses, de
testa. scriptorum sententiam sine con
trouersia probo existimantium eo iu
re idem, quod in prætoriis stipulatio-
nibus. But. in c. ex literis ij. de sponsal.
Nec diuersum si iusiurandum inter-
positum sit, c. ex rescripto, de iureiu-
ran. cum illud actum faciat valere, eo
modo quo potest. l. cùm pater. §. filius
matrem. ff. de leg. ij. Alienum item fa-
ctum rei deductæ in obligationẽ co-
hærens rectè promittitur, vt seruum
venditum sanum esse, nec furem, nec
vespertilionem esse. Quo casu si res
aliter habeat, committetur stipulatio,
in id quod interest. l. si ita quis. ff. de
euiction. Sic cum factum alienũ pro-
mittitur ad executionem præceden-
tis obligationis, vt si certam personã
pro me fideiussuram cõstituam. l. qui
autem. §. j. ff. de constit. pecun. Sed &
cum stipulatio habere licere, contra-
ctui emptionis adiicitur, tenetur ex
facto tertij euincentis venditor, qui
promisit. l. emptorem. §. fin. ff. de act.
empt. l. habere licere. ff. de euictioni.
cùm euictio ex natura eius contra-
ctus veniat. l. pacta conuenta. ff. de
contra. emptio. & stipulatio interpre
tationem recipiat ab eo contractu, iu-
xta quem ponitur. l. si stipulatus. ff. de
vsuris.
h ¶ SI SE OBLIGAT. Promissor.
i ¶ NE HAERES SVVS. Qui ea-
dem persona cum defuncto legis in-
terpretatione existimatur. §. j. de iu-
reiur. à mori. præstit. col. v. vnde nihil
de defuncti obligatione ex hæredis
perso

Iuramentum.

Hæres eadem persona cũ defuncto.

persona vult lex immutari. l. si necessarias. §. de vendendo. ff. de pig. act. l. prætoriæ. j. §. incertam. ff. de prætor. stipulatio. l. ij. hoc tit. vbi dixi.

cessorum [k] efficiat, ne habere liceat. Sed si quis promittat per alium [l] non fieri, præter hæredem suum, dicẽdum est inutiliter eum promittere factum alienum. At si quis uelit factum alienum promittere, pœnam uel quanti ea res sit [m] potest promittere, [n] sed quatenus habere licere uidebitur. [o] Si

Successores qui.

k ¶CAETERORVM SVCCESsorum. His verbis cõprehendit Vlpia. hæredum successores vt in fin. huius prin. clarius demonstrat. De his autẽ nõ secus, quàm de hæredibus iudicat. l. iij. ff. de petit. hæred. cùm et hęredis appellatio vltra ꝓximum hęredem extendatur, hæredis hæredem continens. l. hæredis. j. ff. de verb. signific. & extet antiqua iuris regula, quæ voluit hæredem hæredis, testatoris esse hæredum. l. fi. C. de hæred. instit. vt meritò cõstitutum legamus adimpleri conditionem, si hęredi Titio detur, in hærede hæredis. l. cùm ita ij. §. fi. ff. de cond. & demonst.

l ¶PER ALIVM. Et ita per extraneum.

m ¶QVANTI EA RES EST. Scilicet promissa, vt ita hæc verba,

Quanti ea res est.

5 †*Quanti ea res est*, non ad id quod interest, quod plerunque rei pretium excedit, sed ad veram rei æstimationem referantur. l. vnic. §. final. ff. si quis ius dic. l. prætor. ij. §. hæc autem. ff. vi bo. raptor. l. inter hæc, & l. hæc verba quanti. ff. de verb. sign. licet alij de eo quod interest, hunc text. intelligant. Sed perperam, vt probaui. Et quoniã alioqui sequeretur alieni facti promissionem effectũ semper habere: cùm id quod interest, si non fiat, tacitè promitti intelligatur. l. si quis ab alio. §. fi. ff. de re iudic. l. stipulationes non diuiduntur, versic. Celsus. hoc tit. quod tamen vt tollant, scriptores interpretantur in promissione valida, nõ item in inutili, cùm enim expressim non consistat, nec tacitum effectum habebit. l. iij. §. ff. de seruit. rustico. præd. l. si spõsus. §. fi. ff. de don. inter vi. & vxo.

n ¶PROMITTERE POTEST. Cessat quippe tunc ratio, quia qui pœnam, aut rei æstimationem, si non fiat, promittit de se, non de alterius facto, & ita quod facere potest ꝓmittit. §. si quis aliũ. de inutili stipulat. nec tunc quid intersit stipulatoris inspicitur, sed quę sit quãtitas, quæ'que conditio stipulationis. §. alteri. & ita metu pœnæ parebitur huic stipulationi, qua factum alienum promissum

Accessorium vires à principali sumit.

6 est, licet promissio inutilis sit. †Nec omnino dissimile est, quod de arbitri sententia dicimus. l. j. C. de arbitrijs. nec obstat, si dicas principali causa non subsistente, accessoria effectum non habere. l. cùm principalis. ff. de regulis iuris. l. non dubium. C. de leg. & ab stipulatione pœnali principalem obligationem non roborari. l. nuda. C. de contrahenda & committenda stipulatione. l. si pacto, quo pœnam. C. de pact. cùm non confirmetur principale ab accessorio. l. ex pupillari. ff. de vulg. l. quod per manus. ff. de iure codicill. etenim hæc omnia fateor: at negamus pœnam hîc vt accessorium considerari, quin potius ęquè principaliter stat quę nullo modo obligationem primam confirmat, sed tantum efficit, vt eius metu diligentius curet promissor, & efficiat, vt ab extraneo factum promissum

Principali destructo quãdoque nõ ruit accessorium.

7 expleatur. †præterea quòd accessoria nullius sint momenti, vbi non consistit principale, procedit in ijs, quæ contra legem, hoc est, lege prohibente fiunt. d. l. non dubium. in alijs non. §. alteri.

o ¶VIDEBITVR. Hoc est, quæ erit vis, & potestas huius stipulationis habere licere; vt ei satisfactum videatur.

p ¶ SI NEMO. Hic respõdet vim veram, & legitimam præfatæ stipulationis hanc esse, si nemo cõtrouersiam faciat, neque promissor, neque hæres eius, neque nemo[p] controuersiam faciat. hoc est neque ipse reus, neque hæredes eius, hæredúmue successores. que sui hæredis successor à contrario significans, quòd si promissor ipse, vel eius hæres controuersiam faciat, stipulatio committetur.

a SI QVIS. Eorum scilicet, qui stipulatione habere licere continentur, quales sunt promissor, hæredes eius, hæredúmue successores. §. præcedenti in fi. ff. de trãsact. l. Iulianus. §. si fructibus. ff. de actio. empt. & toto tit. ff. de distract. pigno. Cæterum venditionem ab alio quàm promissore factam esse intelligendum est, nam si promissor vendidisset, teneretur quocunque euincente. l. emptorem. §. final. ff. de actio. empt. Et ita interpretantur omnes. Mihi verò videtur nimis insolẽs diuinatio hæc, secundùm quam dicendum præterea foret, hîc tractari de eo qui promittit habere licere rem alienã, cùm tamen id nouè tractetur ab Vlpian. in §. seq. quo loco negat eam promissionẽ effectum habere, nisi postquàm ea res ꝓmissoris esse cœperit. Quare hac in re amplius deliberandum censeo. His autem verbis euidens facit Vlpia. stipulationem habere licere, contractui venditionis interponi solitam. *Noua opinio.*

b ¶ DE PROPRIETATE. Rei quã habere licere promisit.

c ¶ NVDA POSSESSIONE. Quam detẽtationem vocamus.

d ¶ CONTROVERSIAM FECERIT. Proposito finge possessorio recuperandæ, quia fuerat fortasse promissor re illa spoliatus, quam nihilominus stipulatori promiserat habere licere.

§. *Si quis forte.*

1 *Iura prædiorum seruitutes.*
2 *Distrahere.*
3 *Possessionis effectus.*

SI QVIS[a] FORTE non de proprietate,[b] sed de possessione nuda[c] controuersiã fecerit,[d] uel de usufructu, uel de usu, uel de quo alio iure eius[e] quod distractum[f] est, palam est committi stipulationem:[g] Habere enim non licet ei, cui aliquid minuitur ex iure quod habuit.[h]

e ¶ ALIO IVRE EIVS. Id est, de seruitute. l. creditori. ff. de op. no. nũc. 1 †Sunt enim iura prædiorum seruitutes, siue de rusticis, siue de vrbanis loquamur. l. quid aliud. ff. de verbo. sig. super quibus si moueretur controuersia, committeretur stipulatio ista habere licere, vt hîc. At cùm de euictione à venditore promittitur, seruitute euicta non committitur stipulatio ad duplam de euictione. l. pe. ff. de euict. Licet emptor quãto minoris empturus fuisset, si seruitutem impositam sciuisset, agere posit. l. quoties. ff. de ædil. edict. *Seruitutes iura prædiorum.*

f ¶ DISTRACTVM. Id est, vendi- 2 tum. †Distrahere enim idem quod vendere significat. l. cum hi. §. si vni. ff. de *Distrahere.*

g ¶ COMMITTI STIPVLATIONEM. In id quod interest, aut ad pœnam, si pœna fuit promissa.

h ¶ EX IVRE QVOD HABVIT. Hæc est ratio cur stipulatio habere licere, seu non mouere controuersiam, de domo, aut alia re certa (hæc enim paria sunt ex hoc textu) etiam si non de re ipsa, vsu eius aut 3 vsusfructu: †sed in nuda possessione duntaxat moueatur cõtrouersia, committatur, quia licet subtili quadam interp *Possessionis effectus.*

interpretatione diuersa omnino sit causa possessionis, à re ipsa. l. si duo. §. fi. ff. vti posid. vis tamen, & potestas obligationis huiusmodi est, vt nihil diminuatur ex iure stipulatoris. l. etiam. ff. de solutionib. Atqui posses-
sio

sio ius est. l. si ea re. §. final. ff. de actio. empt. l. homo liber. §. fin. ff. de acquir. rerum dom. cum simílib. Effectúsque habet singulares. §. retinendæ de interdictis quos aggregaui. in §. nihil commune.

§. *Quæsitum.*

1 *Tempus quod in stip. attendatur.*
2 *Rei alienæ stipulatio.*
3 *Petri ratio improbata.*
4 *Transactio super re aliena.*
5 *Controuersia de facto non sufficit.*
6 *Habere quando non liceat.*

QVAESITVM EST utrum propriá dominum rem an & alienā promittere possit habere licere. Et magis est, ut & aliena promitti possit, quæ res[a] ita effectum habebit, si propria promissoris esse cœperit[b]. Quare si perseuerauerit[c] aliena, dicendum erit stipulationem non committi, nisi pœna ad-

a QVAE RES. Id est, quæ stipulatio habere licere exacta à promissore de re aliena.

b ¶ESSE COEPERIT. Exemplū patet in l. si à Titio. ff. de rei vend. & in l. apud Celsum. §. si à Titio. ff. de except. dol.

Tempus quod in stipulatio. attēdamus.

1 † Contra videbatur hanc scilicet stipulationem respectu rei alienæ, nullam omnino, spectato tempore cōtractus, ex quo vires sumit stipulatio. l. si filiusfamiliâs, in princip. hoc tit. l. vsusfructus. ff. de stipula. seruor. Sed quod in stipulationib. tempus quo contrahimus attendi lex iubet, nō procedit respectu causæ finalis, vt hîc. & plenius dixi in l. si rem meam. Prçterea hæc stipulatio habere licere, tractum habet successiuum, quo meritò futurum tempus ex verisimili cōtrahentium mente includitur.

c ¶PERSEVERAVERIT. Aliena,

Stipulatio rei alienæ.

2 † Super re aliena, quæ durat, aliena interposita stipulatio, non committitur, quando non factum, sed ius in hac stipulatione vertatur. §. hi qui. cùm ita non de iure, sed de facto agat, qui rem alienam habere licere promisit, pacto contrauenies non committit in stipulationem, cùm ob hanc contrauentionem nihil ex rei conuenti
iure

iure minuatur, & ita neque per promissorem, neque per eius hæredem fieri quidquam possit, quominus sti-
3 pulatori habere liceat. † Qua declaratione corruit prima Petri ratio, licet enim plus dicatur delinquere promissor de facto agens, quàm qui de iure experitur, eo nomine quòd animū deteriorem, & iniquiorem habeat, non tamen nocere potest stipulatori, qui de facto experitur, sicut q de iure mouet cōtrouersiā. Vnde non committitur stipulatio in id qđ interest, cùm stipulatoris interesse nō videatur. Secuta autem sententia licet iniusta pro promissore agente, qui fortassè falsis probationibus circūuenit iudicem, stipulatio committetur: cùm stipulatori lex assistat, præsumens iure latam sententiam. l. Hærennius. §. Caia. ff. de euictio. c. in præsentia, de renuncia. & careat promissor exceptione, qui non poterit dicere se contra ius sententiam obtinuisse, vt ludificet stipulatorem. l. si seruus pluriū.

Petri perticensis ratio improbata.

4 §. j. ff. de leg. j. † In transactione porrò quæ rectè super aliena re interponitur. l. si pro fundo. C. de transactio. l. pen. C. de vsucap. pro empt. interposita committitur.
5 † Tametsi de facto tantum moueatur controuersia. l. vbi pactum.

Trāsactio super re aliena.

Controuersia de facto.

iecta sit, [d] cum neque per eum, neque per successorem eius quidquã factum sit [e].

pactum. C. de transactio. Actũ quippe tunc videtur, vt ad nullam controuersiam redeat promissor, cùm transactio non tam propter iuris, quàm facti controuersiam conficiatur. l. ij. C. de transactio.

d ¶ NISI POENA adiecta sit. Quo casu stipulatio ad pœnam cõmittitur. Id' q́ generaliter contra doct. intelligo, nõ solum si extraneus contraueniat, sed & si ipse promissor, aut eius hæres, cùm tunc non in seipsa committatur stipulatio, sed respectu pœnæ cuius metu stipulationi parendum erit.

e ¶ QVIDQVAM FACTVM sit. De iure, scilicet, licet mota fuerit de facto controuersia, quæ non suffi-
cit

cit vt stipulatio cõmittatur, cùm nihil ex eo de iure minuatur stipulato-
6 ris: quod tamen lex cõsiderat. † *Habere enim non licet*, inquit Vlpia. §. præced. *cui aliquid minuitur ex iure quod habuit*. Nec hîc consideratur damnũ expẽsarum, quas officio iudicis stipulator à promissore consequetur. l. properandum. §. & siquidem. C. de iud. Si tamen in re propria quis rem habere licere stipulatori promisisset, committetur stipulatio: etiam ad impensas litis. l. si sine. §. cum autem. ff. rem rat. hab. cùm tunc habere is tantum dicatur, qui sine interpellatione rem promissam obtinet. l. habere. ff. de verb. signific. *Habere quando nõ liceat.*

§. *Sicut.*

1 *Successores.*
2 *Stipulationis habere licere natura.*
3 *Sensus huius §.*

SICVT AVTEM EX parte rei [a] successores [b] eius cum ipso tenẽtur, [c] ita etiã ex parte actoris committitur stipulatio ipsi stipulatori, cæteris que quicunque ei succedunt, [d] scilicet si rem ipsi [e] habere non licuit, cæterùm si alii [f] habere non licuerit, certo certius est, non committi stipulationem [g] & nihil inter-

Successor a quo. a REI, Id est, promissoris.
b SVCCESSORES. † Iu-
1 ris scilicet, hoc est, vniuersales: nam & hi non etiam particulares successorum verbo significãtur. l. quædã. §. nihil interest. ff. de eden. l. Pompo. §. quæsitum. ff. de acquir. posses.

c ¶ TENENTVR. Vt ex eorum facto committatur stipulatio.

d ¶ SVCCEDVNT in ius vniuersum, vt hæredes. l. hæreditas. ff. de reg. iu. Nam (vt dixi) hi propriè succedere di-
2 cuntur. † Hinc autem habes in stipulatione *Habere licere*, includi duntaxat iuris successorem, hoc est, vniuersalem, tam ex parte stipulatoris, quàm promissoris. Iuris autem & vniuersitatis successor arrogatorem continet, nedum hære-
dem. *Stipulationis habere licere natura.*

dem. l. actione. §. societas. ff. pro socio. §. j. de acqui. per arro. in instit. cùm in vniuersum ius arrogati succedant. l. paterfam. in princ. ff. de adoptio. Vnde ad eum vt hæredem interposita stipulatio transibit. l. adhuc interesse. §. si operas. ff. de vsusfruct.

e ¶ SI REM ipsis. Stipulatori, eiúsue successoribus.

f ¶ SI ALII. Emptori puta, aut aliis singulari successori.

g ¶ NON COMMITTI stipulatio-
3 nem. † Sensus huius §. est, vt si promiseris mihi habere licere fundũ Tusculanũ, quẽ ego postea vendiderim Titio, cui tu moueas controuersiam, non tamen committetur ei stipulatio, hoc est, ex stipulatione inter nos contracta agere non poterit, non tamen negat hic text. quin si mea *Intellect. huius §.*

intersit, posśim ipse stipulator agere, atque ita mihi committatur stipulatio. Quid enim, si emptor Titius de euictione contra me experiatur, hoc certè casu ex stipulatione contra te promissorem agere potero. l. si pro re pupilli. §. fin. ff. de euiction. & ita per obliquum erit hæc stipulatio vtilis emptori, quæ rectà ei non committitur. Quòd si non vendidissem, sed donassem eum fundum Titio, cui non liceret habere: quia tu promissor illum turbares, nec quidem mihi stipulanti committeretur stipulatio. l. Iulianus. §. si. hoc titu. l. si seruum cuius, & l. fi. ff. de euictio. l. quod seruus. ff. de stipul. seruor. cùm stipulatio in id quod stipulantis interest committatur, & mea non intersit, cùm stipulationis nomine obstrictus non sim. l. ad res donatas. ff. de ædil. edict. l. Aristo. §. fin. ff. de dona.

erit [h], utrum ita stipuler *habere licere? an mihi habere licere.*

h ¶ ET NIHIL interest. Quoniam non vitiat stipulationem impersonalitas, siue ea sit ex parte stipulatoris, siue ex parte promissoris, vt aduersus receptã Doct. sententiam verum esse dicimus. Quod in §. si quis ita, vt loco magis idoneo latius exequemur.

§. Hi qui.

1 *Lex viam delictis non aperit.*
2 *Stipulatio habere licere, quando committatur.*
3 *Qualitas personæ interpretatur[a] dispositionem.*
4 *Filiusfam. an poßit habere licere.*

HI QVI SVNT in aliena potestate[a], his[b] in quorum sunt potestate, *habere licere* stipulari possunt ea ratione, qua cætera quoque his possunt stipulari. Sed si seruus fuerit stipulatus *sibi habere licere*, quæsitum est an rectè stipulatus uideatur. Et ait Iuli. libro quinquagesimo secundo Digestorum; si seruus stipuletur *sibi habere licere: aut per se non fieri quominus habere stipulatori liceat.* promittat: stipulatio (inquit) nó committitur, quanuis auferri res ei[c] & ipse[d] auferre eandem posśit:[e] Non enim factum, [f] sed ius [g] in hac stipu-

a IN aliena potestate. vt filiusfa. & serui.

b ¶ IIS. Patribus nempe, aut dominis.

c ¶ AVFERRI res ei. Seruo, scilicet, qui sibi habere licere stipulatus est.

d ¶ ET IPSE. Seruus qui promisit per se non fieri, quominus habere liceret stipulatori.

e ¶ EANDEM posśit. Poterit dicebat Iul. de facto res auferri seruo, qui vt sibi liceret habere stipulatus est: poterit item seruus, qui promisit per se non fieri, quominus stipulatori liceret habere, rem per vim auferre, qđ.
1 certè durum visum est, † cùm legislator viam delictis aperire non debeat, l. j. C. de iis, qui ven. ætat. impet. l. ij. in fi. C. de indic. vid. tollne inde iniuriarũ nascatur occasio, vnde iura nasci debent. l. meminerint. C. vnd. vi: meritò non hoc probat Vlpian.

Lex nõ aperit viã delictis.

f ¶ NON FActũm. Purum scilicet, merum & naturale, vt liceat de facto non de iure rem habere stipulatori.

g ¶ SED IVS. Hoc est, iuris effectus, vt liceat habere de iure rẽ stipulatori, quando id tantum habere dicamur, quod de iure habemus.
2 †Quocirca stipulatio habere licere, in qua ius versatur, non committitur, si de iure habere non potest: vt

Stipulatio habere licere quãdo cõmittatur.

latione [h] uertitur. Cùm uerò stipulatur [i] per promissorem non fieri, quominus sibi [k] ire agere liceat: non ius [l] stipulationis inquit, sed factum [m] uersatur. Sed mihi [n] uidetur: licet iuris uerba contineat hæc stipulatio *habere licere*? tamen sic esse accipiendam, ut in seruo & filiofam. [o] uideatur esse actum de possessione retinenda, [p] aut non auferenda, [q] ut uires habeat [r] hæc stipulatio.

vt in seruo, qui cuiusque iuris incapax est, tametsi stipulatio merum factum continens *Vt ire agere*, seruo stipulante & prohibito committatur, vt subijcit Iurisconsul. cùm facti in stipulationem deducti seruus capax sit. §. sed cùm factũ. de stipul. seru.

h ❡IN HAC stipulatione. Habere licere.

i ❡STIPVLATUR. Seruus.

k ❡SIBI. Seruo.

l ❡NON IVS stipulationis. Hoc est, effectus iuris ex stipulatione.

m ❡SED FActum versatur. Id est, factum in stipulationem deductum ad personam serui refertur, meritò eo stipulante, & prohibito committitur stipulatio. d. §. sed cùm factum, de stipul. seruor. in instit. Hactenus autem Iulianus loquutus est.

n ❡SED MIHI. Vlpiano huius legis authori.

o ❡ET FILIOFAMILIAS.

Dispositio ex qualitate personæ interpretanda.

3 †Hinc not. dispositionem ex persona ad quam refertur, restringendam, & interpretãdam esse. l. plenum. §. equitij. ff. de vsu & habita. ac nonnunquã improprium intellectum recipere. l. pater Seuerinam. §. conditionum. ff. de cond. & demonst. verbáque secundum rationem subiectæ materiæ accipienda. l. damni. §. Sabini. ff. de dã. infect. & talia prædicata esse, qualia subiecta demõstrant, vt è diuerso talia sunt subiecta, qualia prædicata permittunt. l. iij. ff. de fund. instru. l. fi. §. cui dulcia. ff. de vin. tritic. & oleo leg. gl. in c. inter dilectos. §. cæterum, de fid. instru. & in ca. dudum. de deci.

p ❡RETINENDA. Per seruum, aut filiumfam. stipulatorem.

q ❡AVT NON AVFERENDA. A seruo, aut filiofam. stipulatore.

r ❡VT VIRES HABEAT. Vt stipulatio habere licere, quę iuris verba continet in personam serui interposita, vel etiam filiifam. effectum aliquem habeat interpretatur Iuriscon. actum videri de facto, nempe de nuda possessione retinenda, aut per vim non auferenda.

Filiusfa. an possit habere licere.

4 † Sed obstat, quia filiusfam. iuris capax est, licet illud eodem momento, hoc iure patri quæratur. l. placet. ff. de acquir. hæred. vnde habere licere in eo residere potest, vt saltem immediatè patri acquirat, cùm & in iudicio conueniri posit. l. si à domino. §. sed & à filiofa. ff. de petit. hæred. non adhibita scrupulosa illa differentia, an sibi vel patri stipuletur. Quæ præterea in seruo attendenda non videtur: cùm iura nihil interesse dicant an sibi, an domino seruus stipuletur, vel etiam impersonaliter sine alterius adiectione, cùm omni casu quæratur ex stipulatione domino. l. j. ff. de stipul. seruo. §. siue autem, illo tit. in Inst. Sol. quod pertinet ad filiũfamil. quia is suo nomine agendo in iudicio hoc iure esse non potest. l. filiusfam. ff. de actio. & obli. Si habere licere stipuletur, verba contractus ex qualitate personæ, ad quã referuntur de facto accipienda sunt, licet hodie secus dici debeat, cùm iure nouo quo vtimur, filij acquirant: saltem in proprietate aduentitia, & de voluntate patris stent in iudicio etiã agentes. l. cùm oportet, & l. fin. §. necessitatem. C. de bon. quæ lib.

Filiusfa. ex omni contractu obligatur.

5 †Si verò promittat, quoniam ex omni contractu (votum & mutuum excipio. l. si quis rem. §. vota. ff. de pollicita. l. j. & toto tit. ff. ad Maced.) obligatur: & ob id agi cum eo, tanquàm cum patrefam. potest. l. tam ex contractibus. ff. de iudi. l. quoties. ff. de noxa. actio.

l.filiusfam. ij.ff. de action. & obligat. Committitur etiam de iure stipulatio, nam & sic ab eo hæreditas peti potest, vt ab homine sui iuris. l.si à domino.§.sed & à filiofam.ff.de petitio. hæred. Quantum verò spectat ad seruum, siquidem is dari, aut quod absolutè iuris est stipuletur, nō refert an sibi domino, vel impersonaliter stipuletur, omni quippe casu quærit domino. l.j. ff. de stipulat. seruo. Si verò stipuletur, quod & ad ius, & ad factum referri potest, vt habere licere. §.seq. ad fin. Multum refert, an sibi, an domino stipuletur, nam si domino eidem dubio procul acquirit, si sibi: quia videtur quod potest acquirere stipulari, vt effectum habeat stipulatio. quomodo concepta est, & facti capax est, §.sed cùm factum, de stip. seruor. ad eum modum vires habebit stipulatio.

a SERVVS NON POSsideat. Cùm serui, quod attinet ad ius ciuile, pro nullis habeantur. l. quod attinet. ff. de regulis iuris.

seruus in his quæ iuris ciuilis sunt, nullus existimetur: Iure autem naturali, quoniam omnes homines æquales sunt, non secus serui, quàm liberi iudicantur. d.l. quod attinet, ideo ea quæ sunt eius iuris, exemplo liberorum stipulatione quærunt. §.sed cùm factum, de stipul. ser. in Inst. Relatáque ad eorū personam stipulatio, vt ea vires habeat, de eo quod serui quærere possunt intelligitur. §. præced. meritò hîc constitutū, vt si seruus possidere sibi licere stipuletur, cùm nō alia quā nuda rei possessio, & naturalis rei insistentia in eam cadere possit, ad eam possessionem hoc sit referendum.

§. Hæc quoque.

1 *Possessio naturalis.*
2 *Stipulatio habere licere in seruo.*
3 *Personæ qualitas moderatur dispositionē.*
4 *Possessionis ciuilis effectus.*

HAEC QVOQVE stipulatio *possidere mihi licere spondes*: utilis est. Quam stipulationem an seruus posit in suā personam utiliter concipere uideamus. Sed quantùs iure ciuili seruus nō possideat [a]: tamen ad possessionem naturalem [b] hoc referēdum est [c], & ideo dubitari non oportet, quia & seruus rectè ita stipulatur [d]. Planè si tenere sibi lice-

b ¶ POSSESsionē naturalem. 1 †Hoc est, in mero, & nudo facto consistentem, quā tenutam, detentationem asininam, & nudam possessionem dicimus. l.ij.§.j. ff. pro hære. Neque enim hic text. accipiendus, vt de ea possessione naturali loquatur, quæ iuris adminiculū habet: qualis est apud emphyteutā, vassallum, & secundum crebriorem sententiam apud fructuarium suo nomine. l.naturaliter, in princ. ff. de acquirend. possess. cùm eam ob admixtum ius seruus nō habeat. l.quod attinet. ff. de regul. iur. sed de ea, quæ merè facti est, quámque seruus habet, vt asinus sellam. l.iiij. in princ. ff. de manumissio.

Naturalis possessio.

c ¶ HOC REFERENDVM est. 2 † Cùm seruus stipulatur sibi possidere licere. Hæc verba de possessione ciuili aut naturali, quæ ex iure nonnihil mutuatur, accipi non possunt: cùm seruus

Serui stipulatio habere licere.

ferendum.

d ¶ RECTE ITA STIPVLEtur. 3 † Quoniam ex personæ qualitate, ad quam refertur stipulatio, interpretationē accipit. l.plenum. §. æquitij. ff. de vsu. & hab. & commodissimum est ita accipi in quacunque dispositionem, quo res, de qua agitur, magis valeat, quàm pereat. l.si quando. ff. de leg. j. l.quoties. ff. de reb. dub. Cùm ergò seruus stipulatur sibi posside

Qualitas personæ dispositionem interpretatur.

sidere licere, nec nisi naturaliter, & de facto seruus possidere possit, vt effectum habeat stipulatio, & ex persona ad quam refertur, eam interpretabimur de possessione nuda & naturali, quam seruus rectè stipulatur.

re [e] stipulatus sit seruus: utilẽ esse stipulationem conuenit [f]. Licet enim possidere ciuiliter non possit [g], tenere tamen eos nemo dubitat [h]. *Habere* dupliciter accipitur [i]. Nam & eũ habere dicimus, qui rei dominus est: & eum qui dominus quidem non est, sed tenet. *Denique habere rẽ apud nos depositam solemus dicere.*

e ¶ TENERE sibi licere. Hæc stipulatio in seruo eandem omnino vim habet, quam stipulatio possidere sibi licere.

f ¶ CONVENIT. Sine dubio, cùm seruus detentionis naturalis, & cuiuscunque facti capax sit. §. & cũ factum, de stip. seruo. Et si respondit Iuriscon. stipulationem possidere sibi licere à seruo conceptam, quæ ad ius, ad possessionem nempe ciuilem, aut naturalem aliquid iuris habentem referri poterat vtilem esse, multò magis id respondendum est in stipulatione tenere sibi licere, quæ ad nudum factum refertur.

g ¶ CIVILITER NON POSsint

4 sint. Rem scilicet tanquam suam, †ex qua possessione sequuntur ciuiles effectus, & acquisitionis fructuum. l. si fur. ff. de vsusfruct. l. quis sat. §. in alieno. ff. de vsur. & vsucapionis. l. j. §. per seruum. ff. de acq. pos. l. qui fundũ, in prin. ff. ꝓ emptor. *Possessionis ciuilis effectus.*

h ¶ DVBITAT nemo. Cùm tenere in facto naturali consistat, cuius seruus, vt liber capax est. §. sed cũ factum, de stipul. seruo. Et quod ꝑtinet ad ea, quæ sunt naturalis iuris, serui nõ secus ac liberi habẽtur. l. quod attinet. ff. de reg. iur.

i ¶ DVPLICITER ACCIPItur. Hîc tacitæ obiectioni respondetur. Dixerit quispiam, licet in seruum naturalis possessio cadat, non tamen ex eo habere dicitur, cùm habere contineat dominium, quod in seruũ non cadit, sed hîc respondetur, quòd imò habere verbum, nudam detentionem notat. Etenim dupliciter accipitur.

§. Si quis ita.

1 *Sibi dictio, hæredem non excludit.*
2 *Stipulatio quando ad hæredes transeat.*
3 *Impersonalitas an vitiet stipul.*
4 *Fiat vt petitur.*
5 *Impersonalitas nullum actum vitiat.*
6 *Vsusfructus nouus in hærede.*

I QVIS ITA STIpulatus fuerit, *Vti frui sibi* [a] *licere*: ad hæredem stipulatio ista non pertinet. Sed & si non addiderit *sibi*, non puto stipulationem de usufructu ad hæredem transire [b], eoq́ iu-

a ¶ SIBI. †Hac dictione licet stipulatoris persona comprehendatur: videri tamen poterat plerisque heredem non excludi. l. si necessarias. §. de vendendo. ff. de pign. act. cui disponẽs semper prouidere videtur. l. si pactũ. ff. de proba. l. cum quo. §. fin. ff. ad l. falc. *Dictio sibi.* 1

b ¶ AD HAEREdem transire. Cùm ea sit natura rei ded

deductæ in stipulationem: nempe vsusfructus, vt morte creditoris finiatur. l. corruptionem. C. de vsusfruc. §. finitur. illo tit. in Inst. nec heredi nisi præteritorum dũtaxat fructuũ actio detur. l. vti frui. §. fi. ff. si vsusfruct. petat. l. si defuncta. ff. de vsusfruct. licet in hæredẽ debitoris cuius morte non petit, vsusfructus transeat. l. vsusfructus ab initio. §. fin. ff. de vsus

fruct. stipulatio autem ex subiectæ rei natura interpretatur. l. ij. §. & harum, & l. eadem. §. Cato, quo tollitur lex veteris C. de contra. & commit-

Stipulatio quando transeat in hæredes.

2 ten. stip. † quæ docet quascunque stipulationes, siue in dando, siue in faciendo consistentes ad hæredes, & in hæredes eorũ, tametsi nulla mentio facta sit, transmitti summa ratione, quod actibus nostris, non tam nobis, quàm hæredibus nostris cauere, & prospicere videamur. l. si pactum. ff. de probat. l. cum quo. §. final. ff. ad l. falcid. nam procedit: nisi ea super iure merè personali[e], & ita ad hæredem non transitorio interposita fuerit, vt hîc. Ius autem merè personale voco, quod sine persona esse non potest, vt vsusfructus. l. hæreditas, in fin. ff. de acquir. re. dom. l. vsusfructus. ff. de stipul. seruo. nam iura simpliciter personalia, vt actiones, & obligationes. l. fi. §. fin. ff. de contra. empt. sine persona esse possunt. Iacente nempe hæreditate. l. j. §. Scæuola. ff. si quis testa. lib. esse iuss. fuer.

re utimur.[f] Sed si quis *vti frui sibi hæredique suo stipulatus sit*: uideamus, an hæres ex stipulatu agere

e ¶ EO QVE IVRE VTIMVR. Vt si non addita dictione (sibi) sed impersonaliter concepta sit stipulatio vsusfructus: veluti, *promittis vsumfructum, aut licere vti frui* re certa demonstrata, vtilis sit stipulatio, nam quod

Impersonalitas an vitiet stipul.

3 vitiat stipulationem † nonnunquam impersonalitas obtinet, si ea sit ex parte promissoris, quia puta ita satisfacere promiserit, *Satisfiet*. l. si quando. C. de consti. pec. §. ad hoc aliud: vt cum de app. cog. col. viij. non item si ex parte stipulatoris, vt hîc, & §. sicut, in fin. cùm semper sibi acquirere & stipulari intelligatur. l. secundum. C. de contra. stipula. non autẽ promissor obligari, nisi apertè constet. l. cùm de indebito. §. fin. ff. de probatio. Et ita crebrò existimatum est, cùm tamen verius sit, etiam si promissionis verba impersonaliter concepta sint, modò congrua præcesserit interrogatio, valere stipulationẽ, vt *Dabis mihi centum? dabuntur*. Cùm enim responsio secundum interrogationem accipi debeat. l. j. §. si quis simpliciter, hoc tit. l. si defensor. §. j. ff. de inter. act. §. præterea, de inut. stip. nec persona aliqua in stipulatione sit extrinsecus exaudienda. l. si ita stipulatus vi. §. Chrysogonus, in fin. de se promisisse reus videri debet. Quod & Plauti carmine cõfirmatur, cuius in Pseudolo hæc sunt verba,

Nullum periculum est, quod sciam, stipularier.
Vt concepisti verba viginti minas
Dabis? dabuntur, hoc quidem actum est haud malè.

Fiat vt petitur.

4 Sic ex illis verbis, † *Fiat vt petitur*, quę quotidie in supplicationibus à summo Pontifice scribuntur, licet impersonalia restringimus, & declaramus ex certitudine præcedentis supplicationis glo. in c. inter dilectos. §. cæterum, de fid. instru. & est ornatũ schema loquendi, vt de nobis ipsis per verba impersonalia circumloquamur, vt cùm dixit Dominus, *Remittuntur ei peccata*. Luc. vij. Nec est probabilis vlla differentiæ inter stipulatorẽ, & promissorem ratio. Sicut enim qui impersonaliter stipulatur, sibi stipulari: ita qui promittit, de se promittere intelligitur, ne personam aliquam extrinsecus accipiamus.

Locus Euangelij.

Impersonalitas nullum vitiat actũ.

5 † Dicendũ itaque nullum in iure nostro actum vitiari, quod impersonaliter conceptus sit. Non legatum, aut aliam voluntatem vltimam. l. si seruus legatus. §. qui Margaritam. ff. de leg. j. l. acceptis, in fin. ff. ad l. falc. non libellum. l. j. §. j. ff. de no. ope. nunc. Bart. in l. competit. §. fin. ff. quod vi aut clam. non stipulationem, vt hîc, & §. sicut. in fin. eiusdem. l. fin. §. Labeo. ff. de reb. cred. §. siue autem, de stipul. ser. in Inst. etiam si ex parte promissoris versetur impersonalitas, vt probatum est, quicquid alij dicant. Etenim scrupulosa nimis videtur hæc subtilitas. Solum constitutum cum aliis non indoctis

viris

viris excipio. in quo, cùm non præcedat interrogatio, ſecundum quam reſponſio intelligi debeat. §. de conſtituta, de actio. Cùm item id conſtituatur, quod debitum eſt. l. j. §. debitum. ff. de conſt. pecu. conſtat eum, qui conſtituit, & impersonaliter *Satisfiet*, dixit non obligari. d. authen. ſi quãdo: poteſt nãque promiſſor intellexiſſe ſatisfactũ iri ex priore obligatione, non ex noua, quæ interpretatio in ſtipulatione accipi non poteſt.

posſit. Et putem poſſe, [d] licet diuerſi ſint fructus[e]. Nam & ſi *ire agere* ſtipuletur, ſibiq́ hærediq́ ſuo licere idem probauerimus[f].

d ¶ ET PVTO POSSE. Cùm ita conuentum ſit, licet hoc contra naturam rei in ſtipulationem deductæ videatur. Cæterum contractus, vt dici ſolet, ex conuentione legem accipiũt. l. j. §. ſi conueniat. ff. depoſi. Præterea vt ſubiicit Vlpian. alius eſt vſusfructus in perſona hæredis, quàm fuerit in perſona defuncti.

e ¶ DIVERSI SVNT FRVctus. Hoc † eſt, licet alius ſit vſusfructus in hærede, quàm fuerit in defuncto: ſtipulatore namque mortuo extinctum fuit in eo ius vtendi, & fruendi, quia tamen exurgit nouus vſusfructus in hærede ex ſtipulatione defuncti: qui ita non modo ſibi, ſed hæredi proſpicere voluit: actio ex ſtipulatu hæredi dabitur, cui prouidere potuit defunctus. l. auus. ff. de pact. & à quo etiam actio, & obligatio incipere poteſt,

vſusfructus nouus in hærede. 6

teſt, l. vnio, in fin. C. vt act. ab hæred. Et quoniam nouus vſusfructus eſt, in hæredis perſona finietur, cum primo hærede. l. antiquitas. C. de vſusfruct. cùm ea ſit vſusfructus natura, vt morte fructuarij finiatur. l. corruptionẽ. C. illo tit. & §. finitur, illo tit. in Inſt. alioqui ſi diceremus in hæredes hæredũ perpetuò tranſire vſumfructum, cùm hæredi quoque vti frui quis ſtipulatus eſt, nunquam ad proprietatem ſuam rediret vſusfructus contra propriam eius naturam. §. fin. de vſufruct. in Inſt. & ita nulla vtilitas eſſet nudæ proprietatis ſemper abſcedente vſusfructu. Qua ratione in legato vſusfructus ciuitati, aut municipibus facto ll. centum annos, qui finis vitæ longiſsimus eſt obſeruari volunt. l. ſi vſusfructus. ij. ff. De vſusfructus lega.

f ¶ IDEM PROBAMVS. Vt hoc quoque caſu ex ſtipulatu hæres, cui nominatim prouidit ſtipulator, ex ſtipulatu agere poſsit. l. ij. §. fin. ergo à contrario, ſi in ſtipulatione ire agere licere, hæredum facta non eſſet mentio, non daretur actio hæredi. l. idem Iulianus. §. ſi quis alicui. ff. de legat. j. cùm hæc ſtipulatio ſimplex, & nudum factum contineat. §. ſed cum factum de ſtipul. ſeruor. d. l. ij. §. final.

§. *Siquis dolum.*

1 *Clauſula dolum malum abeſſe.*
2 *Verba futuri temporis.*

SI QVIS DOLVM malum [a] promiſſoris hæredisq́ eius abeſſe uelit: ſufficere. *Abeſſe, abſfuturúm-*

a DOLVM malũ. † Bonã ſidẽ in omnibus contractibus ll. deſiderant. l. bonam fidem. C. de actio. & oblig. atque ita dolum malũ abeſſe, quem vt omnino excluderent, veteres ſolebant hanc clauſulam *dolum malum abeße*, omnibus contractibus inſerere. l. eadem, in princ. l. ſi id quod aurum. l. doli. l. ex ea parte, in princ. l. inter ſtipulãtem. in princ. hoc tit. l. hæc verba. ff. de verbo. ſignific. & l. ita demum. ff. de arbit. quæ hæredem non comprehendebat, niſi eius mentio facta eſſet, aut doli

Clauſula dolum malum abeſſe. 1

mali mentio in rem concepta. l. huic stipulationi. ff. vsufruct. quemadm. cauea. adiectum esset verbum futuri temporis *absfuturum*. d. l. eadem. & l. nouissima. ff. iudi. sol. & hic, quod paulò plenius tractaui. in d. l. eadem.

b ¶ ABFVTVRÚMQVE ESSE. † Hæc enim verba futuri temporis euidens faciunt, eam fuisse mentē contrahētium, vt hæredis futuri dolus excluderetur. l. nouissima, alleg. & l. huic

2 *Verba futuri temporis.*

huic stipulationi. ff. vsusfr. quēad. cau.

c ¶ PLVRIVM. Aliorū ꝙ hæredū successorúmue, hoc est, extraneorum.

d ¶ ADIICI. Sequentia verba, cui rei dolus &c.

que esse b *stipulari.* Si uerò de plurium c dolo cauere uelit: necessarium esse adiici, d *cui rei dolus malus non absit, vel non absuerit: quanti ea res erit, tantam pecuniam dari spondes?* e

e ¶ SPONDES. Et promissor responderit, spondeo: quo casu licet extranei nulla mentio fiat, eius tamen dolus continebitur, vt ob eū de pœna, pmissor teneatur, vt hic, & l. nouissima. §. pen. ff. iud. sol.

2 SVAE PERSONAE. Stipulantis, vel dolum malum abesse, vel vti frui licere, aut ire agere. Quarum trium stipulationum natura est, vt ad hæredes non transeat. Quocirca admonuit supra Iurisconsul. hęredis personam exprimendam. Cæterum quoniam Tyronibus videri potuisset absurdum, hæredis personā adiungi contra stipulationis naturā non trāsitoriæ ad hæredes, hîc submouens scrupulum tradit stipulatorem, suæ personæ hæredis personam adiungere posse.

c ¶ CONIVNGI POTERIT. Vt ꝓpter eorum factū stipulatio committatur. † Sed videtur hæredis & 3 adoptiui patris personam frustra coniungi, cùm his stipulationibus successores huiusmodi cōprehendantur. l. huic stipulationi. ff. vsufr. quēadmo. ca. hoc contrarium quod nemo tangit, nō videtur facilè explicatu. Tu dic, cum textū loqui in stipulatione, quæ ex sui conceptione omnem iuris successorem cōtinet, vt est stipulatio *dolum malum abesse, absfuturumq́;* ea namque propter posteriora verba absfuturum, quæ quoniā in rem concepta, permanens tempus, atque ita hæredis personam demonstrant, successorem iuris comprehendi. l. nouissima. ff. iud. sol. Nos de stipulatione *dolum malum abesse, ire agere, vel vti frui licere*, simpliciter concepta, hoc est, sine temporis, vel personę demonstratione agimus, quarum nulla hæredem non expressum minimè continet. §. si quis ita. & §. si quis dolum, & vbique diximus.

Hæres & pater adoptiuus.

§. *Suæ personæ.*

1 *Viuens hæredem non habet.*
2 *Pater adoptiuus successor iuris.*
3 *Hæres & adoptiuus pater.*

SVAE PERSONæ a adiūgere quis hæredis b personam potest. Sed & adoptiui patris c persona coniungi poterit c.

b ¶ HAEREDIS. † Futuri, cùm viuens hæredem non habeat. l. j. ff. de hære. vel act. vend. l. qui superstitis. ff. de acquir. hæred.

Hæredem viuens nō 1 habet.

c ¶ PATRIS ADOPTIVI. † Qui hæredis exemplo successor iuris est & vniuersalis. l. actione. §. societas. ff. pro soc. cùm omnia, quæ filij adoptati sunt, acquirat. l. si paterfam. in prin. ff. de adop. §. j. de acquis. per arrogat. in Instit.

Adoptiuus iuris 2 successor.

CON VEL

§. Inter certam.

1 *Vel dictionis natura.*
2 *Debitor quando diem præueniat.*
3 *Tempus dilatum gratia creditoris, vel debitoris*
4 *Si, & cum, non differunt.*
5 *Promissor quandoque ante diem dare cogitur.*

NTER INCERTAM certamq́; diem discrimen esse, ex eo quoque apparet, quód certa die promissum uel statim [a] dari potest [b]. Totum enim medium tempus ad soluendum liberum [c] promissori relinquitur [d]. At qui promisit. *Si*

a VEL STATIM, Id est, etiã statim. l. quod in diem. ff. de solutio. nam dictio 1 † vel, elegantem hanc habet inter cæteras significationem, vt pro etiam ponatur, sicuti cùm Cicero in II. Ver. diceebat, vidẽt adhuc post legẽ Tribunitiam, vnum Senatorẽ, vel tenuissimum esse dominatum: & in protrito illo Vergil. loco, Ducite ab. *Vel dictio.*

Ducite ab vrbe domum mea carmina, ducite daphnin.

Carmina vel cœlo possum deducere Lunam.

b ¶ DARI POTEST. Et recusante creditore in mora creditor ipse constituitur. l. qui decem, in princip. ff. de solution. Et si consignetur, & deponatur pecunia: sequetur liberatio. l. acceptam. C. de vsur. l. obsignatione. C. de solution. quod tamen erit solutum non poterit repeti. l. in diem. ff. de cond. ind.

c ¶ LIBERVM. Vt soluere posit, vel non soluere eo tempore.

d ¶ PROMISSORI RELINQUITUR. Totum tẽpus mediũ debitori ad diem certam libetum relinquitur, vt in qualibet parte temporis soluere posit in principio, medio & fine, vt hîc, & d. l. quod in diem, & l. qui res. §. mihi decem. ff. de solution. Et enim eius gratia tempus dilatum est. l. cum qui Calen. §. fi. hoc tit. & l. cùm tempus. ff. de regul. iur. Vnde ita accipiendum, si antę nolit debitor soluere. l. ij. ff. de leg. commissor. Cùm itaq; vnicuique liberum sit, eis quæ pro se introducta sunt renũciare. l. si iudex. ff. de mino. l. pen. C. de pact. licet creditor ante petere non posit. l. continuus. §. cùm ita, ad fin. hoc tit. & l. ce-
2 dere diem. ff. de verb. signifi. † poterit tamẽ præuenire diem debitor. l. quod quis. ff. de actio. & obligatio. l. qui res. §. mihi decem. ff. de solutio. cùm præueniẽdo plus pręstet, quàm debeat l. eum qui, in fin. ff. de annu. leg. Igitur & quod debet. l. cùm furti. ff. de in lit. iur. Id autem verum est, siue debitor quis sit ex contractu, vt hîc, & d. l. qđ quis. d. l. eum qui. §. fi. d. §. mihi decem, siue ex vltima volũtate. l. filiusfamil. §. apud Marcellum. ff. de leg. j. l. patrem. ff. quæ in frau. cred. l. post mortem. C. de fideicommiss. siue à lege, vt in hæredibus mariti qui annum habent ad restituendas res dotales, mobiles, se mouentes, & incorporales. l. vnica. §. exactio. C. de rei vxo. actio. nam & cùm id tempus miserationis gratia indulgeatur. l. si cùm militi. §. fin. ff. de compensatio. illud anteuertere possunt, atque ita effugere, ne vxorem alere teneantur. l. si constante. §. quoties, vbi Iacobus ab Aret. ff. solut. matri. quæ tamen non habens vnde abundè se alat, eo tempore ab hæredibus educari debet. Accurs. in d. §. exactio, & in l. diuortio. ff. solut. matr. & in l. j. C. vt in posses.
3 legat. † Ex his patet aliud esse, si tempus dilatum foret gratia creditoris. l. cum qui. ff. de annu. legat. l. in fideicommissi. §. cum Pollidius. ff. de vsu. l. si ita relictum. §. Pegasus. ff. de legat. ij. vel etiam gratia vtriusque, & creditoris & debitoris: l. qui Romæ, in princ. veluti cùm mercatori promissum est ad nundinas Lugdunenses, quo tempore plurimum interest mer

catorũ

Debitor quãdo diẽ præueniat.

Tempus cuius gratia dilatum.

catorum pecuniam præsentem habere, atque ideo præuentione solutionis præiudicaretur creditori, quod à debitore fieri nequit. l. Paulus. ff. de sol.

e ¶ VEL CVM aliquid. Nota nihil referre an stipulatio per † Si, vel per Cũ, concipiatur, cùm vtraque conditionem faciat. l. quodcunque. §. fin. vbi plenè dico, hoc tit. l. si Titio. ff. quand. di. leg. ced.

Si, & cũ dictiones. 4

aliquid factum sit, uel, *cùm aliquid*[e] *factum sit*[f], nisi cùm id factum fuerit, dederit: non uidebitur fecisse quod promisit[g].

f ¶ FACTVM SIT. Puta, cùm rex Tholosam venerit, & sic sub die omnino incerto, *& an, & quando*, qui sicut in vltimis voluntatibus, ita & in contractibus cõditionem facit, vt hîc, & l. dies. ff. de cond. & demon.

g ¶ QVOD PROMISIT. Cùm aliter soluerit, quàm promiserit: atque ideo repetere potest. l. qui promisit. ff. de conditione indeb. & quanuis non repetat, non sequetur liberatio, cùm ea obligationem supponat. l. decem, & nulla ante conditionem nata fuerit. l. is cui. ff. de actio. & obligat. l. cedere diem. ff. de verb. signi. Nec hoc casu creditor recusando debitum, moram contraheret, vt hic, cùm non opportuno tempore debitor offerat. l. si soluturus. ff. de solutio. tãetsi ante accipere possit. l. post mortem. C. de fideicommiss. Planè in debitore sub conditione omnino extitura, qualis ea est, *si cœlum non tetigero*. l. in illa. §. cùm is debitor purus intelligatur. l. quod si sub ea. ff. 5 de condit. indebit. † Dicendum, cum qui promisit, ante diem dare cogi posse. l. si pupillus. §. j. ff. de nouatio. Si exstat deinde conditio non causa, in iustam causam mutabitur, quódque malè solutum est, in legitimam solutionem conuertitur. l. sed si ante. ff. ad Trebellian. atque ita, vt iam olim libe ratus intelligatur. l. sub conditione. ff. de solutio.

Promissor quãdo soluere cogatur ante diem.

2 NEMO POTEST. † In hoc stipulationes inuentæ sunt, vt quisque commodè quærere sibi possit quod sua interest, vt hîc, & §. alteri, de inutil. stip. Quæ ratio vbi cessat, quia nostra nihil interest, inutiliter stipulamur, ob id'q; vulgò traditum posse neminem alteri stipulari, vt hîc, l. certi condictio. §. quoniam. ff. de reb. cred. l. vt inter. C. de inuti. stipulatio. & §. alteri. de inutil. stipul. Sed nec quocunque alio cõtractu, vel etiam nudo pacto ei quærere. l. quo tutela. §. fin. ff. de reg. iur. cùm generaliter traditum sit alteri, per alterum non quæri. l. solutum. §. per liberam. ff. de pign. act. l. j. C. per quas perso. no. acqui. Quæcum que enim gerimus, cùm ex nostro cõtractu originem trahant, nisi ex nostra persona initium obligationis sumant, inanẽ actũ nostrum efficiũt. l. quæcunque. j. ff. de actio. & oblig. adeò, vt nec quidem filius matri vtiliter stipuletur. l. inter. §. cùm pro se. ff. de pact. dotali. l. debitor. §. fi. ff. ad Trebel. nec mater filio. l. pactum. C. de pact. conuen. nec pater filio emancipato. l. cum patrem. C. de iure dot. fauore tamẽ nuptiarum, & maximè propter affectionem personarum ex stipulatione dotis facta per ascẽdentem vtilis

Alteri per alterũ non quæritur. 1

§. Alteri.

1 *Alteri per alterum non quæritur.*
2 *Naturalis ex stipul. alteri facta oritur.*
3 *Iusiurandum eam stipulationem roborat.*
4 *Pecuniarij commodi lex tantum rationem habet.*
5 *Pœna an exigi possit ex contractu nullo.*
6 *Conditio pro statu, & qualitate.*

ALTERI STIPVLARI nemo potest[a], præterquam si seruus domi-

no [b], aut filius patri [c] stipuletur. *Inuentæ enim sunt huiusmodi obligationes ad hoc, vt vnusquisque sibi acquirat quod sua interest.* Cæterùm ut alii detur nihil interest mea [d].

lis ex æquitate, descendenti accõmodatur actio. l. Caius, in fin. ff. solut. ma-

Naturalis an ex hac stip. oriatur. 2 trim. l. pater. C. de pact. conuen. †Sed & ex quacunque stipulatione alteri facta naturalis saltem oritur obligatio, quæ illi alteri quæritur, cùm eã solus consensus producat. l. stichũ aut Pamphilum. §. naturalis. ff. de solut. licet respectu stipulatoris totus cõtractus nullius sit momenti. l. j. §. si seruus ij, in fi. ff. de stipul. seruo. neque ad sui vtilitatem quidquam agat, qui sic stipulatur. §. si quis alij, de inut. stipu. in Inst.

Iuramentum roborat stipul. 3 † Quoniam autem naturalis obligatio iureiurando roboratur, vt ciuile vinculum induat. c. debitores, de iureiuran. generaliter dicendum stipulationẽ alteri factam cui adiectum est iusiurandum, vtilem esse. glos. in cap. quoties cordis. j. quæst. vij. quo casu præsentia Dei Optimi Max. cui iusiurandum præstatur. d. c. debitores eius, cui stipulatione prouidetur, absentiam replebit. l. properandum. §. cum autem æremodicium. C. de iud. nec enim violandum est iusiurandũ, quod sine salutis æternæ periculo seruari potest. c. quanuis, de pact. in vj. c. si verò. de iureiur. Sanè illud quoque traditum est liberalitatis fauore ex quadã æquitate alteri acquiri: vt cùm rem meam tibi dono, eandémq; stipulor post tẽpus alteri restitui. l. quoties. C. de dona. quæ sub mo. idémq; si de re quæ mea permanet, paciscar alicui certo casu restitui. l. Publia, in princ. ff. depos. Licet enim rei propriæ legem imponere. l. legem. C. de pact. c. verum, de cond. appos. multò magísq; id obtinet, si paciscar de re alterius, quam possideo ad domini vtilitatem. l. si res tuas. C. ad exhib. §. per traditionem, de rerum diuis. in Inst. Per actum quoque naturalem alteri per alterum quæritur. l. ea quæ ciuiliter. ff. de acqui. re. domi. l. j. C. per quas person. l. j. C. de acquir. posses. Vnde

numeratione absentis nomine facta, quia ea in actu naturali consistit, absenti etiam ignoranti actio quæritur. l. certi condictio. §. si nummos. ff. de reb. cred. Denique Tabelliones alterius nomine stipulari possunt. l. ij. ff. rem pupil. sal. for. l. non aliter. ff. de adopt. Quo iure cum passim vtuntur homines, hodie nullius propemodum vtilitatis videtur articuli nostri disceptatio veterísq; legis subtilitas.

b ¶SI SERVVS DOMINO. Etiã fructuario tantum. l. si quis donaturus. ff. de v susfruct. stipulatur autem seruus domino, quia non alteri censetur facta stipulatio: cùm eadẽ sit vox vtriusque. l. si seruus. ff. de dam. infect. Qua ratione idem in filiofam. responsum est, cùm eadem persona cum patre intelligatur. l. fin. C. de impub. & vox eius sit vox patris, & contrà. §. ei verò de inut. stip. Inst.

c ¶VEL FILIVS PATRI. Cuius iuri subiectus est. l. vt inter. C. de inut. stipul. nam emancipatus filius inutiliter patri stipularetur, vt & vicissim pater emancipato filio. l. cùm patrem. C. de iur. dot. Sic nec matri filius ex stipulatione quærit. l. inter. §. cùm pro se. ff. de pact. dotal. l. debitor. §. fi. ff. ad Trebell. nec mater filio. l. pactum. C. de pact. conuen. cùm mulier nec naturales quidem liberos habeat in potestate. §. fœminæ. de adoptio. in instit.

d ¶NIHIL INTEREST MEA. *Lex enim vtilitatis habeat rationem.*

4 †Pecuniariter intellige, nam alio modo mea interesse potest, cùm & hominem à nobis beneficio affici nostra intersit. l. seruus, in fi. ff. de scru. expor. Et quia eum cui stipulor ad antidora, hoc est, ad remunerandum naturaliter obligatum haberem. l. sed & si lege. §. consuluit. ff. de petit. hered. Species autem lucri est beneficio debitorem sibi acquirere. l. si pignore. §. j. ff. de fur. verùm non habet lex horum rationem. l. si. §. fi. ff. de ope. ser. sed pe-

cuniar

Planè si uelim hoc facere, pœnam [e] stipulari conueniet [f], ut si ita factũ non sit, ut comprehensum est, cõmittatur stipulatio etiam ei cuius nihil interest. Pœnam enim cùm stipulatur quis, nõ illud inspicitur quid intersit [g], sed quæ sit quantitas [h], quæq́ cõditio [i] stipulationis.

cuniarij tantum commodi. l. fideiussoris. & l. quod dictum. ff. de pact. Probat autem hic text. à contrario, quòd si mea interesset, consisteret stipulatio alteri facta. §. si stipuler.

e ❡ POENAM. Legitimam, vt adiecta quantitati legitimum modũ non excedat, ne in fraudem vsurarũ inserta præsumatur. l. Iulianus. §. ibidem. ff. de act. emp. l. cum allegas. C. de vsu. Quæ præterea in personam stipulantis adiicienda est. l. qui res. §. qui stipulatur. ff. de solutio. nam alteri etiam fisco pœnam stipulando nihil agimus. l. arbiter intra. ff. de recept. arbi. Sed & eam stipulari omnino oportet vt hîc, & §. alteri. de inutil. stipulat. si enim de pœna nuda tantũ pactione conuenerit, hactenus dũtaxat agi posset quatenus interesset. l. seruus ea lege. ff. de ser. export.

f ❡ STIPVLARI CONVENIET. Quam omnino præstari oportebit, adeò vt non excusetur promissor qui se frequenter alium interpellasse atque diligentissimè totam rem curasse docet, si nihil profecerit. l. sancimus. C. de fideiuss. nec enim venia dignus est qui hãc sibi necessitatem imposuit. l. si fideiussor. §. si necessaria. ff. qui satisda. cogan. Consulit igitur prudenter Iurisconsultus stipulationi alteri factę subiici pœnam. §. alteri. de inutil. stipul. vt scilicet, eius metu stipulationi pareatur. l. j. C. de arbit. non vt robur det contractui. l. nuda. C. de contrahend. stipul. cùm absurdum sit principali ab accessorio confirmari. l. quod per manus. ff. de iur. codicil. l. ex

5 pupillari. ff. de vulg. ✝ Sed dices pœnam exigi non posse, cùm stipulatio principalis non consistit. l. stipulatio. hoc modo præterea cãdem adiici frustra promissioni rei impossibilis. l. si homo mortuus. Sol. fateor vbi eadem est ratio destruendi pœnam. l. si homo. & ibi ponam, veluti quia actus esset contra bonos mores, aut aliter contra legem l. non dubium. C. de leg. vt in casu. d. l. stipulatio, & l. ex eo. C. de inut. stip. At stipulatio alteri facta præter legem est duntaxat, hoc est, lex eam nõ vetat, non prohibet: sed tantum ei non assistit, meritò subiici pœna potest. l. iij. quam tunc veluti promissioni impossibili adiectam reiicimus: cum per rerũ naturam aut legis constitutionẽ impossibilis esset promissio. d. l. non dubium. l. generaliter, hoc tit. nõ etiã vbi propter alterius morosam volũtatem pręstari non posset vt hic. Itaq́ pœna huiusmodi nõ committetur ex mora, cùm nulla sit petitio: ergo nulla mora. l. lecta ad fi. ff. de reb. cred. l. si pupil. ff. de nouat. l. nulla. ff. de reg. iur. Sed ex defectu cõditionis, quia alteri nõ det. l. qui res. §. qui stipulatur. ff. de sol. nõ datũ autẽ tũc cõstabit, cùm dies adiectus stipulationi lapsus erit. l. magnã. C. de cõt. & cõ. stip. aut si dies apposita nõ sit de facto ad pœnã ageẽ, cuius petitio in ipsa contestatione plenũ robur habere incipit. l. si Titius hoc titu. & l. nuda. C. de cõt. stip. Existet quippe tũc cõditio, quæ iudicium efficax faciet. l. arethusa. ff. de sta. homin. vel vt crebrius existimatũ est sufficiet interpellationẽ extra iudiciũ fieri, et trãsire tãtũ tẽpus, quo dari vel fieri potuerit.

Pœna an exigi possit ex contractu nullo.

g ❡ QVID INTERSIT. In pœnis non inspicimus quid intersit: quod à nobis explicatum habuisti in lege iij. in fine.

h ❡ QVAE SIT QVANTITAS. Promissa, vt ea petatur dum dationi quãtitatis adiecta sit, intra legitimum modum vsurarũ, vt statim diximus, per l. Iulianus. §. ibidem. ff. de action. empt. & l. cùm allegas. C. de vsur.

i ❡ CONDITIO: ✝ Id est, qualitas
6 & status, vt hic sit sensus in pœna adiecta

Conditio pro qualitate.

iecta stipulationi, non inspicimus an intersit stipulatoris, sed tantum attendimus, quis sit status principalis stipulationis, vt si possibilis sit turpis cont contrà bonos mores: aut aliter contra legem, intelligamus frustra ei pœnam adiici. l. si homo mortuus, hoc tit. l. non dubium. C. de legib.

a IN STIPVLATIONIbus. Idem in venditionibus, & locationibus, vt contra venditorem, & locatorem qui legem apertius conscribere potuerũt, fiat obscuræ pactionis interpretatio. l. veteribus. ff. de pact. l. labeo. j. & l. cùm in lege. ff. de contra. empt.

b ¶ VERBA. Ambigua, quæ à promissore in vnum sensum à stipulatore in alium trahuntur, vt in vers. sequen. secus si verba clara essent, ex quibus apertè constaret, stipulatorẽ de vno, de alio promissorem sensisse: nam eo casu, nihil agitur. l. inter stipulantem. §. si stichũ.

c ¶ INTERPRETANDA sunt. Cùm enim stipulatori liberum fuerit, verba latè concipere, imputãdum est ei qui legem apertius nõ dixit. d. l. veteribus, & l. quicquid adstringendæ,

1 hoc tit. † Hoc autẽ in stipulationibus conuentionalibus accipiendũ est, vt hic, & l. cũ quæritur. ff. de reb. dub. nõ etiam in prætoriis, in quibus si ambiguus sermo acciderit prætoris, hoc est iudicis, qui prętor vnus dicitur, est interpretatio. l. in prætoriis. ff. de prętor. stipul. In conuentionalibus quoq; ne reddatur inutilis stipulatio, secundum dum stipulatorẽ fit ambigui sermonis interpretatio. l. cũ qui Calendis, in princi. nam in his verba lex ita accipi vult, quò res de qua agitur magis valeat, quàm pereat. l. quoties, ij. vt & in aliis omnibus actibus. l. quoties. ff. de re. dub. Qua pariter ratione in iudiciis orationẽ ambiguã ad actoris vtilitatẽ referimus, vt id petitũ videatur, de quo actor senserit. l. si quis intẽtione, ff. de iudi. alioqui si dicto actoris non staremus in re dubia, semper negaret reus se consensisse. l. inter stipulantem. §. si stichum, in

2 fin. † Planè à quocunque fiat interpretatio, faciunda est semper, ita vt verbis congrua sit. l. item veniunt. §. aptanda. ff. de pet. hæred. l. verisimilis, & non inusitata. l. pen. vbi Accur. & reliqui. ff. de leg. j. nam quæ verisimilia non sunt, imaginem quãdam (vt dici solet) falsitatis habent. Bal. in l. j. C. de ser. fugit. Quocirca si verisimilior sit pro stipulatore interpretatio, eam contra regulas huius text. sequemur. l. si seruitus. ff. de ser. vrba. præd. Accurs. in d. l. veteribus, nam tunc validior est pro eo præsumptio, quæ minorem tollere debet. l. diuus. ff. de in integr. restit.

§. In stipulationibus.

1 *Ambigua verba à quo interpretentur.*
2 *Verisimile accipiendum.*

IN STIPVLATIOnibus [a] cùm quæritur quid actum sit: Verba [b] contra stipulatorem interpretanda sunt [c].

a MIHI decem. Sic vulgò legitur, sed vt ab incũte studiorũ meorum iudicio animaduerti, deprauatè: nam secundum hãc literam bis repetita decẽ, non efficerent viginti, sed decẽ tantum, quo quid, queso absurdius? Censuerim igitur

§. Eum qui.

1 *Stipulatio quando in parte valeat.*
2 *Dena dictio, quid notet.*
3 *Nomina numeralia distributiua.*

EVM QVI ITA DICAT, *mihi decem* [a], *&* *Titio de-*

k

eliminandam hanc primam dictionem decem, vt ita legamus. *Eum qui ita dicat mihi & Titio decem &c.* Quod & aliæ Iuliani, Vlpianiq; constitutiones similem tractantes speciem perspicuè commonstrant. l. eum qui ita stipulatur. hoc tit. l. si quis testamento. ff. de leg. j. nullam fateor me codicis veteris authoritatem habere, cæterum ita legendum omnino mihi persuasum est.

b ¶ TITIO DECEM. Promittis, licet à promissore simpliciter *Promitto*, responsum sit.

c ¶ EADEM DECEM. † Pro se, &
1 Titio simul, subaudi promissa intelliguntur: quod obtinet etiam, si ad vtriusque stipulatoris personam vna tantum decem referantur. l. eum qui ita, in princip. vt habet à nobis restituta litera. Sed nunquid eo casu sola quinque debebuntur: sicuti si mihi & Titio decem stipulatus essem. l. si mihi & Titio, hoc tit. & §. quod si quis, de inutil. stipulat. Respons. non. imò integra decem consequar, duæ sunt quippe stipulationes, vt patet ex pluralitate summarum l. inter stipulantem. §. si stipulante, quarum altera vtilis respectu stipulatoris, per inutilem vitiari non debet. l. j. §. sed si mihi. At in d. l. si mihi. vna fuit stipulatio, ad diuersas personas relata, quibus non censentur, nisi communiter decem promissa. l. eum qui ita, in princip.

d ¶ ALIA DECEM. Pro se, & alia decem pro Titio.

d ¶ CREDENDVM EST. † Di-
2 uersum Accursiani putant, si stipulatus fuissem mihi dena, & Titio dena, quo casu non decem, sed viginti promissa intelligimtur: nam & si testator Titio & Seio dena leget, xx. eum legasse interpretamur. l. si quis testamento, in princ. ff. de leg. j. Et si fideiussor pro duobus in dena fideiusserit obligatus est in xx. l. vbi fideiussor. ff. de solutionib. Et hoc esse tam proprium huius dictiunculæ significatum autumant, vt & in pœnis dena pro viginti accipi velint, vt cùm Inst. pœna denarum librarum eos plectit, qui non in regiis vrbibus, quæ solæ priuilegium meruerunt, iura docent. §. hæc autem, in procemio ffor. sed hic error ex linguæ latinæ imperitia procedens inexcusabilis est, in quem Maurus noster, aut alius quantumuis infelix grammaticus, sese non immersisset. Tu itaque verius dic, dictionem denus, dena, denum, idem quod decem significare, quod nec Iurisconsultnostri ignorauerunt, quos nunquam inops politioris doctrinæ, & rudis dicendi felicitas interpretabitur. l. huiusmodi, hoc tit. l. cum duo. ff. de in diem addic. túmq; viginti significare, cùm particula bis in ea præponitur, vt cùm Aeneas apud Verg. in I. dicebat.

cem[b]: eadem decem[c], non alia decem[d] dicere credendum est[d].

Italiam quæro patriam, & genus ab Ioue summo.

Bis denis Phrygium conscēdi nauibus æquor.

3 † Est enim hoc nomen Denus, vnum ex numeralibus distributiuis, quorū ea est propria significatio, vt relata ad personas singulis per se, & æqualiter distribuant: vt si dicam, dedi auditoribus denos aureos, id est, singulis decem, & si testator Titio, & Seio dena leget, singulis decem legasse interpretamur. d. l. si quis testamento, & qui pro duobus in dena fideiussit pro singulis in decem, atque ita conglobata summa in xx. teneatur. l. vbi fideiussor. ff. de solut. Quòd si hoc nomen Denus, aut huiusmodi numeralia verba distributiua: veluti, Singuli, Bini, Terni, Quaterni, Quini, Seni, Septeni, Octeni, Noueni, & sic de aliis consequenter non ad personas referantur, nihil distribuunt: sed simpliciter numeralia sunt, vt bina, duo, terna, tria, dena, decē, vicena, viginti, & sic de aliis significent. l. j. ff. si quis cautio. l. cùm duo. ff. de in di. addic. §. hæc autem, in procemio fforum. Quorū & similium iurium sensum doctores assequuti non sunt.

a SI STIPVLER ALIcui. Quoniam dictum est
1 in §. alteri: + stipulationem
alteri factam nō consistere,
nisi pœnalis stipulatio subdita sit, pro
eo quod inuentæ sunt stipulatiões, vt vnusquisque quod sua interest sibi acquirat. A' contrario patet, quod si stipulatoris intersit, tametsi pœna adiecta non sit, valebit stipulatio. l. liber homo, ij. §. fi. Quod pluribus exēplis vsque ad finē huius legis Iurisconsul. probat et prosequitur.

Stipulamur quandoque alteri.

b ❡ INTEREST enim stipulatoris. Hoc est impēdet periculum ne intersit: necdū enim contractus tempore tutoris pupillo stipulantis intererat, sed imminenti periculo lex occurrendum censuit. Et ideo ratam habet stipulationem, licet alteri nempe pupillo factā. d. l. liber homo. ij. §. fin. & §. sed & si quis,

2 quis, de inutil. stipul. + At verò dices, potest semper & vbique tutor stipulari pupillo, etiam si sua non intersit. l. cum qui. §. penult. ff. de const. modò super re pupilli contrahat. l. final. C. Quan. ex fact. tuto. non nego, sed illud volo sic accipi, quatenus pupillo actionem ex stipulatione, eiúsque commodum tutor quærit. l. quoties. ff. de administ. tut. vt autem tutor sibi acquirat, stipulari pupillo nō potest, nisi eius intersit, vt hîc, & d. §. sed & si quis.

Tutor quandoque stipuletur pupillo.

§. Si stipuler.

1 *Alteri quandoque rectè stipulamur.*
2 *Tutor quomodo pupillo stipuletur.*

SI STIPVLER alii[a], cùm mea intersit: uideamus an stipulatio committatur. Et ait Marcellus, stipulationem ualere in specie huiusmodi. Is qui pupilli tutelam administrare cœperat, cessit administratione contutori suo, & stipulatus est *rem pupilli saluam fore*: ait Marcellus, posse defendi, stipulationē ualere interesse enim stipulatoris[b] fieri, quod stipulatus est: cùm obligatus futurus[c] sit pupillo, si aliter res cesserit[d].

c ❡ OBLIGAtus futurus esset. Actione tutelæ, qua cōtutore malè gerēte prior tutor, qui administrare cœperat, obstringitur. §. sed & si quis, de inut. stipul.

d ❡ SI ALITER RES CESSErit. Id est, si contutor cui cessa fuit administratio, res pupillares perperam administrauerit.

a SI quis. Artifex puta, & redemptor. Hic autē secūdum exemplū inseritur stipulationis, quæ alteri facta ex eo effectū habet, quòd stipulatoris intersit.

b ❡ AVT CONduxerit. Certo pretio faciendam.

c ❡ AB ALIO. + Artifice eiusdem
1 peritiæ. l. nemo. ff. de duo. reis, alioqui non possem ego artifex, qui tibi promisi ædificare insulam, cuiúsque industriam elegisti, aliū in mei locum substituere: qui extruat ędificium, te non consentiente, cùm inter artifices longa sit differētia. l. inter artifices. ff. de solut. atque ideo constitutum, vt faciendum ab vno cuius ingenium electum est, per alium explicari non posse. l. vnica. §. ne autem. C. de cadu. tol. vbi autem non in-

Artifex an per alium explicet.

§. Si quis insulam.

1 *Artifex an per alium explicet.*
2 *Alteri per alterum nullo contractu quæritur.*

SI QVIS[a] insulam faciendam promiserit, aut conduxerit[b], deinde ab alio[c] quo insulam stipu-

tereſt creditoris, quia par eſt induſtria, quod ab vno artifice fieri promiſſum eſt, ab altero poteſt expleri. l. continuus. §. ſi ab eo.

d ¶STIPVLATORI FIERI. In hæc finge verba, Promittis Titio inſulã facere, cui ante me eam ædificaturum promiſeram, túque reſpondeas, promitto: valebit ſtipulatio, licet alteri nẽpe Titio facta, cũ mea interſit obligatiõe me prima eximi.

e ¶AVT SI QVIS. Tertium exemplum ſtipulationis alteri factæ, ex eo validæ, quod interſit ſtipulatoris.

f ¶POENAM SE DATVRVM. Sine cuius pœnæ adiectione, inutilis fuiſſet ſtipulatio, vt hac. l. in princ. &. §. ſi quis alium, de inut. ſtipu. in Inſt.

g ¶STIPVLATVS A' MAEuio. Qui promiſerat Titio Mæuium eidem fundum daturum, idipſum à Mæuio ſtipulatus eſt.

h ¶DATVRVM IRI. Valebit ſupple ſtipulatio, cùm interſit ſtipulatoris, qui per hoc à pœna liberatur.

i ¶ITEM SI QVIS. Quartum exemplum.

k ¶LOCAVERIT. Hinc perpende diligenter non in ſtipulationibus 2 modo, † ſed & in locatiõibus, aliiſq; cõtractibus illud obſeruari: vt alteri per alterum nõ quæratur. l. ſolutum. §. per liberã. ff. de pign. actio. l. quo tutela. §. fi. ff. de regul. iur. l. j. C. per quas perſon. no. acquiritur, niſi contrahentis interſit.

Alteri per alterũ nullo contractu quæritur.

l ¶VTILEM EX LOCATO actionem. Id eſt, efficacem: nemo quippe prohibetur, rem quam conduxit alteri locare, ſi non aliud conuenit. l. nemo. C. de locat. atque ideo conſtitutum, vt ſi cui locauero faciendum quod ego conduxeram, actionem ex locato habeam. l. ſi tibi alienam. & l. ſi cui, in principio. ff. locati. mea quippe intereſt, quia obligatus ei ſum, qui primo locauit, vt hîc.

latori fieri [d] ſtipulatus ſit: aut ſi quis [e], cùm promiſiſſet Titio fundum Mæuianum daturum, & ſi is cùm dediſſet pœnã ſe daturum [f], ſtipulatus à Mæuio [g] fuerit, *fundum Titio datum iri* [h]: Item ſi quis [i] locauerit [k] id faciendũ quod ipſe conduxerat: conſtat eum habere utilem ex locato actionem [l].

a SI QVIS ERGO. Quoniam ſuperioribus caſibus ſtipulationem alteri factã, propterea quòd ſtipulatoris interſit, valere diximus. Generaliter dicendum, vt quæſtioni. in §. ſi ſtipuler propoſitæ, tandẽ reſpondeamus ſtipulationem quancunque alteri factã, cùm illi alteri dari ſtipulatoris intereſt, in ea cauſa eſſe, vt valeat: quod intellige quantum ad hoc, vt ex ea ſtipulator ad intereſſe agere poſsit: non autem ille cui eſt facta ſtipulatio. l. liber homo, ij. §. final. hoc tit. l. cùm res, in fi. C. de donatio.

b ¶EI DARI, Id eſt, alteri dari, cui facta eſt ſtipulatio.

c ¶VNDE ET Infert duo.

d ¶PROCVRAtori. 1 † Tanq; procuratori, intellige vt procuratorio nomine accipiat, qđ & ſatis aperit tex. noſter: nam ſi ei liceat procuratori, tanquam tertio ſtipularer, inutilis eſſet ſtipulatio, cùm tunc mea non interſit

Procuratori quomodo ſtipulemur.

§. *Si quis ergo.*

1 *Procuratori quomodo ſtipulemur.*
2 *Mandati iudicium.*
3 *Procurator an domino ſtipuletur.*

I QVIS ERGO [a] ſtipulatus fuerit, cũ ſua intereſſet ei dari [b]: in ea erit cauſa, ut ualeat ſtipulatio. Vnde & [c] ſi procuratori [d] meo dari ſtipulatus ſim, ſtipulatio uires

tersit §. alteri.

c ¶ VIRES HABEBIT. Mea quippe domini interest, ut procuretur, quicquid enim procuratori dabitur, ipse + iudicio mandati consequar. l. idémq;. §. si cui. & §. si mandauero. ff. mand. l. Iulianus. §. fin. hoc tit. Et ita cum vniuersum stipulationis commodum in me reflectatur, videor mihi magis quàm alteri stipulari. Agam itaque ex huiusmodi stipulatione ad interesse, licet dationem contineat. l. liber homo. ij. in fin. + An autem procurator è diuerso domino stipulari possit, tractant hîc pluribus, sed impertinenter interpretes. Ego in l. si procuratori præsentis, vt loco magis idoneo dico.

Actio mandati. 2

3

Procurator an domino stipuletur.

habebit:[c] & si creditori meo, quia interest mea, ne uel pœna committatur, uel prædia distrahantur, quæ pignori data erant.

CREDITORI meo. Supple, dari stipulatus sim.

NE vel pœn. Sub qua creditori meo obligatus eram.

DATA ERANT. Stipulatio (subaudi) vires habebit.

a LLVM sistes. Id est, præsentabis & exhibebis.

b ¶ NVLLA causa. Id est, nulla ratio.

c ¶ CONSTET. In id quod interest stipulatoris statum esse, + nec obstat quod quis alienum factum inutiliter promittat, vt hac l. in princip. §. si quis alii, de inuti. stip. nam qui alium sistere promittit, non tam alienum quàm proprium factum promittit, se videlicet acturum, vt fiet. l. quoties. in l. ad princi. Ex quo collige, quòd licet merum factum alterius promitti nequeat, admixtum tamen cum proprio, vtiliter promittitur, vt hic, & d. l. quoties.

1

§. Si quis ita.

1 *Factum alienum quandoque promittitur.*

I QVIS ITA STIPulatus fuerit, *illum sistes*[a]: nulla causa[b] est, cur non obligatio constet[c].

Aedes. 2 1

a EDEM SACRAM. Id est, + templum, quod satis ædis nomen sine adiectione (sacram) indicabat. Etenim ædis in singulari templum, in plurali domum perpetuò significat, quod lippis & tonsoribus notum scio. Cæterum solent hîc iurisconsulti ædem sacram dicere. l. intantum. §. sacræ. ff. de re. diuis. l. de sacra. ff. de cōtra. empt.

b ¶ LOCVM RE ligiosum. + Inter sacrum locum, & religiosum hoc interest, quòd sacer locus dicatur, qui publicè ad Dei culturam consecratus est. Religiosum quisque propria voluntate facit inferendo cadauer, aut quod illius principale est, nempe caput. l. intantum. §. sacræ. & §. religiosum, de rer. diuis. l. cùm in diuersis. ff. de relig.

Religiosus locus. 2

c ¶ STIPVLARI possumus. quia interest nostra tum propter religionem; quæ cùm Deum respiciat, prætiosior nobis esse debet, quocunque pecuniario commodo. l. sancimus, in fin. C. de sacro. eccle. ca. cum infirmitas, in fi. de peni. & remis

Fauor publicus.

§. Aedem sacram.

1 *Aedes.*
2 *Religiosus locus & sacer.*
3 *Publicæ vtilitatis fauor.*
4 *Arg. de stipulatione ad locationem.*

AEDEM SACRAM[a] uel locum religiosum[b] ædificari, stipulari possumus[c],

aliòqui [d] nec ex locato [e] agere poſſumus[f].

3 ſio. †tum ob publicam vtilitatẽ, quæ in ſacris conſiſtit.l.j.§.publicum.ff.de iuſt.& iu.& in locis religioſis.l.hereditas.in fin.ff.de petit.hæred. priuatis longè commodis anteponendam,authent.res quæ.C.a commun. de leg. propter quam in iure ciuili multa cõtra ſtrictam rationem diſputandi recepta eſſe innumerabilibus rebus probari poteſt. l. ita vulneratus.§.penul. ff.ad l.Aquil. planè licet poſsimus ſtipulari ædem ſacram, aut locum religioſum ædificari, rem tamen ſacram dari inutiliter ſtipulamur.l.inter ſtipulantem. §.ſacram. neque enim de ijs rebus negotium rectè gerimus, quorum commercium non habemus.l.idem Iulianus.§.ſi.ff.de leg.j.l.multum intereſt, hoc tit.hoc eſt,quæ ſubiici vſibus dominióque noſtro nequeunt. d.§.ſacram.verſ.adeo.

d ¶ ALIOQVI. Si diceremus nos nõ poſſe ſtipulari ædem ſacram, aut locum religioſum ædificari.

e ¶ NEC EX LOCATO. Si fortè redemptori locemus certo pretio extruendam ædem ſacram, aut faciendum monumentum.

f ¶ AGERE POSSVMVS. †Frigi- *Arg. de ſtipulatione ad locationem.*
4 da videtur nimis hæc argumentatio, de ſtipulatione contractu ſtrictiſsimo, ad contractum locationis bonæ fidei negatiuè ſumpta, hoc non licet per ſtipulationem: ergo nec per bonæ fidei contractum. Neque enim magis tolerari poſſe videtur, quàm ſi abſurdè dicerem. Hoc non poteſt fieri per priuatum, ergo nec per magiſtratum. Præterea in terminis noſtris conſtat rei ſacræ emptionem ab ignorante ſactam, tenere.l.ſed Celſus,in prin. & l. alteri. ff.de cõtra. empt.§.ſi.de emptio.in inſtit. licet ſtipulatio nullo modo cõſiſtat. d.§.ſacram.& §.idem iuris.de inut. ſtipulation. Tu breuiter dic, ratiocinari optimè Iuriſconſultum,de ſtipulatione ædem ſacram ędificari,ad locationem extruendæ rei ſacræ: cùm vtrobique factum verſetur, quod expleri noſtra intereſt, propter religionem & vtilitatem publicã, vt declarauimus. Quocirca cùm in locatione eodem modo intereſſe debeat contrahentis, quo in ſtipulatione ſtipulatoris. §. ſi quis inſulam, ſi ea ratione eius rei nulla eſſet ſtipulatio, quòd non ſatis eſſet publicè intereſſe, niſi etiam intereſſet noſtra pecuniariter. Nec ex locato contra redemptorem ad ædificium ædis ſacræ, aut monumenti agi poſſet, & quod dicitur emptionem rei ſacræ valere: ita ſanè accipiendum eſt, vt ex ea detur actio contra venditorem, qui ſciens prudens rem ſacram vendidit, non vt ex venditione dominium, aut cauſa vſucapiendi transferatur, cùm res huiuſmodi dominio noſtro ſubiici non poſsint. l. inter ſtipulantem.§.ſacram.

IOAN. CORAS. VALEN. XXIIII. OCTOBR. 1546.

L. Dominus.

1 *Pater filio ſtipulatur.*
2 *Pater an ſtipulando filio ſibi quærat.*

XXIX. PAVLVS.

DOMINVS SERVO ſtipulando, ſibi adquirit[a]: ſed & pater filio[b], ſecundum quod leges permittunt[c].

a ¶ SIBI adquirit. Placet inquit Caius, dominium ſeruo dari ſtipulari poſſe.l.ſi ex.re. §. ſi ipſi. ff. de ſtipulat.ſeruo.

b ¶ PATER FILIO. Stipulãdo ſcilicet ſibi acquirit, vox enim patris tanquàm filij eſt, ſicuti, & filij vox tanquam patris. §.ei verò qui. de inut.ſtipul.

c ¶ PERMITTVNT. Leges per-
1 mittunt † patrem filio ſtipulari.l.& hæredi *Pater filio ſtipulatur.*

hæredi.§.nos autem.ff.de pact.l. Stichum.§.quæsitum.ff. de solutio. non vt extraneo.d.l.si tibi. §.si pactus. ff. de pact. Sed vt filio.l.quod dicitur.ij.& in iis tantum,quæ iuris sunt,quæ'que patri acquiri possunt.d.§.ei qui, alioqui si factum conferatur in personam filij,inutilis erit stipulatio: veluti vt tenere ei,vel ire agere liceat. l. quod dicitur, nisi patris interesset pecuniariter filium non prohiberi.l. præced.§.
2 si stipuler. † Planè ea quæ iuris sunt, quæ'que filio quęri possunt,pater stipulando filio, non sibi sed filio acquirit,vt ius dotis.l.vxorem.§.testamento.ij. ff. de leg. iij. cùm eius etiam hoc iure Pandectarum filiusfa. sit capax. l.Pomponius.ff.famil.erciscũ. Quod item pater stipulando filio, sibi quærat,hodie intelligẽdum est,in iis, quæ ex re patris comparantur: quo casu solidum omni iure patri quęritur.§.igitur. Per quas person.no.acqui.in inst. nam si aliunde in his puta, quæ ex liberalitate fortunæ,aut laboribus propriis filius habet: filio proprietas quęreretur solo vsusfructu apud patrem remanente.l.cùm oportet. C.de bon. quæ liberis.& d. §. igitur,reliqua in l. quod dicitur.tractamus.

Pater stipulãdo filio, an sibi quærat.

IOAN. CORAS. VALEN.
XXV. OCTOBR.
1546.

L. *Si filius.*

XL. POMPONIVS

SI filius meus[a] seruo meo stipuletur, adquiritur mihi.

a FILIVS meus. Iuri meo sub subiectus.§.idem iuris, de stipulat. seruor. in instit.

L. *Eum qui Calendis.*

1 *Obscurus sermo in stipul. quomodo interpretetur.*
2 *Promißio ad primum actum refertur.*
3 *In diebus promittere.*
4 *In diebus illis stipulari.*

XLI. VLPIANVS.

EVM qui Cal. Ian. stipulatur, si adiiciat primis, uel proximis, nullã habere dubitationẽ palam est[a]. Sed & si dicat *secundis, uel tertijs* uel quibuslibet[b] aliis: æquè dirimit quæstio-
1 nem[c]. Si autem non addat quibus, facti quæstionem inducere, quid fortè senserit, hoc est, quid inter eos acti sit. Vtique enim sequimur quod actum est, eásque assumimus. Si autem nõ appareat, dicendum est, quod Sabinus primas Calendas[d] Ianuarias spe-

a PALAM est. Cùm cõtractus ex conuentione legem accipiant.l.j. §.si conueniat. ff. depos.
b QVIBVSLIBET aliis. Quartis, quintis, vel aliis sequentibus.
c AEQVE DIrimit quæstionẽ. Cùm ita conuentum sit, & vt dixi accipiant contractus ex partiũ cõuentione legẽ.
d PRIMAS calendas. Quas si nõ spectaremus, qs finis, aut quod initium stipulationis sumeretur? l.nam aliter. ff. de tritic. vino.& oleo lega. Quin inanis reddi posset stipulatio, dicente semper promissore se de propositis Calendis non sensisse. Vbi autem in stipulationibus oratio ambigua est cõmodissimũ est, id accipi, quo res sit in tuto, de qua agitur. l. quoties. in stipulatiõibus, † & ita nõ obstat quod dici solet, obscurum sermonem in stipulationibus contra stipulatorem interpretandum. l. veteribus.ff.de pact. l.stipulatio ista.§. in stipulationi-

Obscurus sermo.

bus, hoc tit. nam hoc illic ita accipiendum docuimus, nisi hac admissa interpretatione vitiaretur stipulatio. Toties enim reo fauendum est, quoties actus ex fauore non est ruiturus. l. cùm res. §. sed si stichus. ff. de leg. j.

ctandas. Planè si ipsa die Calendarum [e] quis stipulationem intercponat, quid sequemur. Er puto actum uideri de sequentibus Calendis [f].

Promissio refertur ad primũ actum.

2 †Ergo qui Calendis stipulatur, de proximis egisse videtur: sic & sermone nuptiarum primas nuptias Pomponius voluit significari. l. boues. §. j. ff. de verb. signific. & dotis promissionem, ad primas duntaxat nuptias Papinia. vbique referri dicit. l. dotis promissio. ff. de iur. dot. l. inter socerum. §. fin. ff. de pact. dotal. l. si socius pro filia. §. quod si salua. ff. pro socio. Soluens legibus clericum summus Pontifex, vt duo sacerdotia tenere possit, de duobus primis beneficiis credendus est dispensasse. c. non potest. §. j. de praeb. c. j. de praeben. in vj.

in diebus promittere.

3 † Planè qui se in diebus daturum, aut facturum quidquam promittit, in biduo promissum implere debet. l. inter illam. §. fin. ff. de ~~verbo signific. vt~~, & qui post annos indistinctè liber esse iussus est, post biennium liber erit. l. libertus. §. fin. ff. de manu. test. quoniam pluralis elocutio duorum numero est contenta. l. vbi numerus. ff. de test.

in diebus illis stipulari.

4 †Idem sunt, qui dicant de eo qui nonnihil promisit *in diebus illis*, vt in duobus diebus promissis parêre debeat, quorum sententia vera non est, quandoquidem vel ipso communi vsu loquendi spectato qui ita promittit, non magis se obligandi animũ habere ostendit, quã si ad Graecas Cal. promisisset, atq; ita se nunquã obstringi velit, idque Castrensis se didicisse refert à Nechromantico quodam, diabolum interrogãte, quãdo solueret, qui in diebus illis, hoc est nunquam se soluturum respõdit. Tempus itaq; infinitũ, & nunquam euenturũ significat, qui ita promittit: metaphora sumpta à mysticis fidei Christianae libris, in quibus quae vel multo ante tempore olim fuerunt, vel quae post innumeros annos futura sunt, in diebus illis facta futuráve esse dicuntur.

e SI IPSA DIE CALENDArum, Hoc est, prima die mensis: sunt enim Calendae cuiusque mensis initium, vt neminem fugit, quarum rationẽ explicaui plenè, in l. j. §. si quis simpliciter.

f DE SEQVENTIBVS CAL. Cum dies cautionis, seu promissionis non computetur in termino. l. j. ff. si quis cautio. c. j. §. statuimus. de restit. spolia. in vj. c. Pia. de excep. eo. lib.

§. Quoties.

1 *Die non adiecta, res praesenti die debetur.*
2 *Obligatio pura ex rei natura differtur.*
3 *Promißio certo loco, tẽpus tacitum habet.*

QVOTIES AVTEM in obligationibus dies non ponitur, praesenti die [a] pecunia debetur: nisi lo-

a PRAEsenti die. In omnibus obligationibus quibus dies non apponitur,

Praesenti die, quando res debeatur.

1 † praesenti die pecuniã deberi passim traditum est, vt hîc, & l. si dies, in princip. ff. Quan. di. leg. ced. l. in omnibus. ff. de reg. iur. §. omnis, de verbor. oblig. in Inst. Quod cum aliquo temporis temperamento accipi vult Iul. Paul. vt non cum sacco paratus cogatur debitor venire. l. qđ dicimus. ff. de solution. nec enim conuentiones humanae ad punctũ, & vnguẽ exigendae sunt, sed ciuili modo intelligẽdae. l. si cui. ff. de seru. Moderatum autem illud tempus praestitit idem Paul. non minus

minus x. dierum, vt exactio celebretur. l. promissor. j. §. j. ff. de const. pec.

obligatio pura quando differatur. 2 † Propter item naturam rei obligatio pura differtur: vt si id quod in vtero est, aut fructus futuros, aut domũ ædificari promiseris, tunc enim non ante cum effectu incipiet actio, cùm res promissa per naturam præstari poterit, l. interdũ. Inest enim tacitè conditio. l. j. §. fin. ff. de cond. & demon.

b ¶ NISI LOcus. *Promissio localis, tempus tacitum habet.* 3 † Qui Tholosæ dare spondet, licet purè obligatus sit, re ipsa tamen tempus iniectum habet, quo illò possit perueniri. l. iij. §. si quis ita. ij. ff. de eo quod cer. loc. d. l. interdum. l. continuus. §. cùm ita, hoc tit. §. loca. de verbor. oblig. in Inst. Sic ex voluntate disponentis colligimus, obligationem purè conceptam ad tempus referendam, vt si dos puellæ promittatur tacitè in diem, quo nubilis erit ætatis obligatio dilata censetur. l. qui filiũ. ff. vbi pupil. edu. deb. vel si quis mercedẽ præceptoris, pensionémve domus legauerit aut promiserit. Actũ quippe de die intelligitur, quo solutio fieri solita est, aut ex conuentione fieri debet. l. nec semel. §. si in habitationem. ff. Quan. di. leg. ced.

cus [b] adiectus spatium temporis inducat, quo illò possit perueniri: uerùm dies adiectus efficit, ne præsenti die pecunia debeatur [c]. Ex quo apparet diei adiectionem pro reo esse, non pro stipulatore [d]. Idem in Idibus [e] & Nonis probandum est, & generaliter in omnibus diebus.

c ¶ PECVNIA DEBEATVR. Cũ effectu, vt peti possit: peti nanque priusquàm venerit, non potest, mero tamen iure statim debetur. §. omnis. vers. id autem, de verb. oblig. Et ita hoc casu præsens est obligatio, in diem autem dilata solutio. l. centesimis, in princ.

d ¶ NON PRO stipulatore. In stipulationibus tempus promissoris gratia adiicitur. l. cũ tẽpus. ff. de reg. iur. quod excussimus plenè in l. stipulatio ista, §. inter certã.

e ¶ IDEM IN IDIBVS. Hoc ad principiũ l. refertur, quo de Cal. dictũ est, vt proximæ intelligantur, hîc in Idibus, Nonis, & omnibus diebus. Idem probandum esse dicit Vlpia. vt semper proximũ tẽpus intelligatur.

IOAN. CORAS. VALEN.
XXVI. OCTOB.
1546.

L. Qui hoc anno.

1 *Hodie, dictio.*
2 *Spurina Augur.*
3 *Tempus differendæ oblig. gratia adiectũ.*
4 *Temporis initium, aut finis quando spectetur.*
5 *Duodecimo anno, & in annos xij. differentia.*
6 *In, dictio.*

Hodie, dictio. a HOC ANno. Secus 1 † si hodie quispiam dari stipulatus sit: tunc enim quia nõ differendæ actionis causa dies incertus videtur, vel eodem die pecunia peti poterit, nec præmaturius agetur, non finito stipulationis die. l. liber homo. §. decẽ. Idem enim significat, quod hoc tẽpore, hac tempestate, & nunc: & ita præsens tẽpus nullam capiens dilationem. l. hodie. ff. de pœn. Sed quoduis potius huius diei tẽpus notans. l. prætor. §. præterea. ff. de iureiuran. & in illo Terẽtij loco in Eunucho,

O' populares ecquis me hodie viuit fortunacior?

XLII. PAPINIANVS.

QVI *hoc anno* [a], aut *hoc mense* dari stipulatus sit: nisi oibus partibus anni, uel mensis præteritis [b]

b ¶ PRAETERitis. Ideo cùm 2 Aruspex † Spurina *Spurina.*

na Cæsarem monuisset, vt caueret periculum, quod nō vltra Martias Idus proferretur, eáque die, cùm in Senatum iret Cæsar, Vatem salutans eum irrideret, vt falsum arguens, quòd sine vlla noxa Idus Martiæ adessent. Martiæ quidem, inquit Cæsar, Idus aduenere: cui submissa voce, sed sapienter Spurina, venere vtique, sed nondum præteriere respondit, authores sunt Plutarchus, & Tranquil. in Cæsare.

non rectè petet[c].

C ¶ NON RECTE' PETET.

Tēpus differens obligationem.

3 † Qui enim hoc anno, vel mense promittit, tempus differendæ obligationis gratia adiicit. l. præced. §. fin. & l. cùm tempus. ff. de reg. iur. Et ita in sui fauorem, quod vel ex eo patet, quòd nisi tempus illud adiecisset, obligatus purè remaneret. l. quod in diem. ff. de

Temporis initium quādo spectatur.

4 solutio. † Vnde vt promissoris cōmodis seruiamus, finem temporis inspicimus, vt quandiu vel exiguum tempus ex anni, vel mensis spatio superest expectetur. l. eum qui certarum, in princip. Et tunc demū rectè agatur, cùm ex toto annus, vel mensis fuerit elapsus. §. pen. de inut. stipula. in Inst. c. commissa, de elect. in vj. §. omnis, in fin. de verb. obligat. in Inst. Licet ad eiusdem promissoris vtilitatē quemlibet diem, vel potius quodlibet eius anni momentum spectemus. l. quod quis. ff. de actio. & obligatio. Vbi verò dispositio sub annua obligatione concipitur, quoniam tempus creditoris fauore insertum est, nempè multiplicandi debiti causa, non finem sed initium anni attenderemus. l. j. & l. in singulos. ff. de annu. legat. l. j. C. Quan. di. leg. ced. nisi ex qualitate rei deductæ in obligationem de alio tempore actum verisimiliter censeatur, vt quia annui fructus prædiorū promissi sunt, vel legati. l. firmio. §. pater. ff. quan. di. leg. ced. quo casu ex re ipsa dilata solutio in tēpus fructuum intelligitur. l. interdum, aut in habitationem, vel mercedem disciplinarū centum legata essent. Neque enim tunc spectabitur principium anni, sed tempus quo pensiones ædium solui dominis, mercedésque disciplinarū pendi præceptoribus consueuerunt. l. nec semel. §. si in habitationem. ff. Quan. di. leg. ced. Ergo secus, si gratia exonerandi debitorem, prestatio per diuersa tempora multiplicaretur, sicuti si *annua, bima, trima die* legatum relictum esset, tunc enim in fine cuiuslibet anni facienda esset præstatio. l. si cui legetur. ff. de leg. j. Quòd tunc manifestum sit gratia hæredis debitoris præstationem vnius debiti per tres annos diuisam. l. iij. ff. de annu. legat. Hinc quoque euidens fit si decem aureos annuos quoad viuam stipuler, purè facta obligatio intelligitur, vt meritò confestim decem dari rectè petam l. eum qui ita. §. qui ita, hoc tit. & §. at si ita, de verb. obligat. in instit. tempus quippe in stipulatoris gratiā multiplicatū est, cui præterea dies incertus mortis additus fuit. l. j. §. dies. ff. de cond. & demonstr. vnde noluit lex nec quidem prioris anni finē spectare, ne ludificetur obligatio morientе stipulatore ante finem primi anni. l. si seruus. iij. §. fi. ff. de stipu. ser. multóque minus finem totius temporis, cùm ita inutilis redderetur cōtractus stipulatori. l. Titio cùm morietur. ff.

Ann. xij. & in anno xij.

5 de vsufruc. † Ex his præterea colligitur ratio, cur si Stichum seruum anno duodecimo, posteaquā mortuus fuerit testator, liberum esse iusserit, vel primo die anni duodecimi Stichus liber fiat. l. si ita fuerit. ij. ff. de ma. testa. Quoniam ibi verba ad Stichū honoratum relata erant: vnde in eius fauorem fit interpretatio. l. planè. §. fi. ff. de leg. j. Quare crediderim, quòd si testator fidei hæredis commisisset, vt duodecimo anno Stichum seruum liberum faceret, in gratiam hæredis quodlibet eius anni momentum, vel potius finem totius temporis spectaremus, vt non ante ab eo rectè peteretur, vt hìc, & l. quod quis. ff. de action. & obligat. cùm tunc verba ad

hær

hæredem grauatum relata reperiantur.l.Lucio.vbi Accurs. & l.si ita.§.fi.ff.de lega.ij.Et qui xij.anno aliquid facere iubetur, omnibus diebus anni facere posit.d.l.si ita fuerit.ij.respon. Diuersum,si in annos decē, aut duodecim quispiam liber esse iussus, aut hæres dare damnatus esset, quo casu nulla facta distinctione nouissimo die legatum deberetur, vel libertas obtingeret.l.si in annos.ff.de cond.&

In dictio. 6 demonstra. †dictio namque (in) notat perfectionem temporis, aut alterius actus, cui adiicitur.l.j.§.in flumine.ff.de vi & vi arma. Hinc denique verus apparet versus, qui circunfertur vulgò.

Anno si debes, in fine teneberis anni.
Annua si debes, tunc inspicies caput anni.

Reliqua quæ ad tractatum huius materiæ pleniorem pertinēt, ego in commentariis ad hanc l. copiosius exequutus sum, ad quos tanquam ad aurum Midę lectorem relegandū duxi.

IOAN. CORAS. VALEN.
XXVII. OCTOBR.
1 5 4 6.

L. Si quis arbitratu.

1 *Arbitrio alterius conuentio committi potest.*
2 *Arbitratu Lucij verba ius notant.*
3 *Arbitratu Lucij verba in conditione resoluuntur.*
4 *Mora posterior nocet.*
5 *Arbitrium personam non egreditur.*

XLIII. VLPIANVS.

SI QVIS ARBItratu (puta) Lucii Titii [a] sibi restitui [b] stipulatus est, deinde ipse stipulator moram fecerit [c] quominus arbi-

a ARBITRATV LVCII Titij. Potest quæcūque conuentio in tertij (hominis tamē

Arbitrio alterius cō tractus remitti potest. 1 liberi) arbitrium †cō mitti, vt societas l.si coita.ff.pro soc.emptio.l.fin.C.de contrahen.empt. locatio. l. si merces, in princip. ff. loca.adeò, vt matrimoniū ipsum in parentis, aut alterius arbitrium rectè conferatur. cap. super eo.&c. per tuas. de cond. appos. Sed & accidens contractus potest in alterius arbitrium conferri, vt hîc, & d.l.fi. etiam ipsius contrahentis, non vt pro captu suo, sed vt tanquam bonus vir arbitretur. l. hæc venditio, in princ.ff.de contrahend. empt.l. Thais.§.sororę.ff.de leg.ij.licet contractus substantia in personam contractus conferri nequeat.l.in venden-

Arbitratu Lucij, verba ius notant. 2 tis.C.de contrah.empt. †Hæc autem verba arbitratu Lucij Titij, ius significant: idcóq; in seruum non cadunt. l.illa verba.ff.de verb. significat. cùm in personam serui merum tantum factum resideat. §. sed cùm factum, de stip. seru. non item ius respectu cuius seruus habetur pro mortuo. l. quod attinet.ff.de reg.iur.

b ¶ SIBI RESTITVI. Stichum seruum, puta, aut fundum, quē, verbi gratia, stipulator sibi cum fructibus restitui contendebat, promissore, id negante fortiter: quare rē totam, hoc est, fundi restitutionē arbitratu Titij ambo commiserunt.

c ¶ MORAM FECERIT. Impedimentum præstando quominus Titius arbitraretur, aut se de industria occultando, ne arbitrū instrueret, quem sciebat velle negotium exactè definire, †hoc est, non velo leuato, sed vtriusque allegationibus diligenter auditis merita causæ cupientem partium assertione pandi.l.fi.C.si per vim. Itaque noluit fortè tamen stipulator exhibere, quo Titium instrueret, atque ideo arbiter ipse cui planè de causa liquebat, bonum virum agens terminare controuersiam distulit, interimque periit chasmate fundus, aut stichus interem

tretur Titius: promissor [d], quasi morá fecerit, non tenetur [e]. Quid ergo, si ipse [f] qui arbitrari debuit, moram fecerit [g]? Magis probandum est, à persona [h] non esse recedendum eius, cuius arbitrium insertum est [i].

teremptus est.

d ❡PROMISSOR. Qui nõ restituit.

e ❡NON TENETVR. Cùm enim ex stipulatione restituere obligatus sit, arbitratu Lucij Titij, & propter moram stipulatoris Titius nondũ arbitratus sit, promissor ipse qui id egit ne aliter restitueret, quàm vt Titius arbitratus esset. l. si coita. ff. pro socio, & per. quẽ non stet quominus arbitretur Titius, cuiq; nihil est, quod imputari

Arbitratu Lucij verba in condit. resoluuntur. 3 posit, teneri non debet. † Ergo à contrario, si promissor moram fecisset, quominus Titius arbitraretur, dubio procul restituere teneretur, quando illa verba, Lucij Titij arbitratu, in conditionem resoluantur. l. fin. C. de contrah. empt. & ita restituere, si Titius arbitretur, videatur promisisse. Obligatus autem sub conditione curãs ne obligatio existat: nihilominus obligatur. l. in executione. §. fi. quoniam habetur pro impleta conditio. l. iure ciuili. ff. de cond. & demonstrat. pœnam itaque si fortasse adiecta fuisset committeret promissor, cuius mora factum est, quominus Titius arbitretur. l. diem. §. proinde. ff. de recept.

Mora posterior nocet. 4 arbitr. † Moram autem promissoris, etiam post moram stipulatoris sufficit interuenisse, quando ęquum dicat Pompon. posteriorem moram nocere. l. illud. ff. de pericu. & commod. rei vend. Nec verum est, quod tamẽ plerique putant, contracta mora per stipulatorem arbitrium finiri, ideóque Titiũ arbitrari non posse, cùm apertè lex sequens refragari videatur, in illis verbis *si omnino non arbitretur*, quæ planum demonstrant potuisse Titium aliquo casu post stipulatoris moram arbitrari: licet ad pœnam se promissor obligasset, isque moram fecisset, arbitrium solueretur, cùm semel commissa pœna amplius committi nequeat. l. si duo. §. fin. ff. de arbitr.

f ❡SI IPSE. Lucius Titius.

g ❡MORAM FECERIT. Quia requisitus noluerit arbitrari, nunquid agetur (subaudi) vt alterius boni viri arbitrio res restituatur.

h ❡A' PERSONA. Lucij Titij scilicet, in quem partes consenserunt.

i ❡INSERTVM EST. † Arbi-

5 trium personæ insertum, personam non egreditur. l. in compromissis. ff. de recept. arbit. vnde eo qui nominatus est mortuo, aut arbitrari nolente, nihil actum intelligitur. l. multa. ff. de cond. & demonst. Inest enim contractui eiusmodi conditio: si talis arbitretur. l. fin. C. de contrahend. emptio. qua deficiente nihil agi constat. l. cedere. ff. de verborum significat. Non itaque res ad alterius boni viri arbitratum redigetur, huic enim reductioni eo tantum casu locus est, quo arbiter electus arbitratus est, sed iniquè. l. si societatem. §. arbitrorum. ff. pro soc. l. si libertus. ita ff. de operis libertorum. Quid autẽ sit in vltimis voluntatibus, tractatus est pertinens ad l. j. ff. de leg. ij. vbi dicam. *Arbitriũ personam non egreditur.*

IOANNES CORASIVS THOLOSAS VALENT. XXVIII. OCTOB. 1546.

L. Et ideo.

1 *Effectus huius l.*

2 *Recedi non potest ab Arbitri persona.*

3 *Qualitates nullæ sunt non entis.*

NON

a NON ARBITRETVR. Lucius Titius, cuius arbitratu debebat res restitui, quia antequam arbitretur decesserit. l. si coita. ff. pro soc.

b ¶NIHIL VALET stipulatio.† Effectus huius l. est, vt si neuter ex contrahentibus morã fecerit, sed ipse arbiter Lucius Titius decesserit, priusquam arbitretur, aut morã adhibuerit talem, vt nullo modo sit arbitratus: stipulatio qua quis stipulatus erat, arbitrio Lucij Titij sibi restitui, est inutilis, & sine vllo prorsus effectu: † nec à persona eius arbitri recedi poterit. l. præceden. Id'que siue arbitrium versetur, circa substantialia contractus. l. quod sæpè. §. j. ff. de contrah. empt. l. fin. C. eo. siue circa accidentalia: aut qualitates circunstantes. l. si coita. ff. pro socio. l. hęc venditio. in fin. princip. ff. de contrah. empt. nam & quomodo ad boni viri arbitriũ reduceretur, quòd nunquam arbiter arbitratus est,† cùm non entis qualitates sint nullæ. l. eius. ff. de reb. cred. in accidentalibus illud speciale fateor, vt postquam arbiter non est arbitratus, saluum sit parti, cuius interest ius actiõis personalis.

sensus huius l. 1
Arbitri persona nõ deseritur. 2
Qualitates non entis nulla sunt. 3

XLIIII. PAVLVS.

ET IDEO' SI Omnino non arbitretur[a], nihil ualet stipulatio[b]: adeò, ut & si pœna adiecta sit[c], ne ipsa quidem committetur[d].

c ¶ADIECTA sit. Si non stetero arbitrio Lucij Titij.

d ¶COMMITTATUR. Cùm neuter culpam commiserit, erat quippe paratus vterque, & stipulator, & promissor, Titij audire arbitrium, solúsque qui arbitrari debebat moram fecit: quæ damno partibus esse non debet, ne alteri per alterum afferatur iniqua conditio. Secus igitur si promissorem impediisset Titium arbitrari. l. diem. §. si quis litigatorum. ff. de reception. arbitro.

IOAN. CORAS. VALEN. XXVIII. OCTOBR. 1546.

---

a QVODCVNQVE. Indãdo tamen consistens, nam si faciẽdum aliquid filius, aut seruus stipularetur: veluti, vt sibi ire agere liceret,† non patri aut domino, sed sibi quæreret. l. stipulatio ista. §. hi qui. vbi diximus, cùm facti is, qui in alterius est potestate, capax sit. §. sed cũ factum, de stip. seruor. in Inst. Qua ratione, & in aduentitiorum proprietate idem hodie dicendum, cùm iure nouo C. quo vtimur, eorum bonorum vsusfructus patri duntaxat quæratur. l. cum oportet. C. de bon. quę lib. ergo si filiisfam. circa hæc bona aduentitia nonnihil sibi, vel simpliciter stipuletur, proprietatem quęreret, patri verò vsumfructũ. §. j. per quas pers. in Inst. licet si nominatim stipuletur, patri totum illi quęri, doct. communiter putant. l. stipulatio ista. §. alteri. Contra quos arbitror ipse indistinctè, siue sibi, siue patri, siue impersonaliter stipuletur, in iis rebus, quæ sibi quæri possunt, filiumfa. non sibi, sed patri quærere. §. idem iuris, de stip. seruor. in Inst. Et quia stipulatio ex qualitate personarum stipulãtium, & rerum in stipulationem deductarum inter-

Filius stipulando quando patri quærat 1

L. Quodcunque.

1 *Filiusfam. stipulando patri quærit.*
2 *Vniuersalis dictio per rationem restringitur.*
3 *Emancipatus patri non acquirit.*

XLV. VLPIANVS.

QVODCVNQVE[a] stipulatur is, qui in alterius potestate

pretationem recipiunt.l.ij.§. & harũ. l.iiij.§.Cato, hoc tit.l. si stipulatus. ff. de vsu.l.plenum. §. equitij. ff. de vsu, & habita. & quoniã cum pater legitimus sit administrator bonorũ aduentitiorũ.l. j. C. de bo.mater.filius stipulando patri, circa ea bona videtur ei vt administratori stipulari: vnde sibi quærit, sicuti si sibi stipulatus esset: nã & ita in eo qui procuratori suo dari stipulatur, Vlpia.respõdit.l.stipulatio ista. §.si quis ergo.

Vniuersalis dictionis restrictio. 2 † Hinc porrò patet dictionem quodcunque, vniuersalem distributiuam, quæ sui natura nihil excipit.c.solitæ. §.nobis, de maior.& obed. ad id tamen, quod per alias ll. determinatur, & rationis est restringi.l. creditor. §. Lucius. ff. manda. l. Lucius.§.impuberem.ff.de leg.ij. neque enim est in iure nostro tam effusa vniuersalitas, quæ non ex personarum, negotiorum, & rerum aptitudine restrictionem recipiat.l. vt gradatim.§.j.ff.de mun.& honor. quod & ampliter excutiunt interpretes, in l.j. §.nunciatio.ff.de no.oper.nunciatio. Et nos in primo de iuris ciuilis arte libro, plena manu diximus.

b ❡IN ALTERIVS POTESTATE EST. Vt filius qui stipulando patri, tametsi furioso quærit obligationem.l.si filius.ff. rem pupil.sal.for. & seruus, qui siue sibi, siue domino, siue impersonaliter stipuletur, semper acquirit domino.l.j.& toto tit. ff. de stipul.seruor. est quippe vox filij, vox patris.§. ei verò qui, de inut. stipulat. quin & vna persona pater et filius intelliguntur.l.fi.C. de impub. & vox serui, vox domini.l.si seruus, ff.de dam. infect.

state est[b], pro eo habetur[c], ac si ipse[d] esset stipulatus[e].

Emancipatus patri non quærit. 3 † Fit autem ex hoc textu euidens filium emancipatum, cùm in nullius sit potestate, patri non quærere.l. debitor. in fi.ff.ad Trebel. Eadémque ratione nec naturalem.§.j. de patria potesta. cùm per liberam personam, quæ neque iuri nostro subiecta est, neque bona fide nobis seruit, obligationem nullam acquirere possimus.l.si ita stipulatus. §.Chrysogonus.

c ❡PRO EO HABETVR. Quantum ad vinculum stipulationis, & vt patri, dominóve acquiratur.

d ❡AC SI IPSE. Dominus scilicet, aut pater in cuius potestate est stipulator.l.si seruus.ff.de dam.infect.

e ❡ESSET STIPVLATVS. Quo casu, sine dubio stipulator pater aut dominus sibi quæreret. Sic igitur, si filius aut seruus stipulatur, patri, vel domino quærit, etiam si hoc non adiiciat.§.fi. in fi. licet quandoque stipulatio serui per suæ personæ adiectionem reddatur inefficax, quę alioqui vtilis foret.l.ij.& l.si seruus meus. ff.de stipula.seruo.

§. Sicuti.

1 *Stipulatio post mortem fieri potest.*
2 *Moriens quando mori dicatur.*
3 *Dispositio ens in quo fundetur supponit.*

SICVTI[a] cum morie-

a SICVTI. Superstitiosa

Cõtractus post mortẽ collati. 1 fuit antiquitas, † quæ respuebat contractus post mortem collatos. l. vnica. in princ.C.vt actio.ab hæred.& con. hære. nolens ideo quem post mortem suã dari vtiliter stipulari, quẽadmodum neque post mortem eius à quo stipulabatur, sed neque permisit eum, qui in aliena potestate esset: vt seruum, aut filium post mortem patris sui, aut domini stipulari vtiliter: posteriores autem Iurisconsulti, quoniam eis visum est ex contrahentium consensu stipulationes effectũ accipere, hunc articulum emendauerunt: vt hîc, & apertius in §. seq. cõstituentes, vt siue post mortem stipulatoris, siue promissoris stipul

tur[b] quis, ſtipulari poteſt[c], ita etiam hi qui ſubiecti ſunt alienæ poteſtati[d], cum morientur[e] ſtipulari poſſunt[f].

ſtipulatio rectè cõcipiatur, cõceptáq; pro tenore contractus valeat. l. ſcrupuloſam. C. de contrahenda ſtipulatione. §. poſt mortem, de inutili ſtipulatione, in Inſtitutis. & ita ab hæredibus, & contra heredes incipiant actiones, & obligationes, quod veteres non concedebant, ne propter nimiam ſubtilitatem verborum, latitudo voluntatis contrahentium impediatur. dicta lege vnica, in fine.

b ¶ CVM MORIETVR. Horum verborum proprietas vitæ tempus amplectitur & idcirco ſummo iure videtur inutilis eſſe diſpoſitio, ſed melius eſt, inquit Vlpia. hæc verba benignius interpretari vt poſt mortem ſuam videatur teſtator diſpoſuiſſe. l. qui duos. §. j. ff. de manumiſsis

Moriens quãdo mori dicatur. 2 teſtamento, † nam & cum à Tauro philoſopho Athenis quęreretur quãdo moriens moreretur, cum iam in morte eſſet, an tum etiam cum in vita foret pleroſq; refert Gellius libro vj. noctium Atticarum capitulo decimotertio, nihil in eo tempore vitæ reliquiſſe totúmque illud quod mori dicitur morti vindicaſſe.

c ¶ STIPVLARI POTEST. l. qui duos. §. primo. ff. de manumiſſ. teſtament. l. hæreditarium. ff. de bon. authorit. Iudic. poſsid. aut aliter contrahere. l. vnica. C. vt actio. ab hæred.

Diſpoſitio ſupponit ens in quo fundatur. 3 & cui hæred. † Planè contrarium prima fronte videri poterat, cùm non fundetur ſuper non ente diſpoſitio. l. Sciæ. ff. de tutoribus & curatorib. & in tempus prohibitum quodammodo conferatur. l. quod ſponſæ. C. de donation. ant. nuptias. morte omnia ſoluente. §. diſponat de nuptijs. columna iiij.

d ¶ ALIENAE POTESTATI. Vt filij, & ſerui.

e ¶ CVM MORIENTVR. Ipſi, ſcilicet filij, vel ſerui, qui ſtipulantur.

f ¶ STIPVLARI poſſunt. Et patri, vel domino quærant, quodcunq; enim (dixit hîc Vlpia. in princ.) ſtipulatur is qui in alterius poteſtate eſt, pro eo habetur, ac ſi ipſe cuius ditioni ſubiectus eſt, eſſet ſtipulatus. Quare dubitandum non eſt, quin vtilis ſit ſtipulatio propterea ſcilicet, quod moriente filio, aut ſeruo id quod ſtipulatus erat alter, ad patrem vel dominum peruenturum ſit. l. ſi à pluribus. §. finali. ff. de legatis primo. Nec dixerit hîc quiſpiam filium, & ſeruum, qui poſt mortem ſtipulantur in tempus non permiſſum, quo vox in poteſtate futuri non ſunt, conferre diſpoſitionem: in ſtipulationibus enim id tempus ſpectatur, quo contrahimus. l. ſi filiusfamil. Ex quo vires accipit ſtipulatio, quanuis ex ea petitio ſit ſuſpenſa. l. vſusfructus. ff. de ſtipulatione ſeruorum.

§. Si ita quis.

1 *Pater ſtipulando filio, quam actionem quærat.*
2 *Pater videtur filio vt heredi ſtipulari.*
3 *Licet, dictio.*
4 *Perſonæ an variari iure poßint.*
5 *Pater ſi pro ſe, & deſcendentibus feudum acceperit.*

a POST MORTEM. Sanè post mortem dicit, quia si filiæ simpliciter stipularetur non conferens in tempus sui iuris, sibi acquireret. l. dominus vbi diximus.

b ¶ VTILITER erit stipulatus. recessum est quippe ab antiquitate illa scrupulosa, quæ contractus post mortem compositos respuebat. l. scrupulosam. C. de contrah. stipul. §. post mortem, de inutil. stipulat. & §. præcedent. vbi dixi.

c ¶ PRIMO CASV. Cum pater post mortem filiæ suæ, sibi dari stipulatus est.

Pater stipulādo filio quam actionem quærat.

d ¶ VTILIS ACTIO. †Quæ filiæ
1 ex æquitate accommodatur. l. Caius. ff. sol. matrim. l. pater. C. de pact. conuen. cui directa per patrem quæri nō potuit. l. si dos. §. si verò filia. ff. de pac. dotal. etiam postea hæredi patris existenti: quoniam ex postfacto id confirmari non potest. l. si tibi. §. si pactus. ff. de pact. per liberam autem personam, quoniam nihil quæri potest. l. solutum. §. per liberā. ff. de pign. ac. l. si ita stipulatus. §. Chrysogonus, hoc tit. iis qui in nostra potestate sunt paciscendo, prodesse non possumus. l. & hæredi. §. nos autem. ff. de pact. nisi eis, vt hæredibus prospiciamus: veluti si pater filio hæredi stipulatur, quo casu directam eidem hæredi existenti acquirit. l. auus. ff. de pac. dotal.

Pater filio vt hæredi stipulatur.

2 †Quippe hęredibus nostris, vt nobismet ipsis consuli concessum est. l. si pactum. ff. de probation. l. cuius. ff. de pact. vnde & illis post mortem nostram stipulari posse vtiliter contra scrupulum legis antiquæ receptum est. l. vnic. C. vt actio. ab hæred. in dubio autem coniecturam capimus, voluisse patrem filio, vt hæredi stipulari. l. si quis operas. ff. de oper. libe. tum propter parentum piam voluntatem erga liberos, quibus omnia, cùm ex voto parent. l. nihil interest. §. j. ff. de bo. liber. eisdem vt futuris hæredibus prospicere videntur. l. nam & si parentibus. ff. de inoffici. testa. l. scripto. in fin. ff. vnd. libe. nam & apostolus dicebat, si filius, ergo hæres: tum vt omnem omnino effectum habeat stipulatio. l. quoties. in stipulationibus hoc tit. Nec obstat hic text. in quo stipulatus erat pater filio, vt filio, quo casu vtilem tantum & eam ex æquitate filio competere probauimus: vt hîc, & l. pater. C. de pact. conuen. quæ latius exequuntur interpretes in d. §. si pactus, & in l. quod dicitur. hoc tit.

SI ITA QVIS stipulatus sit, *post mortem* [a] *meam filiæ meæ dari?* uel ita, *post mortem filiæ meæ mihi dari?* utiliter erit stipulatus [b] sed primo casu [c] filiæ meæ utilis actio [d] competit, licet [e] hæres ei [f] non existat [g].

e ¶ LICET. †Id est, quanuis, est enim
3 dictio licet aduersatiua particula, de qua nōnulla legito, apud Archidiac. in c. ij. de iureiur. in vj.

Licet, dictio.

f ¶ EI. Scilicet patri, quo in loco ob-
4 serua inculpatè mutari personas. †primum namque loquebatur de se pater in prima persona, nunc verò in tertia, quare reprehensione caret instrumentum personas sic variās. c. dudum. de conuer. coniugato.

Personæ variantur.

g ¶ HAERES EI NON EXIstat. Hinc nota ea, quæ filijs quæruntur ex cōtractu patris, si maximè in filiorū personā obligationes sumāt initium, filiis quæri, etiā si hęredes patris
5 nō existant. †Quare, vt doct. vbiq; latissimè tradunt, si pater pro se & filiis descēdentibus emphyteusim aut feudum acceperit, succedent filij in feudo, aut emphyteusi: tametsi hæredes non sint, cùm eis vt filijs, non vt hæredibus prouisum sit, vt hic, & l. iusiurandi. §. si liberi. ff. de oper. liber. vnde poterunt filij si eis videatur, patris hæreditatem debitis forsitam obnoxiam, aut aliter damnosam recusare, & feudum aut emphyteusim retinere, licet secus dici debeat, si concessio

Pater sibi & descēdētibus feudū capiat.

sio facta fuisset simpliciter, nulla facta filiorum, aut descendentium mentione. c. vnic. An agna. vel fil. defunct. in feud. aut cum expressione qualitatis hæredis, quia accepit pater pro se, & filiis hæredibus, vtroque quippe casu non

non aliter filij admittentur, quàm si hæredes instituti sint, & adierint hæreditatem. dicto capit. vnic. & l. si patroni. in princip. §. j. ff. ad Trebellian. cap. j. §. cùm verò Conradus. qui feuda. poss.

§. Non solum.

1 *Conditio omnino extitura.*
2 *Si, & Cum, non differunt.*
3 *Cum, dictionis natura.*

NON SOLVM ITA stipulari possumus *cum morieris* [a], sed etiam *si morieris* [b]. Nã sicuti inter hæc nihil interest [c], *si veneris*, aut *cum veneris*: [d] ita & *ibi nihil interest*, *si morieris*, aut *cum morieris* [e].

a CVM MORIERIS. Vt hac l. §. j. & §. ita autem, de inut. stip. in Inst.

b SI MORIERIS. Vtroque quippe casu effectum habebit stipulatio, quę quomodocunque, & quandocunq; morieris cõmittitur, nec erit hæc stipulatio pura, licet sub conditione omnino extitura composita, nempe mortis. l. j. §. dies. §. de cond. & demonstr. quod enim scriptum reliquerunt Iuris-

Conditio omnino extitura. 1 cõsulti eum, † qui sub conditione stipulatur, quæ omnino extitura est, purè stipulari videri. l. si pupillus. §. j. ff. de noua. dubio ꝓcul obtinet in conditione omnino certa, & etiam de præsenti necessaria, vt si cœlum digito non tetigero. Atqui licet certũ sit, omnem hominem moriturum, diem tamen incertum habet mors, d. l. j. §. dies.

c ¶ NIHIL INTEREST. † Inter

Si et cum non differunt. 2 dictionem si, & cum, non est differentia, quippe inducit vtraque conditionem. l. si Titio. §. j. ff. quan. di. leg. ced. l. qui promisit. ff. de cond. ind. licet in modo eam inducendi differant, quia dictio si, principaliter conditionem facit, deinde tempus demonstrat: dictio verò cùm, recta tempus pręmonstrat, secundariò conditionem. d. l. si Titio, in princ. Quò fit, vt dictio Si, ad voluntatem promissoris relata inutilem effic

efficiat stipulationem, non item dictio cùm. l. centesimis. §. final. vbi hoc

3 ipsum clarius explico. † Et hæc vera, *Cum dictionis natura.*

cùm dictio cum, actui alicuius verbi adiicitur, nam si inter res, aut personas locaretur, sicut dictio Et, ex propria natura coniungeret sine vllo conditionis intellectu. l. si quis Titio. ff. de vsufruct. accresc. l. Titiæ textores. §. penult. ff. de leg. j. l. illi. ff. de vsusfruc. lega. l. triplici. ff. de verb. signific. Adiecta quoque dictio Cùm, actui verbi nonnunquam conditionem minimè facit: vt cùm adiectio admonitionem habet. l. si decem cùm petiero: nam & idem in dictione Si, Vlpian. respondit. l. muto. §. j. ff. de tutel. aut ad executionem obligationis purè refertur. l. ex his. ff. Quan. di. leg. ced.

d ¶ AVT SI VENERIS. Omni quippe casu committitur stipulatio ita concepta, quandocunque, & quomodocunque veneris.

e ¶ AVT CVM MORIERIS. Nam & his duobus casibus semper mortis tempus spectamus. l. stipulatio. §. inter certam.

§. Filius.

1 *Filius semper patri stipulari videtur.*

FILIVS DARI PATRI stipulari uidetur, & si hoc non adiiciat[a].

a NON ADIICIAT. Vt patri de-
1 tur, † aut quæratur commodum ex stipulatione: nihil enim interest si- bi, an patri, an verò impersonaliter, si- ne alterutrius adiectione filius dari stipuletur. §. idem iuris, de stipul. ser- uor.

Filius quãdo patris censeatur stipulari.

uor. in Inst. Quocunq; enim stipuletur modo, perinde est, atq; si pater ipse sibi esset stipulatus, vt hac l. in princ.

IOAN. CORAS. VALEN.
PENVL. OCTOB.
1546.

L. Centesimis.

1 *Calendarium.*
2 *Vsuræ centesimæ.*
3 *Stipulatio pura in diem, & sub cõditione.*

XLVI. PAVLVS.

CENTESIMIS CAlendis[a] dari utiliter stipulamur: quia præsens obligatio est, in diem autem dilata solutio[b].

a CENTESIMIS CALENDIS. Hoc est, Cal. centesimi mensis, cuiusmodi loquendi ratio à fœneratorum consuetudine ducta est, qui solebant olim in menses fœnerari. l. lecta. ff. de reb. credit.
1 † Vnde & illa stipulatio intra quintas calendas. l. j. §. si quis simpliciter, & calendariũ appellauerunt librum rationum, in quo fœneratores debitorum nomina describebãt. l. qui filium. l. nomen, & l. vxorẽ. §. qui legauerat. ff. de leg. iij. l. nepoti. ff. de fund. instru.
2 † Hac quoque ratione, cum duodecim pro centenario in singulos annos soluebatur, centesimam vsuram dixerunt, quòd centesimo quoque mense sortem æquaret. Ex hac quoque consuetudine deductum puto, vt stipulationes in Calendas conciperentur, & licet ad centesimas perrarò conferretur stipulatio: quia tamen id accidit, & etiam num euenire potest, eam attigit hic Paulus, quem, de centesimis calendis loquentem fatuum est interpretari, vt annos centum intelligat, cùm Calendæ non annos sed menses significent.

Calendarium.

Vsura centesima.

b ¶ DILATA SOLVTIO. † Sti-
3 pulatio aut purè, aut sub conditione, aut in diẽ constituitur. §. omnis. de verbo. oblig. in instit. purè concepta petitionem parit statim, debetúrq; præsenti die pecunia. l. eũ qui Calen. §. quoties. Sub conditione verò, si fiat, nõ debetur priusquàm venerit conditio. l. cedere. ff. de ver. sig. In diem verò (qua de agimus) cõstituitur, cùm tempus quo soluatur pecunia stipulationi adiicitur: veluti, promittis mihi dare aureos decem Cal. Nouembribus. Id autem, quod in diem stipulamur statim quidem debetur, sed peti priusquam aduenerit dies non potest, vt hic, & d. §. omnis. ad quem modũ exponenda sunt Vlpian. verba dicentis adiectum diẽ efficere, ne pecunia debeatur. d. §. quoties. Intellige enim cum effectu exactionis, præsens tamen est, vt hîc Paulus ait, obligatio.

Stipulatio pura in diem & sub conditione.

§. Id autem.

1 *Stipulatio facti, quãdo ad hæredes trãseat.*

ID AVTEM QVOD IN facto est, in mortis tempus conferri non potest:

NON POTEST.
1 † quoniam eo tempore explicari à p̃missore nequit, & ita impossibile in obligationem deductũ videtur. Nec obstat, quòd stipulatio etiam in faciendo consistẽs, ad

Stipulatio facti quãdo trãseat ad hæredes.

ad hæredes, & in hęredes trāſmittatur. l. veteris. C. de contr. ſtip. nā hoc verū ſi ea in pſona principalis effectū habere potuerit. l. ſub hac, in fi. ff. de actio. & obli. et d. l. veteris, verſ. cur. enim, & c. licet de voto. & vot. redēp.

ueluti, *Cùm morieris Alexandriam venire ſpondes.*

§. *Si ita ſtipulatus.*

1 *Arbitrio promiſſoris non confertur ſtipulatio.*
2 *Voluntatis declaratio ad hæredem non pertinet.*
3 *Stipulationis Si volueris, & Cum volueris differentia.*

SI ITA STIPVLATUS fuero, *cum volueris*, quidam eſſe ſtipulationē aiunt[a]. Alii ita inutilem eſſe, ſi antè quàm conſtituas[b] moriaris[c], quod uerum eſt[d]. Illam autem ſtipulationem, *ſi volueris dari?* inutilem eſſe conſtat[e].

Stipulatio non confertur arbitrio promiſſoris.

a 1

AIVNT. Cùm reſponderit Vlpian. † inutilem ſtipulationem, cuius conditio in promiſſoris arbitrium confertur. l. ſtipulatio non valet, et pro nō dicto eſſe debeat, quod dare niſi ſi velis cogi nō poſſit. l. ſub hac. ff. de actio. & obli. nunquam enim ſe voliturum lex præſumitur. l. cùm de indebito. ff. de pbat. Qua ratione legatum in hæredis arbitrium poni non poteſt. l. ſenatus. §. pen. ff. de leg. j. l. fideicommiſſa. §. quāquā. ff. de leg. iij. & ſtipulatio ſi volueris inutilis eſt, vt hic in fi. Inter hæc autē, nihil intereſt, *cùm volueris*, aut *ſi volueris*. l. præce. §. non ſolùm.

b ¶CONSTITVAS. Hoc eſt, declares te velle.

c ¶MORIARIS. Ergo à contrario, ſi ante mortem conſtitueris te velle, vtilis erit ſtipulatio.

d ¶QVOD VERVM EST. Morte quippe promiſſoris finita eſt eius voluntas. l. iiij. ff. loca. c. ſi gratioſè, de

Voluntas morte finitur.

2 reſcript. in vj. † Cúmque mors omnia ſoluat. §. deinceps, de nupt. col. iiij. amplius conſilium ſuum non poterit declarare. c. vnic. §. fin. Ne ſed. vac. in vj. Quæ declarandi facultas ad hęredem minimè pertinet, vt hoc text. optimè probatur. Accurſ. in l. idem Pompo. §. fin. ff. de rei vend. & in l. inter ſtipulantem. §. j. hoc tit. licet in teſtamētis, in quibus pleniſſima fit interpretatio. l. in teſtamentis. ff. de reg. iur. c. cum dilecti. de dona. hærede grauato, cùm voluerit priuſquam ſe voluiſſe declaraſſet mortuo, firma maneat diſpoſitio, ipſiúſq; hæres pręſtare teneatur. l. fideicōmiſſa. §. ſic fideicommiſſum. ff. de leg. iij.

Stipulatio nu ſi volueris, & cum volueris differentia.

e ¶INVTILEM

3 eſſe conſtat. † Inutilis quippe eſt ſtipulatio in arbitrium rei promittendi collata conditione. l. ſtipulatio non valet, licet in voluntatem ſtipulatoris rectè cōferatur. l. ſi quis ſtipulatus ſit ſtichū, ſicut legatū in voluntatem legatarij. l. ſi ita legatū. §. illi. ff. de legat. j. Sed cur non æquè ab initio inutilis eſt ſtipulatio, *cùm volueris*, cum inter has ſtipulationes duas, *cùm volueris*, & *ſi volueris*, nihil intereſſe dicat Vlpian. l. præced. §. nō ſolum. Dic rationem eſſe, quia in ſtipulatione *ſi volueris*, obligationis ſubſtantia expreſsè principaliter & rata in promiſſoris voluntatem confertur cōtra eius ſubſtantiam. l. ſtipulatio non valet. Stipulatione verò, *cùm volueris*, velatè tantum tacitè, & in conſequentiam temporis, quod principaliter per dictionē *Cùm*, demōſtratur. l. ſi Titio. ff. quandi. leg. ced. Plerunque autem contingit, vt quædam nominatim expreſſa officiant, quæ ſi verbis tegantur, momētum aliquod ſint habitura. l. ſi quis Sempronium. ff. de hæred. inſti. l. nō

nunquàm.ff.de conditio. & demon. & aliud iuris est, si quid tacitè continetur, aliud si verbis exprimatur.l. si ita legatum. §.j. ff. de leg.j. Inde vulgò iactatum, expressa nocent, non expressa non nocēt.l.expressa.ff. de reg. iur. Sic in testamentis dicimus inutile legatum, si hæres voluerit. l. Senatus.§.legatum.ff.de leg. j. non autem cum voluerit. l. fideicommissa. §. sic fideicommissum.& §.quanquam.& l.vxorem.§.sceuda.ff.de leg.iij. Ergo qui promittit, *cùm voluerit*, voliturum se quodammodo præmonstrat, licet in certum tempus relinquat; quando sit voliturus distulisséque duntaxat voluntatem in tempus videtur. l. ex his.C.quan.di.leg.ced. Qui verò promittit dare, *si voluerit*, nihil ponit, sed actum omnino per expressam conditionem suspendit.l. si quis sub conditione. ff. si quis omissa caus. testam. l. cedere diem.de verb.sig. in suam voluntatem apertè obligationem conferens, quod fieri nequit.d. l. stipulatio non valet.

IOAN. CORAS. VALENT.
VLTIM. OCTOB.
1546.

L. *Qui sic stipulatur.*

1 *Nouatio quando inducatur.*
2 *Stipulatio secunda idem continens quandoque valet.*
3 *Qualitates in sequenti obligat. repetitæ creduntur.*

XLVII. VLPIANVS.

VI SIC STIPVLATUR[a]. *Quod te mihi illis Calēdis[b] dare oportet, id dare spondes?* uidetur non hodie[c] stipulari, sed sua die, hoc est Calendis[d].

a STIPVLATVR. Sim-
1 pliciter ex causa, † quæ ante stipulationē deberetur, etiā non animo nouandi: satis quippe inducitur nouatio, eo ipso quòd stipulatio sit sub commemoratione primę obligationis.l. nō ad ea.ad fin. ff. de condi. & demon. l.sicut.ff.de adim. lega. nisi apponeretur incontinenti iuxta contractū solemnē puta, societatis. l. duo societatem. ff. pro soc. quod eo casu magis, vt robur addatur contractui, quàm vt voluerit à principali contractu statim recedere infantiliter variantes præsumendum sit. d. l. non ad ea.& l.illud.§.si.ff.ad l. Aquil.

Nouatio quādo inducatur.

b ¶ ILLIS CALENDIS. Ianuariis puta.

c ¶ NON HODIE STIPVLARI. Vt præsens sit obligatio, seu præsenti die pecunia debeatur. Contrarium tamen prima fronte videri poterat, ex quo enim neque dies, neque conditio stipulationi adiicitur, pura censeri debet.§.omnis.Instit.de verb. obligation.

d ¶ CALENDIS. Ianuariis scilicet, de quibus conuentum erat. Sed nonne superfluit, atque ideo inutilis est hæc stipulatio, in qua non plus quā in prima continetur.l.j.in fin.ff.ad
2 municip. † ideóq; ex priore agi debet. l. qui bis idē. Respōde nō propter nouationem obligationis, quæ inducta est, per sequentem stipulationē sub cōmemoratione prioris factā, vt diximus. Quare prior obligatio sublata erit enatáque noua.l.j.ff.de nouat. vt meritò inanis dici non debeat stipulatio, qua de agitur: in qua tamen hic eleganter tradi-
3 tum censeri repetitas † qualitates primæ obligationis, ad quam refertur.l. si prior.ff. solut. matri. cum in locum prioris subrogetur.l.j.§. si sub conditione.ff. vt leg.no.cauea.intellige, nisi facta qualitatis repetitione, redderetur inutilis stipulatio.l.si dari.nō item censetur in posteriore contractu repetita

Stipulatio secunda idem continens.

Qualitas censetur repetita.

petita qualitas beneficij personalis, quæ priori inerat actui in præiudicium noui creditoris. l. Nesennius. ff. de re iud. nisi verba aliud inferant, veluti, si maritus dotem promiserit nomine mulieris, à qua diuerterat, quo casu non plus, quàm facere possit dotis futurum esse Iulianus respondit. l. si prior. dotis enim verbum à marito prolatum id continet duntaxat, quod in iudicio dotis mulier consequutura fuisset. l. Mæuio. §. fi. ff. de leg. ij.

IOANNES CORASIVS THOLOSAS VALEN.
I. NOVEMB.
1546.

L. *Si decem.*

1 *Magis, dictio.*
2 *Reddendi verbum.*
3 *Verba quæ conditionem faciunt, vel admonitionem.*
4 *Conditio non ex verbis, sed ex mente.*
5 *Conditiones ex euentu.*
6 *Conditionalis stipulatio an transmittatur.*

XLVIII. IDEM.

SI DECEM *cum petiero* [a] dari fuero stipulatus, admonitionem magis [b] quandã quò celerius reddantur [c], & quasi sine mora [d] quàm conditionem [e] habet stipulatio, & ideo licet decessero priusquam petiero, non uidetur defecisse con-

a ¶CVM PETIERO. Dubitationem in hoc text. faciebant hæc verba, siquidem nihil interesse videatur, vtrum dari stipuler, quo casu conditio inducitur. l. si ita legatũ. §. illi si volet. ff. de legat. j. an cùm petiero. l. qui promisit. ff. de cõditio. ind. l. quodcunque. §. non solum, hoc tit. vtrobique enim eadẽ est cõditio. l. si Titio. ff. Quan. di. leg. ced. Quocirca me stipulatore mortuo, priusquã petiissem, conditio defecisse videbatur: atque ideo ius petendi ea decem ad hæredem nequaquam pertinere. l. à testatore. ff. de condit. & demonstra.

b ¶MAGIS. † Hãc
1 dictionem non electiuè, sed comparatiuè, & sic propriè contra doct. hîc accipi videor, vt vtrunque includatur, & admonitio, & conditio, licet alterum, scilicet admonitio magis, hæc enim verba, cum petiero, cõditionem habere manifestum facit hic text. in fi. dum ait, non videri defecisse conditionem. Igitur aliqua fuit cõditio, inspecta saltem figura verborum. *Magis dictio.*

c ¶REDDANTVR. † Hîc perpen-
2 de verbum reddere, quod propriè retrodare significat, accipi simpliciter pro dare, quod & Celsus comprobãs ait, verbum reddendi quanquam significatum habet retrodandi, recipit tamen, & per se dãdi significationem. l. verbum reddendi. ff. de verb. signifi. *Reddendi verbum.*

d ¶ET QVASI sine mora. Hoc est, his verbis stipulator ipse videor dũtaxat admonere, & cõmonefacere promissorẽ, quòd ne moram faciat, sed q͂ celerrimè cùm petiero, hoc est, ad volũtatem meam paratus sit dare, quod promisit. Moram autẽ promissor faceret, si postquam petiissem, licet extra iudicium dare differret. l. denunciasse, in princ. ff. ad l. Iul. de adult. licet in stipulationibus quæ admonitionem non habent, ante acceptum iudicium non dicatur quis petere, sed petere velle. l. amplius. ff. rem rat. hab.

e ¶QVÀM CONDITIONEM. Ad hanc propemodum sententiam
3 idem Vlpian. scripsit, † Hanc adiectionem, quam præsides prouinciarũ faciunt, *Tutorem do, si satisdederit*, non conditionem in se habere, sed admonitionem, vt scilicet non aliter tutori gerere permittatur, quàm si satisdederit. l. rem pupillo saluam fore cauerit. l. muto. §. j. ff. de tutel. *Verba quæ faciũt conditionẽ vel admonitionem.*

NON

Conditio nõ ex verbis sed ex mente.

f ¶NON VIDETVR DEFE-
4 cisse conditio. † Quæ licet spectata verborum figura aliqua sit. l. si Titio. ff. Quan. di. leg. ced. ex mente tamen contrahentium nulla scripta stipulationi intelligitur. l. Titia hęredis. ff. de condi. & dem. sed executionis

ditio f.

tempus ad voluntatẽ stipulatoris dun taxat demonstratum, quo videlicet præstatio rei promissæ fieri debeat. l. stichum qui. ff. de legat. j. l. ex his. ff. Quan. di. leg. ced. Quare ex die stipulationis effectum sumit obligatio, vt præsens, id est, pura magis, quàm conditionalis esse credatur. l. si ita quis promiserit, in prin. Poterit igitur hæres stipulatoris decem petere, quæ nõ petiit stipulator. l. veteris. C. de contrahen. stipul. quod non posset, si conditionalis esset stipulatio, quandoquidem ius implendi arbitrariam conditionem, quam potestatiuam dicunt, vt vulgò fertur non transeat ad hæredes. l. centesimis. §. fin. hoc titu. l. à testatore. ff. de condit. & demonstratio. cum in personis expressis in dispositione pro forma debeat impleri. l. qui hæredi, in princip. & l. Mæuius. ff. de condition. & demonstra.

Conditiones ex euentu.

5 † Planè conditiones quæ ex euentu pendent, mortuis interim stipulatoribus, ad hæredes transmittuntur. §. ex conditionali, de verb. obligat. in Inst. & in hæredes promissoris transeunt. l. si quis si Titius, quanuis legatum conditionale, legatario pẽdente conditione mortuo, ad hæredes ipsius minimè transeat. l. vni. §. sin autem. C. de cad. tol. Inducique solet hæc differẽtiæ ra-

Conditionalis stipulatio an transmutatur.

6 tio † quia stipulatio velut duorũ consensu constans efficacius operari debet quàm legatũ solius testatoris voluntate munitum, Accurs. l. j. C. de pact. DD. d. §. ex conditionali. Enimuero nos quandoq; defendimus, Arbitrariam quoque conditionẽ ad hæredes migrare. l. si prædio. ff. de in di. addict. si enim per alium quamlibet extraneum impleri potest. l. Arethusa, in fin. ff. de stat. hom. l. fi. ff. de cond. instit. cur nõ & per hæredem qui defuncti personam sustinet. §. j. de iureiur. col. v. cum pręsertim finis propter quem conditio adiecta est, non varietur. l. hęredes. ff. de reg. iur. Nec obstãt Pauli, Vlpianiq; leges. d. l. Cẽtesimis. §. fin. & hæc l. si decẽ. quæ de cõditione personæ stipulatoris cohærenti loquuntur, *Si petieris*, *Si volueris*, quam fateor stipulatoris morte perimi, cũ nõ soleãt psonæ cohærẽtia transire in hæredes. l. sicut. §. fi. ff. qui. mo. vsu amit.

IOAN. CORAS. VALEN.
I. NOVEMB. 1546.

L. *Cum filiusfam.*

1 *Spondeo, verbum, stipulationem notat.*
2 *Pater & dominus quomodo de peculio obligentur.*
3 *Dolus procuratoris dominum obligat.*
4 *Actio in patrem morosum datur.*
5 *Patris, & fideiussoris similitudines differentiæque.*

XLIX. PAVLVS.

CVm filiusfam. *stichum dare* spoponderit [a], & cum per eum [b] staret [c] quominus daret, decesserit stichus, datur in patrem de peculio actio [d], qua-

a SPOPONDERIT. Per stipulationem vt sequitur,

Spondeo verbum.

1 † quam spõdeo, & spopõdi verbum satis demonstrat. l. cum ad pręsens. ff. de reb. cre. cùm & illud vnum olim esset ex solennibus stipulationis contrahendæ. §. in hac re, de ver. oblig. in Inst. vnde vbi lex refert partes se ex sponsione cõstruxisse, id factum stipulatione aduersus alios interpretor. l. vni. C. de suffrag.

b ¶PER EVM. Scilicet, filium.

c ¶STARET. Quia interpellatus à stipulatore non dedit. l. si ex legati.

d ¶DE PECVLIO ACTIO. Licet iure ciuili ex alieno cont

tenus [e] maneret filius stipulatori
obligatus[f]: At si pater in mora fue
rit[g], non tenebitur filius[h], sed uti-
lis actio [i] in patrem danda est, quæ
omnia & in fideiussoris persona
dicuntur[k].

Pater, & dominus quomodo de peculio obligetur.

2 contractu nemo obligetur, †adcò vt
nec pater pro filio, dominus pro seruo
obligari queat. & l.j. & toto tit. C. Ne
filius pro patre. l. dominium. C. quod
cum eo. cùm tamen pater filiofam. do
minúsq; seruo pe
cuniam concedit,
cum qua negotie-
tur, æquum præ-
tori visum est, ex
horum contractu
patrē, dominū've
obstringi ac con-
ueniri posse, cùm
ex ipsorum voluntate, qui peculium
concesserunt filij, & serui contraxisse
intelligantur: sed limitatè respectu
quantitatis concessæ in peculiū. Ideo
induxit etiam Prætor, vt non insoli-
dum, sed quatenus se illa voluntas, &
sic peculij quantitas extenderet patris
dominive ex contractis per filios, &
seruos obligarētur. §. actiones, de act.
in inst. Qua ratione cōstituit hîc Pau
lus, vt ex mora filiifam. qui Stichum
dare promiserat, Sticho mortuo, pa-

Procuratoris dolus dominum obligat.

3 ter de peculio teneatur. †Hinc autem
notabis dolum præsumptum procu-
ratoris, aut alterius administratoris,
dominum obligare: dolo nanq; com-
paratur inexcusabilis hæc mora filij.
l. quod Nerua. ff. depos. & magna ne-
gligentia dolus est, scilicet præsum-
ptus. l. magna. ff. de verbo. signifi. quæ
tamen patrem de peculio obligat: vt
hîc, licet dolus verus in generali con-
cessione administrationis semper ex-
clusus intelligatur. l. creditor. §. Lu-
cius. ff. mandat.

e ¶ QVATENVS. Id est, inquan-
tum. l. in hæredem. ff. de dol.

f ¶ OBLIGATVS. Hoc est, eatenus
seu intantum actio de peculio contra
patrem dabitur, quatenus, seu inquan
tum filius remanet obligatus ex sti-
pulatione: manet autem obligatus
etiam mortuo Sticho, cùm in mora
fuerit, & morosus interitu rei non li-
beretur. d. l. si ex legati. & l. quod te.
ff. de reb. cred.

g ¶ IN MORA FVERIT. Quia
interpellatus non dederit. d. l. si ex le-
gati causa.

h ¶ NON TENEBITVR FI-
lius. Qui moram non contraxit, cùm
speciei debitor sit: ideóq; ea perēpta,
ante moram liberetur. d. l. quod te. ff.
de reb. credit. nec
quidquam facit,
quòd pater fuerit
in mora: cùm is
de peculio, vt fi-
deiussor, filius ve
rò qui promisit,
vt principalis ob-
stringatur. l. cum
qui. §. an pater. ff. de fur. fideiussoris
autem mora reo non obest. l. mora. §.
fi. de vsur. licet è diuerso mora rei no-
ceat fideiussori. l. mora, vbi pono.

Pater morosus actione conueniri potest.

i ¶ VTILIS ACTIO. Datur in pa-
trem qui moram fecit, vtilis actio ex
4 stipulatu, †sicut contra fideiussorem.
d. l. mora. §. fina. ff. de vsur. non etiam
directa, cùm ea filius qui contraxit,
duntaxat teneretur, in quo euanuit
per mortem Stichi promissi, cuius in-
teritu promissor filius sine contro-
uersia liberatus fuit. d. l. quod te. d. l. si
ex legati. Vbi verò Stichum promis-
sum pater occidisset, quoniā filio de-
bitore liberato in cōsequēs ipse quoq;
dimittitur, redderetur in patrem de
dolo actio, nedum vtilis ex stipulatu,
quemadmodum in eum fideiussorē,
qui promissum hominem occiderit.
l. si fideiussor. ff. de dol. l. cum quis. §.
si quis pro eo. ff. de solut. Nec harum
actionum cōcursus impedietur, cùm
vtraque sit extraordinaria actio. l. j. §.
ait Prætor. cum ibi not. ff. de dol. Eli-
gere tamē debet stipulator, qua actio-
ne experiatur, an de dolo, altera qua-
rum electa, scire debet sibi regressum
ad alia non futurum. l. quod in hære-
dem. §. eligere. ff. de tributo. & l. cum
filius. §. variis. ff. de leg. ij.

Patris, & fideiussoris similitudines, ac differentia.

k ¶ DICVNTVR. †Quæ dicta sunt
5 in patre, in simplici quoque fideius-
sore accipi vult Iul. Paul. nam & filij
fideiussor pater intelligitur, qui pecu-
lium filio dedit. Aequiparantur ergo
quandoque à lege pater & fideiussor,
vt hîc, & l. cum qui. §. an pater. ff. de
fur.

sur. quod non per omnia verum est, sed in casibus dũtaxat expresis. Etenim pater re ipsa, sine vllo verborum adminiculo, eo ipso tenetur, quo peculium filio concedit. §. actiones. de action. in instit. cùm tamen fideiussor alius, nõ nisi cum verborum solemnitate obligetur. l. v. §. satisacceptio. Et contra filium lata sententia mox datur executioni contra patrem. l. & si condemnatus. ff. de noxalib. actio. l. si filiofam. ij. ff. sol. matrim. In fideiussorem verò præsertim contractus non fit sine nouo processu executio. l. grege. §. si cum defensore. ff. de pignorib. Denique pater statim conuenitur. l. iij. §. sed vtrum. ff. de minor. non item fid

fideiussor hodie, nisi excusso principali, aut præsenti. C. de fideiussor. Et ideo hodie non obtineret, quod hic dicitur: vt si moram contraheret fideiussor ad instar patris, in eum daretur vtilis actio, nõ enim posset moram facere principali non discusso, quantumuis centies interpellatus (nisi eius l. beneficio renunciatum esset.) Etenim vbi nulla cadit petitio, ibi nulla mora fieri intelligitur. l. si pupillus. nec is moram contrahit, à quo pecunia propter exceptionem peti non potest. l. lecta. ad fi. ff. de reb. cred.

IOAN. CORAS. VALEN.
II. NOVEMBR.
1546.

§. *Si stipulatus.*

1 *Fideiussor rei factum promittens.*
2 *Fideiussor impediens reum an teneatur.*

SI STIPVLATVS sim, *per te non fieri quominus mihi ire agere liceat*, & fideiussorem accepero [a], si per fideiussorem steterit [b], neuter tenetur [c], sed si per promissorem, uterque [d].

Fideiussor facti rei promittẽs. a FIDEIVSSOREM ACcepero. 1 † Qui simpliciter fideiussit pro reo, aut promisit se acturum, & curaturum ne præstes impedimentum, effecturúmque per te non fieri, quominus mihi ire agere liceat: vtrobiq; enim idem promissum intelligitur. l. vbi autem. §. qui à Titio, & fideiussorem factum rei promisisse, cum factum alienum inutiliter promittatur. l. stipulatio ista in prin. etiam à fideiussore: l. sicut reus. ff. de fideiuss. non item de se, vt accipiendum est, vt scilicet fideiussor se facturum promiserit, cum non in aliud, quàm principalis obligari posit. l. Græcè. §. illud, & §. si quis Stichum. ff. de fideiuss. sed (vt dixi) se acturum vt reus faciat, cuius rei vtilis est promisio. §. si quis aliũ. de inutil. stipul. in instit.

b ¶ PER FIDEIVSSOREM steterit. Id est, fideiussor me impedierit, quominus mihi ire agere liceat.

c ¶ NEVTER TENETVR. Di- rectò scilicet, non tu reus in primis qui non me impediisti, 2 † quique ex facto fideiussoris non obligaris. l. mora. non item fideiussor impediens, cùm is non promiserit se non impediturum, sed dun taxat acturum ne prestaret reus impedimẽtum. Verùm, quoniam mora sua vnicuique nocere debet: lege, in condemnatione. §. penultimo. ff. de regul. iur. etiam fideiussori. l. si libertus moram. ff. de oper. libert. licet fideiussor impediens directò ex stipulatione non teneatur: vtilis tamen actio in eum dabit̃. l. mora. §. fi. ff. de vsur. vel quoniam meo iure me vetat vti, poterit vt quilibet alius iniuriarum conueniri. l. qui pendentem. ff. de act. empt. l. iniuriarum. §. si quis met. ff. de iniur. *Fideiussor an teneatur, si reũ impediat.*

d ¶ VTERQVE. Et promissor per quem factum est quominus mihi ire agere liceret, & fideiussor cui nocet factum principalis. l. mora. §. fin. ff. de vsur. l. mora. hoc tit. et l. si à colono. §. fi. ff. de fideiuss.

TVVM

§. In hac.

1 *Hæres quanuis ignorans, de facto defuncti tenetur.*
2 *Ignorantiam leges non puniunt.*
3 *Contrauentum ex proposito quando sit necesse.*
4 *Pupillo qandoque non subuenitur.*

IN HAC STIPVLATIONE, *neque per te neque per hæredem tuum fieri*[a], per hæredem fieri uidetur, quanuis absit[b] & ignoret[c], & ideo[d] non facit quod fieri ex stipulatu oportet[e]. Non uidetur autem per pupillum stetisse[f] ex hu-

a TVVM FIERI. Quominus, scilicet mihi ire agere liceat.

PER HAEREDEM fieri videtur. Etiam si alius me prohibeat.

b ¶QVANVIS absit. Tēpore quo præstatur impedimentum, quia finge familia hæredis eo absente, & ignorante prohibuit stipulatorem ire agere.

c ¶ET IGNOret. Defunctū per stipulationē promisisse, neque per se, neque per hæredem suum fieri, quominus stipulatori ire agere liceret. † Hincq; nota infixam esse adeò personæ hæredis obligationem defuncti, vt hæres quanuis absens, & ignorans promissioni quam fecit defunctus dicatur contrauenire, atque ideo mero iure teneatur: quoniam autem error alieni facti tolerabilis est. l. fin. ff. pro suo, atque ideo eorum ignorantia iusta, qui succedunt in locum alterius. l. qui in alterius. ff. de regul. iuris, æquitate fortiter pro hærede qui ignorat pugnante, restituetur in integrum ex clausula generali, *si qua mihi iusta causa esse videbitur*. l. j. §. fin. ff. Ex quib. caus. maior. nam & heredes in ea qua sunt ignorantia, secundum æquitatem se tueri posse, præmonstrauit Aristot. in III. de Anima. Cap. VII. † Et consensum non ignorantiam obligari, punirive leges voluerunt. l. fin. de decre. ab or. faci. l. generali, de tabul. lib. x. C.

Hæres etiam ignorans de facto defuncti tenetur. (1)

Ignorantiam leges nō puniunt. (2)

d ¶ET IDEO. Quoniam absens est, & ignorans.

e ¶NON FACIT QVOD FIERI ex stipulatu oportet. Verbo facti, non factū intellige, l. vbi autē. §. qui id quod, vt sensus horum verborum sit, hæredem promissoris quanuis absentem & ignorantem impedientem stipulatorem, quominus liceat ei ire agere non facere, quod ex stipulatu oportet, id est, aliter facere quàm promissum sit. Etenim impedit stipulatorem, cùm eum non impediri, neque per se, neque per hæredem suum defunctus promisisset. † Nec arbitretur hîc quispiam stipulationem non committi, cùm ab hærede non sit ex proposito contrauentū, sicut & in conditionibus dicimus, quæ si fato impleantur, nō videtur obtemperatū voluntati. l. ij. in fin. ff. de condit. & demonstr. Etenim illud in vltimis voluntatibus obtinet quas exactè seruari, vt magis cōgruit menti testantis, lex vbique constituit, nos de contractibus agimus, in quibus cùm strictè verba spectemus, ea quoquomodo, siue data opera, siue fortuitu effectum habere satis est. l. cùm seruus.

Cōtrauentū ex proposito. (3)

f ¶PER PVPILLVM STEtisse. † Licet prohibeat ipse, aut alius eius nomine, cùm eius sit ætatis, vt nō intelligat quid agat, & quid videat ignoret. l. j. §. fin. C. de fal. monet. nec enim scire, neque discernere talis ætas potest, non magis quàm furiosus. l. pupillus. ff. de acquiren. hæred. Vnde non facit moram debitor, qui ad pupilli creditoris interrogationem non soluit. l. cum quidam. §. si pupillo. ff. de vsur. Quòd si nullum pupilli factum consideraretur, quia tota disposi[...] ex persona patris, eiusdémq; facto descenderet, pupillo non subueniretur. l. apud Iulianum. §. j. ff. Qui ex

Pupillo quādoque non subuenitur. (4)

caus. in pos. ea. l. fin. C. si aduer. ven. pign. Nec enim per ætatem cuiquam succurrit lex, nisi ab eo aliquid gestũ sit. l. ait prætor, in princip. ff. de mino. Et si aduersus hæreditatem iacentem committitur stipulatio, ex contractu defuncti. l. ad diem, multò magis contra pupillum, qui nullum aduersus gesta defuncti ex sua persona priuilegium habet. d. l. apud Iulianum. §. j.

iusmodi stipulatione[g], *si pupillus hæres erit*[h].

g ¶EX HVIVSMODI STIPVlatione. Neque per te, neque per hæredem tuum fieri.

h ¶HAERES Erit. Et impedierit stipulatorẽ quominus iret ageret, aut non prohibuerit impedimentum ab alio præstari.

§. Si promissor.

SI PROMISSOR HOminis[a] ante diem in quẽ promiserat interpellatus sit, & seruus[b] decesserit[c]: non uidetur per eum stetisse[d].

a HOMInis. Pamphiliputa.

b ¶ET SERuus. Pamphilus promissus.

c ¶DECESSErit. Ante tamen diem in quem promissus erat.

d ¶PER EVM STETISSE. Et ideo interitus ad eum non pertinebit, cùm facta non opportuno tempore interpellatio nihil operetur. l. si soluturus. ff. de solut.

IOAN. CORAS. VALEN.
III. NOVEMB. 1546.

a PER TE NON FIERI. Quominus mihi ire agere liceat.

b ¶NON hoc. Tantũmodo.

c ¶VT FACERE POSSIM. Dãdo operã ne filius, seruus, aut alius de familia tua, quique à te prohiberi potest, me impediat. l. in lege. ff. loca. l. iij. ff. de noxa. l. fluminum. §. quanquam. ff. de damn. infect.

d ¶QVANTA

1 pecunia. † Verba sunt stipulationis emptæ hæreditatis, si enim mihi hæreditatem vendis, stipulator à te ita, *Quanta pecunia ex hæreditate Titij ad te peruenerit, dolóve malo tuo factũ erit quominus perueniat, restituere spondes?* l. cum stipulamur. ff. de verb. sign. l. venditor ex hæreditate. ff. de hæred. vel act. vend. l. si

2 creditor, in princip. ff. de pecul. † Cùm autem pecuniæ verbum generale sit, omnia omnino continens corpora. l. pecuniæ. ff. de verb. signi. l. ij. in fin. C. de const. pecun. c. totum. j. quæst. iij. non ad pecuniam numeratam duntaxat hoc loco referendum est, sed vt omnes res, & mobiles, & immobiles contineat, accipi debet. l. quisquis. ff. de leg. iij.

Stipulatio empta hareditatis.

Pecunia verbum.

L. In illa.

1 *Stipulatio empta hæreditatis.*
2 *Pecuniæ verbum generale.*
3 *Officij necessitas.*

IN ILLA STIPVlatione, *per te non fieri*[a], non hoc[b] significatur, nihil te facturum quominus facere possim, sed curaturum ut facere possim[c]. Item in stipulatione emptæ hæreditatis, *quanta pecunia*[d] *ad te peruenerit, dolóve malo tuo factum est, erítve quominus perueniat*, nemo dubitabit quin teneatur, qui id egit[e], ne quid ad se perueniret[f].

e ¶QVI ID Egit, Id est, qui curauit & effecit.

f ¶PERVENIret. Vt quoniam dolo malo fecit, quom

quominus ad eum peruenerit, & hoc emptori, eidémq; stipulatori præstari debeat. l. ij. §. sed & si quid. ff. de hære. vend. cùm illud quoque ad eum peruenisse intelligatur. l. si verò. §. peruenisse. ff. solut. matri. & proinde ex stipulatione côueniatur, sicuti si re ipsa ad eum peruenisset. l. j. §. pen. ff. si quis omis. caus. testa. Promisisse nâque intelligitur, non tantum de eo quod haberet: sed & de eo quod habere potuisset. Quod si nihil ꝑmitteret debitor, sed lege duntaxat nõ alienare adstringa stringatur, culpandus nõ est, qui cum posset aliquid acquirere, non id agit, vt acquirat. l. qui autem, in princip. ff. 3 Quæ in frau. cred. † Nec obstat quod de tutore, & curatore, similibúsq; administratoribus, quibus imputatur si quod possunt, nõ acquisierint. l. quicquid. C. Arbi. tut. nam ad id ex necessitate officij lege obligantur. l. pupillorum. C. de admin. tutor. *Officij necessitas.*

IOAN. CORAS. VALEN. IIII. NOVEMBR. 1546.

a ALIENVM. Idem si proprium, si tamẽ sine facto domini eripiatur in libertatẽ. l. si quis in graui. §. si ex stipulatu. ff. ad Sylla. quod multis casibus quibus pro præmio seruus liber fit contingere potest memoratis ab imperatore, in tit. C. qui. ex cau. ser. pro præm. liber. idémque censendum si principis voluntate ob insigne fortasse serui factum libertatẽ seruus acciperet, quod licet non facile cõtingat, euenire potest. l. ij. ff. de natal. restituendis.

L. Is qui.

1 *Manumißio morti similis.*
2 *Debitor specie exempta liberatur.*

LI. IDEM.

Is qui alienum [a] seruum promisit: perducto eo ad libertatem [b], ex stipulatu actione non tenetur [c], sufficit enim si dolo culpa'ue careat [d].

b ¶ AD LIBERTATEM. Sine mora, culpa & facto promissoris. §. si res legata. de leg. in inst.

c ¶ NON TENETVR. Sicut si seruus decessisset, cùm morti similis sit manumissio. l. si mihi alienum. ff. de 1 solution. † Et quoniam libertas res inæstimabilis. l. libertas. ff. de regulis iuris. nec pecunia lui nec reparari potest. l. procurator. §. fin. ff. Rem ratam hab. Ea autem in obligatione consistunt, quæ pecunia lui præstarique possunt. l. statuliberum. §. illud. ff. de statul 2 statulib. † Et ita hinc habes quòd debitor speciei quemadmodum perempta specie ante moram liberatur. l. quod te. ff. de rebus cred. l. si ex legati, hoc titul. ita re exempta è commercio hominum, vt hîc, & l. qui res. §. aream. ff. de solut. l. si alienum. ff. de legat. j. & §. si res legata, de leg. in instit. *Manumißio similis morti.* *Debitor perempta specie liberatur.*

d ¶ CVLPA'VE careat. Nam & in alieno culpa admitti potest. l. cũ res. §. sed si alienus. ff. de legat. j. veluti si promissor solutionem moratus est. l. si seruum. §. si autem.

IOANNES CORASIVS TOLOSAS VALENT. IIII. NOVEMB. 1546.

L. In conuentionalibus.

1 *Conuentionales stipulationes.*
2 *Pretoriæ stipulationes.*
3 *Pretorias solus Prætor interpretatur.*

LII. IDEM.

In conventionalibus[a] stipulationibus contractui formā contrahentes dāt[b], enimuerò prætoriæ stipulationes[c] legem accipiunt ex mente prætoris[d], qui eas proposuit[e]. Denique in prætoriis stipulationibus nihil immutare licet neque addere, neque detrahere[f].

Conuentionales stipulationes. a ¶ CONVENTIONALIBUS.
1 † Conuentionales stipulationes sunt, quæ ex simultaneo partium cōsensu contrahuntur. §. conuentionales, de diuisio. stipula. in Inst. quarū Pompon. tot genera dicit esse, quot rerū cōtrahendarum. l. stipulationum. j. ad princ.

b ¶ CONTRAHENTES DANT. Pendent enim hæ stipulationes ex contracto negotio, hoc est, ex eo qđ inter contrahentes gestum est. d. l. stipulationū. Vnde in his sicut in cæteris contractibus id sequimur, quod actum est. l. semper in stipulationibus. ff. de reg. iur. l. eum qui Cal. in princ. hoc tit.

Prætoria. c ¶ PRAETORIAE STIPVLATIONES.
2 † Id est, quæ à mero prætoris officio proficiscuntur. d. l. stipulationum, in princ. vt damni infecti. d. l. & l. j. ff. de præto. stipulatio.

d ¶ EX MENTE PRAETORIS. Mens prætoris in stipulationibus prætoriis æstimanda est, vnde eius est interpretatio, si ambiguus sermo acciderit. l. in prætoriis. ff. de præt. stipu.

e ¶ QVI EAS PROPOSVIT. Et quam ob causam prætoriarum nomen meruerunt. d. l. stipulationū.

f ¶ NEQVE DETRAHERE. Partibus, stipulatione prætoria remanente. Sed si quid vel addi, vel detrahi, vel immutari in stipulatione oporteat: prætoriæ erit iurisdictionis. l. j. §. fi. in fi. ff. de præto. stip.
3 † cùm omnis eius stipulationis interpretatio ex mēte prætoris pendeat. d. l. in prætoriis. Quod si partes nonnihil detrahant, vel adiiciant, vt possunt. l. si dictum in princ. ff. de euict. l. j. §. stipulatio duplæ. ff. de præto. stip. desinet esse prætoria stipulatio, & in speciem conuentionalis migrabit: nā & generaliter, cùm adiicitur vel detrahitur aliquid actui, actum vitiari constat. l. j. §. si quis simpliciter & nouū creari. l. ius ciuile. ff. de iust. & iur. *Prætor solus prætorias interpretatur.*

§. Si quis vacuam.

1 *Vacua possessio.*
2 *Nudum factum.*
3 *Causa bonorum.*

Si quis *vacuam possessionem*[a] *tradi* promiserit[b]: nō nudum factum[c] hæc stipulatio continebit, sed

Vacua possessio. a ¶ VACUAM POSSESSIONEM.
1 † Vacua possessio dicitur, quæ ab alio neque corpore, neque animo: & ita neque naturaliter neque ciuiliter possidetur. l. ij. §. fi. ff. de act. emp. l. fi. vbi Accurs. C. vn. vi. etiam si res obnoxia sit seruituti. l. Mæuius. §. fundo. ff. de leg. ij. licet hoc casu libera dici nequeat. l. si pro fundo. C. de transactio.

b ¶ TRADI promiserit. Ex causa finge venditionis.

Nudū factum. c ¶ NON NVDVM FACTVM.
2 Id est, nudam rei traditionem. † Cæterum in promissione rem tradi simpliciter diuersum est, l. si rem tradi. Et quod dicit Pompo. eum qui fundum tradi stipulatur, vacuam quoque possessionem tradi intelligi stipulari. l. datio. §. j. ff. de act. empt. obtinet in contractu venditionis, cùm & in eo dominij translatio, si venditor dominus sit. l. ex empt. in princip. ff. de act. empt. non etiam in simplici

NON

plici stipulatione. d. l. si rem tradi. l. si stipulatus. ff. de vsur.

d ¶ SED CAVSAM BONOrum. 3 † Hoc est, effectū & vtilitatem possessionis bonorū, vt in lite de possessione stipulator semper superior futurus sit. l. emptorem. §. j. ff. de actio. empt. Hæc enim est propriè causa bonorum, vt auocari res non possit ab eo, qui accepit. l. si rem meā. ff. de solutio. In bonis quippe nostris rem habere intelligimus, quoties possidentes exceptionem, aut amittentes ad recuperandam eam actionem habemus. l. rem in bonis. ff. de acqui. rer. do. Nec ignoro aliter hæc verba creberrimè exponi, vt dominium notent vel causam vsucapionis, hoc est, vt accipiens dominus fiat, titulus habilis præcedat ad dominij translationem, & tradens dominium habuit. l. traditio. ff. de acqui. rer. domi. l. ex empto. in princ. ff. de act. empt. dominio verò non existente apud tradētem, conditionem acquirat vsucapiendi. l. clauibus. ff. de contrahend. emption. Sed mihi mea magis arridet interpretatio, vt quæ magis verbis conueniat, & apertioribus iuuetur textibus.

Causa bonorum.

causam bonorum [d].

IOAN. CORAS. VALEN.
V. NOVEMB.
1546.

a COMMODISSIMVM est. Stipulatori præsertim, ne contra eum interpretatio fiat. l. stipulatio ista. §. in stipulationibus.

b ¶ CONTINEANTUR. 1 † Ne pateat via sophistis cauillādi, & quia stipulationib. non comprehensa pro neglectis, & omissis habentur. l. quicquid adstringendæ. Commodissimum itē est, plerunque nō necessaria dubitationis tollendæ causa inserere, quibus licet superuacuè aspersis iuris communis dispositio non impeditur. l. qui mutua, in princip. ff. mandat. l. quæ dubitationis. ff. de regul. iur. & anxiæ cauillationes vitantur. cap. non æstimemus. xiij. q. ij. nec mutat rerum substantiam, non necessaria verborum multiplicatio. l. pediculis. §. Labeo. ff. de aur. & arg. leg.

Verborum multiplicatio.

c ¶ DOLI AVTEM CLAVsula. Generalis, quę ad certum dolum non refertur. Etenim *dolum malum abesse abfuturumq;* solebant in contractibus veteres simpliciter stipulari. l. idem iuris, vbi dixi.

d ¶ AD EA pertinet. Duntaxat.

e ¶ ET AD INcertos casus. Id 2 est, † non expressos, quibus dolus committi potest: nec enim doli clausula, quæ stipulationibus subiicitur, ad eas partes stipulationis pertinet, de quibus nominatim cauetur. l. doli clausula. indéque vulgò effertur clausulam generalem ad specificata non referri. l. cohæredi. §. qui patrem. ff. de vulgar. l. vxorem. §. felicissimo. ff. de legat. iij. dico in d. l. doli. licet similia specificaris contineat: ideóque Vlpia. non est nouum, inquit, vt lex specialiter quibusdam enumeratis generale

Clausula doli.

L. *Stipulationes commodissimum.*

1 *Verborum multiplicatio, quandoque necessaria.*

2 *Doli clausula ad quæ pertineat.*

STIPVLATIONES cōmodissimū est [a] ita componere, ut quæcunque specialiter comprehendi possunt contineantur [b]. *Doli autē clausula* [c] ad ea pertinet [d], quæ in præsenti occupari non possunt, & ad incertos casus [e] pertinet.

subiiciat verbum, quo specialia complectatur. l. si seruus seruo. §. inquit lex.ff.ad l. Aquil.

IOAN. CORAS. VALEN.
V. NOVEMBR.
1546.

IOAN

L. *In stipulationibus.*

1 *Species quid.*
2 *Genus.*
3 *Partes quotæ & discretæ.*

LIIII. IVLIANVS.

IN STIPVLATIONIbus aliàs[a] species[b], aliàs genera[c] deducuntur cũ species stipulamur: necesse est inter dominos[d], & inter hæredes[e] ita diuidi stipulationem, ut partes[f] corporum[g] cuique debeantur[h]. Quoties autem genera stipulamur[i], numero fit inter eos diuisio[k], ueluti[l] cum Stichum & Pamphilum quis stipulatur, duos hæredes æquis partibus reliquit: necesse est utrique partem dimidiam Stichi & Pamphili deberi. Si

a ALIAS. Id est, aliter.

b SPECIES. † Species fit quoties genus ipsum in certam demonstrationem con trahitur, vt si hominem, qui genus est. l. Mæuio. §. duorũ.ff.de legat. ij. relicto hoc confuso nomine certo designem demonstrato, nempe Sticho. *Species.* 1

c ALIAS GENERA. † Genus in iure ciuili variè acceptũ, hîc propriè, & significanter stat notans id, quod sui natura incertum, confusum & informe plures sub se species continet, per quas certius fieri potest, vt homo genus est, plures in sese homines continens. l. Mæuius. §. duorum. ff. de leg. ij. *Genus.* 2

d INTER DOMINOS. Serui communis, qui species plures veluti Stichum, & Pamphilum stipulatus est.

e ET INTER HAEREDES. Cùm liber homo, qui species stipulatus est, pluribus hæredibus relictis decessit.

f PARTES. † Quotæ seu quotitaturæ veluti dimidia tertia, quarta, & sic de similibus, neque enim intelligendus est hic text. de partibus discretis & separatis, vt videlicet pars corporis Stichi peti possit: cùm ita facta specierum diuisio subiectum corrumpat, idéoque partes huiusmodi peti nequeant. l. in commodato. §. duabus.ff.commod. *Partes quotæ & discretæ.* 3

g CORPORVM. Id est, specierũ, seu rerum in stipulationẽ deductarũ.

h CVIQVE DEBEANTVR. Huius respõsi exemplum paulò pòst annectit Iulian. in vers. veluti. Rationem autem eã esse puto, quoniam species inter se diuersæ, bonitatis sunt aut æstimationis. Et ideo ne alter hæredũ, aut dominorum plus altero consequaẽ. l. quoties. §. hæredes. ff. de hæred. instit. nõ numero rerũ, sed per partes corporum fit diuisio. l. cùm Stichus. ff. de solut. Quæ ratio in generibus cessat, ea quippe eandẽ functionem & æstimationẽ inter se si non diuersa sint, recipiunt. l. ij. §. mutui. ff. de reb. cred. compẽsatiónemq; idcirco admittũt. l. ij. §. item si cùm me. ff. si pars hæred. pet. Idéoque numero stipulatio generũ diuiditur. d. l. cùm Stichus, & l. si cẽtum, hoc tít.

i GENERA STIPVLAmur. Veluti, duos homines vt in fin. explicat Iurisconsult.

k NVMERO FIT INTER eos diuisio. Vt singuli homines singulis hęredibus stipulatoris debeanẽ, nõ autẽ vtriq; heredũ pars singulorũ hominum dimidia. Rationẽ iam scripsi.

l VELVTI. Proponit exemplum primi dicti, cum scilicet species stipulamur, quo casu traditũ est partes corporum

autem idem [m] duos homines [n] stipulatus fuisset, singuli homines singulis hæredibus eius debentur.

porum cuiq; deberi.

m ¶SI AVTEM idem. Affert hoc loco exemplum dicti posterioris, cùm genera stipulamur, quo casu responsum est, non per partes corporum, sed numero fieri diuisionem.

n ¶DVOS HOMINES. In genere non facta certiore hominum demonstratione.

§. Operarum.

1 *Operæ officiales, & fabriles.*
2 *Operæ pars deberi, & peti potest.*
3 *Factum an præcisè fieri debeat.*
4 *Opera promissa si offeratur.*

OPERARVM [a] stipulatio similis est his stipulationibus in quibus genera comprehenduntur [b], & ideo diuisio eius stipulationis non in partes operarum, sed in numerum cedit [c]. Quod si unam operam [d] seruus communis stipulatus fuerit, necesse est utrique dominorum partem operæ [e] tantum quantum in seruum habuerit pe-

a OPERARVM. De operis libertorum agit hîc Iuriscon. quas ita finiuit: vt sint diurnum officium. l. j. ff. de oper. liberto. † Earum aliæ offi- *Operæ officiales & fabriles.* 1
ciales sunt, quæ personam domini, cui præstanda sunt officia, hoc est, ministeria respiciunt, vt assurgere domino, comitariq; dominũ. l. si non sortem. §. libertus. ff. de condit. indeb. l. operæ in rerũ. l. quod nisi, & l. eę demum. ff. de oper. libert. Aliæ sunt operæ fabriles à faciẽdo appellatæ, quæ cùm plerumque in artificio consistãt. l. fin. ff. de ope. seruorum. Artificiales quoque dictæ sunt. d. l. operæ, & sunt illæ, quæ ad personale domini ministerium non referuntur: sed in labore & opera manuum (ad vtilitatem domini tamen) fundãtur: vt scribere librum, pingere tabulam. d. §. libertus. l. vt iurisiurãdi. §. dabitur, & d. l. operæ in rerum. ff. de oper. libert.

b ¶GENERA COMPREHENDVNTVR. In quibus diximus principio huius legis, non per partes sed numero fieri diuisionem.

c ¶SED IN NVMERVM CEDIT. Verbi gratia, si communis seruus stipulatus sit à liberto operas plures, vt scribere duos codices Iustiniani, pingere duas imagines Cæsaris, aut operas decem dierum, non per partes scripturæ cuiusque codicis, aut tabulæ, vel etiam singulorum dierum operarũ diuisio fiat: sed per numerũ, vt vni ex dominis vnum codicẽ scribat, alteri alium, vni vnam pingat tabulam, aliam alteri, vt quinque diebus, vni domino, aliis quinque libertus operas præstet. l. libertus qui post. §. j. & fi. ff. de oper. libert. Et idem si dominus ipse à liberto operas plures stipulatus duobus hęredibus relictis decesserit, neque enim in partes operarũ, sed in numerum cedet diuisio, vt hîc.

d ¶QVOD SI VNAM OPERAM. Veluti, scripturam vnius libri, picturam vnius tabulæ, aut operam vnius diei.

c ¶PARTEM OPERAE. † Ergo
2 & deberi, & peti potest pars operæ, vt hîc, & l. si quãdo. ff. de ope. liber. cum tamen sub eodem tractatu Pompon. & Vlpia. responderint per horas partem operæ solui non posse, quia id sit officij diurni, generaliúsq; neque promitti, neque solui, neque deberi, nec peti pro parte posse operam. l. operas, & l. libertus qui post, illo tit. & idem *Operæ pars deberi petiq; potest.*

Vlpianus absolutè dixerit, operæ stipulationem diuidi non posse. l. stipulationes non diuiduntur. versic. idem puto. Ingens videtur inter has ll. pugna. Tu breuiter dic in dominis, & hæredibus ex parte petitionem operæ necessariò diuiduam esse. Cùm enim non tota singulis debeatur, necessariò pro rata experiũtur, quod & hic aperit Iulian. dum ait, *Necesse est vtriq; dominorum partem operæ tantam quantam in seruo habuerit petere.* Alioqui autem neque promitti, neque solui, nec peti, nec deberi potest opera pro parte. d. l. libertus qui post. §. j. & fin. eiusdémq; obligatio omnino diuisionem nõ recipit. dicta l. stipulationes non diuiduntur.

tere [f]. Solutio autem eius obligationis expeditissima est, si æstimationem [g] operæ malit libertus [h] offerre [i], aut si consentiant patroni [k] ut his [l] communiter [m] operæ edantur [n].

L. Cum quis.

1 *Facta personam non egrediuntur.*

2 *Dignitatis nomen rem facit in successorem migrare.*

f ¶ PETERE. Cùm enim ꝑ ea parte duntaxat, operam quæsierit, ineptè ad totam operam ageret, cui non in totum opera debetur. Quare agere volenti necessarium est partem operæ petere.

g ¶ AESTIMATIONEM. Operæ quoque recipiunt æstimationem. l. si non sortem. §. libertus. ff. de conditio. indebit.

h ¶ MALIT. † Et ita, cùm hoc sit in meram liberti promissoris voluntatem positum indicat, vt omnes putant hic textus apertè obligatum ad factum; non cogi præcisè facere: sed æstimationem in pecunia numerata soluendo liberari. Sed cùm apud me diuersa opinio verior sit, non tantillum me mouerit hic text. in quo eam libertatem promissor libertus non ex natura obligationis facti, sed propter præstationis difficultatem ex dissensu patronorum: quibus vnica debebatur opera manantem, id quod pleniore manu, in II: Miscel. attigimus. *Facere 3 præcisè an quis teneatur.*

i ¶ LIBERTVS OFFERRE. Fit quippe æstimatio per pecuniam numeratam, quæ sine cuiusquam incommodo semper sectionem admittit. l. ij. §. & harum, & l. in executione. §. primo.

k ¶ PATRONI. Quibus opera debetur.

l ¶ VT HIS. Patronis.

m ¶ COMMVNITER. Id est, in communi non separatim.

n ¶ EDANTVR. *Oblatio operæ.*

4 † Quid si operam promissam non item æstimationem libertus offerat, nec patroni consentiant, vt communiter edatur: dubium hoc nemo pũgit, cùm tamen maximè sit necessarium. Ego dicerem quòd si opera præterita est, quod contingit post indictionem. l. si quis hac l. §. iudicium. ff. de oper. liberto. quoniam ea si officialis sit, iam dari non potest, & etiam si fabrilis sit, contraxit moram libertus ad æstimationem, & etiam pro parte conueniri poterit. l. nec patronis. C. de oper. libert. l. si quando. ff. illo tit. quæ ad id quod cuiusque patroni interest reuocabitur. l. loci. §. si fundus. ff. si seruus ven. alioquin si moram non fecerit libertus, cùm cogi non debeat creditor aliud pro alio recipere. l. ij. §. mutui. ff. de reb. cred. multò minùs ipse debitor cuius causa fauorabilior est. l. fauorabiliores. ff. de reg. iur. aliud præstare, quàm debeat cogi debet. Itaque tunc non puto in compellendum libertum qui operã promisit, eiusdem æstimationem persoluere, sed potius crediderim cogendos patronos agentes consentire, vt opera promissa communiter edatur.

IOAN. CORAS. VALEN.
VI. NOVEMBR.
1546.

SVC

LV. IDEM.

CVM QVIS *sibi aut Titio dari* stipulatus est, soli Titio non etiã successoribus eius [a] rectè soluitur [b].

a SVCCESSORIBVS eius. Scilicet, Titij adiecti.

b RECTE' SOLVItur. Etenim adiectus nihil iuris habet, sed in eo merum factum residet : ideóque nec pignus accipit. l. is qui promisit. ff. de pign. nec fideiussorem. l. si mihi. ff. de soluti. nec quoquomodo ad acquisitionem obligationis, sed nudo facto recipiẽdæ solutionis destinatus est, quæ solutio & ipsa facti magis quàm iuris est. l. consilio. §. final. ff. de cura furio.

Facta non egrediuntur personam. 1 †Cùm igitur quę facti sunt, personam non egrediantur, ideócp ad hæredes minimè transeant. l. qui hæredi, in princ. ff. de condit. & demon. solutio in personã adiecti collata alteri nempe domino, aut hæredi fieri non poterit. l. si stipulatus, in princip. ff. de solution. licet stipulationes regulariter transeant ad hæredes. l. veteris. C. de contrah. stipul. si tamen nomine proprio quis adiectus sit, vt & hîc Titius fuit : 2 †nam si sub dignitatis nomine, transiret soluendi facultas in successorẽ dignitatis. l. annua. §. Attia. ff. de annu. leg. c. quoniã abbas, de offi. dele. perpetuò quippe durat dignitas, nec vllo tempore perit. l. proponebatur. ff. de iud. c. si gratiosè, de rescript. in vj. c. liberti. ij. xij. quæstion. secunda. *Dignitatis nomen facit actũ transitorium.*

IOAN. CORAS. VALEN.
VI. NOVEMBR.
1546.

L. *Eum qui ita.*

1 *Vna decem.*
2 *Et copulatiua.*

LVI. IDEM.

EVM QVI ITA stipulatur, *mihi & Titio decem dare spondes*, uerissimile est [a] semper una decem [b] communiter [c] sibi & Titio stipulari [d], sicuti qui legat Titio & Sempronio [e] non aliud intelligitur quàm una decem communiter

a VERISSIMILE EST. Et ideo spectandum & sequendum. l. in obscuris. ff. de reg. iur. si non aliud actũ est. l. cum qui Cal. in princip.

vna decẽ. b ¶ VNA DEcem. 1 †Hic loquendi modus, vna decem, vna quinque et sic de similibus, barbarus est visus Vallæ, in III. Elegantiarum, Iurisc ōsultos, & quoscunque iuris studiosos immodestè taxãs, de quorum imperitia (inquit) Quid multis dicendum cum putent rectè dici *vna quinque*, quasi vna sit nomen, nõ aduerbium.

c ¶ COMMVNITER SIBI ET Titio. 2 †Etenim copulatiua, &, orationis vim pro virili distribuit inter personas copulatas. l. reos. §. cum in tabulis. ff. de duo. reis. *Copulatiua, &c.*

d ¶ STIPVLARI. Parũ habet hæc decisio dubitationis, cùm vna decem (vt cum Iuriscon. loquar) ad vtriusque stipulatoris personam referantur, & non multò antè responderit Vlpia. quòd etiã si decem essent in cuiusc personam repetita, quia *mihi decem & Titio decẽ* stipularer, adhuc semel tantum deberentur. l. stipulatio ista. §. cum qui ita, quo loco tractaui an integra decem, an tantũ quinque mihi debeantur, quod in personã tertij stipulationem nõ valere certum sit. l. stipulatio ista. §. alteri. Tu ibi vide.

e ¶ TITIO, & Sempr. Decẽ subaudi.

DVO

duobus legare f.

f ¶ DVOBVS legare. Secus si dena Titio & Sempronio legata essent. l. si quis testamento. in prin. ff. de leg. j. cuius rei rationem posui in d. §. cũ qui ita. Rursus obtinet, quod hic dicitur, ubi copulatim duobus legaretur, quo casu vnusquisque, ad partem admittitur. l. si duobus. in princip. & l. si pluribus. ff. de leg. j. secus si separatim & insolidum. l. qui duos reos. §. fi. ff. de leg. ij.

a ET TITIVM. Ad quem solum, quia promissor bona sua peruentura stipulationis tẽpore existimabat, eam duntaxat contractui adiecit, & eum heredis qualitate obligauit. l. tale pactum. §. fi. ff. de pact. l. cùm pater. §. cùm existimaret. ff. de legatis ij.

§. Te & Titium.

1 *Pactum conuentum.*
2 *Heres quomodo defunctum repraesentet.*
3 *Heres vnus obligatione solui potest.*

TE & Titium [a] *haeredem tuum decem datu rum spondes*, Titij persona superuacuè cõprehensa est. Siue enim solus haeres extiterit, in solidum tenebitur, siue pro parte eodem modo quo caeteri cohaeredes eius obligabitur. Et quanuis conuenisse uideatur ne ab alio haerede quàm à Titio peteretur [b], tamen inutile pactum conuentum [c] cohaeredibus eius erit [d].

b ¶ PETERETVR. Cum solius Titij mentio facta esset: inclusio autem vnius personae, aliarum exclusionẽ arguat. l. cum praetor. ff. de iudi. l. maritus. C. de procur.

Pactũ conuentum. c 1 ¶ PACTVM cõuentũ. † Quod tacitè resultat ex persona Titij haeredis expressa in stipulatione, tacito autem consensu conueniri posse palam est. l. ij. ff. de pact. neque verò putandum pactum cõuentum idem esse cum stipulatione: quãdoquidem pactum conuentum significent eam tantum cõuentionem quae proprium contractus nomen non assumit. l. pacta conuenta. ff. de contrah. empt. §. preterea. de except. Conuentum ideo appellatum quod nõ lege aliqua vim robúrque accipiat, sed sola conuentione sustineatur: qd' & Cice. ij. Rhetor. ad Herẽn. ostendit. *Sunt item pacta, inquit, quae sine legibus obseruãtur ex conuentu quae iuri praestare dicuntur.* nec quicquam inter pactum conuentum & simplex discriminis à Iureconsult. vsquam constitui animaduertimus, nisi quod pactum conuentum tunc tantum nuncupant, cum iuxta praecedẽtem cõtractum nominatũ, & efficacem apponitur. d. l. pacta. & l. iurisgen. §. quinimo. ff. de pact. aut respectu praecedentis obligationis eidem addendo vel detrahendo. d. l. pacta. d. §. praeterea. licet nõ expresse sed tacitè colligat. Quod si à nostratibus perpẽsum aliquãdo fuisset, primus enim ipse vt opinor animaduerti, recessisset iamdudum ab aula pudendus eorum error, qui quicquid in buccam venerit futiliter euomentes vel pactum cõuentum & pactum sine adiunctione eadẽ esse per omnia falsò sibi persuaserunt vel pacti conuenti verbo contractum quemcunque nominatum; atque adeò pacta omnia quae vestita vocant, contineri. Quae omnia latius in tractatu pactorum disputo.

d 2 ¶ COHAEREDIBVS EIVS erit. † Tenebuntur quippe omnes pro haereditariis portionibus. l. j. C. si cer. petat. l. pro haereditariis. C. de haered. actio. quanuis Titius solus nominatus sit: eius namque personam superuacuo *Haeres pro qua parte defunctũ referat.*

2 tractu expressam, dixit Iulian.† quan
doquidem vbi sunt plures hæredes
vnusquisq; defunctum pro parte sua
duntaxat repræsentat, pro portioni-
bus verò cohæredum censetur extra-
neus. l. cum à matre. C. de rei vendic.
in personam autem extranei conce-
pta stipulatio inutilis est. §. si quis a-
lium, de inutil. stipulat. Hæc quoque
in stipulatione facti negatiui obtinet,
vt si neque per te, neque per heredem
tuum Titium fieri, quominus mihi
ire agere liceat stipuler, Titio prohi-
bente cohæredes omnes nedum Ti-
tius teneantur. l. Iulianus, in prin. quo
fit vt cohæredes à Titio indemnita-
tis cautionem rectè postulent. l. hære-
3 des. §. in illa. ff. famil. erciscun. † Licet *Hæres vnus dissolui potest obligatione.*
autem pacto vnus hæredum graua-
ri nequeat vt hic: à grauamine tamen
liberari, & solui obligatione potest. l.
auus. ff. de pact. Neque enim vni ex
hæredib. prospicere vetitū est. l. cuius.
ff. de pact. dot. vt ita semper liberatio-
ni magis faueatur. l. Arrianus. ff. de
act. & obliga. Reliqua quæ ad mate-
riam huius §. pertinent, tā in d. l. auus,
quàm in l. continuus. §. fi. scripsimus.

§. *Qui sibi.*

1 *Stipulatio sibi aut alteri disiunctiuè.*
2 *Disiunctiua posita inter personas.*
3 *Mandatum solutionis recipiendæ, quando reuocatum.*

QVI SIBI AVT FI-
lio[a] suo dari stipula
tur, manifestè perso
nā filii in hoc com-
plectitur ut ei rectè
soluatur: neque enim interest sibi
aut extraneo cuilibet, aut sibi aut
filio suo quis stipuletur[b]: quare uel
manente eo in potestate uel eman
cipato filio[c] rectè soluitur. Nec ad

Stipulatio sibi aut alteri disiunctiuè.
a AVT FILIO. Et ita loqui-
1 tur † hic text. cùm stipulatur
quis sibi, aut alteri disiunctiuè,
uè, quo casu ille alter adiectus cense-
tur ad solutionem recipiendam: illiq;
etiam inuito sti-
pulatore, cui soli
quæsita est actio,
rectè soluitur. l. a-
liud. & l. fin. C. de
solutio. Cùm au-
tem coniunctim
quis sibi & alteri
stipulatur, adiici-
tur ille alter ad
obligationem, sed
quoniam inutili-
ter concipitur in
personā alterius
stipulatio. l. sti-
pulatio ista. §. al-
teri, pars tantum
stipulatori debe-
tur, quæ per alie-
nam inutiliter in
obligatione deductam non augetur.
Disiunctiua posita inter personas.
2 l. si mihi & Titio. † At verò dices idē
vtroque casu videri, cùm alternatiua
posita inter personas honoratas, in
coniunctam resoluatur. l. cùm quidā.
C. de verbo. sign. solutio. non obtinet
ea lex vbi facta ea interpretatione
menti loquentis verisimiliter aduer-
saremur. l. cùm pater. §. pen. ff. de leg.
ij. l. donationes. §. pen. ff. de donation.
b ¶ STIPVLETVR. Vtroq; quip-
pe casu censetur stipulator, nō acqui-
rendæ obligationis gratia, sed solu-
tionis causa, vel filij, vel extranei per-
sonam adhibuisse. l. sed si filiosa. §. fi.
ff. de constit. pecu. licet fauore nuptia-
rum vtilē actionē
adiecto quādoq;
lex quæri velit. l.
Casus. ff. sol. mat.
nec est nouum in
donis gratiam ali-
quid specialiter
constitui. l. Pom-
ponius. ff. famil.
erciscund.
c ¶ VEL EMAN
3 cipato filio. † De *Mandatū solutionis quādo reuocatum.*
quo non impro-
babiliter dubitari
poterat, cùm non
in eodē statu re-
periatur. l. liberos.
§. j. ff. de capit. di-
min. & cùm quis
sibi aut Titio dari
stipulatur, nō aliter Titio solui possit,
quàm si in eodem statu maneat, quo
fuit cùm stipulatio interponeretur. l.
cum quis, in princip. ff. de solutio. sed
illud obtinet, vbi mutatur status in
deterius: facile quippe præsumit lex
mandatum à creditore reuocari, vbi
deteriorē aduertit adiecti conditionē
fieri, præterquam, vbi talis res in con-
tractum deducitur, cuius solutio per
annos multiplicatur, vt in vsusfruct.
l. Stic

l.Stichum.§.vſumfructũ.ff. de ſolut. Quod ſi in melius mutetͤ ſtatus, nulla cauſa eſt, cur reuocatum mãdatum ſolutionis recipiendæ interpretemur: veluti, cùm adiectus filiusfam. ſui iuris factus eſt. hoc §. niſi quo caſu mutatͤ ſtatus ſerui per manumiſſionem. l. ſi is qui rem. §. Iulianus. ff. de furt. l. ſi quis ſeruo. ff. de ſolut. Reuocatur quippe mandatum, nõ tantũ morte mandãtis, ſed & mandatarij. §. rectè, de mand. in inſtit. atqui manumiſsio morti ſimilis eſt. l. ſi mihi alienum. ff. de ſolutionibus.

l.ij.§.quod ſi in patris. ff. ſol. matrim. Quod eo caſu dubitationem nullam habet, cùm pater expreſsè caſus ſeparat, quia ſibi in vita, & poſt mortem filiæ dotem reſtitui ſtipulatur. l. pater cum filiæ. ff. de pact.dotal.

ré pertinet, quod qui filio ſuo dari ſtipulatur, ſibi acquirit [d], quia coniuncta ſua perſona [e] ſtipulator efficit, ut non acquirendæ obligationis gratia, ſed ſolutionis cauſa [f] perſonam filii adhibuiſſe intelligatur [g]. Quod ſi ſoli filio ſuo qui in poteſtate ſua ſit, dari quis ſtipulatus ſit, non rectè filio ſoluetur: quia filii perſona obligationi magis [h] quàm ſolutioni applicatur [i].

d ¶SIBI ACQVIRIT. Pater filio ſtipulãdo ſibi acquirit, ſecundũ quod ll. permittunt. l. dominus vbi dixi.

e ¶CONIVNCTA SVA PERſona. Patris, videlicet, cuius perſona perſonæ filij coniuncta eſt, cum pater ſibi, aut filio dari ſtipulatur.

f ¶SOLVTIONIS CAVSA. Pater ſtipulando ſibi, aut filio perſonam filij nõ adiicit: vt ei quærat obligationem, ſed ad ſolutionẽ duntaxat recipiendã, hoc text. præterquàm ſi pater dotem ſibi, aut filiæ reddi ſtipuletur: cenſetur quippe poſt mortẽ ſuã filiæ quærere obligationem. l. vxorẽ. §. teſtamento. ij. ff. de leg. iij. tum propter officiũ paternum dotandi filias. l. qui liberos. ff. de ritu nuptia. l. fi. C. de do. promiſsi. propter ius, quod filia mortuo patre in dotẽ ſolidã habere poteſt. l. ij.

g ¶IN TELLIgatur. Cùm iam patri eſſet quæſita obligatio, vnde ſi filio adiecto quæſita cenſeretur, vana eſſet obligatio in perſona filij. l. qui bis idem. Sed nec ſi adiectus ſit extraneus obligationẽ ei quæri intelligendum eſt, cùm alteri ſtipulari nemo poſsit. l. ſtipulatio iſta. §. alteri.

h ¶OBLIGATIONI MAGIS. Patri per eum quærendæ.

i ¶SOLVTIONI APPLICAtur. Toties, inquit Iuriſconſultus, quod filio pater ſtipulatur, ſibi ſtipulatus intelligitur, cùm ipſe ſibi ſtipulatus non eſt. l. ſtichum. §. quæſitum, túmque filius non ſolutioni, ſed obligationi adiicitur: vnde non poteſt ei rectè ſolui, vt hic, cùm non reſideat in perſona eius obligatio, nec ſolutioni adiectus ſit. Et ſic non præcedat ſufficiens materia, vt filio ſolui poſsit. Secus igitur, ſi non ex patris contractu, ſed ex ipſius filij facto quæſita eſſet patri obligatio, quo caſu haberet ſolutio in perſona filij fundamentum, & ideo ei rectè ſolueretur. l. ſi vnus, in princip. ff. de pact. l. quod ſeruus. ff. depoſ.

§. *Qui ita* I.

1 *Verba annuam præſtationem importãtia.*
2 *Obligatio ad tempus non conſtituitur.*
3 *Mora perpetuat obligationem.*
4 *Seruitus ad tempus nõ imponitur.*

QVi ita ſtipulatur, decem [a]

a DECEM. Annua ſubaudi. §. atſi ita, de verb. oblig. in Inſt. [1] nã hæc verba, *quoad viuam*, & ſimilia annuam præſtationem importãt, non tantum in vltimis voluntatibus. l. legatum. ff. de annu. legat. ſed & in contractibus. l. epi

Verba notantia annuam præſtationem. 1

epistola.§.fin.ff.de pact.

quoad viuam dare spondes, confestim [b] decem dari rectè petit, sed hæres eius exceptione pacti conuenti [c] summouendus est [d]: nam stipulatorem id egisse ne hæres eius peteret palam est [e]. Quemadmodum is qui in Cal. Ianuariis [f] dari stipulatur: potest etiam quidem post Cal. petere [g], sed exceptione pacti summouebitur [h]: nā & [i] hæres eius cui seruitus prædii [k] ità concessa est, ut quoad uiueret ius eundi haberet, pacti conuēti exceptione summouebitur [l].

b ¶ CONFESTIM. Non expectato fine primi anni, nō enim tempus illud *quoad viuam*, differendæ actionis causa insertum est in gratiam stipulatoris, sed quo potius multiplicata per annos præstatio intelligatur. l. si cū præfinitione. ff. quan. di. leg. ced. simúlq; præsens ostēdatur esse responsum. l. liber homo. §. decem, hoc est, purè facta obligatio. d. §. at si ita posset: nanque ludificari stipulatio moriente paulò pòst stipulatore, si in tēpus aliud differretur petitio, vt dixi in l. qui hoc anno.

c ¶ PACTI CONVENTI. Ex stipulatione ad personam stipulatoris coarctata tacitè resultantis, vt in §. te & Titium, eiusdem l. declaraui, neq; enim putandum est pacti conuenti verbo, stipulationem venire, vt ibidem ostendi.

d ¶ SVBMOVENDVS EST.

obligatio ad tēpus non constituitur.

2 † Cùm à contrahentibus actum sit tacitè, ne ab hærede stipulatoris peteret, cùm stipulatus fuit quandiu vixerit. Licet autem ad tempus obligatio nō constituatur. l. obligationum ferè. §. placet. ff. de actio. & oblig. sed suaptè natura perpetua sit, quia ad tēpus deberi non possit. l. nemo potest. de leg. j. d. §. at si ita, si tamen obligationi tempus adiectū sit, vltra id tempus agēti pacti conuenti, vel doli exceptio obstabit. l. seruitutes. ij. in princip. ff. de seruitu. l. palam. §. item quæritur. ff. de dol. exception. meritò hæres eius, qui quoad viueret stipulatus erat, exceptione pacti summouebitur. d. §. at si ita.

e ¶ PALAM EST. Ex illi verbis, quoad viuam.

f ¶ CALEND. Ianuar. Lege in Calend. vsque Ianuar. intellige igitur, hoc casu, promissa decem menstrua fuisse, vsque in Calendas Ianuarias.

g ¶ POST CAL. petere. Cum obligatio suapte natura perpetua, vt ante diximus tempore non concludatur. dict. §. placet.

h ¶ SVMMOVEbitur.

Mora perpetuat obligationē.

3 † Nam contrahētes id egisse, ne post Cal. peteretur ex verbis stipulationis palam est. Intellige tamen, nisi promissor in mora ante tempus fuisset. l. si mandato. §. ille illi. ff. manda. vt quia non præstitisset, quod certo die se præstaturum promiserat. d. l. si mandato. §. Paulus, ij. Per manus quippe traditum est, mora debitoris obligationem perpetuari. l. si seruum. §. sequitur.

i ¶ NAM ET. Confirmat primā decisionem hoc simili.

k ¶ SERVITVS PRAEDII. Quę neque ex tempore, neque ad tempus constitui potest. l. seruitutes, ij. in princip. ff. de seruitu.

l ¶ EXCEPTIONE SVMMOuebitur. Facit quippe contra pactum

Seruitus ad tēpus non imponitur.

4 hæres, † qui seruitute prædij vti vult, cùm tamen contrahentes egerint, ne hæres constituta seruitute vteretur. Licet autem stricto iure seruitus ad tempus constitui non possit. d. l. seruitutes, si tamen tempus adiicitur ex bono & æquo per pacti, vel doli exceptionem occurritur, vt illic Papin. tradit. contra commenta seruitutem vendicanti.

§. Qui ita, ij.

QVi ita stipulatur, *ante Calē. proximas dare spondes*: nihil differt [a] ab eo, qui Calendis dari stipulatur.

a NIHIL differt. Stipulationes Calendis & ante Calēdas, nihil differre docet hîc Iulian. quod ampliter à nobis extitit declaratum, in l. qui ante Calendas, vbi Vlpian. idem docet. Quare inculcare non expedit.

§. Qui proprietatem.

1 *Propria res quæ dicatur.*
2 *Rei propriæ stipulatio an valeat.*

QVI PROPRIETAtem sine usufructu habet [a], rectè usumfructū dari [b] stipulatur [c]: id enim in obligationem deducit quod non habet sed habere potest [d].

a SINE VSVSFRVctu habet. Quia vsusfructus alterius est.
b VSVMFRVCTVM sibi dari. Ab eo, qui vsumfructum habet.
c ¶STIPVLAtur. Dubium faciebat, † quia res propria eius dicitur, qui proprietatem etiam sine vsusfructu habet. l. j. §. j. ff. ad Syllan. §. j. in fin. de here. instit. vnde Iulius Paul. rectè dicimus (inquit) totū fundum nostrum esse, cuius vsusfructus alienus est. l. rectè. ff. de verb. signif. atqui rem suā sibi dari nemo vtiliter sibi stipulatur. l. nemo, j. in princ. Sol. quatenus ex re nostra nobis deest, rectè in re propria stipulamur, vt possessionem seu rei restitutionem. l. j. §. fina. & l. ij. ff. de condic. triti. d. l. nemo, in princ. meritò vsumfructum, qui toti fundo deest. l. qui vsumfructū, stipulamur rectè.

Res propria quæ dicatur. 1

d ¶SED HABERE potest. Ergo stipulatur quis inutiliter, quod non habet, nec habere potest. l. multum interest, vbi posui.

§. Si à te.

1 *Nouatio quando fiat.*
2 *Fundi verbo, quid veniat.*
3 *Res cui sus deest, rectè petitur.*

SI À TE STIPVLatus fuero *fundum Sempronianum* [a], deinde eundem fundum detracto usufructu ab alio [b] stipuler: prior stipulatio non nouabitur [c], quia nec soluendo [d] fundum detracto usufructu

a FVNDVM SEMPROnianum. Quo casu, & proprietatem, & vsumfructum eius fundi, proculdubio stipulatus videor. l. qui vsumfructum, cùm vtrunque fundi verbo contineatur. l. si alij. ff. de vsusfruct. legat.
b ¶AB ALIO, Titio puta.
c ¶NON NOuabitur. Cùm secunda stipulatio minus contineat. d. l. qui vsumfructū, & l. si pupillus. §. fin. ff. de nouatio. † Nec obstat quod eo casu, vt leges illæ aperiunt, nihil agatur per secundam: quia hoc obtinet, vbi posterior stipulatio cum eadem persona facta est. d. l. qui vsumfructum. secus si cum diuersa, vt hîc: & si instes interuentu personæ nouę, hoc iure nouationem fieri. §. præterea. Quib. mod. tol. oblig. in Instit. fateor, vbi eadē omnino res, & tantundem in vtranque obligationē deducitur, secus si minus in posteriore continetur, vt hîc.

Nouatio quando fiat. 1

d ¶QVIA NEC soluēdo. Vult ita ratiocinari Iulia. non

non plus potest ad tollendam obligationem secunda stipulatio iure nouationis, quæ ficta est solutio, quàm vera exsolutio, & præstatio rei debitæ. Atqui si promissor fundi præstaret fundum, detracto vsusfructu, non liberaretur. Igitur nec posteriore promissione facta de fundo vsusfructu deducto, debet quis fundum simpliciter ante promiserat, liberari. mus, non totum fundum, sed fundi vsumfructum (qui considerato effectu, neglectáque iuris subtilitate solus remanet in obligatione) petendum. Nam & regula, cuius aduersarij meminerũt procedit, vbi ius aliquod extrinsecũ: puta, euictionis deficit. d.l. etiam, & d. l. Iulianus. §. final. eo quippe casu tota res petitur, cùm ius illud totã rem respiciat, nos vbi

liberareris [e] sed adhuc à te rectè fundi usumfructum petam [f], quid ergo est cum mihi fundum dederis [g], is quoque liberabitur [h] à quo detracto usufructu fundum stipulatus fueram.

e ❡ LIBERARERIS. † Fundum
Fundus. 2 quippe promisisti, cuius verbo vsusfructus nedum proprietas cõtinetur. d.l. si alij. ff. de vsufruct. legat. d.l. qui vsumfructum; nisi igitur pleno iure fundum effeceerit stipulatoris, in nulla obligationis parte exoneraris. l. si ita stipulatus. §. Titius.

f ❡ VSUMFRUCTUM petam. Cùm promittendo fundum, vt ante dixi, vsumfructum quoque promisisse videaris. l. qui vsumfructum. Quare si fundum, detracto vsusfructu, soluas, non satisfacis stipulationi. dict. §. Titius. Abest nanque mihi stipulatori vsusfructus. Quare vsumfructum rectè petam, vt hic, & l. non quocunque. § final. ff. de legat. primo.
Res cui ius deest. 3 † Quibusdam tamen videtur non vsumfructum, sed fundum totum petendum propter iuris regulam, quæ quandiu aliquid rei iuris deest, adhuc tamen ipsam rem petendam censet: vt puta, fundum possum petere, licet mihi traditus sit, si ius quoddam cautionis superierit. l. etiam. ff. de solutio. l. Iulianus. § final. hoc titul. Quæ sententia stricto iure defendi potest, cum promissor fundi soluens fundum detracto vsufructu, in nulla obligationis parte exoneratur. l. si ita stipulatus. §. Titius. Titius tamen & æquius videtur, vt cum Iurisconsul. hîc dica-

in promissæ rei portionis solutione cessatum est loquimur, quo casu ad id tantum agi potest, vt hîc, & dicta l. non quocunque. §. fin. cum pars rei seipsam, non etiam rem totam respiciat. l. si stipulatus. §. qui decem. ff. de solut.

g ❡ FUNDUM DEDERIS. Integrum cum proprietate & vsusfructu, qualem promisisti: an Titius quoque liberabitur, à quo eundem fundum detracto vsusfructu postea stipulatus eram.

h ❡ LIBERABITUR. Id enim, quod mihi is Titius debebat, ad me peruenit, & mihi nihil abest: nec quod solutum est repeti potest. Quare contingit liberatio. l. quoties id. ff. de solutionibus, & quoniam duæ causæ lucratiuæ circa idem non concurrunt. l. omnes. ff. de actionibus & obligationibus. l. Mæuius. §. duorum. ff. de leg. ij.

§. *Si hominem.*

1 *Mora nulla, vbi nulla petitio.*
2 *Nouatio, quando interuentu nouæ personæ non fiat.*
3 *Conditio retrotrahitur.*
4 *Acceptilatio correum liberat.*

SI HOMINEM [a] quem à Titio purè stipulatus fueram, Seius mihi sub conditione [b] promiserit, & is [c] pendente conditione post moram [d] Titii decesserit, cõfestim [e] cum Titio agere potero, nec Seius existente * conditione mihi obligatur [f]. At si Titio acceptum fecissem [g]: Seius existente

* Alij pendente legunt.

a HOMINEM. Certum, Stichum finge.

b ¶ SVB CONDITIONE. Si rex italiam intret.

c ¶ ET IS. Stichus.

d ¶ POST MORAM Titij. A' quo Stichum purè stipulatus fueram. Sed dices, quo pacto moram pendente conditione potuit facere Stichus, cùm interim ab eo stichus promissus non potuerit peti. l. pecuniam. ff. de rebus credit. l. cum filiusfamil. §. final. hoc tit. maximè propter spem nouationis futuræ, cùm scilicet conditio extiterit. l. quoties, in princip. ff. de nouatio.

1 †Et dici soleat nullam esse moram, vbi nulla est petitio. l. si pupillus, hoc tit. l. lecta. §. sed cum sortis. ff. de reb. credit. nam moram ante secundam stipulationem à Titio contractam dici non potest: ea namque per sequẽtem obligationem licet cõditionalem purgaretur. l. quoties. §. j. ff. de nouation. vnde rei promissæ interitus Titium liberaret. l. quod te. ff. de reb. credit. l. si ex legati, hoc tit. Sol. si Stichus purè semel promissus post moram ab iisdem contrahentibus in conditionalem obligationem deducatur, purgatur mora. d. l. quoties: cum inducatur nouatio saltem in euentum conditionis. §. præterea. versic. sed si eadem. quib. mod. tol. obligat. & ita extinguatur prima obligatio. l. j. ff. de nouation. idcóque mora manere nõ posit. l. qui decem. §. si cum mihi. ff. de solut. l. parui. ff. de condict. fur. & quod si ante moram, cùm sub contraria conditione promisio facta censeatur, impedit pendens conditio petitionem. d. l. pecuniam. atque ideo moram. d. l. si pupillus. Cæterum si diuersi promissores sint: quia ab vno purè stipulatus sim, deinde ab alio sub conditione eãdem rem stipuler, contra primum, tametsi pendeat conditio agere potero & contracta ante mora per sequentem stipulationem conditionalem non purgaretur, vt hîc nulla sit†: quippe nouatio licet noua persona interuenerit, cùm minus in secunda contineatur. §. præcedẽt. si non re, saltem tempore. §. plus autẽ, de actio. in instit. 2

vbi nulla petitio ibi nulla mora.

Nouatio quãdo inducatur.

c ¶ CONFESTIM. Statim absque eo, quod tenear conditionis euẽtũ expectare: nec est hoc casu mora Titij primi promissoris purgata per sequentem stipulationem conditionalem, minúsque prohibeor pendente conditione, si ante non egerim, experiri: cum stipulatus fuerim à diuersis promissoribus à Titio nempe, & à Seio, vt ante declaraui.

f ¶ MIHI OBLIGATVR. Cùm non superfit res eo tempore, quo conditio impletur. l. quoties, in prin. ff. de nouatio.

g ¶ ACCEPTVM FECISSEM. Hoc est, Titium acceptilatione liberassem, quam acceptilationem inutilem fuisse plerisque visum est †: cùm existens cõditio retrotrahatur, perindéque habeatur, ac si illo tempore quo stipulatio interposita est, sine conditione facta esset. l. potior. §. videamus. ff. qui pot. in pig. hab. Existente autem conditione, quoniam fit nouatio primæ obligationis. l. quoties. in princ. ff. de nouatio. §. præterea. quib. mod. tol. oblig. stipulatio prior extinguitur. l. j. ff. de nouatio. Quare accepto fieri non potuit obligatio, quæ nulla retrò fingitur. l. Seiæ. ff. de tuto. & curato. Sed vera non est hæc sententia, cùm acceptilationem vtiliter factam negari non posit, licet eius effectus ex futuro euentu pendeat: nam

3 *Retrotrahitur conditio.*

sidef

si deficiat conditio effectum procul dubio habebit, Titiúsq; primus promissor ea liberabitur. Si verò existat, quia nouata tum erit prima obligatio, atque ideo extincta, inutilis fateor, & sine effectu reddetur acceptilatio: cùm solutionis exemplo liberare soleat. l. j. & l. in diem. ff. de acceptilat. liberatio autem supponit obligationē. l. decem, quam in primo promissore nullam fuisse lex meritò interpretatur. Licet autem acceptilatio diem, aut conditionem expressam non recipiat. l. actus legitimi. ff. de reg. iur. suspēdi tamen facilè potest effectus acceptilationis.

conditione [h] obligari potest [i]. Idcirco hæc tam uariè quòd homine mortuo desinit esse res [k] in quā Seius obligaretur: acceptilatione autem interposita superest homo quem Seius promiserat.

h ¶EXISTENTE CONDItione. Et viuente Sticho promisso.

i ¶OBLIGARI POTEST. Contrarium prima fronte videbatur, cùm Seius ad eandem rem, nempe ad Stichum, ad quam Titius obligatus

Acceptilatio correū liberat. 4 esset. † & ita Titio facta acceptilatio correum Seium liberet l. si quis decedens. §. j. ff. de lib. legat. non quóniam Seio accepto latum sit, sed quoniam velut soluisse videtur is, qui acceptilatione solutus est. l. si ex pluribus. ff. de acceptilationi. Sol. non sunt hîc duo correi, cùm non concurrant eodem tempore in obligatione eiusdem rei, sed diuerso tēpore sint assumpti, emergit quippe obligatio in altero, cùm in altero cessat.

k ¶DESINET ESSE RES. Ergo non debuit obligari Seius, cum & obligatus liberaretur. Interitu namq; speciei debitor ante moram liberatur. l. quod te. ff. de reb. cred. l. si ex legati, hoc titul. nec hoc casu retrotrahi potest exsistēs cōditio, cùm res extare desierit. l. qui balneum. §. Titia. ff. qui pot. in pig. habe. l. si. ff. cōmu. prædio..

IOAN. CORAS. VALEN.
X. NOVEMB.
1546.

L. Si quis.

Conditionalis stipulationis effectus.

LVII. IDEM.

SI QVIS *si Titius consul factus erit, decem dare spoponderit*, quanuis pendente conditione promissor moriatur, relinquit hæredem obligatum [a].

Stipulationis conditionalis effectus. 2 a HAEREdem obligatum. 1 † Conditionaliter intellige propter spem, quæ est debitum iri. §. ex conditionali, de verborum obligation. in Institutis. Pendente namque obligatione propriè & purè obligatus dici non potest, cùm nondum nata sit obligatio. l. cedere diem. ff. de verborum significatione. Quod autem hîc dicitur promissore mortuo hæredes ex stipulatione conditionali teneri, in casuali conditione obtinet, non item in arbitraria. l. si decem. imputandum quippe esset stipulatori, qui eam cum potuerat non impleuit. l. à testatore. ff. de conditione & demonstratione: Quæ res locum habet magis idoneum, in dicta l. si decem.

IOAN. CORAS. VALEN.
X. NOVEMBR.
1546.

L. *Qui usumfructum.*

1 *Usufructus, non est pars fundi.*
2 *Sipulatio sequens quando nouet priorem.*
3 *Nouatio quando nouæ personæ interuentu non inducatur.*
4 *Nouatio primæ oblig. non fit per secũdam minus continentem.*
5 *Nouatio non fit nisi exprimatur.*

LVIII. PAVLVS.

VI *usumfructum fundi stipulatur*, deinde *fundum*, similis est ei qui partem [a] fundi stipulatur, deinde totum fundum [b]: quia fundus dari nõ intelligitur, si usufructus detrahitur [c]. Econtrariò qui fundum stipulatus est, deinde usumfructũ, similis est ei qui totum stipulatur, deinde partem [d]. Sed qui *actum* stipulatur, deinde *iter*, posteriore sti-

Vsufructus nõ est pars fundi.

a SIMILIS EST EI qui partem. Tertiã, quartam, aut dimidiam puta. 2 ✝ Ergò vsusfructus non est *pars fundi*. l. rectè dicimus. ff. de verborum significationibus. l. & per iusiurandum. §. illud. ff. de acceptilationib, vt ostendi, in l. testamento, in fi. C. de impuber. Etenim nullum simile est idem. l. quod nerua. ff. depos. præterea cùm res corporea partes incorporales habere nequeat, fundus autem res sit corporalis. l. j. §. quædam. ff. de re. diuisio. l, quæstio. l. fundi. ff. de verbor. signific. vsusfructus verò res incorporea. d. l. j. §. incorporales, qua fronte dici potest vsumfructum partem fundi esse. Melius itaque dixerimus in multis casibus, vsumfructum partem dominij esse. l. iiij. ff. de vsusfruct. Vsusfructus enim cum proprietate plenarium dominij ius constituunt. Et cùm dicit idem Iul. Paulus vsumfructum non dominij, sed seruitutis partem esse. d. l. rectè, de vsusfructu à proprietate separato, quem formalem vocant, loquitur.

Stipulatio quando nouet priorẽ.

b SDEINDE FVNDVM TOTUM. 2 ✝ Quo casu nouat posterior stipulatio priorem: Ideo ex secunda nouante ad totum fundum agitur, non etiam ex prima ad partem. Quocirca idem dicit Iulius Paul. si primò quis vsumfructum, deinde fundum stipuletur: vt cùm posterior stipulatio plus contineat, prima nouetur, ex qua ideo non agatur, sed ex secunda ad totum fundum. Cùm enim plenior sit, potior esse debet. l. si ita scriptum. ff. de hære. instit. Ergò si stipulanti secunda plenior, hoc est, vtilior non esset: tametsi re plus continere videretur, non fieret nouatio primæ. l. si diuortio.

c SSI VSVSfructus detrahitur. Nam qui fundum dare promisit, cũ pleno iure stipulatoris efficere debet. l. si ita stipulatus. §. Titius, tam respectu proprietatis, quàm vsusfructus, cùm vtrunque fundi verbo, veniat. l. si alij. ff. de vsusfructu legat. Ideóque soluens fundum deducto vsusfructu non liberatur. l. eum qui ita. §. si à te.

Nouatio, quandoque noua persona non inducitur.

d SDEINDE partem. 3 ✝ Quo casu nihil agitur per secundam stipulationem, quæ cum minus contineat non nouabit primã, quod adeò verum est, vt nec quidem hoc casu interuentus nouæ personæ nouationem operetur. l. eum qui ita. §. si à te: nam verisimile non est creditorem voluisse à priore obligatione pleniore, & magis sibi commoda recedere. l. cùm de indebito. ff. de probatio. sed scripturam pleniorem, & vtiliorem sequi voluisse. l. si ita scriptũ. ff. de hæred. instit. nisi specialiter expresserit, vt sequitur. 4 ✝ Sed obstat fortissimè, quia hoc iure videtur nouationẽ semper fieri, cùm noui aliquid in posteriore stipulatione adijcitur, quod in priore non erat, etiam detrahendo. l. fi. C. de nouatio. & d. §. præterea. Veriti hoc contrarium doctor. comminiscuntur hic nescio, quàm tẽporum distinctionem. Ego soleo dicere,

Nouatio primæ obligationis an per posteriorẽ.

cere, nec quidem hoc iure nouationẽ primæ obligationis induci per secundam minus continentem, vt hic, & l. cum qui ita. §. si à te, hoc tit. & d. l. si pupillus. §. fin. ff. de nouation. nisi posterior sub prioris cõmemoratione fiat. d. §. præterea, & d. l. fin. tuncq; ideo, quia commemorando priorẽ, ab ea partes apertè recedere videbantur, l. sicut. ff. de adi. lega. l. non ad ea. ff. de cond. & demonstr. Sed & hodie nos hoc iure vti crediderim. l. qui sic stipulatur, vbi posui.

e ¶ NIHIL AGIT. Eo quòd sua nihil intersit, cùm actum ex prima stipulatione habeat, et qui actum habet, iter habet: eóque vt potest, & sine iumento. l. j. §. j. ff. de serui. rustico. prædior. diuersum igitur si quis iter primò, deinde actũ stipuletur: aliud nanque magis stipulatur. l. si pupillus. §. fin. ff. de nouatio. Quare ea posterior stipulatio vti plenior sequenda erit. l. si ita scriptum. ff. de hæred. instit. cùm eam effectum habere stipulatoris maximè intersit. l. si dari.

f ¶ DEINDE QVINQVE STIpulatur, nihil agit. Licet enim fiat nouatio, cum quãtitas in posteriore stipulatione adiicitur: non tamen si detrah

trahatur. cùm tunc noui nil habeat secunda stipulatio. §. præterea. Quib. mod. tol. oblig.

g ¶ FRVCTVM. Id est, ius vtendi fruendi re aliena. l. j. ff. de vsufruct.

h ¶ VSVM. Hoc est, ius vtendi sine fructu. l. j. & ij. ff. de vsu & habitat.

i ¶ NIHIL AGIT. Cum deductum in secunda stipulatione contineatur in prima: etenim fructui vsus inest. d. l. j. ff. de vsufruc. & l. per seruũ. §. vsusfructus. ff. de vsu & habitatio.

pulatione nihil agit[e], sicut qui *decem* deinde *quinque* stipulatur[f], nihil agit. Item si quis *fructum*[g], dein de *vsum*[h] stipulatus fuerit, nihil agit[i], nisi in omnibus[k] nouandi animo hoc facere specialiter expresserit[l], tunc enim priori obligatione expirante[m] ex secunda[n] introducitur petitio: & tam iter quàm usus necnon quinque[o] exigi possunt.

k ¶ NISI IN OMNIBVS. prædictis casibus.

l ¶ SPECIALITER EXPRESserit. † Hodie hoc est generale, vt nulla vnquam fiat nouatio, nisi partes hoc expressè agant. l. fi. C. de nouatio. §. pen. ult. Quib. mod. tol. obligat. in institu. quare inanis videtur hodie de nouationibus disputatio. *Nouatio non fit nisi exprimatur.*

m ¶ EXPIRANTE. Iure nouationis.

n ¶ EX SECVNDA. Duntaxat nõ item ex prima, quę iam vi nouationis expirauit & extincta est. l. j. ff. de nou.

o ¶ TAM ITER QVAM VSVS. necnõ qnq;. Referto singula singulis.

IOAN. CORAS. VALEN. XI. NOVEMBR. 1546.

L. Quoties.

1 *Aestimatio à quo tempore ducatur.*
2 *Mora eo momẽto nõ cõtrahitur, quo oblig.*
3 *Captio rei.*

IDEM LIX.

QVOTIES IN DIEM uel sub conditione oleũ qs stipulatur[a], eius[b] æstimationẽ eo tẽpore spectari oportet, quo dies obligationis uenit[c],

a QVIS stipulat. Nec die statuta, aut adueniente conditione promissor soluit.

b ¶ EIVS. Olei deducti in stipulationem.

c ¶ DIES OBLIGationis venit. *Aestimatio à quo tẽpore ducatur.*

1 † Vt æstimatio talis præstet, qualis eo tẽpore fuit: non autem vt augeatur. l. si Calendis. ff. de re iudic. licet alij contra: nam & hic Iulius Paulus æstimationem spectari dicit eo tempore, quo dies obligationis venit, non

tunc enim ab eo peti potest[d] alioquin[e] rei captio[f] erit.

ſigitur alio. Et in l. Aquilia ſpeciale eſſe videmus, vt quanti plurimi res fuit, fiat condemnatio. l. ait lex. ff. ad l. Aquil. Quo fit euidens aliud in noſtro caſu, aliiſque omnibus regulariter reſpondẽdum, exceptis quibuſdam quos in l. vinũ. ff. de reb. cred. aggregauimus ſimúlque explicuimus diſtinctè, quando contractus moræ iudicij accepti, vel rei iudicatæ tempus ſit ſpectandũ qđ hic ĩculcarẽ, ſi arbitrarer expedire.

d ❡PETI POTEST. Sed nunquid ſtatim tunc moram contraxiſſe promiſſor videbitur, eo videlicet tempore, quo dies obligationis venit, quod in aduentu diei dubium non eſt: cùm is in mora debitorem cõſtituat. l. ma-

Mora non contrahitur eo momento quo obligatio.

2 gnam. C. de contrahen. ſtipul. † Cæterùm non idem in conditionis exiſtentia, cùm ea obligationem enaſci faciat. l. cedere diem. ff. de verb. ſignific. eámq; puram reddat. l. fi. §. Titius. ff. de vulg. l. neceſſariò. §. j. ff. de pericul. & commo. rei ven. abſurdum autem ſit eodẽ momento exoriri obligationem, & morã contrahi. l. promiſſor. §. j. ff. de conſtit. pecunia. l. quod dicimus. ff. de ſolutio. quæ ſententia nec iniuria pleriſq; diſplicuit, cùm apertè huic textui repugnet, & l. euictis agris. ff. de vſu. qđ ꝓſequere, vt hic ꝑ recẽtiores.

e ❡ALIOQVIN. Si diceremus non ſpectari æſtimationem eo tempore, quo dies obligationis venit.

f ❡REI CAPTIO. Id eſt, deceptio. l. ſi fundo. ff. de act. emp. quã ꝓpriè in cõtractib. extra cõtract. verò inſidias fieri vulgò traditũ eſt. l. j. ff. de minor.

L. IDEM ERIT.

1 *Aeſtimatio à quo tempore fit.*

2 *Locus tacitum tempus continet.*

IDEM LX.

IDem erit, & *ſi Capuæ certum olei pondus dari quis ſtipulatus ſit*, nam eius temporis[a] fit æſtimatio cùm peti poteſt: peti autem poteſt, cùm primum in locum perueniri potuerit[b].

a EIVS temporis. Nõ alterius etiam poſterioris.

Aeſtimatio à quo tempore fiat.

1 † Vnde ſatis colligi poteſt, non augeri hanc æſtimationem, ſed ſimpliciter talem præſtari, qualis eo tempore fuit, vt dixi l. præcedenti. & plenius in dicta l. vinum.

b ❡PERVENIRI POTVErit.

2 rit. † Locus enim adiectus tacitè tẽporis ſpatium inducit, quo illo pleriquſt homines eiuſdem conditionis ſolent peruenire. l. eum qui calendis. §. quoties. lege, interdum, & lege, continuus. §. cùm ita.

Loci adiectio, tacitũ tempus habet.

IOAN. CORAS. VALEN.
IX. NOVEMB. 1546.

L. Stipulatio hoc modo.

1 *Teſtandi libertas conſtringi non debet.*

2 *Præmijs pe inuitare licet teſtantem.*

3 *Pactum futuræ ſucceßionis.*

IVLIANVS LXI.

STIPVLATIO HOC modo concepta, ſi hæredem me non feceris[a], tantum dare ſpondes, inutilis eſt:

a SI HAEredem me non feceris.

Teſtandi libertas non conſtringitur.

1 † Et ita à præcedenti conditione incipit ſtipulatio, quæ per indirectum aufert libertatem teſtandi, metu videlicet pœnæ, ideo non ſecundum bonos mores interpoſita. l. Titia in prin. Multò magis igitur improbaretur ſtipulatio, quę directò liberam teſtamenti factionem auferret, vt hoc modo concepta, promitto te facere

quia contra bonos mores[b] est.

Præmij spe licet inuitare testantem.

facere hæredem. l. ex eo. C. de inutil.
2 stipul. ✝ Licet autem pœnæ vinculo testandi libertas obstringi non possit, vt hîc, spe tamen præmij ad institutionem inuitari, quem posse aduersus alios crediderim cum Pet. in l. cùm donationis. C. de transaction. cùm nulla lege prohibitum reperiatur, nisi cum institutio captatoria esset, vel in fraudem senatusconsulti. l. ille autem. ff. de hæred. instit. l. j. in fin. ff. de his quæ pro non script. hab. vt in ea specie, si Mæuium instituat, Titius hæres esto, hoc enim in sententiam S. C. incidere dubium non est. d. l. ille autẽ, in fin. Aliud enim si testator cũ Mæuio colludat, vt postquam eum scripserit hæredem, Titius alias ipse tabulas recitet: quibus Titio ne obolum quidem relinquat. Præterea si spe lucri ad matrimonium quemq; allectari concessum est. l. Titio centum. §. j. ff. de condit. & demonst. quod tamen pœnæ vinculo obstringi eius moribus repugnantibus nequit. l. Titia, in princ. cur & non spe lucri ad institutionem aliquem inuitare licebit.

Pactum futuræ successionis.

b ❡QVIA CONTRA BONOS
3 mores. ✝ Inhonestum est pacisci de hæreditate viuentis. l. ij. §. interdum. ff. de vulga. pactionibúsq; testandi potestatem (qua nihil aliud est quod magis hominibus debeatur. l. j. C. de sacr. eccles.) cõstringere. l. si fratres. §. idem respondit. ff. pro soc. l. cùm donationis. C. de transactio. & hîc. sub. est enim captãdæ mortis votũ. l. fi. C. de pact. Atqui generaliter nouimus stipulationes, & alia quæcunque pacta contra honestatem, & bonos mores nullius esse momenti. l. generaliter, vbi dixi, hoc tit. l. pacta, quæ contra. C. de pact. adeò vt nec quidem iureiurando firmentur. l. si quis inquilinos. §. fina. ff. de leg. j. Cum enim non oporteat iusiurandum turpitudinis vinculum, aut iniquitatis esse. c. quintauallis, de iureiuran. c. cum iuramento, de homi. non debet obligare contra bonos mores interpositum. c. non est obligatorium, de regul. iur. in vj. Reliqua quæ ad huius l. tractatum pertinent, excutio plenissimè in opusculo meo pactorum futuræ successionis.

IOAN. CORAS. VALEN.
XII. NOVEMBR.
1546.

L. *Seruus vetante.*

1 *Seruus ex omni causa domino acquirit.*
2 *Beneficium quando in inuitum conferatur.*

LXII. IVLIANVS.

SERVVS VETANTE domino[a], si pecuniam ab aliquo stipulatus sit: nihilominus obligat domino promissorem[b].

a VETANTE DOMINO. Ne ab alio quoquomodo pecuniam stipularetur.

Seruus semper quærit domino.

b ❡OBLIGAT DOMI-
1 no promissorem. ✝ Initio seruus stipulatus domino acquirit. l. quemadmodum, in princ. ff. de iur. dot. Amplius Vlpian. non modò ex stipulatione, sed & ex aliis omnibus penè causis per seruos nobis inuitis acquiri respondit. l. etiã inuitis. ff. de acquir. rer. dom. Hæc enim acquisitio nobis non recta cõtingit, sed per indirectum, & per mediam serui personam. l. si sponsus. §. generaliter. ff. de donat. int. vir. & vxo. Ergo hîc directè licet per liberos homines nobis nolentibus non quæratur liberalitas. l. hoc iure. §. nõ potest. ff. de donat. Atque ideo nemini inuito hæreditas, aut bonorum possessio acquiratur. l. iij. §. inuito. ff. de bonor. pos. l. nec emere. C. de
2 iur. delib. ✝ reclamante semper regula, in inuitum non

Beneficiũ quãdo confertur in inuitum.

non confertur beneficium. l. inuito. ff. de reg. iur. Per mediam tamē alterius personam, & ita per obliquum quæritur: vnde & alius pro me soluendo creditori, aut promittēdo me liberat. l. j. §. penult. in fin. ff. de exerci. action. l. si stichum. §. fin. in fin. ff. de solutio. l. soluendo. ff. de nego. gest. l. soluere. ff. de solutio. Quod non tam constitutum censeri debet, vt faciliores simus ad liberationem. l. Arrianus. ff. de action. & obligatio. quàm quòd principaliter intersit creditoris pecuniam debitā recipere, aut mutare personam debitoris. Permixta itaq; creditoris persona, & vtilitas facit in inuitum conferri liberalitatem. d. §. generaliter, quæ aliâs nolenti minimè quæreretur. d. §. non potest, neque enim seruiendum aliter lex putauit iniustè debitoris voluntati, vt de commodis creditoris detraheret, vel vt ei potius officeret. l. in fundo. ff. de rei vendicat.

IOAN. CORAS. VALEN. XII. NOVEMB. 1546.

L. Si ita quis.

1 *Siue, dictio.*

2 *Causa celerior consumit.*

APHRICANVS LXIII.

I ITA QVIS STIpuletur, *siue* [a] *nauis ex Asia venerit, siue Titius consul factus fuerit* [b], vtra prius [c] conditio extitisset, stipulatio committetur, & amplius cōmitti non potest [d]: sed enim [e] cùm ex duabus disiunctiuis conditionibus altera defecerit [f]: necesse est vt ea quæ extiterit [g], stipulationem huiusmodi committat [h].

a ¶SIVE. ✝ Dictio Siue, disiūctiua coniunctio est, quæ si ponatur inter verba æquiualentia, stat expositiuè: ideóque sensum coniungit, licet verba disiungat, vt in eo exemplo *Alexāder siue Paris Helenam rapuit.* l. ad protegendam. C. de in li. dan. tuto. vbi verò inter verba, aut orationes diuersas ponitur, quod regulariter contingit, vtrunque disiūgitur, vt hic, & alibi sæpe.

Siue, dictio. 1

b ¶FACTVS fuerit. Decem dare spondes.

c ¶VTRA prius. Siue prior nauis venerit, siue Titius ante consul factus fuerit.

d ¶COMMITTI NON POtest. Licet ex altera causa existat conditio, altera enim non vtraq; inerat stipulationi, l. cū quærebatur. §. j. ff. iudi. sol. ✝ Et generaliter dicimus, vbi duæ causæ ad idē tendunt, effectū celerior consumit, vt hic. Non itaq; amplius cōmittetur pœna semel cōmissa, nisi id actū sit, vt in singulas causas toties cōmittatur. l. si duo. §. fin. ff. de recep. arbit. actū autē intelligitur, si stipulatio non ad pœnā, sed in id quod interest cōmittatur, & sępè stipulatoris intersit. Sic enim stipulatio in se reuoluitur, id est, sæpè committitur. l. iiij. §. fi. ff. rē pu. sal. fo. atque ideo sæpius ex ea stipulatione agi potest, prout interest agētis. l. si procurator. ff. rem ra. hab. vt in eo exēplo Sceuolæ. *si neque per te, neque per hæredem tuū vim fieri stipulatus essem,* egerimq; qd' mihi vim fecisses, hęredis nanq; factū in stipulat. rectè remanebit. l. si sic, ij.

Causa celerior consumit. 2

e ¶SED ENIM. Ostendit hæc dictio Aphricanū hîc aduersari prędictis. Aduersatur autē ita, quoniam licet traditū sit existentiam vnius ex disiunctiuis cōditionibus impedire ex altera postea existente stipulationem committi, defectus tamen vnius, hunc effectum non operatur.

f ¶DEFECERIT. Veluti, quia Titius mortuus sit, quem propterea constat consulem fieri non posse.

g ¶EXTITERIT. Post alterius defectū.

h ¶COMMITTAT. Id est, faciat committi.

IOAN. CORAS. VALENT. XIII. NOVEMB. 1546.

EX

L. Huiusmodi.

1 *Hoc, pronomen.*
2 *Conditio ad quod tempus retrotrahatur.*
3 *Affectatio obscuritatis taxatur.*

IDEM LXIIII.

VIVSMODI STIpulatio interposita est, *si Titius consul factus fuerit, tūc ex hac die* [a] *in annos singulos dena* [b] *dare spondes*: post triēnium conditio extitit: an huius temporis [c] nomine agi posſit, non immeritò dubitabatur [d]. Respondeo eā stipulationem vtilem esse: ita vt in ea eorum quoque annorum [e] qui ante impletam conditionem intercesserint, præstatio in id tempus [f] collata intelligatur, vt sententia eius talis sit [g], tūc [h] cùm Titius consul factus fuerit, in annos singulos etiam præteriti tēporis habita ratione dena præstentur [i].

a 1 EX HAC DIE. Interpositæ stipulationis. †Etenim pronomen hoc, demonstratiuum est, præsentis temporis. l. j. in princ. ff. de no. oper. nuntiatio. l. Mæuius. §. duorū. ff. de legat. ij. Secus ergo, si adiectū esset pronomen demōstratiuū futuri: quia dixisset Aphricanus ex illa die, tūc enim tempus existentis cōditionis significaretur. *Hoc, dictio.*

b DENA. Id est, decem. l. cū duo. ff. de in di. addict. dixi in l. stipulatio ista. §. cū qui.

c HVIVS TEMPORIS. Medij inter stipulationem, & conditionis euentum.

d NON IMMERITÒ DUBITATUR. 2 †Imò videtur immeritò dubitari, cùm hoc in conditionibus perpetuum sit, vt ad tēpus contractus nempe stipulationis interpositæ retrò ducantur. l. necessariò. §. quod si pendente. ff. de pericul. & commo. rei ven. cùm enim, inquit Caius, extitit semel conditio, perinde habetur, ac si illo tempore quo stipulatio interposita est, sine conditione facta esset. l. potior, in fin. princip. ff. Qui pot. in pign. habe. sol. conditio retrotrahitur ad tēpus actus cōfecti, respectu obligationis, quæ ab ea die effectum sumit, non item respectu præstationis, quæ post existentem conditionē: & ab eo duntaxat tempore facienda est, in obligatione præsertim annua, ne nimium & contra voluntatem grauetur promissor. *Conditio ad quod tēpus retrotrahatur.*

e EORVM QVOQVE ANNORUM. Trium, videlicet.

f IN ID TEMPVS. Existentis conditionis.

g TALIS SIT. Vide quæso, quàm innixè cupiant Iurisconsulti, & nitantur legis sensum patefacere, clarum, apertū & facilem omnibus 3 reddere. †Rem enim à se non admodum obscurè tractatā, veritus hìc Aphrica. ne lector nō planè perciperet crassiore expositione vsus est, vt non abs re à viris doctissimis taxentur affectati isti rerum obscuratores, qui curiosa, & exquisita nimio affectu diligentia, vt quod prorsus ignorant, acutè scire videantur, rem per se claram consultò ipsa etiam refragante natura, tā anxiè, sollicitè, & obscurè tractant, vt auditores stupidi, & Calcozelliæ, hoc est, ineptæ & peruersæ affectationis duntaxat admiratores, nihilo tamen doctiores inde recedant. *Obscuritatis affectatio taxatur.*

h TVNC. Hic articulus tunc temporis, extremitatem significat. l. si is. §. fin. ff. de cond. & demonstr.

i DENA PRAESTENTVR. Et ita cum post triennium conditio extiterit, triginta pro præterito tempore peti poterunt. l. si ita stipulatus fuero, si Titius, in princ. hoc enim casu, & similibus fit præstatio post purificatam conditionem totius temporis præteriti ex die celebrati actus. l. si cui legetur, in fin. prin. ff. de leg. j. De vsuris

ris quoque conuenıri potest, vt ad diē non soluta pecunia, quod competit vsurarum nomine ex die interpositæ stipulationis præstetur. l. lecta. §. si. ff. de reb. cred. nisi pro tempore, quo cessatum est, minores vsuræ; nēpe, quincunces cucurrissent, & de maioribus, videlicet, semissibus adhuc esset conuentum. Tunc enim, quia quincunces cum semissibus vsurarum modum legitimum excederent, sic res temperabitur, vt in futurum duntaxat ex die cessationis crescant vsuræ. l. cùm quidam, in princip. ff. de vsur.

IOANNES CORASIVS TOLOSAS VALENT.
XIII. NOVEMB.
1546.

L. Quæ extrinsecus.

1 *Actus impertinens non vitiat.*
2 *Denarius.*
3 *Aureus.*
4 *Variatio an vitiet stipulationem.*

VLPIANVS LXV.

VAE EXTRINSEcus & nihil ad præsentem actum pertinētia adieceris stipulationi, pro superuacuis habebuntur, nec uitiabunt obligationem [a], ueluti si dicas, *arma virúmque cāno spondeo*, nihilominus ualet. Sed & si in rei quæ promittitur, aut personæ appellatione uarietur [b], non obesse placet [c], nam stipulanti [d] denarios [e] eiusdem quantitatis, aureos [f] spondendo obligaberis: sed & ser-

a 1 NEC VITIABVNT obligationē. ✝Nec enim vitiant scripturas, quæ superabundant. l. non solent. ff. de reg. iur. l. testamentum. C. de testament. Contrà tamen plerisque videri potuisset, quod dici soleat actum impertinētem, & extraneum, stipulationem vitiare. l. cōtinuus, in princip. Sed die illud obtinere, vbi per actum illum non pertinentem ad alia negotia discessum est, quia contrahentium alter aliud agere cœpit. l. si ex pluribus, in princip. ff. de duo. reis. *Arma virū q; cano.* Principiū est peruulgati vers. Vergiliani, qui cū ad stipulationem nihil prorsus pertineat, sed ridiculè potius insertum sit, promissorem non habuisse animum obligandi videbatur, atque ita stipulationem inutilem. l. obligationum substantia. §. fin. ff. de action. & oblig.

Actum impertinens nō vitiat.

b ❡VARIETVR. Spectata verborum figura, nec enim intelligendum est, partes mente variasse, vt vnus de vna re, aut persona, alius de alia sensisset; tunc enim dubio procul vitiaretur stipulatio. l. j. §. si quis simpliciter, hoc tit. perinde ac si ad interrogatum respōsum non esset. §. si de alia, de inutil. stipulatio.

c ❡NON OBESSE PLACET. Cùm in corpus consensum sit, licet in denominatione esset diuersitas.

d ❡NAM STIPULANTI. Adfert exemplum primi membri, cùm in rei, quæ promittitur, appellatione variatur.

e ❡DENARIOS.
2 ✝Denariorum diuersa fuisse genera scriptores tradunt, hīc de denarijs Romanis Vlpianum sensisse autumo, qui singuli denos asses efficiebant: vt & notissimè Gulielmus Budæus maximum seculi nostri ornamentum, in ij. de asse demonstrat.

Denarius.

f ❡AVREOS. ✝In iure ciuili, quod
3 nunc habemus, non vna (inquit Budæus in v. de asse) aurei æstimatio est, vt multi existimant, sed pro tempore aliquid statuentium principum faciunda, à quo nón multum abhorrēs Alciat. in dispunctió. aureum docet, apud Vlpianum, decem librarum nostrarum summam æstimatione reddere,

Aureus.

dere, non vt vulgò existimant, quatuor libras.

g ¶ SED ET SERVO. Affert exemplum cùm in personæ appellatione variatur.

h ¶ LVCIO domino suo. Qui Titius quoque diceba tur, hoc est Lucius Titius.

i ¶ IDEM SIT. Vocabatur enim, vt diximus, Lucius Titius.

Variatio an vitiet stipul. k ¶ OBLIGABERIS. † Hæc enim
4 nominum variatio respectu rerum, aut personarum, cùm in idem partes consentiant, non est impedimento stipulationi. l. si sub vna, in princ. licet secus si erratũ esset. l. si quis in fundi. ff.

uo [g] stipulanti Lucio domino suo [h], si Titio qui idem sit [i] daturum te spondeas, obligaberis [k].

ff. de leg. j. sed & eo casu, quo res ipsa præsens demonstraretur, non noceret in appellatiuo nomine error, vt hoc textu adductus Accurs. & alij docẽt: veluti, si dicam hunc equum spondes: cum sit bos, aut hunc Pamphilum seruum: cùm Stichus appelletur: fungitur quippe vice proprij nominis, tam certa demõstratio. l. nemo, in prin. ff. de hęre. insti. quando nõ interest an proprio nomine res appelletur, an ad digitum, vel oculũ demonstretur. l. certum. ff. de reb. cre.

IOAN. CORAS. VALEN.
XIIII. NOVEMB.
1546.

a A DEBITORE SVO. Qui finge Pamphilum seruum debebat.

b ¶ EXECVTIO. Hinc nota actũ qui non valet, non mereri executionem.

Aelia Sentia lex. c ¶ DANDA. Sic enim fieret fraus
1 legi † Aeliæ Sentiæ, quæ districtè prohibuit, ne minores xx. annis proprios seruos manumitterẽt. §. eadem. l. quibus ex caus. manum. non lic. in instit. cõsilio minorum, quasi parum firmo in hunc modum resistens. l. si minor. ff. de seru. exportan. Nouerat enim eos, qui eam ætatem agũt, facilè circumueniri, seruulorúmque blandimentis, & adulationibus capi, & ita facultates suas leuibus ex causis diminuere. Ergò vult hic text. minorem, qui lege prohibetur ante xx. annum seruos manumittere non posse, eadem ratione consentire manumissioni serui sibi debiti. † Quare existi- 2
mauerim & illud hoc text. verissimum, vt sicut minor non potest rem suam immobilem alienare, sine decreto. toto titu. C. de præd. mino. ita nec sibi debitam. *Minor quã rem alienare prohibetur.*

L. Si minor.

1 *Lex Aelia Sentia.*
2 *Minor rem sibi debitam non alienat.*
3 *Maior minoris verbo non continetur.*

PAVLVS LXVI.

SI MINOR XX. annis à debitore suo [a] stipuletur *seruum manumissurum*, nõ est executio [b] stipulationis danda [c]: sed & si ipse xx. annorum erit [d], non impeditur manumissio: quia de minore lex [e] loquitur [f].

d ¶ VIGINTI annorũ erit. Hoc est, si xx. annos attingat.

e ¶ LEX. Aelia Sentia, de qua diximus.

f ¶ LOQVItur. Nõ ergo maior lege continetur. l. cùm prætor. ff. de iudi. l. maritus. C. de procur. & quia ad tempus prohibitum, post tempus permissum intelligi debet. l. imperator. ff. de postuland. l. pater. §. fundum. ff. de leg. iij. *Minoris verbo, maior non continetur.*

IOAN. CORAS. VALEN.
XV. NOVEMB.
1546.

L. Illa stipulatio.

1 *Impersonalitas an vitiet stipulationem.*
2 *Dare, verbum executiuum.*

IVLIANVS LXVII.

ILLA STIPVLATIO, *decem salua fore* [a] *promittis*, valet [b].

a DECEM SALVA FORE. Sic legendum, non vt vulgò corrupti codices habẽt, *Rem saluam fore*: nam de stipulatione rem saluam fore, cùm sit prætoria stipulatio, & habeamus specialem titulũ, non est verisimile Iulianum hîc impertinenter tractare.

b ¶VALET. Contrariũ prima fronte videri poterat, quod hîc nec se daturum, nec facturum promissor spondeat: contra proprium stipulationis. l. v. §. stipulatio. sed impersonaliter promittat, decem salua fore, à quo salua futura sint, non exprimens.

1 +Constat autem impersonalitatem ex parte promissoris, stipulationem vitiare, auth. si quando. C. de constit. pecun. §. ad hoc aliud, vt cùm de appellat. cog. col. viij. & de se quemque promittere oportere. l. inter stipulantem, in prin. Sol. hic promittit factum proprium, cùm promisisse intelligatur se curaturum, vt decem salua sint. l. quoties. ij. & d. l. inter stipulantem. in princ. & quod de impersonalitate oppositum, tametsi doc. recipiũt, verum non est: vt luculenter probaui, in l. stipulatio ista. §. si quis ita. Quare frustra ad earum distinctionẽ recurreremus, aut est impersonalitas ex parte promissoris in verbo promissiuo, vt tunc vitietur stipulatio. d. authent. si quando, aut in verbo exequutiuo, &

2 valeat vt hic. §. sequenti. +Est autem verbum dari, exequutiuum præcedentis obligatorij verbi, promitto. l. fi. §. Labeo. ff. de reb. credit.

Impersonalitas an vitiet stipul.

Dari verbum executiuum.

IOAN. CORAS. VALEN.
XV. NOVEMB.
1546.

§. Eum qui.

1 *Promissor quando expromissorem dando liberetur.*

EVM QVI *decẽ dari sibi curari* stipulatus sit [a] nõ posse decẽ petere [b], quoniã posit promissor reũ locupletẽ dando liberari [c]

a STIPVLATVS SIT. Quia, finge stipulationis verba: Titius ita concepit, promittis mihi te curaturum, vt decem mihi dentur?

b ¶DECEM PETERE.

1 +Præcisè à promissore, hoc est, nõ poterit ideo stipulator intẽdere, oportere per promissorẽ decẽ dari. l. fin. §. Labeo, vbi idẽ casus scribit. ff. de reb. cred. Diuersum, si quis se soluturum cõstituat. l. promissor. §. fi. ff. de constit. pecun. Diuersum item, si quis promiserit facere, quod mihi darentur decem: neque enim tunc sufficeret expromissorem dare; sed ipsa decem præstanda essent. l. si hæres iussus, in princip. ff. de leg. j. quandoquidem, vt illic Caius docet, nemo facere potest, vt ego centum habeam, nisi mihi dederit. Hinc nota magis præcisam verbi faciendi, quàm curandi significationem. l. verbum facere. ff. de verborum significatione.

Promissor quando liberetur dando expromissorem.

c ¶LIBERARI. Ad eundem sensum Celsus ex sententia Labeonis. in d. §. Labeo, ait eum, qui decem dari curari stipulatus est, idcirco non posse decem dari oportere, intendere: quia etiam reum locupletem dando

dando, promissor liberari possit, quo significatur non esse cogendum eum accipere iudicium, si reum locupletem offerat.

Labeo ait[d]. Idémque & Marcellus lib. vj. Digestorum refert.

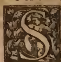
d ¶ LABEO AIT. Cuius sententiam Celsus quoque refert in dicto. §. Labeo.

IOAN. CORAS. VALEN.
XV. NOVEMBR.
1546.

L. Si pœnam.

1 *Pœna quando adyciatur quantitati in fraudem vsurarum.*
2 *Promittens mutuare, factum promittit.*
3 *Interesse est incertum.*
4 *Tempus debitori modicum datur.*

PAVLVS LXVIII.

SI POENAM[a] stipulatus fuero, *si mihi pecuniam non credidisses*, certa est[b] & vtilis[c] stipulatio. Quod si ita stipulatus fuero, *pecuniam te mihi crediturum spondes*[d], incerta est[e] stipulatio, quia id venit in stipulationem quod mea interest[f].

a SI POENAM. Decem aureorum finge. CREDIDISSES. Hoc est, mutuò dedisses: credendi nanque verbum licet generale sit. l. j. ff. de reb. credi. Plerunque tamen ad mutuũ ex subiecta materia necessariò contrahitur.

b ¶ CERTA est. Cùm pœna certa dationem certæ quantitatis contineat, & obligatio dãdi certa sit. l. vbi autem. §. penult. nã & ex ipsa pronunciatione apparet, quid, quale, quantúmque sit in stipulationem deductum. l. stipulationum quædam certæ.

c ¶ ET VTILIS.

Pœna adiecta in vsurarum fraudem. 1 † Contra videbatur, cùm adiecta obligationi quantitatis pœna, in fraudem vsurarum incerta præsumatur. l. Iulianus. §. ibidem. ff. de action. empt. l. cùm allegas. C. de vsur. Sed illud obtinet vbi pœna ad creditoris commodum adijcitur: nam si in fauorem rei addatur, vt hîc, non potest quoquomodo pœna vsuram sapere, cùm vsura solius creditoris improbatam vtilitatem respiciat.

d ¶ SPONDES. Nec pœnam stipulatus sum, si mihi non credidisses.

e ¶ INCERTA EST. *Promittis mutuum dare.* 2 † Obstat: quia hęc stipulatio promitto me pecuniam crediturum, hoc est, mutuaturum, dationem continet, cùm per dominium demus, hoc est, dominium transferamus. l. ij. §. appellata. ff. de rebus credi. atqui stipulatio dandi certa est. l. vbi autem. §. fin. Cæterum fallax est hæc argumẽtatio, cùm in hac stipulatione non deducatur datio principaliter, sed purum factum: nempe contractus mutui, qui vt & alij omnes facti est. l. cõsilio. §. fin. ff. de cura furio. Ergo qui promittit se crediturum, factum promittit, quia promisisse intelligitur se initurum contractum mutui, in cuius cõtractus executiõe, licet emergat obligatio dandi, non tamen hoc attendimus, sed quod principaliter agitur. l. si quis nec causam. ff. de reb. cred. sicut nec traditio, quæ facti est. l. si rem tradi & necessaria, vt ex contractu dominium transferatur. l. si ager. ff. de rei vendic. cùm veniat ad executionem obligationis dandi præambulæ, reddit eam incertam. Sed perpetuò dicimus, eum qui promittit se daturum rectà dationem in stipulationem deducere, proinde stipulationem certi esse, continereque vt dominiũ stipulatoris omnino efficiatur. d. l. vbi autem. §. fin.

f ¶ QVOD MEA INTEREST. *Interesse incertum.*
3 † Ergo vult hic text. apertè, id quod interest, incertum esse, non igitur mi-

rum, si lex vbique dicat ad id actionem incerti esse. l. liber homo. §. fin. hoc tit. l. fi. ff. si quis in ius voca. non ier. nam explodenda est eorum sententia, qui censent id, quod interest certi condictione peti, & lege & ratione carens, violánsque omnino legum verba, dum album pro nigro exponens incerti, id est, certi interpretatur. Qua de re ampliter doc. in l. certi condictio, in prin. ff. de reb. cred. At verò in textu nostro dices, cùm etiam si mutuatū fuisset à me debitore pecunia confestim peti potuisset. l. eum qui. j. §. quoties, non potest dici mea interesse. l. non videtur. ff. de acquir. pos. Respondeo satis mea interesse, vt interim meis com-

Tempus modicum indulgetur debitori.

4 moditatibus seruiam. † Quod enim vulgò dici solet, pecuniam quæ præsenti die debetur, statim peti posse, cum aliquo temporis temperamento intelligendum est. l. quod dicimus. ff. de solutio. Indulget nanque lex debitori modicum saltem tempus, non minus decem dierū, aut longius, vt pro grauitate negotij iudex arbitrabitur. l. promissor. §. j. de consti. Nec videntur partes egisse, vt credita pecunia statim repetatur. l. qui sic. ff. de solut. cùm contrahant partes, vt suis necessitatibus subueniant. l. j. ff. de contrah. empt. quem finem ex contractu momentario assequi nequeunt. l. fin. §. fi. C. de bon. quæ lib.

IOAN. CORAS. VALEN.
XVI. NOVEMB. 1546.

L. *Si homo mortuus.*

1 *Impoßibilitas excusat à pœna.*
2 *Pœna ex contractu nullo non debetur.*

VLPIANVS LXIX.

SI HOMO MORTVVS[a] sisti non potest, nec pœna rei impossibilis[b] committetur[c],

a MORTVVS. † Siue tempore stipulationis interpositę, qui casus dubitationem nō habet, siue post. l. si decesserit, in prin. ff. qui satisd. cogan. excusat nanque superueniens impossibilitas à pœna. l. si vehenda. §. idem iuris. ff. ad l. Rhod. de iac. Si tamen contingat respectu rei, quæ est in obligatione, vt hîc. Secus si in re tantum posita in conditione. l. in illa, vbi dixi. Rursus quod hîc dicitur homine mortuo pœnam non cōmitti, sanè accipiendum est, si mortuus sit citra moram, vel culpam debitoris, alioqui secus. l. si eum. §. j. ff. si quis cautio. nam cùm in odium morosi, homo mortuus viuere, vt & alia res perempta extare fingatur. l. si seruum. §. sequitur, & §. fin. non stato homine ad pœnā agi poterit. l. inter stipulantem. §. stichum.

b ¶ REI IMPOSSIBILIS. Hoc est, rei quam impossibile est exhibere.

c ¶ COMMITTETVR. Impossibilium quippe nulla est obligatio. l. impossibilium. ff. de regul. iur. l. fi. C. quæ sen. si ap. rescin. l. impossibilis, vt

2 dixi hoc tit. † Cùm itaque principalis obligatio de sistēdo homine, propter impossibilitatem, quæ suberat ab initio, vel postea emergit, corruat, rectè dicit Vlpian. pœnam non committi. l. non dubiū. C. de leg. Eadem quippe ratio est destruendi accessoriū, quæ principale. l. si quis inquilinos. §. fin. ff. de leg. j. nam si ratio cessaret in accessorio, maneret illud primaria obligatione perempta. l. & si is. C. de præd. mino. Quocirca licet stipulatio alteri fiat inutiliter, quia stipulatoris non intersit, & inuentæ sint stipulationes, vt quis quod sua intersit stipuletur. l. stipulatio ista. §. alteri, & §. alteri, de inutil. stipulatio. in Inst. Pœnam tamen, si alteri non detur, potest quis stipulari. d. §. alteri. Licet enim nullo probabili commodo stipulator afficiatur, quòd detur alteri, sentit tamen commodū, si ipse pœnam consequatur. Planè quod dicimus stipulationem hominis mortui etiam

quemadmodum [d] si quis Stichum mortuum dari sibi stipulatus, & si datus non esset, pœnam stipularetur [e].

etiam respectu pœnæ inutilem obtinet: siue facta sit stipulatio inter eos, qui ignorauerunt hominẽ mortuum esse.l.j.§.si id quod.ff.de action.& oblig.siue inter scientes, quandoquidem nihil agere eos existimandũ, qui rem impossibilem in obligationem deducũt. l.cùm hæres.§.j. ff.de statuli.l.non solum.ff.de actio.& oblig.

d ¶QVEMADMODVM. Ad confirmationem eius, quod dixit de stipulatione consistente in faciendo, inducit Vlpian. simile stipulationis in dando consistentis.

e ¶STIPVLARETVR. Quo casu pœna, vult dicere Vlpian. propter impossibilitatem nõ committeretur, nisi casus ille impossibilis emergeret post contractam morã. l. inter stipulãtem. §. stichum, & l. si seruum. §. sequitur.

IOAN. CORAS. VALEN.
XVI. NOVEMB. 1546.

L. Mulier.

1 *Popularis qui.*

2 *Stipulatio inutilis obligationem nouat.*

IDEM LXX.

MVLIER QVAE dotem dederat populari meo [a] Glabrioni Isidoro, fecerat eum [b] promittere dotem, si in matrimonio decessisset [c], infanti [d], & decesserat [e] constante matrimonio: placebat ex stipulatu actionem non esse [f], quoniam qui fari [g] non poterat, stipulari non potest [h].

Populares qui. a 1 POPVLARI MEO. † Id est, socio amico & familiari meo eiusdem gentis & populi: nam & Isidorus Glabrio, Phœniciæ, splendidissima Tyriorum colonia, vnde Vlpiano origo fuit. l.j. ff.de cens. oriundus quoque fuisse hinc demonstratur. Terentius in Phormione, *Amicus summus meus & popularis Geta.* Populares ergo dicuntur de vno populo amici, vt duo Tholosani.

b ¶EVM. Isidorũ Glabrionem.

c ¶DECESSISSET. Mulier quæ nubebat, & dotem dederat.

d ¶INFANTI. Eiusdem forte mulieris ex priore matrimonio filio.

e ¶ET DECESSERAT. Mulier prædicta.

f ¶ACTIONEM NON ESSE. Manebit tamen salua actio ad dotem mulieri, aut hæredibus eius: licet stipulatio infantis effectum nõ habeat. l.certi condictio.§.quoniam, in fin.ff. de reb.cred.

2 † Nec obstat, si dicas per stipulationem etiam inutilem, obligationem primam nouationis iure tolli. §.præterea, circa princip. Quib.mod. tol.oblig. in Inst. hoc enim obtinet, si stipulatio naturaliter saltem valeat, alioqui secus. d.§. præterea, vers. nõ idem iuris, atqui hoc casu nostro stipulatio cùm careret cõsensu, nulla omnino fuit. l.j. §.adeo.ff.de pact. etiam respectu naturalis obligationis, quæ ex consensu nascitur. l. stichum. §. naturalis.ff.de solutio. *Stipulatio inutilis an nouet obligat.*

g ¶FARI. Id est, loqui, & verba proferre, inde fasti, & nefasti dies, vt in commentariis.l.j. in princip. explicuimus abundè.

h ¶STIPVLARI NON POTERAT. Infans, quoniam fari non potest, non stipulatur.d.l.j.in princ. Quod si fari potest, tametsi eius ætatis sit, vt non intelligat quid agat, rectè stipulabitur.l.seruum.ff. Rem pupil.sal. for. quod propter vtilitatem, vt illic Caius scribit, benigniorécp interpretatione receptum est: nam stricto iure infans

o 3

etiam, qui fari potest, hoc est, proximus infantiæ, qui rectè incipit loqui, qualis est, qui septimum aut octauũ annum agit, non tamen vtiliter stipulatur. §. pupillus. de inutil. stipulat. in Instit.

a CVM QVID. In stipulationibus in quibus factum vertatur, siue id in faciendo consistat, siue in non faciendo, optimum est pœnam subiicere; † nam pœna non subiecta incertum est, quid debeat is qui contra promisit, fecerit, quoniã enim futurum est, vt in id quod interest condemnetur. l. si pœnam. Quanti autẽ intersit probatio difficilis est. l. fin. ff. de praetor. stipul. onerabitur admodum actor cui necessum erit planũ facere, quan ti sua intersit. §. fi. de verb. obliga. in Institut. ad vitandas igitur tales difficultates, pœna subiicienda est: quomodo autem addenda sit, tradit hic Vlpian. familiariter docens, quomodo sint concipiendæ pœnales stipulationes, respectu facti, vel non facti, quod explicatius adhuc Venulcius tractat in l. continuus. §. penult.

Penã adgcere contractui cõmodissimum.

b ¶ STIPVLAMVR. Id est, stipulari volumus.

c ¶ NON ERIT. Pœnæ nomine (subaudi) decem aureos dabis.

d ¶ CVM NE QVID FIAT. Stipulari volumus.

e ¶ SIC. Id est, hoc modo.

f ¶ FACTVM sit. † Tunc pœnæ nomine decem aureos dare spondes, quod si in stipulationem plura facta deduxerim, quorum quædam in faciẽdo, quædã in non faciendo consistunt; sic pœnæ clausula subiicienda erit, *si ita non feceris, aut si quid aduersus ea feceris, decem aureos mihi pœna nomine dabis.* l. continuus. §. penultimo. Túmque si contingat, vt contra quàm promissum est facias, siue in faciendo, siue in non faciendo pœnam committes. §. finali. de verborum obligationibus, in Instit.

Pœnalis stipulatio quomodo concipienda.

IOAN. CORAS. VALENT. XVII. NOVEMB. 1546.

L. Cùm quid.

1 *Pœnam commodissimum est inserere.*
2 *Pœnalis stipulatio quomodo concipienda.*

IDEM LXXI.

CVM QVID [a] vt fiat [b] stipulamur [c], pœnam sic rectè concipiemus, *si ita factum nõ erit* [d], cùm quid ne fiat [e] sic [f] *si aduersus id factum sit.*

L. Stipulationes non diuidentur.

1 *Actus indicatur secundum naturam rei deductæ.*
2 *Vsusfructus cur diuiduus.*
3 *Vsus cur indiuiduus.*
4 *Facti pars in contractum deduci nequit.*
5 *Obligatio rem resti tui indiuidua.*
6 *Obligatio dandi diuidua.*
7 *Interesse, quandoque indiuiduum.*
8 *Obligatio facti, an præcisa.*
9 *Sententia, quandoque difformis libello.*

Instit. quæ omnia paulò plenius excussi, in d. l. j.

IOAN. CORAS. VALEN. XVII. NOVEMB. 1546.

NON

IDEM LXXII.

STIPVLATIONES non diuiduntur earum rerum, quæ diuisionem non recipiunt [a], veluti *viæ, itineris, actus, aquæductus*, cæterarumq; seruitutum [b]; idem puto, & si quis faciendum aliquid stipulatus sit [c], vt puta, *fundum tra-*

a NON RECIPIVNT.
1 †Nam vt actio mobilis, vel immobilis iudicatur, secundum naturam rei in eã deductæ. §. j. de non alien. col. ij. ita & stipulatio diuidua, et indiuidua. l. ij. §. & harũ, & l. iiij. §. Cato, & vtrobique dixi. Interpretandum igitur, quod dicimus stipulationem diuiduam respectu rei diuisibilis in eam deductæ: nã in sui conceptione indiuidua semper dici debet, cũ ex consummatione formam, & perfectionem recipiat. l. si is qui quadringenta. §. quædam. ff. ad l. falc. & in imperfectis pars demonstrari non posit. l. ij. in princ. ff. de prato. stipula. cùm nihil actum esse credamus; dum aliquid agendum superest. l. cùm Syllanianum, in fi. C. de his qui. vt indig. prætereà, quoniã tunc cum contrahitur, facti est. l. v. §. stipulatio, vt & cæteri contractus. l. consilio. §. fina. ff. de cura. furio. facta autem diuisionem non recipiunt, vt hac l. & l. in executione. §. secunda.

Diuiduũ dicatur secundũ naturã rei.

b ❡ CAETERARVMQVE SERuitutum. Præter vsumfructum, qui & diuidi potest, non sicut cæteræ seruitutes indiuiduæ sunt. l. j. §. si vsusfructus. ff. ad l. falcid. Cuius rei ratio
2 non sat nostratibus liquet. † Ego à iurisconsultis vsumfructum dupliciter accipi scio, pro iure ipso vtendi. l. j. ff. de vsufruct. & pro actuali fructuum perceptione. l. si vsusfructus. ff. de iur. dot. in prima significatione, vel inuiti fateri cogimur indiuiduũ esse, exemplo cæterarum seruitutum. d. §. & harum, & hîc: cùm sicut reliquæ seruitutes incorporalis sit, qui nec tangi, nec videri potest, nec palpari. l. j. §. fin. ff. de rer. diuisio. Quod si ad alteram appellationem vsumfructũ referamus, vt scilicet perceptionem designat fructuum. d. l. si vsusfructus proculdubio diuiduus est. d. l. j. §. si vsusfructus cùm & pro parte fructus colligi percipiq; possint: nam frui quidem, inquit, Iul. Paulus, pro parte possumus. l. vsus pars. ff. de vsu & habit. Eadem ratione dicimus cæterarũ seruitutum commoditatem temporibus, & mensuris diuisionẽ recipere. l. si partẽ. ff. de seruit. rustic. prædio. l. arbor. §. fin. ff. commu. diui. l. Lucio. ff. de aqu. quot. & æsti. hoc enim, non ad ius seruitutis, sed ad modum vtendi respicit. l. iiij. §. j. ff. de serui. At verò dices, cur ergo Iurisconsul. à seruitutibus exceperũt vsumfructũ. d. l. j. §. si vsusfructus. ff. ad l. falcid. si eodem modo diuisionem seruitutes cum vsusfructu recipiebant. Respõdeo, quia hoc amplius est in vsusfructu, vt in sua commoditate, nempe, in fructibus diuisionem etiã naturalem admittat. Aliæ verò seruitutes, non nisi per men-
3 suras & tempora. † Hinc quoque patet, cur vsus indiuiduus sit, quia vt in d. l. vsus. Iurisconsul. ait, vti pro parte non possumus, hoc est vtendi cõmoditatem pro parte percipere, nam qui fundi vsum habet, fructu fundi duntaxat vtitur, pro quotidiani vsus necessitate. l. j. ff. de vsu. & habita. §. j. illo tit. in Inst.

Vsusfructus cur diuiduus.

Vsus cur indiuiduus.

c ❡ STIPVLATVS SIT. Erit nanq; hæc stipulatio facti indiuidua, sicut stipulatio seruitutis. Rationem in §. Cato, scripsimus, ne solutionem in diuersis rebus fieri contingat. l. in
4 executione. §. pro parte. † Nec mihi placet, quod omnes tradũt initio partẽ facti in stipulationẽ deduci posse, veluti, partẽ foueæ purgari. l. ij. §. j. ff. de aqu. plu. arc. Aut partem fundi tradi. Hæc enim in stipulationem deducta non partis, sed totius nomine cen-

Pars facti non deducitur in cõtractum.

di[d], vel *fossam fodiri*, vel *insulam fabricari*, vel *operas*[e], vel quid simile his, horum enim diuisio corrumpit stipulationem[f]. Celsus tamen libro xxxviij. Digesto. refert Tuberonē existimasse vbi quid[g] fie-

seri dicuntur: nàm qui mihi partem fundi tradere promittit, non partē facti, sed totum factum promittit, licet de parte fundi actū sit. Sunt tamen quædam facta, quorum effectus & vtilitas scinditur: quia tantum vtilitatis facti pars affert in parte, quātum totum in toto, atq; ideo diuidua censentur. l. in executione. §. secunda, veluti, *amplius nō agi, & rem ratam haberi*. d. §. Cato, & d. l. in executione. §. quod si stipulatus.

d ¶ FVNDVM TRADI. Hoc tex.

Obligatio rem restitui, indiuidua.

5 planum fit † obligationem rem tradi, indiuiduam, & obligatione, quia hæredes singuli insolidum obligātur, & solutione: quoniam pro parte res exsolui, hoc est, tradi nō potest, quid autem in obligatione rem restitui doc. plurimum affligūtur, à quibus tamen crebrò existimatum est, eam licet solutione diuisionē non recipiat, quando non nisi pro solido (vt elt apud Marcel.) res restitui posſit. l. si duo. ff. de pos. obligatione tamen sectionem admittere, cùm non insolidum vnusquisque hæres, sed pro portione tantum hæreditaria teneatur. l. in condictione. ff. de condict. fur. l. iiij. §. hæres. ff. commod. l. si plures. ff. de vi, & vi armata. Ego verò non video, cur à traditione debeamus restitutionem seiungere: cùm & is tradere dicatur, qui restituit. l. verbum dandi. ff. de verbor. signific. Quocirca puto verissimum vtramq; obligationem in persona principalis omnino indiuiduā, vt hîc. l. j. §. si duos. ff. depos. l. si vt certo. §. si duobus. in fi. ff. commo. l. eandem. in prin. ff. de duob. reis. in personam autem hæredum, qui non solent ex facto defuncti, nisi pro portionibus hæreditariis teneri. l. si tibi homo. §. si fundus. ff. de leg. j. vtramque obligatione diuiduam l. in condictione. ff. de cond. furt. nisi respectu eius, qui solidæ rei tradendæ, aut restituendæ facultatem haberet. l. iiij. §. hæres. ff. commod. cum enim solidum ad eum peruenerit, insolidum teneri debet. l. si plures. ff. de vi & vi armata præterquam cùm res hęredis tradenda esset. dict. §. si fundus. ea quippe ad hæredem peruenisse dici non potest, cùm nunquā fuerit defuncti, licet specialiter testanti concesserit lex, vt de re hæredis sicut de propria disponat. l. vnum ex familia. §. si rem. ff. de legat. ij. solutione verò, si species sit, quæ tradi, aut restitui debet: quoniam non nisi pro solido res præstari commodè potest indiuidua erit. d. l. si duo. ff. depos. Quod si quantitas cùm & ea sine creditoris incommodo pro parte præstetur. l. ij. & harum, & l. in executione. §. j. diuidua quoque solutione censebitur. dict. l. si duo. in prin. & ita hunc articulum nouè explico.

e ¶ VEL OPERAS. De quibus dic, vt scripsi in l. in stipulationibus. §. operarum.

f ¶ CORRRVMPIT STIPVLAtionem. Hoc est, finem, effectum & vtilitatem stipulationis, qua expositione patet eos grauiter falli, qui putant hanc rationem, idem quod dictū continere: vult itaque Vlpia. memoratas stipulationes seruitutum factorum operarum, aliorúmque id genus non diuidi, quia horum diuisio corrumpit stipulationem, hoc est, commodum & effectū eius. Si enim mihi (verbi gratia) insulam ædificare promiseris, & extructis muris cesses, aut relictis pluribus hæredibus decedas, damnosum mihi esset admodum, si vel tu nolles ad ædificiū alterius procedere, sed eius partis ex ędificatione, vel hæres tuus liberari.

g ¶ VBI QVID. Sunt hæc, & quæ sequuntur vsque ad versi. ideo verba Iurisconsulti Tuberonis apud Celsum, *vbi quid fieri stipulamur, si non fuerit factum, pecuniam dari oportere*. Quod dictum

ri stipulemur[h], & si non fuerit factum[i], pecuniam dari oportere[k], ideoq́ etiam in hoc genere diuidi stipulationem[m], secūdum quæ Celsus ait posse dici[n], iuxta æstimationem facti[o] dandam esse petitionem[p].

ctum volui, ne quispiam cum nonnullis existimet falsò verba esse stipulationis.

h ¶ FIERI STIPVLEMVR. Simpliciter non adiecta pœna si non fiat; puta, insulam fabricari.

i ¶ SI NON fuerit factum. Quod in stipulatione conuenerat quia non fuerit fabricata insula.

k ¶ PECVNIAM dari oportere. Hoc euenit (dicebat Celsus) in omnibus faciendi obligationibus, vt qui non facit quod promisit, in pecunia numerata condemnetur, quanti stipulatoris intersit. l. si quis ab alio. §. fi. ff. de re iudica.

l ¶ IDEO'QVE. Quia pecuniam numeratam dari oportet.

m ¶ DIVIDI STIPVLATIOnem.

obligatio dandi diuidua.

6 † Cùm obligatio dandi pecuniam partis præstationem recipiens, diuidua sit. l. ij. §. & harum & l. in executione. §. j. hinc autē habes, quòd licet principalis obligatio indiuidua sit, obligatio tamen ad ęstimationem, aut id quod interest in locū eius subrogata est indiuidua: cùm ad pecuniam, & ita ad diuiduum contrahatur. d. §. primo. & obligatio diuidua, aut indiuidua intelligatur, secundum naturam rei in eam deductæ, vt hîc, & d. l. ij. §. & harum. & l. iiij. §. Cato.

interesse quandoq; indiuiduum.

7 † Eo porrò casu id quod interest, indiuiduum censetur, quo cùm principaliter ad indiuiduum puta ad factū agatur, non iure obligationis, sed officio iudicis in executione sententię accessoriè venit. l. ij. §. & ex his, vbi Bart. & alij, oportet quippe accessorium principalis naturam sequi. ca. si super gratia, de offic. deleg. in vj. c. accessorium, de regul. iur. eo. lib.

n ¶ POSSE DICI. Hoc casu, cùm factum non est, quod in stipulatione conuenerat, atque ideo in pecunia numerata fieri debet condemnatio.

o ¶ IVXTA AESTIMATIOnem facti. Id est, secundum quod factum æstimatum fuerit.

p ¶ DANDAM ESSE PETItionem. In pecunia numerata, verbi gratia, si insulam fabricare mihi promiseris, nec feceris, hoc factum pecunia æstimabitur, finge quingētis aureis iuxta quam æstimationem, ego stipulator contra te ad quingētos aureos agere potero: tantique condemnaberis. d. l. si quis ab alio. §. fina.

Facti obligatio an præcisa.

8 † & ita vtrumque & factum & æstimatio facti post moram est in obligatione. l. j. ff. de act. empt. l. fi. ff. si quis in ius voca. hoc est, poterit agere ad factum stipulator, aut ad facti æstimationem. l. si insulam. si hoc magis ei placuerit. l. stipulatio. §. siue autem. ff. de no. ope. nuntiat. non tamen poterit cogi (vt omnes existimant) promissor facere, sed præstando, quanti petitoris interest liberabitur, vt hîc, & d. l. si quis ab alio. §. fi. ne quędam seruitutis species in homine libero inducatur. l. j. & ij. ff. de lib. hom. exhib. Quam sententiam veram non esse perspicuum feci in ij. Miscellan. ca. iij. cùm non in debitoris, sed in creditoris omnino gratiā inductum sit, vt si non fiat, quod promissum est, in id quod interest agi possit. d. l. stipulatio. §. siue autem, tantiq́ sequatur condemnatio. d. l. j. ff. de act. empt. d. l. si quis ab alio. §. final. & hic. Quocirca si ea via omissa petitori placeat ad factum agere, eique sit vtilius, iniquum esset onere faciendi promissorem qui factum explere potest, liberari. l. fideicommissa. §. fi. ff. de leg. iij. sic enim frustratio, & mora, quam nō impunitam esse oportere Papinian. respondit. l. in fideicommissi. §. fin. ff. de vsur. ei prodesset; ex propriáque culpa præmium consequeretur, contra omnem & legis, & naturæ æquitatem. l. siue hæreditaria. ff. de negot. gest. In obligatione verò dādi in qua

recep

receptum est debitorem dare precisè, hoc est dominium stipulatoris facere omnimodo teneti.l.vbi autem.§. fin. doctores censent, nec post moram, nec post interitum æstimationem, aut id quod interest in obligatione succedere, sed rem ipsam etiam extinctam peti debere.l.si seruum,§.fi.quę quoniam præstari non potest, iudicis officio fit condẽnatio in ęstimationẽ.

Sententia quãdoque difformis libello. 9 l.Iulianus.ff.de confess.†Licet autem regulariter sententiam libello conformem esse oporteat. l. vt fundus. ff. commu.diuidun.l.fi.C.de fideicom. liber. hoc tamen casu propter necessitatem toleratur sententia, qua in aliud quàm petitum fuerit, iudex condemnat.l.vinum,vbi scriptores. ff.de reb.cred. Qua de re pleniore manu dico in l.si seruum.§.fi.

IOANNES CORASIVS TOLOSAS VALENT.
XIX. NOVEMB.
1546.

§. Si quis ita.

1 *Quanti ea res erit.*
2 *Ante diem quando ad factum agi poßit.*

SI QVIS ITA stipulatus sit[a], *si ante Cal. Martias primas*[b] *opus perfectum non erit*[c], *tunc quãti id opus erit*[d], *tantam pecuniam dari*[e], diem[f] promisionis cedere, non ex quo locatum est opus[g], sed post Cal. Martias[h], quia nec conueniri[i] ante Cal. Martias[k] reus promittendi potest.

a STIPVLATVS SIT. A redemptore, qui certo pretio opus faciendum locauerat, vt insulam fabricari, aut scribere librum.

b ¶ CALENDAS MARTIAS primas. De primis superuacuò mentionem facit, qui enim Calend. Martiis simpliciter stipulatur, de proximis sensisse intelligitur. l. qui ante.& l.eum qui Calend. in princ.

c ¶OPVS PERfectum non erit. Verbi gratia scriptus liber, aut ædificata insula.

d ¶ QVANTI id opus erit. †hoc est inquiunt doc. quanti stipulatoris intererit opus factum fuisse.l.iij.§.in eũ.ff. de damn. infect. quam expositionem ipse non admiserim cùm hæc verba *Quanti id opus erit*, ad veram rei æstimationem, non etiam ad id quod interest, quod plerunque rei pretium egreditur, regulariter referantur. l. vnic.§. fin.ff.si quis ius dic.l.arbitrio.in prin.ff.de do. l.prætor. ij.§.hæc autem.ff.vi bonor. rapto.l.inter hęc verba.ff.de verb.sig. ergo qui facere promittit opus, & si perfectum non erit, quanti id opus erit, censetur operis reliqui duntaxat promisisse æstimationem.d.l. vnic.§. fi.cum simil. Et quoniam ante diem scire non possumus, quid faciendum superest, non nisi lapso tempore iniri potest æstimatio.

Quanti ea res erit. 1

e ¶DARI. Quæritur, subaudi, quando dies promissionis cedat, hoc est, incipiat nasci obligatio.l. cedere diem.ff. de verb.sig.

f ¶ DIEM. Hic respondet.

g ¶LOCATVM est opus. Et stipulatio contracta, intelligẽdũ quippe est, vt & contextus verba demonstrãt eodem tempore post locationem celebratam stipulationẽ, quæ ad roborationem præcedentis contractus adiecta fuit.

h ¶POST CAL. MARTIAS. Id est, postquã venerint Martię Calẽdę.

i ¶QVIA NEC CONVENIRI. Adfert rationẽ, cur hoc casu nõ cedat dies stipulationis à tempore operis locati, seu contractæ stipulationis, quia si ex eo die cederet ante Cal.Martias promissor, vtiq; conueniretur. Atqui in specie proposita reus promittendi ante Martias Cal. cõueniri nõ potest.

k ¶ ANTE CAL. MARTIAS.

Fin

tendi poterat[l]. Planè si *insulam fulciri*[m] quis stipulatus sit[n], non est expectandum, vt insula ruat, vt sic deinde[o] agi posit[p]. Nec si *insulam fieri*[q], vt tãtum temporis prætereat, quãto insula fabricari posit[r]: sed vbi iam cœperit mora faciendæ insulæ fieri: tunc agatur, diesq; obligationi cedit.

Finitas, inquiunt doct. cùm tempus producendũ sit debitori, in cuius gratiam appositum est. l. cum tempus. ff. de regul. iur. & verba dulcia contra stipulatorem interpretanda sint. l. stipulatio ista. §. in stipulationibus. Quia in re scriptoribus non consentio, vt dixi in l. qui ante Calendas.

l ¶POTERAT. Censetur etenim, qui ante Cal. stipulatur, Calẽdis ipsis stipulari. l. qui ante, & l. eum qui. ij. §. qui ita. ij. Qui autẽ Calendis stipulatur, ante Calend. experiri nequit: tametsi certum sit promissum expleri non posse, sed expectanda dies est, in quã tota obligatio collata intelligitur. l. in illa. l. si ita stipulatus essem abs te. l. existimo. §. si. & l. insulam intra.

m ¶FVLCIRI. Id est, muniri, substrui, eidémq; necessaria substentacula aptari.

n ¶STIPVLATVS SIT. Simpliciter non adiecta die, qua opus insulæ fulciendæ perfici deberet, non etiam inserta pœna: nam & id quod interest, cum Iul. Paul. placet pœnam appellare. l. fin. ff. de eo quod cer. lo. si insula fulta non esset, & ita à præcedenti responso differt dupliciter, respectu diei, scilicet, & respectu pœnæ: in hoc enim vers. planè neutrum expressum est, nec dies, nec pœna: sed simpliciter opus promissum, in superiore verò responso facta est vtriusq; expresio.

o ¶DENIQVE. Lege deinde.

p ¶AGI POSSIT. Sed vbi iam cœperit mora insulæ fulciendæ fieri, dies cedet obligationis, atque ideò rectè agetur, vt hic in fin.

q ¶INSVLAM FIERI. Quis simpliciter stipulatus est, nam adiecta die aut poena si ante certum tempus insula facta non esset. Locum tamen adiectum intellige, cuius si non fieret demonstratio, inutiliter quis insulam fieri stipularetur. l. non vtiq;. §. si quis insulam. ff. de eo quod cert. loc.

r ¶FABRICARI POSSIT.

s † Subaudi, expectandum erit. Videntur autem hæc duo responsa versiculo planè, superiori contradicere: sed si vtrunq; locum diligẽter obseruaueris, nihil pugnãtiæ est. In præcedenti nanque responso, non simpliciter opus fieri promissum erat, sed adiecta die, & adiecta pœna: si opus, illa die factũ non esset. Itaque dies (qui in debitoris gratiam semper insertus intelligitur. l. stipulatio ista. §. inter certam) expectãdus erit, cùm in eum tota obligatio sit collata. l. in illa, hîc verò sine die, & simpliciter insulam fulciri, aut fabricari promissum est, quo cásu licet diem tacitè lex subintelligat. l. interdum, nõ tamen idem quod expressus operabitur, cùm aliter exprimatur, quàm insit. l. Titia. ff. ad l. falc. potest quippe longior dies à partibus inseri, quàm à lege subaudiatur. l. j. §. si conueniat. ff. depos. Nec obstat Pompon. responsum, in l. si ita stipulatus essem abs te, dicentis eum, qui domum ædificari stipulatus est, non ante ex ea causa agere posse: quàm tempus præterierit, quo posset insula ædificari, nam illud, vt ibidem scripsimus, obtinet: cùm experiri vult stipulator ob non perfectum opus, ad totum (vt aiunt) interesse. Ad particulare verò, ob non inceptum opus, statim agi potest: cùm moram promissor incepit facere, vt hîc, & l. continuus. §. item qui insulam, & l. existimo. §. fin. Committitur quippe stipulatio in id quod interest agentis, hac l. §. Celsus. Quare ex ea stipulatione poterit stipulator, prout eius intererit. l. si procurator. ff. rem ra. hab.

Ante diẽ, quãdo possit ad factũ agi.

IOAN. CORAS. VALEN.
XX. NOVEMB. 1546.

INT

non confertur beneficium. l. inuito. ff. de reg. iur. Per mediam tamē alterius personam, & ita per obliquum quæritur: vnde & alius pro me soluendo creditori, aut promittēdo me liberat. l. j. §. penult. in fin. ff. de exerci. action. l. si stichum. §. fin. in fin. ff. de solutio. l. soluendo. ff. de nego. gest. l. soluere. ff. de solutio. Quod non tam constitutum censeri debet, vt faciliores simus ad liberationem. l. Arrianus. ff. de action. & obligatio. quàm quòd principaliter interfuit creditoris pecuniam debitā recipere, aut mutare personam debitoris. Permixta itaq; creditoris persona, & vtilitas facit in inuitum conferri liberalitatem. d. §. generaliter, quæ aliâs nolenti minimè quæreretur. d. §. non potest, neque enim seruiendum aliter lex putauit iniustè debitoris voluntati, vt de commodis creditoris detraheret, vel vt ei potius officeret. l. in fundo. ff. de rei vendicat.

IOAN. CORAS. VALEN.
XII. NOVEMB. 1546.

L. Si ita quis.

1 *Siue, dictio.*

2 *Causa celerior consumit.*

APHRICANVS LXIII.

SI ITA QVIS STIpuletur, *siue*[a] *nauis ex Asia venerit, siue Titius consul factus fuerit*[b], vtra prius[c] conditio extitisset, stipulatio committetur, & amplius cōmitti non potest[d]: sed enim[e] cùm ex duabus disiunctiuis conditionibus altera defecerit[f]: necesse est vt ea quæ extiterit[g], stipulationem huiusmodi committat[h].

a SIVE. † Dictio Siue, disiūctiua coniunctio est, quæ si ponatur inter verba æquiualentia, stat expositiuè: idcóque sensum coniungit, licet verba disiungat, vt in eo exemplo *Alexāder siue Paris Helenam rapuit.* l. ad protegendam. C. de in li. dan. tuto. vbi verò inter verba, aut orationes diuersas ponitur, quod regulariter contingit, vtrunque disiūgitur, vt hic, & alibi sæpe.

Siue, dictio. 1

b ¶ FACTVS fuerit. Decem dare spondes.

c ¶ VTRA prius. Siue prior nauis venerit, siue Titius ante consul factus fuerit.

est cōmittatur, & sępè stipulatoris interfuit. Sic enim stipulatio in se reuoluitur, id est, sæpè committitur. l. iiij. §. fi. ff. rē pu. sal. fo. atque ideo sæpius ex ea stipulatione agi potest, prout interest agētis. l. si procurator. ff. rem ra. hab. vt in eo exēplo Scęuolæ. *si neque per te, neque per hæredem tuū vim fieri stipulatus essem,* egerimq; qđ mihi vim fecisses, hęredis nanq; factū in stipulat. rectè remanebit. l. si sic, ij.

e ¶ SED ENIM. Ostendit hæc dictio Aphricanū hîc aduersari prędictis. Aduersatur autē ita, quoniam licet traditū sit existentiam vnius ex disiunctiuis cōditionibus impedire ex altera postea existente stipulationem committi, defectus tamen vnius, hunc effectum non operatur.

d ¶ COMMITTI NON POTEST. Licet ex altera causa existat conditio, altera enim non vtraq; inerat stipulationi, l. cū quærebatur. §. j. ff. indi. sol. † Et generaliter dicimus, vbi duæ causæ ad idē tendunt, effectū celerior consumit, vt hîc, Non itaq; amplius cōmittetur pœna semel cōmissa, nisi id actū sit, vt in singulas causas toties cōmittatur. l. si duo. §. fin. ff. de recep. arbit. actū autē intelligitur, si stipulatio non ad pœnā, sed in id quod inter-

Causa celerior consumit. 2

f ¶ DEFECERIT. Veluti, quia Titius mortuus sit, quem propterea constat consulem fieri non posse.

g ¶ EXTITERIT. Post alterius defectū.

h ¶ COMMITTAT. Id est, faciat committi.

IOAN. CORAS. VALENT.
XIII. NOVEMB. 1546.

est

EX

Hoc, dictio.

a 1 EX HAC DIE. Interpositæ stipulationis.†Etenim pronomen hoc, demonstratiuum est, præsentis temporis.l.j.in princ.ff. de no. oper. nuntiatio. l. Mæuius. §. duorũ.ff.de legat. ij. Secus ergo, si adiectũ esset pronomen demõstratiuũ futuri: quia dixisset Aphricanus ex illa die, tūc enim tempus existentis cõditionis significaretur.

b ¶DENA. Id est, decem. l. cũ duo. ff.de in di. addict. dixi in l. stipulatio ista.§.cũ qui.

c ¶HUIUS TEMporis. Medij inter stipulationem, & conditionis euentum.

d ¶NON IMMERITÒ dubitatur.

Conditio ad quod tēpus retrotrahatur.

2 †Imò videtur immeritò dubitari, cùm hoc in conditionibus perpetuum sit, vt ad tēpus contractus nempe stipulationis interpositę retrò ducantur. l. necessariò. §. quod si pendente.ff.de pericul.& commo.rei ven. cùm enim, inquit Caius, extitit semel conditio, perinde habetur, ac si illo tempore quo stipulatio interposita est, sine conditione facta esset. l.potior, in fin. princip.ff. Qui pot.in pign. habe. sol. conditio retrotrahitur ad tēpus actus cõfecti, respectu obligationis, quæ ab ea die effectum sumit, non item respectu præstationis, quæ post existentem conditionē: & ab eo duntaxat tempore facienda est, in obligatione præsertim annua, ne nimium & contra voluntatem grauetur promissor.

e ¶EORUM QUOQUE ANnorum. Trium, videlicet.

f ¶IN ID TEMPUS. Existentis conditionis.

g ¶TALIS SIT. Vide quæso, quàm innixè cupiant Iurisconsulti, & nitantur legis sensum patefacere, clarum, apertũ & facilem omnibus reddere.

Obscuritatis affectatio taxatur.

3 †Rem enim à se non admodum obscurè tractatã, veritus hîc Aphrica. ne lector nõ. planè perciperet crassiore expositione vsus est, vt non abs re à viris doctissimis taxentur affectati isti rerum obscuratores, qui curiosa, & exquisita nimio affectu diligentia, vt quod prorsus ignorant, acutè scire videantur, rem per se claram consultò ipsa etiam refragante natura, tã anxiè, sollicitè, & obscurè tractant, vt auditores stupidi, & Calcozelliæ, hoc est, ineptæ & peruersæ affectationis duntaxat admiratores, nihilo tamen doctiores inde recedant.

h ¶TUNC. Hic articulus tunc temporis, extremitatem significat. l. si is. §.fin.ff.de cond.& demonstr.

i ¶DENA PRAESTENTUR. Et ita cum post triennium conditio extiterit, triginta pro præterito tempore peti poterunt. l. si ita stipulatus fuero, si Titius, in princ. hoc enim casu, & similibus fit præstatio post purificatam conditionem totius temporis præteriti ex die celebrati actus. l. si cui legetur, in fin. prin. ff. de leg. j. De vsuris

L. Huiusmodi.

1 *Hoc, pronomen.*
2 *Conditio ad quod tempus retrotrahatur.*
3 *Affectatio obscuritatis taxatur.*

IDEM LXIIII.

HVIUSMODI stipulatio interposita est, *si Titius consul factus fuerit, tūc ex hac die* [a] *in annos singulos dena* [b] *dare spondes*: post triẽnium conditio extitit: an huius temporis [c] nomine agi possit, non immeritò dubitabatur [d]. Respondeo eã stipulationem vtilem esse: ita vt in ea eorum quoque annorum [e] qui ante impletam conditionem intercesserint, præstatio in id tempus [f] collata intelligatur, vt sententia eius talis sit [g], tũc [h] cùm Titius consul factus fuerit, in annos singulos etiam præteriti tẽporis habita ratione dena præstentur [i].

ris

ris quoque conueniri potést, vt ad diẽ non soluta pecunia, quod competit vsurarum nomine ex die interpositæ stipulationis præstetur. l. lecta. §. si. ff. de reb. cred. nisi pro tempore, quo cessatum est, minores vsuræ; nẽpe, quincunces cucurrissent, & de maioribus, videlicet, semissibus adhuc esset conuentum. Tunc enim, quia quincunces cum semissibus vsurarum modum legitimum excederent, sic res temperabitur, vt in futurum duntaxat ex die cessationis crescant vsuræ. l. cùm quidam, in princip. ff. de vsur.

IOANNES CORASIVS TOLOSAS VALENT.
XIII. NOVEMB.
1546.

L. *Quæ extrinsecus.*

1 *Actus impertinens non vitiat.*
2 *Denarius.*
3 *Aureus.*
4 *Variatio an vitiet stipulationem.*

VLPIANVS LXV.

QVAE EXTRINSECUS & nihil ad præsentem actum pertinẽtia adieceris stipulationi, pro superuacuis habebuntur, nec uitiabunt obligationem [a], uelutí si dicas, *arma virúmque cano spondeo*, nihilominus ualet. Sed & si in rei quæ promittitur, aut personæ appellatione uarietur [b], non obesse placet [c], nam stipulanti [d] denarios [e] eiusdem quantitatis, aureos [f] spondendo obligaberis: sed & ser-

Actus impertinens nõ vitiat. a 1 NEC VITIABVNT obligationẽ. ✝Nec enim vitiant scripturas, quæ superabundant. l. non solent. ff. de reg. iur. l. testamentum. C. de testament. Contrà tamen plerisque videri potuisset, quod dici soleat actum impertinẽtem, & extraneum, stipulationem vitiare. l. cõtinuus, in princip. Sed dic illud obtinere, vbi per actum illum non pertinentem ad alia negotia discessum est, quia contrahentium alter aliud agere cœpit. l. si ex pluribus, in princip. ff. de duo. reis. *Arma virũ q; cano:* Principiũ est peruulgati vers. Vergiliani, qui cũ ad stipulationem nihil prorsus pertineat, sed ridiculè potius insertum sit, promissorem non habuisse animum obligandi videbatur, atque ita stipulationem inutilem. l. obligationum substantia. §. fin. ff. de action. & oblig.

b ¶VARIETVR. Spectata verborum figura, nec enim intelligendum est, partes mente variasse, vt vnus de vna re, aut persona, alius de alia sensisset; tunc enim dubio procul vitiaretur stipulatio. l. j. §. si quis simpliciter, hoc tit. perinde ac si ad interrogatum respõsum non esset. §. si de alia, de inutil. stipulatio.

c ¶NON OBESSE PLACET. Cùm in corpus consensum sit, licet in denominatione esset diuersitas.

d ¶NAM STIPULANTI. Adfert exemplum primi membri, cùm in rei, quæ promittitur, appellatione variatur.

e 2 ¶DENARIOS. ✝Denariorum diuersa fuisse genera scriptores tradunt, hîc de denarijs Romanis Vlpianum sensisse autumo, qui singuli denos asses efficiebant: vt & nouissimè Gulielmus Budæus maximum seculi nostri ornamentum, in ij. de asse demonstrat. *Denarius.*

f 3 ¶AVREOS. ✝In iure ciuili, quod nunc habemus, non vna (inquit Budæus in v. de asse) aurei æstimatio est, vt multi existimant, sed pro tempore aliquid statuentium principum faciunda, à quo non multum abhorrẽs Alciat. in dispunctio. aureum docet, apud Vlpianum, decem librarum nostrarum summam æstimatione reddere, *Aureus.*

uo [z] stipulanti Lucio domino suo [h], si Titio qui idem sit [i] daturum te spondeas, obligaberis [k].

dere, non vt vulgò existimant, quatuor libras.

g ¶SED ET SERVO. Adfert exemplum cùm in personæ appellatione variatur.

h ¶LVCIO DOMINO SVO. Qui Titius quoque dicebatur, hoc est Lucius Titius.

i ¶IDEM SIT. Vocabatur enim, vt diximus, Lucius Titius.

Variatio an vitiet stipul.

k ¶OBLIGABERIS. † Hæc enim
4 nominum variatio respectu rerum, aut personarum, cùm in idem partes consentiant, non est impedimento stipulationi. l. si sub vna, in princ. licet secus si erratū esset. l. si quis in fundi. ff.

ff. de leg. j. sed & eo casu, quo res ipsa præsens demonstraretur, non noceret in appellatiuo nomine error, vt hoc textu adductus Accurs. & alij docēt: veluti, si dicam hunc equum spondes: cum sit bos, aut hunc Pamphilum seruum: cùm Stichus appelletur: fungitur quippe vice proprij nominis, tam certa demōstratio. l. nemo, in prin. ff. de hære. insti. quando nō intersit an proprio nomine res appelletur, an ad digitum, vel oculū demonstretur. l. certum. ff. de reb. cre.

IOAN. CORAS. VALEN.
XIIII. NOVEMB.
1546.

L. Si minor.

1 *Lex Aelia Sentia.*
2 *Minor rem sibi debitam non alienat.*
3 *Maior, minoris verbo non continetur.*

PAVLVS LXVI.

SI MINOR XX. annis à debitore suo [a] stipuletur *seruum manumissurum*, nō est executio [b] stipulationis danda [c]: sed & si ipse xx. annorum erit [d], non impedietur manumissio: quia de minore lex [e] loquitur [f].

a ADEBITORE SVO. Qui finge Pamphilum seruum debebat.

b ¶EXECVTIO. Hinc nota actū qui non valet, non mereri executionem.

c ¶DANDA. Sic enim fieret fraus

Aelia Sentia lex.

1 legi † Aeliæ Sentiæ, quæ districtè prohibuit, ne minores xx. annis proprios seruos manumitterēt. §. eadem. l. quibus ex caus. manum. non lic. in instit. cōsilio minorum, quasi parum firmo in hunc modum resistens. l. si minor. ff. de seru. exportan. Nouerat enim eos, qui eam ætatem agūt facilè circumueniri, seruulorúmque blandimentis, & adulationibus capi, & ita facultates suas leuibus ex causis diminuere. Ergò vult hic text. minorem, qui lege prohibetur ante xx. annum seruos manumittere non posse, eadem

Minor quâ rem alienare prohibeatur.

eadem ratione consentire manumis-
2 sioni serui sibi debiti. † Quare existimauerim & illud hoc text. verissimum, vt sicut minor non potest rem suam immobilem alienare, sine decreto. toto titu. C. de præd. mino. ita nec sibi debitam.

d ¶VIGINTI annorū erit. Hoc est, si xx. annos attingat.

e ¶LEX. Aelia Sentia, de qua diximus.

Minoris verbo, maior non continetur.

f ¶LOQVITVR. Nō ergo maior lege continetur. l. cùm prætor. ff. de iudi. l. maritus. C. de procur. & quia ad tempus prohibitum, post tempus permissum intelligi debet. l. imperator. ff. de postuland. l. pater. §. fundum. ff. de leg. iij.

IOAN. CORAS. VALEN.
XV. NOVEMB.
1546.

L. *Illa stipulatio.*

1 *Imperſonalitas an vitiet ſtipulationem.*
2 *Dare, verbum executiuum.*

IVLIANVS LXVII.

ILLA STIPVLATIO, *decem ſalua fore*[a] *promittis*, valet[b].

a DECEM SALVA FORE. Sic legendum, non vt vulgò corrupti codices habẽt, *Rem ſaluam fore*: nam de ſtipulatione rem ſaluam fore, cùm ſit prætoria ſtipulatio, & habeamus ſpecialem titulũ, non eſt veriſimile Iulianum hîc impertinenter tractare.

b VALET. Contrariũ prima fronte videri poterat, quod hic nec ſe daturum, nec facturum promiſſor ſpondeat: contra proprium ſtipulationis.l. v. §. ſtipulatio. ſed imperſonaliter promittat, decem ſalua fore, à quo ſalua futura ſint, non exprimens. 1 †Conſtat autem imperſonalitatem ex parte promiſſoris, ſtipulationem vitiare, auth. ſi quando. C. de conſtit. pecun. §. ad hoc aliud, vt cùm de appellat. cog. col. viij. & de ſe quemque promittere oportere. l. inter ſtipulantem, in prin. Sol. hic promittit factum proprium, cùm promiſiſſe intelligatur ſe curaturum, vt decem ſalua ſint. l. quoties. ij. & d. l. inter ſtipulantem. in princ. & quod de imperſonalitate oppoſitum, tametſi doc. recipiũt, verum non eſt; vt luculenter probaui, in l. ſtipulatio iſta. §. ſi quis ita. Quare fruſtra ad earum diſtinctionẽ recurreremus, aut eſt imperſonalitas ex parte promiſſoris in verbo promiſsiuo, vt tunc vitietur ſtipulatio. d. authent. ſi quando, aut in verbo exequutiuo, & 2 valeat vt hic. §. ſequenti. †Eſt autem verbum dari, exequutiuum præcedentis obligatorij verbi, promitto. l. fi. §. Labeo. ff. de reb. credit.

Imperſonalitas an vitiet ſtip.

Dari verbum executiuum.

IOAN. CORAS. VALEN. XV. NOVEMB. 1546.

§. *Eum qui.*

1 *Promiſſor quando expromiſſorem dando liberetur.*

EVM QVI *decẽ dari ſibi curari* ſtipulatus ſit[a] nõ poſſe decẽ petere[b], quoniã poſsit promiſſor reũ locupletẽ dando liberari[c]

a STIPVLATVS SIT. Quia, finge ſtipulationis verba: Titius ita concepit, promittis mihi te curaturum, vt decem mihi dentur?

b DECEM PETERE. 1 †Præcisè à pmiſſore, hoc eſt, nõ poterit ideo ſtipulator intẽdere, oportere per promiſſorẽ decẽ dari. l. fin. §. Labeo, vbi idẽ caſus ſcribit. ff. de reb. cred. Diuerſum, ſi quis ſe ſoluturum cõſtituat. l. promiſſor. §. fi. ff. de conſtit. pecun. Diuerſum item, ſi quis promiſerit facere, quod mihi darentur decem; neque enim tunc ſufficeret expromiſſorem dare; ſed ipſa decem præſtanda eſſent. l. ſi hæres iuſſus, in princip. ff. de leg. j. quandoquidem, vt illic Caius docet, nemo facere poteſt, vt ego centum habeam, niſi mihi dederit. Hinc nota magis præciſam verbi faciendi, quàm curandi ſignificationem. l. verbum facere. ff. de verborum ſignificatione.

Promiſſor quando liberetur dando expromiſſorem.

c LIBERARI. Ad eundem ſenſum Celſus ex ſententia Labeonis in d. §. Labeo, ait eum, qui decem dari curari ſtipulatus eſt, idcirco non poſſe decem dari oportere, intendere: quia etiam reum locupletem dando

dando, promissor liberari possit, quo significatur non esse cogendum cum accipere iudicium, si reum locupletem offerat.

Labeo ait [d]. Idémque & Marcellus lib. vj. Digestorum refert.

d ¶ LABEO AIT. Cuius sententiam Celsus quoque refert in dicto. §. Labeo.

IOAN. CORAS. VALEN.
XV. NOVEMBR.
1546.

L. Si pœnam.

1 *Pœna quando adyciatur quantitati in fraudem vsurarum.*
2 *Promittens mutuare, factum promittit.*
3 *Interesse est incertum.*
4 *Tempus debitori modicum datur.*

PAVLVS LXVIII.

SI POENAM [a] stipulatus fuero, *si mihi pecuniam non credidisses*, certa est [b] & vtilis [c] stipulatio. Quod si ita stipulatus fuero, *pecuniam te mihi crediturum spondes* [d], incerta est [e] stipulatio, quia id venit in stipulationem quod mea interest [f].

a ¶ SI POENAM. Decem aureorum finge. CREDIDISSES. Hoc est, mutuò dedisses: credendi nanque verbum licet generale sit. l. j. ff. de reb. credi. Plerunque tamen ad mutuū ex subiecta materia necessariò contrahitur.

b ¶ CERTA est. Cùm pœna certa dationem certæ quantitatis contineat, & obligatio dādi certa sit. l. vbi autem. §. penult. nā & ex ipsa pronunciatione apparet, quid, quale, quantúmque sit in stipulationem deductum. l. stipulationum quædam certæ.

c ¶ ET VTILIS.

Pœna adiectam vsurarum fraudem. 1 † Contra videbatur, cùm adiecta obligationi quantitatis pœna, in fraudem vsurarum incerta præsumatur. l. Iulianus. §. ibidem. ff. de action. empt. l. cùm allegas. C. de vsur. Sed illud obtinet vbi pœna ad creditoris commodum adiicitur: nam si in fauorem rei addatur, vt hîc, non potest quoquomodo pœna vsuram sapere, cùm vsura solius creditoris improbatam vtilitatem respiciat.

d ¶ SPONDES. Nec pœnam stipulatus sum, si mihi non credidisses.

Promittēs mutuum dare. e ¶ INCERTA EST. † Obstat: quia 2 hęc stipulatio promitto me pecuniam crediturum, hoc est, mutuaturum, dationem continet, cùm per dominium demus, hoc est, dominium transferamus. l. ij. §. appellata. ff. de rebus credi. atqui stipulatio dandi certa est. l. vbi autem. §. fin. Cæterum fallax est hæc argumētatio, cùm in hac stipulatione non deducatur datio principaliter, sed purum factum: nempe contractus mutui, qui vt & alij omnes facti est. l. cōsilio. §. fin. ff. de cura. furio. Ergo qui promittit se crediturum, factum promittit, quia promisisse intelligitur se initurum contractum mutui, in cuius cōtractus executiōe, licet emergat obligatio dandi, non tamen hoc attendimus, sed quod principaliter agitur. l. si quis nec causam. ff. de reb. cred. sicut nec traditio, quæ facti est. l. si rem tradi & necessaria, vt ex contractu dominium transferatur. l. si ager. ff. de rei vendic. cùm veniat ad executionem obligationis dandi præambulæ, reddit eam incertam. Sed perpetuò dicimus, cum qui promittit se daturum rectā dationem in stipulationem deducere, proinde stipulationem certi esse, contineréque vt dominiū stipulatoris omnino efficiatur. d. l. vbi autem. §. fin.

f ¶ QVOD MEA INTEREST.
3 † Ergo vult hic text. apertè, id quod interest, incertum esse, non igitur mi- *Interesse incertum.*

rum, si lex vbicꝫ dicat ad id actionem
incerti esse. l. liber homo. §. fin. hoc tit.
l. fi. ff. si quis in ius voca. non ier. nam
explodenda est eorum sententia, qui
censent id, quod interest certi condi-
ctione peti, & lege & ratione carens,
violánsꝗ omnino legum verba, dum
album pro nigro exponens incerti, id
est, certi interpretatur. Qua de re am-
pliter doc. in l. certi condictio, in prin.
ff. de reb. cred. At verò in textu no-
stro dices, cùm etiam si mutuatũ fuis-
set à me debitore pecunia confestim
peti potuisset. l. eum qui. j. §. quoties,
non potest dici mea interesse. l. non vi
detur. ff. de acquir. pos. Respondeo sa
tis mea interesse, vt interim meis com
Tempus modicum indulgetur debitori. 4 moditatibus seruiam. † Quod enim
vulgò dici solet, pecuniam quæ præ-
senti die debetur, statim peti posse,
cum aliquo temporis temperamento
intelligendum est. l. quod dicimus. ff.
de solutio. Indulget nanque lex debi-
tori modicum saltem tempus, non mi
nus decem dierũ, aut longius, vt pro
grauitate negotij iudex arbitrabitur.
l. promissor. §. j. de consti. Nec viden-
tur partes egisse, vt credita pecunia
statim repetatur. l. qui sic. ff. de solur.
cùm contrahant partes, vt suis neces-
sitatibus subueniant. l. j. ff. de contrah.
empt. quem finem ex contractu mo-
mentario assequi nequeunt. l. fin. §. fi.
C. de bon. quæ lib.

IOAN. CORAS. VALEN.
XVI. NOVEMB. 1546.

L. *Si homo mortuus.*

1 *Impoßibilitas excusat à pœna.*
2 *Pœna ex contractu nullo non debetur.*

VLPIANVS LXIX.

SI HOMO MORtuus[a] sisti non potest, nec pœna rei impossibilis[b] committetur[c],

Impoßibilitas excusat à pœna.
a 1 MORTVVS. † Siue tempo
re stipulationis interpositæ,
qui casus dubitationem nõ
habet, siue post. l. si decesse-
rit, in prin. ff. qui satisd. cogan. excusat
nanque superue-
niens impossibili
tas à pœna. l. si ve-
henda. §. idem iu-
ris. ff. ad l. Rhod.
de iac. Si tamen
contingat respe-
ctu rei, quæ est in
obligatione, vt
hîc. Secus si in re
tantum posita in
conditione. l. in il-
la, vbi dixi. Rursus quod hîc dicitur
homine mortuo pœnam non cõmit-
ti, sanè accipiendum est, si mortuus sit
citra moram, vel culpam debitoris, a-
lioqui secus. l. si eum. §. j. ff. si quis cau
tio. nam cùm in odium morosi, homo
mortuus viuere, vt & alia res perem-
pta extare fingatur. l. si seruum. §. se-
quitur, & §. fin. non stato homine ad
pœnã agi poterit. l. inter stipulantem.
§. stichum.

b ¶ REI IMPOSSIBILIS. Hoc
est, rei quam impossibile est exhibere.

c ¶ COMMITTETVR. Impossi-
bilium quippe nulla est obligatio. l.
impossibilium. ff. de regul. iur. l. fi. C.
quæ sen. si ap. rescin. l. impossibilis, vt
2 dixi hoc tit. † Cùm itaque principalis *Pœna ex contractu nullo non debetur.*
obligatio de sistẽdo homine, propter
impossibilitatem, quæ suberat ab ini-
tio, vel postea e-
mergit, corruat, re
ctè dicit Vlpian.
pœnam non com
mitti. l. non du-
biũ. C. de leg. Ea-
dem quippe ratio
est destruendi ac-
cessoriũ, quæ prin
cipale. l. si quis in-
quilinos. §. fin. ff.
de leg. j. nam si ra-
tio cessaret in accessorio, maneret il-
lud primaria obligatione perempta. l.
& si is. C. de præd. mino. Quocirca li-
cet stipulatio alteri fiat inutiliter, quia
stipulatoris non intersit, & inuentæ
sint stipulationes, vt quis quod sua in-
terest stipuletur. l. stipulatio ista. §. al-
teri, & §. alteri, de inutil. stipulatio. in
Inst. Pœnam tamen, si alteri non de-
tur, potest quis stipulari. d. §. alteri. Li
cet enim nullo probabili commodo
stipulator afficiatur, quod detur alte-
ri, sentit tamen commodũ, si ipse pœ-
nam consequatur. Planè quod dici-
mus stipulationem hominis mortui
etiam

etiam respectu pœnæ inutilem obtinet: siue facta sit stipulatio inter eos, qui ignorauerunt hominẽ mortuum esse.l.j.§.si id quod.ff.de action.& oblig.siue inter scientes, quandoquidem nihil agere eos existimandũ, qui rem impossibilem in obligationem deducũt. l.cùm hæres.§.j. ff.de statuli.l.non solum.ff.de actio.& oblig.

quemadmodum [d] si quis Stichum mortuum dari sibi stipulatus, & si datus non esset, pœnam stipularetur [e].

d ❡QVEMADMODVM. Ad confirmationem eius, quod dixit de stipulatione consistente in faciendo, inducit Vlpian. simile stipulationis in dando consistentis.

e ❡STIPVLARETVR. Quo casu pœna, vult dicere Vlpian. propter impossibilitatem nõ committeretur, nisi casus ille impossibilis emergeret post contractam morã. l. inter stipulãtem. §. stichum, & l. si seruum. §. sequitur.

IOAN. CORAS. VALEN.
XVI. NOVEMB. 1546.

Populares qui.

a
1 ❡POPVLARI MEO. † Id est, socio amico & familiari meo eiusdem gentis & populi: nam & Isidorus Glabrio, Phœniciæ, splendidissima Tyriorum colonia, vnde Vlpiano origo fuit. l. j. ff. de cens. oriundus quoque fuisse hinc demonstratur. Terentius in Phormione, *Amicus summus meus & popularis Getta*. Populares ergo dicuntur de vno populo. amici, vt duo Tholosani.

L. Mulier.

1 *Popularis qui.*
2 *Stipulatio inutilis obligationem nouat.*

IDEM LXX.

MVLIER QVAE dotem dederat populari meo [a] Glabrioni Isidoro, fecerat eum [b] promittere dotem, si in matrimonio decessisset [c], infanti [d], & decesserat [e] constante matrimonio: placebat ex stipulatu actionem non esse [f], quoniam qui fari [g] non poterat, stipulari non potest [h].

b ❡EVM. Isidorũ Glabrionem.

c ❡DECESSISSET. Mulier quæ nubebat, & dotem dederat.

d ❡INFANTI. Eiusdem forte mulieris ex priore matrimonio filio.

e ❡ET DECESSERAT. Mulier prædicta.

f ❡ACTIONEM NON ESSE. Manebit tamen salua actio ad dotem mulieri, aut hæredibus eius: licet stipulatio infantis effectum nõ habeat. l. certi condictio. §. quoniam, in fin. ff.
2 de reb. cred. † Nec obstat, si dicas per stipulationem etiam inutilem, obligationem primam nouationis iure tolli. §. præterea, circa princip. Quib. mod. tol. oblig. in Inst. hoc enim obtinet, si stipulatio naturaliter saltem valeat, alioqui secus. d. §. præterea, vers. nõ idem iuris, atqui hoc casu nostro stipulatio cùm careret cõsensu, nulla omnino fuit. l. j. §. adeo. ff. de pact. etiam respectu naturalis obligationis, quæ ex consensu nascitur. l. stichum. §. naturalis. ff. de solutio.

Stipulatio inutilis an nouet obligat.

g ❡FARI. Id est, loqui, & verba proferre, inde fasti, & nefasti dies, vt in commentariis. l. j. in princip. explicuimus abundè.

h ❡STIPVLARI NON POTERAT. Infans, quoniam fari non potest, non stipulatur. d. l. j. in princ. Quod si fari potest, tametsi eius ætatis sit, vt non intelligat quid agat, rectè stipulabitur. l. seruum. ff. Rem pupil. sal. for. quod propter vtilitatem, vt illic Caius scribit, benigniorẽq; interpretatione receptum est; nam stricto iure infans

etiam, qui fari potest, hoc est, proximus infantiæ, qui rectè incipit loqui, qualis est, qui septimum aut octauū annum agit, non tamen vtiliter stipulatur. §. pupillus. de inutil. stipulat. in Instit. quæ omnia paulò plenius excussi, in d. l. j.

IOAN. CORAS. VALEN.
XVII. NOVEMB.
1546.

L. Cùm quid.

1 *Pœnam commodissimum est inserere.*
2 *Pœnalis stipulatio quomodo concipienda.*

IDEM LXXI.

CVM QVID [a] vt fiat stipulamur [b], pœnam sic rectè concipiemus, *si ita factum nō erit* [c], cùm quid ne fiat [d] sic [e] *si aduersus id factum sit* [f].

a CVM QVID. In stipulationibus in quibus factum versatur, siue id in faciendo consistat, siue in non faciendo, optimum est pœnam subiicere; † nam pœna non subiecta incertum est, quid debeat is qui contra promisit, fecerit, quoniā enim futurum est, vt in id quod interest condemnetur. l. si pœnam. Quanti autē intersit probatio difficilis est. l. fin. ff. de prætor. stipul. onerabitur admodum actor cui necessum erit planè facere, quanti sua intersit. §. si. de verb. obliga. in institut. ad vitandas igitur tales difficultates, pœna subiicienda est: quomodo autem addenda sit, tradit hic Vlpian. familiariter docens, quomodo sint concipiendæ pœnales stipulationes, respectu facti, vel non facti, quod explicatius adhuc Venuleius tractat in l. continuus. §. penult.

Pœnā adycere contractui cōmodissimum. 1

b ¶ STIPVLAMVR. Id est, stipulari volumus.

c ¶ NON ERIT. Pœnæ nomine (subaudi) decem aureos dabis.

d ¶ CVM NE QVID FIAT. Stipulari volumus.

e ¶ SIC. Id est, hoc modo.

f ¶ FACTVM sit. † Tunc pœnæ nomine decem aureos dare spondes, quod si in stipulationem plura facta deduxerim, quorum quædam in faciēdo, quædā in non faciendo consistunt: sic pœnæ clausula subiicienda erit, *si ita non feceris, aut si quid aduersus ea feceris, decem aureos mihi pœna nomine dabis.* l. continuus. §. penultimo. Túmque si contingat, vt contra quàm promissum est facias, siue in faciendo, siue in non faciendo pœnam committes. §. finali. de verborum obligationibus, in Instit.

2 *Pœnalis stipulatio quomodo concipienda.*

IOAN. CORAS. VALENT.
XVII. NOVEMB.
1546.

L. Stipulationes non diuiduntur.

1 *Actus iudicatur secundum naturam rei deductæ.*
2 *Vsusfructus cur diuiduus.*
3 *Vsus cur indiuiduus.*
4 *Facti pars in contractum deduci nequit.*
5 *Obligatio rem restitui indiuidua.*
6 *Obligatio dandi diuidua.*
7 *Interesse, quandoque indiuiduum.*
8 *Obligatio facti, an præcisa.*
9 *Sententia, quandoque difformis libello.*

NON

IDEM LXXII.

STIPVLATIONES non diuiduntur earum rerum, quæ diuisionem non recipiunt [a], veluti *viæ, itineris, actus, aquæductus*, cæterarumq; seruitutum [b]: idem puto, & si quis faciendum aliquid stipulatus sit [c], vt puta, *fundum tra.*

2 NON RECIPIVNT. 1 †Nam vt actio mobilis, vel immobilis iudicatur, secundum naturam rei in eã deductæ. §. j. de non alien. col. ij. ita & stipulatio diuidua, et indiuidua. l. ij. §. & harũ, & l. iiij. §. Cato, & vtrobique dixi. Interpretandum igitur, quod dicimus stipulationem diuiduam respectu rei diuisibilis in eam deductæ: nã in sui conceptione indiuidua semper dici debet, cũ ex consummatione formam, & perfectionem recipiat. l. si is qui quadringenta. §. quædam. ff. ad l. falc. & in imperfectis pars demonstrari non possit. l. ij. in princ. ff. de præto. stipula. cùm nihil actum esse credamus, dum aliquid agendum supererit. l. cùm Syllanianum, in fi. C. de his qui. vt indig. præterea, quoniã tunc cum contrahitur, facti est. l. v. §. stipulatio, vt & cæteri contractus. l. consilio. §. fina. ff. de cura. furio. facta autem diuisionem non recipiunt, vt hac l. & l. in executione. §. secunda.

Diuiduũ dicitur secundũ naturã rei.

b ¶ CAETERARVMQVE SERuitutum. Præter vsumfructum, qui & diuidi potest, non sicut cæteræ seruitutes indiuiduæ sunt. l. j. §. si vsusfructus. ff. ad l. falcid. Cuius rei ratio
2 non sat nostratibus liquet. † Ego à iurisconsultis vsumfructum dupliciter accipi scio, pro iure ipso vtendi. l. j. ff. de vsufruct. & pro actuali fructuum perceptione. l. si vsusfructus. ff. de iur. dot. in prima significatione, vel inuiti fateri cogimur indiuiduũ esse, exemplo cæterarum seruitutum. d. §. & harum, & hîc: cùm sicut reliquæ seruitutes incorporalis sit, qui nec tangi, nec videri potest, nec palpari. l. j. §. fin. ff. de rer. diuisio. Quod si ad alteram appellationem vsumfructũ referamus, vt scilicet perceptionem designat fructuum. d. l. si vsusfructus proculdubio diuiduus est. d. l. j. §. si vsusfructus cùm & pro parte fructus colligi percipiq; possint: nam frui quidem, inquit, Iul. Paulus, pro parte possumus. l. vsus pars. ff. de vsu & habit. Eadem ratione dicimus cæterarũ seruitutum commoditatem temporibus, & mensuris diuisionẽ recipere. l. si partẽ. ff. de seruit. rustic. prædio. l. arbor. §. fin. ff. commu. diui. l. Lucio. ff. de aqu. quot. & æsti. hoc enim, non ad ius seruitutis, sed ad modum vtendi respicit. l. iiij. §. j. ff. de serui. At verò dices, cur ergo Iurisconsul. à seruitutibus exceperũt vsumfructũ. d. l. j. §. si vsusfructus. ff. ad l. falcid. si eodem modo diuisionem seruitutes cum vsufructu recipiebant. Respõdeo, quia hoc amplius est in vsufructu, vt in sua commoditate, nempe, in fructibus diuisionem etiã naturalem admittat. Aliæ verò seruitutes, non nisi per men-
3 suras & tempora. † Hinc quoque patet, cur vsus indiuiduus sit, quia vt in d. l. vsus. Iurisconsul. ait, vti pro parte non possumus, hoc est vtendi cõmoditatem pro parte percipere, nam qui fundi vsum habet, fructu fundi duntaxat vtitur, pro quotidiani vsus necessitate. l. j. ff. de vsu. & habita. §. j. illo tit. in Inst.

Vsusfructus cur diuiduus.

Vsus cur indiuiduus.

c ¶ STIPVLATVS SIT. Erit nanq; hæc stipulatio facti indiuidua, sicut stipulatio seruitutis. Rationem in §. Cato, scripsimus, ne solutionem in diuersis rebus fieri contingat. l. in
4 executione. §. pro parte. † Nec mihi placet, quod omnes tradũt initio partẽ facti in stipulationẽ deduci posse, veluti, partẽ foueæ purgari. l. ij. §. j. ff. de aqu. plu. arc. Aut partem fundi tradi. Hæc enim in stipulationem deducta non partis, sed totius nomine cen-

Pars facti non deducitur in contractum.

feri dicuntur: nam qui mihi partem fundi tradere promittit, non partē facti, sed totum factum promittit, licet de parte fundi actū sit. Sunt tamen quædam facta, quorum effectus & vtilitas scinditur: quia tantum vtilitatis facti pars affert in parte, quātum totum in toto, atq; ideo diuidua censentur. l. in executione. §. secunda, veluti, *Amplius nō agi, & rem ratam haberi.* d. §. Cato, & d. l. in executione. §. quod si stipulatus.

d ¶ FVNDVM TRADI. Hoc tex.
Obligatio rem restitu, tradiui dua. 5 planum fit ✝ obligationem rem tradi, indiuiduam, & obligatione, quia hæredes singuli insolidum obligātur, & solutione: quoniam pro parte res exsolui, hoc est, tradi nō potest, quid autem in obligatione rem restitui doc. plurimum affligūtur, à quibus tamen crebrò existimatum est, eam licet solutione diuisionē non recipiat, quando non nisi pro solido (vt est apud Marcel.) res restitui possit. l. si duo. ff. de pos. obligatione tamen sectionem admittere, cùm non insolidum vnusquisque hæres, sed pro portione tantum hæreditaria teneatur. l. in condictione. ff. de condict. fur. l. iij. §. hæres. ff. commod. l. si plures. ff. de vi, & vi armata. Ego verò non video, cur à traditione debeamus restitutionem seiungere: cùm & is tradere dicatur, qui restituit. l. verbum dandi. ff. de verbor. signific. Quocirca puto verissimum vtramq; obligationem in persona principalis omnino indiuiduā, vt hîc. l. j. §. si duos. ff. depos. l. si vt certo. §. si duobus. in fi. ff. commo. l. eandem. in prin. ff. de duob. reis. in personam autem hæredum, qui non solent ex facto defuncti, nisi pro portionibus hæreditariis teneri. l. si tibi homo. §. si fundus. ff. de leg. j. vtramque obligatione diuiduam l. in condictione. ff. de cond. furt. nisi respectu eius, qui solidæ rei tradendæ, aut restituendæ facultatem haberet. l. iij. §. hæres. ff. commod. cum enim solidum ad eum peruenerit, insolidum teneri debet. l. si plures. ff. de vi & vi armata præterquam cùm res hęredis tradenda esset. dict. §. si fundus. ea quippe ad hæredem peruenisse dici non potest, cùm nunquā fuerit defuncti, licet specialiter testanti concesserit lex, vt de re hæredis sicut de propria disponat. l. vnum ex familia. §. si rem. ff. de legar. ij. solutione verò, si species sit, quæ tradi, aut restitui debet: quoniam non nisi pro solido res præstari commodè potest indiuidua erit. d. l. si duo. ff. depos. Quod si quantitas cùm & ea sine creditoris incommodo pro parte præstetur. l. ij. & harum, & l. in executione. §. j. diuidua quoque solutione censebitur. dict. l. si duo. in prin. & ita hunc articulum nouè explico.

di[d], vel *fossam fodiri*, vel *insulam fabricari*, vel *operas*[e], vel quid simile his, horum enim diuisio corrumpit stipulationem[f]. Celsus tamen libro xxxviij. Digesto. refert Tuberonē existimasse vbi quid[g] fie-

e ¶ VEL OPERAS. De quibus dic, vt scripsi in l. in stipulationibus. §. operarum.

f ¶ CORRVMPIT STIPVLAtionem. Hoc est, finem, effectum & vtilitatem stipulationis, qua expositione patet eos grauiter falli, qui putant hanc rationem, idem quod dictū continere: vult itaque Vlpia. memoratas stipulationes seruitutum factorum operarum, aliorúmque id genus non diuidi, quia horum diuisio corrumpit stipulationem, hoc est, commodum & effectū eius. Si enim mihi (verbi gratia) insulam ædificare promiseris, & extructis muris cesses, aut relictis pluribus hæredibus decedas, damnosum mihi esset admodum, si vel tu nolles ad ædificiū alterius procedere, sed eius partis ex ędificatione, vel hæres tuus liberari.

g ¶ VBI QVID. Sunt hæc, & quæ sequuntur vsque ad versi. ideo verba Iurisconsulti Tuberonis apud Celsum, *vbi quid fieri stipulamur, si non fuerit factum, pecuniam dari oportere.* Quod dictum

ri stipulemur [h], & si non fuerit factum [i], pecuniam dari oportere [k], ideoq́ [l] etiam in hoc genere diuidi stipulationem [m], secũdum quæ Celsus ait posse dici [n], iuxta æstimationem facti [o] dandam esse petitionem [p].

ctum volui, ne quispiam cum nonnullis existimet falsò verba esse stipulationis.

h ¶ FIERI STIPVLEMVR. Simpliciter non adiecta pœna si non fiat: puta, insulam fabricari.

i ¶ SI NON fuerit factum. Quod in stipulatione conuenerat quia non fuerit fabricata insula.

k ¶ PECVNIAM dari oportere. Hoc euenit (dicebat Celsus) in omnibus faciendi obligationibus, vt qui non facit quod promisit, in pecunia numerata condemnetur, quanti stipulatoris intersit. l. si quis ab alio. §. fi. ff. de re iudica.

l ¶ IDEO'QVE. Quia pecuniam numeratam dari oportet.

m ¶ DIVIDI STIPVLATIO-

obligatio dandi diuidua.

6 nem. † Cùm obligatio dandi pecuniam partis præstationem recipiens, diuidua sit. l. ij. §. & harum & l. in executione. §. j. hinc autẽ habes, quòd licet principalis obligatio indiuidua sit, obligatio tamen ad ęstimationem, aut id quod interest in locũ eius subrogata est indiuidua: cùm ad pecuniam, & ita ad diuiduum contrahatur. d. §. primo. & obligatio diuidua, aut indiuidua intelligatur, secundum naturam rei in eam deductæ, vt hîc, & d. l. ij. §. & harum. & l. iiij. §. Cato.

Interesse quandoq; indiuiduum.

7 † Eo porrò casu id quod interest, indiuiduum censetur, quo cùm principaliter ad indiuiduum puta ad factũ agatur, non iure obligationis, sed officio iudicis in execution sententię accessoriè venit. l. ij. §. & ex his, vbi Bart. & alij, oportet quippe accessorium principalis naturam sequi. ca. si super gratia, de offic. deleg. in vj. c. accessorium, de regul. iur. eo. lib.

n ¶ POSSE DICI. Hoc casu, cùm factum non est, quod in stipulatione conuenerat, atque ideo in pecunia numerata fieri debet condemnatio.

o ¶ IVXTA AESTIMATIOnem facti. Id est, secundum quod factum æstimatum fuerit.

p ¶ DANDAM ESSE PETItionem. In pecunia numerata, verbi gratia, si insulam fabricare mihi promiseris, nec feceris, hoc factum pecunia æstimabitur, finge quingẽtis aureis iuxta quam æstimationem, ego stipulator contra te ad quingẽtos aureos agere potero: tantique condemna-

Facti obligatio an præcisa.

8 beris. d. l. si quis ab alio. §. fina. † & ita vtrumque & factum & æstimatio facti post moram est in obligatione. l. j. ff. de act. empt. l. fi. ff. si quis in ius voca. hoc est, poterit agere ad factum stipulator, aut ad facti æstimationem. l. si insulam. si hoc magis ei placuerit. l. stipulatio. §. siue autem. ff. de no. ope. nuntiat. non tamen poterit cogi (vt omnes existimant) promissor facere, sed præstando, quanti petitoris interest liberabitur, vt hîc, & d. l. si quis ab alio. §. fi. ne quędam seruitutis species in homine libero inducatur. l. j. & ij. ff. de lib. hom. exhib. Quam sententiam veram non esse perspicuum feci in ij. Miscella. ca. iij. cùm non in debitoris, sed in creditoris omnino gratiã inductum sit, vt si non fiat, quod promissum est, in id quod interest agi possit. d. l. stipulatio. §. siue autem, tantiq́; sequatur condemnatio. d. l. j. ff. de act. empt. d. l. si quis ab alio. §. final. & hic. Quocirca si ea via omissa petitori placeat ad factum agere, eique sit vtilius, iniquum esset onere faciendi promissorem qui factum explere potest, liberari. l. fideicommissa. §. fi. ff. de leg. iij. sic enim frustratio, & mora, quam nõ impunitam esse oportere Papinian. respondit. l. in fideicommissi. §. fin. ff. de vsur. ei prodesset; ex propriáque culpa præmium consequeretur, contra omnem & legis, & naturæ æquitatem. l. siue hæreditaria. ff. de negot. gest. In obligatione verò dãdi in qua

recep

receptum est debitorem dare precisè, hoc est dominium stipulatoris facere omnimodo teneti.l.vbi autem.§. fin. doctores censent, nec post moram, nec post interitum æstimationem, aut id quod interest in obligatione succedere, sed rem ipsam etiam extinctam peti debere.l.si seruum.§.fi.quę quoniam præstari non potest, iudicis officio fit condẽnatio in ęstimationẽ. l.Iulianus.ff.de confess.

Sententia quãdoque differens libello.

9 †Licet autem regulariter sententiam libello conformem esse oporteat. l. vt fundus. ff. commu.diuidun.l.fi. C.de fideicom. liber. hoc tamen casu propter necessitatem toleratur sententia, qua in aliud quàm petitum fuerit, iudex condemnat.l.vinum, vbi scriptores. ff.de reb.cred. Qua de re pleniore manu dico in l.si seruum.§.fi.

IOANNES CORASIVS TOLOSAS VALENT.
XIX. NOVEMB.
1546.

§. Si quis ita.

1 *Quanti ea res erit.*
2 *Ante diem quando ad factum agi poßit.*

SI QVIS ITA stipulatus sit[a], *si ante Cal. Martias primas*[b] *opus perfectum non erit*[c], *tunc quãti id opus erit*[d], *tantam pecuniam dari*[e], diem[f] promisionis cedere, non ex quo locatum est opus[g], sed post Cal. Martias[h], quia nec conueniri[i] ante Cal. Martias[k] reus promit-

a ¶ STIPVLATVS SIT. A redemptore, qui certo pretio opus faciendum locauerat, vt insulam fabricari, aut scribere librum.

b ¶ CALENDAS MARTIAS primas. De primis superuacuò mentionem facit, qui enim Calend. Martiis simpliciter stipulatur, de proximis sensisse intelligitur. l. qui ante.& l.eum qui Calend. in princ.

c ¶ OPVS PERfectum non erit. Verbi gratia scriptus liber, aut ædificata insula.

Quanti ea res erit.

d ¶ QVANTI id opus erit. 1 †hoc est inquiunt doc. quanti stipulatoris interest opus factum fuisse.l.iij.§.in cũ.ff. de damn. infect. quam expositionem ipse non admiserim cùm hæc verba *Quanti id opus erit*, ad veram rei æstimationem, non etiam ad id quod interest, quod plerunque rei pretium egreditur, regulariter referantur. l. vnic.§. fin.ff.si quis ius dic.l.arbitrio.in prin.ff.de do. l.prætor. ij.§.hæc autem.ff.vi bonor. rapto.l.inter hęc verba.ff.de verb.sig. ergo qui facere promittit opus, & si perfectum non erit, quanti id opus erit, censetur operis reliqui duntaxat promisisse æstimationem.d.l. vnic.§. fi.cum simil. Et quoniam ante diem scire non possumus, quid faciendum superest, non nisi lapso tempore iniri potest æstimatio.

e ¶ DARI. Quæritur, subaudi, quando dies promissionis cedat, hoc est, incipiat nasci obligatio.l. cedere diem.ff. de verb.sig.

f ¶ DIEM. Hic respondet.

g ¶ LOCATVM est opus. Et stipulatio contracta, intelligẽdũ quippe est, vt & contextus verba demonstrãt eodem tempore post locationem celebratam stipulationẽ, quæ ad roborationem præcedentis contractus adiecta fuit.

h ¶ POST CAL. MARTIAS. Id est, postquã venerint Martię Calẽdę.

i ¶ QVIA NEC CONVENIRI. Affert rationẽ, cur hoc casu nõ cedat dies stipulationis à tempore operis locati, seu contractæ stipulationis, quia si ex eo die cederet ante Cal. Martias promissor, vtique conueniretur. Atqui in specie proposita reus promittendi ante Martias Cal. cõueniri nõ potest.

k ¶ ANTE CAL. MARTIAS. Fin

tendi poterat[l]. Planè si *insulam fulciri*[m] quis stipulatus sit[n], non est expectandum, vt insula ruat, vt sic deinde[o] agi possit[p]. Nec si *insulam fieri*[q], vt tãtum temporis præter-eat, quãto insula fabricari possit[r]: sed vbi iam cœperit mora facien-dæ insulæ fieri: tunc agatur, diesq́ obligationi cedit.

Finitas, inquiunt doct. cùm tempus producendũ sit debitori, in cuius gratiam appositum est. l. cum tempus. ff. de regul. iur. & verba dulcia contra stipulatorem interpretanda sint. l. stipulatio ista. §. in stipulationibus. Quia in rescriptoribus non consen-do, vt dixi in l. qui ante Calendas.

l ¶POTERAT. Censetur etenim, qui ante Cal. stipulatur, Calẽdis ipsis stipulari. l. qui ante, & l. cum qui. ij. §. qui ita. ij. Qui autẽ Calendis stipulatur, ante Calend. experiri nequit: tametsi certum sit promissum expleri non posse, sed expectanda dies est, in quã tota obligatio collata intelligitur. l. in illa. l. si ita stipulatus essem abs te. l. existimo. §. fi. & l. insulam intra.

m ¶FVLCIRI. Id est, muniri, substrui, eidémq́ necessaria substentacula aptari.

n ¶STIPVLATVS SIT. Simpliciter non adiecta die, qua opus insulæ fulciendæ perfici deberet, non etiam inserta pœna: nam & id quod interest, cum Iul. Paul. placet pœnam appellare. l. fin. ff. de eo quod cer. lo. si insula fulta non esset, & ita à precedenti responso differt dupliciter, respectu diei, scilicet, & respectu pœnæ: in hoc enim vers. planè neutrum expressum est, nec dies, nec pœna: sed simpliciter opus promissum, in superiore verò responso facta est vtriusq́ expressio.

o ¶DENIQVE. Lege deinde.

p ¶AGI POSSIT. Sed vbi iam cœperit mora insulæ fulciendæ fieri, dies cedet obligationis, atque ideò rectè agetur, vt hic in fin.

q ¶INSVLAM FIERI. Quis simpliciter stipulatus est, nam adiecta die aut pœna si ante certum tempus insula facta non esset. Locum tamen adiectum intellige, cuius si non fieret demonstratio, inutiliter quis insulam fieri stipularetur. l. non vtiq́. §. si quis insulam. ff. de eo quod cert. loc.

r ¶FABRICARI POSSIT. 2 † Subaudi, expectandum erit. Videntur autem hæc duo responsa versiculo planè, superiori contradicere: sed si vtrunq́ locum diligẽter obseruaueris, nihil pugnãtiæ est. In præcedenti nanque responso, non simpliciter opus fieri promissum erat, sed adiecta die, & adiecta pœna: si opus, illa die factũ non esset. Itaque dies (qui in debitoris gratiam semper insertus intelligitur. l. stipulatio ista. §. inter certam) expectãdus erit, cùm in eum tota obligatio sit collata. l. in illa, hîc verò sine die, & simpliciter insulam fulciri, aut fabricari promissum est, quo casu licet diem tacitè lex subintelligat. l. interdum, nõ tamen idem quod expressus operabitur, cùm aliter exprimatur, quàm insit. l. Titia. ff. ad l. falc. potest quippe longior dies à partibus inseri, quàm à lege subaudiatur. l. j. §. si conueniat. ff. depos. Nec obstat Pompon. responsum, in l. si ita stipulatus essem abs te, dicentis eum, qui domum ædificari stipulatus est, non ante ex ea causa agere posse: quàm tempus præterierit, quo posset insula ædificari, nam illud, vt ibidem scripsimus, obtinet: cùm experiri vult stipulator ob non perfectum opus, ad totum (vt aiunt) interesse. Ad particulare verò, ob non inceptum opus, statim agi potest: cùm moram promissor incepit facere, vt hîc, & l. continuus. §. item qui insulam, & l. existimo. §. fin. Committitur quippe stipulatio in id quod interest agentis, hac l. §. Celsus. Quare ex ea stipulatione poterit stipulator, prout eius intererit. l. si procurator. ff. rem ra. hab.

IOAN. CORAS. VALEN.
XX. NOVEMB. 1546.

Ante diẽ, quãdo possit ad factũ agi.

INT

L. Interdum.

1 *Pura stipulatio.*
2 *Tunc, dictio.*
3 *Dies, quando ortum actionis impediat.*
4 *Conditio quaecunque impedit natiuitatem actionis.*

PAVLVS LXXIII.

INTERDVM[a] pura stipulatio[b] ex re ipsa[c] dilationem capit, ueluti si *id quod in vtero*[d] *sit*: aut *fructus futuros*[e]: aut *domum aedificari*[f] stipulatus sit: tunc enim incipit actio[g], cùm ea[h] per rerum naturam praestari potest[i]. Sic qui Chartagine dari stipulatur, cùm Romae sit: tacitè tempus comple-

a INTERDVM. Sanè dicit interdum, nã regulare est, vt praesenti die pecunia debeatur: cùm in contractu dies non apponitur. l. cum qui Cal. §. quoties, hoc tit. l. si dies. ff. quan. di. leg. ced. l. in omnibus. ff. de reg. iur.

b ¶PVRA STI-
1 pulatio. ✝ Stipulatio pura dicitur, cui neque tempus ad differendã petitionẽ, neq; conditio ad differẽdã obligationem adiicitur: sed praesenti die parit petitionẽ, vt, promittis Stichũ, promittis x. aureos & his similia. §. omnis, de verb. obli. in Inst. *Stipulatio pura.*

c ¶EX RE IPSA. Hoc est, ex natura, & vi rei deductae in stipulationem, licet non ex verbis. l. quoties. ff. de oper. liber.

d ¶IN VTERO. Ancillae, Arethusae puta. l. j. in fi. ff. de cond. & demõst.

e ¶FRVCTVS FVTVROS. Fundi Tusculani.

f ¶DOMVM AEDIFICARI. Tholosae, Valentiae, aut in alio loco demonstrato, sine cuius adiectione inutilis esset, vt saepè dixi stipulatio. l. non vbique. §. si quis insulam. ff. de eo quod cert. loc.

g ¶INCIPIT ACTIO. Hoc ad quinque casus hîc scriptos aequaliter referendum censeo. l. iam hoc iure. ff. de vulg. vt non ante nascatur actio, quàm per rerum naturam praestari possit; quod in stipulationem deductum est, dicit enim hic Iurisconsul-
2 tus, ✝ *tunc incipit actio*. Et notum est articulum tũc, temporis extremitatem significare. l. si iis. §. fin. ff. de cond. & *Tunc, dictio.*
3 demon. ✝ Dies igitur tacita & à leg. subintellecta natiuitatem actionis impedit. l. si ita stipulatus essem abs te. l. existimo. §. h. & clarius hic, licet dies à contrahentibus id non operetur, neque enim est impedimẽto ortui actionis. l. qui mandatum. ff. mand. tametsi differatur, ex partium conuentione petitio. §. omnis, de verbo. obli. in Inst. ob idq; dicat Iurisconsul. malè experiri eum, qui ante diẽ agit. l. j. §. fin. ff. quan. di. vsusfruct. leg. ced. vtroque verò casu fateor, cùm pura sit stipulatio. d. §. omnis. ortam mero iure, vel ab initio obligationem. lege, centesimis. in principio. Quod & in omnibus huius rex. exemplis verum puto, cùm omnia aequa determinatione concludantur. d. l. iam hoc iure. Quãuis doct. omnes id negent in his, quae tacitam conuentionem continent, vt cùm seruus haereditarius stipulatus est, aut quod in vtero, fructus ve nascituri promissi *Dies quãdo impediat ortũ actionis.*
4 sunt. l. j. ad fi. ff. de cõd. & demõ. ✝ Sicut enim expressa. l. cedere. ff. de verb. sig. ita tacita cõditio (inquiunt) natiuitatẽ suspendit obligationis. Acc. in l. itẽ quia. §. fi. ff. de pact. Sed mea sententia verior est, cùm stipulationẽ huiusmodi quae tacitã conditionem continet Iuriscon. hic purã dicat, & tacita haec conditio actum nullo modo reddat conditionalẽ. l. conditiones extrinsecus. ff. de cond. & demonst. ideóq; transmissionem legati non impediat. l. cùm illud aut illud. §. j. ff. quan. di. leg. ced. tacitúmq; in conditionibus non sit paris cum expresso virtutis. l. nonnunquam. ff. de cond. & demon. *Conditio quaecũque impedit natiuitatẽ actionis.*

h ¶CVM EA. Res in stipul. deducta.

i ¶PRAESTARI POTEST. Quia partus

partus ab Arethusa editus est, fructus in fundo Tusculano nati, aut tantum temporis præteriit, quãto domus exædificari potuit. Sic enim singula singulis referenda sunt.

cti uidetur: quo chartaginem perueniri potest[k]. Item si operas[l] à liberto quis stipulatus sit, non ante dies earum cedit, quàm indictæ fuerint, nec sint præstitæ.

k ❡ CHARTAGINEM potest. Quod tempus tacitè complexum, iudicis, aut boni viri arbitrio definiendum est, vt perpulchrè Venuleius commonstrat, in l. continuus. §. cum ita, in iudiciis certè res expeditior est: in quibus lex certũ tempus diffiniuit, nempe in singulos dies viginti millia passuum. l. j. ff. si quis cautio.

l ❡ OPERAS. Siue certas, siue incertas. Hoc quippe casu non cedit dies priusquam indixerit patronus stipulator, quas, & quando velit sibi præstari, illo verò casu, cum scilicet certæ promissę sunt, non ante cedit dies, quàm condixerit locum, & tempus liberto, quo dentur operæ, nec præstitæ sint, cùm ex commodo patroni libertus operas edere debeat. l. cùm patronus, & l. quoties. ff. de oper. libertorum. De his operis libertorum, quædam dixi, in l. in stipulationibus. §. operarum.

OPE

§. Si seruus.

1 *Seruus quando rectè stipuletur domino capto ab hostibus.*

SI SERVVS HAEreditarius[a] stipulatus sit[b], nullã uim habitura est stipulatio, nisi adita hæreditas sit[c]: quasi conditionem[d] habeat. Idem est[e] in seruo[f] eius, qui apud hostes est[g].

§. Si Stichi.

1 *Moræ purgatio vsque ad quod tempus.*

2 *Debitor quantitatis re perdita, an liberetur.*

a SERVVS HAEREDITARIUS. Qui & hæredi futuro sine proprij nominis expresione, & hæreditati iacenti rectè stipulatur. l. seruus hæreditarius. j. & ij. ff. de stipula. seru.

b ❡ STIPVLATUS sit. Simpliciter dari centum, quo casu dubio procul valet stipulatio. l. si vnus. §. fin. ff. de pact. ex eo tempore tamẽ effectum plenum capiens, quo aditur hæreditas. l. si seruus hæreditarius. ff. de stipu. seruor.

c ❡ NISI ADITA hæreditas sit. Cùm non ex die contractus, sed ex die aditæ hæreditatis agi posit. d. l. si seruus.

d ❡ QVASI CONDITIONEM. Si hæreditas adeatur.

e ❡ IDEM EST. Vt nullam vim habitura sit stipulatio, nisi hoc casu dominus reuertatur, sicut nec superiore, nisi adiretur hæreditas.

f ❡ IN SERVO. Stipulante domino captiuo.

g ❡ APVD HOSTES est. 1 † Si seruus domino capto ab hostibus nominatim centum dari stipuletur, valet stipulatio: cæterum nullam vim habitura est, nisi dominus ab hostibus reuertatur: nã eo apud hostes decedente nullius momenti videbitur fuisse stipulatio. l. si seruus cõmunis. ij. §. seruus capto. ff. de stipul. seruor. cùm enim lex Cornelia eum prima captiuitatis hora mortuum fingat, domino defuncto dari, & ita inutiliter stipulatus censebitur. l. eius qui. §. quod si stipulatus. ff. de reb. cred.

Seruus domino captiuo, an rectè stipuletur.

bitura

I STICHI PROmissor post morã[a] offerendo purgat moram[b]: certè[c] doli mali exceptio nocebit ei[d] qui pecuniam oblatam[e] accipere noluit[f].

a POST MORAM. A' se contractam, quia interpellatus opportuno loco & tempore, non soluit. l. mora. ff. de vsu.

b ¶ PVRGAT moram. Vnde si rem interire contingat, periculo liberabitur. l. quod te. ff. de reb. cred. & l. si ex legati, hoc tit.

Purgatio moræ ad quod vsq; tẽpus fiat.

1 † Admittetur autem hæc purgatio moræ, vsque ad sententiam, modo illud ipsum quod petitũ est, offeratur. §. fin. de perpet. & tempor. action. in Instit. neque enim cogendus est litigare, qui soluere paratus est. l. si reus. ff. de procura. Id'que non verbo, sed re. l. sed si alia. ff. de constituta pecun. facta rei debitæ in iudicio oblatione. l. si rem. §. finali. ff. de pignor. action. (aut si extra iudicium offerendo reus purgare velit) eiusdem obsignatione. l. obsignatione. C. de solutionib. Licet eo casu, quo aliud à petito offertur: veluti, cùm reus à quo pœna; aut id quod interest petitur, offert, principale ad factum purgare moram ad litis contestationem, vsque duntaxat concessum sit. l. si insulam, quo loco plena manu, quæ ad tractatum purgationis moræ pertinent excutiemus.

c ¶ CERTE. Infert de specie ad quantitatem, hoc modo, si debitor speciei, qui semel moram contraxit, & ita in culpa fuit, postea offerendo moram purgat: vnde conuentus de interitu, exceptione doli creditorem, cui posterior mora nocere debet. l. si seruum. §. sequitur. meritò repellat. l. illud. ff. de pericul. & commo. rei vend.

Debitor quantitatis quãdo liberetur.

2 † Pariter dicendum est debitorem quantitatis, qui pecuniam obtulit, quam creditor sine causa accipere recusauit, amissa pecunia exceptione doli proposita, petentem postea creditorem exclusurum. Quãquam aliquando interpellatus non soluerit. l. qui decem, in princip. ff. de solution. nam & tunc creditoris facto quodammodo accidisse videtur, vt pecuniam debitor perderet. l. si opera. ff. de exception. dol. neque æquum est teneri eum pecunia amissa, qui non teneretur, si creditor accipere voluisset. d. l. qui decem, vtroque casu igitur cùm eadem æquitas emergat, exceptio doli perdita est. l. j. ff. de exception. dol. licet alioqui quantitatis debitor tota etiam substantia casu amissa non liberetur. l. incendium. C. Si certum petatur: debitor quippe generis est, quod perire non potest. l. in ratione. §. incertæ. ff. ad l. Falc.

d ¶ EI. Creditori videlicet, postea petenti.

e ¶ PECVNIAM OBLATAM. Et deinde sine culpa debitoris amissam.

f ¶ NOLVERIT. Sine iusta causa. dict. l. qui decem: nam si iustam haberet causam recusandi; quia non opportuno loco vel tempore debitor contulisset, non esset inculpandus creditor, qui pecuniam oblatam recusasset. l. si soluturus. ff. de solutionibus.

IOAN. CORAS. VALENT.

XXII. NOVEMB.

1546.

L. Stipulationum quædam, ij.

1 *Actio duplex ex stipulatione.*
2 *Certum per se, & per relationem idem.*
3 *Aureorum verbo qui.*
4 *Triticum Aphricum.*
5 *Modius.*
6 *Campania.*
7 *Amphora, & Capitolina amphora.*

QVAE

PAVLVS LXXIII.

STIPVLATIONVM quædam certæ ſunt, quædam incertæ[a]: Certum eſt quod ex ipſa pronunciatione[b] apparet quid[c], quale[d], quantumq́ꝫ[e] ſit, vt ecce *aurei decem*[f], *fundus* Tuſculanus[g], *ho-*

a QVAEDAM INCERTAE. Hoc neceſſariò explicandum fuit, vt intelligamus, quæ actio ex ſtipula-

Actio duplex ex ſtipulatione.

1 tione detur: †nam ſi certa ſit ſtipulatio, condictio certi competit. l. certi condictio. ff. de reb. credit. §. j. de verbor. obliga. in Inſtitut. ſi incerta actio ex ſtipulatu. l. ſi quis certũ. ff. de reb. cred. & quoniam ſtipulatio ratione incertitudinis dilationem nõnũquam capere ſolet. l. præcedenti, in prin.

b ¶ PRONVNTIATIONE. Hoc eſt, ex verbis à contrahentibus prolatis, idem tamen intellige, ſi per relationem ad aliud. l. ſequ. verſic. ſed qui vinum, quandoquidem par eſt ali-

Certũ per ſe.

2 quid † per ſe certum eſſe, vel per relationem ad aliud. l. hæc venditio. §. huiuſmodi. ff. de contrah. empt. l. aſſe toto. ff. de hæred. inſtit. l. ait prætor. §. j. ff. de re iudica. & l. iij. C. de ſentent. quæ ſi. cer. quan. l. certum. ff. de re. cre.

c ¶ QVID. Subſtantiam notat.

d ¶ QVALE. Signa, hoc eſt, differentias, rem ex omni parte certam facientes, eandẽ ad indiuiduũ contrahendo.

e ¶ QVANTVM'QVE. Quantitatem demonſtrat. Cæterum exiſtimandum non eſt horum trium concurſum neceſſarium vt certa ſit ſtipulatio, præterquam in ſtipulatione eorũ, quæ in pondere vel menſura conſtãt, in aliis quippe ſufficit eatenus aliqua ex his adeſſe, quatenus reluceat certitudo, vt in ſtipulatione ſpeciei, quidditatem, hoc eſt, ſubſtantiam & qualitatem ex ipſa pronuntiatione apparere ſatis eſt: veluti ſi promittas hominem ſtichum, aut fundum Tuſculanum; vtrobiqꝫ quidditâs monſtratur, quia homo vel fundus, & qualitas; quia Stichus, aut Tuſculanus. In ſtipulatione pecuniæ numeratæ ſufficit quidditatis, & quantitatis expreſſio, vt promitto decem aureos, deſignatur hîc in primis quantitas, puta decem, deinde quidditas, & ſubſtantia puta aureos, qualitatem exprime-

Aureorũ verbo qui aurei veniant.

3 re neceſſarium non eſt: † licet enim ſint diuerſarum qualitatum aurei: quia alij regis, alij Papæ, alij Veneti, ex conſuetudine regionis qui deducti cenſeantur in ſtipulationem, facilè interpretabimur. l. ſi ſeruus pluriũ. §. fin. ff. de legatis j. Quod ſi in eadẽ regione vterentur homines duplici forma aureorum, ſicuti Tholoſæ aureis ſolis, & paruis vtimur, de exiguioribus cenſebitur. l. ſemper in ſtipulationibus. ff. de regul. iur. l. minus. ff. de leg. iij. tum quòd in ſtipulationibus ſoleant verba contra ſtipulatorem accipi. l. ſtipulatio iſta. §. in ſtipulationibus, tum quod generaliter traditum ſit, in obſcuris non quod maximum eſt, ſed quod minimum perpetuò ſequendum. l. ſemper in obſcuris. ff. de reg. iur. planè ſi quis ea, quæ pondere aut mẽnſura conſtant ſtipuletur: veluti, vinum, frumentum, oleum, aut quid ſimile, tria hæc concurrere oportet, vt certa ſit ſtipulatio, quid, quale, quantum: veluti in exemplis tex. noſtri, ſi ſtipuler tritici aphrici optimi, modios centũ, aut vini cãpani optimi, amphoras centum, hic rectè tria illa concurrunt: quidditas, ſeu ſubſtantia, quæ his verbis demonſtratur, tritici, aut vini optimi; qualitas per ea verba Aphrici, aut Campani: Quantitas quia c. modij aut amphoræ promittantur. Quod ſi alterũ, puta, qualitas deficeret, incerta eſſet ſtipulatio. l. ſeq.

f ¶ AVREI DECEM. Ecce hic quid, & quantum, quid, Aurei, quantum, decem.

g ¶ FVNDVS TVSCVLANVS. Perpende hic quid, & quale. Quid,

fundus, Quale, Tusculanus.

h ¶HOMO STICHVS. Hic quoq; apparet quid & quale. Quid homo, Quale Stichus.

i ¶TRITICI APHRICI. †Tri-
Aphricū triticum. 4 tici aphrici, quod illic optimum nasceretur, ll. sæpe meminerunt, de quo sic Plinius in xviij. naturalis historiæ scribit. *Tritici genera plura quæ fecere gentes. Italico nullum equidem comparauerim candore, aut pondere, quo maximè decernitur Montanis modo comparetur Italiæ agris externum in quo principatum tenuit Bœotia, deinde Sicilia, mox Aphrica.*

mo stichus [b], tritici Aphrici [i] optimi [k], modij centum [l], vini Campani [m], optimi [n], amphoræ centum [o].

k ¶OPTIMI. Hoc reddit stipulationem certam. l. seq. vbi dico.

l ¶MODII CENTVM. In hac stipulatione certitudo per omnia tria demonstratur, per quid, tritici, per quale, aphrici, per quantum, Modij
Modius. 5 centum. †Modium autem apud Romanos non disparem fuisse ei mensuræ, quam Bœotium seu boysellum nostrates vocant, ex Budæo in v. de asse admonemur.

m ¶VINI CAMPANI. †Campa-
Cāpania. 6 nia regio est Italiæ, quam nunc Toscanam vocant, campus omnes (inquit Strabo in v. geographiæ) omnes felicitates superans, in quo vina nasci optima veteres quoque scripserunt, vt non mirum sit, si de vino campano lex nostra verba faciat.

n ¶OPTIMI. Secus si boni. l. seq.

o ¶AMPHORÆ centum. Hoc quoque casu certa est stipulatio ex concursu omnium trium, quia in ea, quid, quale, quantúmque deductum est, quid vini, quale Campani, quan-
7 tum amphoræ c. †Est autem amphora genus vasis vinarij octauam partem eius, quod modium vini dicimus continens authore Budæo in v. de asse; verùm quæ in Capitolio asseruabatur maioris capacitatis erat, ac proinde scriptores historiarum Maximini incomparabilem bibendi edendique vim expressuri, amphoram vini Capitolinam, vno die illum sæpe persiccasse, carnis verò libras quadraginta, & nonnunquam sexaginta deuorasse, memorant. Amphora. Amphora capitolina.

IOAN. CORAS. VALEN.
XXIII. NOVEMB.
1546.

L. *Vbi autem.*

1 *Debitor quandoque soluit quod maioris est pretij.*
2 *Condictio certi, quando pro mutuo detur.*
3 *Comparatiui natura.*
4 *Doctor celebrior doctißimus præsumitur.*

VLPIANVS LXXV.

BI AVTEM NON apparet quid, quale, quãtumq; sit [a] in stipulatione, incertam esse stipulationem dicẽdum est, ergo si quis fundum sine propria appellatione [b]

a ¶QVID, quale, quãtúmq; sit. Explicabis hæc verba, vt in l. præced.

b ¶SINE PROpria appellatione. Quia stipulor fundum simpliciter non expresso particulari nomine fundi, quo casu ratione incertitudinis stipulationem nullam esse constat. l. cùm post. §. gener. ff. de iure dot. & l. ita stipulatus, in prin. hoc tit. Nec hic text. contrarium vult, licet dicat stipulationem huiusmodi incertam esse. Planè si de vno ex pluribus fundis eiusdem nominis Seianis finge stipulatio concepta esset, quia fundũ Seianũ, sine alia demõstratiõis nota stipularer, vtilis esset stipulatio. l. qui ex pluribus vsi fusius hoc ipsum tractabo.

SIN

uel hominē generaliter sine proprio nomine, aut uinum frumentúmue sine qualitate[c] dari sibi stipulatur: incertum deducit in obligationem. Vsque adeò ut si quis ita stipulatus sit, *Tritici Aphrici boni modios centum, vini campani boni, amphoras centum*, incertum videatur stipulari, quia bono melius inueniti potest, quo fit vt boni appellatio non sit certæ rei significatiua[d]: cùm id quod bono melius sit, ipsum quoque bonum sit[e]. At cùm optimum quisq; stipulatur, id stipulari intelligitur, cuius bonitas principalem gradum bonitatis habet[f]: quæ res efficit, vt ea appellatio certæ rei significatiua sit.

c ¶ SINE QVALITATE. Hoc est, sine adiectione bonitatis tritici. l. fideiussor. ij. ff. mand. quantitate tamen expressa. l. Triticum, veluti si stipulatus sim frumenti modios decem simpliciter, non adiiciendo boni vel optimi, quo casu ꝓmissor vilissimum etiam, & pessimum dādo, se liberare potest. d. l. fideiussor. At verò dices, cur ergo stipulatio huiusmodi designata certa quantitate, incerta dicitur, si promissor liberatur soluendo vilissimum: & ita primum gradum malitiæ tenētem?

Debitor soluere potest pretiosius.

1 † Respōdeo quia variari præstatio potest voluntate debitoris. §. qui illud qui potest exsoluere bonum, melius, & optimum: hanc autem solutionem, licet non sit verisimile fieri à debitore. l. cùm de indebito. ff. de probation. potest tamen accidere, cùm nonnunquàm eueniat, vt promissori facilius sit soluere, quo maioris pretij est. §. huic autem, in fin. de actionib. in Institution.

d ¶ CERTAE REI SIGNIFICATIVA.

Condictio certi quando pro mutuo detur.

2 † Hinc quidam dixerunt non dari certi condictionem pro mutuo, nisi quo casu res optima constans pondere, numero, vel mensurâ, mutuo data est: nam alioqui non dicitur peti certum, vt hîc, & certi condictio non datur, nisi ex causa & contractu ex quo certum petitur. l. certi condictio. ff. de reb. credit. sed decepti sunt, vt & ante nos annotatum est ab aliis: nam cùm de repetitione rei mutuatæ tractatur, contractus præcedens mutui deducitur, ex quo qualitas limitatur & determinatur: quia rem in eadem bonitate reddi oportet. l. cùm quid. ff. de reb. cred. Certum autem quid esse sufficit per relationem. l. ait prætor. §. j. ff. de re iudicata. l. iij. C. de sen. quæ si cert. quan. cùm ea vice particularis expressionis fungatur. l. certum. ff. de reb. cred.

e ¶ IPSVM quoque bonum sit.

Comparatiuum.

3 † Comparatiuum positiui naturam, & significatum retinet.

f ¶ BONITATIS habet. Decisa fuit hinc aliquando quæstio, si statutum constituat causas graues optimis, aut excellentissimis doctoribus committi, non poterit aliis dirigi commissio, quàm qui supremum gradum, & primum locum in eruditione tenent: quoniam autem probatu difficillimum est,

Doctor quis doctior præsumatur.

4 † qui sint doctorum doctissimi ad famam, & crebriorem hominum opinionem scriptores meritò recurri volunt, atque ita spectandum esse, in qua præsumptione sint, qui in ea regione commorantur. l. cùm de lanionis. §. asinam. ff. de fund. instru. si verò statutum vellet delegari causam bonis, aut melioribus doctoribus optimis quoque posse committi hic text. perspicuum facit.

§. Fundi.

1 *Stipulatio vsusfructus quando certa, vel incerta.*

FVNDI CERTI[a] si quis vsumfructũ stipulatus fuerit incertum intelligitur in obligationẽ deduxisse[b], hoc enim magis iure vtimur.

a CERTI, Tusculani puta.

b ¶ DEDVXISSE. Cùm ex ipsa pronunciatione non appareat, quale, & quantum sit deductum in obligatione: ignoratur enim quot et quales fructus sit stipulator ex fundo percepturus. l. praeced.

Vsusfructus stipulatio an certa. 1 † Est igitur stipulatio vsusfructus fundi incerta, & ideo actione ex stipulatu non etiã condictione certi agendum erit. l. certi condictio, & l. si quis certum. ff. de reb. cred. §. j. de verb. obligatio, in Instit. licet autem stipulatio vsusfructus fundi incerta sit, vt hic, obligatio tamen vsusfructus pecuniae puta xv. millium est certa. l. tribus. ff. de vsusfr. ea. rer. quę vsu consu. cùm rei, hoc est, pecuniae in qua cõstitutus est vsusfructus, dominium in fructuariũ transferatur. l. si tibi. §. j. & ij. & l. fi. ff. illo tit. ideo obligatio dãdi intelligatur. §. fin. huius l. quam certã esse constat. l. praece. & d. §. fi. quod non contingit in vsusfructu fundi, quem qui debet non tam dare quã facere, hoc est, pati ius ipsum cum fruendi praestare tenetur. l. iij. §. dare. ff. de vsusfruct. l. corruptionem. C. de vsusfruct.

a INCERTAM ESSE hanc stipulationem. Quia incertum sit an qui, quales, & quanti nascerentur. l. sed & si restituatur. §. fi. ff. de iudi. & vbi non apparet ex ipsa pronũtiatione quid, quale, quantúmque in obligationem deductum sit;

Incerta stipulatio. 2 † incerta est stipulatio, vt hac l. in princ. hoc tamen casu, certi condictione, non item actione ex stipulatu agẽdum erit, cùm non nisi re nata actio detur. l. interdũ. in prin. & l. inter stipulantem. §. sacram. Tum autem certũ petitur. Quocirca certi condictio proponenda. l. certi condictio, & d. l. si quis certum. ff. de rebus cred. licet si fructus, nõ vt fructus, sed vt id quod interest petantur, actione incerti ex stipulatu agendum sit. l. si stipulatus. ff. de vsu. cùm id quod interest incertum sit, atq; incerti actione exigatur. l. fin. ff. si quis in ius voca. l. iij. C. de inut. stipulat.

§. Illud.

1 *Incerta stipulatio.*
2 *Certum per se, & per relationem.*
3 *Quatenus, dictio.*
4 *Rei iudicatae authoritas.*
5 *Vsurarum stipulationi modus adijciendus.*

ILLVD DVBITAtionẽ recipit, si quis id quod ex ea ancilla natum erit[a], aut fructus qui in fundo Tusculano nati erunt dari sibi stipulatus sit, an incertum stipulatus videatur: sed ipsa natura manifestissimum est, incertam esse hanc stipulationem[a], sed qui vinum aut oleum, aut triticũ quod in horreo est stipulatur: certum stipulari intelligitur[b]. Qui verò à Titio ita stipulatur, *quod mihi Seius debet, dare spondes*: & qui ita stipu-

b ¶ INTELLIgitur. Licet enim non sit certum ex ipsa pronunciatione, quid in stipulatione deductum sit, per relationem tamen ad id quod est in horreo relucet certitudo. l. haec venditio. §. huiusmodi. ff. de contrah. emptio. l. asse toto. ff. de haered. inst.

2 † Atqui paria sunt, aliquid per se certũ esse, & per relationem ad aliud. l. ait praetor. §. j. ff. de re iudic. l. iij. C. de *Certũ per se & per relationẽ.*

latur, *quod mihi ex testamento debes dare spondes*, incertū in obligationem deducit [c]: licet Seius certum debeat, vel ex testamento certum debeatur: quanuis [d] istæ species [e] vix [f] separari posint ab ea quàm proposuimus [g] de vino, vel oleo, vel tritico, quod in horreo repositū est. Et adhuc occurrit [h], quòd fideiussores certū videantur promittere, si modo & is pro quo obligantur, certum debeat, cum alioqui & ita interrogentur, id fide tua esse iubes [i].

de sen. quæ si cer. quan. quod apparatu ad nauseam vsque producto scriptores hic comprobant.

c ¶ INCERTVM IN OBLIGATIONEM deducit. Hoc statim in versicu. quanuis istæ species doctores corrigi putāt, qđ nec structuræ sermonis conuenit, nec verisimile est: cùm nemo se statim corrigere præsumatur. l. nā ad ea. ff. de cond. & demonstra.

d ¶ QVANVIS.

Quanuis dictio.

3 † Coniunctio est aduersatiua. l. j. §. j. ff. de eo per quē fac. er. l. j. §. si cul. ad fi. ff. vt leg. no. caue. quam nullibi præcedētia corrigere legi. Quocirca mirum videri non debet, si à doctoribus dissentiam, qui hoc loco dictionem *Quanuis*, stare correctiuè putant: hoc enim nec rationi rectè loquendi congruit, nec ad verisimilitudinem accedit, cùm vt dixi, coniectura capienda non sit, Iurisconsult. sese confestim correxisse. Quærenda nobis itaque ratio differentiæ inter stipulationem vini, tritici, aut olei, quod in horreo est, & stipulationem quod mihi Seius debet, vel quod mihi ex testamento debes: cur videlicet in hanc incertum, in illam certum deducatur. Ego rationē esse puto, quia in stipulatione eius quod in horreo est, certitudo nullo velamento contegitur, sed coniecto in horreum oculo statim demonstratur, in stipulatione verò eius quod debetur, vel à Seio, vel ex testamento non item cùm debiti probatio ad oculum non demonstretur, sed ex testibus aut instrumentis opus sit. Quæ etiam controuerti plerunq; videmus, nec omne quod testamento relictum est confestim deberi dicitur, permulta enim accidere possunt, quæ vel legatum omnino tollant, vel aliqua ex parte diminuant, vt æs alienum, &

Sententia authoritas.

4 Falcidia. † Hinc patet secus esse vbi de ea re iudex pronuntiaret, quia aliquem sic condemnaret, vt quod haberet ex testamento Mæuij, restitueret Titio. l. ait prætor. §. j. ff. de re iudic. l. iij. C. de sent. quæ sine cer. quant. idque propter authoritatē rerum iudicatarum. l. seruo inuito. §. cùm prætor. ff. ad Trebel. quæ pro veritate accipiuntur. l. ingenuum. ff. de stat. homin. omnique controuersiæ finē imponunt. l. j. ff. de re iudic.

e ¶ ISTAE SPECIES. Vltimæ videlicet, quod Titius mihi debet, & quod mihi ex testamento debes.

f ¶ VIX. Id est, difficulter. Cùm enim in prædictis duobus casibus eadem videatur esse ratio, quæ in prima specie de vino quod in horreo, non facile videbatur decisionem illarum ab hac separandam, vt in hoc certum, in illa incertum deductum temerè diceremus.

g ¶ PROPOSVIMVS. In versi. sed qui vinum.

h ¶ OCCVRRIT. Simile cuius argumento videbatur dicendum in his duabus vltimis speciebus, quod mihi Seius debet, & quod mihi ex testamento debes, sicuti in prima specie de vino quod in horreo est, incertum deductum videri.

i ¶ FIDE TVA ESSE IVBES. L. græcè in princ. ff. de fideiusso. §. si quid autem, illo tit. in insti. hîc autem contractus sic generaliter conceptus valet: quia licet certus non sit per se, quia tamen ad obligationem principalem relatus ad certitudinem deducit, quod, vt iam sæpè diximus, suffi-

Vsurarum stipulationi modus adijciẽdus.

5 cit,effectum habet. ✝Non est itaque, quod quidquam opponatur hîc de vsuris, quarum stipulatio non tenet, si certus modus nõ adiiciatur.l. quod in stipulatione.ff. de vsu.etenim vsuræ illic,nec per se, nec per relationem ad aliud certæ erant. Ne autem hic versic. & hoc simile, interpretationi nostræ aduersari videatur, considerandum est certum hac in specie alia ratione dici, ea nempe, quod ea quæ principali obligatione continentur, in fideiussoria nominatim repetita censeantur.l.sciendum,& l. Titia. §. idem respondit,hoc tit.§. fin. de fideiussor.in instit.

§. Quid quod.

1 *Facti verbo non factum continetur.*

2 *Facta cur incerta.*

3 *Stipulatio fossam fodi cur incerta.*

QVID QVOD in faciendo, aut in non faciendo[a] consistit stipulatur, incertum stipulari videtur[b]. In faciendo veluti, *fossam fodi, domum ædificari*[c], *vacuam possessionem tradi.* In non faciendo, veluti *per te non fieri quominus mihi per fundum tuum ire agere liceat: per te non fieri quominus hominem mihi Herotem habere liceat.*

Factũ continet non factum.

a 1 AVT IN NON FACIENDO. ✝Cùm faciendi verbo non factum quoq; comprehendatur.l.in fraudem. ff. quæ in fraud. credit. §. si vxor, de nupt. hæc verba, *aut in non faciendo*, otiosè adiecta videntur, satis quippe erat dixisse, *quod in faciendo*: nã & eo sermone nõ faciendũ demonstratur.l.ij.in princip. Sed illud lata quadam significatione, licet propria verum est: quam Iurisconsu. nonnunquã contrahunt; vt hîc, atque ita hęc duo separant, vt aliud à facto nõ factum existiment.l.quotiens.j.§.j.ff. de seruit. vt & adoptionem ab arrogatione, licet generalis adoptio arrogationem contineat.l.ij.ff.de adoptio.

Facta cur incerta.

b 2 INCERTVM STIPVLARI videtur. ✝Factum enim priusquam expleatur, nullum est. l. si is qui quadraginta.§.quædam. ff. ad l.Fal.tota quippe eius perfectio à futuro pendet.l.operæ in rerum.ff.de oper.liber. meritò incertum.l. sed & si restituatur.§.fina.ff.de iudic.& §.illud huius l. cùm nihil de præsenti in obligatione deducatur.l. quod in stipulatione. ff.de vsur.in datione verò dominium ab ipso exordio venit in obligationem.§.final.tametsi executio, quæ fit per traditionem.l.traditionibus.C.de pact.in futurum conferatur: proinde certa dicitur dandi obligatio.d.§. final. si appareat, quid, quale, & quãtum in ea deducatur.l.pręced.

Stipulatio fossam fodi cur incerta.

c 3 FOSSAM fodi,domum ędificari. ✝Sed cur hæ stipulationes fossam certæ mensurę fodi domum designatæ formę, & in certo loco ædificari incertæ dicuntur: cùm ex earum pronuntiatione appareat, quid,quale,quantúmq; sit in obligatione deductũ. l.præced. Respõ. quia in faciendo consistunt, facta autem omnia cùm ex futuro pendeant, nec nisi consummata aliquam habeant formam.d.§.quędam.iure meritóque incerta dicuntur.d.l. sed & si restituatur. §. fin. ff. de iudic. licet ex pronuntiatione stipulationis appareat,quid,quale, quantúmq; sit in stipulationem deductum: nã hæc reddunt stipulationem certam in dando consistentem.l.præcedent.non etiam si in faciendo, vt hîc, ratione quam mox docuimus.

RES

§. *Qui illud.*

1 *Alternans incertum exprimit.*
2 *Alternatio quando vitiet aut noceat.*

QVI ILLVD AVT illud stipulatur, veluti *decem* aut *hominem Stichũ*, vtrum certum an incertum deducat in obligationem non immeritò quæritur: nam & res certæ designantur[a], & vtra earum potius præstanda sit in incerto est[b]: sed & cum quis[c] sibi electionem constituit adiectis his verbis, *vtrum ego velim*, potest videri certum stipulatus, cum ei liceat vel hominem tantum, vel decem tantum intendere sibi dari oportere, qui verò sibi electionem non constituit, incertum stipulatur[d].

a RES CERTAE DESIGNANTVR. Qua ratione dicendum videtur stipulationem certam esse. l. præc.
b ¶IN INCERTO EST. Cum habeat electionem reus, an hanc, vel illam rem præstare velit. l. plerunque. §. fi. ff. de iur. dot. Qua ratione dici debet incerta stipulatio in qua sententia Vlpian. ꝓcliuior est, cùm enim electio (vt diximus) debitoris sit, quid stipulator cõsequatur, incertum est. §. huic autem, de act. in Instit.
c ¶CVM QVIS. Stipulator, hic autem propositam quæstionem soluit Iurisconsult. distinguendo.
d ¶INCERTVM stipulatur. 1 †Nam & vt alibi idem Vlpian. censuit, qui sub alternatione nonnihil dicit, aut confitetur, incertum exprimit. l. prætor. §. quod autem. ff. de iureiurand. 2 †Inde iactatum illud vulgare, alternatio obscuritatem, & incertitudinem parit. l. si pupillorum. §. si prętor. ff. de reb. eo. ideóque persæpe actum vitiare. l. tutor ita rectè. ff. de testamen. tut. l. sed si ita. ff. de stipulat. seruor. vel saltem iis nocere, in quorum sit potestate apertius legem conscribere. l. veteribus. ff. de pactis, multa autem hîc de libellis, decretis, sententiis, appellationibus, & exceptionibus alternatiuis doct. aggregant, quorum laborem ad huius literæ interpretationem minimè necessariũ laudare, quã imitari malo.

Alternãs exprimit incertum.

Alternatio quando noceat.

§. *Qui sortem.*

1 *Vsurarum verbo quæ.*
2 *Stipulatio vsurarum incerta.*

QVI SORTEM[a] stipulatur & vsuras quascunque[b], certum[c] & incertũ[d] stipulari videtur: & tot stipulatio-

a SORTEM. Centum puta.
b ¶VSVRAS QVASCVNQ. 1 †Siue menstruas, siue annuas & siue trientes, siue quadrantes, siue semisses, siue centesimas. Nec audiendi sunt, qui quascunq; vsuras hoc loco accipiũt de his quæ generaliter quantitate certa non adiecta ꝓmissæ sunt, concepta quippe sic stipulatio, nullius est momenti. l. qđ in stipulatione & l. tutor. §. fi. ff. de vsur. sicut sententia. l. in summa. §. qui sortis. ff. de re iudic. eam tamen stipulationem vsurarum validam esse velit hîc Vlpian.
c ¶CERTVM. Respectu sortis.
d ¶ET INCERTVM. Respectu vsurarum, quæ cùm pro futura mora in obligationem veniant sciri non potest, quantum earũ nomine deberi posit, 2 †cùm nec prẹuidere possimus quòd mensibus, aut annis moram sit debitor contracturus: pro tempore verò præterito cõmissa stipulatione, quoniam certum est, quid, quantúmque debeatur, certi condict

Vsurarũ nomine quæ veniant.

Stipulatio vsurarũ incerta.

nes sunt, quot res[c].

cōdictione actor experiri poterit.l. certi condictio.ff.de reb.cred.

c ¶QVOT SVNT RES. Duæ autem sunt res, sors, & vsura: duæ igitur erunt stipulationes.l.j.§.sed si mihi.l. scire

scire debemus, vbi scripsi. l. Titia.§.final.& l.pluribus in princ. vna sortis, & alia vsurarum. l. centum capuę, versic.neque enim.ff.de eo quod eert.lóc.

mutabit, Clem.j.de præb.

§. Hæc stipulatio.

1 *Dare,*
2 *Factum quando reddat stipul.incertam.*
3 *Obligatus ad dandum an teneatur transferre dominium.*

HAEC STIPVLATIO, *fundū Tusculanū dari*[a], ostendit certum esse[b]: cōtinetq́ vt dominiū omnimodo efficiatur stipulatoris[c] quo-

a DARI. † Dare est apud Iurisconsultos, dominium transferre.§.sic itaque, de act. in Inst. nisi subiecta materia repugnet: quia talis sit, quæ dominij translationem respuat. l. insulam. ff. de præscript. verb. vt si verbo dono in locatione commodato, deposito, & alio id genus contractu contrahens vtetur. l. si vno, in princ. ff. loca. aut verbum dare ad personas referatur, quæ transferre dominium nō possint. l. si quis ita. §.seruus hæredis.ff.de statu lib.

Dare. 1

b ¶CERTI ESSE. † Cùm ex eius pronūtiatione appareat, quid, & quale deductū sit in obligationem.l.præced.dices dare est accipientis facere.§. sic itaque, de actio.in Insti. quod non explicatur solo contractu, sed necessaria est traditio.l.si ager.ff.de rei vendicat.quæ facti est.l. stipulationes nō diuiduntur, vers. Celsus, atqui quod in faciendo consistit incertum est. §. qui id quod.Respōs. vbi factum principale in stipulatione versatur, illud stipulationem incertam efficere. d. §. qui id quod. Sed si veniat ad executionem duntaxat, effectus stipulationis in dando consistentis nō attendi. l.si quis nec causam. ff. de reb. credi. vnde licet traditio (sine qua dominium nō transfertur. l. traditionibus. C.de pact.) facti sit.l.si rē tradi: quoniam tamen ea accedit contractui, vt ad executionem translationis dominij nihil ex prima causa cōtractus im

Factum quando stipulationē incertam reddat. 2

c ¶EFFICIATVR STIPVLATORIS. Hinc vulgò colligitur † obligatum ad dandum, præcisè teneri transferre dominium.l.si ita.§.fi.ff.de contrah.emptio.§. sic itaque. de act. in Inst.ideóq́ nec stipulator id quod interest petere pōterit, sed rē ipsam dari promissam.l. si seruum.§.final. nec promissor id quod interest pręstando liberari, vt hîc: præterquam in cōtractibus innominatis.l. naturalis.§.j.ff.de præscrip.verb. qui propter eorum fragilitatem vt dicunt, nō præcisè cogunt. l. si pecuniam. ff. de condict.cau. da: si tamen ex his præscriptis verbis agatur ad implementum. d.l.naturalis.§.j. nam si condictione ob causam ad repetendum id quod datum est, ageretur, in his etiā præcisa esset dandi obligatio.l.j. in fi. ff.de rer.permuta. ne absurdum contingat in potestate non implentis contractum me inuito rem meam consequi.l.cum seruus. ff. de condict. cau. da. Rursus obligatio dandi alteri pręcisa non est.l.liber homo.ij.§.fin.cùm magis factum, quàm datio in stipulationem deductum intelligatur. Accurs.in l.Iulianus, in princ.ff.de actio. empt. præterea nec obligatio dandi, quæ admixtam habet obligationem rē restitui, vt in donatario causa mortis, qui si rem donatam alienauerit, cùm conualescente donaturo rem restituere debeat, pretij condictionem donator habebit.l.si filiofam.j.l.illud. §.j.

3 *Dare qui tenetur an transferre debeat dominium.*

§.j.& l.si is qui.ff.de donat. cau.mor. Denique si promissor rem legis dispositione, aut facto superioris dare impediatur utilitate publica suadente ad æstimationem agēdum esset.l. si quis in graui.§.si ex stipulatu.ff. ad Sylan. Porrò autem hinc non probari protritam illam regulam, in obligatione dandi quem præcisè cogi quandoque animaduerti: cum appensu diligenter hic textus hoc non dicat, sed de natura obligationis tantum agat, quæ cur contineat omnimodam dominij translationem, certa dicitur. Quocirca suaderetur melius vulgaris hæc traditio Vlpiani responso.l.si ita distrahatur, in fin.ff. de contrahen. emption.

quomodo [d].

d ¶QVOQVOMODO. Nō attenta forma dationis, sed effectu duntaxat cōsiderato. Quoquomodo enim transferatur dominium, modo irreuocabiliter transferat, hoc est, ita ut res ab eo cui datur auelli non possit.l. non quocunque, in princip. ff. de leg. j. stipulationi satisfiet, siue per se, siue per alium, siue per traditionem verā, siue per fictam id contingat.

Noua huius textus declaratio.

IOANNES CORASIVS TOLOSAS VALENT.
XXV. NOVEMB.
1546.

L. Si stipulatus.

1 *Electio quando in seruum cadat.*
2 *Electio non migrat de persona in personā.*
3 *Hæres, ius electionis non habet.*
4 *Et, pro etiam.*

PAVLVS LXXVI.

I STIPVLAtus fuerim, *illud aut illud quod ego voluero* hæc electio personalis est [a]: & ideo seruo [b], vel filio talis electio cohæret [c]. In hæredes tamen transit.

a PERSONALIS EST. Et ideo quicquid alij omnes dicant, non transit ad hæredes.l. non solum.ij. §. tale. ff. de libera. leg.

b ¶SERVO. Sic stipulāti. 1 †In seruum autem cadit hæc electio, cùm sit liberæ voluntatis, & ita meri facti. §. sed cùm factum de stipu. seruor. in Instit. licet electio ius significans in eum non cadat, veluti quæ in arbitriū suum cōfertur.l. illa verba.ff. de verb. sig. cùm ea non libera sit, sed habeat in sese mysteriū, ut tanquàm bonus vir arbitretur. l.j.ff. de leg.ij. cuius argumento scribit hic à Lutheri sententia non multum abhorrens, quod quamuis in nobis respectu bonorum operum sit libera voluntas, arbitrium tamē liberum, quod in se meriti pondus habet, in nos non cadit.

Electio quando in seruum cadat.

c ¶COHAERET. Vnde licet stipulatio patri, dominóve quæratur. l. acquiritur.ff.de acquir.re.do.l.j.hoc tit. cùm in ea ius versetur.l.si vnus.§. pactus.ff.de pact. 2 †electio tamen personæ cohærens, nec ad dominum, nec ad patrē migrat.l. fin. in princi. non enim ius, sed merum factū in hac eligendi facultate versatur.l. stipulatio ista. §. hi qui, ideóq; in seruum cadit. §. sed cū factum, de stipulat. seruo. in Inst. quæ autem facti sunt, ad dominum, aut patrem non transeunt. l. qui hæredi, in princip. ff. de cond. & demon. sed nec ad hæredes, cùm cohærentia personæ morte extinguantur.l.si quid in annos. §.fi. ff. Quib.mo.vsusfruct.amit.l.non solum.§.tale.ff. de libera. leg. Hinc pater electionem in qua ius versatur, alteri cedi posse.c. causam quæ.c. quia propter, & c. in causis, de elect. & c. si quis iusto. illo tit. in vj. atque ita non cohærere personæ.d.§.tale.

Electio nō migrat de persona in personā.

d ¶ OBLIGATIO. Alternatiua, cùm omnes stipulationes ad hæredes & in hæredes transmittantur. l. veteris. C. de contrah. stipul. † electionem autem non transire contextus huius literę indicat aperte, & persuadet inuincibilis ratio; quia quæ cohærent personę, cum persona ipsa intereunt, atque ideo in hæredes non transmittuntur. d. l. non solum. §. tale, & d. l. sicut. §. fin. Qua ratione nec olim optio ad hæredē legatarij transmittebatur, licet noua Iustiniani constitutio licentiam hæredi legatarij dederit seruū optare, quem legatarius in sua vita non optauit. l. illud. ff. de optio. leg. §. optionis, de legat. in Inst. Electionem itaque in specie text. nostri ad hæredes non transire interpretor, alij licet omnes contrarium putent. Et ita hunc text. aduersus alios omnes accipio. Nec obstat. l. si sic. §. fin. ff. de leg. j. in quo stipulator, quod ei debebatur legauerat; Cùm itaque ei electio deberetur, tenetur præstare hæres vtilitatem electionis legatario. Quemadmodum igitur, si testator rem alienā sciēter legasset, non posset legatarius agere cōtra dominum, sed duntaxat contra hęredem, vt rem redimeret, vel præstaret æstimationem. l. non dubium. §. fin. ff. de legat. iij. l. cùm rem. C. de leg. §. non solum, illo tit. in Inst. ita non intelligas habiturum legatarium electionem contra promissorem, cùm hæc electio personæ cohæreat, quæ cedi non potest, vt hîc: sed contra hæredem, cōtra quem ei liberum erit, illud vel illud per-

3 *Hæres non electionis ius habet.*

obligatio, [d] & [e] ante electionem mortuo stipulatore.

4 sequi.

e ¶ ET. † Id est, etiam.

a ¶ STIPVLAMVR. Ab eo, qui nobis ex præcedenti contractu aliquid dare, vel facere debet: puta ex venditione, aut ex locatione. l. si à colono.

b ¶ DEDVCITVR. † Tēpus præsens, futurum nō comprehendit sicue in cōtractibus, vt hic, & d. l. si à colono, siue in vltimis voluntatibus. l. si ita scripsisset. ff. de legat. ij. l. cùm illud. §. j. ff. Quan. di. leg. ced. in quibus tamen maius dubiū erat propter latissimā, quæ in his fieri solet interpretationē. l. in testamentis. ff. de regul. iur. c. cùm dilecti, de dona. Vt tamen naturæ actus, & subiectæ materiæ seruiamus, præsens tempus ad futurum refertur: veluti, cùm lex punit eum qui delinquit: futuris quippe negotiis lex formam dat. l. lege ij. ff. de legat. c. fina. de constit.

1 *Tempus præsens futurum non comprehendit.*

§. *Cùm stipulamur.*

1 *Tempus præsens futurum non comprehendit.*

2 *Ius futurum, quando in iudicijs veniat.*

3 *Oportet verbum.*

CVM STIPVLAmur [a] *quicquid te dare facere oportet*: id quod præsenti die duntaxat debetur, in stipulationem deducitur [b], non ut in iudiciis etiam futurum [c]: &

c ¶ NON VT IN IVDICIIS etiam futurum. Hæc verba interpretibus ambigua visa sunt, sed receptius et verius est, vt eorū is sit sensus, quòd in stipulationem per verba præsentis temporis conceptam, id in stipulationē duntaxat deducatur, quod debetur præsenti die, non etiam, quod in futurum deberi potest, vt hic, & l. si à colono: licet in iudiciis diuersum non vno casu constitutum sit, in his enim tametsi dici soleat futuri temporis contractus ad iudicem non spectare. l. j. §. j. ff. de vsur. neque videri in iudiciū venisse, quod accidit post iudicium acceptū. l. non potest

Futura quādo veniāt in iudicijs. 2 potest & l. non quemadmodum. ff. de iud. per multis†tamen casibus iura futura in iudiciis includuntur, & veniunt, vt in petitione hæreditatis. l. si hæreditatem. & l. si quo. ff. de pet. hære. peculio. l. quæsitum, in princ. ff. de pecul. aliisque iudiciis vniuersalibus, quòd eorū natura sit futura, nedum præsentia comprehēdere. l. Lucius. ff. de fun. instruc. & pignoratitia. l. si rem. §. fi. ff. de pig. act.

ideo in stipulatione adiicitur uerbum *oportebit* [d] uel ita præsens in diémue [e]: hoc ideo fit quia qui sic stipulatur, *quicquid te dare facere oportet*, demōstrat eam pecuniam quæ iam debetur [f]: quod si totam demonstrare uult, dici oportet, *oportebitve* [g], uel ita præsens in diémue [h].

d ¶ VERBVM oportebit. †Quod tā præsens, quàm futurum tempus significat. l. verbum oportebit. ff. de verb. sig. quare multò magis vtrunq; tempus demonstrabitur, vbi verbum oportebit, verbo oportet adiicitur, vt hîc, & d. l. si à colono.

Oportet, verbum. 3

e ¶ PRAESENS IN DIE'MVE. Quæ verba cùm adiiciunt contrahentes, apertè ostendunt futurum quoq; debitum in stipulationem deduxisse. d. l. si ita scripsisset. ff. de leg. ij.

f ¶ QVAE IAM DEBETVR. Propter verba præsentis temporis, quę ad futurum referri nequeunt. d. l. si ita scripsisset, & d. l. si à colono, & d. l. cùm illud. §. j. ff. quan. di. leg. ced.

g ¶ OPORTET oportebit. Tunc enim vtrumque tempus, & præsens futurum demonstratur, vt iam diximus.

h ¶ PRAESENS in diémue. Quo etiam casu euidenter futurum tempus nedum præsens comprehenditur. d. l. si ita scripsisset. Porrò in dispositionibus simplicibus, & indefinitis ad præsens tempus duntaxat actum referamus. l. Rutilia. ff. de contrah. empt. l. si ita. ff. de aur. & arg. leg. quod moderni hîc, & in l. verbum erit. ff. de verbo. sig. multifariam multísque modis comprobant & declarant.

IOAN. CORAS. VALEN.
XXVI. NOVEMB.
1546.

QVAE

a SVB POENA. †Intra modum vsurarū legitimum, quem si contrahentes egrederentur, in fraudem vsurarum pœna dationi quantitatis adiecta censeretur, atque ideo quatenus vltra legitimas vsuras promissa esset, inutiliter contraheretur. l. Iulianus. §. ibidem. ff. de act. empt. l. cùm allegas. C. de vsur.

Pœna adiecta in fraudē vsurarum. 1

b ¶ MORTVO promissore. Sorte nōdum exsoluta.

c ¶ COMMITTETVR pœna. †Quæ propter moram debetur, atqui diei lapsu, sine vlla interpellatione mora contrahitur. l. magnam, in fin. C. de contrahend. stipul. tam contra maiorem, quàm contra minorem. l. æmilius. vers. putabā. ff. de minor. tam etiam contra debitorē ipsum (qui in memoria sua seruare debet ea, quæ promisit, nō autem petere, vt ab aliis sibi manifestetur. d. l. magnā. in fin.) quàm contra hæredem: licet ignorantem. l. cùm filiusfam. §. in hac. Quare si

2 *Mora lapsu diei cōtrahitur.*

L. Ad diem.

1 *Pœna adiecta in fraudem vsurarum.*
2 *Mora diei lapsu contrahitur.*
3 *Heredi quando non subueniatur.*
4 *Difficultas an excuset.*

IDEM LXXVII.

D DIEM SVB pœna [a] pecunia promissa: & ante diem mortuo promissore [b], committetur pœna [c]: licet non sit hæreditas eius

contingat diem solutionis adita nondum hæreditate effluere, cõtra futurũ quoque hæredem pœna committetur, vt hic, & l. fi. ff. de naut. fœno. nec obstat quod Vlpian. scripsit hæreditati iacēti, vt nec personis indefensis adita[d]. frustationem non nocere. l. is cui. §. cessatũ. ff. vt in poss. leg. nã obtinet in pœna interpellatione hominis cõmittenda, in quam iniquũ esset incidere, vbi non subest persona, quæ interpellari possit. l. sciendũ, & l. mora. ff. de vsu. l. qđ te. ff. de reb. cred. nos de pœna solo diei lapsu committenda tractamus, in quã transacta die incidit non tantum debitor. d. l. magnã, & l. ij. C. de iu. emphyte. Sed & iacēs hæreditas, siue pœna ex conuentione partium debeatur, vt hic, & d. l. fi. siue ex dispositione legis. l. debitor. ff. de nego. gest. †hoc quippe casu pœna non facto hæredis committitur: sed facto defuncti ex cuius cõtractu descendit. l. apud Iulianum. §. j. ff. qui. ex caus. in pos. eat. meritò nõ subuenitur hæredi. l. fin. C. si ven. pig. nisi iusta causa aditionē hæreditatis distulisset, quo casu succurreret eidem lex ex clausula generali, *Si qua mihi iusta causa videbitur.* l. j. in fi. & l. sed & si per prætorē. §. hæc autem. ff. ex quib. cau. maior. & ita scriptorũ hic sententia defendi potest, qui cēsent pœna cõmissa in specie huius tex. contra hæreditatē iacentem hæredem restituēdum esse. Accurs. in l. in alterius. ff. de regul. iur. creditore verò mortuo, si nemo fuit, q̃ pecuniã solueret, nihil est quod debitori imputetur. l. pecuniæ. §. j. ff. de vsu. ideo perpetuo securus erit debitor. l. si fundus. §. fi. ff. de leg. com mi.

3 *Hæredi quando nõ subuenitur.*

d ¶HAEREDITAS EIVS ADITA. 4 †Obstat, quia superueniēs difficultas, & à mora & à pœna semper excusat in cõtracti. l. si vehēda. §. idē iuris. ff. ad l. Rhod. de iact. in iudiciis. l. ij. §. si quis in iudicio. ff. si quis caut. in arbitriis. l. apud Celsum. §. si in arbitrũ. j. ff. de exce. do. nõ solũ præterea in obligationib. faciēdi. d. §. idē iuris, & d. §. si quis in iudi. l. j. §. si fratri. ff. de colla. bono. etiã si factũ iuratũ esset. c. breui, de iureiur. sed & in consistentibus in dãdo. l. quod te. ff. de reb. cre. & in his siue tractetur de datione speciei. d. l. qđ te, & l. cùm seruus. ff. de leg. j. siue de datione quantitatis. l. quib. dieb. in prin. ff. de cõd. & demõ. c. significãte, de pign. licet difficultas non impediat contrahi obligationē. l. cõtinuus. §. illud. Cur ergo hîc hæreditate nõdum adita pœna contra futurum hæredem cõmittetur? Sol. hoc operat̃ in specie tex. nost. adiectio diei, p q̃ mora grauior cõtrahit̃, vt hic, & l. fi. ff. de naut. fœ. qua de re plenius scribo ĩ d. §. illud.

Difficultas anexcusat.

IOAN. CORAS. VALEN.
XXVII. NOVEMB.
1546.

L. Si filiusfamil.

1 *Filio quando ex stip. quæratur actio.*
2 *Argumentum de cõtractu ad testamēta.*
3 *Filio quando quæratur commodum contractus.*

PAVLVS LXXVIII.

SI FILIVSFAMIL. sub conditione[a] stipulatus emancipatus fuerit, deinde extiterit conditio...

a SVB conditione. Si nauis ex Asia venerit, aut alia extrinseca & casuali: †nã si sub conditione quę directò emancipationem respiceret, quam intrinsecam vocant, stipulatio, sine dolo malo concepta esset, filio quærere tur actio tempore conditionis, non etiam contractus spectato. l. & hæredi. §. filia. ff. de pact. l. fi. ff. de stipulat. ser. idémque si conditio esset arbitraria, siue potestatiua. l. si debitori. §. j. ff. de fideiusso. cùm ea non retrotrahatur. l. potior in princip. ff.

1 *Filio quãdo quæratur actio ex stipulatione.*

tio b: patri actio competit, quia in stipulationibus id tempus spectatur: quo contrahimus c.

ff. Qui potiores in pignore habeantur.

b ¶ DEINDE EXTITERIT conditio. Sequuta emancipatione.

Argumētum a contractu ad testamentum. c ¶ QVO CONTRAHIMVS.

2 † Sed cùm argumentū à cōtractu ad vltimā voluntatem bonum sit. l. seruum filij. §. eum qui. ff. de leg. j. cur in legatis diuersum dicimus, non dispositionis, sed existentis conditionis tempus spectari. l. quæ legata. ff. de regu. iur. l. si vxor. C. de cond. insert. Dicerem quòd cùm contractus ex consensu legem accipiant. l. j. §. si cōueniat. ff. depos. exindéq; subsistāt & sortiantur effectum. l. contractus. C. de fid. instrum. principium, hoc est, actus gesti, perfecti, & absoluti tēpus meritò inspicimus, vt hic. Quæ verò in testamentis scripta sunt, non statim effectum habent, magísq; ex post facto, quàm ab initio consensum desiderant, nempe vt defuncto testatore relictum accipere quis non dedignetur, quod in conditionalibus, non nisi conditione impleta potest contingere. l. cedere diē. ff. de verb. signifi. proinde tēpus in his cōditionis spectamus. d. l. quæ legata, & d. l. si vxor. A' quibus non abhorret Philosophi sententia dicentis, actus agentium magis operari ex aptitudine suscipientis, quàm ex influentia causæ

3 efficientis. † Illud denique notandum quæri commodum contractus filio, vbicunque aliquid ad eius executionem factus sui iuris fecisset, ex quo etiam extraneo actio daretur. l. si verò non remunerandi. §. si filio. ff. mand. & d. l. si debitori. §. j. Reliqua ad declarationem huius textus pertinentia posuimus, in l. si rem meam. *Filio quando quæratur cōmodum contractus.*

§. Cum fundum.

1 *Fundus quid.*
2 *Fructus qui promißi censeantur.*
3 *Fructus pendentes an pars fundi.*

CVM FVNDVM a stipulatus sum, nō ueniunt fructus b q stipulationis tempore fuerunt.

a CVM FVNDVM. Hunc text. scriptores difficillimū prædicant, cùm eo nihil planius sit & apertius.

b ¶ FRVCTVS. Pendētes, vt sequentia verba, qui stipulationis tempore fuerunt explicant.

Fundus. 1 † Hi enim propriè alij sunt à fundo, cuius verbo id tantum lex venire vult, quod solo continetur. l. quæstio, & l. fundi. ff. de verbo. signific. nam & ab eo nomē sumpsit, quod fundari super eo quæq; res possit. Quare in stipulationibus in quibus verba strictè interpretamur. l. quicquid astringen-

Fructus qui cēseantur promißi. 2 dæ † eum qui fundum promisit, fructus qui in fundo stipulationis tempore fuerunt, quos pendentes vocamus, promisisse non intelligemus, vt hîc, etiam si cōtractui emptionis subdita sit stipulatio. l. ratio. §. j. ff. de act. empt. nam licet in emptione fructus veniant, vt statim dicam, ex empto tamen ad eos non ex stipulatione agi debet, vt ibi.

3 † Nec obstat, qd' vulgò dici solet, fructus pendentes rei partē esse: vel potius vnam rem cum fundo. l. fructus pēdentes. ff. de rei vendicat. l. fina. §. fructus. ff. Quæ in fraud. credito. hoc enim larga quadam interpretatione accipiendum: ideóq; & Caius improprio verbo videtur, in d. l. fructus, vsus est. Dicendum igitur in actione reali fundi verbo fructus pendentes benigna interpretatione contineri. d. l. fructus, cùm naturale sit, eum qui dominium, fundi habet, quicquid ex fundo su- *Fructus pendentes an pars fundi.*

perest sequi, & comitari.l.solum. §.j. ff.de rei vendica.idémq; in odiū fraudatorum, qui creditores decipere tentarunt.d.l.fi.§.fructus, ne propter eorum dolum lucrum ipsi sentiant, & actor damnō afficiatur.l.fin.ad princ. ff.de eo per quem fac.ex. In emptione verò, & cæteris bonæ fidei iudiciis (in quibus ex bono & æquo lata fit interpretatio) vt veniat, quicquid venire æquum est.§.in bonæ fidei, de action. in Instit. fructus qui tempore con

contractus fuerunt venire, si nō aliud conuenit exploratum est. l. Iulianus. §.si fructibus.ff.de action.empt. nam & propter fructus fundus pluris emptus intelligitur.l.si quod ex Pamphila.ff.de leg.ij. vt meritò ex causa emptionis sint restituendi.l.videamus.§. ex causa.ff.de vsur.l.fructus. C. de action.empt.

IOAN. CORAS. VALEN.
XXVII. NOVEM.
1546.

L. Si procuratori.

1 *Procurator, quando actionem domino quærat.*
2 *Lex de indubitabili.*

VLPIANVS LXXIX.

SI PROCVRATORI præsentis[a] fuerit cautum[b], ex stipulatu actionē vtilem domino competere[c] nemo ambigit[d].

a PRAESENTIS. Et intelligentis.l.j.C.de erro.aduo. præsens quippe non videtur esse, qui nōn intelligit.l. diem.§.coram.ff.de arbitr.

b ¶ CAVTVM. Stipulatione conuentionali, quia extra iudiciū ego procurator præsentis Titij ita sum à te stipulatus, *Promittis mihi te Titio daturum decem*, hæc enim stipulatio, quæ si facta fuisset Titio absente absq; cessione Titio inutilis esset. l. possessio.§.fin.ff. de acquirend. possess. nunc propter præsentiam Titij domini, eidem quærit vtilem actionem, vt hic.

c ¶ DOMINO COMPETERE. Sine cessione. Quo intelligimus idē operari præsentiam domini, quantum procuratoris cessionem, qua vtiles duntaxat actiones in dominum transferuntur.d.§.fin.& l.si procuratorem.§.final.ff.mandat.† In stipulationibus porrò iudicialibus quæritur actio vtilis, sine cessione domino etiam absenti.l.in causæ.§. final. & l. sequent.in princip.ff.de procurat.l.j. §.final.ff. Quod cuiusque vniuersita. & l.in omnibus.ff.de prætor.stipulat. In

Procurator quādo actionē domino quærat. 1

In extraiudicialibus secus, nisi dominus sit præsens, vt hic: aut procurator ex re domini stipuletur. l. procurator. ex re.ff.de procurator.

d ¶ NEMO AMBIGIT. Hinc & ex aliis plerisque locis leuitatis scriptores arguūtur, q legislatoris potestatē adeò constringunt, 2 † Vt nullā legē ędi velint, quæ nō sit dubitabilis. Quod latius alibi præmonstraui. Annotabis præterea, ex hac l. actus posse exerceri in personam procuratoris domino præsente.l.si dictum. §.si præsente.ff.de euiction.

Lex de indubitabili.

IOAN. CORAS. VALEN.
XXVIII. NOVEMB.
1546.

L. Quoties in stipulationibus.

1 *Ambiguum, obscurum & apertum.*
2 *Amphibologica oratio.*
3 *Obscurum.*
4 *Verbum omne an ambiguum.*
5 *Actus interpret. vt valeat.*

AMB

obscurũ, Ambiguum, Apertũ.

a MBIGVA ORATIO.
1 † Scriptum aut apertũ est, aut ambiguum, aut obscurum. Apertum, quod planum, certum, clarum, et liquidum est.

IDEM LXXX.

QVOTIES IN STIPVLATIONIBUS ambigua oratio[a] est, commodissimũ est id accipi: quo res de qua agitur in tuto sit[b].

Ambiguũ, quod in duas partes rapi potest, vnde Cicero I. ad Heren. Ex ambiguo sententia nascitur, cũ scriptũ duas, aut plures sententias significat. Quod & Quintilian. de Amphibolo, scribit. Ideo Paul. in ambiguo sermone, inquit, non vtrunque dicimus: sed id duntaxat, quod volumus. l. in ambiguo. ff. de reb. du. & Proculus in V. Epistolarum. Qui ambiguè loquitur, inquit, id loquitur, quod ex his, quæ significantur sensit. l. nepos. §. j. ff. de verb. signi. Ambigua dictio est, quæcunque æquiuoca, vt canis, quæ marinum piscem, animal latrabile & sydus cæleste significat. Ambiguũ quoque verbum dicitur, quod in diuersas partes accipi potest. l. verũ. ff. de petit.

Amphibologia. 2 here. l. in ambigua. ff. de legi. † Oratio quoq; amphibologica ambigua est, vt

Aio te Aeacida Romanos vincere posse.

Et Terent. in Andria dixit,

Ego me amare hanc fateor.

NAM ἀμφιβολίαν illic esse Donatus Grammaticus asserit. Obscurum dicitur, cuius sententia omninò latet. l. si legatario. §. fin. ff. de fideicommis. liber. l. semper in obscuris. ff. de reg. iur.

obscurũ. 3 † Obscurum itaque non ex incerta verbi, aut orationis significatione dicitur, sed magis ex eo, quod de agentis mente sub verborũ inuolucro expressa non appareat. Ambiguum autẽ ex verbo aut sermone, qui in duas aut plures partes resurgit. Vnde inter ambiguum & obscurum illud interest, quod in ambiguo plura se ostendant, quorum quid potius accipiendum sit ignoratur. In obscuro nihil quod attendatur se ostendit, aut parum. Cæterum vbi parum est quod apparet, obscurum fit ambiguo simile. Id autem hoc exemplo viri non indocti demonstrãt, si aliquo triuio excipiar, vbi contecto densitate nebulæ cælo, nihil viarum eluceat, obscurus hic locus est: vnde ne pergam obscuritate impedior. Cæterum, vbi aliquantulum rarescere nebulę incipiunt: nonnihil ipse quoq; incipio videre, quod tamẽ vtrum via sit adhuc est mihi incertum, hoc est, obscurũ ambiguo simile, dilucescente autem cælo, iam omnium viarum deductio clara fit: sed quò pergere debeam non obscuritate teneor, sed ambiguitate dubito.

4 † Porrò Chrysippus omne verbum ambiguum natura esse ait, quoniam ex eodem duo vel plura accipi possunt. Cõtra Diodorus Crono, nullum verbum ambiguum esse existimauit, nec quisquam ambiguum dicit, aut sentit, nec aliud dici videri debet: quæ quod se dicere sentit, qui dicit. At cùm ego, inquit, aliud sensi, tu aliud accepisti, obscurè magis dictũ quàm ambiguè videri potest. Ambigui enim verbi natura illa esse debuit: vt qui diceret duo, vel plura diceret, nemo autem duo vel plura dicit, qui se sentit vnum dicere; vt est apud Gell. in XI. noct. Atticar. *Verbum omne an ambiguũ.*

b ¶ IN TVTO SIT. † Hoc est, res
5 de qua agitur magis valeat quàm pereat. l. quoties. ff. de reb. dub. l. diuus. ff. de vsu & habitatio. Sic enim semper homines egisse videntur, vt sua iudicia non impugnent, sed confirment. l. iij. ff. de testam. milit. Obseruata tamen natura actus. l. si vno, in princip. ff. loca. nam vbi sermo duas sententias exprimit, ea potissimũ accipitur, quæ rei gerendæ aptior est. l. quoties idem. ff. de regul. iur. & vt ne delictum hac interpretatione inferatur. l. meritò. ff. pro soc. Accipiendam quippe Celsus censuit in ambigua voce, significationem quæ vitio caret. l. in ambigua. ff. de legib. turpémque sensum lex semper reiicit. l. quintus. ff. de donat. int. vir. & vxor. l. etiam. *Actus vt valeat interpretari debet.*

C.eod.tit. Quòd si res sine captione, & turpitudine inuestigari nequeat eligendum est, quod iniquitatis minimum habet, & turpitudinis. l. si procurat. curator. ff. de excep. do. l. quoties nihil. ff. de regul. iur.

IOAN. CORAS. VALEN. XXVIII. NOVEM. 1546.

a ALIVM SISTI. Siue in iudicio, siue extra iudiciũ. b ¶NEC ADIICIT pœnam. Si eum nõ stiterit. c ¶VEL SERVVM SVVM.

Seruus nõ potest esse in iudicio. 1 †Hoc ad stipulationem de iudicio sisti referri non potest, cùm seruus in iudicio esse nequeat, neque agendo, neque defendendo. l. quoties. ff. si quis caut. l. seruus. C. de iudi. Quô fit, vt aduersus receptam interpretationem hic text. de stipulationibus quoque extraiudicialibus accipi debeat: nec me fallit quibusdam casibus serui promitti in iudicio sisti. l. ij. §. j. ff. si ex nox. caus. aga. Cæterũ ad eos casus rarissimos generalitatem huius l. cõstringere absurdũ nimis existimo. d ¶HOMINEM LIBERVM. Sisti promittit. e ¶CONTINERI. † In quacunque stipulatione facti committitur stipulatio in id quod interest agentis. l. si quis ab alio. §. fina. ff. de re iudic. siue ea prætoria sit. l. si procurator, cum l. seq. ff. de prætor. stip. siue iudicialis. l. fi. ff. si quis in ius voc. siue extraiudicialis. l. si ita quis. ff. de euict. l. stipulationes non diuiduntur, vers. Celsus. Et de omnibus hic generaliter Vlpia. docuit.

Obligatio 2 facti in id quod interest.

L. Quoties quis.

1 Seruus in iudicio esse nequit.
2 Obligatio facti in id quod interest.

IDEM LXXXI.

QVOTIES QVIS aliũ sisti [a] promittit, nec adiicit pœnam [b]: puta uel seruum suũ [c] uel hominẽ liberũ [d]: quæritur an committatur stipulatio: & Celsus ait: & si non est huic stipulationi additũ *nisi steterit pœnam dari*: in id quanti interest sisti cõtineri [e]: & uerũ est quod Celsus ait [f]: nã qui aliũ sisti promittit, hoc promittit se acturum [g] ut stet.

f ¶CELSVS ait. Celsus dicebat eum qui aliũ nempe Titium sisti promittit, non alterius factum, sed de seipso promittere, se uidelicet acturum, vt Titius sistat. Cuius sententiã probat hic Vlpian.

g ¶ID SE ACTVRVM. Et ita alterius factum non promittit, sed suũ, quo patet non aduersari decisioni huius. l. quod per manus traditur nõ obligari eum, qui alium facturũ quid promisit. §. si quis alium, de inut. stipulat. in Institut. IOAN. COR. VAL. XXIX. NOVEM. 1546.

a VTILITATEM. Vtilitas. 1 †Vtilitas nostræ significationis commodũ significat. l. j. ff. de neg. gest. contractiore tamen vocabulo euitationem damni, seu id quod interest, vt hic, & l. Iulianus. §. fi. ff. ad exhib. rem

§. Si procurator.

1 Vtilitas.
2 Procurator cẽsetur nomine domini agere.
3 Quanti ea res est.

SI PROCVRATOR sisti aliquẽ sine pœna stipulatus sit, potest defendi non suam, sed eius cuius negotium gessit, utilitatem [a] in eam rem [b] deduxisse [c],

b ¶REM. Id est, stipulationẽ. Rei nanque verbum generale, pro subiecta materia contrahimus.

c ¶DEDVXISSE. Vt id quod interest stipulatoris (sicut in superiore respõsõ) comprehensum intelligatur. l. si pcurator. rẽ rat. hab. 2 † Probat autem

Procurator censetur nomine domini agere.

autem hic tex. procuratorem constitutum, qui experitur, censeri procuratorio nomine domini agere, cùm ad dominum pertineat negotium. l. in causæ. §. fina. cum l. seq. ff. de procur. quod alibi plena manu attigimus.

d ¶ IDQVE. Vt in stipulationem deductũ intelligatur, quod interest stipulatoris.

e ¶ QVANTI EA RES EST. Hæc verba, *Quanti ea res est*, solent ad veram rei æstimationem, de qua agitur referri. l. prætor. §. hæc autem. ff. vi bon. rapt. l. arbitro. ff. de dolo. non etiam ad id quod interest, quod plerunque rei pretium egreditur. l. Iulianus. §. fin. ff. ad exhib. Quandoque tamen etiam id quod interest, continet. l. iiij. §. in eum. ff. de dam. infect. et hic. Quam rem apparatu multo tractant scriptores, in l. inter hæc. ff. de verborum significat. & ipse loco magis idoneo excussi.

Quanti ea res est.

îdque[d] fortius dicendum est: & si *quanti ea res est*[e] stipulatio proponatur procuratoris[f].

f ¶ STIPVLATIO PROPOnatur procuratoris. Emendato sic literam, *Stipulatus proponatur procurator.*

IOAN. CORAS. VALEN. XXIX. NOVEM. 1546.

a STIPVLATVR. Qui enim rẽ stipulatione promittit, cogitur stipulatoris rem facere. l. si ita distrahatur. §. fin. ff. de contrah. emption. l. vbi autẽ. §. fi. hoc tit.

1 ✝ Quod autem stipulatoris est, amplius eius fieri nõ potest. §. sic itaq; de act. in Inst. & non potest, nisi ex vna causa dominiũ contingere. l. iij. §. ex pluribus. ff. de acqu. possess. ergo nemo rem suam vtiliter stipulatur, vt hic, & l. scire debemus. §. j. cùm stipulationes introductæ sint, vt quis quod sua intersit stipuletur. l. stipulatio ista. §. alteri. Atqui domini (vt probatum est) rem suam stipulari nõ interest. Quod si interesse eius aliquo pacto possit, vtilis erit stipulatio, vt cùm rem meã à fure. l. scire debemus. §. si à fure, aut ab alio mihi restitui stipulor hac. l. interest quippe mea ratione possessionis. l. ij. de tritica. l. si in emptione. §. rei suæ. ff. de contra. emp. idem si rei meę dominium à me quandoq; reuocari potest. l. in bello. §. si quis seruum. ff. de capt. nam & in legato eadem sentẽtia obtinuit, vt propria res quæ legatarij non est, irreuocabiliter legari possit. l. non quocunq;. §. si ex bonis. ff. de leg. j. sub conditione quoque stipulatio rei propriæ rectè concipitur. l. si rẽ meã. vbi plenè dico.

Stipulatio rei propria.

L. Nemo rem suam.

1 *Rei propriæ stipulatio an valeat.*
2 *Pretium quando loco rei succedat.*

VLPIANVS LXXXII.

NEMO REM SVAM utiliter stipulatur[a], sed pretium rei suæ non inutiliter[b]: sanè rem meam mihi restitui[c], rectè stipulari uideor[d].

b ¶ NON INVtiliter. 2 ✝ Aliud enim est à re ipsa pretium rei. l. si alij. §. fin. ff. de vsusfruct. l. propemodum. ff. de verborum significatione, quò fit, vt in his particularibus non succedat pretium loco rei. l. venditor. ij. ff. de hæred. vendit. l. qui vas. §. fin. ff. de furt. vnde qui pretium stipulatur, rem stipulari non intelligitur. l. fundum Cornelianum. ff. de nouat. Cessat igitur ratio, cur quis rem propriam prohibetur stipulari.

Pretium quando loco rei.

c ¶ RESTITVI. A promissore qui eam detinet.

d ¶ VIDEOR. Sensurus nanq; sum commodum possessionis ex huiusmodi stipulatione. d. l. ij. ff. de triti. & d. §. rei suæ, atque ideo effectum habere debet, cùm mea intersit. d. §. alte-

ri.ergo dices semper stipulatio rei ꝓprię valebit,cùm enim in dubio interpretāda sit stipulatio,vt magis valeat, quā pereat.l.quoties.j.credendū erit eū, qui rem propriam stipulatur,de restitutione eiusdem vtiliter sensisse : vt hîc, quod ego facilè admitterem, vbi apud promissorem res esset, cùm ad factum restitutionis verisimile sit sese partes retulisse, ne inanē actū fecisse videantur.d.l.quoties.l.diuus.ff.de vsu & hab. & l.quoties.ff.de reb.dub.

§. Si post moram.

1 *Mora facit vt res perempta petatur.*
2 *Chasma.*
3 *Iusta causa excusat à mora.*

SI POST MORAM promissoris homo[a] decesserit: tenetur[b] nihilominus perinde atque si homo viueret[c]: & hic morā videtur fecisse qui litigare maluit, quàm restituere[d].

a HOMO. In specie promissus stichus puta.

b ¶ TENETVR. Promissor, nisi offerendo moram purgauerit.l.interdum.§.fin.

c ¶ SI HOMO viueret. 1 ✝Etenim adhuc homo promissus, licet mortuus, peti potest, cùm propter moram viuere fingatur.l.si seruum.§.final. licet in condēnationem fiat æstimatio, cùm homo pręstari nō possit. l. si homo mortuus:cùm autem per promissorem factum sit, quominus daretur homo: promissoris fore detrimentum constat.l.quod te.ff. de reb. cred. Inde generaliter traditum, speciem debitam post moram debitoris periculo perire.d. l. quod te.l.si in Asia.§.final.ff.deposit.& hic etiam, vt communiter existimatum est, si eodem modo species apud creditorem interitura fuisset. l. si filiofamil. §. si post diuortium.ff.solut.matrimon. Quare hæres, qui fundum dare damnatus est,post morā tenetur: 2 ✝tametsi chasmate,hoc est,hiatu & voragine terræ fundus ille legatus, perierit.l.cùm res.§.fi.ff.de legatis.j.potuit enim distraxisse debitam speciem actor, si soluta fuisset, & pretium esset lucratus. l. illud. ad prin.ff.de peti.hæred.l.item si verberatum.§.fi.ff.de rei ven.præterquam cùm probabilem litigandi causam debitor habuit.l.si plures.§. fi. ff. depos.quia depositarij hæres erat,qui iustè ignorare potest cōtractum cū defuncto. l.qui in alterius.ff. de reg. iur. Verùm hanc sententiam in nostro moræ tractatu pluribus sustuli, verámq; nō esse pręsertim ostēdi in cōtractibus, qui gratia debitoris duntaxat celebrātur. l. si seruus legatus. §. cum quid.ff.de legat.j. veluti in deposito.d.l.si plures.§.fi. tunc enim verum est,quod illic scribit Paul. æquum esse fatalem interitum non esse periculo debitoris, qui non ad sui vtilitatē contraxit,sed ad actorem pertinere.

Mora effectus. (1) — *Chasma.* (2)

d ¶ QVAM RESTITVERE. 3 ✝ Sine causa:nam si iustis rationibus adductus litigare maluerit, moram fecisse non videtur.l. sciendum, & l. si quis solutioni,in princ.ff.de vsu.l.qui sine dolo.ff.de regul.iur.nec enim debet reus temerè ius suum indefensum relinquere.l.illud,ad princip.ff.de petio.hæredit. *Iusta causa excusat.*

IOAN. CORAS. VALENT.
XXX. NOVEMB.
1546.

FINIS SCHOLIORVM
Tituli de Verborum obligationibus.

IOANNIS CORASII TOLOSATIS IVRISCONSVLTI, IN TITVLVM CODICIS IVSTINIANI, DE IVRE EMPHYTEVTICO.

CVM INDICE LOCVPLETISSIMO EORVM QVAE NOTATV DIGNA SVNT.

Lugduni,
APVD GVLIELMVM ROVILLIVM,
SVB SCVTO VENETO,
1550.

Cum Priuilegio Regis.

DOMINO IOANNI CORASIO PATRI SVO OBSERVANDISSIMO, IOANNES CORASIVS FILIVS S. D.

SVB hoc vno munusculo, charissime Pater, omnes in vniuersum studiorum meorum prouentus tibi dare, dicareq́ volui, meosq́ in Iure Ciuili labores pietati tuæ sacrare. Cùm enim me genueris, alueris, & ingenuè curaueris instituendum, nulli melius poteram vigilias meas, atq; adeò meipsum addicere, quàm tibi, & animo, & natura patri. Cui non tantùm debeo quòd sum, sed etiam quod futurus semper sum, sémperq; victurus. Suscipe igitur mi pater, fœtum ex fœtu tuo, ex ossibus tuis, ex carne tua. Et quem ex nobili Catherina Termia, sanctissima fœmina, procreasti, eduxisti, ad omnémq; virtutem informandum curasti, factum nunc non omnino infœcundum, paterna pietate complectere. Tui certè amorem non in animo solùm meo instituit natura, verùm in medullis etiam ipsis implicauit. Bene vale mi pater, & me, vel potius teipsum toto pectore perama, tuiq́ filij memor, diu te mihi incolumen serua. Nam ego quam tibi pietatem debeo, quò ad vitæ superero meæ, sanctissimè colàm, & obseruabo. Lugduni, V. Nonas Septembris,

M. D. XLIX.

INDEX COPIOSISSIMVS RERVM HVIVS TRACTATVS SCITV DIGNARVM.

Ctio quæ ex Emphyteusi oriatur 10
Actiones an de iure ciuili 3
Agrorum vectigalium origo 1
Alienationis verbum quando cōtrahatur 9
Alienatum quando propriè censeatur 35
Alluuionis incremētum ad quem spectet 13
Apocha & Antapocha 18
Auaritiæ detestatio 41

CAsus voluntatis & impotentiæ 40
Census quid 4
Cessatio pro parte an noceat Emphyteutæ 19
Christiana admonitio 14
Clades vnde dicta 12
Commissoriæ legi quando renuntiare censeatur 26
Commodū an spectet ad Emphyteutam 13
Communionis incommodum 18
Conceptio quid 10
Conductor meliorationes repetit 24
Conductor cessans soluere, quando repelli possit 16
Consignatio & depositio quando sit necessaria 29
Cōtractus Emphyteuticus an iuris ciuilis 3
Contractus precariæ 5
DEbitor quando debeat ad creditorem accedere 27
Decimæ sunt portandæ sacerdoti 27
Dies quando interpellat pro homine 26
Diffinitionis duplex significatio 10
Donatio an laudemium patiatur 42
Dominus an alienet sine Emphyteutæ consensu 34
Dominus petendo aut recipiendo pensionem an in iure expellendi sibi noceat 25
Dominus non potest Emphyt. expellere 10
Dominorum insolentia 41
EMphyteusis cur non possit alienari spreto domino 35
Emphyteusis quid 4
Emphyteusis cui & cur pereat 12
Ecclesia cur non quærat Emphyteusim 38
Emphyteusis quomodo contrahatur 3
Emphyteusis cur sic dicta 2
Emphyteusis an possit legari, an oppignorari 37
Emphyteusis an cum emptione vel locatione similis sit 7
Emphyteusis ob cessationem solutionis non extinguitur ipso iure 22
Emphyteuta an perdat meliorationes & quas 24
Emphyteuta ius habet potentius colono 17
Emphyteuta quid ius habeat in re 7
Emphyteuta quas meliorationes perdit 24
Emphyteuta an donare possit 36
Emphyteuta tenetur Apochas reddere domino 18
Emphyteuta ob rei quoque deteriorationem repellitur 21
Emphyteuta an possit repelli propria authoritate 23
Emphyteutica res si coli non potest, cuius sit periculum 14
Emphyteuta ex qua causa excusetur 20
Emphyteuta potest exponere rē venalē 37
Emphyteuta ex pacto sine domini consensu alienat 33
FAlsa conditio prolata an noceat domino 37

✠ 2

Fati necessitas 12
Fatum quid 12
Feuda nobilia quæ dicantur 1
Feudum quid 4
Fortuitus casus quis 11
INstrumentum quod propriè dicatur 17
Instrumento perdito fit probatio per testes 11
Instrumento perdito quomodo fiat probatio 34
Inuestituræ commoditas 39
Inuestitura quando dari suscipique possit per procuratorem 40
Ius Embateuticum 2
LAudemium præstat emptor 42
Laudemium ex quo contractu debeatur 4
Laudemium an spectet ad fructuarium 42
Legare & allegare quomodo differant 23
Libellarius contractus 4
Libera rerum suarum dispositio cuique conceditur 32
Locatio ad longum tempus 8
Locationis & Emphyteusis differentia 8
Locationis triplex species 8
MAmmona cum Deo pugnat 41
Mancipes qui & qui publicani 1 2
Mora lapsu diei quando contrahatur 27
Mora quando non noceat Emphyteutæ 20
Moram an Emphyteuta purgare possit 22
Mulier non incarceratur 38
OBlatio quando sufficiat ad pœnam vitandam 30
Operæ non petitæ non debentur 26
PActi de non expellendo virtus 17
Pactum ne repellatur Emphyteuta, an valeat 17
Partis solutio quando totius pœnæ commissionem impediat 20
Pecunia neruus belli 2
Pecuniam an in Emphyteusi oporteat interuenire 3
Pecuniæ verbum latè patens 19
Pœna ab Emphyteuta cessante peti non potest 24
Pensio annua cur in Emphyteusi præstetur 7
Pensio Emphyteusis quibus in rebus constituatur 19
Pensio Emphyteusis modica 28
Pensionis pars an solui possit 28
Pensionis solutæ probatio cui incumbat 18
Permutatio emphyteusis an prohibita 39
Perpetuarium ius 2
Personæ quæ vetantur quærere Emphyteusim 38
Pretium arguit emptionem 43
Prælationis ius cur habeat dominus 32
Prouisio hominis tollit prouisionem legis 25
RE pro parte perempta, an pensio minuatur 13
Renouatio an sine scriptura fiat 25
Renouatio inuestituræ cur fiat 39
Res interit periculo domini 7
Res Emphyteutica quando tota periisse dicatur 13
SCriptura an in Emphyteusi necessaria 11
Superficiarius contractus 5
TAbularij qui 40
Tempus quo cessans possit expelli Emphyteuta 19
Testes an verbo instrumentorũ veniant 17
Thesaurus in re Emphyteutica repertus ad quem pertineat 13
Tributorum onus pertinet ad Emphyteutam 18
Tributum & stipendium 21
VEndere quando quis cogatur 33
Venditione vetita an censeatur prohibita permutatio 39
Vendidisse quando quis dicatur 35
Verba futuri temporis quando intelligantur ipso iure 43
Vno hæredum soluere cessante an res tota committatur 20

FINIS.

ENARRATIONES

IOANNIS CORASII

TOLOSATIS IVRISCONSVLTI IN TITVLVM CODICIS IVSTINIANI DE IVRE EMPHYTEVTICO.

SVMMAE RERVM.

1. *Agri vectigales.*
2. *Feuda nobilia.*
3. *Mancipes.*
4. *Pecunia neruus belli.*
5. *Ius Perpetuarium.*
6. *Emphyteusis cur sic dicta.*
7. *Embateuticum ius.*
8. *Contractus Emphyteuticus an iuris ciuilis.*
9. *Actiones an de iure ciuili.*
10. *Emphyteusis quomodo contrahatur.*
11. *Pecunia an ad hunc contractum necessaria.*
12. *Emphyteusis quid.*
13. *Feudum quid.*
14. *Libellarius contractus.*
15. *Census quid.*
16. *Superficies.*
17. *Precaria.*

DE EMPHYTEVSIS CONTRACTVS *origine, noua declaratio. Et cur sic dictus.*

Vectigales agri. 1

GRORVM † vectigalium origo, à bellis initium duxisse mihi videtur. Qui enim profligatis hostibus, victorias reportabant, prædam ita partiebantur, vt mobilia, vetus illud ius gentium sequuti, permitterent in vniuersum capientibus[a]: quanuis hodie decima pars Duci soleat reseruari, Prædia verò, cateráque immobilia, nonnunquã ducibus, aut militibus, præcipuè Veteranis, pro præmio virtutis, & quò cæteri redderentur in hostem animosiores, assignabant[b]. Idque gratuitò[c], vt videlicet nullam inde mercedem, nullum vectigal, nullum canonem præstarent, sed solam fidem, obsequiúmque militare, vbi res exigeret[d]. Quæ nunc † feuda nobilia dicimus[e]. Nã & à fide, vel fidelitate, immobile illud, quod fidelis obsequij gratia fruendum datur, Feudum (vocabulo latinis hominibus non satis noto) est appellatum[f]. Puriores, fundum beneficiarium vocant, Frequentius verò solebant victores, ex hostibus capta prædia publicare, hoc est, victricis reipublicæ dominio ascribere[g], vt illa postmodum daret excolendos agros conductoribus (qui † Manci-

Feuda nobilia. 2

Feudum.

Mancipes. 3

a l. naturalē. §. fin. l. trãs fugam. ff. de acquir. re. do. §. itē ea quæ. de rer. diuis.

b l. item si verberarū. §. itē si forte. ff. de re. vend. l. Lucius. ff. de euictio.

c c. j. § imprimis, in qui. cau. feud. amit.

d c. j de capit. Corrad.

e c. j. Quæ dicat. dux. c. j. de prohib. feud. alie. per Lotha.

f c. j. §. fin. per quos fin. inuestit.

g l. si captiuus. ff. de cap.

pes[h], & Publicani[i], dicti sunt) quò certa pensio, annuúsq; redditus,
in ærarium inde perueniret[k], vt egenti Reipublicæ si tempus fer-
ret, quàm commodissimè subueniretur. Quemadmodum enim ma-
ximus est in Republica nodus inopia rei pecuniariæ[l], ita præsentis-
simum remedium pecunia: vt non immeritò vectigalia de quibus
4 agimus, & quæ † prouinciis olim imponebantur, neruos Republi-
cæ, subsidia belli, & ornamenta pacis, Cicero non vno in loco dixe-
rit[m]. Agri autem ciuitatum qui ita locabantur in perpetuum, aut (vt
Higinus de limitibus agrorum scribit, in centenos annos, vectigales
appellati sunt[n], quòd scilicet certum vectigal, pro iis Reipublicæ pen
deretur[o]. Et ij propriè (vt alibi docui[p]) differunt ab emphyteuticis[q],
qui propriè non sunt publici, vt vectigales, sed priuatorum. Vnde
perperam apud Martia.[r] legitur *vectigalem, id est, Emphyteuticum.* cùm
legi debeat, *vectigalem, vel emphyteuticum*[s]. Sed cur emphyteuticorum
nomen acceperint, inquirendum est. Igitur sciendum, solitos veteres
prædia quæ ipsi colere nolebant, aliis locare. Exculta quidē & ferti-
lia ad tempus: sterilia verò, & penè deserta (quò plantationibus & o-
mni culturæ genere, fertilia, fœcundáq; commodius redderentur) in
perpetuum, vt & olim Byzantios, pecuniis egentes, de publicis eo-
rum agris fecisse, Aristoteles author est[t]. Nam alioqui inuentus ne-
mo fuisset, qui in agriculturam, cuius certam non habuisset possessio-
nem, tantum laboris, impendiorúmque voluisset conferre[v]. Vnde,
5 † quòd in perpetuum solerent olim prædia, atque etiamnum soleant,
excolenda, fruendáq; collocari, appellarunt Arcadius[x], Gordianus[y],
& Theodosius[z], id genus contractus, ius perpetuum, aut perpetua-
rium. Postea verò receptum, vt non in perpetuum modò, sed ad cer-
tum quoque tempus, agri colendi darentur[a]. Vnde solet hic contra-
6 ctus, vsitatiore vocabulo, Emphyteusis dici[b] (quo † nomine apud
Græcos, implantatio siue insitio significatur ἐμφυτεύειν enim, plantare
est[c].) quod susciperent conductores, (qui postea emphyteutæ dicti
sunt[d];) sterilia, saxosa & squalentia prædia, vt plantationibus, & o-
mni politionum, culturæq; genere, fertilia redderent, & fœcunda[e].
Quanuis & illud postea quoque receptum, vt res etiam fertiles, &
cultissimæ, in perpetuum, & ad tempus, sub emphyteuseos lege, lo-
carentur[f]. Indéq; ius emphyteuticum[g]. Porrò autem, præter ius em-
phyteuticum, meminit Vlpianus[h], alterius cuiusdam contractus,
7 non admodùm dissimilis, quem † ius Embateuticon vocat. Et cùm
vox (ἐμβατεύειν) ius ingrediendi, & intrò pedem inferendi, significet,
ἀπὸ τοῦ ἐμβατεύειν, quod ingredi est, nonnulli putant, hac generali appel-
latione, intelligi ius quodcunque, & facultatem possidendæ, detinen-
dæq; rei, cuius proprietas alterius sit. Quale ius emphyteutæ habent,
& agrorum vectigalium possessores[i], Superficiarij item[k]. Alij ius
Embateuticon, id esse dicunt, quod nunc *Pedagium* dicimus, hoc est,
ius exigendi certam pecuniam à prætereuntibus[l]. Nouissimi
verò[m] ex Etymologico magno, censent id ius esse, quod cre-
ditor in bonis debitoris sibi retinuit, propria au-
thoritate ea ingrediendi: vt vel pignoris iu-
re possideantur, iuxta legem
Veri[n], vel in solutum
cedant.

* * *

CON

Publicani.

Pecunia neruus belli.

Emphyteusis cur sic dicta.

Perpetuarium ius.

Emphyteusis.

Ius Embateuticon.

h l. qui fideiussor. ff. loca. l. si quis. C. de vectigal. l. si fructa. §. si de vectigalibus ff. de dam. infect.
i l. j. ff. de publica.
k l. j. §. j. ff. si ag. vectig.
l Cicero ad Brutum.
m Cicero pro lege Manilia contra Rullum, & Philipp. v.
n l. cum sponsus. §. in vectigalibus, ff. de publi.
o d. l. j. §. j. ff. si ag. vecti.
p in l. et qui in fin. ff. de seruitutib.
q l. sciendum. §. j. ff. qui satisd. & in rub. ff. si ag. vectig.
r d. l. sciendum. §. j.
s vt in rubric. ff. si ager vectig.
t Aristotel. ij. Oeconom.
v l. mediterranea. C. de anno. & trib. lib. x.
x l. j. C. de offic. com. sac. palat.
y l. priuata. C. de excus. mu. lib. x.
z l. fi. C. de loca. prædior. ciuil. lib. xj.
a l. fin. ff. si ag. vectig. §. emphyteusim & §. quod autem. de non alie. coll. y.
b l. iij. §. fi. ff. de reb. eo. l. cum notissimi. §. fin. C. de præscr. xxx. §. adeo. de locat. & hoc tit.
c Alciat. j. parerg. c. 36.
d l. j. ij. & iij. hoc tit. l. j. C. de off. co. sac. pala.
e Accurs. l. fin. in princ. hoc tit.
f l. j. §. j. ff. si ag. vectig. Accurs. d. l. fi.
g l. sciendum. §. j. ff. qui satisd & toto hoc titul.
h l. iij. §. fi. ff. de reb. eo.
i l. j. §. j. ff. si ager.
k l. fi. ff. de superficieb. l. bonorum. ff. de verb. sig.
l c. super quibusdam. §. præterea de verbor. sig.
m Alciat. j. parerg. cap. xxxvj.
n l. iij. C. de pignor.

CONTRACTVM EMPHYTEVSIS, IVris gentium, non Ciuilis esse.

Emphyteusis an iuris ciuilis. 8

PRAEDICTA † verò satis demonstrant, Emphyteuticum cõtractum, non lege ciuili, (sicuti vulgò creditũ est) sed iure gentium introductum: quo cæteras quoq; conuentiones, & obligationes institutas Hermogenianus scribit[a]. Exceptis quibusdam inquit, quæ iure ciuili sunt introductæ. Quæ quidem exceptio, non ad emphyteusim pertinere mihi videtur. Sed ad stipulationem[b], quæ præscriptis quibusdam verborum formulis, constat[c]: Aut literarum obligationem[d], vel etiam sponsalitiam largitatem, hoc est, donationẽ propter nuptias[e] quæ veteribus Iureconsultis penitus incognita fuit, tantum abest, vt iure gentium sit introducta[f]. Quòd autem Zenoniana lex propriam contractus emphyteuseos statuit naturam[g], fecit, non instituendo nouum conuentionis genus, sed incertum & confusum ab illis distinguendo, quibus cum omnino conuenire videbatur[h]. Sicuti & qui spicas excutit, non, inquit Caius[i], nouam speciem facit, sed eam quæ est detegit. Nec nos præterea mouerint Iustiniani verba, *Ac si naturalis esset contractus*[k], quæ, vt & Theophili interpretatio indicat, alium longè sensum habent: nẽpe, vt si nonnihil inter contrahentes conuenerit, id ita iustum sit & firmum, *ac si naturalis contractus esset*, id est, quasi esset ea certa natura contractus, quippe pacta, inquit Theophilus[l], naturam contractibus tribuunt[m]. Nec obstat denique quòd hic contractus ante Zenonem, nec certam habuerit naturam, nec proprium nomẽ quod à Zenone ei inditum fuit[n], & ideò à nominante & componente, sicuti actiones[o] inductus censeri debet. Quo argumento maximè quidam nituntur[p]. Nam pugnat pro nobis fortissimè hæc ratio. Siquidem, † licet à iure ciuili actiones ante informes, vt pote quæ pro cuiusque captu ruditer intenderentur, compositæ sint, ordinatæ, & certis præscriptæ formulis[q]: Non tamen inuentæ iure ciuili, quicquid alij dicant[r], sed iure gentium: quo (tametsi vlla necdum esset series agendi) iudicia nihilominus viguere. Nam & regia manu, hoc est, arbitrio & potestate regis, tempore quoque Romuli ius litigantibus dici cœptum est, licet nõ ex iure scripto, nec ea formula qua post I.xij.tabu.[s] Atque ita actiones indubiè prodite[t]. Cùm autem hic contractus iurisgentium sit, & proprium habeat certúmq; nomen, alteri non conueniens, non dubito quin nominatus dici debeat, atque ideò pariat actionem[v]: quam alij condictionem ex lege vocant,[x] alij præscriptis verbis[y], alij verò ex Emphyteusi ab ipso contractu eam denominantes[z]. Sed grauior est huiusce rei tractatio, quàm vt in hunc locum sit infulcienda.

Donatio propter nuptias.

Expositio §. adeo.

Actiones 9 an de iure ciuili.

a L.ex hoc iure. ff. de inst. & iur.
b §. de constituta. de act.
c l. j. l. v. §. stipulatio. ff. de verb. oblig.
d §. j. de literar. oblig.
e §. j. vt sponsal. largit. coll. ix.
f §. est & aliud. de don.
g l. j. hoc titul. §. adeo. de locat.
h d. §. adeo.
i l. adeo. §. cum quis. ff. de acquir. rer. dom.
k d. §. adeo.
l d. §. adeo.
m l. j. §. si conueniat. ff. deposit.
n d. l. j. hoc tit. d. §. adeo.
o l. ij. §. deinde ex his. ff. de orig. iur.
p Salyc. d. l. j. coll. vlt.
q d. §. deinde.
r Bartol. & cæteri in l. frater à fratre. ff. de cõdi. indebit. DD. in rubr. de actio. in inst.
s Dionys. Halicarnass. lib. ij. Antiq. Roma.
t l. ex hoc iure. ff. de inst. & iur.
v l. iurisgen. in princ. ff. de pact.
x Accurs. d. §. adeo.
y Accurs. Pet. & Cina. l. j. hoc tit.
z Bart. l. vn. coll. penult. ff. de cond. ex l.

AN IN EMPHYTEVSIS CONTRActu, summam vllam pecuniæ præstari oporteat.

Pecuniam an in Emphyteusi oporteat interuenire. 10

NVNC † porrò contractum sic confici DD. tradũt[a]. Quia sicut in venditione pretium[b], ita in Emphyteusi certa concedenti domino datur quantitas, ac præterea modicus aliquis census annuè constituitur in recognitionem directi dominij[c]. Cuius pretij, quod principio numeratur, quinquagesima pars ab Emphyteu-

a Gloss. c. potuit de locat. Bart. & alij l. j. hoc tit.
b §. pretium de emp.
c Auth. qui res. ibi nec quod dedit. C. de sacrosan. eccles. l. priuata. C. de excus. mun. lib. x.

ta nouo, pro inductione in possessionem, & signo nouæ acquisitio-
nis, (quam inuestituram vocant) domino præstari debet[d]. Ego ve-
11 rò † non dubito, quin vsu sit inductum in plerisque partibus, ab eo
præsertim tempore, quo fertiles & exculti fundi in Emphyteusim da
ri cœperunt, vt summa quædam pecuniæ, in ipso limine contractus
inferatur. Neque enim facilè, fœcunda sua ac pretiosa prædia, nullo
accepto, quisquam est deserturus[e]. Eam autem pecuniæ quãtitatem,
ad huius contractus substantiam pertinere, nusquam apud iuris au-
thores legi, qui pensionis tantùm annuæ constitutionem desiderant[f].
In Emphyteusi etiam Ecclesiastica[g], quæ tamen difficilius induci-
tur, quàm priuati[h], & inducta facilius multò tollitur[i]. Nec obstat,
quòd magna sit inter emptionem, & hunc contractum familiaritas[k]:
nam plus, vt suo loco dicam, discriminis habent in recessu hi contra-
ctus, quàm similitudinis præ se ferant[l]. Quinquagesima pars autem,
quam præstari oportet velut Symbolum nouæ acquisitionis[m], non
est pretij numerati, aut conuenti, sed communis æstimationis, vt
12 verba quoque Iustiniani indicant[n]. Ex prædictis † autem re-
ctè possumus Emphyteusim dicere, *Contractum esse, quo res soli sub an-
nua pensione in perpetuum plerunque colenda fruenda traditur, cum retentione
tantùm iusti dominij, alterius cuiusuis iuris in recipientem translatione facta*[o].
Quæ verba satis ostendunt, hunc contractum à venditione, & loca-
tione diuersum, quæ in rebus quoque mobilibus iure contrahuntur.
Et quoniam venditor nihil retinet, Sed omne omnino ius transfert
in emptorem[p]. Conductor verò dominium non acquirit[q], nec vl-
lum quidem ius in re: Quinimo nec possessionem etiam naturalem[r],
nisi nomine domini[s]. Sed de his opportunius infrà.

QVANTVM DISTENT, FEVDVM, CENsus, Libellus, Superficies, & Precaria ab Emphyteusi.

VERVM enimuerò quidam alij sunt contractus, qui
primam Emphyteuseos faciem referre videntur, cùm
multis interim nominibus differant, vt locatio ad lon-
gum tempus (de qua mox dicemus[a]) Feudum, Cen-
sus, Libellus, Superficies, & Precaria. Feudum in pri-
mis, licet hoc habeat cum Emphyteusi commune, vt
13 penes † dantem dominium directum remaneat[b], vel eo tamen nomi-
ne differt, quia gratuitum est beneficium[c]: nullam ideò pensionem
annuam, nullúmve canonem sperans, sed obsequium duntaxat per-
sonale[d]. Vbi verò cliens (quem vulgus Vassallum vocat) aut Em-
phyteuta, Beneficiarium fundum, aut Emphyteuticarium pro annua
quoque pensione, alteri concedit, neque feudum erit, neque Emphy-
14 teusis, cùm neuter concedens dominus sit[e], sed † nouo vocabulo, Li-
bellarius cõtractus appellabitur[f]: quanuis hæc duo, Libellus, & Em-
phyteusis, moribus hominum plerunque confundantur, & promiscuè
15 soleant accipi[g]. Contractus † verò Censualis, id tantum habet cum
Emphyteusi commune, vt concedenti, hæredibúsue eius, annua pen-
sio debeatur[h]. Cùm autem ob hanc pensitationem, ius vniuersum à
se quis abdicet, idque transferat in accipientem[i], ab Emphyteusi sine
dubio differt, qua vtile tantum dominium, abs se concedens remo-
uet[k]. Vnde, licet Emphyteuta cessans soluere triennio[l], & si ecclesiæ
sit,

Emphyteusis quid.

Feudum.

Libellus.

Census.

d l.fi. vers. penul. hoc tit.
e l. cum de indebito. ff. de probat. c. super hoc. de renunt.
f l.j. §.j. ff. si ag. vectig. §. adeo. de locat.
g Auth. si quas ruinas. Aut. perpetua & in corpore. C. de sacros. eccle.
h §. emphyteusim, cum tribus §§§. sequen. de non alien. coll. ij.
i Auth. qui rem. C. de sac. sanct. eccles. c. fi. de loc.
k d §. adeo.
l l.j. vbi dicam hoc tit.
m l. fi. versic. pen. hoc tit.
n d.l. fi. versic. penul.
o l.j. §.j. ff. si ag. vectig. l.j. l. possessores. C. de fund. pat. lib. xj. §. adeo. de loca.
p l. ex empto. ff. de act. empt. §. per traditionem. de rer. diuis.
q l. non solet. ff. locat. l. qui rem. c. illo tit.
r l. non solum. §. quod vulgo. ff. de vsucapio.
s l. si id quod. §.j. & l. re pignoris. ff. de acqui. poss. l.j. C. co. de vsucap.

a In l.j. hoc tit.
b c.j. §.j. & seq. de inuestit. de re alie. fac.
c c.j. §. in primis in quib. ca. feud. amit.
d c.j. de capit. Corrad. c.j. §. sed nec alia quæ fuit prim. caus.
e l.j. §. fin. ff. si ag. vect. d.c.j. de inuestit.
f c.j. §. rursus quib. mod. feud. amitta. c.j. de alien. feud. c.j. §. donare qualit. olim poter. feud. alie.
g Barto. l. si finita. §. si de vectigalibus nu. g. ff. de damn. infect.
h c. constitutus, de relig. domib.
i Barto. l.j. §.j. ff. de publica. glos. d.c. constitutus.
k l.j. §.j. ff. si ag. vectig. l. possessores in fi. c. de fun. patr. lib. xj.
l l.ij. hoc tit.

fit, biennio[m], iure suo cadat: non tamen hoc ius commissi tribuit contractus Censualis, non soluto censu etiam mille annis[n]. Huc 16 † quoque pertinere videtur superficiarius contractus[o], quo sub certa plerunque pensione domum, moletrinam, aut aliam soli nostri superficiem concedimus. Et quandoque nulla annua mercede constituta, veluti cùm venditur, legatur, aut donatur superficies[p]. Cuius conuentionis hæc est natura, vt dominium, quod vtile vocant, transferat in accipientem[q], & destructa superficie (ruina puta vel incendio) contractus ipse finiatur[r]. Distat autem superficiarius ab Emphyteuta, quia hic, cum superficie, solum, & meliorationes à domino recognoscit[s], certámque quotannis ex hac causa pensionem honoris gratia præstat[t]: Ille verò, nonnunquam sine vllo pensionis onere, superficiem possidet[v]. Nec meliorationes à domino habere dicitur[x], sed à seipso. Quocirca, potest sine domini consensu eas alienare, finitóque contractu quanuis nesciat, aut nolit dominus illinc auferre[y]. Denique, non 17 † prætereundus contractus precariæ, quo conuentionis genere, res immobilis sub annua pensione, in perpetuum, vel ad tempus conceditur, cum pacto renouationis, de quinquennio in quinquennium, aut aliud tempus secundum morem regionis[z]. Neque alio nomine videtur hic contractus ab Emphyteusi differre, nisi, quòd in precaria semper sit pactum de renouando, de certo tempore in tempus, ne temporis diuturnitate contractus memoria pereat[aa]. Sed de Emphyteusis origine, diffinitione, ac similium contractuum differentia, hactenus dixisse nobis ad Zenonianæ legis interpretationem properantibus, satis erit.

Superficies. *Precaria.*

Ioannes Corasius Tolosæ vij. nouembris, 1538. Repetitum Valentiæ vj. Iulij 1549.

m Auth. qui rem. C. de sac. sanct. eccles. ca. fin. de locat.
n Glos. & DD. d. capit. constitutus.
o l. superficiario. ff. de rer. vend.
p l. j. §. j. & §. quod autem. vbi Bartol. ff. de superficieb.
q l. ij. §. penul. ff. de no. oper. nunciat. d. l. superficiario.
r l. inter quos. §. damni. ff. de damn. infect. Bar. l. fi. ff. de superficieb.
s l. ij. & iij. hoc titul.
t l. j. §. j. ff. si ag. vectig. l. item si verberatum. §. j. vbi Bal. ff. de re. vend.
v l. j. §. j. ff. de superficie.
x l. bonorum. versi. pen. ff. de verbo. sig.
y l. sed addes. §. si inquilinus. ff. locat. d. l. bonorū.
z c. j. & final. de precar. c. precaria. j. & ij. x. q. ij.
aa c. longinquitate xvj. q. ij. Panor. in d. c. j.

L. Ius Emphyteuticarium.

1 *Res perit periculo domini.*
2 *Pensio ab emphyteuta cur præstetur.*
3 *Emphyteuta habet ius in re.*
4 *Locationis & emphyteusis differentiæ.*
5 *Locatio ad longum tempus.*
6 *Alienationis verbum latè patens.*
7 *Argumentum à simili.*
8 *Conceptio quid.*
9 *Diffinitionis duplex significatio.*
10 *Actio quæ ex emphyteusi oriatur.*
11 *Fortuiti casus.*
12 *Scriptura an in emphyteusi necessaria.*
13 *Clades.*
14 *Fatum, Fatalitas.*
15 *Res emphyteutæ quando tota periisse dicatur.*
16 *Alluuionis ius, an pertineat ad emphyteutam.*
17 *Thesaurus an sit emphyteutæ.*
18 *Re pro parte perempta, an pensio minuatur.*
19 *Emphyteutica res si coli non potest, cuius sit periculum.*
20 *Christiana admonitio.*

IMPERATOR ZENO A. SEbastiano P. P.

VS Emphyteuticarium [a] neque conductionis [b], neque alienationis [c] esse titulis adiiciendum, sed hoc ius tertium [d] esse constituimus, ab vtriusque memoratorum contractuum societate [e], seu similitudine [f] separatum: conceptionem [g], item definitionemque habere propriam [h], & iustum esse [i], validumque contractum [k], in quo cuncta, quæ inter vtrasque contrahentium partes super omnibus (vel etiam fortuitis casibus) pactionibus scriptura interueniente [m] habitis placuerint, firma, illibataque perpetua stabilitate modis omnibus debeant custodiri [n], ita vt si interdum ea, quæ fortuitis casibus eueniunt, pactorum non fuerint conuentione concepta: siquidem tanta emerserit clades [o], quæ prorsus etiam ipsius rei, quæ per Emphyteusim data est, faciat interitum [p]: hoc non Emphyteuticario, cui nihil reliquum permansit [q], sed rei domino, qui quod fatalitate [r] ingruebat, etiam nullo intercedente contractu habiturus fuerat, imputetur [s]. Sin verò particulare [t], vel aliud leue contigerit damnum [v], ex quo non ipsa rei penitus læd atur substantia, hoc emphyteuticarius suis partibus nō dubitet ascribendū [x].

SVMMA L.

I conuentioni, qua prædia perpetuò fruenda sic locantur, vt quandiu pro his pensio à cōductore hærede ve eius præstetur, non liceat auferre recipienti, tanta fuit semper cum venditione, & locatione similitudo, vt à quibusdam olim existimatum sit, in alterutrum istorum contractuum, genus illud conuentionis recidere. Quod cùm fluctuantes iuris studiosos redderet, Imperator Zeno cum contractum ab illis seiunxit, Emphyteusimque vocauit: propriam ei naturam assignans, ac peculiares regulas, quæ ita in suis finibus consisterent, vt neque prorsus ad venditionem, neque item ad locationem inclinarent. Approbansque præterea istiusmodi contractum, constituit, vt quæcunque pactiones super fortuitis etiam casibus, illi, scriptura præsertim interueniente, adijcerentur (modò non legibus, aut bonis moribus repugnarent) stabiles essent & firmæ. Quòd si nihil de fortuito rerum periculo conuentum sit, & contingat totam rem, chasmate puta, perire, vt dominus qui rem concessit detrimentum agnosceret, Zeno edixit. Sin verò ex parte res periret, ad accipientem (quem deinceps Emphyteutam dicemus) damnum hoc spectaret. Et hæc est Zenonianæ legis summa.

RATIO

RATIO DVBITANDI.

1 *Res interit periculo domini.*

SED CVM † rem pro parte etiam intereuntem, domini periculo perire constet [a], sempérque maneat concedens, verus Emphyteuticæ rei dominus [b], videtur citra discrimen, quodcunque damnum amissæ rei, licet particulare ad dominum pertinere [c]. Aut saltem (vt in locatione Emphyteusi finitima [d]) mercedis annuæ, quam oportet ab Emphyteuta præstari, exonerationem fieri pro rata [e]. Econtra verò quibusdam videri posset, ad Emphyteutam omne omnino damnum spectare, sicuti ad emptorem perfecta venditione [f]: cùm Emphyteusis proxima sit emptioni [g]. Quæ sanè rationes legi nostræ negotium facessunt.

RATIO DECIDENDI.

VERVM, vt omnes quàm commodisśimè tollantur, ratio huiusce constitutionis diligenter est inuestiganda. Quam D D. quod attinet ad primum dictum, desumunt ex memorata à nobis regula, quæ peremptæ rei damnum attribuit domino [h]. Sed mihi probari non potest, cùm ea attenta, particulare quoque detrimentum, aduersus Zenonis legem [i], dominus agnoscere teneretur [k]. Puta-
2 uerim † igitur & breuiter, quòd cùm propter rem ipsam, quò videlicet dominum eius agnoscat Emphyteuta [l], tenuis ille Census annuè præstetur [m], re prorsus extincta, intelligi quoque debeat perempta pensio [n], velut causam nõ habens qua nitatur [o]. Quod & Zeno verbis suis indicat [p]. Nam & quorsum penderetur, in recognitionem eius rei, quæ non extaret [q]? Quandiu verò superest res, licet pro parte cladem acceperit, & sterilis fuerit prouentus, non minuetur pensio [r]: vtpote, quæ non ratione fructuum, sed substantiæ ipsius rei adhuc quoquomodo extantis, contemplatione, & in signum recognitionis dominij debeatur [s]. Vnde quandiu durat, vel minima rei substantia, durat quoque causa præstationis pensionis [t]. Hinc patet Emphyteusim, quantum ad hæc spectat, cum locatione nihil habere commune. Cùm enim conductor, in fructuum compensationem præstet mercedem [v], pium & æquum est, propter sterilitatem eum pro rata remissionem cõsequi [x]. Si sterilitas illa, præcedentium annorum vbertate, repensata non probetur [y]. Sed nec cum emptione conuenire potest hac in re Emphyteusis: quandoquidem ex illa ius omne in vniuersum, & dominij, & vtilitatis, in emptorem accipientẽ transfertur [z]. Vnde, vel ex regula qua traditur, Rem eius damno, in cuius bonis est perire [aa], ad eum quodcunque pertinet periculum [bb].

Pensio annua cur in emphyteusi præstetur.

Emphyteusis an cum emptione vel locatione similis sit.

a

3 IVS EMPHYTEVTICARIVM.] Habet † igitur (vt hæc verba demonstrant) Emphyteutæ ius in re [a], quod vtile dominium interpretamur [b]. Et ideò, tametsi veri & directi domini non sint, [c] actionem tamen in rem habent [d] aduersus quenuis possessorem: atque adeò contra ipsum dominum [e], cui tamen solidam quotannis pensionem soluerunt [f]. Neque enim audiendus est, qui conducto loco, præter legem, & naturam locationis frui desiderat [g]. Vn-

Emphyteuta quod ius habeat.

a l. fi. §. fi. ff. de pignor. act. l. pignus. C. illo tit.
b l. j. §. fi. ff. si ag. vectig.
c d. l. fi. § fi. d. l. pignus.
d §. adeo. de locat.
e l. si vno. §. pen. ff. locat. l. licet. C. illo tit.
f l. necessario. ff. de pericul. l. j. C. illo tit.
g d. §. adeo & hic.
h d. l. fi. §. fi. d. l. pignus.
i d. §. adeo. & hac l.
k d. l. fi. §. fi.
l c. y. de censib.
m l. j. §. j. ff. si ag. vectig. l. item si verberatum. §. j. ff. de rer. vend.
n l. domum. in princ. ff. de cont. empt.
o l. generaliter. C. de episco. & cler. cap. magna. in fi. de voto.
p in hac l. versi. cui nihil reliquum permansit.
q l. eius qui. ff. si cert. petat.
r l. ij. C. de fund. patr. libr. xj.
s d. l. j. §. j. ff. si ag. vectig.
t l. si cui insula. ff. de vsufr.
v l. si in lege. §. pen. & fi. ff. locat.
x l. si vno. §. pen. ff. illo tit.
y l. licet. C. illo tit.
z l. ex empto. ff. de action. empt. §. per traditionem. de re. diuis.
aa l. fi. §. fi. ff. de pigno. actio. l. pignus. C. illo tit.
bb l. necessariò. ff. de pericul. re. vend. l. j. C. illo tit.
a l. si domus. § fi. ff. de leg. j.
b l. possessores. C. de fund. pat. lib. xj.
c l. j. §. fi. ff. si ag. vectig.
d l. si cum venditor. ff. de euictio. l. j. §. quod autem ait. ff. de superficie.
e d. l. j. §. fi.
f l. j. ff. si ag. vectig.
g l. j. §. fi. ff. de loc. pub.

de non aliter leges Emphyteutis, vt nec colonis subuenire solent, quàm si pensionibus paruerint[h].

b ¶NEQVE CONDVCTIONIS.] Quanuis cum locatione plurimum similitudinis præ se ferat Emphyteusis, vtpote, quæ perpetua locatio dicatur[a], & locationis exemplo[b],
4 contrahatur sub annua mercede[c]: reuera † tamen longè latéq; differunt. Nam in mobilibus quoque, & solo consensu, locatio confici potest[d]: Emphyteusis in fundis tantum, & agris[e], hoc est, in immobilibus[f], & scriptura interueniente[g]. Quæ præterea ius quodcunque in re, atque adeò dominium (quod vtile vocant) transfert in accipientem[h]. Cùm tamen locatio nullam speciem dominij mutet[i], nec vllum ius in re tribuat cõductori, nõ quidem possessionis[k], præterquàm nomine locatoris, & ad eiusdẽ vtilitatẽ[l]. Vnde, nec onera publicarum functionum, impensas've quæ perpetuam fundi respiciunt commoditatem, tenetur subire conductor[m]. Quinimo, sumptus omnes (præter eos quos vsu suo exigente fecit, & ad præsentis modo temporis fructum[n]) vtiliter factos, vel in mercedem imputat, vel à domino repetit[o]. Cùm tamen omnia omnino impendia, etiam maiora, pertineant ad Emphyteutam[p], velut fructus suo iure, & tanquam dominus percipientem[q]. Nam & ideò rem oppignerare potest[r], quanuis hoc non liceat conductori[s]. Liceté diuerso quandoque plus iuris conductor habeat: quia rem potest inuito domino alteri fruendam relocare[t]: cùm tamen non facilè possit Emphyteuta successorem habere sine domini voluntate[v]. Eris præcipuè modis, à locatione Emphyteusis distinguitur: ab
5 illa, inquam, quæ contrahitur ad multos annos: Nam † quæ ad longum tempus fit, ab Emphyteusi, sicuti plerią; putant[x], non effectu, sed solo nomine differt. Emphyteuticus quippe contractus, aliud est nihil, quàm locatio perpetua, sub modica pensione[y]. Alij tantam inter hos contractus differentiam constituunt, vt nec de vno quidem ad alium argumentari posse velint[z]. Ego verò præter locationem simplicem, quæ fieri solet ad modicum tempus[aa], duplicem locandi modum comperio: In perpetuum, videlicet, & ad tempus. Qui perpetuò fit, idem mihi cum Emphyteusi videtur[bb], si præsertim præstita pensio, vt assolet, fructuum quantitati non respondeat[cc]. quippe tunc dici non potest census, vt in locatione simplici, fructuum ratione præstari[dd], sed, sicut in Emphyteusi, in recognitionem dominij[ee], itaque ex hoc locationis genere transfertur vtile dominium[ff], & res intelligitur alienari[gg]. Vt meritò proditum sit aduersus Accursium[hh], eum qui alienare prohibitus est, locare quoque in cęteros, vel millenos annos, aut alio modo in perpetuum, vetitum censeri[ii]. Ad longum verò tempus duntaxat, facta locatio, veluti ad decennium[kk], aut aliud tempus, trigesimum annum non excedens[ll], modò nominatim aliud non sit actum[mm], aut contracta non fuerit cum pacto de renouando, quo casu perpetua censeretur[nn], simplicis locationis naturam magis, quàm Emphyteutici iuris, mihi videtur redolere. Vnde poterit conductor eiusmodi, propter sterilitatem, remissionem mercedis,

Differentia inter locationẽ & Emphyteusim.

Locatio ad longũ tempus.

Contractus emphyteuticus.

Locationis triplex species.

Locatio ad longũ tempus.

h l.quæro.§.pen.ff.locat.d.l.ij.

a l.j.§.j.ff.si ag.vectig.§.adeo de locat.
b l.ij.ff.locat.l.si vir vxori.ff.de dona.inter vir.
c d.l.j.§.j.d.§.adeo.
d l.ij.ff.de act.& oblig.
e d.l.j.in prin.
f l.quæstio.ff.de verb.signi.
g hac l.& dicam infra.
h l.possessores.C.de fund.pat.lib.xj.d.l.j.§.fi.
i l.non solet.ff.locat.l.qui rem.C.illo tit.
k l.non solum.§.quod vulgo.ff.de vsucap.l.ij.C.de præscrip.xxx.
l l.j.C.com.de vsucapio.
m l.dominus.§.j.l.penul.ff.locat.
n l.diuortio.§.impendia.ff.sol.matrim.l.iij.§ generaliter.ff.de impẽs.
o l.pen.§.fi.ff.de via pub.d.l.dominus.§.j.d.l.penult.
p l.si pendentes.§.si quid.ff.de vsufruct.l.ij.hoc tit.
q d.l.possessores.
r l.tutor.§.fi.ff.de pign.act.
s l.fi.C.si alie.res pig.
t l.solutum.§.soluta.ff.de pign.act.
v l.fi.hoc tit.
x Ioan.Imol.c.nulli.c.ad audientiã de reb.eccles.Fab.hic.
y l.j.§.j.ff.si ag.vectig.§.adeo de locat.
z Francisc.Aret.consil.lv.Ias.hic.
aa cle.j.in fi.de reb.eccles.
bb d.l.j.§.j.d.§.adeo.
cc Accurs.l.j.§.j.ff.de superficieb.
dd Bald.cap.litera.col.ij.de dilat.
ee l.item si verberatum.§.v.vbi Bald.ff.de rer.vend.Bald.d.c.litera.
ff l.j.§.quod autem vbi Bart.ff.de superficie.l.possessores.C.de fund.pat.lib.xj.
gg §.alienationis de ali.& emphy.col.ix.
hh Accurs.l.penul.§.instituto.ff.de leg.ij.
ii Glos.d.cle.j.
kk Accurs.l.fi.ff.si ag.vectig.Bar.d.§.quid autem.
ll §.locationes de alien.& emphy.coll.ix.
mm d.l.fi.ff.si ag.vectig.
nn §.quod autem versic.neque de non alie.coll.ij.Alexand.consil.clxv.vol.j.

cedis, pro rata consequi [oo], & vtiliter in fundum cõductum impensa, in mercedem computare, vel à domino exequi [pp]. Atque ita in iis facti speciebus, plerisq; visum, quorum est receptior sententia [qq].

c ¶NEQVE ALIENATIONIS.] Id est, venditionis. Quam expositionem suadet subiecta materia, & collatus huic Iustiniani locus [a] apertè confirmat. Putabant quippe veteres, emphyteusim, vel in locationem, vel in venditionem recidere. Quocirca Zenoniana lex lata est, quæ neque locationi, neque venditioni hunc contractum adiiciendum censuit, sed proprium fecit, ac specialem à cæteris omnibus seiunctum [b]. Itaque † non nos mouerit si quis dicat, Alienationis verbo latè patenti [c], quemcunque modum translationis dominij, aut iuris in re, ac proindè emphyteusim qua de agimus contineri [d]. Nam id verum fatemur, nisi subiectum legis thema vocabuli significationem coarctet [e]. Vt & in simili emptionis verbo, lex xij. tabul. omnem alienationem complectitur [f], quod tamen propriè contractum designat, qui fit pretio interueniente [g]. Et tametsi generaliter consideretur, debet nihilominus ex subiecta materia contrahi, ad eam alienationem, quæ cum pretio fit [h]. Sanè verò habet hic contractus cum venditione communia quædam, sed præsertim dominij translationem [i], vtilis scilicet: nam directum manet apud concedentem [k]. Quo nomine distat emphyteusis à venditione, per quam omne omnino ius, etiam directi dominij, venditor à se abdicat, & transfert in emptorem [l]. Sed & in illo differt quia in emptione, semel pretium dignitati rei respondens, præstat emptor [m]. In emphyteusi verò, cẽsus quotannis [n], & is quidem tenuis, & modicus, qui nec cum fructibus quidem, vtilitate certare possit: vtpote, qui honoris tantum gratia, & in recognitionem dominij pręstetur [o]. Sunt & aliæ differentiæ, quas hic nihil attinet commemorare.

6 *Alienationis verbum quando contrahatur.*

Emphyteusis in quibus assimiletur venditioni.

d ¶SED HOC IVS TERTIVM.] Sepulta veterum dubitatione, qui hoc ius emphyteuticum, vel venditionem, vel locationem esse putabant, constituit Zeno, nec huic, nec illi conuentioni emphyteusim adiiciendam, sed tertiam speciem facere, propriam eidem naturam assignans.

e ¶SOCIETATE.] Hoc est affinitate, familiaritate, & vt subiicit, similitudine: quæ tanta fuit olim inter hanc, & illos contractus, vt plerique veterum putarint, venditionem, emphyteusim esse: Alij verò locationem.

f ¶SEV SIMILITVDINE.] Quæ propriè dicitur inter eos actus, qui conueniunt vt plurimum, licet in quibusdam differant [a]. A' simili † verò nos argumentari posse, notissimum est [b]: quin plerunque cogimur, ad illud argumenti genus deflectere, cùm non potuerint omnes hominum controuersiæ legibus singulatim comprehendi [c]. Quanuis non ignorem cæterorum omnium argumentorum, hoc periculosissimum esse [d]. Vt quod non commentatoribus modò, sed ipsis quoque iureconsultis nõ semel imposuerit [e]. Licet enim similitudinem adesse sufficiat, respectu rei de qua agitur [f], per quancunque tamen dissimilitudinem, tollitur argumen-

7 *similia qua. Argumẽtum à simili.*

oo l. si vno. §. pe. ff. locat. l. licet. C. illic.
pp l. dominus. §. j. l. pe. ff. locat. l. pen §. fi. ff. de via pub.
qq Bald. hic Aret. cons. l v.

a §. adeo. de locat.

b vt hic & d. §. adeo.
c l. alienationis. ff. de verb. signific.
d l. fin. C. de reb. alie. §. alienationis de non alien. coll. ij. cap. nulli. de reb. eccles.
e vt hic.
f l. statuliberi à ceteris. §. fin. ff. de statulib.
g l. sciendum. §. deinde. ff. de aedilit. edict.
h l. fin. C. de praed. decur. lib. x. C.
i l. possessores. C. de fund. pat. libr. xj.
k l. j. §. fi. ff. si ag. vectig.
l l. ex empto. ff. de action. empt. §. per traditionem de rer. diuis.
m l. ij. ff. de contrah. empt. Accurs. l. j. §. j. ff. de superfic.
n l. j. §. j. ff. si ag. vectig. §. adeo. de locat.
o l. item si verberatum. §. j. vbi Bal. ff. de re. vend. c. ij. de censib.

a vt hac l. vbi Bal.
b §. rectè. de manda. c. translato. de constit.
c l. non possunt. l. sequen. l. ideo. ff. de legib.
d l. si. §. penul. ff. ad municip.
e l. Iulianus scribit. ff. de iur. dot. l. inter stipulantem. §. si Stichum. & §. sacram. ff. de verbor. oblig.
f l. sufficit. ff. de cond. indeb.

tum [g] : præsertim, vbi diuersitatis ratio reddi potest [h]. Vis
quippe tota huius argumenti ex ratione defluit [i], vt non ad-
modùm probabile sit argumentum, de expreßis à lege casi-
bus, ad similes: Nisi quatenus in his, eadem est ratio [k]. Qua
in re, magnum ego iudicium interpretum desiderare soleo,
qui simulatque vel minimam ex lege similitudinem aucupa-
ti sunt, in cæteros casus temerè digreßi, itidem diffiniunt.

g ¶CONCEPTIONEM.] Id est, solennem quendam, &
8 veluti formularium contrahendi modum. Hoc † enim signi-
ficat conceptio [a], à verbo concipere, quod est solennibus ver-
bis, & ad certam formulam exprimere [b]. Inde conceptio iu-
risiurandi [c], conceptio verborum stipulationis [d], & iis simi-
lia. Verùm, quæ'nam sit hæc conceptio in emphyteusi, non
planè compertum habeo, nisi idipsum ad scripturam refera-
mus, quam peculiariter ad hunc contractum lex desiderare
videtur [e].

h ¶DEFINITIONEM'QVE HABERE PRO-
priam.] Hoc est, peculiares traditiones, certásque regulas, aliis
9 contractibus minimè conuenientes. Diffinitionis † nanque
verbo, non hîc intelligimus orationem illam, quæ id quo de
agitur, per breuem rerum substantiæ enarrationem explicat
quid sit [a], sed generalem traditionem, & certam regulam [b],
quam Græci [illegible] dicunt. Est enim diffinire, aliquid pro
regula breuiter tradere [c]. Quo etiam modo definitionis ver-
bum, tituli natura maximè suadente, apud Vlpianum [d], cum
veteribus accipiendum semper censui: dum ait, definitionem
omnem in iure ciuili periculosam. Quanuis docti alioqui vi-
ri [e], definitionis alteram significationem illi loco æquè con-
uenire defendant. Hinc porrò vides, quàm fœdè commenta-
tores lapsi sint [f], hinc probari tradentes, quod vulgò dicitur,
illa censeri specie differre, quorum diffinitiones diuersæ
sint [g].

i ¶IVSTVM ESSE.] Et ideò vtrunque seruandum [a].
Vnde nec poterit dominus, ei licet melior offeratur conditio,
ab emphyteuta rem auellere [b].

k ¶VALIDVM'QVE CONTRACTVM.] Et eum
quidem iurisgentium [a], vt aduersus cæteros, in Rubr. diffusè
probatum est. Præterea nominatum, cùm ei certũ, propriúm-
que nomen, nempe emphyteusis, inditum sit [b]. Vnde, cùm iu-
risgentium conuentiones, speciale nomen aßumentes, actio-
nem pariant [c], non dubium, quin ex hoc emphyteusis con-
10 tractu detur actio [d]. Verùm, † quæ'nam illa sit, adhuc sub
iudice lis est. Nam alij putant [e], actionem ex emphyteusi, ab
ipso contractu denominatam [f]. Alij in factum præscriptis
verbis [g], in quam confugimus, cùm vulgaria deficiunt, atque
vsitata actionum nomina [h]. Alij verò, quorum sententia re-
ceptior est, condictionem ex lege competere volunt [i]. Cùm
Zenonis constitutio non exprimat, quo genere actionis ex-
periamur [k], & de conuentione nominata tractemus, ex qua
nasci non potest præscriptis verbis actio, quæ pro contracti-
bus tantùm innominatis prodita est [l]. Cui sententiæ ego quo-
que subscribo. Nec me mouerit aduersantium ratio. Zeno
nouam

g l. iij. ff. de pignor. l. cum postulassem. §. fi. ff. de damn. infect.
h l. j. C. de cond. insert.
i l. j. C. quæ sit long. consuet. d. l. sufficit.
k l. si postulauerit. § ratio. ff. ad l. Iul. de adult. l. illud. ff. ad l. Aquil. l. à Titio. ff. de verbor. oblig.

Conceptio.

a l. v. § stipulatio. ff. de verb. oblig.
b l. quicquid. ff. eo tit.
c l. iusiurandum & ad pecunias. § si de qualitate. & § pen. ff. de iureiu.
d d. l. v. § stipulatio.

Conceptio iurisiurandi.

e vt hic.

Diffinitio.

a Cicer. in Top. Aristotel. ij. Poster. & j. Topico.
b l. mora. ff. de vsur. l. sum. § puto in fin. ff. de hered. instit. l. quintus. ff. de aur. & arg. leg.
c d. l. sum. § puto in prin.
d l. omnis definitio. ff. de reg. iur.
e Bud. d. l. omnis.

Diffinire.

f Cy. Bart. Ang. Salyc. & Ias.
g l. j. § dolum. ff. de dol. l. quæsitum in princ. ff. de fund. instruct.

Specie differre.

a l. epistola. § j. ff. de pact.
b l. iij. vbi Bart. C. de fund. patrimo. lib. xj.

Dominus non potest Emphyteutam expellere.

a l. ex hoc iure. ff. de iustit. & iur. § ius autem. de iur. nat.
b § adeo, de locat.

Emphyteusis contractus nominatus.

c l. iurisgentium, in prin. ff. de pact.
d d. l. iurisgent. in princ. & hic.
e Bar. l. vn. ff. de cond. ex l.
f l. actionum. § ex contractu. ff. de actio. & oblig.
g Accurs. Pet. & Cyn. hic.
h l. j. l. ij. l. quoties. ff. de præscript. verb.
i Accurs. d. § adeo. DD. hic.
k l. vn. ff. de cond. ex l.

Actio quæ detur ex Emphyteusi.

l l. iij. ff. de præscript. verb.

Communis sententia probata.

nouam emphyteusis obligationem non induxit, sed, vt in Rubr. plenè diximus, veterem tantùm quibusdam nebulis obductam digessit[m]. Et condictione ex lege non agatur, nisi quatenus lex nouam introduxit obligationem[n]. Nam respondeo quantum ad hæc, censeri satis hunc contractum à Zenone inductum, à quo rudis anteà informis, & confusus planè distinctus fuerit[o]. Vt & olim ius ciuile Papyrianum appellatum est, non quia de suo Papyrius quicquam ibi adiecisset, sed quòd leges, inquit Pomponius[p], confusè & sine ordine latas, composuisset in vnum. Hodie porrò, disputatio huiusce rei superuacanea videtur: cùm nomen actionis non sit necessum exprimi, sed factum sufficiat narrari, ex quo ius agendi colligatur[q].

Papyrianum ius.

l ¶VEL ETIAM FORTVITIS CASIBVS.] Fortuiti
11 † casus in iure nostro propriè dicuntur, euentus inopinati, qui nullo hominum consilio, nulláve cura, aut diligentia præuideri, præcaueri cp possunt[a], vt incursus hostium, latronúm ve[b], maris tempestas, vis fluminis, aduersa valetudo, & iis similia[c]. Quãuis & nonnunquã fortuitus casus, ad felicem aliquem euentum, inopinatum tamen, referatur. Vt cùm agit Iustinianus[d], de thesauro fortuito casu reperto, thesaurus enim donum est fortunæ[e].

Fortuitus casus quis.

m ¶SCRIPTVRA INTERVENIENTE.] Hinc
12 † euidens fit, non nisi scripto pactiones emphyteutici contractus, atque adeò contractum ipsum perfici posse. Licet de aliis negotiis, nihil regulariter referat, per scripturam, an alio probationum genere constent[a]. Nec ignoro DD. communiter existimare, scripturam in hoc contractu minimè necessariam. Cæterum, apertior est hic locus, quàm vt negari possit. Ablatiuis quippe absolutis vtitur, *Scriptura interueniente*, quorum ea est natura, vt conditionem inducant[b]. Constat autem conditionem præcisè, & ad vnguem esse seruandam[c]. Huc pertinet, quòd Iustinianus emphyteuticorum instrumentorum non vno in loco meminit[d]. Et ratio manifesta: quia cùm emphyteusis suaptè natura perpetua[e], ad tempus hominum memoriam excedens, ordinetur[f], si aliud probationis genus sufficeret, posset facilè ius domini perire, emphyteuta, hæredéve eius callidè rem ipsam interuertente, & dicente pleno iure suam; & ita contrahentes aduersus omnem æquitatem, decipi legis authoritate[g]. Qua tamen in re, comprimis spectandum censeo, quo iure ciuitas sit vsa[h]. Mutanda quippe temerè non sunt, quæ certam semper habuerunt interpretationem[i]. Et optima, inquit Paulus[k], legum interpres consuetudo. Sanè verò, si emphyteuseos instrumentum fortè deperditum esset, quia nimis iniquũ foret, fortuito scripturæ interitu, rei gestæ veritatem conuelli[l], probato amissionis casu[m], poterit negotium ipsum testibus non de contractu, sed de tenore instrumenti deponentibus, probari[n]. Sic enim obseruatur in actis iudicij, aliisq; negotiis, quæ scripto consignari debent[o]. Qua de re plusculà dicemus opportuniore loco.

Scriptura an in Emphyteusi necessaria.

Instrumẽto perdito sit probatio per testes.

n ¶DEBENT CVSTODIRI.] Contractus enim, ex

Fidem seruare.

m d.§.adeo.
n d.l.vn.ff.de cond.ex l.
o l.j.§.hoc etiam.C.de veter.iure enucl.
p l.ij.ad prin.ff.de orig.iur.
q c.dilecti.de iud.

a l.ij.§.si eo tempore.ff.de admini.rer.l.quæ fortuitis.C.de pign.action.
b l.si res pupillaris.ff.de administr.tut.l.in rebus.ff.commo.l.j.C.depos.
c l.ij.§.si quis iudicio.& §.pen.ff.si quis cautio.
d §.thesauro.de rer.diuis.
e l.si is qui.§.j.ff.de acq.rer.domi.

a l.contrahitur.ff.de pignor.l.in re.ff.de fid.inst.l.pactum quod.C.de pact.
b l.enictis.ff.de vsur.l.à testatore.ff.de condit.& demonstr.l.acceptis.ff.ad l.Falcid.
c l.qui hæredi.§.j.l.Mænius.ff.de cond.& demonst.
d l.ij.& l.iij.hoc tit.
e l.j.§.j.ff.si ag.vectig.§.adeo de locat.
f l.peregrè.ff.de acquir.poss.
g l.j.C.de iis qui ven.ætat.
h l.si de interpretatione.ff.de legib.
i l.minime.ff.eo.tit.
k d.l.si de interpretatione.
l l.sicut iniquum.& l.emancipatione.C.de fid.instr.
m d.l.sicut.
n c.cum olim.in j.de priuileg.l.si.in princ.vbi Accurs.hoc tit.
o cap.quoniam contra vbi DD.de proba.d.l.sicut.

a l.j.§.si conueniat.ff.depos.
b l.j.in prin.ff.de const.pec.
c l.j.ff.de pact.
d In l.y.hoc tit.

conuentione legem accipiunt [a]. Et cùm dictet naturæ ratio, omnium hominum mentibus inscriptæ, vt fidem, veritatémque colamus [b], nihil magis congruum humanæ fidei, quàm quæ placueruut inter contrahentes seruare [c]. Sed de pactionibus emphyteutici contractus seruandis, paulò pòst commodius dicemus [d].

a Auth.perpetua.C. de sacrosanct. eccles.
b c.non afferamus.xxiiij.q.j.
c Laurent.Vall.lib.iiij.c.xlix.
d Plin.lib.xvj.nat.histor.c.xxxj.

o ¶ CLADES.] Hoc est, calamitas [a]. Nam à † calamis, hoc

13 est, culmis & segetibus, cladem plerique dictam volunt, quasi calamidem, & calamitatem, ipsúmque frumenti calamum comminuĕtem. Alij verò à cadendo, quasi cadem. Alij à verbo Græco κλάδω, quod est amputo, frango. Vnde & clades bellica [b], pro strage, hoc est, cadauerum interfectorum multitudine, quæ dimicando seinuicem strauerunt [c]. Ad quem sensum dixit Plinius [d], Ab eo tempore quo sua sponte refloruit vlmus, cuius cacumen amputatum erat, in luco Iunonis, maiestatem populi Romani resurrexisse, quæ vastata cladibus ante fuerat. *Clades.*

a Lex conducto.§.pen.ff.locat.
b Plin.lib.y.nat.histor.c.lxxx.
c Aristotel.in Meteor.
d l.verum.§.si locupleti.ff.de mino. l.cum res.§.fi.ff.de leg.j.l.forma.§.fi.ff.de censib.
e Aristotel.in Meteor.

p ¶ FACIAT INTERITVM.] Quia terræ motu, aut profundo aliquo hiatu terræ, res emphyteutica ita deuorata sit, & exhausta, vt nusquam appareat [a]. Quod natura nonnunquam fieri, Plinius alibi docet [b]. Græci χάσμα vocant [c]. A' quo verbo nec Iurcconsulti quidem abstinuerunt [d]. Vnde & chasmationis aut chasmatiæ terræ motus, dum fremente terra, voragines eiusmodi, & hiatus terræ efficiuntur [e]. *Chasma.*

a l.domum.ff.de contr.emp.
b l.j.§.j.ff.si ag. vectig.§.adeo de locat.

q ¶ CVI NIHIL RELIQVVM PERMANSIT.] Et quem adeò iniquum esset, ad pĕsionem vrgeri [a], quæ propter rem ipsam præstari debet [b], vt principio diximus.

a Chrysippus lib.iiij.de prudentia.
b Sueton.in Tyberio.
c Manil.iiij.astronomico.
d Augustin lib.v.de ciuitate Dei.
e D.Thomas libr.ij.contra gentiles.

r ¶ FATALITATE.] Hoc est, casu, miseria, & calamita-

14 te, ex omni æternitate diffinita. Fatum † enim dicitur, quasi effatum, id est, dictum, & decretum Dei. Quod Chrysippus [a] dixit esse naturalem quendam ordinem, omnium rerum, ex æterno aliis ad alia consequentibus. Nec porrò desunt hodie, qui cum Tyberio Cæsare [b] cuncta fato regi sic credant, vt insolubilibus necessitatis vinculis colligĕtur. Manilij [c] versum frequenter inculcantes. *Fatum.* *Fati necessitas.*

Fata regunt orbem, certa stant omnia lege.
Nascentes morimur, finisq; ab origine pendet.

Quorum sententiam à religione nostra quàm maximè alienam pluribus obruit Augustinus [d], & Thomas [e]. Qui igitur pij sunt, & Christiani, putant nullam vim fati, in homines assultare posse, nisi quatenus corpori fatalibus legibus obnoxio, mentem nostram addicimus. Sed de Fato, ne plus æquo longior sim, pleraque memoratu digna. Plato, Cicero, Seneca, Trimegistus, Augustinus, & Boëtius tradiderunt.

a l.pignus.C.de pig.actio.
b l.fi.§.fi.ff.illo tit.
c vt hac l.in fi.
d l.j.§.j.ff.si ag. vectig.§.adeo de locat.

s ¶ IMPVTETVR.] Quoniā (inquiunt) periculum amissæ rei, pertinet ad dominum [a]. Quæ ratio, sicut diffusè suprà dictum est, non cohæret. Cùm enim damnum pro parte, periculo quoque domini contingat [b], hac ratione attenta sequeretur, re pro parte pereunte, in dammum pariter dominum vocari: quo nihil absurdius [c]. Dicendum igitur, vt initio posuimus, quòd cùm pensionem præstet emphyteuta, propter rem ipsam in emphyteusim cōcessam [d], & quò in ea dominū *Emphyteusis cui cor percat.*

alium

alium agnoscat[e]: re prorsus extincta, tanquam cessante causa
ratione cuius debebatur[f], debet emphyteuta pensione libe-
rari[g].

e c.ij. de censib.
f l. generaliter. C. de episco. & cler. c. magna. insti. de vot.
g l. domum. ff. de contr. empt.

t ¶ PARTICVLARE.] Etiam vltra dimidiam, dum to-
tam rem non absorbeat: quia, puta, maxima agri portio, chas
15 mate perierit[a]. Totam † verò rem periisse, quidam videri
volunt[b], licet nonnihil adhuc appareat, si non possunt fru-
ctus indè collecti pensionem æquare. Quæ sententia nullo iu
re confirmata, generalibúsque Zenonis[c] verbis repugnans, ple
risque[d], nec immeritò suspecta est. Quandiu enim aliquid
vel minimum rei substantiæ superest, pensio debetur[e]: vtpo-
te, in cuius præstatione nulla fructuum aut vtilitatis, sed
ipsius duntaxat existentiæ rei habeatur ratio[f], in cuius reco-
gnitionem penditur[g].

Res tota quando periisse dicatur.

a §. adeo de locat.
b Bart. hic.
c d. §. adeo. & hac l.
d Saly. hic Panor. c. fi. de locat.
e l. ij. C. de fund. patr. lib. xj.
f l. j. § j. ff. si ag. vectig. d. § adeo.
g l. item si verberatum. §. j. vbi Bald. ff. de rer. vend. c. ij. de censib.

v ¶ DAMNVM.] Quoniam igitur eum commoda sequi
debent, quem incommoda comitantur[a]. Et contrariorum
eadem est ratio[b]. Sicuti damnum, ita emolumentum quod-
cunque, rei emphyteuticæ accedens, spectabit ad emphyteu-
tam[c]. Nec ideò augebitur pensio[d], sicuti nec econtra, pro-
pter damnũ particulare minuitur[e]. Idque locum habet, siue
commodum illud latenter obuenerit, veluti per alluuionẽ[f]:
siue à solo appareat separatum, vt insula in flumine nata[g].
Nec obstat quòd occulto tantùm, & latenti incremento au-
geatur vsusfructus, non etiam patenti[h]. Nã vsusfructus cau-
sa debilior est multò, vtpote, per quam, nec dominium quæ-
rat fructuarius, nec ius illud vtendi transferat in hæredes[i].
Cùm tamen constet emphyteutam dominum fieri, saltem
vtilem[k], ad vtilitatem etiam hæredum[l]. Cui ideò, velut for-
tiori vinculo subnixo, lex magis impertitur[m]. Non dubium
16 † igitur quin adiectum per alluuionem, hoc est immodera-
tum aquarum concursum, agro emphyteutico, quæratur em-
phyteutæ[n], cùm idem ius alluuionis transeat in fructuariũ[o],
cuius causam æquè potentem non esse, mox probatum est.
Et dici soleat, quod fundis nostris flumen adiicit per allu-
uionẽ, pro modo latitudinis prædij, nobis acquiri[p], eo scilicet
iure, quo fundus ad nos pertinet[q], Vt si iure dominij, aut
quasi, vsusfructus, vel pignoris, noster sit, eodem ipso modo
ad nos quod alluuione adiectum fuit spectet[r]. Et si fundus
dotalis fuerit, dotale quoque sit incrementũ alluuionis[s]. Vn-
de soluto matrimonio sicuti & ipsa res in dotẽ initio consti-
tuta, restituendũ[t]. Et seruiet pariter alluuio, si fundus seruie-
bat[v]. Perpetuò nanque verũ est, alluuionis additamentum
eiusdem corporis censeri, cum eo cui adiicitur[x]. De thesauro
17 † porrò in re emphyteutica reperto, similiter constat ex præ-
dictis, illum emphyteutæ quæri[y]. Quod & interpretes rectis-
simè receperunt, tametsi dominus ipse thesaurum inuenerit.
Quippe donum est fortunæ thesaurus[z]. Quæ verò felici-
tate, aut infelicitate fortunæ contingunt, ad emphyteutam
spectant[aa].

Commodũ an spectet ad Emphyteutam.

Alluuionis incremẽtum ad quem spectet.

Thesaurus ad quem pertineat.

a l. secundum. ff. de reg. iur.
b l. fi. §. fi. ff. de leg. iij.
c l. si merces. §. vis maior. ff. locat.
d c. prohibemus. de censib. d. §. vis maior.
e l. ij. C. de fund. patr. lib. xj.
f c. j. §. penu. si de inuestit. feud. cont. & Accurs. l. de quibus. ff. de legib.
g §. insula de rer. diuis.
h l. item si fundi. §. sed si in suis. ff. de vsufr.
i l. j. ff. de vsufr. §. fi. illa tit. in inst.
k l. possessores. C. de fund. patr. lib. xj.
l l. j. §. j. ff. si ag. vectig.
m l. fi. C. de edict. D. Adr. toll.
n d. c. j. § penul. Accurs. & DD. d. l. de quibus.
o d. l. item. §. sed si insula.
p l. adeo. §. j. ff. de acqu. rer. do. l. j. in fine. C. de alluuio. §. præterea de rer. diuis.
q l. si ego. § item ait. ij. resp. ff. de publicia.
r l. si fundus. in prin. ff. de pigno. d. l. item. § huic vicinus.
s l. j. ff. de fund. dotal.
t l. plerunque, in prin. & §. j. ff. de iur. dot.
v l. hoc iure. § si aquam. ff. de aqua quotid.
x l. fi. C. de alluuio.
y §. thesauros. vbi DD. de rer. diuis.
z l. si is qui. §. j. ff. de acqui. rer. dom.
aa vt hac l.

x ¶ ADSCRIBENDVM.] Vnde, nec † eo nomine ei dimi-
18 nuetur pensio[a], non fructuum contemplatione debita, sed
substantiæ ipsius rei, quæ adhuc qualis qualis extat[b]. Vnde

Re pro parte perempta, an pensio minuatur.

a l. ij. C. de fund. patr. lib. xj.
b vt hac l.

non obstat, quòd census & tributa crescant, & decrescant, aucta vel diminuta re, propter quam penduntur[c]. Nã hoc ideò, quia secundũ cuiusque facultates, & pro modo tantùm agrorum indicuntur[d], ad solidum, vt dicunt, & libram[e]. Cùm tamen emphyteutica pensio, sicuti dictum est, nulla æstimationis rei habita ratione, sed in recognitionem tantùm dominij
19 eius, præstetur[f]. Sed † an emphyteuta, eorum annorum pensionem soluere teneatur, quibus propter hostiũ insultum, & inflammatum bellum, res coli non potest? Vetus & commentatorum quæstio. In qua crebrius receptum videtur, emphyteutam pro eo tempore liberari[g]: Cùm prædium censeatur prorsus amissum, ad quod propter hostium potẽtiam, aut aliam vim maiorem, cui resisti non potest, accedere prohibemur[h]. Nisi tamen, inquiunt, vel periculum huius fortuiti casus, emphyteuta nominatim in se suscepisset[i], aut eo ipso tẽpore fundum accepisset in emphyteusim, quo iam hostes cœperant agros incursare[k]. Alij verò probabilius defendunt, ad integram pensionem interim emphyteutam nihilominus teneri, cùm verum sit, necdum totam rem periisse[l]: nempe cuius nec dominium ipse, nec possessionẽ amiserit[m]. Et quoniam incursus hostium fortuitis casibus annumeratur[n]. ac species quædam censetur sterilitatis[o], casus autem omnes fortuitos, si non aliud conuentum sit nominatim, aut nisi totam ipsi rem perdant, in se mero iure suscipit emphyteuta[p]. Cui præterea nulla fit pensionis propter sterilitatem remissio[q]. Nec potest non esse vera hæc sententia, siquidem, vt sæpè dixi, pensionem non præstet Emphyteuta pro fructibus, sed honoris gratia[r], & in signum recognitionis dominij[s]. Nisi tamen res emphyteutica iam esset ab hostibus occupata, cùm tunc, & dominium, & possessionem amiserit, vterque dominus, scilicet, & emphyteuta[t]: ac ita mutata in hunc modum rei conditione, res ipsa tota perempta censeatur[v]. Amisisse quippe rem videtur, qui contra nullũ, eius persequendi actio-
20 nem habet[x], quo casu non dubiũ est, eum liberari[y]. Sed † & pietatis Christianæ semper hac in re fuerit, cum emphyteutis humaniter agere: vt non ab eis quancunque licet pensionem auarius exigant domini. Nam veteres *summum ius, summam crucem & malitiam existimarunt*. Cuius rei Lucius quoque Columella[z], nos alibi admonitos reliquit.

Quid si res propter bellũ coli non potest.

Christiana admonitio.

c l. forma. §. j. ff. de censib. l. ij. C. de alluuio.
d l. cum possessor. ff. de censib. l. impp. ff. de publica. l. ij. C. de anno. & trib. lib. x.
e Accurs. l. sancimus. C. de aduo. di. iud. & in l. ij. C. de apo. pub. lib. x.
f l. item si verberatum. §. j. vbi Bal. ff. de re. vend. c. ij. de censib.
g l. ex conducto. §. j. l. si fundus. §. fi. ff. locat.
h l. interdum. §. j. ff. de acquir. poss. l. cum vnus. §. fi. ff. de bon. auth. iud. possid.
i hac l.
k l. qui bona fide. §. de illo. ff. de dãn. infect.
l vt hic. in fi.
m l. licet. C. de acquir. poss.
n l. in rebus. ff. commod. l. j. C. depos.
o l. ex conducto. §. j. ff. locat.
p §. lex itaque. de non alie. coll. ij. & hac l.
q l. iij. C. de fund. patr. lib. xj.
r l. item si verberatum. §. j. vbi Bal. ff. de rer. vend.
s c. ij. de censib.
t l. quod meo. §. fi. ff. de acquir. poss. l. si captiuus. §. j. & l. si quid bello. ff. de capt.
v l. verum. §. fi. ff. pro soc.
x l. Labeo. j. §. fi. ff. de verbor. signif.
y §. adeo de locat. & hic.
z Columella j. de re Rust. cap. vij.

Ioannes Corasius Tolosæ xix. Nouembris, 1538.
Repetitum Valentiæ xiij. Iulij 1549.

L. In Emphyteuticariis.

1 *Conductor pensionem non soluens quando expellatur,*
2 *Pacti de non expellendo virtus.*
3 *Instrumenti verbo, an testes veniant,*
4 *Pactum ne repellatur Emphyteuta, an valeat,*
5 *Tributorum onus pertinet ad Emphyteutam,*
6 *Apocha, Antapocha,*
7 *Emphyteuta tenetur apochas reddere domino.*
8 *Triennium continuum esse oportet.*

Pensio

9 *Pensio emphyteusis in quo consistat.*
10 *Pecuniæ verbum.*
11 *Partus solutio an commissi pœna eximat emphyteutam.*
12 *Mora quando non noceat emphyteutæ.*
13 *Deteriorata re an emphyteuta possit expelli.*
14 *Tributum & stipendium.*
15 *Emphyteuta non cadit nisi domino volente.*
16 *Moram an emphyteuta purgare possit.*
17 *Dominus an emphyteutam propria author. repellat.*
18 *Allegare, & Allegatio.*
19 *Meliorationes quando repetat emphyteuta.*
20 *Conductor an impendia repetat.*
21 *Pœnæ adiectio non impedit ius repellendi.*
22 *Dominus an sibi præiudicet pensionem recipiendo.*
23 *Mora contrahitur lapsu diei.*
24 *Debitor quando debeat ad creditorem accedere.*
25 *Pensio an pro parte solui possit.*
26 *Probatio canonis soluti, vtri incumbat.*
27 *Attestatio, detestatio.*
28 *Protestatio, contestatio.*
29 *Oblatio sola ad pœnam vitandam an sufficiat.*

IMPERATOR IVSTINIANVS
A. Demostheni P. P.

IN Emphyteuticariis contractibus sancimus, siquidem aliæ pactiones in Emphyteuticis instrumentis[a] fuerint conscriptæ, easdem & in omnibus aliis capitulis[b] obseruari[c], & de reiectione eius[d], qui Emphyteusim suscepit, si solitam pensionem, vel publicarum functionum[e] apochas[f] non præstiterit[g]. Sin autem nihil super hoc capitulo[h] fuerit pactum, sed per totum trienniũ[i], neque pecunias[k] soluerit[l], neque apochas[m] domino tributorum[n] reddiderit[o], volenti[p] ei[q] licere eum[r] à prædiis Emphyteuticariis repellere[s], nulla ei imposterum allegatione[t] nomine meliorationis[v], vel[x] eorum quæ emponemata[y] dicuntur, vel pœna opponenda[z], sed omnimodo[aa] (si dominus voluerit) eo repellendo[bb], neq; prætendente[cc], quòd non est super hac causa[dd] inquietatus[ee]. Cùm neminem oporteat conuentionem[ff], vel admonitionem expectare[gg], sed vltrò sese offerre[hh], & debitam spõtanea voluntate persoluere[ii], secundùm quod & anteriore lege[kk] nostri numinis generaliter cautum est. Ne autem ex hac causa dominis facultas[ll] oriatur Emphyteutas suos repellere, & redditum[mm] minimè velle suscipere,

pere, vt ex huiusmodi machinatione triennio elapso, suo iure is qui Emphyteusim suscepit, cadat: licentiam ei concedimus, attestatione[**] præmissa, pecunias offerre, hisq; obsignatis, & secundum legem depositis[**], minimè deiectionis timere periculum.

a l.j.§.si conuenias.ff.depos.

b Cicer.j.officio.

c l.j.ff.de const.pec.

d l.j.ff.de pact.

Expositio legis.

VONIAM *contractus*[a] *ex conuentione legem accipiunt, nec magis quicquam conuenit hominibus, quàm fidem, hoc est dictorum, conuentorumq; constantiam & veritatem*[b] *colere*[c], *& ita quæ placuerunt inter contrahentes seruare*[d]: *Docuerat lege præcedenti* Zeno, *quascunque pactiones inter dominum & Emphyteutam firmas & illibatas esse, ac modis omnibus custodiendas. Quod confirmans hîc* Iustinianus: *ea pacta præsertim obseruanda tradit, quæ de reiectione eius qui Emphyteusim suscepit, si præfinitam pensionem non soluat, aut tributorum apochas, quas quitantias vulgò vocant, non reddat domino, adiecta in Emphyteuticis instrumentis reperiuntur. Qua de re si nihil conuentum sit, & triennio continuo cessauerit* Emphyteuta, *vel soluere annuum censum, vel reddere publicarum functionum apochas domino, tametsi nunquam eo nomine fuerit interpellatus, potest sine metu pœnæ adiectæ in contractu, ab* Emphyteutico *prædio repelli. Qui præterea nequit meliorationes, sed nec ea quæ* Græci Emponemata *vocant, hoc est, impendia, quæ necessariò facta sunt, excolendæ sterilis rei causa, finita in hunc modum* Emphyteusi *repetere. Verùm, ne hinc malefaciendi ansam domini captare possint, censum oblatum non recipiendo, quo, videlicet, valeant cessatione triennij continui suos* Emphyteutas *repellere, vult* Imperator *ab* Emphyteutis *oblatam pensionē consignari, & deponi posse. Quod si fecerint, omni deiectionis metu, periculoq; liberantur.* Et hæc *est constitutionis nostræ sententia.*

RATIO DVBITANDI.

a l.vectigalia.§.fina.ff. de publica.

b Auth. qui rem. C. de sacrosanct. eccles. §. si verò quæ caut. locator de alien. & emphy. coll. ij.

c l.adem.C.de locat.d.l.vectigalia. §.fin.

d l.quaero.§.j.ff.locat.

e Auth. qui rem. C. de sacrosanct. eccles.

f d.l.adem.d.l.vectigalia.§.fi.

g l.cum domini.ff.locat.

h d.l.quaero.§.j.

VAE vel ex eo dubia reddi potest, quòd satis esse videatur, vel semel cessatum à solutione pensionis[a], vt res emphyteutæ auferri possit[b]: Cùm & simplex conductor rei nostræ, ob non solutam pensionem, statim expellatur[c]. Et si conuenerit, ne ante finitum conductionis tempus repelleretur, biennio saltem sufficiat cessatum esse[d]. Sed hæc in simplici colo-
1 no, aut emphyteuta Ecclesiæ obtinent. In hoc † quippe cessatio duorum annorum sufficit[e]: in illo, vel vnius tantùm anni, hoc est, vnius pensionis[f], aut biennij, si vel absit conductor[g], vel etiam præsens sit, & fuerit actum, ne ante completum conductionis tempus, expelli posset[h]. Nam ea tantùm

Conductor cessans soluere, quando repelli posset.

lege

lege locator hoc casu pepigisse videtur, si colonus mercedem
soluēdo, cōtractui paruisset[i]. Cui soli rationi cùm Iulius paul.
innitatur[k], & ea tunc quoque militet, cùm vel vno tātùm an-
no conductor pensionis solutionem moratus est, verius sem-
per putaui, ob non solutam vnius etiam anni pensionem, sta-
2 tim posse colonum expelli: non † obstante pœnali pacto de
non expellendo, cùm ita conuenisse censeatur locator, sicuti
diximus, sub conditione, si pensionibus vicissim quoque con
ductor paruisset[l]. Quamprimùm autem apparet conducto-
rem non soluere, dicitur defecta conditio[m]. Et ita vis omnis
pacti euanescit ipso iure[n]. Nec obstat Pauli respōsum[o], quod
in biennij tempore, nullam vim facit, sed duntaxat in tacita
illa conditione: meminitq́ tantùm eius temporis, narrando
factum, ideóq́ nihil inde colligi posse notissimum est.[p] Nam
& dici solet, Enuntiatiua verba neutiquam disponere[q]. Et
hæc obiter. Quod autem attinet ad emphyteutam & colo-
num, non obscura mihi videtur inter hos differentiæ ratio.
Cùm enim conductor nullum ius habeat in re, nec vllam pos
sessionem[r], sed nudam duntaxat rei detentionem[s], emphy-
teuta verò; non ius in re tantùm haberet, sed verè & propriè
possideat[t], atque adeò dominus rei, saltē vtilis intelligatur[v];
facilius debet posse colonus sua deturbari possessione[x].
Quod verò in emphyteusi Ecclesiastica duorum annorum
cessatio sufficiat, Ecclesiæ singulariter indultū est[y]. Et ideò
nec ad consequentiam, nec ad argumenti rationem est tra-
hendum[z].

L. quaro moné declarata.

Emphyteutam habet potentius Colono.

a ¶ IN EMPHYTEVTICIS INSTRVMENTIS.]
Admonet hic quoque locus, emphyteuticum contractum
3 scripto perficiendum. Nec obstat † quod quidam dicebant,
instrumentum, ab instruendo sic vocatum, dici quodcunque
causam instruit. Et ideò testes, cùm & ipsi causam instruant,
instrumentorum appellatione contineri[a]. Nam hoc ex lata
quadam interpretatione receptum est[b]. Propriè enim & si-
gnificanter, scripturæ tantùm publicæ, quæ videlicet à tabel-
lionibus conscribuntur, instrumentorum verbo veniunt[c].
Et ideò in legibus municipij, quæ solent strictam recipere in-
terpretationem[d], testes minimè continebuntur[e]. De quibus
prætereà, hunc locum accipi non posse, sequens verbum *Con-
scriptæ*, perspicuum facit.

Instrumentum quod propriè dicatur.

Testes an verbo instrumentorum veniant.

b ¶ CAPITVLIS.] Hoc est, casibus, articulis, & quod vul-
gò dicimus, punctis[f].

c ¶ OBSERVARI.] Contractus enim ex conuentione si-
cuti diximus, legem accipiunt[a]. Et dictat naturalis ratio, vt
fidem veritatémq́ colamus[b]. Quid enim tam congruum fi-
dei humanæ, quàm ea quæ placuerunt inter cōtrahentes, nec
legibus, nec bonis moribus aduersantia, seruare[c]?

d ¶ ET DE REIECTIONE EIVS QVI EMPHY-
4 teusim suscepit.] Quanuis igitur † domino non obsit inter-
posita generaliter pactione repellat Emphyteutam, quomi-
nus ob non solutam pensionem, morosum extrudere possit[a]:
quòd ita conuenisse dominus videatur, si vicissim quoque
pensionibus emphyteuta paruisset[b]; Potest tamen inter do-

Pacta de reiectione Emphyteutæ.

i l. ij. ff. si ag. vectig. d. l. quaro. §. j.
k d. l. quaro. §. j.

l d. l. ij. d. l. quaro. §. j.
m l. cedere diem. ff. de verb. signif.
n l. item quia. §. j. ff. de pact.
o d. l. quaro. §. j.

p Accurs. l. vn. C. quand. non peten. part. Glo. c. audita. de elect.
q l. ex his verbis. C. de test. milit.

r l. non solum. §. quod vulgo. ff. de vsucapio.
s l. ij. C. de præscrip. xxx. l. j. C. eo. de vsucap.
t l. j. §. j. ff. si ag. vectig. l. Lex vectigali. ff. de pignor.
v l. possessores. C. de fund. pat. lib. xj.
x l. fi. C. de ed. D. Adria.
y §. scire. de non alien. coll. ij. c. fin. de locat.
z l. quod vero. ff. de legib.

a l. j. ff. de fid. instr. l. notionem. §. instrumentorum. ff. de verb. sig.
b d. l. j. in fi.
c §. j. & tot. tit. de instr. caut. & fid. coll. vj. Accurs. d. l. j.
d l. iij. §. hæc verba. ff. de nego. gest.
e DD. in Rub. extra de fid. instr.

f l. per hanc. C. de temp. appell. §. fin. de non alien. coll. ij. §. illud etiam de appell. & intra coll. iiij.
a l. j. §. si conuenit. ff. deposit.
b l. j. ff. de pact. l. j. ff. de constit. pecu.
c d. l. j. & l. iuris gentium. §. si paciscar. ff. de pact.

a vt hac l. §. si autem. versicul. vel pœna.
b l. ij. ff. si ag. vectig. l. quaro. §. j. ff. locat.

minum, & emphyteutam conueniri nominatim, ne ob non
solutum canonem, ab illo, hic expellatur [c]; tametsi fiscus sit
qui emphyteusim concedat [d], aut etiam, vt dicunt, Ecclesia,
quæ fisco comparatur [e]. Nam & generaliter traditum est, con
tractus ex conuentione legem recipere [f], ratásque pactiones ha
beri, quæ contra tenorem legis beneficium inducentis, con-
scribuntur [g]. Cùm possimus iis quæ pro nobis lex introdu-
xit, liberè renuntiare [h]. Nec obstat, quòd nulla vis sit conuen-
tionis, vt inuito domino rem alienam possidere liceat [i]. Nam
hoc verum in precario, cuius in eo maximè versatur substan-
tia, vt ad concedentis nutum reuocetur [k]. Pactum autem sub-
stantiæ contractus repugnans, nullum est [l]. Veluti, si emptio-
ne conueniretur, vt esset sine pretio [m]. Vnde nec in specie no-
stra conueniri posset, ne canonem emphyteuta quoquomo-
do soluere teneretur, siquidem impugnet hæc pactio, contra-
ctus emphyteutici substantiã [n]. Quia verò pacta contra con-
uentionis principalis naturam vires habent [o], conueniri po-
test, sicuti diximus, vt non expellatur emphyteuta, ob non so-
lutum canonem [p], cùm hæc pactio naturæ tantum contra-
ctus aduersetur. Quæ est, vt quotannis pensionem emphy-
teuta soluat [q]. Nec dici potest, quod tamen plerisque visum
fuit, conuentionem hanc nullam esse, quasi per eam emphy-
teutæ ad delinquendum, hoc est, ad non soluendum inuiten-
tur [r]. Quandoquidem volenti, prudentíque nunquam dolus
inferri dicatur [s]. Et ad pensionem domino, sit alia via consul-
tum, nempe actione ex contractu, hoc est, condictione ex le-
ge Zenonis [t]. Sed nec huc pertinere potest, eterum quorun-
dam distinctio. An pactio, videlicet, ne repellatur emphyteu-
ta, perpetua sit an temporalis, qua tamen Iul. Paul. in pacto
conseruandæ communionis vsus est [v]. Habet quippe cõmu-
nionis causa rationem diuersam. Cùm enim discordias soleat
& non modicas contentiones excitare [x]: quarum finis est rei
communis diuisio [y]; sanè nimis iniquum foret, quem pactio-
nibus in communione perpetuo contineri [z], nec vllo vnquã
tempore rem ad diuisionem peruenire [aa]; sic enim rixis, &
armis tanquam ansa præberetur [bb].

e ❡PVBLICARVM FVNCTIONVM.] Quarum
5 † onera emphyteuta agnoscere tenetur [a], quia possessor est
rei emphyteuticæ, fructúsque colligit ad sui vtilitatem [b]. Tri-
butorum autem, cæterarúmque publicarum pensitationũ one-
ra, pertinent ad fructuarios & possessores [c].

f ❡APOCHAS.] Id est, † receptiones, & vt vulgò loquun-
6 tur, quittantias: verbo enim ἀποχὴν Græci, receptionem quan-
doque significant. Vnde Apocha dicitur scriptura, quam cre
ditor facit debitori, cùm ab illo debitũ recipit [a]. E diuerso An-
tapocha, chirographum designat, quod conficit creditori de-
bitor, fatendo se debere, aut quid à se persolutum, vt in præ-
stationibus annuis [b].

g ❡NON PRAESTITERIT.] Cùm præteritarum fun-
ctionum nomine præsens rei possessor iure cõueniri possit [a];
7 Emphyteuta † qui tributa, cæterásque publicas pensitationes,
tenetur agnoscere [b]; postquàm soluit fisco, apochas, hoc est,
syngr

c vt hic.
d l. fundi. C. de fund. patr. lib. xj.
e l. fi. C. de sacrosanct. eccles.
f l. j. §. si conueniat. ff. depos.
g l. pacisci. ff. de pact.
h l. si iudex. ff. de minor. l. pen. C. de pact.
i l. cum precario. ff. de preca.
k l. j. & l. ij. ff. illo tit.
l l. vbi ita. ff. de dona. cau. mor. d. l. cum precario.
m l. ij. ff. de cont. empt. l. iij. C. illo tit.
n l. j. §. j. ff. si ag. vectig. §. adeo. de locat.
o l. pacta conuenta. ff. de cont. empt. d. l. pacisci.
p vt hic.
q d. l. j. §. j. d. §. adeo.
r l. si vnus. §. illud. ff. de pact. l. conueniri. ff. de pact. dot.
s l. cum donationis. C. de transact.
t l. j. hoc tit. vbi dixi. & d. §. adeo.
v l. in hoc iudicium. §. si conueniat. ff. com. diuid.
x l. cum pater. §. dulcissimis. ff. de leg. ij.
y l. in re communi. ff. de seru. vrba.
z l. si non sortem. §. si centum. ff. de cond. indeb. l. fi. C. com. diuid.
aa d. l. in re communi.
bb l. conueniri. ff. de pact. dot.
a vt hic.
b l. possessores. C. de fund. pat. lib. xj.
c l. si pendentes. §. si quid. ff. de vsufruct. l. fi. C. sine censu.
a l. fi. §. Titius. ff. de cond. ind. l. si acceptilatum. in fi. ff. de acceptila.
b l. plures vbi Accurs. C. de fid. instrum.
a l. Imperatores. ff. de publica. l. fi. C. sine censu.
b vt hic.

Pactũ ne pensio non præstetur.

Communionis incommodũ.

Tributorũ onus ad Emphyteutam.

Apocha.

Antapocha.

Emphyteuta debet reddere Apochas tributorũ domino.

syngraphas illas, quibus fiscus creditor sibi satisfactum affirmat[c]: domino quoque reddere obstrictus est[d], ne si fortè rei possessio, propter inconsultam alienationem[e], canonis cessationem[f], aut aliam causam, ad dominum reuertatur, prætériti temporis nomine, impeti, molestarive posit[g], atque ita Accursio, cæterisq; visum. Sed hæc ratio longè nimis mihi petita videtur, ac proindè aliam esse puto. Ne, videlicet, moram facere posit Emphyteuta in solutione tributi, alteriúsve publicæ pensitationis, ob quam posset tandem res ipsa magno domini detrimento, in publicum committi, seu, vt vulgò dicunt, confiscari[h]. Hinc autem cognoscimus digniorem esse dominum concedentem, iúsque potentius habere ipso Emphyteuta[i]: cùm passim lex præcipiat, apud amplioris honoris virum, instrumenta communia deponi, & collocari[k].

Committere in publicum.

Capitulū. h ¶SVPER HOC CAPITVLO.] Id est, super hoc casu, & articulo reiectionis Emphyteutæ: si solitum canonem non soluisset, aut apochas tributorum non reddidisset. Nam & ad hunc sensum accipi capituli verbum, in iure ciuili mox indicauimus.

Tēpus quo cessans possit expelli Emphyteuta.

i ¶PER TOTVM TRIENNIVM.] Aut, † si Emphy- 8 teusis Ecclesiastica sit, biennium[a], vtrunque tamen tempus continuū esse oportet[b]. Nec alterutrum aliter sufficit, quàm si pēsio, vt assolet, annua erat[c]. Vnde si toto biennio, vel triennio, non nisi vna soluebatur pensio, quia fortè semel tantum fructus colligebantur, duplicari biennium, aut triplicari triennium deberet[d], habita tantum eius temporis ratione, quo fructus percipiuntur, aut præstanda est annua pensio[e]. Vt enim vnus annus viceni duorum refert, & repræsentat: si bis in anno fructus capiantur, ita duo, tres, plurésve anni vnius loco duntaxat habentur, si non nisi vnus fructus eo tempore colligatur[f].

k ¶PECVNIAS.] Quod antè pensionem dixit, nunc pecu- 9 niam appellat: nimirum † significans, non in numis tantùm, sed etiam in frumento, vino, oleo, capis, gallinis, pullastris, & aliis id genus, reditum illum annuum cōstitui posse. Pecuniæ 10 † quippe generale nomen à pecore sic dictum[a], quòd omnis veterum substantia consisteret in pecoribus[b]: in vniuersum res omnes cōplectitur[c]. Quanuis pro subiecta materia quandoque restringatur, vel ad pecuniam numeratam[d], vel ad res constantes pondere, numero, vel mensura[e], vel ad res mobiles parui pretij[f]. Neque enim emphyteutæ pensio, præscribi solet in fundis, aliis've rebus immobilibus. Nec etiam in iuribus incorporalibus, neque præterea in numis duntaxat, sed in modica numorum, frumenti, vini, oleíve quantitate, aut rebus aliis mobilibus, non magni pretij, præsertim ædilibus, quæ paruo tempore consumuntur: vt capis, gallinis, anseribus, & pullastris. Quod quidem iam vetus est, & maiorum exemplo in omnibus Galliæ partibus vsitatum.

Pecunia Verbū latè patens.

Pensio Emphyteusis quibus in rebus constituatur.

Cessatio pro parte an noceat Emphyteuta.

11 Sanè verò † quod hîc dicitur, Emphyteutā qui pecunias, hoc est, pēsionem soluere cessat, repelli posse: procedit etiam, si pro parte tantùm cessatum foret[g]. Cùm ad pœnam euitandam, debiti partem non satis sit soluere[h]. Id'q; verū est adeò,

c l.fi.§.Titius.ff.de cond.indeb.l.plures.C.de fid.instr.
d Vt huc.
e l.fi.hoc tit.
f Vt hac l.
g l.cum possessor.ff.de censi.d.l.Impp.& d.l.fi.

h l.debitor.ff.de neg.gest.l.fraudati.l.commissa.ff.de publica.
i l.1.§ fi.ff.si ag. vectig.
k l.si qua sunt.ff.famil.ercisc.l.fi.C.[illegible]d.instr.

a Auth.qui rem.C.de sacrosanct.eccles.c.fi.de locat.
b §.scire autem.de non alie.coll.9.
c Bald.l.1.j.C.de locat.

d l.si sic constituta.ff.quemad.seru.amitt.
e l.diuortio.§.quod in anno.ff.solut.matrimo.

f d.§.quod in anno.

a Plin.lib.xviij.nat.histor.c.iij.
b c.totum.3.q.iij.
c l.pecunia verbum.l.pecunia nomine.& l.propemodum.ff.de verb.signific.
d l.sed Iulianus.§.omni.ff.ad Macedon.
e l.1.§.fi.ff.si cert.petat.l.talis scriptura.ff.de leg.1.
f. Vt hic.

g l.ij.§.si quis tabulas.ff.ad Syllan.l.etiam si partu.ff.de leg.1.l.quandiu.C.de distract.pig.
h l.hæredes.§.idem iuris.ff.fa.ercisc.l.v.§.fi.l.in executione.§.penul.ff.de verbor.oblig.

vt si vel minimum supersit, puta, numus vnus, nisi fortè per errorem aut imprudentiam minus solutum esset[i]: plerique putent, nihilominus emphyteutæ rem auferri posse[k]. Quod ego nec æquum, nec verum puto[l]. Cùm nullus contemptus, nulláve fraus hîc argui posſit. Et solutione maximæ partis recognitum fuerit omnino dominium, ob quam causam penditur pensio[m]. Quæ ratio cùm cesset, vbi in illo solo numo, aut alia re minima pensio tota consistebat, hac in parte non improbo, quod communiter receptum est[n], cessatione istiusmodi, posse emphyteutam iure suo priuari[o]. De illo porrò dubitari solet, an vno plurium hæredum soluere cessante, tota res domino committatur? Quod crebrò DD. existimant[p]. Cùm ex hęredum persona nõ immutetur qualitas obligationis[q]. Et in defuncto, sicuti diximus, non impediat particularis solutio, totam pœnam committi[r]. Nec propterea, inquiunt, huius delictum, negligentiámve illis obesse quisquã dixerit. Cùm indemnitatem suam à cohærede, cuius, id est, culpa factum consequãtur[s]. Mihi tamen visa semper est hæc sententia, longè latéque à vero abesse. Cùm enim obligationẽ lex xij. tabul. inter hæredes pro rata dimiserit[t], pasſimque iura dicant, neque dolum, neque desidiam alicuius alteri nocere[v], iniquum nimis esset, ob cohæredis negligentiam, reliquos iure suo priuari[x]. Nam alioqui facilè posset hæredum vnus, cum domino colludendo, cæteros fallere, ac decipere. Cui malitiæ ac calliditati, obuiam eundum est[y]. Nec ad rem pertinet, quòd dicunt, aduersus delinquentem cohæredibus actionem dari, quanti eorum intereſt. Nam cùm tutius sit rei incumbere, quàm personæ[z], non ideò censentur cohæredes, non pati damnum, quòd eis aduersus alios regressus detur[a]. Nã quid (inquit Paulus in simili) si cohæredes non soluendo fierent[b]? Quod autem dicitur, solutione partis, non impediri totius pœnę commisſionem: in pœna conuentionali locum habet[c], non etiam in legali, respectu saltem hæredum, & vbi pœna obligationem diuiduam respicit[d]. Nec nouum, mitiùs agi cum lege quàm cum homine[e].

1 ¶ SOLVERIT.] Nulla legitima causa impeditus. Quid enim si toto biennij, vel triennij tẽpore, publicis vinculis constrictus fuerit? Aut aduersa valetudine prohibitus emphyteuta? Et crediderunt omnes, ob cessationem eiusmodi, emphyteutam non posse repelli[a]. Nam & difficultas, licet non impediat obligationem[b], à mora tamen, & pœna, ne committatur excusat[c]. Mihi verò semper aliud visum est. Cùm emphyteuta sit ad dandum obligatus[d], pensionisque quam dari oportet solutio, per procuratorem fieri posſit[e]. Valetudines autem, vincula, similésque infelicitates, in iis tantùm actibus excusare solent, quæ factum, aut præsentiam personæ desiderant[f]. Nec in obligationibus dandi, superueniens difficultas excusat[g]. Quod hoc casu præsertim recipiendum est, ob census tenuitatem, qui præstari debet[h]. Eo porrò casu † putauerim, emphyteutæ moram inculpatã, quo dominus, aut alius pro eo, cui pensio solueretur, nõ appareret[i]; quia puta decesſisset sine hærede, aut toto biennij, vel triennij tempore, latuisset

Vno hæredum soluere cessante an res tota committatur.

Partis solutio quando totam pœnæ commisſionem impediat.

Emphyteuta ex qua causa excusetur.

12 *Mora quã do Emphyteutæ inculpata.*

i l. quamuis rationes. ff. de cond. & demonstr.
k Castrens. d. l. in executione. §. pen.
l l. res bona fide ff. de contrah. empt.

m l. j. §. j. ff. si ag. vectig. §. adeo de locat.
n DD. Auth. qui rem. C. de sacros. eccles. & in c. fi. de locat. tas. hic nu. lvj.
o l. j. §. illud. ff. de contum. cum emancipatione. l. si proprietarius. §. pen. ff. de damn. infect.
p Accurs. l. communi. ff. com. diuid.
q l. ij. §. ex iis. ff. de verbo. oblig. Prætoria. j. §. incertam. ff. de prætor. stipul.
r l. hæredes. §. idem iuris. ff. fa. ercis. l. v. §. fi. l. in executione. §. penul. ff. de verbor. oblig.
s l. in consequenter. §. final. & d. l. hæredes. §. si vnus. ff. fa. ercisc.
t l. j. C. si cert. pet. v.
v l. ij. in princ. ff. de transact. l. electio. §. fi. ff. de noxal. l. mandatum. ff. mandat.
x l. fi. ff. ad Syllan. l. cui vsusfruct. l. rem nostr. ff. de euict.
y l. in fundo. ff. de rer. vend. l. conueniri. ff. de pact. dotal.
z l. plus cautionis. ff. de reg. iur.
a l. itaque. §. fin. ff. de furt. §. furti. de oblig. quæ ex delict.
b l. supra. §. apud ferocem. ff. de aq. pluu.
c d. l. hæredes. §. idem iuris. d. l. v. §. fi. d. l. in executione. §. penult.
d l. iiij. §. Cato. ff. de verbor. oblig.
e l. Celsus ff. de recep. arb.

a c. significante. vbi Butrãij. not. de pignor.
b l. ij. §. ex iis. ff. de verb. oblig.
c l. fi. §. pen. ff. ad l. Rhod. de iact.
d l. j. §. j. ff. si ag. vectig. §. adeo de locat.
e l. arboribus. §. fi ff. de vsufr.

f l. ij. §. si quis iudicio. ff. si quis caut.
g l. ad diem. l. continuus. §. illud. ff. de verb. oblig.
h l. scio. ff. de in integ. rest. l. omnino. ff. de impens.
i l. pecunia. §. fi ff. de vsur.

ſet hæreditas [k]. Neque enim imputandum eſt debitori, qui cui ſoluat neminem habet[l]. Si tamen inquiunt, proteſtetur ſe paratum ſoluere, iuxtáq; conſtitutionis noſtræ conſilium, debitam penſionem obſignet & deponat [m]. Quod certè tutius eſt, idq; ſi ſequantur, ſunt omnino extra periculum Emphyteutæ[n]. Cæterum id neceſſarium minimè puto[o], cùm Vlpianus dicat, debitorem qui non habet cui offerat, ſecurum eſſe[p]. Securus autem non eſſet, ſi proteſtatio illa & conſignatio pecuniæ, neceſſaria foret. Quod Aretinus pulchrè tractat[q]. Sanè verò contra debitorem, qui non exiſtit, per ſolum diei lapſum, pœnam committi fateor, etiam hæreditate iacente[r]. Verùm alia eſt cauſa creditoris non apparentis, & alia debitoris non extantis. Nanque creditore non extante, nihil prorſus eſt quod imputetur debitori, qui etiam ſi maximè vellet, non poſſet ſoluere[s]. Quæ ratio ceſſat apparente creditore, licet iaceat hæreditas. Imputari quippe poteſt hæredi, cur non celerius hæreditatem vel agnoſcit, vel recuſat[t]. Qui non alia fortè cauſa moratur aditionem, quàm vt creditori noceat. Porrò autem, ✝ quemadmodum ob non ſolutam penſionē Emphyteuta repelli poteſt [v], ita & ob rem deteriorem factam [x], veluti, ſi arbores fructiferas excidat[y]. Et quamuis in emphyteuta tantum Eccleſiæ, hoc lex exprimat [z], communis tamen interpretum conſenſus, ad emphyteutam quoque priuati traduxit[aa]. Cùm eadem ſit omnino ratio [bb], imò maior, ſiquidem grauior arguatur culpa, in deterioratione rei, quàm in ceſſatione ſolutionis. Hîc enim negligendo tantùm delinquitur, illic faciendo[cc]. Adde ſi placet, quòd Emphyteuta conductor eſt [dd]. Conductorem autem, qui malè verſatur in re locata, repelli poſſe conſtat[ee]. Rem tamen deteriorem, hoc caſu factam non iniuria interpretantur, quæ magnam aliquā cladem acceperit, cedentem videlicet, ad perpetuam deteriorationem rei [ff], non fructuum duntaxat. Vnde, ſi minus ſollicitè coleretur ager, & ideò pauciores fructus colligerentur, non poſſet queri dominus [gg]: cùm ad eum non ſpectet commodum fructuum, ſed ad emphyteutam[hh], qui re ſua non vti tantùm, ſed abuti poteſt[ii].

Emphyteuta ob rei quoque deteriorationem repellitur. (13)

m ¶ NEQVE APOCHAS.] Hoc eſt, conſcriptiones illas liberatorias, quas creditor facit debitori, de recepto[kk]. Vulgus, Quittantias vocat, vt diffuſius mox attigimus.

Apocha.

n ¶ TRIBVTORVM.] Tributum ✝ à contributione, aut 14 (quod magis placet) ab eo quod militibus tribueretur, Vlpianus ſic appellatum ſcribit[a]. Principio nanque pro annona militari, hoc eſt, militum alimonia & exercitus, hoc oneris ſubditis impoſitum fuit [b]. Vt, ſcilicet, prouinciales (Italica nanque prædia ſemper exempta fuêre) certum quid quotannis, ſecundum iugerum numerum, & cuiuſque fortunā, ad alendum exercitum Cæſari penderent [d]. Hodie quod militibus datur, ſtipendium dicitur. Quod verò ſubditi quoquomodo principi præſtant, aut Reipublicæ tributum[e] ex quo princeps militibus ſtipendia ſoluit. Vnde Cornel. Tacitus[f]. *Neq; quies gentium* (ait) *ſine armis, neque arma ſine ſtipendijs, neque ſtipendia ſine tributis haberi queunt.*

Tributū. *Stipendiū.*

k l.ſi prædia.in princ.ff.de in di.addict.l.iiij.§.toties.ff.de damn.infec.
l d.l.pecuniæ.§.fi.
m l.fin.ff.de l.commiſſo.l.acceptam.C.de vſur.
n d.l.iiij.§.toties in fi.
o l.cum quidam §.ſi pupillo & d.l.pecuniæ.§.fi.ff.de vſur.
p l.ſi fundus.§.fi.ff.de leg.commiſſ.
q Franciſc.Aret.conſ.clxj.
r l.ad diem.ff.de verbor.oblig.
s d.l.cum quidam.§.ſi pupillo.ff.de vſur.
t l.final.§ & hæc quidem.C.de iur.delib.
v vt hac l.
x Auth.qui rem.C.de ſacroſanct.eccleſ.c.fi.de locat.
y l.diuortio.§.ſi fundum.ff.ſol.mat.l.in fraudem.§.conductor & vtrobique Bart.ff.de iur.fiſc.
z d.Auth.qui rem.d.c.fi.
aa DD.d.Auth.qui rem.& d.c.fi.
bb l.illud.ff.ad l.Aquil.
cc Accurſ.l.ſemel mora.ff.ſol.mat.
dd l.j.§.j.ff.ſi ag.vectig.
ee l.iij.C.de locat.
ff d.l.diuortio.§.ſi fundum.
gg Bal.d.Auth.qui rem.
hh d.l.j.§.j.
ii l.ſed & ſi lege.§.conſuluit.ff.de pet.hæred.
kk l.fi.§.Titius.ff.de cond.ind.l.plures.vbi Accurſ.C.de fid.inſtr.
a l.ager in fi.ff.de verb.ſig.
b Accurſ.in rub.C.de anno.& trib.lib.x.
c l.de iu.C.de epiſc.& cler.
d l.fi.c.ſine cenſu.
e vt hic.
f P.Cornel.Tacit.lib.xx.Annalium.

o ¶DOMINO REDDIDERIT.] Non solùm tenetur Emphyteuta tributa cæteráſque publicas functiones ſoluere, ſed eius rei ſyngrapham, & quittantiam factam à Fiſco creditore, domino reddere. Cuius rei rationem expoſuimus ſupra.

p ¶VOLENTI.] Ergo † propter hanc ſolutionis ceſſatio-
15 nem non extinguitur Emphyteuſis ipſo iure, ſed ita demum, ſi dominus velit [a]. Atque adeò, vt alius à domino non poſſit emphyteutę opponere de canone non ſoluto.[b] Et ſi malit dominus rem retineri, non poterit ipſam emphyteuta deſerere [c]. Et ſi celeri ſatisfactione moram purgare velit Emphy-
16 teuta, poteſt [d]. Cùm † tamen conſtet purgationem morę non admitti, vbi pœna ipſo iure irrogatur, tanquam executio ſit à lege facta [e]. Nec hac in re me fugit à pleriſque creditum, Emphyteutam priuati nullatenus morã purgare poſſe, cùm diem & pœnam lex adiiciat [f]. Et dici ſoleat, vbi dies eſt & pœna, moræ purgationem non concedi [g]. Deinde, quoniam Gregorij conſtitutio [h] de emphyteuta Eccleſiæ loquitur, cui hoc amplius lex indulget: quia non niſi biennio expectatur [i]. Et grauatum in vno, in alio æquum eſt ſubleuari [k]. Poſtremò, quoniam ius pontificium moræ purgationem facilius permittit [l]. Cæterum ſuperior ſentẽtia citra diſcrimen mihi multò probabilior ſemper viſa eſt. Cùm caſus ſit lege pontificia expreſſus [m], nec ciuiles ſanctiones contradicant [n], multóque magis in emphyteuta priuati dicendum, cùm Eccleſiæ iura magis faueant [o]. Nec adhuc interpretibus planè exploratum eſt, an dies cum pœna purgationi moræ ſit impedimento [p], præſertim vbi dies non eſt expreſſa, ſed tacita [q], aut dies, & pœna non ab homine, ſed à lege adiicitur. Cùm ſoleat agi mitius cum lege, quàm cum homine [r]. Cæterum, ſi dominus voluerit, iam inde dicimus emphyteutam cadere ipſo iure, non expectata etiam iudicis ſententia [s]: cùm dederit lex domino facultatem repellendi, deiiciendíve emphyteutam [t]: non ſimpliciter quidem, ſed præciſis dictionibus vſa [v], *omnino*, & *omnimodo*, quæ ſonant ipſo iure [x]. Nec me fugit quoſdam, Scæuolæ reſponſo [y] ſubnixos, aliter ſentire. Et quia Iuſtinianus verbo *Cadat*, vtitur [z], quod cum futuri temporis ſit, non operatur ipſo iure, ſed ſententiam deſiderat [aa]. Verùm hæc, nec tantillum quidem nos mouerint. Nam quod ait Scæuola [bb], *Pronuntiatum eſſe ſecundum legem, fundum, cuius penſio præſtita non erat, domini eſſe*: non infert requiri iudicis ſententiam, ſed magis oſtendunt ea verba, fundum ante ſententiam agentis domini fuiſſe, alioqui iudex non pronuntiaret fundum domino quæſitum, ſed emphyteutam fundo priuaret, eundémque fundum adiiceret, & adiudicaret domino [cc]. Verba autem futuri temporis, vt & alterum tollamus, eo caſu operantur ipſo iure, cùm illis adiunctæ ſunt dictiones præciſæ [dd].

q ¶EI.] Domino, ſcilicet, quod licet leue, annotandum duxi, propter dictionem *Eum*, quæ mox ſequitur.

r ¶EVM.] Emphyteutam, etiam ſi Eccleſia ſit, quæ rem ſuſceperit in emphyteuſim [a]. Generalis quippe eſt legis noſtræ determinatio, quare perſonas aliôqui priuilegiatas continet [b].

Vt

Emphyteuſis ob ceſſationem ſolutionis nõ extinguitur ipſo iure.

Præciſæ dictiones.

Eccleſia ceſſans ſoluere.

a Vt hic.
b l.loci.§.competit.ff.ſi ſeru.vend. Accurſ.l.ij.ff.ſi ag.vectig.
c l.ij.& l.iij.ff.de leg.commiſſo.l.quicunque.C.de fund.patr.lib.xj.
d c.fi.de locat.
e l.ſi is cui.ff.de leg.ij.Bar.l.ſi inſulam.iiij.quæſt.ff.de verb.oblig.
f hac l.
g l.traiectitia.§.de illo.ff.de actio.& oblig.l.magnam.C.de cont.ſtip.
h d.c.fi.de locat.
i Auth.qui rem.C.de ſacroſanct.eccleſ.
k l.eum qui.ff.de iureiur.
l c.ſuam.de pœn.
m d.c.fi.
n c.j.& ij.de no.ope.nuntia.
o l.fi.cum Auth.ſeq.C.de ſac.ſanc.eccleſ.
p Bart.& alij l.& ſi poſt tres.ff.ſi quis cautio.& in d.l.ſi inſulam.
q l.ſi cum dies.§.fi.ff.de recept.arb.
r l.Celſus.ff.illo tit.
s Vt hac l.
t Authen.qui rem.C.de ſac.ſanct.eccleſ.& hic.
v §.ſi verò quis aut locator.de alie.& emphyt.coll.ix.& hic.
x Accurſ.l.j.§.ſi pecuniã.ff.depoſ.
y l.lex vectigali.ff.de pig.
z hac l.in fi.
aa Accurſ.Bart.l.iubemus.§.ſanc.C.de ſac.ſanct.eccleſ.& in l.in criminali.C.de iuriſd.
bb d.l.lex vectigali.
cc l.qui ſe dicit.ff.de iud.
dd Bart.d.l.iubemus.§.ſanc.
a Accurſ.Auth.qui rem.C.de ſac.ſanct.eccleſ.
b l.in fraudem.§.fi.ff.de teſt.milit.

Vt meritò sit receptum, Ecclesiam quæ definito tempore soluere cessauit, cadere iure Emphyteutico [c]. Quæ sententia satis defendi potest, vbi Ecclesia ab alia Ecclesia rem haberet in Emphyteusim, cùm non subsit causa, cur alteri magis faueatur [d]. Nam si à priuato, secus putarem: cùm in iam quæsitis prælati desidia non adeò soleat Ecclesiæ nocere [e].

8 ¶REPELLERE.] Sed an id † domino liceat propria au-
17 thoritate, an verò per iudicem sit necessum, Emphyteutã expelli? Vetus est diúque multum controuersa quæstio. In qua tandem mihi visa est verior sententia, quæ vt omnes contentionum fluctus, & rixarum tumultus præscindantur [a], magistratus authoritatem desiderat [b]. Nanque posside t saltem naturaliter Emphyteuta [c]. Cuiusmodi possessio (licet ob non solutam pensionem iure suo priuetur) domino quæsita non est, cùm nec quidem iis casibus, quibus ipso iure fit translatio dominij, translata vnquam possessio intelligatur [d]. A qua non debet ideo indicta causa, & per vim extrudi posse Emphyteuta [e]: quando nec quidem conductor, qui nullam possessionem habet, sed detentionem duntaxat [f], corporali illa insistentia, spoliari temerè à domino debeat, sed per magistratum, id est, adito iudice oporteat id fieri [g]. Et in simili, mortuo marito non potest mulier (ad quam tamen soluto matrimonio, rei dotalis dominium ipso iure reuertitur [h]) hæredibus viri non consentientibus, dotalium rerum possessionem inuadere [i]. Nec sanè vllus est interpretum, qui non multò satius existimet, per iudicem id fieri [k]. Prædictis verò non contradicũt leges, quæ permittunt domino, propter hãc cessationem emphyteutam expellere [l]. Nam (nisi magna aliqua & necessaria causa, magistratus authoritatem prætermitti suadeat [m]) intelliguntur competentibus actionibus, & iudiciorum ordine seruato [n], ne via contentionibus, & armis aperiatur [o]. Et ne inde rixarum, iniuriarúmque nascatur occasio, vnde populi salus, & tranquillitas nasci debet [p].

Emphyteuta an possit repelli propria authoritate.

Cõductor.

Mulier.

t ¶ALLEGATIONE.] Vt † legare verbum, pro publicis
18 magnísque rebus, propriè dicimus, ita allegare pro priuatis. Idem enim est, quod priuati alicuius negotij causa, quempiã aliò mittere, vel adhibere: vt cùm Pamphilus adolescens Simoni patri dicebat [a].

Legare.

Allegare.

Hoc modo te obsecro, ne credas à me allegatum hunc senem.

Putabat quippe Simo, opera Pamphili Critonem adhibitũ, qui Glycerium ciuem Atticam esse diceret, ad disturbandas nuptias. Nonnunquam tamen à viris etiam latinis vsurpatur [b], pro eo quod est in rem suam aliquid proferre, citare, & adducere. Vnde, quatenus maximè refertur ad forensem controuersiam, idem est, quod de iure suo disceptare [c], & in rem suam (vt Plautinum verbum vsurpem [d]) causificari. Et disceptationes iudiciariæ, tam actoris, quàm rei, allegationes dicuntur [e].

Allegationes.

v ¶NOMINE MELIORATIONIS.] Vt certiorare pro eo dixit Vlpianus [a], quod est certiorem facere. Vocabulo tamen cæteris bonis authoribus parum frequentato. Ita meliorare nonnulli, pro eò quod est reddere meliorem vsurparunt.

Certiorare.

Meliorare.

Quan

c Accurs. & alij. d. Aut. qui rem.

d l. fi. C. de fruct. & lit. exp. Accur. d. Auth. qui rem.

e c. auditis de in integ. restit. c. delictum. de reg. iur. in vj.

a l. æquissimum. ff. de vsufr. l. non est singulis. ff. de reg. iur.

b l. Lex vectigali. ff. de pignor.

c l. possessores. C. de fund. patr. lib. x. d. l. lex.

d l. cum hæredes. ff. de acq. poss. l. commissa. ff. de publica.

e c. licet episcopus. de præb. in vj.

f l. non solum. §. quod vulgo. ff. de vsucap. l. j. C. co. de vsucap.

g l. pe. C. de locat. l. pen. C. vnde vi.

h l. in rebus. C. de iur. dot.

i l. dotis. C. solut. matr.

k l. iij. C. de pigno.

l Auth. qui rem. C. de sac. sanct. eccles. & hic.

m l. si alius. §. bellissimè. ff. quod vi aut clam.

n l. extat. ff. quod met. caus.

o d. l. æquissimum. d. l. non est singulis.

p l. meminerint. C. vnde vi.

a Terent. in Andria.

b Plin. in Epistol.

c l. aut fi. ff. de procurat. l. si quis ex aliena. ff. de iud.

d Plaut. in Aulularia.

e l. minor xxv. omissam. ff. de minor. l. iubemus. C. de iud. Auth. qui semel. C. quomodo & quando iud. tot. tit. c. si ex fal. alleg. & hic.

a l. si fideiussor. ff. manda. l. j. §. fi. ff. de act. empt. l. j. §. fi. ff. de eo qui pro tut.

b l. Columella lib. ij. de re rust. c. x.
c in hac l.

Melioresce.

Quanuis meliorescere, Columella [b] dicere maluerit. Indéque
moderationes appellatæ, quarũ nomine Iustinianus negat [c];
eum qui ob non præstitam pensionem cecidit emphyteusi, à
19 domino quicquam repetere posse. Vt ✝ ita perdat emphy-
teuta labores omnes, & impensas, excolendæ, conserendæ, &
amplificandæ rei causa factas [d]: non tantùm, inquiunt, neces-
sarias, sed etiam vtiles: vt extructa ædificia, quæsitas seruitu-
tes, & id genus cætera. Cùm sua culpa deturbatus, id merea-
tur [e]. Quæ ratio cessat in eo, qui ob elapsum tempus Emphy-
teusi præstitutum, aut finitam generationem, iure Emphy-
teutico excluditur. Et ideò potest hic meliorationum impen-
dia repetere [f], vel meliorationes detrahere, si commodè sepa-
rari possunt [g]. Quanuis si diuellere malit, audiatur dominus,
qui paratus est tantum dare, quantum rebus ablatis habitu-
20 rus esset emphyteuta [h]. In simplici ✝ verò conductore, con-
stat eum, licet ob non solutam pensionem electum, meliora-
tiones quascunque, omniáque omnino impendia, quonam no-
mine fundus pluris est, repetere posse [i]. Hic enim rem melio-
randam non suscipit, sed vtendam fruendam tantùm, sub mer-
cede dignitati rei respondente [k]. Emphyteuta verò in hoc rẽ
sub perexigua pensione accipit, vt plantationibus, domini po-
litionum, culturæque genere, fœcundiorem reddat [l]. Quocir-
ca difficilius melioramenta, quàm conductor repetit [m]. Illud
tamen crediderim aduersus alios, ea tantùm impendia em-
phyteutæ perire, quæ necessariam prædij meliorationem re-
spiciunt: non etiam quæ vtiliter tantùm facta fuerunt. In ex-
truendis, puta ædificiis, quærendis seruitutibus, & aliis id ge-
nus [o]. Nec enim Imperator vsquam dixit emphyteutã, quic-
quid omnino impendisset amittere: Sed id duntaxat, quod
impensum foret nomine meliorationum, seu emponematũ [p];
quo verbo continentur ea tantùm, quæ necessariò sunt im-
pensa, vt res sterilis & inculta, plantatione arborum, vinea-
rum, aut alia insitione, secundùm morem regionis, ad cultu-
ram reduceretur [q]. Quod & antè nos à viris bene doctis, post
hæc scripta, animaduersum legimus [r].

d Auth. qui rem. C. de sac. sanct. eccles.
e l. si fideiussor, §. si necessaria. ff. qui satisd. cog.
f c. j. §. si vasallus. hic finit. l. corrad.
g l. senatus. §. j. ff. de leg. j. l. pro voluptariis. ff. de impens.
h l. in fundo versic. penul. ff. de rer. vend. d. §. si vasallus.
i l. pen. in prin. ff. locat.
k §. j. de locat.
l l. j. §. j. ff. si ag. vectig. §. de locat.
m Bar. & Castr. d. l. pen.
n Auth. qui rem. C. de sacrosanct. eccles. & hic.
o d. l. pen.
p §. si verò quis aut locator. de alien. & emphy. coll. ix. d. Auth. qui rem. & hic.
q l. fi. in princ. hoc tit. d. Auth. qui rem. & hic.
r Carol. Molin. in consuet. Parisien. §. j. glos. v. num. lxxiij.

Emphyteuta an perdat meliorationes et quas.

Conductor meliorationes repetit.

Emphyteuta quas meliorationes perdat.

x ¶ VEL.] Dictionem *vel*, hîc stare expositiuè, pro id est, per-
spicuum faciunt Iustiniani verba [s]. *Suas* (inquit) *meliorationes,
quæ Græco vocabulo Emponemata dicuntur.*

s l. fi. in prin. hoc tit.

Vel dictio.

y ¶ EMPONEMATA.] Alij Emphyteomata legunt, sed
vtramuis lectionem probemus, satis constat, vtroque verbo,
meliorationes, & profectus significari [a]: non quoscunque ne-
cessarios, videlicet, & vtiles, vt vulgò DD. putant, sed eos tan
tùm, qui excolendæ, conserendæque rei sterilis gratia, necessa-
riò facti probarentur. Vt perperam vulgò creditum sit [b], em-
phyteutam non posse quod extruxit, licet amplum ædificiũ,
aut eius æstimationem repetere. Hoc enim vltrò, & spõte ad-
iectum est, non ad necessariam agri vtilitatem [c]. Qua de re
mox dictum est plenius.

a l. fi. in princ. hoc tit. §. si vero quis. aut locator. de alien. & emphyt. coll. ix. & hic.
b DD. hic.
c l. j. l. iij. l. impensæ. ff. de impens. l. impensæ. ff. de verb. sig.

Emponemata.

z ¶ VEL POENA OPPONENDA.] Promissioni ✝ de
21 non expellendo conductorem, cui etiam adiecta est pœna,
tacita inest conditio, si conductor pensionem suo tempore sol
uat [a]. Quapropter emphyteuta, quem sub pœna promiserat
domi

a l. quaro. §. j. ff. locat.

Pœna ab Emphyteuta cessante peti non potest.

dominus non expellere, nisi fortè conuenisset ne ob eam cessationis causam extruderetur [b]: si canonis solutionem triennio continuo moratus sit, poterit sine motu repelli [c]. E diuerso quoque, si promiserit pœnam emphyteuta, si pensionem non soluisset, expelli nihilominus poterit, tametsi paratus soluere pœnam [d]. Ne pœnæ adiectio, qua dominus magis sibi consultum voluit, in eius detrimentum reflectatur [e]: contráque ne pœna in odium emphyteutæ non soluentis apposita ad eius gratiam referri posit [f]. Quod adeò verum est, vt nec in vim quidem clausulæ: *Rato manente pacto, pœna præstetur.* Emphyteuta valeat emphyteusim retinere [g], cùm hæc clausula eum tueatur duntaxat, qui promissis stetit [h], nec allegatione pœnæ se iuuare posit, qui incidit in eam [i]. Atque hinc recipit interpretationem, quod dici vulgò solet, eum qui sibi specialiter prouidet in re aliqua, à legis beneficio recessisse videri [k]. Id enim obtinet, vbi iure singulari beneficium illud indulgetur, nam à iuris communis beneficiis, si non actum est nominatim, non intelligitur esse recessum [l]. Facilius autem, iura specialia tolli, neminem clam est [m]. Poterit igitur eligere dominus, an expellere malit emphyteutam, vel pœnam petere [n]: vt alterutrum duntaxat exequatur. Nam agere minimè potest ad vtrunque [o], nisi de eo specialiter actum sit [p], vel pœna promissa, rato manente pacto [q]. Qua tamen in re sunt qui subsistant, vtrunque peti posse fortiter contendentes.

Rato manente pacto clausula.

Prouisio hominis tollit prouisionē legis.

Omnino. Omnimodo.

aa ¶ OMNIMODO.] Hoc est omni omnino via [a], atque adeò ipso iure [b]. Hæ nanque dictiones, *omnino, omnimodo modis omnibus*, & similes, sunt admodum prægnantes, & præcisæ, necnō intelliguntur ipso iure [c]. Súntque præterea tam amplæ, vt vix vllam recipiant interpretationem [d].

Dominus petēdo aut recipiendo pensionem an in iure expellendi sibi noceat.

bb ¶ REPELLENDO.] Præterquàm, inquiunt, si vel decursu triennij [a], vel futuri temporis [b] pensionem, recepisset. Vtro-
22 que ✝ quippe casu, censetur tacitè dominus, iuri expellendi renuntiare [c]. Imò, si ne acceperit quidem, modò petierit [e]: quasi receptione, aut petitione debitæ pensionis, censeatur emphyteutæ mora purgata [f]. Sic enim creditor, recipiendo sortem, pœnam intelligitur remittere [g]. Et altero debere dominum esse contentum, æquitas suadet [h]. Vt non coerceatur idem facinus variis æstimationibus [i]. Nisi tamen dominus iusta opinione ductus, Emphyteusim extinctam ignoraret [k], vt quia in alterius locum successisset [l]. Idémque si recipiendo, testatus esset, saluam sibi velle expulsionis causam [m]: atque ita frequentiori DD. turbæ, visum est. Ego verò, quod attinet ad receptionem pensionis, pro futuro tempore, nihil muto. Non quòd me valde moueant citatæ in eam rem leges [n]: quæ tantùm probant, dominum recipiendo pensionem, distulisse videri ius expellendi, in id tempus quod est post diem solutæ pensionis. Sed quoniam recipiendo dominus conuenire quodammodo videatur, vt maneat Emphyteuta in vetere iure, nec ab emphyteusi recedat [o]. Quare nec obstat, quòd cùm hic contractus scripturam desideret [p], nunquam censeri debet, eius facta renouatio, si non scriptura rursus interuenerit [q]. Nam non extinctam emphyteusim hîc dicimus suscitari, sed

Renouatio an sine scriptura fiat.

b hac l. in prin. vbi dixi.
c vt hic.
d d. l. quæro. §. j.
e l. quod fauore. C. de legib.
f l. siue hæreditaria. ff. de neg. gest.
g l. cum pater. §. libertis. vbi DD. ff. de leg. ij.
h l. cum proponas. ij. C. de pact. Accurs. l. qui fidem. ff. de transact.
i l. cum par in fi. ff. de reg. iur.
k l. cum ex filio. §. filio. ff. de vulg. l. fi. C. de pact. conuent.
l l. iiij. §. si ex conuentione. ff. de re iud.
m l. eius militis. §. j. ff. de test. milit.
n l. rescriptum. §. si pacto. ff. de pact.
o l. apud Celsum. §. Labeo. ff. de dol. excep.
p l. si duo. §. fi. ff. de recept. arb.
q l. qui fidem. ff. de transact.
r Fulgos. hic.
a l. si cum exceptione. §. quatenus. ff. quod met. caus. l. vbi autem. §. fi. ff. de verb. oblig.
b §. sancimus. j. vt de fu. sen fund. coll. v.
c Accurs. l. j. §. si pecuniam. ff. depo.
d cle. j. vbi gl. de for. comp.
a l. post diem. ff. de l. commisso.
b l. qui in futurum. ff. de pact.
c l. si fundus. §. eleganter. & l. pen. ff. de l. commisso.
e l. Æmilius. vers. dicebam. ff. de minor.
f l. ij. in prin. ff. si quis cautio.
g l. si an fi. ff. de eo quod cert. loc.
h l. vectigalia. §. fi. ff. de publica.
i l. sancimus. ff. de pœn.
k l. mater decedens. ff. de inoff. testa. l. legitimam. ff. de petit. hæred.
l l. qui in alterius. ff. de reg. iur.
m l. si debitor. §. j. ff. quib. mod. pig. sol.
n l. ij. §. non male. ff. de doli except. d. l. qui in futurum. ff. de pact.
o l. item quæritur. §. fi. cum l. seq. ff. locat.
p l. j. hoc tit.
q d. l. item quæritur. §. fi. in fi.

veterem manere: Qua in re sufficit nuda voluntas[r]. Vbi verò pensionem præteriti temporis dominus exegit, non prohibetur ipse, vt opinor ego, licet communis repugnet, Emphyteutam repellere[s], sicut nec ediuerso, pensionem triennij petere, si primum expulisset[t]. Dominus enim expellendo, pœnam persequitur: pensionem verò petendo, aut recipiendo, rem ipsam. Quocirca alterius electio, alterum non cõsumit[v]. Vnde nec nos mouerit Hermog. constitutio[x], in qua de duplici pœna tractatur, expulsionis nempe, & vsurarum pensionis non solutæ, quarum altera debere dominum esse contentum, æquum est: ne duplici pœna ex vna eadémque causa fluente, conductor afficiatur[y]. Quod autem dicitur, venditorem pretium petendo, legi commissoriæ renuntiare videri[z], rationem aliam habet, quia, videlicet, pugnãt hæc in venditore, pretium & rem petere[aa]. Electione autem vnius ex contrariis, alterum tollitur[bb]. Quæ contrarietatis ratio in specie nostra cessat. Denique non obstat, quòd creditor recipiendo sortem, censeatur pœnam remisisse[cc]. Id enim in vsuris & eo quod interest duntaxat constitutum reperitur[dd], quæ cùm per se non stent, sed accessoriè veniant ad principalem obligationem[ee], perempta prorsus obligatione sortis per solutionem[ff], consequens est vsuras, ac id quod interest, extingui[gg]. Nam vbi nõ consistit causa principalis, nec ea quidem quæ sequuntur, locum habent[hh]. Deiectionis verò pœna, qua de agimus, non accedit, sed æquè principaliter petitur[ii]. Et ita solus Iacob Butrigarius credidit, quem & ego sequor.

r l. qui ad certum. ff. locat.
s l. pen. ff. allo tit.
t Auth. qui rem, C. de sacrosanct. eccles. §. si verò quis aut locator. de alie. & emphy. coll. ix.
v l. si pro fure. §. j. ff. de cond. furt.
x l. vectigalia. §. fi. ff. de publica.
y l. sanctio. ff. de pœn.
z l. pen. ff. de l. commisso. l. commissoria. C. de pact. int. empt.
aa l. vn. vers. pen. c. si ser. exter.
bb l. j. C. de furt.
cc l. fi. in fi. ff. de eo quod cert. loc.
dd d. l. fi. in fi.
ee l. qui per collusionem. §. fina. ff. de actio. emp. l. iiij. C. de pos.
ff §. j. quib. mod. toll. oblig.
gg l. si deposita. C. deposit.
hh l. nihil dolo. §. fi. & l. cum principalis. ff. de reg. iu. §. liberis. de pup.
ii vt hac l.

l. vectigalia. §. fi. declarata.
Commissoria legi quando renuntiari censeatur.

cc ¶ PRAETENDENTE.] Id est, opponente, allegante, & obiiciente. Vergil.[kk]

Non pudet obsidione iterum, valloq; teneri.
Bis capti Phryges, & morti prætendere muros.

kk lib. ix. Aeneid.

Prætendere.

dd ¶ SVPER HAC CAVSA.] Nempe, super solutione pensionis, & canonis emphyteutici.

ee ¶ INQVIETATVS.] Hoc est admonitus, interpellatus, & denuntiatus, vt canonem præstaret.

Inquietare.

ff ¶ CONVENTIONEM.] Conuentio hîc, denuntiationem, & interpellationem significat: non etiam vt alibi, mutuum duorum consensum.[ll]

ll l. j. §. conuentionis. ff. de pact. l. iij. ff. de pollicita.

Conuẽtio.

gg ¶ EXPECTARE.] Dies ✝ enim, quod dici solet, interpel-
23 lat pro homine[a], hoc est, sine vlla hominis interpellatione,
constituit debitorem in mora[b]. Nec tantùm expressa à contrahentibus[c], sed etiam quæ tacitè inest, vel ex natura actus. Vt in stipulatione facti, quæ tacitam diem habet, quamprimùm fieri potest[d]. Vel ex legis dispositione[e]. In memoria quippe sua debet seruare debitor ea quæ promisit, non ab aliis poscere, sibi manifestari[f]. Solas operas ab hac generali doctrina DD. excipiunt, quas per stipulationem à liberto promissas, non ante deberi volunt, quàm patronus poposcerit[g]. Quoniam aliòqui, inquiunt, frustra posset libertus operas offerre, eo videlicet loco, aut tempore, quo patrono non expediret[h]. Quæ ratio, mea sententia, non concludit, vbi dies à cõtrahentibus esset adiecta, cùm in id tempus collatam patroni

a c. fi. in fi. de locat.
b l. magnam. C. de cont. stip.
c l. vinum. ff. si cert. pet. d. l. magnã.
d l. si ita stipulatus abs te. l. si insulam. l. continuus. §. item qui. ff. de verb. oblig.
e vt hic.
f d. l. magnam. in fi.
g l. cum patronus. ff. de ope. libert.
h d. l. cum patronus.

Dies quando interpellet pro homine.
Operæ non petitæ non debentur.

Enucleata l. cum patronus.

Mora lapsu diei quādo contrahatur.

troni voluntatem appareat, & satis sit eius temporis, quo obtulit, vel non apparente creditore, paratus erat offerre, debitoris moram inculpatam esse[i]. Caij verò responsum[k] loquitur de stipulatione operarum simplici, quæ, videlicet, diem adiectam non habebat: quam tunc tantùm vult committi, cùm interpellatur libertus. Siquidē nihil aliud sit ædere operas, quàm officium præstare. Absurdum autem esset credere, officium alio die deberi, quàm vellet is cui præstandum esset[l]. Dicendum igitur generaliter, lapsu diei, sine vlla interpellatione, moram fieri[m], non contra maiorem tantùm, sed etiam contra minorem[n]. Et quanuis mortuus sit promissor, aduersus hæredem eius, siue scientem, siue ignorantem[o]. Ac proinde, si dies interim effluxerit, cum iacebat hæreditas, pœna quoque contra futurum hæredem committitur[p]. Quod enim Vlpianus scripsit[q], frustrationem hæreditati iacenti, non magis obesse, quàm personis indefensis: in pœna per hominis interpellationem committenda obtinet. In quam sanè, periniquum esset incidere, vbi non existit persona, cui denuntietur[r]. Nos de pœna lapsu diei committenda agimus, in quā transacta die, incidit non modo debitor[s], sed & iacens hæreditas: Siue pœna ex partium conuentione debeatur[t], siue ex dispositione legis[v]. Hoc quippe casu, non hæredis facto committitur, sed defuncti, ex cuius contractu descendit[x]. Et ideò, non putauit lex hæredi subueniendum[y].

Vter vel creditor vel debitor alterū adire debeat.

Decimæ sunt portandæ sacerdoti.

Noua opinio.

hh ¶ SESE VLTRO OFFERRE.] Quòd † enim credi-
24 tor ad debitorem accedere debeat, petiturus quod sibi debetur[a], obtinet, vel vbi dies solutioni appositus non est, quo casu debet creditor debitorem interpellare[b]: vel si dies solutioni adiecta non est, sunt creditor & debitor diuersi fori[c]. Cùm enim in locum, & forum debitoris (si non alius nominatim comprehensus sit) destinata solutio intelligatur[d], tenetur creditor forum sequi debitoris, & locum domicilij eiusdem adire[e], nisi fortè creditor abesset causa Reipublicæ. Aut etiam deberetur aliquid causa obsequij, & reuerentiæ[g], verisimile quippe est, legem istiusmodi creditoribus honorē hac in parte haberi velle[h], vt & in simili legimus, decimas (quas Deus in signum vniuersalis dominij sibi reddi præcepit) ad domū sacerdotis deportādas[k]. Vbi autem eiusdem ciuitatis essent, aut fori ambo, tenetur ad creditorem debitor accedere, & pecuniam debitam offerre[l]: ne moram diei lapsu contrahat[m]: præsertim si soluendo nonnihil sibi velit quærere, vt seruus libertatem[n], aut impendens rei periculum subterfugere[o]: veluti in emphyteuta qui sese vltrò offerre, & pensionem ad domini domum portare debet, ne cessatione triennij iure suo cadat[p]. Quod ita DD. interpretari solent, si eiusdem sint ciuitatis, & fori, dominus & emphyteuta[q]. Alioqui putant, teneri dominum ad emphyteutam mittere[r]. Emphyteutæq; satis consultum, si domi coram testibus se paratum soluere dicat, si quis foret ibi qui domini nomine reciperet[s]: saltem si (quod tutius est) pecuniam consignet & deponat[t]. Sed ego generalibus legis nostræ verbis adductus, omni casu puto, Emphyteutam debere ad dominū accedere[v]: Cùm & pen-

i l. pecunia. §. fi. ff. de vsur.
k d. l. cum patronus.
l d. l. cum patronus.
m d. l. magnam. d. c. fi.
n l. Aemilius. versi. dicebam. ff. de minor.
o l. cum filius familias. §. in hac. & l. ad diem. ff. de verb. oblig.
p l. fi. ff. de naut. fænor. d. l. ad diem.
q l. u cui. §. cessatum. ff. vt in possess. legat.
r l. sciendum. cum seqq. & l. mora. ff. de vsur. l. quod te. ff. si cert. petat.
s d. l. magnam. & hic.
t d. l. fi. & d. l. ad diem.
v l. debitor. ff. de neg. gest.
x l. apud Iulianum. §. j. ff. quib. ex caus. in poss.
y l. fi. c. si vend. pig.
a l. item illa. ff. de const. pec.
b l. mora ff. de vsur. l. si ex legati. ff. de verb. oblig.
c d. l. item illa. vbi Accur. & DD.
d l. vinum. in fi. ff. si cert. peta. l. fi. ff. de cond. Tritic.
e l. forma. § si verò ff. de censib.
f l. pen. § fi. ff. de cond. & demonst.
g l. quod nisi. ff. de oper. liberto.
h l. sed & si susceperit. §. j. in fi. ff. de iud.
i c. tua nobis. de deci.
k c. reuertimini. x vj q. j.
l l. si fundus. §. fi. ff. de leg. commiss. & hic.
m l. magnam. C. de contr. stip.
n l. fi. C. de cond. inser.
o d. l. si fundus. §. fi.
p vt hic.
q Bar. & alij l. item illa. ff. de const. pecun.
r d. l. forma. §. si verò. ff. de censib.
s Bar. d. l. item illa.
t vt hac l. in fi.
v vt hic in verbo sese vltro offerre.

sionem præstet Emphyteuta, honoris gratia[x] in recognitio-
nem videlicet, directi dominij[y]. Quod verò dignitatis, hono-
ris, & reuerentiæ causa debetur, ad creditoris domum mox
probauimus debitorem teneri deportare[z]. Id'qꝫ maximè di-
cendum in Emphyteutico canone, qui cùm tenuis & modi-
cus soleat esse[aa], plus alioqui dominus absens impenderet,
in mittendo nuntium, quàm ex re ipsa consequi posset[bb].

Pensio emphyteusis modica.

ii ¶ ET DEBITVM SPONTANEA VOLVNTA-
25 te persoluere.] Quo tamen voluerit anni tempore, & ita † vt
liberum ei sit, si non aliter vel cautum[a], vel in more regionis
positum fuerit[b], in tres vices canonis solutionem distribue-
re[c]. Quod perquam absurdum plurimis videtur, cùm solu-
tionem particularem (quæ non pauca solet afferre incommo-
da[d]) regulariter non cogatur creditor recipere[e]. Sed cùm in
emphyteuta fisci, nominatim id constitutum legamus[f], cur
priuato magis quàm fisco, hac in parte fauendum sit, non pla-
nè video. Nec me mouerit quod dicitur, credirorem inuitum
non cogi, debiti partem recipere[g]: Hoc enim in obligat. dan-
di verum non esse, pluribus alibi probaui[h]. Quocirca, cùm
Emphyteuta ad dationem sit obligatus[i], & obligatio in dan
do consistẽs, inuito creditore, solutione quoque diuidua sit[k],
oblatam canonis partem obstringitur dominus recipere[l].
Nec obstat quod Modestinus ait[m], vsuras totius summę non
retardari, si debitor partem tantùm debiti consignauerit. Illic
enim tractatur de vsuris, quæ sicuti pœna, actum reddunt in-
diuiduum[n]. Nam & pœna, & vsuræ, sub conditione pro-
mittuntur, si sors sua die non soluatur[o]: Conditio autem, obli
26 gationem facit indiuiduam[p]. Ad hæc † quæri solet, vter
probare debeat, vel dominus canonem non solutum, vel em-
phyteuta se soluisse? Et cùm ei qui dicit, lex regulariter onus
probationis imponat[q], non dubium emphyteutam, qui solu-
tam pensionem affirmat, eius rei probationem adferre debe-
re[r], vel testibus, vel instrumentis[s]. Testibus autem, vt pleri-
que putant[t], non minus quinque, iisdémque rogatis: cùm
enim debitum in scriptis contractum sit[v], probatio per aliam
scripturam, aut quinque testes idoneos, fieri debet[x]. Sed fal-
luntur grauiter, siquidem Iustiniani regula[y], in iis tantùm
actibus loquatur, qui ex partium conuentione, scripto consi-
gnari debent: non etiam de iis, qui ex legis dispositione scri-
pturam desiderant[z]. Vnde verius videtur, vnum atque al-
terum testem sufficere, cùm maiorem testium numerum lex
non adiiciat[aa]. Sed & si triennij continui, apochas proferat
Emphyteuta, retroactis quoque temporibus soluisse præsu-
mitur[bb]: dum tamen successiua fuerit, trium annorum pręs-
statio. Neque enim vna tantum pro tribus sufficeret[cc]. Vt
& in simili dicimus, vbi trina interpellatio necessaria est, non
satis esse vno contextu, ter admonere debitorem, vr soluat[dd].

Pars pensionis, an solui possit.

Declaratur §. Lucius.

Probatio solutæ pensionis cui incumbat.

Explanatal. testiũ.

kk ¶ ANTERIORE LEGE NOSTRI NOMINIS.]
Sub tractatu contrahendæ stipulationis insertæ[ee], qua vete-
rum legum obscuritate supputata, sanxit Iustinianus, eum
qui sub pœna nonnihil vel daturum, vel facturum se certo
tempore promisit, ad euitandam pœnam, allegare non posse,
quòd

x l. item si verberatum. §. j. vbi Bal. ff. de re. vend.
y c. ij. de censib.
z l. quod nisi. ff. de oper. liberto.
aa c. constitutus. de religio. dom.
bb l. mediterraneæ. C. de anno. & trib. lib. x.
a l. j. § si conueniat ff. depos.
b l. quod si nolit. §. quia assidua. ff. de adil. edict.
c l. pen. C. de coll. fund. patr. lib. xj.
d l. planè. ff. fa. ercis.
e l. tutor. §. Lucius. ff. de vsur.
f d. l. penult.
g d. l. tutor. §. Lucius.
h in l. ij. §. & harum. ff. de verbor. oblig.
i l. j. §. j. ff si ag. vectig. §. adeo de locat.
k l. in executione. §. j. ff. de verbor. oblig. & d. §. & harum.
l §. item per acceptilationem. quib. mod. toll. oblig. d. l. penult.
m d. §. Lucius.
n l. v. §. fi. d. l. in executione. §. pe. ff. de verbor. oblig.
o l. lecta. ff. si cert. peta.
p l. cum fundus. ff. de condit. & demonstr. l. si illa fuerit. in princip. ff. de ma. testa.
q l. ij. ff. de proba. l. fi. C. de re. vend.
r l. j. C. de proba.
s l. in exercendis. C. de fid. instr.
t Richar. & Barthelo. Salyc. l. testium. C. de testib. & hic.
v l. j. hoc tit.
x l. testium & Auth. rogati. C. de testib.
y d. l. testium.
z Bald. d. l. testium.
aa l. vbi numerus. ff. de testib.
bb l. pen. C. de apoch. pub. lib. x.
cc Bald. l. j. C. de dot. promiss.
dd Accurs. l. si conuenerit. j. ff. de pig. actio.
ee l. magnam. C. de contr. stip.

quòd nullus eum admonuit. Cùm ea quæ promiserit ipse in memoria sua seruare, inquit, non ab aliis sibi manifestari, debeat poscere.

Facultas. ll ❡ FACVLTAS.] Hoc est, potestas, occasio, prætextus, & licentia.

Reditus verbū generale. mm ❡ REDITVM.] Id est, pensionem annuam canonis emphyteutici. Licet enim reditus nomen generale, omnes omnino rei fructus, prouentus, & vtilitates contineat [a], adeò quidem vt latior sit reditus significatio, quàm fructus [b]: pro subiecta tamen materia restringitur [c].

Testatio. nn ❡ ATTESTATIONE.] Hoc est, protestatione scripto,
27 aut sine scriptura conuocatis testibus facta [a]. Est porrò † testatio generale nomen, quo omnis volūtatis declaratio, quoquomodo facta significatur [b]. Tametsi nonnunquam coarctetur, vt designet eam tantùm animi expositionem, quæ coram testibus fit. Vnde & testato conuenire, testato admonere, & iis similia dicimus [c]. A testatione verò, nomen acceperunt, detestatio, attestatio, contestatio, & protestatio. *Detestatio.* Detestatio (vt & interpretantur nouissimi [d]) est quæ ad absentem cū testatione, id est, in scriptis mittitur [e]. *Attestatio.* Attestatio præsenti fit, mentis declarandæ causa [f]. Nec obstat quod Paulus ait [g], Attestari, est absenti denuntiare: nam putant illi deprauatam esse literam, in qua *detestari*, non *attestari*, scriptum est. Vel ex Bartoli authoritate, qui legis illius verba, sic alicubi legit [h]. Sed cùm nullam habeamus codicis authoritatem, non placet mihi temerè literam immutare, qui magis puto *Detestatio.* Detestationem dici, quæ fit præsenti cum testatione, hoc est, per *Attestatio.* scripturam, & conuocatis testibus [i]. Attestationem verò denuntiationem, quæ mittitur absenti, scripto, vel sine scriptis [k].

Cōtestatio. 28 Contestatio † propriè inquiunt, plurium est testatio. Vnde & litis contestatio dicta, cùm videlicet reus declaratum in iudicio actoris animum negando diffitetur [l]. Sed ego verbū istud animaduerti, pro protestatione ab vno facta, ferè semper accipi [m]. Velut cùm eum qui de dolo, vel metu clam coram amicis protestabatur, de dolo contestari Diocletianus dixit [n]. *Protestatio.* Protestatio est, quæ declarat, qua mente in futurū non nihil facturi simus [o]. Quæ omnia à nobis alibi latius exposita cernere est [p].

Consignatio & depositio quā do sit necessaria. oo ❡ HIS QVE OBSIGNATIS, ET SECVNDVM
29 legem depositis.] An hæc † pensionis consignatio, & depositio, præter oblationem necessaria sit, DD. non satis conuenire videntur. Creberrimè tamen proditum, solam oblationem sufficere, vt Emphyteuta vitet eiectionis pœnam [a]. Nam & regulariter ad euitationem pœnæ satis est, pecuniam offerre [b]. Licet quantum ad effectum plenæ liberationis obsignatio, & depositio sit necessaria [c]. Et ita solet hic text. accipi. Verùm hæc interpretatio verbis nostræ legis, repugnare mihi videtur, quæ pensionem cōsignari nominatim requirit, vt emphyteuta eiectionis periculo liberetur: Id'que per ablatiuos absolutos, *consignatis, & depositis*. Quos condictionem facere certum est [d]. Conditio autem præcisè, & ad vnguem impleri debet [e]. Sed & à contrario sensu (argumentum in iure for-

d 3

a l. Vsusfructu legato. §. j. ff. de vsusfruct. l. Paulus. §. j. ff de vsur. l. frugem. in prin. ff. de verb. sig. l. fundi. ff. de vsusfr. leg.
b Gloss. c. generali de elect. in vj. & in cle. j. de reb. eccles.
c vt hic.

a l. fi. C. de neg. gest.
b §. j. de testa.
c l. fi. ff. pro derelict. l. ait Prætor. §. si quis. ff. quæ in fraud. cred.
d Alciat. l. detestatio. ff. de verbor. signific.
e l. plebs. §. j. & d. l. detestatio. ff. de verb. sig.
f l. fi. C. de neg. gest.
g l. subsignatum. §. pen. ff. de verbo. signific.
h in l. non solum. §. morte. coll. j. ff. de no. ope.
i d. l. detestatio. d. l. plebs. §. j.
k l. fi. hoc tit. d. l. fi. C. de neg. gest. d. l. subsignatum. §. pe.
l l. vn. C. de lit. contest.
m l. emptor. C. de præscrip. long. tēp. l. fi. C. de iis qui per met. iud. l. j. C. de suscepto. lib. x.
n l. si maior. C. de transact.
o l. Nesennius. ff. de neg. gest.
p in d. §. morte. & in tractatu protestationum.

a l. j. C. de suscep. & Archa. lib. x.
b l. Celsus. ff. de arb. l. si per te. l. acceptam. C. de vsur.
c l. obsignatione. C. de solut.
d l. ab emptione. ff. de pact. l. à testatore. ff. de cond. & demonst. l. eiectio. ff. de vsur.
e l. qui heredi. l. Mauius. ff. de cōd. & demonst.

f l.j.§.j.ff.de offic.eius.
g hic.

tisſimum[f]) ſi neque conſignet pecuniam, neque deponat, indicat Iuſtinianus[g] Emphyteutam eiici poſſe. Quocirca verius videtur, ſpeciale eſſe hoc in caſu, vt ſola oblatio non ſufficiat, ad ſuffugiendã pœnam. Ea fortaſſe ratione: Quia cùm habeant Emphyteutæ hoc prærogatiuæ, vt non ſicut cæteri conductores[h], quamprimùm ſoluere ceſſarint, expellantur: Sed ceſſatio triennij continui neceſſaria ſit[i], aggrauentúrq; non parùm hoc nomine domini, naturæ conſentaneum Imperator exiſtimauit, in hoc viciſsim dominis faueri[k], vt eis penſionem reuera ſoluant emphyteutæ, quod tantùm contingit, ſi numeratam pecuniam domini recipiant, aut poſtquàm recuſauerint, ea conſignetur & deponatur[l]. Vt meritò conſtitutum ſit, non ſatis eſſe Emphyteutæ offerre, niſi præterea conſignetur, deponatúrq; penſio[m]. Vt & de pretio partis ſerui, idem Iuſtinianus alibi tradidit[n].

oblatio quãdo ſufficiat ad pœnam vitandam.

h l.vectigalia.§.fin.ff. de publica.l. adem vbi DD.C.de locat.
i vt hac l.
k l.eum qui.ff.de iureiur.
l d.l.obſignatione.C.de ſolut.
m vt hic.
n l.fi.§.j.C.de co.ſer.manumiſſ.

Ioannes Coraſius, Toloſæ die iij. Decembris 1538.

Repetitum Valentiæ Allobrogum, die xxiiij. Iulij, 1549.

L. Cùm dubitabatur.

1 *Diſponit vnuſquiſque liberè de re ſua.*
2 *Prælationis ius cur habeat dominus.*
3 *Vendere quandoque quis cogitur.*
4 *Emphyteuta ex pacto ſine domini conſenſu alienat.*
5 *Teſtes quando emphyteuſim probent.*
6 *Dominus an ſine conſenſu domini alienet.*
7 *Conſenſus domini cur neceſſarius.*
8 *Alienatum & venditum quid propriè dicatur.*
9 *Emphyteuta an donare poßit.*
10 *Oppignerari an emphyteuſis poßit.*
11 *Ius prælationis.*
12 *Perſonæ quæ prohibentur emphyteuſim emere.*
13 *Eccleſia cur non quærat emphyteuſim.*
14 *Mulier non incarceratur.*
15 *Renouatio inueſtituræ cur fiat.*
16 *Permutatio emphyteuſis an prohibita.*
17 *Inueſtitura quando per procuratorem explicetur.*
18 *Procurator quando grauia explicet.*
19 *Tabularij qui.*
20 *Auaritiæ deteſtatio.*
21 *Laudo, & laudare authorem.*
22 *Laudemium vnde dictum.*
23 *Laudemia ex quibus actibus debeantur.*
24 *Delphinatus conſuetudo de laudemijs.*
25 *Emphyteuta an cadat ipſo iure.*

CVM dubitabatur, vtrum Emphyteuta debeat cum domini voluntate ſuas meliorationes[a], quæ Græco vocabulo Emponemata[b] dicuntur, alienare, vel ius emphyteuticum[c] in alium tranſ

transferre, an verò eius expectare consensum, non oportent: sancimus, siquidem emphyteuticum instrumētum super hoc casu aliquas pactiones habeat, eas obseruari [d]. Sin autem nullo modo huiusmodi pactio interposita est, vel fortè instrumentum Emphyteuseos deperditum est [e], minimè licere emphyteutæ [f], sine consensu domini [g], meliorationes suas aliis vendere, vel ius Emphyteuticum transferre [h]. Sed ne hac occasione accepta, domini minimè concedant emphyteutas suos accipere pretia meliorationum, quæ inuenerunt, sed eos deludant, & ex hoc commodum Emphyteutæ depereat: disponimus, attestationem [i] domino transmitti [k], & prædicere, quantū pretium ab alio [l] reuera [m] accipi potest. Et siquidem dominus hoc dare maluerit, & tantam præstare quantitatem, quantam reuera ipse emphyteuta ab alio accipere potest, ipsum dominum omnimodo hæc comparare [n]. Sin autem duorum mensium [o] spatium fuerit emensum, & dominus hoc facere noluerit, licentia emphyteutæ detur, vbi voluerit, & sine consensu domini, meliorationes suas vendere, iis tamen personis [p], quæ non solent in emphyteuticis cōtractibus vetari, ad huiusmodi venire emptionem. Necessitatem autem habere dominos, si aliis melioratio secundum præfatum modum vendita sit, accipere emphyteutam [q]. Vel si ius emphyteuticum [r] ad personas non prohibitas, sed concessas, & idoneas [s] ad soluendum emphyteuticum canonem transponere [t] emphyteuta maluerit, nō contradicere, sed nouum emphyteutam in possessionem suscipere, non per conductorem, vel per procuratorē, sed ipsos dominos per se [v], vel per literas suas [x], vel (si hoc non potuerint, vel noluerint [y]) per depositionem [z], in hac quidem ciuitate apud virum clarissimū magistrū censuum, vel præsentibus tabulariis [aa] per attestationem [bb]. In prouinciis autem per præsides, vel defensores celebrandam [cc]. Et ne auaritia [dd] tenti domini, magnam molem pecuniarum propter hoc efflagitent, quod vsque ad præsens tempus perpetrari cognouimus [ee], non amplius eis liceat, pro subscriptione sua, vel depositione [ff], nisi quinquagesimam partem [gg] pretij [hh], vel æstimationis [ii] loci [kk], qui ad aliam personam transfertur accipere [ll]. Sin autem nouum emphyteutam, vel emptorem meliorationis, minimè suscipere dominus maluerit, & attestatione [mm] facta intra duos menses, hoc facere supersederit, licere emphyteutæ, & non consentientibus dominis, ad alios ius suum, vel emponemata transferre. Sin

autem

autem aliter fuerit versatus [ff], quàm nostra constitutio disposuit, iure Emphyteutico cadat [gg].

E pactionibus Emphyteutici contractus, tam expressis, quàm venientibus ex natura conuentionis, satis abundè dictum est hactenus. Quocirca, iusto nunc ordine tractandum de alienatione meliorationum, ac rei Emphyteuticæ. Circa quam primùm hîc docet Iustinianus, non posse Emphyteutam nisi aliter sit conuentum, meliorationes suas inscio domino vendere, vel ius Emphyteuticum in alium transferre. Verùm, ne ex hoc dominis præbeatur ansa malefaciendi, ac deludendi Emphyteutas, consulit Imperator Emphyteutæ, qui pretia meliorationum ab alijs inuenerunt, id domino denũtiare, atque adeò duobus mensibus præstolari. Vt si fortè paratus sit tantumdem pretij dare, quantum offertur ab extraneo emptore, præferatur ipse. Aliòqui si vel nolit, vel duos menses taceat, liberum sit Emphyteutæ, vbi voluerit, spreto etiam domini consensu, meliorationes, Emphyteuticumq; ius ad personas non prohibitas transferre. Tenebiturq; dominus per se, aut propriam scripturam, suscipere nouum Emphyteutam: saluo tamen sibi iure quinquagesimæ partis pretij, pro renouatione inuestituræ. Quòd si moretur dominus per duos menses recipere nouum Emphyteutam, vel emptorem meliorationis, poterit ad alios transferre Emphyteuta, propria authoritate ius suum vel Emponemata, hoc est meliorationes. Qui tamen si aliter fuerit versatus, excidit iure suo quod ad dominum reuertitur. Et hæc est summa legis nostræ.

Enarratio legis nostræ.

RATIO DVBITANDI.

1

VBIVM faciebat, quia † cùm non in vltimis tantùm voluntatibus [a], sed etiam inter viuos, vnicuique libera rerum suarum dispositio esse debeat [b], etiam abutendo [c]. Et iustum sit, vt Arcadius dicebat, sua cuique committere [d]: contráq; peniniquum, ingenuis hominibus suarum rerum alienationem nõ permitti [e]: Nulla dictare videtur æquitatis ratio, vt Emphyteuta, à libera propriæ rei alienatione arceri debeat. Nam nec emere, nec vendere quis cogitur [f], nec aliquid facere de rebus suis inuitus [g].

Libera rerum suarum dispositio cuiq; cõceditur.

a l.j.C.de sacrosanct.eccles.
b l.in re.C.mand.
c l.sed & si.§.consuluit.ff. de petit. hæredit.
d l.nemo externus.C.de iud.
e l.non vsque.ff.si quis à parent.
f l.inuitum.C. de contr. emp. l. nec emere.C.de iur.delib.
g l.dudum.C.de contr.empt.

RATIO DECIDENDI.

ERV'M summa est ratio, quæ pro constitutione nostra facit. Cùm enim Emphyteuta rem & causam habeat à domino [a], cõsentaneum est, domino consensum requiri, ac ita eiusdem authoritati deferri, vt cæteris † paribus ea in re præferatur [b], vt 2

Dominus cur cæteris præferatur.

a l.j.§.j.ff.si ag. vectig.§.adeo de locat.
b l.j.C.de metall.& metall.lib.xj.

in to

in totum res ad suam redeat naturam, à qua nunquam omnino disiuncta fuit [c]. Sic enim in simili constitutum legimus, Metallarium suam metalli partem, fisco potius quàm alteri, distrahere debere [d]. Indéq; receptum, vt colonus qui fructus perceptos vendere cupit, domino præ cæteris iusto tamen pretio, distrahere sit obstrictus [e].

¶ Et ita non obstat, quod obiectum est, alligandam non esse voluntatem hominum, de alienationibus rerum suarum, ob
3 idq; neminem cogendum vendere, vel emere. Nam † id verum non negamus, nisi singulari aliqua ratione diuersum lex specialiter constituerit [f]. Vt in specie nostra, & alibi propter religionis fauorem [g], officij necessitatem [h], aut publicum cōmodum [i]. Indéq; dicimus, posse locupletes homines, caritatis tempore cogi, viliori etiam pretio vendere annonam [k]. Sed & res certo hominum generi assignatæ, inutiliter alteri, quàm collegæ & consorti venduntur [l].

a ¶ SVAS MELIORATIONES.] Hoc est, impensas à se factas, ad meliorandum agrum in Emphyteusim acceptum. De quibus autem impendiis, meliorationis verbum accipi debeat, suprà dictum est [m].

b ¶ EMPONEMATA.] Significationem huius quoque verbi supra exposuimus [n]. Quare ne lectori fastidio sim, non inculcabo.

c ¶ VEL IVS EMPHYTEVTICVM.] Hîc obserua, venditionem meliorationum distingui ab alienatione iuris Emphyteutici. Quod & paulò pôst repetit Iustinianus [o].

d ¶ EAS OBSERVARI.] Valet igitur † pactum inter
4 dominum & Emphyteutam, vt possit Emphyteuta sine domini consensu meliorationes, vel etiam ius Emphyteuticum alienare [a]. Contractus enim ex conuentione formam accipiunt [b]. Et passim in hoc tractatu leges inculcant, pactiones seruandas, & modis omnibus custodiendas [c]. Quinimo, si simpliciter Emphyteuta cum domino pepigerit (quemadmodum fieri solet) vt liberum ei sit in quemcunq; ius suum alienare, non tenebitur expectare domini consensum [d]. Nam alioqui pactum nihil operaretur [e]. Nec dissimile, quod alibi traditum est, posse creditorem pignus vendere, debitore nullatenus interpellato, si de eo distrahendo conuenerit [f]. Quanuis alioqui non possit creditor diuendere pignus, nisi domino denuntiauerit, semel saltem [g], aut ter, si conuenisset ne distraheretur [h]. Amplius receptū, eum qui pro se, & iis in quos visum fuerit, aut libuerit transferre Emphyteusim accepit, si vendere velit, non obstringi domini consensum expectare [i]. Nam & idem in Feudo, legimus constitutum [k], quod tamen si cliens inscio, imprudentéque domino alienat, excidit iure suo [l]. Nec prædictis obstat, quòd cùm naturæ emphyteusis sit, ne alienetur sine domini consensu [m], simplex alienationis permissio, intelligi debeat secundùm formam legis [n]: Nā hoc verum, nisi facta hac interpretatione, redderetur inanis concessio [o]. Atque ita legem illam Augusti [p] solent interpretes exponere. Quanuis non ignorem ego alium longè sensum, & proposito tractatui querelæ magis congruum, eius legis esse;

c

Vendere quando quis cogatur.

Pactū vt Emphyteuta possit alienare.

Creditor an pignus inconsulto debitore vendat.

Explicata l. si quādo.

c l. si vnus. §. pactus. in fi. ff. de pact.
d d. l. j. C. de metall.
e Bart. d. l. j. in fi.
f l. si in emptione. §. j. ff. de contrah. empt. d. l. dudum. in fi.
g l. si quis sepulchrum. ff. de religio.
h l. j. §. fi. ff. furt. aduer. naut.
i l. annonam. ff. de extraor. cri.
k l. j. §. cura carnis. ff. de offic præfec. vrb. d. l. annonam. & vtrobiq. Bar.
l l. vn. c. non licet habitato. lib. xj.
m in l. ij. hoc tit.
n in d. l. ij.
o hac l. versic. necessitatem.
a vt hic.
b l. j. §. si conueniat. ff. deposit.
c l. j. ij. & iij. hoc tit.
d Saly. & alij hic.
e l. si quando. ff. de leg. j. c. si Papa. de priuileg. in vj.
f. Accurs. l. creditor. ij. C. de distrac. pignor.
g l. fi. C. de iur. do. imp.
h l. si conuenerit. j. ff. de pignor. act.
i l. cum essent. §. per plurium. vbi Bal. & Ang. ff. de seruit. rustic.
k c. j. de feud. non hab. prop. nat.
l c. j. in prin. de prohib. feud. alie. per Frede.
m vt hic.
n l. si quando. C. de inoff. testam.
o l. j. ff. ad municipal. l. si quando. ff. de leg. j.
p d. l. si quando. C. de inoff. testam.

vt ſcilicet velit, reſcriptũ quo princeps generaliter alicui concedit, liberam teſtamenti factionem, non eò protendi, vt liceat impetranti parentes,aut liberos immerentes exhæredare. Quando nihil intelligatur permittere princeps, cum alterius iniuria [q], ſed ſolitam duntaxat teſtandi facultatem: cui generalibus verbis principem derogare voluiſſe, veriſimile non eſt [r]: Niſi quatenus id nemini noceret, & prodeſſet impetranti [s]. Vt in teſtium ſolennitate,cuius obſeruationẽ ideò putauerim, generali illa conceſsione remiſſam eſſe [t]. Quod nec cæteri negant [v].

e ¶ INSTRVMENTVM EMPHYTEVSEOS DE-
5 perditum eſt.] Neque proferantur † teſtes, qui de tenore inſtrumenti deponant. Alioqui iniquum eſſet,fortuito ſcripturæ interitu, rei veritatem ſepeliri [a]. Vnde probato primùm amiſsionis caſu,duobus ſaltem teſtibus,ab emphyteuta(neq; enim aduerſam fortunam allegantibus, temerè credendum eſt [b]) probare poterit in inſtrumento contenta per teſtes, qui non de contractu, ſed de tenore inſtrumenti fideliter deponant [c]. Et ita non obſtat, quòd ad ſubſtantiam emphyteuſis pertineat ſcriptura [d]. Nam fateor reſpectu conuentionis, & contractus, quem conſtat ſcripto conſignandum [e]. Cæterum vbi confectum eſt inſtrumentum, idq; poſteà caſu amiſſum, nihil æquiùs, quàm vt tenor eius teſtibus probetur [f]. Neque enim probationum facultas anguſtari debet [g], nec fortuito caſu rei geſtæ veritas conuelli [h]. Et in ſimili de actis iudiciariis reſponſum eſt, vt licet ſcripturam deſiderent [i], tamen ſi fortè fortuna perierint, eorum tenor poſsit per teſtes probari [k]. Quod pontificij latius alibi diſputant [l]. Vtrobiq; tamen oportet, teſtes peritos eſſe, notarios puta, & aduocatos, qui characteres notarij,aut vitium inſtrumenti,ſi quod ſit fortaſſe,probè noſcere poſsint [m]. Sanè verò, eo caſu quo chirographum Emphyteuticum incendio exuſtum eſt, aut alio caſu deperditum,poteſt emphyteuta à domino petere renouationem inſtrumenti fieri [n].

Perdito instrumento quomodo fiat probatio.

Testes periti.

f ¶ MINIME LICERE EMPHYTEVTAE.] Sed an
6 † verſa vice, domino quoque non licebit, ſine emphyteutæ conſenſu dominium alienare: & ſi alienet,cæteris præferatur emphyteuta? Quod quidam putant, vt relatiuorum eadẽ ſit ratio [a]. Et æqualitas inter contrahentes ſeruetur [b]. Deinde, quoniam in ſimili legimus, finita locatione fundorum publicorum, veterem conductorem tantundem dare paratum, quantum nouus obtulit, præferri [c]. Et quia in feudo, dominus ad clientis modum, & rationem exigitur,vt ex iis cauſis priuetur feudo, quibus vaſſallus [d]. A feudo autem, ad emphyteuſim,propter magnam inter hæc ſimilitudinem, argumentatio tuta videtur. Quemadmodum enim emphyteuta vtile dominium habet [e], ita cliens, ſeu vaſſallus [f]. Et ſicut emphyteuta nõ poteſt rem emphyteuticam inſcio domino alienare [g], ita nec vaſſallus [h]. Verùm in propoſita quæſtione, receptior eſt, & verior contraria ſententia [i]. Cùm enim vnuſquiſque ſuæ rei moderator & arbiter exiſtat [k], atque ideò res ſuas liberè diſtrahere poſsit,niſi ſpecialiter lege prohibeatur [l], non

Dominus an alienet sine Emphyteutæ consensu.

q l.ij.§.merito.ff.ne quid in lo.pub.
r c.ecclesia vestra.ij.in fi.de elect.d.l.si quando.
s l.vi.§.item Varus.ff.de aqu.plun.
t l.si non speciali.& l.si C.de testa.
v Cy.Bald.Salyc.d.l.si quando.

a l.sicut iniquum.l.emancipatione.C.de fid.instrum.
b d.l.sicut.
c c.cum olim.j.de priuileg.Accurs.hic.
d l.j.hoc tit.vbi dixi.
e d.l.j.
f l.testium.in fin.C.de testib.l.cum citra.C.de iur.dot.d.l.sicut.d.l.emancipatione.
g l.quoniam.in fi.C.de haeret.
h d.l.emancipatione.
i l.fi.C.de re iud.c.quoniam contra.de probat.
k Accurs.l.si Prætor.§.Marcellus.ff.de iud.& in l.quoties.§.fin.ff.de probat.
l DD.d.c.quoniam contra.
m Bart.in Auth.si quis in aliquo.C.de edend.
n l.chirographus.in prin.ff.de admin.tuto.c.fi.de fid.instr.

a l.fi.ff.de acceptila.l.fi.C.de indict.viduit.
b l.j.l.si id quod.§.fin.ff.de rescind.vend.
c l.congruit.C.de locat.prædio.ciui.lib.xj.
d c.j.§.fi.si de feud.def.fue.contro.inter do.& ag.c.vn.qual.do.prop.feud.pri.
e l.possessores.C.de fund.patr.lib.xj.
f c.j.de inuestit.de re alie.
g vt hic.
h c.j.de proh.feud.alie.per Fred.
i l.fi.versi.sanè.C.de locat.prædio.ciui.lib.xj.DD.hic.
k l.in re.C.mandat.
l l.dudum.C.de contr.empt.

non est cur hac in re liberam iuris sui alienationem interdicamus domino, cuius arbitrium lex non restringit [m]. Neque enim eadem quæ domini est Emphyteutæ causa, & conditio, siquidem ab illo, ius & causam hic habeat [n]. Ac proinde consentaneum diximus, illum cæteris præferri [o]. Quæ ratio in domino, qui iuris nihil ab emphyteuta consequutus est, considerari nequit. Hincque cessant argutiæ illæ de relatiuis & æqualitate: quæ tunc tantùm obtinent, cùm eadem est ratio [p]. Honorij verò constitutio [q], de pensionis augmento loquitur. Quòd si primus fiscalium rerum conductor æquale cum cæteris offerat, præferri debet: ne vetere sua possessione deturbetur inuitus, qui sub antiqua pensione, si non tanti aliis locari res potuissent, cogeretur eas retinere [r]. Quæ ratio cessat in emphyteuta, à quo propter alienationem per dominum factam, res ipsa non aufertur [s]: Cùm ius suum duntaxat non aliud distraxisse censeatur [t]. Argumentum autem de Feudo, ad emphyteusim, nec necessarium esse, nec probabile, præterquàm in expressis à lege casibus, iampridem receptum est [v], velut de iure non scripto, & consuetudinario (quale est ius feudorum [x]) ad ius scriptum & commune [y].

Argumentum a correlatiuis.

Argumentū de feudo ad Emphyteusim.

g ¶SINE CONSENSV DOMINI.] Irrequisito † domino, noluit lex Emphyteutam posse, vel meliorationes suas vendere, vel suum ius transferre: ne deterior domini conditio fiat, qui aduersus emptorem, aliúmve singularem successorem, pẽsionis nomine, nullam actionem habet [a]. Cùm in personam actio, neque rem ipsam sequatur, neque rei possessorem [b]. Quæ ratio cùm cesset in Emphyteuta fisci, aut Reipublicæ, quia videlicet ad quemcunque res deueniat, vectigalis etiam præteriti nomine obstringitur fisco: [c] poterit ipse Respublica inconsulta, aut fisco non requisito, quandocunque alienare [d].

7 *Emphyteusis cur non possit alienari spreto domino.*

h ¶MELIORATIONES SVAS ALIIS VENDERE, vel ius Emphyteuticum transferre.] Hæc verba cum effectu sunt accipienda [a]. Et † ideò cùm non propriè alienatũ dicatur, quod adhuc permanet in dominio venditoris [b], DD. putant, Emphyteutam qui vendit meliorationes, aut emphyteuticum ius inconsulto domino, non cadere iure suo, priusquàm tradat [c]. Neque enim ante traditionem (licet interim emptoris periculo res intereat [d]) perfecta censetur omnino venditio [e]. Nec vllum præterea dominium translatum, quando traditionibus, non nuda voluntate, transferantur dominia [f]. Verùm hac in re deliberandum est amplius. Cùm hic text. de alienatione meliorationum agens, vtatur verbo *Vendere*. Is autem vendidisse quoque dicitur, qui necdum tradidit [g]. Et, quoniam solo consensu venditio perficitur [h], præterquàm respectu translationis dominij [i], quæ magis ad naturam, & executionem contractus, quàm ad substãtiam pertinere videtur: Cùm ante suam venditio habeat essentiam [k]. In sola ergo distractione rei Emphyteuticæ, communis sententia potest vtcunque defendi, ex quo simpliciter prohibet Iustinianus [l], ne transferat Emphyteuta sine domini consensu ius Emphyteuticum: & ita ne alienet [m]. Non autem in-

8 *Alienatũ quãdo propriè censeatur.*

Vendidisse quando quis dicatur.

m l. non vsque. ff. si quis à par. l. nemo. C. de Iuda.
n l. j. §. j. ff. si ag. vectig. §. adeo. de locat.
o l. j. C. de metall. lib. xj.
p l. fi. C. de rescind. vend. Bart. l. fi. C. de indict. vidui.
q l. congruit. C. de locat. prædio. ciuil. lib. xj.
r l. cotem ferro. §. fin. ff. de publica. Saly. l. ne cui. C. de locat.
s l. fi. C. de locat. præd. ciuil. lib. xj.
t l. qui tabernas ff. de cõtrah. empt.
v Bart. l. vt iurisiurandi. §. si liberi. ff. de oper. libert.
x c. vn. vbi Bal. de feud. cog.
y Accurs. & alij l. de quibus. ff. de legib.
a l. si fideicommissum. §. j. ff. de iud.
b l. fi. §. fi. ff. de cont. emp. l. j. §. si bonæ res. ff. ad Trebell.
c l. imperatores. ff. de publica. l. fi. C. sine cens. vel reliq.
d l. j. C. de fund. patrim. lib. xj.
a l. j. §. fi. ff. quod quisque iur.
b l. alienatum. ff. de verb. sig.
c Ias. hic num. cxxxvj. Alciat. d. l. alienatum.
d l. j. C. de pericul. re. vend.
e §. vendita. de rer. diuis.
f l. traditionibus. C. de pact.
g d. l. alienatum. vj. resp.
h l. xj. ff. de actio. & oblig. §. j. de emptio.
i d. §. vendita.
k d. l. xj. d. §. j.
l in hac l.
m l. alienationis verbũ. ff. de verbo. sig. l. fi. C. de reb. alie.

telligitur alienaſſe,niſi qui rem ipſam tradidit[n]. Hodie tamẽ,
traditionis hæc ſuperuacanea differentia videtur. Cùm in-
ſtrumentis adſcribi ſoleat, venditorem ſe conſtituere empto-
ris nomine poſsidere[o]: & conſtitutum transferat veram poſ-
9 ſeſsionem[p]. An autem † irrequiſito domino,poſsit Emphy-
teuta meliorationes ſuas, aut Emphyteuticum ius per dona-
tionem transferre? Certatim DD. ita variant, vt nuſquam
acrius mihi quàm hîc dimicaſſe videantur, cùm re ipſa tamẽ
conueniãt. Et crebrior ſententia tradit, Emphyteutam inſcio
domino donare poſſe[q]. Neque enim conſtitutionis noſtræ
verba,de venditione,de ſimili quantitate offerenda, de quin-
quageſima pretij, donationi adaptari, accommodariue poſ-
ſunt. Nec prætereà vendere prohibitus, cenſetur vetitus do-
nare[r]. Sed præſertim in propoſito,cùm non eadem ſit dona-
tionis,quæ venditionis cauſa: ſiquidem vendendo, non eius
cui vendimus,ſed pretij, & pecuniæ rationem habeamus: in
qua non poteſt ideo venditoris intereſſe, à quo pecunia pro-
ficiſcatur[s]. Donationes verò plerunque fiunt,ob ſingularem
affectionem, & bene merita[t], quæ non æquè poſſunt in do-
minum cadere. Alij autem putãt Emphyteutam priuari, in-
conſulto domino,nec quidem donare poſſe[v]. Cùm non mo-
do vendere, ſed etiam Emphyteuticum ius quoquomodo
transferre,non adhibito domini conſenſu, Iuſtinianus prohi-
beat[x]. Quibus verbis contineri quoque donationem, ambi-
gendum non eſt[y]. Et quoniam alioqui magnum eſſet domi-
no detrimentum,qui nullam aduerſus donatarium, nomine
penſionis actionem haberet[z]. Cùm non ſoleant actiones in
perſonam,comitari rem,aut ſingularem ſucceſſorem[aa]. At-
que ita tollunt Conſtantini legem[bb], quæ in Emphyteuſi
Reipublicæ loquitur, cuius conditio nullatenus deterior fie-
ri poteſt: Cùm eius fauore conſtitutum ſit, vt quicunque fue-
rit rei poſſeſſor, vectigalis etiam præteriti nomine fiſco te-
neatur[cc]. Mihi breuiter videtur (quod & ante nos non po-
ſtremi nominis viri annotarunt[dd]) inter has opiniones, ver-
borum plurimum, rei verò nihil eſſe differentiæ. Dicendum
igitur, Emphyteutam inconſulto domino ius ſuum quod-
cunque donare poſſe, nec eiuſce rei cauſa dominum vllate-
nus adeundum[ee]. quippe periniquum eſſet, prohiberi Em-
phyteutam, ei qui beneficia in ſe quàm plurima, fortè,collo-
caſſet,meritum reponere[ff]: Dominóque, vt veriſimile eſt,
nunquam recuſante donationem,quam Emphyteuta offerre
illi cogeretur, interuerti grati hominis beneficium. Ne verò
hac ratione dominus poſsit ludificari, debebit donatarius
(qui rei poſſeſsionem nequit authoritate propria ingredi, ſed
ab ipſo domino introducendus eſt[gg]) requirere dominum,
vt ſe inueſtiat: Túmque poterit dominus nouum Emphy-
teutam, qui fortè ſoluendo non eſt, aut alioqui parum ido-
neus,non introducere, & apertè recuſare[hh]. Aut, ſi dignum
iudicarit,ſub vetere penſione recipere. Quo caſu cogetur do-
natarius, idémque nouus Emphyteuta, domino præſtare
quinquageſimam pretij: vel, inquit Iuſtinianus[ii], æſtima-
tionis loci,qui transfertur. Quæ verba haud dubiè donatio-
nem

Donare an poſsit Emphyteuta.

Vera quæſtionis propoſitæ diſſolutio.

n d.l.alienatum.

o l.quod meo.ff.de acq.poſſ.

p l.quædam mulier.ff.de re vend.l.certo.§.j.ff.de precar.Bart.l.ab emptione.in ſi ff.de pact.

q l.j.C.de fund.patrimo.lib.xj.

r l.fi.C.de præd.decurio.lib.x.

s l.numis.ff.de in lit.iur.

t l.affectionis.l.Aquilius.ff.de donat.l.nec adiecit.ff.pro ſoc.

v Bart. & Angel.hic & in l.ſi domus.§.fi.ff.de leg.j.

x In hac l.

y l.alienationis.ff.de verb.ſig.

z l.ſi fideicommiſſum.§.j.ff.de ind.

aa l.fi.§.fi.ff.de contrah.emp.l.j.§.ſi hæres.ff.ad Trebell.

bb l.j.C.de fund.patr.lib.xj.

cc l.Imperatores.ff.de publica.l.fin.c.ſine cenſu.

dd Alex.& Iaſ.l.ſi domus.§.fi.ff.de leg.j.Iaſ.hic.

ee l.in conuentionibus.ff.de verbor.ſig.d.l.ſi domus.§.fi.

ff l.Aquilius.ff.de dona.

gg hac l.verſi.neceſſitatem.

hh d.verſic.neceſsitatem arg.à contrario.

ii In hac l.verſ.penul.

nem quoque comprehendunt: quando & hac in re, eadem sit donationis, quæ venditionis ratio: nempè in gratiam receptionis, & compensationem inuestituræ. Sed ne hîc distingui volo, Emphyteusis priuata sit, vel Reipublicæ [kk]. Quinimò, & in emphyteuta Ecclesiæ, plerisque licet reclamantibus [ll], statuendum idem censeo. Cùm fiscus & Ecclesia comparentur [mm]: modò tamen citra fraudem alienet, & Ecclesiæ iure saluo [nn]. Ex his non dubium, quin sine domini quoque consensu possit Emphyteusis legari. Cùm legatum donatio quædam sit testamento relicta [pp]. Sed + & pignori dari poterit, sine consensu domini res Emphyteutica [qq]. Cùm enim pignus maneat in bonis debitoris obligantis [rr], dici non potest Emphyteuta, vel vendidisse, vel transtulisse ius suum [ss]: Vnde nec obstat, quòd prohibita alienatione, pignoris quoque nexus prohibitus censeatur [tt]. Nam hoc verum, vbi eadem est ratio in hypotheca, quæ in vera & propria alienatione, per translationem dominij [vv]. Constitutio pignoris tamen ita tenet, vt extincto iure Emphyteutæ, pariter hypothecæ ius euanescat [xx]. Dici quippe solet, resoluto iure dantis, resolui quoque ius accipientis [yy]. Illud denique notandum, sub hanc pœnam non cadere Emphyteutam, qui vel ex causa dotis, donationis propter nuptias, diuisionis rerum hæreditariarum, aliáve necessaria causa, emphyteusim alienat [zz]. Cùm alienatione interdicta, censeatur prohibita duntaxat voluntaria, non item necessaria [aaa]. Vnde & in solutum impunè dari poterit Emphyteusis, si iudex ita decernat [bbb]: quippe meretur excusationem, qui parere necessum habet [ccc]. Potest prætereà Emphyteuta, meliorationum & iuris Emphyteutici commoditates liberè distrahere, modò nihil transferat ex iure vtilis dominij [ddd]. Et hæc de iure vera sunt. Inualuit tamen consuetudo Galliæ moribus recepta, vt possit Emphyteuta liberè vendere, & onus quodcumque imponere rei emphyteuticæ, non adhibito domini consensu [eee]. An autem emphyteuta irrequisito domino permutare possit, paulò infra disseram.

Emphyteusis an possit legari, an oppignerari.

Alienans ex causa necessaria.

Gallorum mores.

i ¶ ATTESTATIONEM.] Id est, denuntiationem, voce coram testibus, aut scripto factam [a]. Sed de huius, similiúmque dictionũ significatione, satis multa supra diximus [b].

Attestatio.

k ¶ DOMINO TRANSMITTI.] Aut ad domum eius, si sui potestatem non faciat [c].

l ¶ ET PRAEDICERE QVANTVM PRETium ab alio.] Ergo, licet Emphyteuta nequeat rem emphyteuticam inconsulto domino vendere, potest tamen ius suum venale palàm exponere [d]. Alioqui nō posset prædicere pretium, quod ab aliis offertur. Effectúmque venditionis sequutũ esse oportet, vt repellatur Emphyteuta. Nec satis est quòd voluerit venire [e].

Emphyteuta potest exponere rem venalem.

m ¶ REVERA.] Nam si falsum emptorem Emphyteuta subiiceret, aut maiorem, id est, falsam à tertio oblatam conditionem proferret, pro non denuntiato haberetur [f], ac proinde non periret ius domini, qui negasset eam rem se tanti redempturum, quòd manifestè constet, eum deceptum esse [g], nec

Falsa conditio prolata an noceat domino.

kk l. j. C. de fund. patr. lib. xj.

ll Bar. & Ang. d. l. si domus. §. fi.

mm l. fi. C. de sacrosanct. eccles.

nn l. ij. C. ne rei do. vel templo. d. l. j.

oo l. si domus. §. fi. ff. de leg. j. l. in conuentionibus. ff. de verb. sig.

pp l. legatum. ff. de leg. ij. §. ij. de leg.

qq l. tutor. §. fi. ff. de pignor. actio.

rr l. pignus. C. de pigno. actio.

ss l. alienatum. ff. de verb. sig.

tt l. fi. C. de reb. alie.

vv l. ex hoc edicto. §. j. ff. de alien. iud.

xx l. lex vectigali. ff. de pig.

yy l. si ex duobus. §. fin. ff. de in diem addict. l. si is cui. §. final. ff. quemad. seruit. amitt.

zz l. fi. C. de litigios. Auth. res quæ. C. co. de legat.

aaa l. alienationes. ff. fam. ercisc. l. j. ff. de fund. dotal.

bbb Bald. c. j. coll. sij. de prohib. feud. alie. per Fred.

ccc l. si quis. id quod. §. doli. ff. de iurisd. l. non videtur. §. fi. ff. de reg. iur.

ddd l. necessario. §. fi. ff. de pericul. re. vend. Bald. hic.

eee Boer. in consuet. Biturig. tit. de consuet. feu. §. xxxij. & decis. clxxxxj.

a l. subsignatum. § pe. ff. de verbor. sig. l. fi. C. de neg. gest.

b in l. ij. huc tit.

c l. j. §. j. ff. de lib. agnos.

d c. fi. de locat. vbi Panor. & hic.

e l. sicut. §. si voluntate. ff. sol. mat.

f l. eum qui. §. j. ff. de in di. addict.

g l. sicut. §. non videtur. ff. quib. mo. pig. sol.

debeat dolus, doloso patrocinari, & alteri detrimentum adferre [h].

n ¶IPSVM DOMINVM OMNIMODO HOC
11 comparare.] Huic † emanat ius illud, quod prælationis vocant, quo videlicet, domini parem conditionem offerentes, in re Emphyteutica, aut cēsuali, cæteris prēferuntur. Cùm enim ab illo causam habeat Emphyteuta, iustum est illum, dum nō sit Emphyteutæ conditio deterior, reliquis anteponi [i]. Quod principio latius expositum est.

Ius prælationis.

o ¶DVORVM MENSIVM SPATIVM FVERIT emensum.] Domini consensus expectari iubetur duobus mensibus [k], supputandis à die quo certior factus est, adlatæ ab alio conditionis. Quo tamen tempore necdum exacto, si professus sit, se nolle rem tanti emere, non vlterius erit eius voluntas expectanda [l]. Finita quippe dilationis causa, solet extingui dilatio [m]. Quæ de iure verissima sunt. Mores tamen Galliæ receperunt, vt habeat tantum dominus quadraginta dies [n].

Mores Gallorum.

p ¶IIS TAMEN PERSONIS QVAE NON SOlent in Emphyteuticis cōtractibus vetari, ad huiusmodi ve-
12 nire emptionem.] † Quæ sint illæ personæ, legislatores non sat aperiunt. Receptissimum tamen est, vt illæ vetitæ censeantur ad Emphyteusim accedere, quæ vel alienarum rerum conductores esse prohibētur, vt curiales [a], ne reuocentur ab onere publicorum munerum, quæ sustinere debent [b]. Et milites [c], ne culturæ studio, deserant armorum vsum [d]. Vel per quas cōditio domini posset fieri deterior [e]. Vt Ecclesia [f], clericus [g], pauper [h], & alius quiuis facilitate cōueniendi [i], aut soluendi [k]
13 minus idoneus. Si posset † imprimis in Ecclesiam, emphyteusis transferri, multis nominibus domini causa deterior fieret. Nam cùm Ecclesia nunquam moriatur [l], nec possit alienare nisi ex magna causa res suas [m], nullo tempore contingeret rem ad dominum redire [n], aut ex ea alienata, præmium laudatorium præstari [o], minúsque in commissum incidere ob non solutum canonem: cùm non soleat prēlati factum, in iam quæsitis Ecclesiæ detrimentum adferre [p], non etiam in clericum posse debet Emphyteuta ius suum transferre [q]. Ne durior aduersarius propter mutationem fori domino constituatur [r]. Nam & eo ipso quòd in clericum, vel in alium quemuis potentiorem (nisi sit coniuncta persona [s]) fit iuris cessio, præsumitur fraus [t]. Et hæc vera, nisi clericus, aut ille potentior, consors esset, & socius in eadem Emphyteusi [v]: cùm eius fides, domini concedentis testimonio, iam sit approbata [x]. Sic enim hæredes alienare prohibiti, inuicem sibi nihilominus vendere possunt [y]. Hinc autem satis liquet Ecclesiæ, aut clericatus odium non facere, quòd non possit in Ecclesiam, clericúmve Emphytheusis transferri, sed domini causam, quæ durior fieri prohibetur [z]. Qua pariter ratione, plerique putant [aa], ab Emphyteusi mulieres arceri, ne videlicet in eas, ve-
14 lut personas minus idoneas, alienetur [bb]. Quoniam † æris alieni nomine, tametsi ex publica causa conflati, carceribus includi fœmina non possit [cc], nisi meretrix sit & innupta [dd].

Personæ quæ vetantur quærere Emphyteusim.

Ecclesia.

Clericus.

Mulier.

ACCI

h l. Verum. §. tempus ff. pro soc.

i l. j. C. de metall. & metall. lib. xj.

k vt hic.

l c. fi. de locat.

m l. si quis hæres. ff. de acq. hæred. l. à filia. §. fi. ff. ad Trebell.

n Boer. in consuet. Biturig. tit. de redent. re. vend. §. j.

a l. Curialis. C. de locat.

b Alciat. ij. parerg. c. xxvj.

c l. milites. l. fi. C. de locat.

d l. milites agrum. ff. de re milit. d. l. milites.

e vt hac l. vers. necessitatem.

f c. vn. de alie. feud.

g c. fi. de alie. iur. mut. ca. fin.

h l. paupertas. l. post susceptam. §. j. ff. de excus. tuto.

i l. j. ff. qui satisd. cog.

k vt hic. §. necessitatem. gloss. c. fi. de locat.

l c. si gratiosè. de rescript. in vj.

m c. nulli. de reb. eccles.

n d. c. vn. de alie. feud.

o Specul. tit. de Emphyteus. versicul. cxvj.

p c. auditis. de in integ. restit. c. delictum. de reg. iur. in vj.

q d. c. fi. de alie. iud.

r Bar. l. j. in fi. ff. de alie. iud.

s l. procula. ff. de probat. l. tutor. §. quæ tutoribus. ff. de excus. tutor.

t Cy. Bal. l. qui stipendia. C. de procu.

v c. j. §. præterea ducatus. de prohib. feud. alie. per Fred.

x §. j. de satisd. tuto.

y l. voluntas. C. de fideicom.

z vt hac l. versic. necessitatem.

aa Imol. post Io. And. c. fin. de locat.

bb d. versic. necessitatem.

cc l. j. C. de off. diuer. iud. Auth. nouo iure. C. de custo. reo.

dd Bald. l. consentaneum. C. quo. & qua. iud.

Inuestire nouũ Emphyteutã tenetur dominus.

q ¶ACCIPERE EMPHYTEVTAM.] Diuendita
15 † re legitimè ab Emphyteuta, cogitur dominus inuestituram renouare, hoc est, nouum emphyteutam suscipere, eundémque in rei possessionem mittere[a]. Suadet autem istiusmodi renouationem, non tantùm consuetudo[b]. Aut lex, seu cõuentio, quia id actum sit[c], sed etiam antiquitas rei gestæ[d], ne videlicet diuturnitate temporis, & nimia vetustate, Emphyteusis instrumenta consumi[e], aut certam confinium demonstrationem[f], perire contingat. Nec huius sanè renouationis, minima est commoditas, tam domino, quàm emphyteutæ. Nã ad laudatiui, seu vt crassius loquimur laudemij solutionem, domino proficit[g], simulatque ad canonis obligationem, quia (cùm personalis sit, vtpotè ex contractu descendens[h]) nõ obstringeretur nouus emphyteuta, authoris sui facto[i]. Emphyteutæ quoque maximè prodest renouatio, ne comprimis rei possessionem inuasisse censeatur: & ita committatur res domino[k]. Et quoniam ex eius persona, post factam renouationem, dimetietur ius emphyteuticum, vt eius scilicet generatio, non authoris deinceps spectetur[l].

Inuestituræ commoditas.

r ¶VEL SI IVS EMPHYTEVTICVM.] Aliud est igitur meliorationes alienare, & aliud transferre ius emphyteuticum. Quod & initio prænotaui.

s ¶AD PERSONAS NON PROHIBITAS SED concessas & idoneas.] Quales sint hæ personæ, quæ ad nouam emphyteusis acquisitionem, velut minus idoneæ, accedere prohibentur, paulò ante dixi.

Permutari an possit res emphyteutica.

t ¶TRANSPONERE.] Hoc est, quoquomodo transferre. Quanuis hoc verbum ad permutationem coarctet Accur
16 sius[a]. Inde subsentiens, emphyteutam † inconsulto domino, nec quidem permutare posse. Quod & alij crebrò receperũt. Cùm emptionis vicem obtineat permutatio[b]. Ac proinde dicat Vlpianus[c], eum qui permutatam rem accipit, emptori similem esse. Et quoniam prohibita venditione, rerum quoque permutatio[d], atque adeò omnis actus, per quem dominium transfertur, vetitus intelligitur[e]. Cùm enim emptionis verbum, comprehendat omnem alienationem, non refert quo quisque genere dominus fiat[f]. Alij verò, & vt mihi videtur, probabilius existimant emphyteutam, non adhibito domini consensu, permutare posse[g], sicut & donare[h]. Cùm vtrobique sit eadem ratio. Vt enim præcipua est donanti erga donatarium affectio, ita & permutanti erga rem permutatam: Quia res fortè maiorum fuit, quæ singularis affectio, non æquè potest in rebus domini considerari. Poterit igitur Emphyteuta permutare liberè, hoc est, irrequisito domino: citra tamen illius præiudicium. Et ideò tenetur, qui rem ex permutatione emphyteuticam accepit: dominum requirere, vt se inuestiat, eidémque pro receptionis labore laudatorium præmium præstare[k]; Vt & in donatione dictum est. Nec obstat quòd permutatio vicina sit emptioni[l], & interdicta venditione, pariter prohibita cẽseatur permutatio[m]. Hæc enim ex larga quadam significatione accipi debent[n], & vbi eadem viget ratio[o]. Quod autem spectat ad Vlpiani responsum[p]. Nõ agit illud, de

Venditione vetita an censeatur prohibita permutatio.

a c.si.de locat.& hic.
b l.domini prædiorum.C.de agricol. lib.xj.
c §.quod autem.in fin.de non alien. coll.ij.
d c.cum dilecta.de confir.vtil.
e §.sed quoniam ita.vbi Accurs.de hæred.& Fal.coll.j.d.c.cum dilecta.
f l.eos.ff.fin.regundo.l.Titius.ij ff. de actio.empt.
g hac l.versic.pen.
h l.j.§.j.ff.si ag.vectig.§.adeo.de locat.
i l.si.§.fin.ff.de contr.empt.l.j.§.si hæres.ff.ad Trebell.
k Guid.Pap.q.xlviij.in fi.
l Bald. Authen.si quas ruinas.C.de sacrosanct.eccles.

a Accurs.hic.
b l.fi.ff.de rer.permuta.l.ij.C.illo ti.
c l.fi.ff.quib.ex cau.in poss.
d c.j.de iis quæ fi.a prælat.
e l.cum hi.§.si cui.vbi Bal.& Angel.ff.de transact.
f l.statuliberi.à cæteris.§.fin.ff.de stat.lib.
g Bald l.si domus.§.fi.ff.de legat.j. Imol.c.fi.de locat.Ias.hic.
h l.j.C.de fund.patr lib.xj.
i l.si in emptionem.ff.de mino.l.lex quæ tutores.C.de admin.tutor.
k vt hac l.versic.necessitatem,& versic.penult.
l l.fin.ff.de rer.permutat.
m c.j.de iis quæ fi. à prælat.
n d.l.statuliberi.§.fin.ff.de stat.lib.
o l.fin.c.de præd.decurio.lib.x.
p l.cum hi.§.si cui.ff.de transact.

de venditione,sed de transactione: quæ cùm diuisionem contineat[q], & nihil aliud sit diuisio, quàm mutua permutatio rerum[r], non dubium, quin ex propria transactionis significatione permutatio comprehendatur[s].

v ¶IPSOS DOMINOS PER SE.] Non † potest per
17 procuratorem dominus nouum emphyteutam suscipere, sed per se, vel per literas suas, tenetur eundem inuestire[a]. Nec nouum quædam per procuratorem explicari non posse[b]. Quæ res manifestum constituit discrimen inter feudum, & emphyteusim. Cùm in illo per procuratorem inuestitura rectè fiat, & suscipiatur[c]. Cuius rei differentiæ ratio, cùm nulla probabilis assignetur, plerique legem nostram coarctant, vt de procuratore generali loquatur: Censentes per procuratorem, speciale mandatum habentem, posse dominum renouare inue-
18 stituram[d]. Cùm † per specialem procuratorem explicentur grauia quæque negotia[e]. Verùm hæc interpretatio Iustiniani verbis[f] non consentit. Quanuis veram putem, vt & in feudis[g], & sacerdotiis[h], in emphyteusi quoque, cùm diuersitatis ratio nulla proferatur, inuestituram concedi, suscipique per procuratorem rectè posse[i]: præterquàm in specie huius legis, vbi, scilicet, præcedente denuntiatione, & expectato bimestri, secundùm formulam Iustiniani[k], translata fuit in extraneum emphyteusis. Túmque in pœnam, odiúmque tarditatis, & procrastinationis domini: & ne inuidia nouæ illius acquisitionis, quam molestissimè ferre differendo simulat, possit dominus quoquo pacto calumniari nouum emphyteutã, in possessionem temerè introductum.

Inuestitura quando dari suscipiq; possit per procuratorem.

Noua declaratio.

x ¶VEL PER LITERAS SVAS.] Hinc obserua, propriam alicuius scripturam, potentioris esse virtutis, roboris, & effectus, quàm mandatum procuratorium. Quod ad hũc casum, ex his quæ mox diximus, necessariò restringendum venit.

y ¶SI HOC NON POTVERINT VEL NOLVERINT.] Solent hi casus noluntatis, videlicet, & impotentiæ, in iure æquiparari[a]. Quanuis & aliquando perquàm dissimiles habeantur[b]. Cuius rei iudicium ex præsumpta proferentis voluntate petendum est.

Casus noluntatis et impotentia.

z ¶DEPOSITIONEM.] Id est, professionem, apud acta factam.

aa ¶VEL PRAESENTIBVS TABVLARIIS.] Ta-
19 bulariorum † non vna est significatio, vt in Miscellaneis documus[a]. Hîc eo verbo designantur Tabelliones, seu Notarij, qui publica authoritate instrumenta conficiunt. Vt & alibi sæpe[b]. Quoniam verò pluralis eloquutio, duorum saltem numerum desiderat[c], videntur Iustiniani verba in hac specie, duorum Tabellionum præsentiam exigere[d]. Cuius rei non alia ratio reddi potest, quàm quæ à nobis mox tacta fuit, in procuratoris constitutione. Vt videlicet, maiori hac solennitate, præcidatur omnis via domino, nouam acquisitionem calumniandi. Alioqui non video, cur non vnus Tabellio sufficiat, pluralisque numerus (vt & in aliis passim iuris partibus) in singularem resoluatur[e].

Tabularij.

q l.tres fratres.ff.de pact.l.qui Roma.§.fi.ff.de verb.oblig.
r l.cum pater.§.hæreditatem.ij.ff.de leg.ij.
s d.l.cum hi.§.si cui.

a vt hic.
b l.ij.C.de iis qui ven.æta.l.nullus.qui.C.de decurio.lib.x.
c c.vn.§.pen.per quos fi.inuestit.
d d.c.vn.§.pe.
e c.fi.de procur.in vj.
f in hac l.
g d.c.vn.§.pen.
h c.accedens.de præbend.
i d.c.vn.§.pen.
k in hac l.

a l.j.§.vsus.ff.de procur.c.prudentiam.§.aducimus.de offic.deleg.
b l.pater Seuerinam.ff.de condi.& demonstr.

a lib.iij.c.x.
b l.orphanotrophos.C.de episcop.& cler.l.fi.§.finantem.C.de iur.delib.l.ij.C.de numer.& act.lib.x.
c l.vbi numerus.ff.de testib.
d l.libertas.§.fi.ff.de ma.testam.
e l.j.C.de iis qui à non dom.ma.d.l.orphanotrophos.d.§.finantem.& vbique Accurs.

Attestatio. bb ¶ PER ATTESTATIONEM.] Hoc est, declarationem voluntatis suæ coram testibus extra iudicium factam[f]. De cuius dictionis similiúmque significatione, satis multa diximus supra[g].

f l.fi.C.de neg.gest.

g In l.j.hoc tit.

cc ¶ CELEBRANDAM.] Habet hæc clausula, siue mauis periodus, hunc sensum. Vt si nequeat dominus, vel etiam nolit, nouum emphyteutam per se, aut propriam scripturam, mittere in possessionem (quod inuestire dicimus) eundē recipere possit, licet absentem, per depositionem, vel attestationem, præsentibus tabulariis, hoc est, voluntatem suam apud competentis iudicis acta, declarando, vel etiam extra iudiciū, coram testibus, & in præsentia Tabellionum.

Auaritia grauiter incessitur. dd ¶ ET NE AVARITIA.] Hoc † est, libidine quadam
20 inexplebili, & cupiditate immoderata. Quam, vt ille dicebat[a], Nemo sapiens vnquam concupiuit. Etenim velut malis venenis illita corpus eneruat, & affligit, animum virilem effœminat, virtutes omnes contundit, deformat, & reddit obscuriores. Quam Iustinianus[b], præcinente D. Paulo[c], meritò dixit occasionem esse, & radicem omnium malorū. Vt & vice versa, inquit Augustinus, Radix omnium bonorum est charitas[d]. Nam insatiabile pecuniæ studium, nec viuentibus parcit, nec mortuis. Quod ex diametro cum Deo vero pugnare, Diuus Paulus vbique indicat, Auaritiam, idolorū seruitutem appellans[e]; ab eadem prætereà mores Christianos adeò segregans, vt nec quidem in nobis eam nominari velit[f]. Et Christus alibi[g]. Non potestis Deo seruire, & mammonæ. Nihil magis inter se pugnare significans, quàm Deum, & Mammonem. Deus enim vt nostra largiamur pauperibus, eisdémque periclitantibus consulamus, præcipit. Mammona iubet, vt nobis viuamus, & per fas, nefásque rapiamus aliena. Quisquis igitur, inquit Gregorius, Auaritiam idolorum seruitutem diligenter non præcauet, hæreticus est, fidem facto negans, quam verbis se tenere simulat[h]. Et Hieronymus, Ex quo in Ecclesiis creuit auaritia, periisse legem de sacerdote dicit, & visionem de propheta[i]. Ei verò qui auaritiam oderit, longæuam ætatem sapiens pollicetur[k].

Mammona cū Deo pugnat.

a Salustius.

b §.j. circa med. vt ind. fine quoquo coll.ij.

c 1. ad Timoth. vj.

d c.quia radix.de pœnit. distinct.ij.

e Ad Colossens.iij.cap. auaritiæ. in princ.de elect.in vj. c.sicut vrgeri.4. q.j.

f Ad Ephes.v.

g Matth.vj.

h c.cum omnis.j.q.j.

i c.Diaconi.§.nunc autem.xxiij.distinct.

k Prouerb.xxviij.

Dominorum insolentia. ee ¶ QVOD VSQVE AD PRAESENS TEMPVS perpetrari cognouimus.] Fuit semper quorundam dominorum insolentia, & improbitas tanta, vt sub specie iuris sui tentauerint illicitas exactiones facere[l]. Cùm tamen potius eos deceat, cum colonis suis, & subditis, agere benignè, ac humaniter, nec omnia ad viuum summo iure resecare. Quemadmodum l. Columella perpulchrè disserit[m].

l l.illicitas.§.ne potentiores.ff. de offic.præsid.

m Columell.j.de re rustic.cap.vij.

ff ¶ PRO SVBSCRIPTIONE SVA VEL DEPOSITIONE.] Qua nouum emphyteutam inuestiunt, seu in acquisitæ rei possessionem introducunt.

gg ¶ NISI QVINQVAGESIMAM PARTEM.] Nō tenetur dominus nouum Emphyteutam gratis in possessionem introducere, seu, vt crassius loquamur, inuestire. Nam hoc nomine, quinquagesimum numum pretij, aut (si res non fuerit vendita) æstimationis agri emphyteutici, diffiniuit ei
Laudemium. 21 lex;[a] vulgus *Laudemium* vocat, voce barbara, cæterùm † à ver

a vt hic.

bo Laudo, ſicuti Budæus ſcribit [b], deducta, quod priſca lin-
gua ſignificat nomino, & appello [c]. Vnde & laudare autho-
rem, in iure noſtro dicimus, pro eo quod eſt nominatim cita-
22 re, & ad ſui defenſionem euocare, accerſereq́ [d]. Quod † ita-
que teneatur intra paucos dies emptor domino (à quo rem
accipere, & inueſtiri debet) ſuum authorem nominare, di-
ctum eſt *Laudemium*, à laudando, id eſt, nominando [e]: aut vt
alij malunt [f], à verbo Laudo, quod eſt (vt aiunt) in iure no-
minatim approbo, quia debeat dominus emptorem emphy-
teuticæ rei laudare, hoc eſt, approbare. Sed cùm eius ſignifi-
cationis, nullam authoritatem citent, ſuperiori alluſioni ſub-
ſcribere malo. Latinius eſſet, fateor, *Laudatiuum* dicere, vt &
Donatiuum vſurpamus, pro eo munere quod elargitur prin-
ceps militibus. Sed quouis nomine vocetur præmium iſtud
laudatorium, illud de iure conſtat, dominum hoc nomine
quinquageſimam accipere [g]. Pro varietate tamen locorum,
quia ſolet hodie laudemiorum ratio variari, alia ſumma ple-
runque præſtatur. Quapropter hac in re cenſeo, conſuetudi-
nem regionis exquirendam [h]. Sanè verò, cùm ſoleant iſtiuſ-
modi onera, emptorem ſequi [i], laudatiui onus non eius eſt
qui vendidit, ſed noui Emphyteutæ [k]: vtpotè, quod propter
rem debeatur [l], & eum ſequantur detrimenta, quem perpe-
tuò lucra comitantur [m]. Qua ratione receptum, vt ſi munici-
pij lex, de quocunque contractu ſolui gabellam præcipiat, ad-
23 acquirentem ſpectet hoc onus [n]. Vt autem † ſciamus, ex qua
alienationis ſpecie, laudatiuum debeatur, voluntariam à ne-
ceſſaria, cum pleriſque [o] diſtinguendam arbitror. Vt ex hac
minimè præſtandum ſit. Ex illa, debeatur [p]. Neque enim le-
ges alienationem prohibentes, ad eam quæ fit ex neceſsitate
protenduntur [q]. Ex diuiſione igitur rei emphyteuticæ (cùm
neceſſariis alienationibus annumeretur diuiſio [r]) non debe-
bitur laudatiuum [s]. Eadémq́ ratione, nec ex datione in ſolu-
tum, quam iudex decernit [t]. Non item ex conſtitutione do-
tis [v], cùm & in domino mulieris, res dotales naturaliter, &
verè permaneant [x]. Quod aduerſus cæteros, iamdiu luculen
ter oſtendi [y]. Quanuis alij ſuperſtitioſè diſtinguant, an facta
ſit rei dotalis æſtimatio, nec ne [z]. Ex alienatione verò volun
taria, veluti ex venditione, non dubium quin laudatiuũ præ-
ſtetur [aa]. Vnde, & ex donatione ſimplici quæ mera eſt, & vl
tronea liberalitas, nullo iure debita [bb]. Et ex permutatione,
quæ venditioni ſimilis eſt [cc], rectè diximus ſupra laudemium
ſoluendum eſſe [dd]. Cùm iis caſibus nulla ſubſit neceſsitas, &
eadem vigeat ratio, quæ in venditione: nempe labor inueſti-
turæ, in cuius gratiam, & compenſationem, præmium iſtud
domino defertur [ee]. Vnde veram rei traditionem intercede-
re oportet, neque ſimplex precarij conſtitutio, aut alia tradi-
tio ficta ſufficit: cùm ceſſet ratio laboris inueſtituræ [ff]. Ex
24 † donatione tamen, & permutatione, mos inualuit in Del-
phinatu, vt dimidia tantùm laudemia ſoluantur [gg]. Porrò au
tem vbi de hoc laudatorio præmio, controuertunt dominus
ſoli & fructuarius, receptum eſt, proprietarium inueſtire de-
bere [hh], laudatiuum tamẽ ad fructuarium pertinere: vtpotè,
cuius

Laudare.

Laudemiũ præſtat emptor.

Laudemium ex quo contractu debeatur.

Donatio an laudemium patiatur.

An ad fructuariũ laudemiũ ſpectet.

b Gulielm. Buda. l. Herennius. ff. de euictio.
c Gell. lib. noct. Attica. j. c. vj.
d l. tenetur. §. ſi tibi. ff. de act. empt. l. ij. verſic. j. C. de in lit. dand. tuto.
e Bud. d. l. Herennius.
f And. Alciat. lib. parerg. j. c. xlv.
g Vt hic.
h l. ſi ſeruus plurium. §. final. ff. de leg. j.
i l. debet. in fi. ff. de ædil. edict.
k Accurſ. hic.
l l. hactenus. l. ſi pendentes. § ſi quid. ff. de vſufr. l. reſcripto. §. final. ff. de muner. & hono.
m l. ſecundam. ff. de reg. iur.
n Bal. in rub. C. de reb. cred. ij. q. & in l. ſi prædium. C. de ædil. actio.
o Bar. l. & ideo. ff. de cond. furt.
p l. fi. C. de litigioſ. & hic.
q l. alienationes. ff. fam. erciſc. l. j. ff. de fund. dotal.
r l. qui erat. ff. fam. erciſc.
s l. final. C. de litigioſ. Guid. Pap. q. cccxj. Bar. d. l. & ideo.
t l. filiusfam. §. diui. in fi. ff. de leg. j.
v d. l. fi. C. de litigioſ.
x l. in rebus. C. de iur. dot.
y lib. v. Miſcell. c. xiiij.
z Specul. tit. de Emphyt. verſic. ex. Salyc. hic.
aa Vt hic.
bb l. j. l. donari. ff. de donat. l. donari. ff. de reg. iur.
cc l. fi. ff. de re. permut. l. fin. ff. quib. ex cau. in poſſ. ea.
dd Vt hic. verſ. æſtimationis.
ee Vt hic.
ff Guid. Pap. q. cj.
gg Guid. Pap. q. xlviij. & xcj.
hh l. falſus. §. fi. ff. de fur.

cuius sint omnes in vniuersum fructus, & quæcunque obuentiones [ii].

Pretium arguit emptionem.

hh ¶ PRETII.] Vbi res vendita fuit. Pretij nanque mentio, quæ ad emptionem propriè refertur [kk], declarat hic agi, de venditionis contractu.

ii ¶ VEL AESTIMATIONIS.] Hæc verba satis ostendunt, Iustinianum ad venditionẽ se non coarctare, sed generaliter alterum quemlibet contractum comprehendere, quo rei emphyteuticæ dominium in alium trãsfertur. Vnde cui etiam donatum fuerit, aut permutatum ius emphyteuticum, quemadmodum supra diximus, quinquagesimum numum. *Laudatiui* nomine, domino præstabit. Nõ quidem pretij (cùm nullum interuenerit) sed communis æstimationis, nam & iis similibúsque casibus, par est eadémque ratio, in gratiam videlicet, & veluti compensationem receptionis ac inuestituræ.

kk ¶ LOCI] Hoc est, agri Emphyteutici.

ll ¶ ACCIPERE.] Ab emptore, seu nouo Emphyteuta, quẽ sequuntur onera istiusmodi [ll]. Quod latius attigimus supra.

mm ¶ ATTESTATIONE.] Id est, denuntiatione, secundùm huius legis formam [mm].

nn ¶ VERSATVS.] Emphyteuta.

oo ¶ IVRE EMPHYTEVTICO CADAT.] Ipso iu-
25 re, non expectata sententia. Si † enim ob cessationem solutionis canonis, Emphyteuta priuetur ipso iure [a], ergo & per indebitam alienationem, cùm hæc duo claudat lex vna determinatione [b]. Quinimo, multò magis, cùm grauius sit delictũ quod faciendo, quàm quod negligendo committitur [c]. Nec obstat, quòd verbum *Cadat*, quo Iustinianus hîc est vsus, respiciat futurum tempus: & verba futuri temporis non intelligantur ipso iure, sed per sententiam [d]. Nam hoc verum, vbi referuntur verba ad actus iudiciarios. Secus si ad contractus, aut alium actum extraiudicialem [e]. Sanè quod dicitur hîc, Emphyteutam neglecta forma nostræ legis alienantem, ipso iure priuari, accipiendum est, si dominus velit [f]. Neque enim potest eam causam prætexere Emphyteuta, vt rem inuito domino deferat [g], ne quod lex in domini gratiam introduxit, in eius odium referatur [h].

Verba futuri temporis quando intelligãtur ipso iure.

ii *l. vsufructu legato. ff. de vsufr. Guid. Pap. q. cccclxxvij.*
kk *l. fi. C. de præd. decurio. lib. x. Accursi. l. cum dotem. C. de iur. dot.*
ll *l. debet. in fin. ff. de ædil. edict.*
mm *versic. sed ne hac occasione. vbi dixi.*
a *l. j. hoc tit. vbi dixi.*
b *c. fin. de locat.*
c *l. qui autem. in princip. ff. quæ in frau. cred. l. semel mora vbi Accurs. ff. solut. matrim.*
d *Accurs. & Bar. l. iubemus. §. sanè. C. de sacrosanct. eccles. & in l. in criminali. C. de iurisd.*
e *l. fi. versic. pen. C. de locat.*
f *d. l. j. vbi posui.*
g *l. ij. & iij. ff. de leg. commisso. l. quicunque. C. de fund. patri. lib. xj.*
h *l. quod fauore. C. de legib.*

Et hæc sunt quæ de Emphyteutico iure, pro captu ingenij, breuiter tetigimus. Tuum est candide lector, institutum hoc in felicem exitum prouehere, & conatum nostrum æqui bonique consulere.

IOANNES CORASIVS TOLOSæ, die xv. Decembris 1538. Repetitum Valentiæ, die vij. Augusti, 1549.

IOANNIS CORASII TOLOSATIS IVRISCONSVLTI CLARISSIMI,

in legem vltimam, C. de posth. hæred. instituendis, & in l. Quoties. C. de rei vendicatione, commentarij,

AD AVDITORES TOLOSANOS.

IOANNES CORASIVS

IVRISCONSVLTVS, NOBILISSIMIS AVDITORIBVS TOLOSANIS

S. D.

VPERIORIBVS *diebus (Auditores nobilissimi) sæpè numero* Oratores *ad me venistis, vt de aliqua iuris parte, apud vos dicerem. Cumq; non potuissem ego huic tam honestæ petitioni morem gerere: partim per negotia, quibus penè obrutus sum, partim per malam valetudinem, quæ me dies aliquot grauiter afflixit: furtiuis (vt aiunt) operis, & lucernulam, quædam obiter in gratiam vestram meditanda curaui, pretium operæ me facturum existimans, si darem operam, vt quod per nostræ viuæ vocis fortasse penuriam, vobis deerat, mutus ipse magister vtcumque supplerem, & ita quoquomodo possem, vestro satisfacerem desiderio.* Hæc *autem qualiacunque sint, vobis (qui filiorum loco mihi semper fuistis) meritò sacrare volui, quæ tanquam* Mnemosynum *præceptoris vestri lubentes accipiatis volo.* Quoniam *verò tumultuariè, & à nobis aliud agentibus conscripta sunt: nolite quæso, hoc in me tempore, quo nec ocio, nec libris abundo: artem, vel naturam requirere.* Neque *enim ab ingenio, vel diligentia, tam parum possum, vt istis longè maiora, & studioso homine digniora, cum otij pluſculum dabitur, non audeam polliceri.* Promoueat *Christus studia vestra.*

Tolosæ *viij. Calend. April.*

1549.

COMMENTARIOLVS

IOANNIS CORASII TOLOSATIS IVRISCONSVLTI, IN LEGEM VLTIMAM, CODICE DE POSTHVMIS HAERED. INSTITVENDIS.

SVMMAE RERVM.

1 *Testandi libera facultas.*
2 *Papa non eligit successorem.*
3 *Solennia testamenti duplicia.*
4 *Praeteritio annullat testamentum.*
5 *Praeteritus verbo, non mente.*
6 *Species legis.*
7 *Ratio dubij, & decisionis.*
8 *Exposita l. commodissimè.*
9 *Testamentum conualescentia non reuocatur.*
10 *Noua interpretatio.*
11 *Alciati mors.*
12 *Neotericorum calumniosa reprahensio reiecta.*
13 *Mulier quot mensibus partum gestet.*
14 *Annus cur olim decem mensium.*
15 *Posthumi qui propriè.*
16 *Iurisconsultorum secta.*
17 *Posthumus an exhaeredari possit.*
18 *Voluntas testantis, omni modo adiuuanda.*
19 *Testantis inepta dispositio reijcitur.*
20 *Praeteritione filij, cur lex testamentum annullet.*
21 *Dominium quando pro Solido, apud duos esse possit.*
22 *Noua ratio.*
23 *Annullatio actus, an sit poena.*
24 *Poena quae propriè dicatur.*
25 *Decretum irritans.*

SEQVITVR NVNC CONTEXtus Iustinianae constitutionis.

IMPERATOR IVSTINIANVS *Iuliano Praefecto pretorio.*

QVIDAM cum testamentum faciebat, his verbis vsus est, si filius vel filia, intra decem mensium spatium [a], post mortem meam fuerint aediti [b], haeredes sunto. Vel ita dixit, filius vel filia, qui intra decē menses proximos mor

tis mex nascentur, hæredes sunto. Iurgium antiquis interpretatoribus legum exortum est[c], An videantur[d] non contineri testamento, & hoc ruptum facere[e]? Nobis itaque eorum sententiam decidentibus, cum frequentissimas leges posuimus, testatorum voluntates adiuuantes[f], ex neutra huiusmodi verborum compositione, ruptum fieri testamentum videatur[g]. Sed siue viuo testatore, siue post mortem eius, intra decem menses, à morte testatoris numerandos, filius vel filia fuerint progeniti, maneat testatoris voluntas immutilata, neque pœnam[h] patiatur præteritionis, qui suos filios non præteriit.

ENARRATIO CORASII.

VM videret lex xij.tab.nihil magis hominibus
deberi, quàm vt rata sit extrema eorum volun-
tas[a]: quia in priuatis actis, vt Cicero dicebat[b], *ni-*
1 *hil firmius, nihil stabilius esse oportet.* † Liberam
vnicuique potestatem, de rebus suis post mor-
tem disponendi, in hæc verba fecit. Paterfamilias vti rei suæ
legasset, ita ius esto[c]: *Quò iure etiam nunc vtimur, disponat,*
inquit Iustinianus[d], vnusquisque de rebus suis vt dignum est, & sit
lex eius voluntas, sicut lex antiqua xij. Tab. *& penè omnium pri-*
ma constituit. Neque verò ignoro, *id legem indulsisse, contra stri-*
cti iuris regulas: quæ negant, in id tempus dispositionem conferri
posse, quo quis futurus non sit rerum suarum dominus[e], & ideo li-
cet Papa, *suprema illa sua papatus authoritate, se abdicare possit[f]:*
2 *non tamen valet eligere sibi successorem[g],* † *tum ne temerè statum*
Ecclesiæ *immutet[h], tum etiam quòd in id tempus nihil statuere po-*
test magistratus, quo non iudex futurus est[i]. Nam *&* Papa Chri-
sti vicarius est[k]: vicarius autem alium vicarium generalem facere
non potest[l]. Cæterum *voluit lex hac in re, vt & in alijs plerisque*
locis[m]. Aequitatem *bono præsertim publico coniunctam, magis*
quàm strictum illud & exactum ius attendi. Quid *enim est, quod*
magis hominibus debeatur, quàm vt supremæ voluntatis libe-
rum sit arbitrium[n]? Quid *econtra magis iniquum, quàm in-*
genuis, & sanè mentis hominibus liberam testandi factionem au-
ferre[o]? quam effectum & exitum habere, maximè Reipublicæ *in-*
terest[p]. Neque *tamen ideo putandum, iuris authores voluisse*
vnumquenque temerè, & pro suo captu, de rebus suis post mor-
tem disponere: sed vt dignum est[q], hoc est certa forma, certisq;
adhibitis solennibus[r]; sine quibus noluit ratam haberi defuncti vo-
3 *luntatem[s].* † *Eius autem formæ, eorumq; solennium, alia probatio-*
nem respiciunt: vt testium numerus, & solemnitas[t]. Alia *substan-*
tiam,

Disponendi post mortem libera facultas.

Papa non eligit successorem.

Solemnitas testamenti duplex.

a l.j.C.de sac.sanct.eccles.
b Cicer.ij.Philipp.
c l.verbis legis.ff.de verb.sig.
d §.disponat.de nup.coll.iiij.
e l.quod sponsa.C.de don.ante nup.
f c.j.de renuntia.in vj.
g Glo.c.apostolica.§.fi.viij.q.j.
h c.quæ ad perpetua.xxv.q.j.
i l.eum qui.ff.de iurisd.omn.iudic.
k c.inter corporalia.& c.quanto.de translat.episc.
l c.clericos.de offic.vicar.
m l.nulla.ff.de legib.l.penult.ff.de constit.pec.l.si seruum.§ sequitur.ff.de verb.oblig.l.placuit.C.de iud.
n l.j.C.de sac.sanct.eccles.
o l.ex facto.§.j.ff.de vulg.
p l.vel negare.ff.quemad.testam.aper.
q §.disponat.de nup.coll.iiij.
r l.fi.C.de fideicom.
s l.nemo potest.ff.de leg.j.
t d.l.fi.C.de fideicom.

tiam, vt in testamentis hæredis institutio [v]*, quæ veluti basis, caput, & fundamentum totius testamenti intelligitur* [x]*. Institutio præterea, aut exhæredatio liberorum* [y]*, ne illis præteritis, ipso iure testamentum ruat* [z]*. Liberorum autem verbu latissimè patet, quippe continentur omnes omnino descendentes; & masculi, & fœminæ, & naturales, & adoptiui, & tam nati, quàm nascituri: tamq; filij, quàm nepotes, hoc est omnes qui in infinitum descendunt* [a]*. Et ideo cuiuscunque gradus, qualitatis, sexúsve existant liberi siue mares, siue fœminæ* [b] *(quamuis de filiabus diuersum putarit antiquitas* [c]*) siue naturales, siue adoptiui* [d]*, siue nati, siue nascituri, id est posthumi* [e]*, vel hæredes institui debent, vel nomina-*
4 *tim exhæredari*†*. Nam silentio præteriti, nullum ipso iure faciunt testamentum* [f]*. Tametsi testanti præmoriantur* [g]*. Cum enim testamentum semel ipso iure nullum fuerit, ac proinde mox factus locus successioni intestati* [h]*: Non debet posse tractu temporis fir-*
5 *mari, aut conualescere: quod prorsus extinctum fiat* [i]*. †Et hæc vera, vbi filij prorsus præteriti sunt, nimirum & verbis testamenti, & testatoris sententia* [k]*. Nam si mens defuncti, coniectura aliqua probabili deprœhenderetur fuisse, casu qui spectata verborum superficie omissus videtur, vocare filios defenderetur dispositio* [l]*. Vt in eo responsum est, qui filiæ prægnantis vterum instituit: cùm ipsa die qua conditum est testamentum, albescente Cœlo, ruri iam fuisset enixa* [m]*. Et de posthumo præterito testamento matris, quæ in puerperio repentina morte decessit, quem cum fratribus institutum censeri, coniectura mentis Seuerus* Imperator *edixit* [n]*. Prostat & elegãs in hac nostra constitutione exemplum. Ad cuius speciem venio.*

Liberorũ verbum.

Præteritio verbalis non mentalis.

v l. proximè. vers. pen. ff. de iis quæ in test. delent.
x §. ante hæredis. de legat.
y l. inter cætera. ff. de lib. & posthu.
z l. si quis eum. §. si ff. de vulg. l. iij. §. ex iis. ff. de iniust. test. §. j. de exhæ. lib.
a l. liberorum. l. cognoscere. §. j. ff. de verbo. sig.
b §. j. de exhæred. lib.
c l. maximum. C. de lib. præter.
d §. adoptiuus. de exhæred. lib.
e l. iij. ff. de iniust. test. §. j. de exhær. lib.
f l. inter cætera. cum vulg. ff. de lib. & posthum.
g l. si filius qui. ff. illo tit.
h l. j. § fin. ff. si tab. test. null. extab. l. si. ff. de lib. & posth.
i l. qui res. §. aream. ff. de solution.
k d. l. inter cætera.
l l. Clemens. ff. de hæred. instit.
m l. Titius. §. Lucius. ff. de liber. & posthum.
n l. iij. C. de inoffic. testam.

SPECIES FACTI.

6
ITIVS †cum testamentum ordinaret, vxorémque prægnantem suspicaretur, posthumum instituit in hæc verba. *Si filius, filiáve, intra decem mensium spatium, post mortem meam fuerint editi, hæredes sunto.* Aut (quod idem est) *intra decem menses proximos mortis meæ.* Quæsitum est, cùm viuo testatore posthumũ nasci contigisset. An illius natiuitate, ruptum fieret testamentum? quæ vetus fuit quorundam controuersia, quam Iulianus præfectus prætorio finire ausus nõ est. Sed Iustinianum Cæsarem rogauit, qui hac constitutione neglecto subtili iure, adiuuandam censuit, ex bono & æquo defuncti voluntatem, ita vt siue viuo, siue mortuo testante, nascatur posthumus, non præteritus, sed institutus videatur. Hæredem autem alium à posthumo in hac specie fuisse institutum, nonnulli (quorum ego nomini parco) necessariò exaudiendum putant, nam si ex asse posthumus hæres scriptus fuisset, quorsum (inquiunt) tentasset, testamentum euertere, ex quo to-

Species nostræ legis.

tum nancisci poterat? Sed non satis aduertunt illi, hoc etiam iure [a], nedum lege pandectarum. Destructo testamento ex causa præteritionis filij nati, aut nascituri legata non deberi, quæ tamen per nouellam Iustiniani sustinentur [c]. Quocirca licet demus, posthumum ex asse scriptum hæredem fuisse: vtile tamen illi fuit, rumpi præteritione testamentum, vt cæ-
7 teris testamento, vel codicillis contētis, exoneraretur [d]. † Dubitationem faciebat Pomponij responsum [e], quod ne posthumi præteritione testamentum rumpi contingat, sub duplici conditione vult institutionem concipi, nimirum si se viuo, vel si se mortuo nascatur, alterius horum casuum expressionem ad alterum trahi negans.

a l.j.C.de codicill.
b l.filio præterito.ff.de iniust.testa.
c Auth.ex causa & in corpore.C.de lib.præter.
d d l.j.C.de codicill.
e l.cōmodissimè.ff.de libe.& posth.

Ratio dubij.

Decisionis ratio, ex bono & æquo descendit, qua vbique mouemur, reiecto subtili iure, sequendam defuncti voluntatem [f], vt præsertim defendatur actus, qui superficie verborum nimis anxiè spectata, alioqui corrueret [g]. Et quoniam cum in omnibus [h], tum vel maximè in conditionibus [i], principem locum tenet testatoris voluntas, & dominatur [k]. Voluisse autem testantem, in hac specie vitæ quoque casum comprehendere, ex vi verborum, quibus vsus fuit, perspicuū mox faciā.
8 † Nec obstat Pomponij responsum [l], quoniam dici crebrò solet, testatorem illic casus *si se viuo, & si se mortuo*, pro diuersis habuisse. Hic non item, sed quia credebat defunctus cum testabatur, se breui moriturum, graui nimirū morbo laborans, temporis post mortem tantum meminit, in casum vitæ pari-
9 ter dispositurus, si se tandiu victurum sperasset [m]. † Atque hinc colligunt interpretes testamentum ab ægrotāte factum, sola conualescentia non reuocari. Licet in donatione causa mortis sit diuersum [n]. Qua de re alibi pluscula [o]. Sed cum hic sensus insolenter nimis ad vtranque constitutionem arioletur, & nostram nimis restringat, acutiorum iudicio iure, meritóque reiicitur [p], quid enim si quispiam bene valens ita testatus esset? Alij aliter, atque aliter, fortissimam hanc antinomiam dissoluere tētant, in variásque distracti sententias, maiorem in modum lancinant vtriusque legis verba: cum tamē nullus sit, qui rem acu (quod aiunt) planè tetigerit. Vt quod de mulieribus Plautus, idem quoque de eorum opinionibus verè dici posit.

Optima nulla potest eligi: Alia alia peior frater est.

Eas autem quoniam ex aliorum scriptis, abundè confutantur, referre operæpretium nobis visum non est, sed nostram tandem recitare sententiam, nimirum eam, quam verba legis significant, cum aliâs nihil sit tam absurdum, quod argutiis non extorqueatur.

Ratio decidendi.

Intellect. communis ad hanc l.

Testamentum non reuocatur cōualescentia.

Mulier vix nulla bona.

f l.iij.§.conditio.ff.de adi.leg.l.iij.C.de liber.præter.l.cum virum.vbi dixi.C.de fideicom.
g l.pater Seueriam.§.conditionum verba.ff.de cond.& demonstrat.l.si tibi pecuniam.ff.si cert.pet.
h l.si.in princ.C.de necess.seru.l.cum quæstio.C.de legat.
i l.in conditionibus.ff.de condit.& demonst.
k §.disponat.de nupt.coll.iiij.d.l.fin.d.l.in conditionibus.
l l.commodissimè.ff.de liber.& posthum.
m l.Titius.§.Lucius.& l.si ita.ff.de lib.& posthu.l.iij.C de inoffic.testa.
n l.non omnis.ff.si cert.peta.l.Senatus.§.j.ff.de don.cau.mort.
o DD.in d.l.non omnis.dixi in l.vbi ita.ff.de don.cau.mor.
p Cuma.Cast.Imol.& Ias.d.l.commodissimè.Fulg.& Ias.hic.

10 Dicendum † igitur institutionem præsertim conditionalem, ad casum omissum, qui expresse dissimilis sit, regulariter non produci [q], vt & in aliis prouisionibus receptum est [r]. Cum enim vnius casus expressio alterum excludat [s]: non est verisimile disponentem, de omisso cogitasse [t], rectè itaque Pomponius [v] respondit, posthumum suum hæredem, à testante commodissimè institui, siue se viuo, siue se mortuo nascatur: quia si alteruter casus omissus fuerit, eo natus rumpit testament

Noua declaratio l.cōmodissimè & legis nostræ.

Extensio quando ad casum omissum fiat.

q d.l.commodissimè.
r l.si extraneus.ff.de cond.cau.da.l.si cum dotem.ff.sol.matr.c.susceptū.de rescript.lib.vj.
s l.cum Prætor.ff.de iudic.l.maritus.C.de procur.
t l.si ita quis.§.fi.ff.de leg.ij.l.fi.C.de iis qui ve.ætat.
v d.l.commodissimè.

mētum, à cessante verò ratione excipitur ille casus, quo probabili aliqua coniectura deprehendimus testantem casum omissum excludere noluisse [x]: vt in eo responsum est, qui cum adhuc prægnantem neptem existimaret, quod in vtero neptis erat instituit: cum interim illa eodem die albescente Cœlo peperisset [y]. Et in vulgari substitutione dicimus, eam in vnum casum conceptam ad omissum protendi [z], transfundíque casum noluntatis (vt ita loquar) in casum impotentiæ [a]. Et ideo substitutio in casum si posthumus non nascatur concepta, effectum habet (præterquam contra matrem) si posthumus natus sit, & in pupillari ætate decedat [b]. Qua pariter ratione, in hac lege, si demus veram, communem interpretationem, dici potest, quoniam apparebat conditionem *se mortuo*, ab eo adiectam, qui se tunc moriturum credebat, cùm præter spem superuixerit, casum *se viuo* contineri [c]. Sed quia sicuti supra dixi, hic sensus diuinatorius est: Tenendum quod alibi docui [d], casum *si se viuo* non fuisse in hac specie, prorsus omissum: vtpote qui sub expresso satis comprehendatur; quippe dixerat testator, *Si filius intra decem menses, post mortem meā nascatur*. Particula autem *intra*, pro vsque accipitur, à dispositionis tempore sumēs initium [e], casus autem ille non censetur omissus, qui ex verbis etiam impropriè acceptis, comprehendi potest [f]. Vnde non mirum, si eo quoque casu, quo viuo testatore nascatur posthumus [g], cēseatur institutus. Atque ita quoque mihi visus est, hanc Antinomiam
11 nouissimè sedasse, Andreas † Alciatus [h], Iurisconsultorum seculi nostri doctissimus, ac præter egregiam optimarum literarum cognitionem, inter Legū professores præcipui nominis, qui nuper Papiæ, magno studiosorū præsertim ciuilium malo, III. Idus Ianuarias, diem vltimū obiit. Christus propitius sit illius manibus.

Vera huius legis interpretatio.

Dictionis Intra, natura.

12 Ecce autem † è transuerso peregregij (si diis placet) quorundam commentarij nuper prodierunt, quibus Alciati Corasiique sententia palàm damnatur. Cum tamen interim nihil afferant, quod vel tantillum illam impugnet. Quin & ipsimet ignauorum morem militum imitati, qui cùm verbis nō secus ac clamosæ mulieres digladiati fuerint: quamprimum manus sunt conserendæ, hosti se turpiter dedunt, fortissimis argumentis victi intra nostrum sese præsidium, recipere coguntur: ad hęc fere verba: *Putamus per illam orationem, si filius intra decem menses post mortem meam nascatur, &c. Filium etiam in vita natum institutum videri: cùm eo sermone, totum intermedium tempus, ex die dispositionis sumens initium, contineatur* [i]. Addunt & illi, ex pœna sua defendi posse, vtramque conceptionem, in specie legis nostræ, testamento scriptam fuisse: quod certè risu, ludóque maximè dignum, cordati quique lectores, qui videlicet non sint omnino naris obesæ, iudicabunt. Neque illorum rationes inculcabo, quæ sanè frigidiores sunt, & ineptiores, quā vt accuratè eas refellere, operæpretium existimem. Nam & superstitiosior meritò videri possem, si singulorum dicta tam anxiè inuestigarem, eorū præsertim, qui neque cœlum, neque terrā attingentes, nihil aliud quàm rerū vmbra consectantur.

Neotericorum peracuta si dijs placet opinio.

x l. Titius. §. Lucius. & l. si ita. ff. de lib. & posth. l. iij. C. de inoffic. testam. l. Clemens ff. de hæred. instit.
y d. §. Lucius.
z l. Gallus. §. & quid si tantum. ff. de lib. & posth.
a l. cum proponas. C. de hæred. instit.
b l. si. C. de institu. & substit.
c d. l. Titius. §. Lucius. ff. de libe. & posth.
d In l. post aditam. nu. xiij. C. de impuber.
e l. si ita fuerit. §. fi. ff. de ma. testa. l. si fic. ff. de verbo. sig.
f l. Diuus. ff. de vsu & habit.
g l. illud. ff. de acq. hæred. §. illud. de societa.
h lib. ij. de verb. sig.
i l. si ita fuerit. §. Labeo. ff. de man. testam.

INTRA

a INTRA DECEM MENSIVM SPA-
13 tium.] † Cur in pariendi tempore, iuris authores
decimi, magis quàm noni mensis meminerint [a],
præter alios in promptu causam esse, alibi proba-
ui [b], quia vt hoc seculo omnes exploratum habēt,
nono mense partum ædi, ita veteres decimo parere mulieres
credebant [c]. Vnde Plautus [d].
Tum illa quam compresserat,
Decimo post mense exacto peperit filium.
Et Salomon, decem mensium tempore coagulatus sum (in-
14 quit) in sanguinem ex sanguine hominis [e]. † Deinde Oui-
dius [f] causam hanc esse dicit. Cur Romulus annum decem
tantum mensium fecerit.
Quod satis est vtero matris dum prodeat infans,
Hoc anno statuit temporis esse satis.

Legitimũ pariendi tempus.

Annum cur decem mensium.

a l. Gallus. in princ. ff. de liber. & posthum. & hic cum similib.
b lib. ij. Miscell. c. xxj.
c Aristotel. lib. de natur. animal. vij.
d Plaut. in Cistellaria.
e Sapientiæ vij.
f Ouid. lib. j. Fast.

b ¶ POST MORTEM MEAM FVERINT AEDI-
15 ti.] † Qui significantissimè posthumi dicuntur, quasi post-
humationem patris nati [a]. Vt & Plautus aperit [b].
Qui post mediam ætatem ducit vxorem domum,
Si eam senex intra annum prægnantem fortuito fecerit:
Quid dubitas quin sit paratum nomen puero Posthumus?
Non tamen negauerim, eum quoque posthumum dici, qui
post conditum testamentum, viuo adhuc testante nascitur [c].
Cæterum vt putant interpretes [d], impropriè: vnde inquiunt
in legibus municipij, quibus verba propriè accipi debent [e]:
non reperiretur hæc significatio [f]. Quod ego verum nun-
quam putaui, siquidem in tutoris datione [g], nedum exhære-
datione [h], perquàm rigidè, ac strictè, verborum proprietati
seruiamus, & tamen si vel posthumus exhæredetur, vel de-
tur tutor posthumo, vtroque casu continebitur, qui viuo te-
statore natus est [i]. Quocirca in quibuscunque legum restan-
tiúmve dispositionibus, si non in diuersum nos vrgeat ratio,
posthumorū verbo, eos venire quoque intelligam, qui post
factum testamētum, in vita nascuntur [k]. Posthumorum quo-
que loco habentur, qui post testamentum arrogati sunt [l]. Et
eorum exemplo, qui condito testamento, natalibus sunt re-
stituti, seu vt vulgò loquimur legitimati [m]. Quibus ideo per
præteritionem apertam esse fenestram irritandi patris testa-
mentum, tam ciuili quàm Prætoria lege, Iuniores alibi do-
cent [n]. Cum lex dicat, eos à verè legitimis non differre [o].

Posthumus quis propriè.

Opinio cōmunis improbata.

Posthumi impropriè accepti.

a l. iij. in prin. vers. posthumos. ff. de iniust. test. l. nomen. ff. de verbor. sig.
b Plautus in Aulularia.
c d. l. iij. §. posthumos.
d In rubr. ff. de lib. & posthu. & in Rub. huius tit.
e l. iij. §. hæc verba. ff. de neg. gest.
f Bar. l. Gallus. in prin. ff. de lib. & posthum.
g l. quod si nepotes. ff. de test. tutel.
h l. j. §. j. ff. de vent. in poss. mitt.
i l. si ita quis. §. fi. ff. de testam. tutel. l. iij. §. pe. ff. de iniust. testa.
k l. iij. §. posthumos. ff. de iniust. testa.
l l. filius à patre. §. j. ff. de liber. & posth. glo. in rub. huius tituli.
m d. l. filius à patre. vbi Bald.
n In rub. ff. de libe. & posth.
o §. sit igitur. quib. mod. natur. effic. leg. §. reliquum. quib. mod. nat. effic. sui. coll. vij.

c ¶ IVRGIVM ANTIQVIS INTERPRETATO-
16 ribus legum exortum est.] † Non est nouum altercare inter
se interpretes, aliúdque quibusdam, & aliud aliis, in eadem spe-
cie videri. Cum & ipsi iuris authores inuicem sæpe dissen-
tiant. Nam & Antistius, Labeo, & Atteius Capito, diuersas
sectas fecerunt. Labeonis quoque partes secuti sunt Nerua,
Proculus, & Pegasus. Capitonis verò, vterque Sabinus, ni-
mirum Massurius, & Cœlius, præterea Cassius, Lōginus, &
Priscus Iabolenus [p].

p l. ij. §. post hos quoque Tubero. ff. de orig. iur.

d ¶ AN VIDEANTVR.] Filij, scilicet in vita nati.
e ¶ NON CONTINERI TESTAMENTO, ET
hoc ruptum facere.] Quod enim in liberis iam natis dictum
est,

Præteritio ne posthumi quomodo rumpatur testamentum.

est, vt institui debeant, vel exhæredari, alioqui nullum sit te-
stamentum [a]: in posthumis quoque, hoc est, nondum natis
tempore testamenti recipitur [b]. Quanuis in hoc potissimum
differant, quòd illi præteriti ab initio [c], hi non nisi secuta na-
tiuitate [d], rumpant testamentum. Quippe iniquum esset nō-
dum natos ruptionem ab ipso principio inducere: Cum pos-
sit partus, vel mortuus nasci, vel prodigiosus, quibus casibus
non rumpuntur patris testamenta [e]. Vt enim non videntur
vnquam nati, qui mortui nascuntur [f]: Ita ex filijs non pos-
sunt censeri qui monstrosè, aut predigiosè æditi sunt [g]. Por-

Posthumus an exhæredari possit.

17 rò † autem, licet iam natorum liberorum exemplo, posthu-
mi nequeant silentio præteriri [h]: eos tamen exhæredari pos-
se, leges consentiunt [i]. Quod cum durè nimis constitutum
esset, plerique omnes fatentur correctum noua lege Iustinia-
ni [k], qua vetantur parentes, præterquam quatuordecim cau-
sis, filios exhæredes facere, in non natum autem ingratitudi-
nis causa cadere nulla potest [l]. Sed tamen considerādum est,
quòd nec iure veteri quidem, nisi certis de causis, filius pater-
na successione submoueri poterat [m]. Quocirca puto nullo
iure posthumum exhæredari potuisse. Quantum ad effe-
ctum arcendi eum successione patris, cur enim debita sibi
portione, nihil tale merentem, priuaret lex? quæ sancta, iusta,
& honesta esse debet [o]? Quantum verò ad effectum, vt me-
ro iure conseruetur testamentum, quod alioqui præteritione
rueret, eiusmodi exhæredationem valere, non immeritò re-
sponsum est [p]. Vt enim iniustum est posthumum, cui nulla
ingratitudinis nota impingi potest, paternis bonis prorsus ar-
ceri [q]. Ita maximè iniquum, cogi partem velit, nolit, posthu-
mum instituere, quem ex se fortè genitum diffidebat, aut alio
nomine molestè tulisset, successorem sibi facere [r]. Verū quia
sine causa odio fortasse matris, posthumus exhæres scriptus
comperietur: nec est æquum alieno quempiam odio præ-
grauari [s], aut sine culpa, nulláque subsistente causa puniri [t] po-
terit inofficiosi quærela, testamentum expugnare [v]. Atque ita
mihi videtur totam hanc controuersiam celeberrimorum
DD. diremisse [x].

Noua opinio.

f ¶FREQVENTISSIMAS LEGES POSVIMVS,
18 testatorum voluntates adiuuantes.] † Frequentes sanè leges
æditæ sunt, ad conseruanda testantium iudicia: nam eò sem-
per spectarūt iuris authores, de vltimis dispositionibus agen-
tes, vt dominaretur in omnibus testatorum voluntas [a], vicé-
que legis modis omnibus seruaretur [b], veluti regina, & prin-
cipem locum tenens [c], cuius ideo se vestigia iugiter sequi, lex
profitetur [d]. Reipublicæ quippe expedit, suprema hominum
iudicia exitum habere [e]. Quando nihil aliud magis homini-
bus deberi possit, quàm vt moribundis libera sit de rebus suis
disponendi facultas [f]. Vt non immeritò M. Antonium in-
cessat Cicero [g], quòd Cæsaris testamentum fecisset irritum,
quo in priuatis actis, firmius, stabiliúsque nihil esse debet. Re-
ctè igitur Papinianus respondit [h], compellendos hæredes, &
Principis, & Pontificis authoritate, ad obsequium supremæ
voluntatis. A' quibus nec Pontifiej abhorrent, censentes per

Voluntas testantis vbique spectanda.

a l. inter cætera. ff. de lib. & posth.
b §. posthumi. de exhared. libero.
c d. l. inter cætera.
d l. ij. §. ex his. ff. de iniust. testa.
e l. ij. & l. iij. hoc tit.
f l. qui mortui. ff. de verb. sig.
g l. non sunt liberi. ff. de stat. hom.
h l. ij. ff. de iniust. testa. §. posthumi. de exhared. libero.
i l. posthumo. C. de bonor. poss. contr. tab. l. maximum. in fin. C. de liber. præter.
k §. aliud. §. causas. vt cum de app. coll. viij.
l l. si quis in suo. §. legis. C. de inoffi. testam.
m l. cum ratio. ff. de portio. quæ lib. damna. conced.
n d. l. si quis in suo. § legis.
o c. erit autem lex. iiij. dist.
p l. posthumo. C. de bo. poss. contr. tab. l. maximum. in fi. C. de lib. præter.
q d. §. legis.
r l. non vsque. ff. si quis à parent.
s l. paterfamilias ff. de hæred. instit.
t c. sine culpa. de reg. iur. in vj.
v d. l. si quis in suo §. legis.
x Fulg. Castrens. d. l. si quis in suo. §. legis. Deci. d. l. posthumo. nu. vj. in fi.
a l. cum quæstio ad fi. C. de legat.
b §. disponat. de nupt. coll. iiij. c. vltima voluntas. xiij. q. ij.
c l. in conditionibus ff. de condit. & demonstr.
d l. fi. C. de necess. ser.
e l. vel negare. ff. quemad. testam. aper.
f l. j. C. de sac. sanct. eccles.
g Cicero ij. Philipp.
h l. hæreditas etiam. ff. de petit. hær.

Episcopos diligenter prouidendum, vt voluntates defuncto-
19 rum impleantur [i]. Quæ tamen omnia in ea testatoris † vo-
luntate recipienda sunt, quæ neque contra leges, neque con-
tra bonos mores, quicquã inducit [k]. Reiicit quippe lex ine-
ptas, turpésque defunctorum voluntates [l]. Quid enim si con-
tra edictum Iesu Christi, nonnihil fieri testator iussisset [m]?
aut reliquias suas in mare abiicere [n]? aliud've quicquam con
tra pietatem, aut honestatem [o]? Et nemo mentis compos di-
xerit, testãtis tum voluntatem sequendam [p]: vt nec eam quæ
suis partibus, hoc est, solennibus additis à lege ciuili munita
non est [q]. Nemo quippe valet disponendo efficere, ne leges in
suo testamento locum habeant [r].

Testatoris inepta voluntas reiicienda.

g ¶ RVPTVM FIERI TESTAMENTVM VI-
deatur.] Cùm neutro casu præteritus sit posthumus, licet
enim collata post mortem tantum institutio videatur, quòd
eius tantum temporis testator apertè meminerit: quia tamen
verbis antecedens quoque tempus complectentibus, testator
vsus est: nempè *intra decem menses*: filius in vita natus præteri-
tus dici non potest.

Quánam autem ratione lex induxerit, vt filij sui præteritio-
20 ne, † nullum ipso iure sit testamentum, nondum planè con-
stat. Putauerunt tamen legum coryphæi [a], quod cum filij sui
bonorum patris viuentis, quodammodo domini cẽseantur [b]:
& ideo Menedemus ille Terentianus, Cliniam filium suum,
participem, hoc est condominium dixerit.

Præteritione cur annulletur testamentum.

Nec fas esse vllã me voluptate hîc frui, nisi vbi ille huc saluus redierit,
meus particeps.

Non posit pater alium à filio hæredem, hoc est, dominum [d]
facere. Nec prius filium suum antiquo illo suo, & naturali
dominio priuet [e], neque enim possunt pro solido, duo vel do
mini, vel hæredes, eiusdem patrimonij existere [f]. Quæ ratio
cum in emancipatis cesset, qui sui non sunt [g]: Item in liberis
quibuscunque respectu matris, quæ suos hæredes non ha-
bet [h]: nec pater emancipatos [i], nec mater filios [k], aut hære-
des instituere, aut exhæredare necessum habet.

Sed si vera esset hæc ratio, filio præterito viuo patre dece-
dente, contra Pauli responsum [l], conualesceret testamentum,
cessante nimirum dominij post mortem patris continuatio-
ne, duorum've hæredum, & dominorum concursu [m]. Rur-
sus si filius in potestate, à primo gradu sit exhæredatus, & à
secundo præteritus, posterior gradus, quasi ab initio nullus
est [n]. Cum tamen à primo sublata fuerit, per exhæredationẽ
continuatio dominij [o]. Est enim exhæredare, succedendi iu-
re, & hæreditatis dominio aliquem priuare [p]. Præterea satis
habet pater, si filium in legitima instituat [q]. Quinimo iure no
uo, etiam si multo minus legitima relinquat, veluti quinque
solidos [r], atque adeò numum vnum, vel obolum [s], abundè pa
ter, quantum ad effectum testamenti sibi consulit, cùm salua
sit via filio agendi ad supplementum [t]. In eo autem quod hæ
reditatis residuum est, pater potest extraneum instituere, ne-
que filium exhæredare obstringitur [v]: cùm tamen respectu
eorum, etiam bonorum, dicatur in filium, dominium conti-
nuar

Ratio communis reiecta.

Exhæredare quid.

i c. nos quidem in fi. c. tua. c. Ioannes. de test. am.
k l. si quis inquilinos. §. fi. ff. de leg. j. l. si quis eum. ff. de cond. & demonst.
l l. seruo alieno. §. fi. ff. de leg. j.
m l. conditiones. ij. vbi Accurs. ff. de cond. & instit.
n l. quidam in suo. ff. illo tit.
o l. filius. illo tit.
p l. at si quis. §. denique. ff. de relig.
q l. inter cætera. ff. de lib. & posth. l. hac consultissima. C. de testa.
r l. nemo potest. ff. de leg. j.

a Bar. Bald. & Imol. l. in suis. ff. de lib. & posthu. Bart. l. pater filium. in rep. & in lect. ff. de inoff. test. a.
b l. in suis. ff. de lib. & posth. §. sui autem. de hæred. qual.
c In Heautontimoru.
d §. pro hærede. de hæred. quali. & differ.
e Bart. d. l. in suis.
f l. si vt certo. §. si duobus. ff. commo. l. quod contra. §. fi. ff. de reg. iur.
g §. emancipati. de hæred. quæ ab intest.
h l. illud. §. ad testamenta. ff. de bon. poss. cont. tab.
i §. emancipatos. de exhæred. libero.
k §. fi. illo tit. in instit.
l l. si filius qui. ff. de lib. & posth.
m l. milites agrum. ff. de re milit. l. adigere. §. quamuis. ff. de iur. patron.
n l. si à primo. & l. si posthumus in prin. ff. de lib. & posth.
o l. si certarum. §. si eodem. ff. de test. milit.
p §. pro hærede. de hæred. qualit. & diff. Bar. l. quidam cum filium. ff. de verbor. oblig.
q l. Papinianus. §. quoniam. ff. de inoff. testa. l. cum quæritur. C. illo tit.
r Accurs. l. ij. §. sed vtrum. vbi Bart. ff. de minor.
s Accurs. §. cæterum. vt cum de appell. cog. coll. viij.
t l. omnimodo. C. de inoff. testa.
v l. suus quoque. §. fin. ff. de hæred. instit.

21 nuari [x]. Neque † verò iuuerit, hanc rationem, quod illi proponebant, duos non posse simul, & pro solido, eiusdem rei dominos, aut hæredes esse [y]. Nam hoc in dominio vero, & proprio obtinet [z]. Alioqui nihil repugnat, quominus duo domini sint insolidum eiusdem rei. Vnus communi, naturaliq́ iure & proprio, alter verò singulari quadam legis interpretatione [a], vt in coniugibus videre licet, è quibus mulier, naturalis, veráq́ domina, rei dotalis cōstante etiam matrimonio, permanet [b]. Maritus verò legis tantum interpretatione, dominus existimatur [c]: vt & nobis semper visum est, licet econtrario DD. ratiocinentur, quorum ego sententiam alibi satis, abundéq́ confutaui, vt eadem hîc repetere, & inculcare, hominis esse existimem otio suo, & lectoris patientia abutentis. Sed redeat illuc sermo noster, vnde defluxit.

Duo domini quādoque pro solido.

Ratio communis.

Alij rationem petendam putant [d] ex naturali, communique parentum voto in liberos [e], quod cum veluti lex quædam tacita, liberis parentum hæreditatem adiiciat, quasi ad debitam successionem eos vocando [f]. (Quæcunque enim parentes acquirunt, liberis ex voto parant [g]) vix sibi persuadet, lex patrem velle debita successione filium priuare, nisi id nominatim, certóq́ & determinato iudicio faciat [h]. Verùm neque hæc ratio mihi probari potest: siquidem non patris modo, sed & matris, naturæ simul & commune parentum votum, liberis hæreditatem deferat [i], & tamen matris præteritione non annullari mero iure testamentū constat [k]. In emancipatis præterea, qui sola ciuili lege incogniti sunt [l]: naturalis parentum affectus neutiquam cessat: cum ratio naturæ, nulla ciuili constitutione possit adumbrari [m], & tamen à patre silentio præteriri possunt [n].

Noua ratio.

22 Ego † verò rationem, cur præteritione lex testamentum annullet, palàm esse video, quia lex induxit pro forma; vt liberi instituantur, vel exhæredentur [o]. Forma autem non seruata, actum ipso iure corruere notissimi iuris est [p]. At cur lex ciuilis eam dederit formam? In causa esse puto suitatem, quæ tota ex patria potestate proficiscitur, continuationémq́ dominij, & successionis necessitatem ipso iure inducit [q]. Sibi ipsis enim ij hæredes videntur quodammodo succedere, qui viuente patre domini credebantur [r]. Vnde & sui appellati: quasi suiipsius hæredes [s]. Hanc autem successionem, quam non lex modo ciuilis, sed & natura ipsa filiisfamiliâs adiiciebat [t]: ad propria penè bona eos vocādo [v]: noluit ius nostrum temerè per partem auferri posse. Sed eo tantum casu quo filius ipse naturam quoque violasset, patrem grauiter offendens, ex causis nimirum in Nouella lege expressis [x]. Cæterū vix credibile lex ciuilis putauit, tā impium filium reperiri [y]. Quocirca ea de re patrem, cum primis certo iudicio queri voluit [z], vt si se tam iniquè tractatum à filio sentiret, eum nominatim exhæredaret [a]. Alioqui si vel nullam exprimeret causam, vel falsam subiiceret, quasi non sanæ mentis, malignè contra sanguinem suum inferre iudicium existimaretur [b]. Nempe tentans hoc nomine filium debita sibi successione priuare, & ad extremam paupertatem traducere [c]. In cuius

x l.in suis.ff.de lib.& posth.

y l.si vt certo.§.si duobus.ff.commo. l.quod contra.§.fi.ff.de reg.iur.

z l.hæreditate.§.pater.ff.de castr.pecul.d.§ si duobus.

a l.in bello.§.si quis seruum.ff.de capt.

b l.in rebus.C.de iur.dot.

c l.duce ancillam.C.de rei vend.§.j.quib.alien.lic.

d Cuma.& Cast.l.si filius qui.ff.de lib.& posthum.Fulg.& Roman.l.posthumo.C.de contra tab.

e l.scripto.in fi.ff.vnd.lib.

f l.& quia.ff.pro soc.l.cum ratio.ff.de portio.quæ lib.da.conced.

g l.nihil.in prin.ff.de bon.libert.

h l.j.& ij.ff.de libe.& posth.l.sub conditione.ff.de bon.poss.contr.tab.

i d.l.scripto.in fi.

k §.fi.de exhæred.lib.

l §.emancipati.de hæred.quæ ab intest.

m l.ij.§.fi.ff.de vsufr.ea.rer.quæ vsu cons.

n §.emancipatos de exhæred.lib.

o l.inter cætera.ff.de lib.& posth.§.sed & hæc quidem.de exhæred.lib.

p l.cum ij.§.si prætor.ff.de transact.l.si vnus.C.de testam.c.maiores.de baptis.

q l.in suis.ff.de lib.& posthu.§.sui autem de hæred.qual.

r d.l.in suis.

s l.cum ratio.ff.de portio.quæ lib.damna.conced.

t l.scripto.in fi.ff.vnd.lib.c.ius naturale.j.dist.

v l.& quia.ff.pro soc.d.l.cū ratio.

x §.aliud quoque vt cum de appell.cog.coll.vij.

y l.cum qui probabilem.C.de episc.& cler.c.afferte.de præsump.

z l.sub conditione.ff.de bon.possess.contr.tab.

a l.j.l.ij.& l.inter cætera.ff.de lib.& posth.

b l.ij.& l.iiij.ff.de inoffic.testa.§.j.illo tit.

c d.l.cum ratio.ad prin.ff.de portio.quæ lib.

rei pœnã, vt in eo maximè puniatur pater, in quo deliquit [d]:
si silentio prætereatur, filius ipso iure testamẽtum annullat [e].
Vnde nec obstat quod de matre, & emancipatis supra indu-
ctum est [f], mater enim suos hæredes non habet [g]. Et emanci-
pati incogniti sunt lege ciuili [h], quæ hanc formam instituen-
di, vel exhæredandi liberos introduxit [i].
h ¶NEQVE POENAM PATIATVR PRAETE-
ritionis.] Quæ est, vt nullius momenti sit testamentum [a].
Hinc autem obserua, annullationem actus, pœnam dici.
23 Quod † tamen DD. Interpretantur, vbi vel odio personæ [b], *Annullatio actus an sit pœna.*
vel ratione prohibitionis [c], actus fieret inutilis, non etiam si
propter defectum formæ, aut etiam fauorem alterius, puta
minoris, mulierisve, irritaretur actus [d], ne quod in eius gra-
tiam introductum est, in eius odium detorqueatur [e]. Quæ
declaratio cum primis confutatur apertè, ex Vlpiani [f], Sym-
machiq; Papæ [g] constitutionibus, in quibus odio personæ,
nimirum corrumpentis delatorem, & sine causa res Ecclesiæ
distrahentis, actus inutiles fiunt: nec tamen irritatio eiusmo-
di pœna dicitur. Contrà verò Iustinianus [h] annullationem
testamenti, ob neglectam institutionis filiorum formam, pœ-
nam præteritionis appellat. Putauerim igitur, quod non vno *Noua declaratio.*
in loco docui, annullationem actus, nullo respectu, pœnam
propriè dici posse, nisi quatenus ad coertionem maleficij fie-
24 ret, cùm enim † pœna noxæ, hoc est, delicti [i], vindictam de- *Pœna quæ & cur sic dicta.*
signet [k]; & à puniendo, siue vt alij malunt, à pendendo dicta
sit; ea tantum appellari propriè pœna potest, quæ crimen vl-
ciscendo, vel corporis cruciatum, vel iuris patrimonij nostri
diminutionem irrogat [l]: nam & dici solet, nullam esse pœ-
nam, vbi delictum non est [m], nec omnis priuatio iuris cense-
ri debet pœna, nisi propter crimen infligatur [n]. Huc accedit,
25 quod decretum † irritans, quantum ad actus nullitatem, af- *Decreti irritantis effectus.*
ficit ignorantes [o], non etiam quantum ad pœnam, scientibus
duntaxat à lege præparatam [p]. Quod autem nullitatẽ actus,
in iure nostro pœnam dici, quandoque legimus [q]; lata qua-
dam, & impropria significatione, ex supradictis constat acci-
piendum esse [r]. Quod & alibi tradidimus [s].
i ¶QVI SVOS FILIOS NON PRAETERIIT.]
Rem enim quæ culpa caret (Si nulla præsertim subsit cau-
sa) in damnum vocari non conuenit [v].

d l. moris. ff. de pœn.
e l. inter cætera. ff. de lib. & posth. & hac l. in fine cum simil.
f §. emancipatos. & §. fi. de exhær. lib.
g l. illud. §. ad testamenta. ff. de cont. tab.
h §. emancipati. de hæredib. quæ ab intest.
i d. l. inter cætera.
a l. inter cætera. ff. de lib. & posthu.
b l. turpia. in princip. vbi DD. ff. de leg. j.
c l. Senatus. ff. de contr. emp. c. si religiosus. de elect. in vj.
d l. cius qui. versic. planè. ff. de iur. fisc. c. si quis presbyterorum. de reb. eccles.
e l. quod fauore. C. de legib.
f d. l. eius qui.
g d. c. si quis.
h hac l.
i l. plebs. §. fi. ff. de verb. sig.
k l. aliud est fraus. ff. eo tit.
l l. si quis fortè. §. fi. ff. de pœn. Accurs. in rub. eo tit.
m l. sancimus. C. de pœn.
n l. testamento Centurio. §. fin. ff. de milit. test. Accurs. & Bal. l. fin. C. de bon. liberto.
o c. j. versic. adiiciebatur. de concess. præb. in vj. c. dudum. c. pen. de præb. eo. lib.
p l. j. ff. de decret. ab ord. fac. c. a. j. de constit.
q d. l. senatus. d. l. fi. d. c. si religiosus.
r Innoc. c. si verò. de sent. excom. Io. And. c. fi. de elect. in vj.
s iij. parte tract. sacerd. tit. de mãd.
t c. sine culpa. de reg. iur. in vj.
v c. j. de constitution.

Hæc habui candide Lector, quæ mihi notatu digna in hanc Iu-
stiniani constitutionem visa fuere: nunc verò Colopho-
nem huius operis adijcere volui, tractatum ve-
teris illius quæstionis, Quando conce-
pta in vnum casum dispositio
ad omissum protra-
hatur.

* * *

SVM

SVMMAE RERVM IN HOC COMPENDIO TRACTATARVM.

1 *Prouisio facta in vnum casum, quando ad alium protrahatur.*
2 *Casus similis, & dissimilis.*
3 *Extensio quando ad casum omissum fiat.*
4 *Legitimati quando ex substitutione vocentur.*
5 *Conditio voluntaria, & necessaria.*
6 *Noua huius articuli declaratio.*
7 *Expositus §. sicut. l. si fideicommissa.*
8 *Declarata l. fin. C. de posthu.*
9 *Dictionis intra, natura.*
10 *Alciati laus, & authoritas.*

Prouisio quando ad casum omissu extendatur. Prouisio pura.

1 QVEMADMODVM in actionibus hominum, nempe in contractibus, & vltimis voluntatibus, fieri possit extensio ad casum † omissum, vetus est quæstio, in qua creberrimè dici solet [a], prouisionem purè conceptam, ad omissum casum non protendi, sed eum casum relinqui dispositioni iuris communis [b]. Cum in dubio verbis standum sit [c], nec aliud quis sensisse existimetur, quàm quod verbis expressit [d]. Eóque factum volunt, vt qui filiis tutores dedit, ei dedisse non censeatur, quem se habere ignorabat [e]. Excipitur ille casus, vbi verisimiliter appareret, disponentem voluisse, præteritum casum comprehendere. De quo satis constare dicitur, si id quod omissum est, vel ex natura actus [g], vel ex antecedēte necessario [h], aut alia ratione, virtute expressi intelligi potest [i]: Veluti quia verbis impropriè saltem acceptis, comprætenderetur [k]. Idémq; si casus expresso similis esset, eiusdémq; effectus [l]. Similis autem ille casus existimatur, qui eadem, vel maiori ratione nititur [m].

Prouisio conditionalis.

2 Porrò autem, vbi prouisio conditionalis esset, ad casum † expresso dissimilem, nunquam extenditur [n]. Cum de eo casu non sit verisimile, disponentem cogitasse [o], sed nec ad casum similem, si conditio spontanea sit, seu voluntaria. Cum præcisè & ad vnguem debeat seruari, ac proindè non sufficiat eam impleri per æquipollens [p], nisi fortè non posset impleri, eo modo quo testator disposuit [q]. Quo casu de facto, adimpleri conditionem satis est [r]; Veluti si testator sacerdotem grauet restituere, si sine filiis decesserit. Cum enim aduersus Pannucij suasionem [s], Sacerdos pontificia lege, vxorem ducere prohibeatur; de filiis naturalibus, & legitimis, fideicommissum intelligi nō poterit. Et ideo de adoptiuis [t], vel (si monachus sit) de cœnobio intelligetur [v].

Conditio quæ non potest impleri vt est expressa.

3 Alio item casu fatentur [x], vltroneam conditionem, ad similem † casum protendi, quando scilicet actus exæquaretur à lege, subrogaretúrq; per omnia illi quem testator expressit,

a Bartol. & cæteri. l. Gallus. §. & quid si tantum. ff. de lib. & posth.
b l. ... extraneum. ff. de cond. cau. dat. l. si eum dotem. ff. solut. mat. c. susceptum. de rescript. in 6.
c l. 3. §. ... qui nauem. ff. de exercit.
d l. non aliter. ff. de leg. 3.
e l. si ... §. ... ff. de testa. tutel.
f l. ... cum vulg. ff. de lib. & posth.
g ... illud. de societa.
h l. illud. ff. de acquir. hæred.
i l. cuicunque. §. pe. ff. de institor.
k l. Diuus. ff. de vsu & habita.
l l. si. §. fi. ff. mandati.
m l. non solum. §. qui primipilum. ff. de excus. tutor. Bald. ... coll. ... C. de sacrosanct. eccl.
n l. cōmodissime. ff. de lib. & posth. d. l. si cum dotem. ff. sol. matr.
o l. si ita quis. §. pe. ff. de leg. 3. l. fi. C. de his qui ven. ætat.
p l. ... l. qui heredi. §. 3. ff. de cond. & demonst. l. seruum si heredi. in prin. ff. de fi... liber.
q l. ... ff. de vsufr. leg. l. ... ff. de admin. rer.
r l. mulier. §. 3. ff. de cond. inst.
s c. Nicæna. xxxi. dist.
t l. si quis posthumos. ff. de liber. & posthu. hæredibus. §. fi. ff. ad Trebell.
v §. sed & hoc præsenti. de sanctiss. episcop. coll. ix.
x DD. l. Gallus. §. & quid si tantum. ff. de lib. & posth.

Hæres & bonorum possessor.

vnde conditio de hærede in bonorum possessore (qui hæredis loco est[y], imò verò hæres legis interpretatione intelligitur[z]) Et hærede hæredis, qui & ipse hæres censetur[a], locum habebit[b]. Sic conditionem, *Si pupillo, vel furioso pecuniam dederim*, explesse videor, tutori vel curatori dando[c]. Hisque similia, quæ apud alios legenda relinquimus. Et quæ hanc interpretationem recipiunt, nisi in diuersum nos vrgeat coniectura. Quià inter casum subrogatum, & eum qui expressus est, aliqua sit differentia, quę disponentem verisimiliter retrahat.

Legitimati quando ex substitutione vocentur.

4 Vt in illa quæstione, *Si hæres meus decesserit sine filijs ex se † legitimè natis, vel ex legitimo matrimonio procreatis, Titium substituo.* Tūc enim constat, non tantum rescripto principis legitimatos, sed etiam per subsequentes nuptias excludi[d]. Quanuis enim interpretatione legis, filij eiusmodi legitimi sint[e]: Quia tamen testator naturam, non accidens spectauit[f]. Et ex qualitate adiecta verbo (quæ secundum verbi tempus regi debet[g]) palam fiat, originis tempore voluisse testantem legitimos nasci. Verius videtur, legitimatos etiam per sequens matrimoniū, conditionis defectum non inducere[h]. Nam & idem à Iustiniano responsum est[i], de ea conditione, *Si legitimæ ætatis erit*, vt qui veniam impetrauerit ætatis, non censeatur ei paruisse.

Denique, vbi coniectura deprehendi potest, ad omissum casum voluisse disponentem progredi, neque tam modum, quàm finem ipsum considerasse, voluntariam conditionem extendemus. Vt in eo qui posthumum instituit, *Si se mortuo nasceretur*, quod crederet se illa ægritudine moriturum: nam eo quoque casu censebitur instituisse, quo se viuo nascetur[k]. Verisimilis quippe mens testatoris est, vt idem sit in casu omisso[l].

Conditio necessaria.

5 Cæterum in conditione † necessaria, siue actum ipsum, siue effectum respiciat, generaliter traditum est, nō referre quid ex æquipollentibus fiat, ac ideo eiusmodi conditionem, ad similem casum porrigi[m]. Vnde relictum filiis à matre fideicōmissum, *Si morte patris, sui iuris effecti fuissent*: sequuta emancipatione, ex verisimili testatricis mente debetur[n]. Erat quippe effectui actus ea conditio necessaria, nempe vt filiis totum quæreretur, nihilque ad patrem spectaret[o]. Effectum autem quem matrem duntaxat respexisse verisimile est[p]: contigisse sufficit[q]. Idque sicut nonnulli putauerunt, vbi conditio illa *Si morte patris &c.* à matre, aut alio ascendente, adiecta esset[r]: Secus si ab extraneo[s]. Hic enim odio patris, ne quicquam omnino ad eum perueniret, conditionem intelligitur adiecisse, ideóque mors patris expectanda[t]. Mater verò, aut alius ascendens, magis creditur sub ea conditione legasse, vt liberis consuleret, quàm quod patrem odio habuerit[v]. Et hæc est summa eorum, quæ in hac quæstione commentatores nostri diffusiore apparatu docent[x]. Quæ profectò diligentius perspecta, parum cohærere videntur.

Noua declaratio.

6 Ego igitur salebrosum hunc † articulum, aliter quandoque finiui[y], vt pro regula tradamus, prouisionem in vno casu quoquomodo conceptam, siue purè, siue conditionaliter[a], & siue voluntaria[b] sit, siue necessaria[c] conditio, ad aliam non produci:

y l.j.ff. de bono.possess.§. quos autem. illo tit. in instit.
z l.j.§. bonorum.ff. ad Trebell. l. j. ff. de bon.poss. hæred. pet.
a l. paterfamiliás. ff. de vulg.
b DD. in d.§. & quid si tantum.
c l. si fundus. ff. de cond. & demōst.

d Bal. consil. cclxvj. vol. v. Alex. cons. v. vol. vj.
e c. tanta. qui fil. sint legit.
f l. si ita quis. §. fi. ff. de leg. ij.
g l. in delictu. §. si extraneus. cum vulg. ff. de noxalib.

h Bal. & Alex. vbi supra.
i l. fi. C. de iis qui ven. ætat. impet.

k l. fin. C. de posth. quam mox exposuimus.
l l. Clemens. ff. de hæred. instit. l. Titius. §. fi. ff. de libe. & posth.

m DD. l. Gallus. §. & quid si tantum. ff. de lib. & posth.
n l. mulier. §. j. ff. ad Trebell.

o l. si mater. C. de institutio.
p l. fi. C. de donat. quæ sub mod.
q l. eum seruus. ff. de verbo. obliga.
r d. l. mulier. §. j. d. l. si mater.
s l. fideicōmissa. §. si cui. vbi Cuma. ff. de leg. iij.
t d. §. si cui.

v d. l. mulier. §. j. d. l. si mater.

x in d. §. & quid si tantum.
y in l. post aditam. nu. xxij. C. de imp.
z l. si ita. §. pen. ff. de test. tut.
a l. cōmodissimè. ff. de lib. & posth.
b l. qui hæredi. §. j. ff. de condit. & demonst.
c l. si pater filium. ff. de vulg.

duci: sed omissum casum, ad iuris dispositionem referri [d]. Si quidem semper verum sit, alterius inclusione, alterum exclusum videri [e]. Nec alia mentis disponentis fuisse præsumatur, quàm quæ verbis significata est [f]. A' quibus ideo temerè non est recedendum [g]. Sed potius eorum significationi, in dubiis quàm maximè seruiendum [h].

Locus coniecturalis.

Hinc patet ad casum omissum fieri extensionem, quoties in eam sententiam nos vrget probabilis coniectura, à qua totus hic tractatus vim & robur accipit [i]. Et quo vno modo, pugnantia quęque populi Romani iura, submouenda sunt [k], veluti si casum certum testator expresßisset, quod eum tantum euenturum putaret: idem in omisso verisimiliter dispositurus, si de eo cogitasset. Qua ratione concepta in casum, *Si posthumus non nascatur*, Substitutio eum quoque casum complectitur (si non sit impedimento mater) quo natus sit posthumus, & in pupillari ætate decedat [l]. Et posthumus à matre, quæ in puerperio decesßit, censetur institutus, de quo tamen nulla prorsus mentio facta est [m]. Sic & relictum à matre fideicommissum filiis, *Si morte patris sui iuris efficerentur*: ad casum quo emancipatione sui iuris effecti sint, protenditur [n]. Et per contrarium, filij ex conditione emancipationis, hæreditatem aut rem donatam capiunt, † morte patris sui iuris effecti [o]. Nec Vlpiani verba repugnant [p]. Quæ DD. interpretantur [q], in extraneo loqui: qui (sicuti supra diximus) sic in odium patris disposuisse censetur. Aliud existimantes in matre, quæ non intelligitur odio mariti, eam conditionem adiecisse [r]. Sed cum hæc sententia nullam habeat probabilem differentiæ rationem: Et idem Vlpianus alibi [s] generaliter tradiderit, cedere diem emancipatione, qui morte patris cederet: vix est, vt eam probare posßim. Nam & quod interpretes [t] de odio comminiscuntur, nominatim illi constitutioni [v] contradicit, quæ refert mulierem facto diuortio, ita testatam fuisse, quo fit euidens, eam sic disposuisse, odio mariti.

Interpretatio. §. si cui. 7

Noua interpretatio. §. si cui.

Itaque mihi semper visum est, illis verbis, [x] *non videbitur defecisse conditio, sed & cum mors patri contingat, quasi extante conditione ad fideicommissum admittetur.* Vlpianum idem quod alibi [y] constituisse: nimirum emancipatione extitisse conditionem, cum hæc verba non deficere, idem quod existere non significent [z]. Cæterum impropriè, cum verè mors patri non contigerit. Vnde dixit [a], *non videbitur*, vt fictionem, improprietatem, & legis interpretationem notet, non etiam veritatem [b]. Et adiicit, *Sed & cum mors patri contingat, quasi extante, &c.* vt obiectionē tollat, dixisse nanque quispiam potuit, quo pacto extitisse conditionem dicemus, cum pater mortuus non sit? Et conditionum verba, præcisè, & ad vnguem impleri debeant [c]? Respondet Vlpianus, hoc quoque casu cum emancipatio sequuta est, mortem patri contigisse censeri [d], propter eundem effectum, qui ex vtroque actu sequitur [e]. Et ita benigna legis interpretatione, non propriè, ac proinde subiicit Vlpianus [f], *Quasi extante conditione filium ad fideicommissum admitti.* Et hic est verus eius constitutionis [g] sensus, in quo fortasse longior fui, quàm instituti mei ratio pateretur. Quod

sciam

d l. si cum dotem. ff. sol. matr. l. si extraneus. ff. de cond. caus. dat. c. susceptum. de rescript. in vj.
e l. cum Prætor. ff. de iud. l. maritus. C. de procur.
f l. Labeo. ff. de supp. leg. l. profexit. ff. qui & à quib.
g l. non aliter. ff. de leg. iij.
h l. j. §. si is qui. ff. de exercito.
i l. si C. de necess. ser.
k l. Titius. §. Lucius. ff. de liber. & posth. l. Clemens. C. de hæred. instit.
l l. si. C. de institutio.
m l. ij. C. de inoff. test.
n l. mulier. §. j. ff. ad Trebell.
o l. si mater. C. de institu. l. final. C. de donatio. quæ sub mod.
p l. fideicom. §. si cui. ff. de leg. iij.
q Cuma. d. §. si cui Dec. d. l. si mater.
r d. l. mulier. §. j.
s l. si ita. ff. quando dies leg. ced.
t In d. §. & quid si tantum.
v d. l. mulier. §. j.
x d. l. fideicommissa. §. si cui.
y d. l. mulier. §. j. d. l. si ita.
z l. ex facto. §. si quis autem. ff. ad Trebell.
a d. §. si cui.
b l. j. §. decessisse. ff. de vi & vi ar.
c l. Mænius l. qui heredi. ff. de cond. & demonst.
d l. si ita. ff. quando dies leg. ced.
e l. huiusmodi. §. cum ita. ff. de leg. j.
f d. §. si cui.
g d. §. si cui.

sciam celeberrimos etiam viros in eius interpretatione passim dubios, ancipitésque reddi. Sed illuc vnde abij recurro.

Prouisionem in vnum casum conceptam, ad omissum extendi diximus, si disponentis mens verisimiliter subest. Vt in eo responsum est, qui id quod in vtero neptis habebat, hæredem fecit. Cùm interim illa eodem die albescente Cœlo, ruri enixa esset [h]. Et in vulgari substitutione proditum, factam in vnum casum, ad omissum produci [i]. Casúmque (vt ita dicam) nolentiæ, in casum impotentiæ diffundi [k]. Sic & in infirmo, qui ægritudine illa se moriturum existimans, Posthumum quem non sperabat in lucem, nisi se mortuo venturũ, *Si se mortuo nasceretur*, instituit: hoc enim nihil oberit, quominus se quoque viuo natus, hæres sit [l].

Vulgaris substitutio.

Quæ interpretatio plerisque omnibus placet [m], nec ego in
8 se veram diffiteor [n], cæterum ad Iustinianæ + constitutionis verba [o] insolenter nimis mihi diuinare videtur. Quocirca magis, atque magis, arridet vetus nostra sententia: vt proditæ iam regulæ locus non sit, cum casus omnino omissus non est: vt potè qui sub verbis expresis, aliquo pacto comprehendi potest [p], veluti in proposita specie à Iustiniano [q], de eo qui ita testatus erat. *Si filius intra decem mensium spatium, post mortem*
9 *meam fuerit æditus, hæres esto.* Cum enim dictio + Intra, pro vsque accipiatur à tempore dispositionis sumens initium [r]: par est atque si dixisset testator, *Si vsque ad decem menses.* Quo posito, dubium non est, quin natus viuo testante, dicatur æditus ante decem menses, post mortem testatoris. Et huic interpre-
10 tationi mihi visus est adstipulari nouissimè + Andreas Alciatus, celeberrimi nominis Iurisconsultus [s], nec minus ob iuris prudentiæ studium, quàm ob absolutam omnium disciplinarum peritiam suspiciendus, cuius solius authoritas, ineptam quorundam vitilitigatorum calumniam satis, abundéque refellit: nam quorsum de illorum scriptis diffusius attinet disputare, qui neque literas, neque natare norunt?

Casus non omnino omissus.

Intra dictio.

Alciati laus et authoritas.

h l. Titius. §. Lucius. ff. de liber. & posth.
i l. Gallus. §. & quid si tantum. ff. de lib. & posth.
k l. fin. C. de institutio. l. cum proponas. C. de hæred. instit.
l l. si. C. de posth. vbi paulo ante diximus.
m Bar. & alij. d. l. si.
n l. Titius. §. Lucius. ff. de liber. & posth.
o d. l. si.
p l. illud. ff. de acq. hæred. §. illud. de societa. in instit.
q d. l. fin.
r l. si ita fuerit. ff. de manu. test. l. si sic. ff. de verb. sig.
s lib. ij. de verb. sig.

JOANNES CORASIVS TOLOSAS,
Iurisconsultus Tolosæ, pridie Idus Martias. 1549.

ENARRATIONES

IOANNIS CORASII TOLOSATIS IVRISCONSVLTI, IN LEGEM QVOTIES, CODICE DE REI VENDICATIONE.

SVMMAE RERVM.

1 *Dominium & obligatio, duo iuris capita.*
2 *Dominium quibus ex causis quæratur.*
3 *Venditio quando dominium transferat.*
4 *Dominium cur solo contractu non transferatur.*
5 *Species legis.*
6 *Patronus si variet, vter præsentatus præferetur*
7 *Prior tempore quando sit potior iure.*
8 *Argumentum à ratione legis.*
9 *Doctorum subauditio reiecta.*
10 *Vendi duobus an eadem res possit.*
11 *Exposita nouè l. venditor.*
12 *Lex quoties, an habeat locum in locatione.*
13 *Lex est de indubitabili.*
14 *Traditio ficta.*
15 *Constituti singulares effectus.*
16 *Dominium an sola voluntate perdatur.*
17 *Interpretum declaratio refutata.*
18 *Iurisiurandi virtus.*
19 *Obligatio, & hypotheca bonorum, quid operetur.*
20 *Possessionis verbum.*
21 *Pretium in venditione solutum oportet, aut fidem habitam.*
22 *Publiciana, pretij solutionem non desiderat.*
23 *Venditor non tenetur tradere emptori instrumenta.*
24 *Euictio quando detur emptori.*
25 *Titulus lucratiuus, & onerosus.*

DIOCLETIA. ET MAXIM. AA. & C C. Proculino.

QVOTIES [a] duobus [b] insolidum [c], prædium iure [d] distrahitur [e], manifesti iuris est [f], cum qui priori traditum est [g], in detinendo dominio [h] esse potiorem [i]. Si igitur antecedenti tempore, te possessionem [k] emisse [l], ac pretium exoluisse [m], apud præsidem prouinciæ probaueris [n],

obtentu non datorum instrumentorum[s], expelli te à possessione non patietur. Erit sanè in arbitrio tuo[t], pretium quod dedisti, cum vsuris[q] recipere[r], ita tamen vt perceptorum fructuum, & sumptuum, ratio habeatur[s]. Cùm & si ex causa donationis[t], vtrique dominium rei vendicetis, eum cui priori possessio soli tradita est, haberi potiorem conuenit.

1 *BLIGATIO, † & dominium, duo sunt praecipua iuris ciuilis capita, ad quae caetera propemodum omnia quae sunt in legibus, referuntur. Obligatio ex contractu nascitur, vel ex maleficio, vel proprio quodam iure (inquit Vlpianus[a]) ex varijs figuris causarum, hoc est, quasi ex contractu, aut quasi ex maleficio[b]. Dominium verò neque ex contractu, neque ex maleficio, neque ex varijs illis causarum figuris descēdit: sed certis alijs modis, à nostris Iuris authoribus alibi plenissimè digestis[c]. Quorum praecipuus, vetustissimusq; est, per naturalem ipsius rei apprehensionem[d], dicente antiqua illa lege,* Quicquid calcauerit pes tuus, tuum erit[e]. *Quae per corporalem apprehensae rei translationem fit, rem videlicet corpoream (nam iuris incorporei,*
2 *nulla est † traditio[f]) de manu domini, aut eius qui loco domini est, in manū alterius transferendo[g]. Per quam traditionem dominium accipienti proculdubio quaeritur[h], si tamen venditio, aut alia iusta causa ad dominij translationem idonea praecedat[i]. Quanuis non oporteat eam veram esse, sed sufficiat contrahentium opinione veram existimari[k]. Cum autem plus iuris non possimus in alios transferre, quàm habeamus ipsi[l]: vt dominij translationem operetur traditio, illud quoque lex desiderat, à domino profectam esse traditionem[m]: aut ab alio nomine domini[n]. Et eo quidem, cui bonorum suorum alienatio iure non sit interdicta[o]. Nam impubes, furiosus, & alij id genus, domini quidem sunt[p]: caeterùm quoniam certis ex causis alienare prohibentur: Dominium quoquomodo disponant, nullatenus transferunt[q]. Neque nouum est, eum qui dominus est, alienare minimè posse[r]. Facta tamen à non domino traditio, ex causa quae translationi dominij suapte natura sufficit, causam praebet vsucapiendi[s]. Qua de re scriptores alibi diffusè[t].*
3 *† Denique receptum est in venditione, non aliter rei venditae, atq; adeò traditae, dominium transferri, quàm si pretium exsolutum sit, aut pretij nomine habita fides[v]. Quod & ad caeteros omnes contractus, etiam innominatos D D. protrahunt[x]. Vnde si pignus reddiderit creditor, quasi cominus pecuniam recepturus: & ita pecuniae fide non adhibita, durat adhuc causa pignoris[y]. Et in contractu*

obligatio & dominium duo iuris capita.

Traditio rei naturalis.

Dominiū quādo traditione transferatur.

Ex vendi tione quomodo dominium transferatur.

a l.j.in prin.ff.de actio.& oblig.
b var.d.l.j.
c l.j.& tot.tit.ff.de acq.rer.domin. & tot.tit.de rer.diuis.in inst.
d l.j.in prin.ff.de acq.poss.
e Iosue.j. & xiiij. Deuteron. xj. Accurs.in d.l.j.ff.de acq.poss.
f l.seruum.§.j.ff.de acq.re.do.l.quoties.ff.de seruitutib.
g l.traditio.& l.ea qua.ff.de acqu.rer.dom.
h l.traditionibus.C.de pact.§.per traditionem.de rer.diuis.
i l.nunquam nuda.ff.de acqu.rer.dom.
k l.ij.§.circa.ff.de dol.excep.tot.tit.ff.de cōd.ind. Accurs.d.l.nunquam.
l l.si filius.C.de donat.l.nemo plus.ff.de reg.iur.
m l.traditio.ff.de acq.rer.dom.
n §.venditae.in fi.de rer.diuis.
o l.is cui.ff.de verb.obliga.l.pupillus.ff.de auth.tuto.
p l.j.§.fi.ff.de reb.eo.
q l.j.ff.de cur.furios.§.j.de aut.tuto.
r §.j.quib.alie.lic.
s l.clauibus.ff.de contr.emp.
t Alex.l.Pomponius.§.si iussu.ff.de acq.poss.in fi.
v l.quod vendidi.ff.de cont.emp.§.venditae.de rer.diuis.
x Accurs.& Bart.l.si seruus.§.fi.ff.de fur. Accurs.l.cum proponas.C.de dol.
y l.ij.ff.de pigno.actio.

tractu locationis, alijsque id genus, non ante fiunt fructus coloni, quàm præstita sit merces domino rei locatæ, aut habita fides eius nomine [z]. *In dubio autem qui rem simpliciter tradit, credere, de pretioque fidem habere intelligitur* [a]. *Et ita dominium transferre* [b]. *Ac proinde non rei vendicatione, sed condictione ob causam, res data reuocatur* [c].

Dominiũ cur ex solo contractu non transferatur.

4 *Prædicta † verò satis demonstrant, ex solo contractu, nudaque conuentione, dominium haudquaquam transferri* [d]. *Sed traditione opus esse* [e]. *Etiam si nominatim agerent contrahentes, vt statim perfecto contractu, transiret in alterutrum dominium* [f]. *Cùm enim iure gentium dominia sint introducta* [g]. *Et ab apprehensione naturali rei, duxerint initium* [h]: *non nisi per actum naturalem debuerunt posse transferri* [i]. *Quandoquidem principia naturæ ab actibus hominum prorsus subduci nequeunt* [k]. *Et quia totus obligationis consistentis in dando tractatus euanesceret: vtpote facta per contractum ipso iure dominij translatione* [l].

Qui rem igitur donat, aut vendit, priusquam rem ipsam tradat, nullum ius dominij transfert [m]. *Nec alienasse intelligitur* [n]. *Sed actione in personam duntaxat conueniri potest* [o]. *Etiam si fuerit de iure vniuerso contractum* [p]. *Vt non immeritò passim nostri iuris authores docuerint, ex duobus emptoribus, eum cui prius res tradita est, in contrahendo licet posteriorem, alteri præferri* [q]. *Qua de re plusculа in Diocletianæ constitutionis expositione, ad cuius speciem venio.*

z Accurs. & Bart. d. l. si seruus. in fin.
a l. procuratoris. §. planè. vbi Accurs. ff. de tributo. Accurs. d. l. quod vendidi.
b d. §. vendita.
c l. si pecuniam. ff. de cond. caus. dat.
d l. si ager. ff. de rei vend. l. traditionibus. C. de pact.
e §. per traditionem. de rer. diuis.
f l. non statim. ff. de pecul. Accurs. l. in traditionibus. C. de pact.
g l. ex hoc iure. ff. de iust. & iur.
h l. 3. in prin. ff. de acq. poss.
i l. ea qua. ff. de acq. rer. do.
k Bal. l. ea lege. C. de cond. ob cau. da.
l Bal. d. l. ea lege.
m l. pen. hoc tit. l. traditionibus. C. de pact.
n l. alienatum. ff. de verb. sig.
o l. fi. §. Lucius. ff. de donat.
p l. qui tibi. C. de hared. vel action. vend. l. iij. C. de iis. qui à non do. ma.
q l. siue autem. §. si duobus. ff. de publicia. l. si ea res. §. fi. ff. de act. empt. & hic.

Species legis. 5

QVOTIENS.] † Accius fundum Tusculanum Titio vendidit, calendis Ianuarij, nec tamen tradidit: Deinde calendis Februarij ab eodem Accio, idem fundus tibi diuenditus & traditus est. Fuit apud Diocletianum, & Maximia. quæstionis vter in dominio distractæ rei præferatur? Qui breuiter, rectéque responderunt, eum cui prius res tradita fuit, licet in emptionis titulo posteriorem, anteponi: vnde nec eo prætextu, quod alteri nempe Titio, res diuendita reperiatur, poteris possessione tua deturbari. Sed nec illo colore, quòd vel acquisitionis, vel contractus, instrumenta necdum tibi tradita fuerint. Quanuis si malis oblatum à Titio primo emptore pretium, cum vsuris recipere, in potestate tua positum sit. Ita tamen vt fructus perceptos, cum vsuris, & sumptibus, in prædium factis compenses. Nec porrò mirum videri debet, si in duobus emptoribus, qui titulo oneroso nituntur, is habeatur potior, cui res prius tradita fuit. Cum & in pluribus causam prætendentibus lucratiuam, idem iamdiu receptum, Impp. confirment.

Prior tempore potior iure.

Dubitationem faciebat vetus illa regula, qui prior est tempore, iure quoque potior habetur [a]. Et quod ait Papinianus [b], si prior conuenerit de pignore, licet posteriori res tradatur

a l. potior. l. creditor. ff. qui potior. l. si fundum. C. illo tit. c. 3. de maior. & obed. c. qui prior. de reg. iur. in 6.
b l. si prior. §. fi. ff. qui potior. in pign.

adhuc potiorem esse priorem. Deinde quod Pontificij tradunt in assequutione sacerdotij primum impetrantem praeferri secundo qui prius etiam literas praesentauit, aut sacerdotij possessionem nactus est [c], idem in nuptiis censentes, vt priores legitimum cōsensum habentes posterioribus ex quibus copula etiam sequuta est, potiores habeantur [d].

Decisionis verò nostrae ratio in promptu est, quia cum ex solo contractu non transferatur in emptorē dominiū [e], tametsi iuris vniuersalis facta sit venditio [f], sed ad dominij translationem necessaria traditio existat [g]. Is cui prius res tradita
6 † est velut potentius ius habens (quia dominus effectus) ei debet anteferri qui solo titulo est subnixus [h], vt & in simili Alexander III. respondit [i] de duobus successiuè praesentatis ab eodem patrono laico (nam clericus non potest variare [k]) vt is praeferatur, qui prior fuit institutus ab Episcopo, licet vltimo praesentatus, quoniam, inquit [l], antequam praesentatio per Episcopum approbetur, ratum non est, quod à patrono fuerit inchoatum.

Vltimò praesentatus quandoq. praefertur.

Hinc constat, non obesse Papiniani responsum [m]. In quo de hypotheca, & pignoris obligatione tractatur, quam nemo nescit, nudo consensu, absque vlla prorsus traditione constitui [n]. Vnde nec iniuria anteferendus est, cui res prius oppignerata fuit [o], locúsq; fit antiquae iuris regulae, *Qui prior est tēpo-*
7 *re, iure potior habetur* [p]. † Quae pari ratione in sacerdotiis quoque, seu Ecclesiasticis beneficiis [q] obtinet. In quibus, cum ius quaeratur ex solo titulo: nec vlla desideratur traditio vel quasi, dum saltē praecedat acceptatio [r]. Primus impetrans, aut cui priore loco collatum est sacerdotium, posteriori qui literas etiam primò praesentauit, aut beneficij possessionem nactus est, merito debet anteponi [s]. Solo tempore datae literarum spectato, non etiam praesentationis, aut possessionis adeptae [t]. Quod & alibi recentiores extensissimè tractant [v]. Sic & in nuptiis dicendum, vt cum solo consensu, non etiam concubitu perficiantur [x]; priorum causa potior sit, licet ex posteriore matrimonio, carnalis copula fuerit subsequuta [y].

Declarata l. si prior. §. si.

Tēpus datae spectandum.

Haec autem ad speciē legis nostrae perspicuè demonstrant, quòd si neutri emptorum res tradita esset, prior sine dubio praeferretur [z]. In pari quippe causa, solet melior eius esse conditio, qui prior est tempore [a].

b ❡ DVOBVS.] Idem si tribus, aut pluribus: nam semper is
8 † cui prius tradita fuit, licet ex sexcentis postremus foret emptor, caeteris praefertur. Cùm eadem sit omni casu ratio, ex qua rectè ducimus argumentum [b]. Siue ea in lege sit expressa, siue non, dummodo vnica reddi possit [d], leges quippe non tam in figura verborum, quàm in ratione consistunt [e]. Taciteque cautum intelligitur, quod ratione legis comprehendi potest [f].

Argumentum à ratione.

c ❡ IN SOLIDVM.] Secus ergo si pro parte eadem res duobus diuendita esset, quo casu praelationi locus non existeret, sed ad partem suam vnusquisque vocaretur. Pro parte autem praesumitur res distracta, vbi simul, eodémque tempore, duobus vendita foret [a]. At in specie nostrae legis, diuersis tempo

c c.capitulum. de rescript. c. tibi qui. eo. tit. l. b. vj.
d c. si. de sponsa. duo.
e l. si ager. ff. de rei vend. l. pe. hoc ti.
f l. qui tibi. C. de hared. vel actio. vend. l. iij C. de iis qui à non do. ma.
g l. traditionibus. C. de pact. §. per traditionem. de rer. diuis.
h l. sine autem. § si duobus. ff. de publicia. l. si ea res. §. si. ff. de actio. emp.
i c. quod autem. de iur. patro.
k cle. cum illustio. de renunt. c. cum autem. de iure patro.
l d. c. quod autem. & c. pastoralis. de iur. patro.
m l. si prior. §. si ff. qui potior. in pig.
n l. j. ff. de pig. actio.
o l. potior. l. qui Balneum. & d. l. si prior. §. si. ff. qui potior.
p c. j. de maior. & obed. c. qui prior. de reg. iur. in vj.
q c. capitulum vbi DD. de rescript.
r c. si tibi absenti. de praeb. in vj.
s c. tibi qui. c. si pro te. c. duobus. de rescript. in vj. d. c. capitulum.
t l. in concedendo. ff de aqu. pluu. d. c. tibi qui.
v Fely. c. eam te. de rescript.
x l. cum fuerit. ff. de cond. & demō. l. nuptias. ff. de reg. iur.
y c. si. de spons. duo.
z l. in operis. ff. locat.
a l. quoties vtriusque. ff. de reg. iur. c. j. de maior. & obed. c. qui prior. de reg. iur. in vj.
b l. illud. ff. ad l. Aquil. l. à Titio. ff. de verb. oblig.
c l. milites agrum. ff. de re milit.
d Accurs. l. quanuis. C. de fideicom.
e l. scire leges. ff. de legib.
f l. hac sola. C. de reuo. dona.
a l. si fundum. §. si duo. ff. de pign.

temporibus factam eiusdem rei venditionem, euidens facit di
9 ctio *Insolidum*, †cùm enim duobus vno momento dominium
eiusdem rei, pro solido quæri non possit[b]: verisimile non
est, ridiculè quicquam contrahentes agere voluisse[c], vt meri-
tò putem, DD.[d] otiosè nimis ad hunc contextum exaudire,
diuersis temporibus.

Otiosa DD. subauditio.

d ¶IVRE.]† Obstrepet hic aliquis validè clamosus, qui fieri
10 potest, vt iure id est, legitimè res eadem duobus insolidum di
strahatur, cum pœnam falsi contrahat, qui sic vendit[a]. Et
quod iure fit, nullam mereatur pœnam[b]. Tu dic quod in hac
lege Diocletianus ait, prædium duobus iure distrahi, ad sub-
stantiam, & solennia contractus referendum, vt videlicet le-
gitimè initus sit, & suis partibus constet, non etiam ad falsi
pœnam, qua dubio procul coercetur, qui duobus pro solido
rem eandem diuersis contractibus vendit[c]. Nisi fortè pri-
mus emptor, in exsolutione pretij moram fecisset[d]. Neque
enim dolo quicquam egisse videtur venditor, qui necessitati-
bus suis, hac tantum fortasse via, occurrere potuit[e], falsum
autem sine dolo non committitur[f]. Huc pertinet quod de
pœna quæri non potest, qui conuentionem quod ad se spe-
11 ctat non seruauit[g]. Et quod dici solet frangenti † fidem, vio-
lare quoque fidem licere[h]. Scio tamen Pauli responsum[i],
quo plerique omnes hac in re nituntur: alio pertinere, nimi-
rum vt doceat eũ qui stipulatione emptę hęreditatis interpo-
sita, hæreditatem vẽdidit, si rem hæreditariam consequutus,
alij distraxit ad pretium teneri: quod in locũ hæreditariæ rei
venditæ succedit[k]. Porrò non est nouũ, vt quod in sui sub-
stãtia iure perfectum est, pœnam sustineat, nam matrimoniũ
intra luctus tempora iure contrahitur: quantum in se est, con
trahentes tamen infamia, & aliis legis pœnis coercentur[l].

Vendi eadem res quãdo duobus possit.

Declarata l. Vẽditor.

e ¶DISTRAHITVR.]† Aliud ergo si duobus eadẽ res lo-
12 centur, eius quippe causa potior habebitur, qui prius conduxe
rit[a], licet alteri res fuerit prius tradita, cum tunc cesset con-
stitutionis nostræ ratio[b], quæ tota sicuti supra diximus, ac-
quisitioni dominij per apprehensionem innititur[c]: neque
mutet dominium locatio[d], aut aliquod vel minimum ius
in re transferat[e]. Verùm hoc ita recipimus, si secundus con-
ductor, cui res prius tradita fuit, possessioni non incumberet,
nam quandiu rem ipsam possideret, nulla posset actione à
primo conductore impeti[f]. Non personali, cum nullus in-
ter conductores præcesserit cõtractus, aut maleficium[g], non
item reali, cum nec dominium, nec ius aliquod in re, per con-
tractum locationis primus conductor quæsierit[h].

Locari eadẽ res an duobus possit.

f ¶MANIFESTI IVRIS EST.] Cum hinc, tum ex
13 † aliis compluscul is locis[a], licet obseruare, falsum esse, ne di-
cam ridiculum, quod scriptores passim iactant, legem non
esse de re clara, aut manifesta, & quæ dubitationis aliquid
non contineat[b]. Sexcentæ profectò in iure ciuili constitutio-
nes leguntur, quæ perspectam omnibus, & indubitatam, con
tinent decisionem. Imò quæ nec dubitandi rationem vllam
habent, nec vnquam habuerunt[c], vt merito putem, has argu
mentandi ratiunculas, leuiores esse, quàm quæ doctos, & ali-

Lex an sit de indubitabili.

b l. si vt certo. §. si duobus. ff. cõmod.
c l. iij. ff. de milit. testam.
d Odoff. Bal. Castrens. & Ias.

a l. qui duobus. ff. ad l. Corn. de fals.
b l. Gracchus. C. ad l. Iul. de adult.

c d. l. qui duobus.
d l. Venditor ex hæreditate. ff. de hæred. vend.
e l. quandiu. C. de distract. pignor.
f l. nec exemplum. C. de fals.
g l. quæro. §. j. ff. locat. l. cum proponas. vbi Bald. C. de naut. fœnor.
h l. cum proponas. ij. c. de pact.
i d. l. Venditor.
k l. si & rem. & pretium. ad fi. ff. de petit. hæred.
l l. j. C. de secund. nupt. §. fi. de rest. & ea qua par. coll. ij.

a l. in operis. ff. locat.
b l. adigere. §. quamuis. ff. de iur. patron. l. milites agrum. ff. de re milita.
c l. si ea res. §. fi. ff. de act. empt.
d l. non solet. ff. locat.
e l. emptorem. C. illo tit.
f Rot. decis. 779. Vtrum. l. quoties. in antiq.
g l. actionum. ff. de action. §. omniũ. illo tit.
h d. l. non solet. d. l. emptorem.

a l. quaris. ff. de natal. rest. l. qui scit. vers. & ideo. ff. de vsur. l. fi. in prin. C. de furt.
b l. quod Labeo. ff. de Carbo. edict. l. j. in fi. ff. ad municip.
c l. vn. ff. de offic. cons. d. l. quaris. d. l. qui scit.

cuius iudicij viros debeant remorari. Cuius rei sæpiusculè le-
ctorem admonitum feci [d].
g ¶ TRADITVM EST.] Vel † verè, per apprehensionem
14 nimirum quæ naturaliter fit, vel fictè (quod aiunt) hoc est,
legis interpretatione. Sicuti cum venditor se constituit em-
ptoris nomine posside re [a]: vsumfructum retinuit [b], empto-
ri claues diuenditi fundi tradidit [c]. Aut nonnihil aliud egit,
quo ius ciuile traditionem perinde factam interpretatur, ac
per actum naturalem. Hi autem modi permulti sunt, & ab
15 interpretibus alibi † quàm diligentissimè coaceruati [d]. Non
dubium igitur, quin primus emptor cuius nomine venditor
se constituit possidere, præferatur posteriori, cui res prius tra-
dita fuit [e]. Cum per cõstitutum, & possessio, & dominium, in
primum emptorem perinde fuerint translata, atque si natu-
rali apprehensione sequuta foret traditio [f]. Modo tamen con
stituens venditor, constituti tempore possideat [g]. Et pretium
sit exsolutum, vel habita de eo fides [h]. Deinde (sicuti prag-
matici dicunt) si primus emptor, traditione ficta subnixus,
priore quoque loco per dominum directum fuerit inuesti-
tus [i]. Cum dominium per naturalem etiam apprehensio-
nem, & quanuis persoluto pretio, sine domini directi consen-
su, non transferatur [k].

Neque porrò desunt, qui constanter adfirment, legem no
stram in constitutione precarij, aut alia ficta possessione, lo-
cum non habere [l]. Quos ego nulla lege, nulláque ratione à se-
ipsis fultos, sic quandoque iuuabam. Traditionis verbum, quo
passim iuris authores hac in re vtuntur [m], non traditionem
fictam, sed veram, hoc est naturalem, de manu vnius in alte-
rum translationem significat [n]: Deinde quia licet possessio
mox recedat, vt quisque constituit se nolle possidere, domi-
nium tamen sola voluntate non amittitur [o]. Vnde quamli-
bet demus, precarij constitutione, aut alia ficta traditione,
possessionem amitti [p]: non tamen inde dici potest, transferri
dominium [q], ne nimis absurdè quoque contingat, duo singu
laria sine causa circa idem concurrere [r].

Et horum ego sententiam, non inuitus amplecterer, vbi
constaret clausulam constituti, ex tabellionum more, magis
quàm ex contrahentium voluntate scriptam [s], præsertim si
venditor ius probabiliter ignoraret, quia minor, mulier, aut
rusticus [t]; nec esset eidem clausulæ potestas, per tabellionem
exposita [v]. Idémque probarem, vbi prior contractus in aliquã
fraudis suspitionem veniret, quandoquidem ficta traditio,
quæ simulata præsumitur, vbi fraudis coniectura subest [x],
non transferat dominium [y].

Alioqui verò perplacet communis sententia, licet enim
constitutum, ficta sit traditio [z]. Per id tamen propria, verá-
que possessio transfertur [a]. Et ideo (si non traditionis corpo-
ralis, lex meminerit [b].) ad imaginariam etiam traditionem,
16 verbum tradere, cõmodissimè referri potest [c]. Quod † autem
dicitur, neminem posse simplici voluntate dominium perde-
re; procedit possessione retenta [d], translata quippe possessio-
ne ex causa idonea ad translationem dominij, translatum
quoque

Traditio vera & ficta.

Constituti virtus.

Lex quæsties an habeat locũ in ficta traditione.

Clausula ex more magis quã ex voluntate scripta.

Dominiũ an sola volũtate perdatur.

d In l. si testamento. C. de impub. in l. non dubium. C. de legib. & in d. l. vnic.

a l. quod meo. l. interdum. ff. de acq. poss.
b l. quisquis. C. de dona.
c l. clauibus. ff. de contrah. emp.

d Panor. cap. ij. de consuet. Salyc. & Alciat. l. traditionibus. C. de pact.

e Bal. in rub. C. de contrah. empt. q. xvj. Panor. d. c. ij.
f l. certè. §. j. ff. de precar. d. l. quod meo. Bar. l. ab emptione. circa fi. ff. de pact.
g l. quamuis. §. j. vbi Accurs. ff. de acquir. poss.
h §. vendita. de re. diuis.
i Guid. Pap. q. cxij.

k l. fin. C. de iur. emphyt. Guid. Pap. q. xlvj.

l Iacob. Gandablim apud Guid. Pap. q. xxij. & cxij.
m l. siue autem. §. si duobus. ff. de public. l. si ea res. §. fi. ff. de actio. emp. & hic.
n l. vn. §. quod si prædia. vbi Bald. & Salyc. C. de suffrag.
o l. si quis vi. §. differentia. ff. de acq. possess.
p l. certè. §. j. ff. de preca. l. quod meo. l. interdum. ff. de acq. possess.
q d. §. differentia. Cyn. l. qui rem. C. locat.
r l. j. C. de dot. promiss.

s Bar. l. j. q. vj. ff. de iur. codicillo.

t l. fi. ff. de iur. & fact. ignor.
v Panor. c. cum contingat. de iurein.

x l. sicut. §. supernacuum. ff. quib. mod. pig. sol.
y l. emptor. vbi Bar. ff. de aqu. plu. d. §. quod si prædia. vbi DD.
z Accurs. l. ab emptione. ff. de pact.
a l. certè. §. j. ff. de precar.
b d. l. vn. §. quod si prædia.
c d. l. certè. §. j.

d l. si quis vi. §. differentia. ff. de acq. poss.

quoque dominium intelligitur[e]. Atque ita cessat posterior obiectio, cum duarum fictionum, quarum vna ad alteram in consequens venit, consentiant omnes, non impediri concursum[f].

Verum enimuero, quoniam satis multa de traditione diximus, illud ad speciem nostræ legis non prætereundũ, quòd si vterque emptor rem sibi traditam probet, neque planè constet, cui prius tradita fuit, priori emptori velut iustiori, tradita prius præsumetur[g]. Si tamen vterque pretium numerauit. Alioqui potior eius causa semper habebitur, qui probauerit numerationem[h].

e l. traditio. l. nunquam nuda. ff. de acq. rer. dom.

f l. sub conditione. ff. de solution. §. si ab hostibus. quib. mod. ius pat. potest. DD. l. si is qui. ff. de vsucapio.

g Bald. l. post sententiam. C. de sent.

h Bald. c. si facta. col. j. circa fin. si de feud. fue. cont. inter do. & agna.

h ¶ IN DETINENDO DOMINIO.] Si venditor tempore traditionis dominus erat. Alioqui naturali etiam apprehensione rei, non potuisset emptor dominium quærere[a]. Sed causam tantum vsucapiendi[b]. Et ideo non de dominio, sed quasi, hoc est, de iure, vel in re, vel ad rem bonafide quæsito,
17 detinendo † tractaretur. In quo tamen tuetur prætor emptorem per publicianam[c]. Sanè verò melius dixisset hic Imperator (inquiunt DD[d]) *in obtinendo dominio*, cum dici non possit dominium, quod iuris est, detineri[e]. Ignari nimirum, strictam hanc rigidámque verborum proprietatem, à lege plerunque negligi. Paulóque liberiorem accipi interpretationem[f]. Secundum quam, ea quoque quæ in intellectu, & animi censura consistunt, tradi, possideri, ac detineri dicuntur[g]. Et sanè semper ego indignum putaui, sermonem authorum iuris, ad donati regulas (quod de sacris literis ille dicebat) strictámque verborum significationem tam superstitiosè coarctare.

Expositio DD. reprobata.

Verba iurisconsultorũ Donati regulis nõ subiicienda.

a l. traditio. ff. de acq. rer. do.
b l. e laudibus. ff. de contr. emp.

c l. j. l. eum qui. l. sine autem. & l. si ego. ff. de publicia. §. namque si cui. de actio.
d Bal. & Ias. hic in princip.
e l. seruum. §. j. ff. de acq. re. do. l. quoties. vbi dixi. ff. de seruitutib.
f l. si seruum. §. seq. ff. de verb. obli.
g l. qui vsumfructum. ff. si vsusfr. petat.

i ¶ ESSE POTIOREM.] Velut potentius ius habentem, cum per naturalem rei apprehensionem dominus effectus sit[a]. Alter verò, licet prior emptor, solo emptionis titulo subnixus, non potuit dominium quærere[b]. Tametsi de iure vni
18 uerso contractum esset[c]. † Et quamuis prima venditio iureiurando fuerit roborata[d]. Vtcunque enim iusiurandum adiectum primæ obligationi, ad factum præcisè obligare dicatur[e]: non tamen ex solo contractu dominium transfert, minúsque impedit dominij translationem fieri, ex sequenti conuentione fieri, quam traditio subsequuta est[f]. Nam & dici solet, iusiurandum ab illius actus natura cui adiicitur, interpretationem recipere[g]. Atque ita cæteri probant[h].

Iurisiurandi virtus.

Cessante porrò nostræ legis ratione, fateor totam hanc constitutionẽ antiquari, veluti iis casibus, quibus singulari quadam prærogatiua, ex solo contractu, citra traditionem, transfertur dominium (vt in ciuitatem, Ecclesiam've[i]) Aut ius aliquod in re constituitur, velut in hypotheca[k]. Tunc quippe constat, eum præferri, qui prius contraxit, non expectata naturali apprehensione rei[l]. In iuréque potiorem esse, qui prior tempore fuit[m]. Quod & ad nuptias, sacerdotiáque, supra meritò protraximus. Hinc & illud à nonnullis[n] traditũ, vbi venditor priori emptori promisisset, rẽ alij non vendere, sub obligatione bonorum suorum, huic legi locum non esse. Cum talis pactio, adiunctam habens hypothecam, impediat dominij translationem[o]. Et ideo licet emptor, necessum non habeat

Hypotheca bonorũ impedit transferri dominiũ.

a §. per traditionem. de rer. diuis.
b l. si ager. ff. de rer. vend. l. traditionibus. C. de pact.
c l. qui tibi. C. de hared. vend. l. iij. C. de iis qui à non do.
d c. sicut. ex literis. de sponsal.
e c. si ne prælat. vic. suas. Accurs. l. si pecuniam. ff de cond. caus. dat.
f d. c. sicut ex literis.

g l. si. ff. qui satisd. l. si. C. de non nu. pec.
h Ioan. Imol. cap. cum contingat. de iureiur. Ias. hic nu. xxxvj.
i l. si. C. de sac. sanct. eccles.
k l. j. ff. de pignor. actio.

l l. si prior. §. si. ff. qui potio. in pign.
m l. potior. l. qui balneũ. d. l. si prior. §. si ille tit.
n Ias. hic num. xxviij.

o l. si creditor. §. si ff. de distract. pig.

stare

ſtare colono, cui dominus prior locauit[p]: ſi tamen locando
dominus promiſiſſet, alteri non vendere, eius rei nomine bo-
na ſua oppignerando, non poterit expelli conductor[q]. Cum
ſubſequuta venditio, nullius fuerit momenti[r]. Quod autem
Pomponius ait[s], paciſcendo neminem efficere poſſe, ne præ-
dium inuito vicino alienare liceat: non obtinet, vbi paciſcen-
tis intereſſe poteſt, ne res diſtrahatur[t].
k ¶POSSESSIONEM.] †Hoc eſt prædium, & rem ipſam
20 diuenditam. Nec eſt nouum poſſeſsionis verbo, agri aut fun-
di corpus ſignificari[a]. Nam & quemadmodum Feſtus Pom-
peius ait, poſſeſsiones agri ſunt late patētes, publici, priuatíq;.
Vnde qui poſſeſsiones ſuas teſtamento legauit, ipſiſsimas res
hæreditatis, & corpora, legaſſe intelligitur[b]. Qua de re diffu
ſiore tractatu diximus alibi[c].
l ¶EMISSE.] Eiuſdémq; rei comparatæ, poſſeſsionem ap-
prehendiſſe.
m ¶AC PRETIVM EXSOLVISSE.] † Vel alio mo-
21 do ſatisfeciſſe, veluti pignore, aut fideiuſſore dato. Vel fide
pretij nomine habita[a]. Neque enim diſtractæ res, & traditę,
emptoris aliter fiunt, quàm ſi vel venditori pretiū fuerit per-
ſolutum: aut ſatis eo nomine factum: vel etiam emptoris fi-
dem de pretio venditor fuerit ſequutus[b]. Igitur, in duobus
ementibus ab eodem domino, & ita in rei vendicatione, non
ſatis erit ſecūdo emptori, rem ſibi prius traditam probare, ni-
ſi illud quoq; doceat, ſe pretium numeraſſe[c]. Quanuis in pu-
22 bliciana, † vbi plures emerunt bona fide ab eodem nondo-
mino, vincat ſemper emptor, cui prius res tradita eſt. Tāetſi
non probet pretium exſolutum[d]. Bonam fidem quippe tan-
tum, & traditionem lex deſiderat, vt publiciana detur[e].
n ¶PROBAVERIS.] Te inquam emiſſe, ac pretium exſol
uiſſe. Nec enim audiendi ſunt qui putant[a], hic agi de proba-
tione traditionis: cū non ſoleant à poſſeſſore, iſtiuſmodi pro-
bationes exigi[b]. Et ex probatione tituli, ac numerationis pre-
tij, cum poſſeſsione, res prius tradita præſumi debeat[c].
o ¶OBTENTV NON DATORVM INSTRV-
23 mentorum.] †Hoc eſt, prætextu non traditorum tibi inſtru-
mentorum, hæreditariorum fortè, quibus ſe dominum fuiſſe
venditor demonſtraret. Neque enim ideo cenſetur imperfe-
cta venditio, aut minus legitima poſſeſsionis traditio, quòd
acquiſitionis ſuæ, venditor fidem nō fecerit emptori[a]. Quin-
imò nec tenetur venditor, eiuſce rei documenta emptori tra-
dere[b]. Sed tantum exhibere, & poteſtatem deſcribendi face-
re, cum illi opus erit[c].
p ¶ERIT SANE IN ARBITRIO TVO.] Nimirum
emptoris, cui res prius tradita fuit, licet poſterius diuendita.
Vt ſi non admodum ſit tibi curæ, comparatum prædium re-
tinere, poſsis pati à te per primum emptorem fundum euinci,
cuius nomine pretium poſtea cum vſuris à venditore repe-
24 tere poteris[a]. †Nec obſtat quòd legitimā defenſionem omi-
ſeris, nec ſuccurrat lex ei, qui damnum culpa ſua paſſus eſt[b].
Ideóq; non detur emptori actio de euictione, cuius facto, cul
pa, negligentiáve, res euicta fuit[c]. Nam hac allegatione ven-
ditor

Conductor quando nō poſſit expelli.

Poſſeſsionis verbū.

Vendita rei quomodo fiāt emptoris.

Venditor non tenetur acquiſitionis inſtrumenta tradere emptori.

Euictio quādo detur emptori.

p l.emptorem.C.locat.
q Io.Imol.l.filiusfam.§.diui.coll.iij.ff.de leg.3.in l.qui abſenti.§.3.ff.de don.i.Caſtrenſ.l.ſi merces.§.3.ff.locat.3.iſ.hic.
r d.l.ſi creditor.§.fi.
s l.penul.ff.de pact.
t d.l.ſi creditor.§.fin. Accurſ. & alij d.l.pen.
a l.Imperatores.ff.de ſeruit.ruſtico. l.viæ.ff.de priuileg. veteran.l.medicus.ff.de var.cog.l.filij.§.fin.ff.ad municip.
b l.interdum.ff.de verb.ſig.
c In princip.§.nihil commune.ff.de acq.poſſ.
a l.procuratoris.§.pen.ff.de tributo.§.vendita.de rer.diuiſ.
b l.quod vendidi.ff.de contr.empt.d.§.vendita.d.§.pen.
c vt hac l.
d l.de pretio.ff.de publicia. Bal. hic coll.fi.
e l.eum qui.§.fi.ff.de publician.
a Caſtrenſ.hic.
b l.circa.ff.de proba.l.liberis.§.fi.ff.de liber.cauſ.
c c.ſi à ſede.de præb.in vj.clem.j.vt lit.pend.
a l.inſtrumentis.& l.non idcirco.C.de fid.inſtr.l.non idcirco.C.de contr.empt.
b l.Titius hæres.vbi DD.ff.de act.empt.
c l.inſtrumenta.C.de fideicō.l.creditor.in princip.& d.l.Titius.ff.de actio.empt.
a l.venditrici.C.de reb.alie.& hic.
b l.ſi poſtea.ff.de pecul.l.quod quis.ij.ff.de reg.iur.
c l.ſi rem.§.j.l.ſi mancipium.l.ſi fundo.§.fi.ff.de euictio.l.iij.§.ſi legatarius.ff.ſi cui plus quàm per l.Falc.